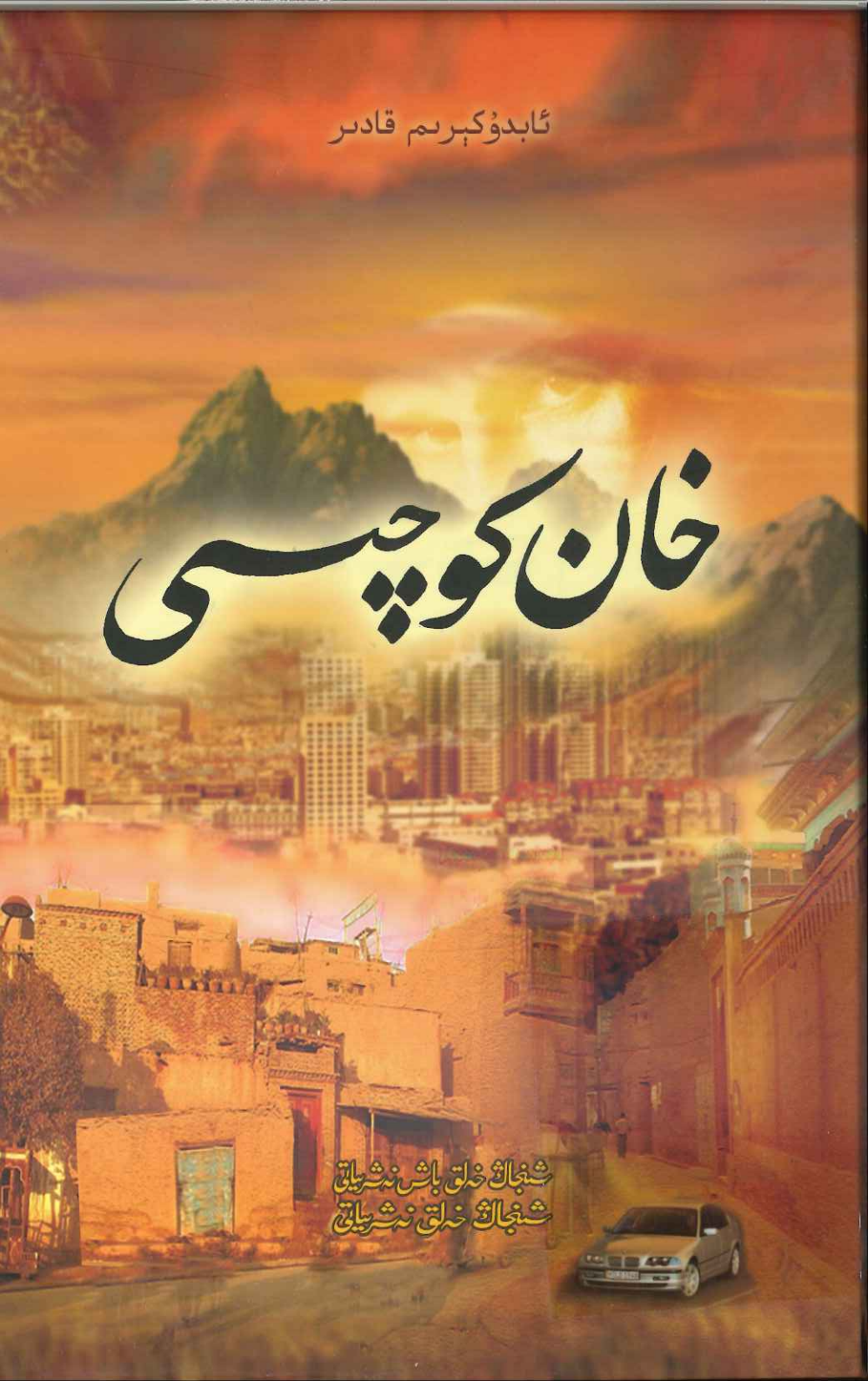
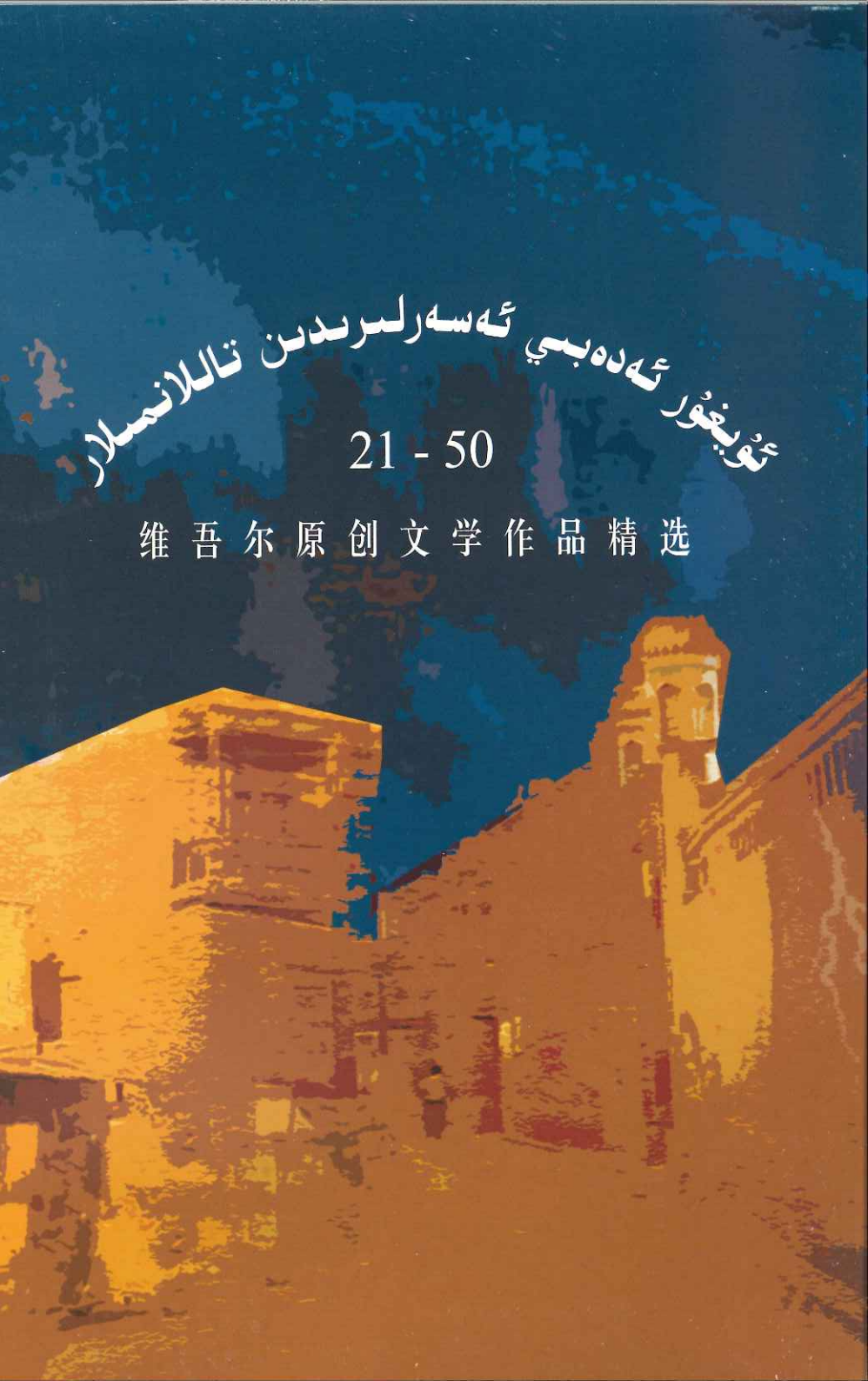
ئابدۇكېرىم قادىر

خان كوچىسى

مىللىي يېزىقتىكى نەشر بۇيۇملىرى مەخسۇس مەبلىغگە ئېرىشكەن تۈر

民族文字出版专项资金资助项目

ئۇيغۇر ئەدەبىي ئەسەرلىرىدىن تاللانمىلار
21 - 50
维吾尔原创文学作品精选

ئابدۇكېرىم قادىر

خان كوچىسى

(رومان)

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇھەررىردىن

يازغۇچى ئابدۇكېرىم قادىر 1969 ـ يىلى يەكەندە تۇغۇلغان. 1989 ـ يىلى قەشقەر مالىيە ـ سودا مەكتىپىنىڭ بوغالتىرلىق كەسپىنى پۈتكۈزگەن. 1999 ـ يىلىدىن 2005 ـ يىلىغىچە ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئۇيغۇر تىل ـ ئەدەبىياتى كەسپى بىلەن شىنجاڭ مالىيە ـ ئىقتىساد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پۈل مۇئامىلە كەسپى بويىچە تولۇق كۇرسنى تاماملىغان. ھازىر يەكەن ناھىيەلىك ئامانەت ـ قەرز بىرلەشمە كوپېراتىپىدا خىزمەت قىلماقتا.

ئۇ ھازىرغا قەدەر 50 پارچىغا يېقىن ھېكايە، 10 پارچە پوۋېست ئېلان قىلدۇرغان. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن «گۈناھ» ناملىق رومانى، «دولقۇنلۇق تارىم» ناملىق ھېكايىلەر توپلىمى، مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن «تۆتىنچى ئېراغا سەپەر» ناملىق رومانى ۋە «مۇھەببەت قەپىسى» ناملىق پوۋېستلار تولىمى نەشر قىلىنغان. «تەشنا»ڭ كۆڭۈل»، «ئاخشام بولغان ئىش» قاتارلىق بىرنەچچە پارچە ھېكايىسى خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ، ئېلان قىلىنغان. «كونا كوچا» ناملىق ھېكايىسى بىلەن «ئەقىدە» ناملىق پوۋېستى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا 14 ـ ۋە 15 ـ نۆۋەتلىك خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

ئابدۇكېرىم قادىر جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى ئىلمىي جەمئىيىتى ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب 1
ئىككىنچى باب 31
ئۈچىنچى باب 68
تۆتىنچى باب 87
بەشىنجى باب 120
ئالتىنچى باب 149
يەتتىنچى باب 169
سەككىزىنچى باب 210
توققۇزىنچى باب 235
ئونىنچى باب 258
ئون بىرىنچى باب 284
ئون ئىككىنچى باب 311
ئون ئۈچىنچى باب 343
ئون تۆتىنچى باب 365
ئون بەشىنچى باب 387
ئون ئالتىنچى باب 411
ئون يەتتىنچى باب 438
ئون سەككىزىنچى باب 469

بىرىنچى باب

1

ئۇچەكتىن چىققان پارقىراق قوڭغۇزلاردەك مىڭ ـ مىڭ پىكاپلار، بىر ـ بىرى بىلەن بوي تالاشقاندەك كۆككە بوي سوزغان ئېگىز بىنالار... بالىنىڭ شەھەرگە كىرىپلا كۆرگىنى شۇ بولدى.

بالىنىڭ ھاممىسى دېگىنىنى قىلىپ، ئۇنى ئاخىر شەھەرگە ئېلىپ كىردى. ئون بەش ياشتىن ئاشقىنىغا قارىماي، شەھەرنى تۇزۇككىنە كۆرۈپ باقمىغاچقا كۆز ئالدىدىكى ئاشۇ ئېگىز بىنالارغا، پارقىراق قوڭغۇزدەك پىكاپلارغا قاراپ ھېلى كۆزلىرىنى قىسىپ، ھېلى چەكچىيىپ ھەۋەسلىنىپ كېلىۋاتاتتى. راست، سەھرادا قوي بېقىش، كۆيۈك نانىنى قولتۇقىغا قىسىپ مەكتەپكە بېرىپ ـ كېلىش، يەنە شۇ قوي بېقىشتىن باشقىنى كۆرۈپ باقمىغان بالا كۆز ئالدىدىكى رەڭگارەڭ دۇنياغا ھەيران بولۇپ، ئاغزىنى ئېچىپلا قالغانىدى.

ـــ ئىلدام ـ ئىلدام ماڭە ! ـــ ھاممىسى بالىنىڭ ھەممە نەرسىگە ھەيران بولۇپ سۆرىلىپ ماڭغىنىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ سىلكىشلىگىنىچە ئالدىراتتى، ـــ لايپاسلىقىنى قارا، نېمىگە شۇنچە ھاڭۋاقتىلىق قىلىسەن؟

ـــ ئاۋۇ ئاسمان ـ پەلەك ئىمارەتلەرگە، قوڭغۇزدەك مىڭ ـ مىڭ پىكاپلارغا قاراۋاتىمەن، ئاتكەم ھاما... ـــ بالا ھاممىسىغا بۇرىلىپ، ئويلىغانلىرىنى تۇزلا ئېيتتى. راست، شەھەر بارغانچە ھەشەمەتلىكلىشىپ كېتىۋاتاتتى. ئەما، شەھەرنىڭ ھەشەمەتلىرى ئىچىگە قانداق سىرلارنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى ئويلايدىغان ۋە ئۇنى

بىلىدىغان ئادەمنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكى نامەلۇم... بالا قەدەملىرىنى تېزلىتىپ، ھاممىسىغا يېتىشتى. ھاممىسى ئۇنىڭ قانداق شارائىتتا ئۆسۈپ يېتىلگەنلىكىنى بىلمەيدىغانىدەك، كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى بۇگۈنلا ئاڭلاۋاتقاندەك يەنە ئېغىز ئاچتى:

— ۋىيەي، ما شۇمنىڭ يامانلىقىنى... ياۋاشمىكىن دېسەم، خېلى كۆزۈڭ بار ئىكەنغۇ سېنىڭ... داداڭنىكىمۇ ئاشۇنداق كاتتا ئىمارەتلىرى بار ئىمىش. يەنە... يەنە تېخى كۆرگەن ـ بىلگەنلەر ئۇ ئادەمنى ئاجايىپ تەلەيلىك ئادەم ئىكەن، بېيىپ ـ تىقىلىپ كەتتى دېيىشىدىكەن!

بالا «داداڭ» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ، ھازىرلا بىرسى كېلىپ ئۆزىنى تۇتۇۋالىدىغاندەك ئەتراپقا ئەندىكىپ قارىدى، ھېيىقىش، ياتسىراش تۇيغۇسىدا سىقىلىغاندەك بولۇپ، ھاممىسىنىڭ كۆڭلىكىنىڭ پېشىغا تېخىمۇ چىڭ ئېسىلدى.

— ئىلياسنى شەھەرگە ئەكىرىپ، دادىسى بىلەن تېپىشتۇرۇپ قويايلى دېگەنىدىم، — دېدى ھاممىسى بالىنىڭ ئانىسىغا پىچىرلاپ، — ئىلياس ئەمدى چوڭ بولدى، شۇڭا پەم بىلەن دادىسىنى تېپىپ، ئۇ باي ئوغرىنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ، كۈننىي كۈن ئەتسۈنمىكىن، دېدىم...

— ياق، ياق، ماڭا ھەرگىز خاپىلىق تېرىپ بېرىمەن دېمەڭ، ئۇكام! — دېگەنىدى بالىنىڭ ئانىسى تەشۋىش بىلەن، — مەن خەقنىڭ ئالدىدا ھەرقانچە قىينالسامۇ، خورلۇق تارتسامۇ بالىنى ئۆزۈم باقىمەن، ئۆزۈم قاتارغا قوشىمەن!

— ھېلىمۇ ئېرىڭىز دېگەن بەڭگى بىلەن بالىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاز قىسىلمىدىڭىز. مانا ئەمدى ئۇنى بالام دەپ يېنىڭىزغا پاتۇرالمايۋاتىسىز. بۇنداق قىسىلغاندىن كۆرە، ئۇنىڭغا ئۆز دادىسىنى كۆرسىتىپ قويساق، كۈننىي كۈن ئەتسە بولمامدۇ! — دېدى ئاتىكەم چوڭ بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشقا تۇتۇش قىلىۋاتقاندەك چوڭ سۆزلەپ.

— مېنى ئارامىمدا قويۇڭ، ئەمدى ھەر ئىش بولسا ئۆزۈم

بىلەن كەتسۇن، ھەرقانچە يوقسۇز بولۇپ كەتسەمۇ، تىلەمچىلىك قىلسامۇ بالىنى ئۆزۈم باقاي... بالىنىڭ دادىسى بولغان ئۇ ئادەمنىڭمۇ ئاسماندىن چۈشكەندەك تۇيۇقسىزلا ئالدىدا پەيدا بولغان بالىغا ئاتىلىق مېھرى بېرىشىگە كۆزۈم يەتمەيدۇ.

— ئۇ ئىشقا ھازىر ئالدىراپ ئاق ـ كۆك دېگىلىمۇ بولماس. ئاۋۋال دادا ـ بالا ئىككىسىنى تېپىشتۇرايلى... قانداق بولىدىغىنىنى شۇ چاغدا ئاندىن بىلىمىز. قارىمامدىغان، بۇ شۇمنىڭ كېلىشكەن قاش ـ قاپاقلىرى، جامەدەك يوغان كۆزلىرى، ئويماقتەك زىنىخلىرى خۇددى قېلىپتا قۇيۇپ قويغاندەكلا دادىسىنىڭ ئۆزى... شۇ تۇرقىدا ئۇ ئادەم بۇ شۇمنى كۆرسە...

— ئوبدان ئاتىكەم، مۇشۇ گەپنى سىز دېمىگەن بولۇڭ، مەن ئاڭلىمىغان بولاي... يېپىق قازان يېپىقلىق قالسۇن...

بالىنىڭ ئانىسى كەينىگە داجىغىنىچە مەھەللىدە قالدى. ئاۋازى ئەر كىشىنىڭكىدەك غاراڭ ـ غۇرۇڭ چىقىدىغان، ئاسانلىقچە باشقىلارغا گەپ بەرمەيدىغان ھاممىسى ئۆزىنىڭ گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى ھەم پەيت كۈتۈپ بۇگۈنگىچە ساقلىدى. بۇگۈن شۇ ئىشنىڭ ۋاقتى ـ سائىتى يەتكەندەك، بالىنى يېتىلەپ غىپىدە مەھەللىدىن چىقتى ـ دە، ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ شەھەرگە يول ئالدى.

— ساڭا ئۆز دادامنى كۆرسىتىپ قويمەن، — دېدى ھاممىسى خالىيراق بىر يەردە بالىنىڭ قولىنىغا پىچىرلاپ، — ئۇنى كۆرگەندە، تارتىنىپ قولۇڭنى چىشلەپ گۆشىيىپ تۇرۇۋالماي، ھارمىغايلا، دادا، دەپ ئالدىغا يۈگۈر، ئۇچرىغان يەردە كاپىدە پاچىقىنى قۇچاقلاپ، راسا يىغلا!

بۇ گەپنى ئاڭلىغان بالا كۆزلىرىنى چىمچىقلاتقىنىچە ھامىسىنىڭ ئاغزىغا قاراپلا قالدى. ئۇ كىمنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈش، پاچىقىغا قانداق ئېسىلىشنى زادىلا تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى.

بەزى ئادەملەر ئۆزىنىڭ ھالى بىلەن بولماي، يالغان ـ ياۋىداق گەپلىرى بىلەن باشقىلارنىڭ يېغىرىنى تاتىلاپ ئۆز كۆڭلىنى خۇش قىلىشقا ئامراق. ئىلياس ئاستا ـ ئاستا چوڭ بولۇپ ئەقلىگە كەلگەندە، باشقىلاردىن: «داداڭ شەھەرنىڭ كاتتا بايلىرىدىن، قولىنى نەگە سۇنسا، شۇ يەرگە يېتىدۇ. لېكىن، سەن بولساڭ...» دېگەندەك ياخشى ـ ياماننى گەپلەرنى ئاڭلىدى. ئۇ مەھەللىدىكى بالىلار بىلەن تىركىشىپ ـ قىزىرىشىپ قالغان ۋاقىتلىرىمۇ «يېتىم ئوغلاق» دېگەن شۇ گەپ قوزغىدىن نېرى كەتمىدى.

ـــ ئىلياس، قارىغىنا، داداڭ!

ئاتىكەمنىڭ ھاياجانلىق توۋلىشى بالىنىڭ خىيال كەپتىرىنى ئۇركۈتۈۋەتتى. ھاممىسى ئۇنىڭ تۆكرۈق باسقان كىچىك قوللىرىدىن تارتقىنىچە كۆزنى قاماشتۇرۇپ پارقىراپ تۇرغان بىر قىزىل پىكاپنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى. پىكاپ ئىلياس ئىككىيلەن ئۈچۈن توختىغاندەك، بىرئاز ئاستىلاپ يول بويىدىكى ھەشەمەتلىك بىنانىڭ ئالدىدا توختىدى. بۇ يەردە ناھايىتى كۆپ ئالىي پىكاپلار قاتار تىزىلىپ كەتكەنىدى.

ئاتىكەم ئىلياسنى ئەگەشتۇرۇپ پىكاپنىڭ كەينىدىن يېتىپ كەلدى. پىكاپتىن چۈشكەن ئادەمنى كۆرۈپ بايىقى قىزغىنلىقى، خۇشاللىقى لاسسىدە بولۇپ قالدى. بالىنىڭ قولىنىمۇ قويۇۋەتتى. بالا ھاممىسىنىڭ ھارغىنلىق چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىدىكى ئۇمىدسىزلىك ئالامەتلىرىنى كۆرۈپ نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى تازا ئاڭقىرالماي قالدى.

ـــ ئەمەس ئىكەن، ئەمەس ئىكەن... ـــ ھاممىسى ماشىنىدىن چۈشكەن، توپتەك سېمىز ئادەمدىن كۆزىنى ئۈزۈپ لەۋلىرىنى بوش مىدىرلاتتى، ـــ ئەمەس ئىكەن... داداڭ ئېگىز بوي، بەستىلىك، قاڭشارلىق ئادەم ئىدى، بۇنداق پاكار ئەمەس ئىدى.

ئىلياس كۆڭلى سۇنۇق بالا ئىدى. ئۇ ئۆزى ئۈچۈن ياخشىلىق ئىزدەپ چېپىپ يۈرگەن ھاممىسىغا ھەم كۆز ئالدىدىكى ئاجايىپ

دۇنياغا مەيۇسانە قاراپ تۇراتتى. ھاممىسى ئۇنىڭغا جىق گەپلەرنى دېگەن بولسىمۇ، ئۇ ھېچقانچە ئىشلارنى چۈشىنىپ كەتمىگەن، ساددا قەلبىدە پەقەت ھەيرانلىق ھەم بىرئاز قىزىقىش تۇيغۇسىلا پەيدا بولغانىدى.

— پۇتۇمنى ئاياغ قىستاپ ھېچ ماڭغۇچىلىكىم قالمىدى، پەشتاقتا بىردەم ئولتۇرايلىچۇ ! — ھاممىسى ئاقسىغىنىچە بىنانىڭ پەشتىقى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. بالا ئۇنىڭغا ئەگىشىپ پەشتاقتا كېلىپ ئولتۇردى. ھاممىسى ئېگىز پاشىنىلىق توپلىيىنى سېلىپ، يىرتىلغان پايپىقىدىن چىقىپ تۇرغان پۇتىنىڭ بارماقلىرىنى ئۇۋۇلىدى.

2

سەھرا تىمتاسلىققا چۆمگەنىدى. پەقەت ئېتىز ـ قىرلارغا ھۆسن قوشۇپ تۇرغان يېشىل كوكاتلار، مەھەللە ـ كويلاردىكى باغباراڭ، دەل ـ دەرەخلەردىكى يۇمىران يوپۇرماقلار ئارىسىدا سايرىشىۋاتقان قۇشلار ئەتىيازلىق تېرىلغۇنىڭ جاپاسىدىن ھارغان كىشىلەرگە ئازراق بولسىمۇ خۇشاللىق ئاتا قىلاتتى. لېكىن، ھارغىن كىشىلەر ئۇچۇن كۆز ئالدىدىكى يېشىللىقنىڭ — باھارنىڭ ھېچبىر يېڭىلىقى يوقتەك، يەنىلا ئۆز تىرىكچىلىكى كويىدا تىركىشەتتى.

ھۇپپىدە چىچەكلىگەن ئۆرۈكلۈك ھويلىدا ئوتۇن يېرىۋاتقان ئەر كۆزىگە قۇيۇلۇۋاتقان ئاچچىق تەردىن ۋايساپ ئىچىدە بىرنېمىلەرنى دەپ غۇدۇرىغاندىن كېيىن، قولىدىكى ئىشنى قويۇپ بىردەم خىيال سۈرۈپ تۇرغاندىن كېيىن، قوتاندا كالا سېغىۋاتقان ئايالىنىڭ يېنىغا كىردى.

— ھاي خوتۇن، ئۇنى يېنىمىزغا ئەكېلىۋالمىدىغان ئىش قانداق بولدى؟

ئايال قىلىۋاتقان ئىشىدىن بېشىنى كۆتۈرمەستىن، ئەرنىڭ

سوئالىغا جاۋاب بەرگەندەك قىلدى. لېكىن، ئۇنىڭ ئاۋازى بەكمۇ بوش چىققانلىقتىن كالىنىڭ يېلىنىدىن ئوقچۇپ چىققان سۈتنىڭ كوزا ئىچىدە پەيدا قىلغان جارت ـ جۇرت... ئاۋازىدا ئاڭلانماي قالدى. ئايالنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ئاڭقىرالمىغان ئەرنىڭ خەسىدەك قانسىز چىرايى سوغۇق تۇس ئېلىپ، چېقىر كۆزلىرى چوڭ ئېچىلغانچە ئايالغا ئالايدى.

ـــ نېمە دېدىڭ؟!

ئايال كالا ساغقاچ ئاۋازىنى سەل يۇقىرى كۆتۈردى:

ـــ ئىلياس ياتسىراپ تۇرىدۇ.

ـــ نېمىدەپ ياتسىرايدىكەن؟

ـــ مەنمۇ بىلمىدىم.

ـــ يا مەن ئۇنىڭ ئارپىسىنى خام ئورۇمىسام؟

ـــ ئۇنداققۇ ئەمەس، گۆدەكلىك قىلىۋاتامدىكىن...

ـــ كىچىك بولغان بولسا، ئۇنداق بويۇن تولغارمىدى ! ـــ ئەرنىڭ تۇرۇپلا جۇدۇنى ئۆرلەپ ئاۋازى زەردىلىك چىقتى، ـــ بارغانچە باشباشتاق بولۇپ، خورىكى يوغىناپ قالغان ئوخشايدۇ، ئۇ ھارامتاماقنىڭ !

ئايال گەپ قىلمىدى. كوزىدىن چاچراپ چىققىپ، كۆز چانىقىنى ھۆل قىلغان ئىسسىق سۈت تامچىسى ئۇنى بالىسى ئۈچۈن يىغلاۋاتقاندەك تېخىمۇ مەيۈس، غەمكىن ھالغا چۈشۈرۈپ قويغانىدى.

ئىگىسىنىڭ ئالدىدا باغلاقتا تۇرغان سېغىن ئىنەكنىڭ مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزلىرى موزىيىغا تەلمۈرەتتى. ئانىسىدىن ئايرىپ قوتانغا سولانغان موزاي بولسا ۋادەكتىن بېشىنى چىقىرىپ، ئانىسىغا بويۇن سوزۇپ تىنماي مۆرەيتتى...

ئايالنىڭ قولى ئىشتىن توختاپ، ئانىسىنىڭ سۈتىگە قانمىغان موزايغا قاراپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ ھەسرەتلىك كۆزلىرىدىن سىرغىپ چىققان ئىككى تامچە ياشنىڭ ئالمىدەك قىزىرىپ تۇرغان مەڭزىدىن دومىلاپ چۈشكەنچە، كوزىدىكى سۈتكە

تامچىلىغىنىنى سەزمەيۋاتاتتى... بىر چاغدا موزىيى ئۇچۇن سۈتى ئېرىپ تاقەتسىزلەنگەن ئىنەك تۇرغان يېرىدىن تۇيۇقسىزلا پىتىراپ كەتتى. تۇياقلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ، كۆزىنى ئۆرۈۋەتتى... موزاي ۋادەكتىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ ئانىسىنىڭ يېلىنگە ئېسىلدى. ئىنەك ئانىلىق مېھرى بىلەن بالىسىنى يالاشقا باشلىدى...

ئانا مۇڭغا چۆكتى. كالىنىڭ مۇڭگۈزىگە ئۇرسا، تۇيىقى سىرقىرىمامدۇ؟ ! كىم ئىكەن ئۇ «هارامزەدە» دېگەن؟ قانداق ئانا ئۆزىنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى يېرىپ چۈشكەن بالىنىڭ ھاقارەتلىنىشىگە چىداپ تۇرالايدۇ؟! كۆز ياشلىرى يامغۇردەك تۆكۈلۈۋاتقان ئايال چېقىلغان كوزىنىڭ سۈنۈقلىرىنى تېرىپ قوتاندىن يېنىپ باغقا چىقتى.

باغدا ئۆرۈك چېچەكلىرى توزۇپ تۇراتتى. جىمجىت، شەپسىز تۆكۈلۈۋاتقان چېچەكلەر ئۇنىڭ كونا ياغلىق ئوراپ تۇرغان باش ـ كۆزلىرىگە قوندى... ئايال توزۇۋاتقان چېچەكلەرگە قاراپ ئۆزىنى ئاشۇ گۈل ـ چېچەكلەر كەبى توزۇپ كېتىۋاتقاندەك كۆڭۈلسىز ھېس قىلدى. راست، بىر چاغلاردا ئۇمۇ ئاشۇنداق ئاپپاق گۈل ـ چېچەكنىڭ ئۆزى ئىدى. ئەپسۇس، ئۇمۇ ئاشۇ گۈل ـ چېچەكلەردەك توزۇپ كەتكەنىدى.

بۇ ئۇنىڭ ياشلىق چاغلىرى ئىدى. قىز ياشلىقىدا ئۆزىنى ئاشۇ ئاپپاق ئۆرۈك چېچەكلىرىدەك غۇبارسىز سېزەتتى. ئەمما، قىز ئۇ چاغلاردا ئۆرۈك چېچەكلىرىنىڭ بۇنداق بىۋاقىت توزۇپ كېتىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى... ئۇ ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى مۇشۇنداق ئىللىق چېچەك پەسلى ئىدى. ئانىسىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە، باي قوشنىسىنىڭ ئۆيىگە تۇز تىلەپ چىقىقان قىز ئاق تۇزنى كۆتۈرۈپ كەينىگە يانغاندا، دەرۋازا ئالدىدا قوشنىسىنىڭ مېھمانلىرى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. مېھمان ئىككى كىشى بولۇپ، ماشىنىلىق ئىدى. قىز دەرۋازا ئالدىدا توختىغان ماشىنىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولغاندا، ماشىنىنىڭ

ئىشكى ئېچىلدى ھەم قىزنى كوچىنىڭ ياقىسىغا قىستاپ قويدى.

— ۋاي - ۋۇي... ماۋۇ چىرايلىق قىزنى ! — ماشىنىدىن چۈشكەن سۆلەتلىك كىشى، تارچىلىقتا ئۆتەلمەي تۇرغان قىزنىڭ گۈلدەك چېھرىگە راسا زېھىن قويۇپ بىر قاراپ ئۆلگۈردى، — كىمنىڭ گۈلىسىز، خان؟

قىز يەردىن ئۈستۈن قارىماي، ئەرنىڭ يېنىدىن تەستە ئۆتتى. ئۇ كىشى ئۆزىنى قىيىن ئەھۋالدا قويغان بولسىمۇ، خۇش ئاۋاز، سۆز - ئىبارىسىنىڭ يېقىملىقىغا قاراپ، ئۇنى جاۋابسىز قالدۇرۇشنى ئەپسىز كۆرۈپ ئاغزىنى بوش مىدىرلاتتى:

— ئاتا - ئانامنىڭ گۈلىمەن، قارىي ئاكا.

— ئىسمىڭىز كىمكەن؟

— ئالتۇنەم.

قىز قوشنىسىنىڭ كوچىسىدىن چىقىپ، ئۆزىنىڭ كوچىسىغا قايرىلدى. دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ ھويلىسىغا كىرىپ كېتىۋاتقاندا، ئىختىيارسىز كەينىگە قايرىلىپ، شەھەرلىكلەردەك پۇزۇر كىيىنىۋالغان، سۆلەتلىك ھېلىقى ئادەمنىڭ گۈل - چېچەكلەر ئارىسىدىن ئۆزىنى تاماشا قىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

— ئېتىمنى دەپ بېرىپ نېمىمۇ قىلاتتىم، — دېدى قىز ئانىسىغا ھېلىقى كىشىنىڭ گېپىنى قىلىپ، — تاكى ھويلىغا يېنىپ كىرگۈچە مېنى ھاپ قىلىپ يۇتۇۋېتىدىغاندەك كەينىمدىن قاراپ تۇردى.

— ھېچقىسى يوق، — دېدى ئانىسى قازاندا قاينىۋاتقان ئاشنىڭ تۇزىنى تەكشەپ، — گەپ قىلماي ماڭسىڭىز «چىراي - تۇرقى پاكىز بولغان بىلەن مۆرىمەس، گومۇش قىز ئىكەن» دەپ قالمامدۇ.

— مەيلى ئىدى...

شۇنىڭدىن كېيىن ئالتۇنەم يات - ناتونۇش ئادەملەرگە ئىللىق

چىراي ئېچىپ ئۆزىنىڭ ئىسمى - زاتىنى دەپ بەرگىنى ئۇچۇن تالاي قېتىملاپ لېۋىنى چىشلەپ قالدى.

... گۇل - چېچەكلەر توختاۋسىز توزۇپ تۇراتتى. ئايال خازاندەك تۆكۈلۈۋاتقان چېچەكلەردىن خازان بولغان ياشلىقىنى سورايتتى.

— نېمە بېزىرىپ تۇرىمىز بۇ يەردە؟ ! — ئۇنىڭ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە كۆتەك يارغاندەك قوپال ئاۋاز يەنە ئاڭلاندى، — كالىنى جايلاپ ساغالمىغاندىكىن، ئۆيگە كىرىپ قورساققا ئاش ئېتىلى، ئاش !

ئايال خىيال دۇنياسىدىن ئۆزىگە قايتتى. توزۇۋاتقان گۇل - چېچەكلەردىن كۆزىنى ئۇزۇپ، بۇيرۇققا ئىتائەت قىلدى. ئۇ كۆز ئالدىدىكى گۇل - چېچەكلەردەك توزۇۋاتقان ئۆز خىيالىدىكى ئالتۇنەم ئىدى.

ئېرىنىڭ بالىنى سوراۋېرىشى ئالتۇنەمنىڭ كۆڭلىگە تەشۋىش سېلىپ قويدى. ھەممە ئىشقا چېپىلىپ تۇرىدىغان بىر نەۋرە سىڭلىسى ئاتىكەمنىڭ بالىغا دادىسىنى كۆرسىتىپ قويمەن، دەپ پالاقلاپ يۇرگىنى ئېسىگە كېلىپ، كۆڭلىگە بىر قورقۇنچ كىرىۋالدى. ناۋادا نەۋرە سىڭلىسى دېگىنىنى قىلىپ، ئىلياسنى شەھەرگە ئەكىرىپ ناتونۇش دادىسىنى كۆرسىتىپ قويسا، دادىسى تايدەك چوڭ بولۇپ قاتارغا قېتىلىۋاتقان ئوغۇلنى تونۇپ ئۆزىگە تارتىپ كەتسە، ئۇ چاغدا بالا غەلۋىسى قىلىپ تۇرغان ماۋۇ ئادەم... ئالتۇنەم، ئاقىۋەتتە يۇز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئىشنىڭ ئاخىرىنى ئويلاشقا جۇرئەت قىلالمىدى... كۆز ئالدىدا خەسىدەك تاتارغان كوسا چىراي ئېرىنىڭ ھازىرلا چاچراپ چىقىدىغاندەك پۇلتىيىپ تۇرغان بىر جۇپ سوغۇق كۆزى ئۇنىڭغا نەشتەردەك قادىلىپ تۇراتتى. بۇ كۆزلەر شۇنچىلىك سوغۇق ھەم ئاداۋەتلىك ئىدىكى، ئاجىز تېنى سولغۇن چېچەك بەرگىلىرىدەك تىترەپ تۇرغان ئايالنىڭ ئانىلىق قەلبى قىسىنچىلىق ئازابىدا ئوت بولۇپ كۆيمەكتە ئىدى...

3

بازار ئاستا ـ ئاستا پەسكويغا چۈشتى. سانقۇلۇقلىرىنى سېتىپ، ئالغۇلۇقلىرىنى ئېلىپ بولغان كىشىلەر شەھەرنى كەينىدە قالدۇرۇپ يۇرت ـ مەھەللىسىگە جۆنىمەكتە ئىدى. چۆلدەرەپ قالغان كوچىلاردا كۆتۈرۈلگەن ئىزغىرىن شامالدا سۇس توپا ـ تۈمان كۆتۈرۈلۈپ، ئەتىگەندىن بۇيان شەھەرنى ئاۋات قىلغان بازارچىلارنىڭ ئىزلىرىدا قەغەز، يالتىراق پارچىلىرى ئۇچۇشاتتى.

ھاممىسىغا ئەگىشىپ شەھەردىن يانغان ئىلياسنىڭ قورسىقى ئاچقان، ئۇزۇن كىرپىكلەر سايە تاشلاپ تۇرغان مۇلايىم قوي كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ قالغانىدى. ھاممىسىنىڭ ھالى ئىلياسنىڭكىدىن بەتتەر ئىدى، ئۇ ئىلياسنىڭ دادىسىنى ئۇچراپ قالارمىكىن دەپ ئۇچرىغانلىكى ئادەمنى كۆزىتىپ چىقىقان كۆزلىرىدىن بىر خىل ئۇمىدسىزلىك ئالامەتلىرى روشەن بىلىنىپ تۇراتتى.

ـــ ئۇ ئادەم سودا ـ تىجارەت ئىشى بىلەن ئۇرۇمچىگە كەتكەن ياكى بولمىسا ھېلىقى ئەتىۋارلىق خانىشىنى قولتۇقلاپ چەت ئەلگە سەيلە ـ ساياھەت، تاماشىغا ماڭغان ئوخشايدۇ!

يەردىن ئۈستۈن قارىماي كېتىۋاتقان ئىلياس بۇ گەپكە بىر ئېغىزمۇ ئىنكاس قايتۇرمىدى. بىر نەرسە دېسىمۇ، ھارغىنلىق، ئاچلىقتىن قاپىقى تۇرۇلۇپ قالغان ھاممىسىنىڭ شۇ گېپىگە قارىتا نېمە دەپ گەپ قىستۇرۇشنى بىلمەيتتى. ھاممىسى تىلغا ئالغان ئۇرۇمچى، چەت ئەللىنى تەسەۋۋۇرىغا تېخىمۇ سىغدۇرالمايتتى.

ـــ كېيىن جەزمەن كۆرۈپ قالىسەن، داداڭنى بەك يولى بار، ئامىتى كەلگەن ئادەم، دېيىشىدۇ. بىزنىڭ بۇ ۋىلايەت كىچىك كەلگەندەك ئۇرۇمچىدىمۇ ئاسمان ـ پەلەك بىنادا ئۆيى بار،

دەيدۇ... مەن ساڭا دېسەم، ئۇ ئادەم ئۇرۇمچى بىلەن مۇشۇ ۋىلايەت ئارىلىقىدا ئايروپىلان بىلەن ئۇچۇپ يۈرۈپ سودا قىلارمىش. خۇشى تۇتسا ئىچكىرىگە، چەت ئەللەرگە چىقىپ ئوينىاپ كېلەرمىش... بۇ يەردىكى ئىشلىرى قېلىپقا سېلىپ قويغاندەك يۈرۈشتۈرىدىكەن، دېسە !

ئىلياس ھاممىسىغا ئەگىشىپ كوچا چىراغلىرى كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇرغان شەھەردىن ئۇزاپ چىقتى.

كۆكلەم قوينىدىكى سەھرا كەچكى قۇياشنىڭ ئاداققى نۇرلىرى بىلەن خوشلىشىپ ئاستا ـ ئاستا قاراڭغۇلۇق قوينىغا ئەسىر بولماقتا ئىدى. ئەمما، كۆز ئالدىدىكى قاراڭغۇلۇقنىڭ ئەكسىچە بالىنىڭ قەلبىدە ئويلىمىغان بىر يورۇقلۇق پەيدا بولماقتا، بۇ يورۇقلۇق شامغىمۇ، ئېلېكتىر چىراغىمۇ ياكى كەينىدە قېلىپ قالغان شەھەر كوچىلىرىدىكى زىننەت چىراغلىرىنىڭ يورۇقىغىمۇ ئوخشىمايتتى. بۇ يورۇقلۇق بالىنىڭ قەلبىدە تۇيۇقسىز ئوتلۇق بىر ئىستەكنى، شېرىن بىر ئارزۇنى، يېڭىچە بىر مېھىر ـ مۇھەببەتنى ئويغاتماقتا ئىدى.

ـــ ھەي!... ـــ خېلىدىن بېرى ئاغزى بېسىقىپ قالغان ئاتىكەم توساتتىن جەينىكى بىلەن ئىلياسنى تۇرتتى، ـــ نېمانداق پۇلغا ئالمىغان ئامۇتتەك سولىشۇالمسەن؟ بىر ـ ئىككى ئېغىز گەپ قىلغاچ ماڭساڭچۇ !

يولدىكى ھارۋىلىقلارغا قەدەمدە بىر سىگنال ئۇرۇپ ھېلى ئاستىلاپ، ھېلى ئىتتىكلەپ دېگەندەك كېتىۋاتقان ئاپتوبۇستا جىممىدە ئولتۇرغان بالا قارشى تەرەپتىن چىراغ يانداۋرۇپ كەلگەن ماشىنىنىڭ پىلىلداپ تۇرغان يورۇقىدا گەۋدىسىنى بىرئاز كۆتۈرۈپ، يېنىدا ئولتۇرغان ھاممىسىغا قاردى. ھاممىسىنىڭ كەيپىياتى ناچار بولۇپ، ئەتىگەندىن بېرى بىكار يول يۈرۈپ، قىلماقچى بولغان ئىشىنى رويابقا چىقىرالمىغىنىغا ئۆكۈنگىنىچە ئىچ ـ ئىچىدىن ئۇھسىنىپ ئولتۇراتتى. ئىلياسنىڭ ھاممىسىغا قىلغۇدەك گېپى بولمىسىمۇ، ئۇنىڭ

ئۇمىدسىز كۆڭلى ئۇچۇن بىرنەرسە دېمەكچى بولغاندەك ئاغزىنى ئۆمەللىدى. ھالبۇكى ھامماسى يېنىدىكى ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرغان يۇرتداشلىرىنى ئەمدى ئېسىگە ئالغاندەك، ئىلياس ئۇلارنىڭ ئالدىدا ھېلىقى يۇز كۆرۈشمىگەن دادىسى توغرۇلۇق گەپ قىلىپ سالدىغاندەك، دەرھال ئۇنىڭ ئاغزىنى توۋاقلىدى:

— بۇگۇن قورسىقىڭنى ئاچ قويدۇم، ھە، ساقام؟

ئىلياس بېشىنى لىڭشىتتى.

— ئۆيگە چىقىۋچە توكۇرۇكۇڭنى يۇتۇپ بولسىمۇ چىداپ ئولتۇر... يىغىپ قويغان تۇخۇملىرىم بار، بىرنەچچىنى چېقىپ پوشكال ئېتىپ بېرىمەن.

— شەھەردە ئاشمانتا، گۆش ـ كاۋاپ ئېلىپ بەرمىدۇڭمۇ خېنىم بۇ ئوغۇلغا؟ — ئۇلارنىڭ كەينىدىلا ئولتۇرغان چالا تونۇشلاردىن بىرسى ئاتىكەمنىڭ گېپىگە گەپ قىستۇردى.

— سومكامدا كىراغا تۇشلۇقلا پۇل قالغان، قايلىسىلا...

— ئۆزلىرىنىڭ بالىسىدۇ؟

— ياق، نەۋرە ئاچامنىڭ ئوغلى.

— گەپ شۇ يەردە ... شۇڭا قورسىقى ئاچ قاپتۇ بايقۇشنىڭ.

— ياق، ئۇنداق ئەمەس...

— شۇ گەپ، كىشىنىڭ بالىسى بولغاندىكىن... ئەگەردە ئۆزلىرىنىڭ باغرىلىرىنى يېرىپ چۇشكەن بالا بولغان بولسا، ئاغزى ـ بۇرنىدىن يانغۇچە تويدۇرۇپ، «يەمسەن، ياق» دېگۈزۈپ ئاندىن ئۆيگە ئېلىپ ماڭىدىغان گەپ...

— قايسى يۇرتنىڭ دورغىسى، سىلى؟ كىشىنىڭ ئىشىغا ئارىلاشماي، ئۆزلىرىنىڭ غېمىنى قىلسىلا ! — «بىر ھارغانغا گەپ قىلما، بىر ئاچقانغا ...» دەپ، ھېرىپ ـ ئېچىپ تۇرغان ئاتىكەم تۇيۇقسىز تەرىنى تۇرۇپ ھېلىقى كىشىگە تىل سالدى، — گەپ قىلمىسام نېمە تولا كوتۇلداپ ئاغزىلىرىغا كەلگەننى دەۋېرىلا؟ بىر كىم كىشىنىڭ ئىشىغا ئاقساقاللىققا قويغانمۇ يا سىلىنى؟!

ـــ كاللىسىنىڭ سۈيى بارمۇ، ماۋۇ چوكانىنىڭ... تەمسىلاتتا بىر چاقچاق قىلىپ قويسام ئەجەب ئۆزىنى باسالماي قالدا؟!

ـــ كاللىسىنىڭ سۈيى بار - يوقلۇقىنى پىتلىق خوتۇنلىرىدىن سورىسىلا !... كىشىنىڭ ئىشىغا كۆز - قۇلاقلىق قىلمىدىغان قانداق سۈپەك، بۇ؟ !

ـــ ما خوتۇننىڭ ئاغزىنىچا !... ـــ ھېلىقى كىشى ھۆركىرەپ ئورنىدىن تۇردى.

ـــ ھوي... ھوي ! ـــ شوپۇر ئاپتوبۇسنى ئاستىلاتتى، ـــ بۇ ئاپتوبۇسنىڭ ئىچى ئۇلاغ بازىرى ئەمەس جۇمۇ، تۇغقانلار... سوقۇشۇپ - تالىشىدىغان ئىش بولسا، يەرگە چۈشۈپ، كەڭتاشا سەيناغا بېرىشسىلا، ـــ دېدى. سەپەرداشلارمۇ ئارىغا چۈشۈپ جېدەلنى بېسىقتۇردى. ھېلىقى ئەرنى سۆرەپ ئىتتىرىپ دېگەندەك ئالدى ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۇپ ئاتىكەمدىن يىراقلاشتۇردى.

ئىلياسنىڭ كۆز ئالدىدا كۆتۈرۈلگەن غوۋغا، ۋاراڭ - چۇرۇڭ، بوۋاقلارنىڭ يىغىسى، كىمنىڭدۇر بازارغا ئەكىرگەن مۈشۈكنىڭ سوزۇپ مىياڭلاشلىرى، قاپقا سولانغان خورازنىڭ پۇت، قانىتىنىڭ بوغۇچلانغىنىغا چىدىماي قىرقىراشلىرى... ئىشقىلىپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا ھېچنېمە ئاڭلانمايتتى. خىرەلەشكەن قەلبىنى يورۇتقان ھېلىقى نۇر بارغانچە كۈچىيىپ، تېڭىرقىغان قەلبىدە پەيدا بولغان بالىلىق ئىستەكلىرىنى نۇرغا پۈركىمەكتە ئىدى.

كىچىك بالىنىڭ قەلبىمۇ ئاجايىپ بىر دۇنيا. ئىلياس ئېسىنى تېپىپ ئەقلىگە كەلگەندىن بېرى تۇرمۇشىدا قانداقتۇر بىر كەمتۈكلۈكنىڭ بارلىقىنى سەزدى. ئەتراپىدا، مەھەللە - كويلاردا ھېلى ئانىسىنىڭ، ھېلى دادىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ ئەركىلەۋاتقان، ئەتىۋارلىنىۋاتقان بەختىيار بالىلارغا ھەۋەسلىنىپ قاراپ، بوينى قىسىلغىنىچە كۈن ئۆتكۈزىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ كېيىنچە مەجەزى ئوسال ئېرىنىڭ ئۆيىدە خارلىنىۋاتقان

ئانىسىنىڭمۇ ئۆزىگە بېرىشكە تېگىشلىك ئانىلىق مېھىر - مۇھەببىتىنىمۇ يوشۇرۇن تۇتىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. بىچارە ئانىسى ئاشۇ چېقىر كۆز ئادەمنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ مەڭزىگە سۆيەلمەيتتى. كېلە، بالام، دەپ باغرىغا باسالمايتتى. گېلىدىن ئۆتمەي ئېلىپ قويغان تاتلىق - تۇرۇملىرى بولسىمۇ ئوچۇق - ئاشكارا بېرەلمەيتتى. پەقەت ئېرى يوق چاغلاردا، پىنھانلاردا ئۇنى باغرىغا بېسىپ ئۇنسىز ياش تۆكەتتى. ئىلياس چوڭ بولغانسېرى بۇ ئىشلارنىڭ تېگىگە يەتكەندەك بولدى. ئانىسىنىڭ قىزىل كۆز، ئىچى تار بىر ئەرنىڭ ئالدىدا نائىلاجلىق، بىقۇۋۇللۇق ئىچىدە كۇن كەچۈردىغانلىقىنى كۆردى.

مۇشۇنداق تۇرمۇش شارائىتىدا ئۆسۈپ يېتىلگەن ئىلياس تەدرىجىي ھالدا كەم سۆزلۈك، ئۇمىدسىزلىك، ياۋايىلىق، يالغۇزلۇق ئالىمگە بەند بولدى. غۇبارسىز قەلبىدە ئادەملەردىن ياتسىراش، يېتىرقاش، ئۆزىنى تۆۋەن كۆرۈش خاھىشى بىخلىنىپ بارغانسېرى جىمغۇرلىشىپ، يۈرت ئىچى ھەم ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ئىچىدىكى تەڭدىمەتلىكلىرىگە ئوخشىمايدىغانلا بىر ئادەم بولۇپ قېلىۋاتاتتى.

مانا بۇگۇن ئاتىكەم ئۇنىڭغا ئۇخلاپ چۈشىدىمۇ كۆرمىگەن بىر گەپنى قىلىپ، خىلۋەتتىكى يالغۇز كەپىدەك غېرىب قەلبىگە توساتتىن ئوت يېقىپ قويدى. كۇن كەچ بولغانسېرى بۇ ئوت ئاستا - ئاستا يېلىنجاپ، يېگانىلىك، ياتلىق ئالىمىدە تۇنجۇققان بالىلىق ئىستەكلىرىدە ھاياتنىڭ نۇرلۇق بىر تېڭى چىللىدى. بۇ تاڭدا گويا قۇياش كۇلۇپ تۇراتتى. باھاردەك ئىللىق ئاپتاپ ئۇنىڭغا قۇچاق ئېچىپ تۇرغاندەك بىلىندى ...

ئىلياس ھاممىسىغا ئەگىشىپ ئاپتوبۇستىن چۈشكەندە، يۈرت ئىچىدە خۇپىتەن نامىزىغا ئەزان ئېيتىلدى، مەھەللىدىكى كىشىلەر ئۇلاغ - ئىلمەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، ئىشەك - دەرۋازىلارنى تاقاپ بولغانىدى.

— ۋاي ئىلياس، ۋاي ئىلياس! — دېدى ھاممىسى ئۇھ تارتىپ، — بۇگۈن سېنى دەپ ھېرىپ ھالىمدىن كەتتىم. يەنە تېخى خەقتىن يامان گەپ ئاڭلاپ كۆڭلۈمنى ئاغرىتۋالدىم... سېنى دېمىگەن بولسام شۇ قاغجالمىنىڭ شەھىرىگىمۇ كىرمەيتتىم، خەق بىلەنمۇ ئۇرۇشۇپ - تىللىشىپ يۈرمەيتتىم.

ئىلياس گەپ قىلمىدى. باھار ھىدى پۇراپ تۇرغان بۇك - باراقسان دەل - دەرەخلەر ئارىسىدىكى قاراڭغۇ يولدا ئۇن - تىنسىز ھالدا ھاممىسىنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى.

— تەلىيىڭ يوق بىر شۇم ئىكەنسەن! — قاراڭغۇدا نېمىگىدۇر پۈتلىشىپ پۈتى مىتكوت كەتكەن ھاممىسى يەنە چېچىلدى، — بىر كۈن كەچكىچە شەھەرنىڭ كوچىسىنى چىڭداپمۇ داداڭ دېگەن ھىماتلىقنى تاپالمىدۇق. ئەمدى نېمە كۈن كۆرسەڭ كۆرەرسەن...

ئىلياس گەپ قىلماستىن ئۈن - تىنسىز ماڭاتتى.

— بۇ ئىشلارنى ھېچكىمگە تىنغۇچى بولما، جۇمۇ!

ئىلياس ھاممىسىنىڭ تېخىچە سۆزلەۋاتقىنىنى ئاڭلىدى ھەم ماغدۇرىنى ئاغزىغا يىغىپ جاۋاب قايتۇردى:

— ھىم...م.

— ئاغزىڭنى ئېچىپ، ماقۇل دەپ قويغىنا!

ئىلياس ھارغان، ئاچقان ھاممىسىنىڭ بۇگۈن ئۆزىگە بەكمۇ ئۆچ بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۆزىنى قاراڭغۇلۇق قوينىغا سىڭىپ كېتىۋاتقاندەك غېرىب ھېس قىلدى.

4

تەقەززالىق ئىلكىدىكى ئەتە، ئۆگۈن، كېلەر ھەپتە، كېلەر ئاي، كېلەر يىل... دىن نەچچىسى ئۆتۈپ كەتتى.

ئىلياس تۇرمۇشتىكى قايمۇقۇش، ئېگىز - پەسلىكلەر

ئىچىدە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىن ھالقىپ، كەسپىي تەربىيەلەش مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىردى. ئۇ ئەمدى بۇ يەردە شوپۇرلۇق - رېمونتچىلىقنى ئۆگىنىدىغان بولغانىدى. مۇئەللىملەرنىڭ گېپىچە، بۇ نان تېگىدىغان كەسىپ ئىكەن.

ئالتۇنەم ئاتايىن مەكتەپكە بېرىپ نائىلاجلىق، تەشۋىش ئالامەتلىرى قېتىپ قالغان كۆزلىرىنى ئىلياسقا تىكتى:

— تاغاڭغا دېدىم ھەم ماقۇللۇقىنى ئالدىم، ئەمدى مېنىڭ يېنىمدا تۇرغىن، بالام.

ئىلياسنىڭ ئۈمىدسىزلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرى ئانىسىغا تىكىلدى :

— نېمىشقا، ئانا؟

— ئادەم چوڭ بولسا، قورسىقىمۇ تەڭ چوڭ بولىدىغان گەپ، ئەمدى تاغا، ھامىلىرىڭغا يۈك بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۆيىدە تۇرىۋەرسەڭ بولمايدۇ...

— ئۇلار ماڭا ئۇنداق دېمىدىغۇ؟

— تاغىلىرىڭ ئۇنداق دېمىگىنى بىلەن خوتۇنلىرى يات. ئۇلار بىلمەي - بىلمەي ياتلىقنى قىلىدۇ !

ئىلياس مەكتەپ مەيدانىدىن چاڭ چىقىرىۋەتكەن ساۋاقداشلىرىغا قارىدى. ئۇلار شۇقەدەر غەمسىز، شوخلۇق بىلەن توپ تېپىشىۋاتاتتى. ئىلياس بولسا پۈتۈنلەي ئۇنىڭ ئەكسىچە... ئانىسى قانداق بىلدىكىن، تاغىلىرىنىڭ خوتۇنلىرى ھە دېگەندە ئۇنىڭغا ئاشىنىڭ سۆيىنى ئۈسۈپ بېرەتتى. نانىڭ كۆيۈكىنى تۇتقۇزۇپ قويىاتتى...

بالىسىنى ئېرىنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىۋېلىش ئۈچۈن مەكتەپكە كەلگەن ئالتۇنەم ئوغلىغا قاراپ خېلى ئۇزاق تۇرۇپ كەتتى. يىرتىق ئايىغىدىن چىقىپ تۇرغان باشمالتاق پۈتى بىلەن يەرنى جىجىلاپ تۇرغان ئوغلىنىڭ بىرنېمە دېيىشىنى كۈتتى. ئۇنىڭ گەپ قىلمايلا تۇرغىنىغا قاراپ، قوشۇلدى دەپ ئويلاپ، يانىدۇرۇپ سورىدى :

ـــ ماقۇل بولدۇڭمۇ، بالام؟

ـــ مەن بارماي، ئانا ! ـــ ئىلياس ئىختىيارسىز بوغۇزىغا بىر نەرسە كەپلىشىپ قالغاندەك بوزلىدى، مۇلايىم قوي كۆزلىرىنى ياشلىدى.

ـــ نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن، جېنىم بالام؟ ـــ بالىسىغا قاراپ يۈرىكى يېغلىغان ئانا بالىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، بېشىدىكى قارا ياغلىقىنىڭ ئۇچى بىلەن ئۇنىڭ تارام ـ تارام تۆكۈلۈۋاتقان ياشلىرىنى سۈرتتى.

ـــ مېنىڭ بارغۇم يوق، ئانا !

ـــ نېمىدەپ ئەمدى؟...

ـــ مەن كىشىنىڭ ئالدىدا بەك ياتسىراپ قالمىدىكەنمەن، ئانا !

ـــ مەنمۇ كۈندە يېنىڭدا بولىمەنغۇ، جېنىم بالام؟...

ـــ سىز بار يەردە ھېلىقى ئادەمىمۇ بار، مەن يات كۆزلەرنىڭ ئالدىدا...

ئانىنىڭ ئاغزى گەپكە كەلمەي قالدى. شۇ تۇرقىدا ئۇنىڭ يىغىدىن باشقىغا قۇربى يەتمەيتتى.

ئىلياس ئانىسىنىڭ قولىدىن ئاجراپ، توپ مەيدانىغا كەتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشۇاتقان ساۋاقداشلىرىغا كۆز ياشلىرىنى كۆرسەتكۈسى يوق ئىدى.

ئالتۇنەم ئوغلىنىڭ كەينىدىن خېلى ئۇزاق قاراپ تۇردى. كېيىن مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقىپ ئۆيى تەرەپكە بۇرالدى. ئەمدى ئوغلىغا ئاتىدارچىلىق قىلىۋاتقان تاغىسى بىلەن قايتا كۆرۈشۈشىنىڭمۇ ھاجىتى قالمىغانىدى.

ـــ قېنى ئۇ... يەنە سالىتاڭ كەپتىمىزغۇ؟ ـــ ئالتۇنەم ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلە ـ كەلمەي، ئېرى ناسىرباي ئالدىغا «ھارماڭ»غا چىقتى. كۆزلىرىدىن ناسۇالغا خۇمارى تۇتۇپ قالغانلىقى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرغان ئۇ ئادەمنىڭ قاپىقى سېلىنغان، كەيپى ئوسال كۆرۈنەتتى. ئالتۇنەم ئۇندىمىدى. ئانا ئەمدى بالىنىڭ بۇ ئۆيگە كەلگۈسى يوق ئىكەن دېيەلەيتتىمۇ؟!

ئاغزىدا ئوچۇق ئېيتمىسىمۇ، قورسىقىدىكى غۇمى مانا مەن دەپ ئاشكارا بولۇپ تۇرغان بۇ ئادەمنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىگىلى خېلى كۈنلەر بولغانىدى. ئېرىنىڭ قورسىقىدىكى چوتۇرى ئايالغا ئايان، ئىلياس كارغا كەلگۈدەك بولۇپ قالغانىدى. ئۇزاققا قالماي ئوقۇشى ئاخىرلىشىدۇ. شۇڭا، ئۇنى مۇشۇنچىلىك ۋاقىتىدا ئالداپ ـ سىلاپ يېنىغا ئەكېلىۋالسا، بىر كىشىلىك كېتمەنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىدۇ. ئەتىگىنى ـ ئاخشاملىرى ئۇلاغ باقىدۇ، كۈندۈزى ئېتىزدا ئىشلەيدۇ. كېچىسى سۇ ياقلايدۇ. ئېتىز ـ ئېرىق ئىشىدىن بوشانسا يەنە ئۇلاغ باقىدۇ... قورسىقى نان دەپ تۇرىدىغان ئادەم دېگەننى بىكار قويغۇلۇق ئەمەس.

ناسىرباي ئالتۇنەمنىڭ ئۇن ـ تېنىز تۇرغىنىنى كۆرۈپ، «ھېلىقى قاپاقباش بويۇن تولغاپتۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، كونا خەسىدەك سوغۇق چىرايىنى ھېلىلىدەك قورۇپ، جېنى چىقىپ كەتكەندەك نىداسىز تۇرغان ئايالغا بىر پەس ھومىيىپ قاراپ تۇردى. ئاندىن پېشايۋاننىڭ سۇپىسىدىكى چۇۋۇلۇپ تۇرغان كونا بورىغا كېلىپ ئولتۇردى. پوتىسىغا ئېسىۋالغان ناسۋال قاپقىنى ئېلىپ، ناس چېكىشكە ئادەتلەنگەن ئەپچىل قوللىرى بىلەن بىر چىمدىم ناسىنى ئوڭ قولىنىڭ ئالقىنىغا تۆكۈپ، ئۇۋۇلاپ يۇمشاتقاندىن كېيىن كالپۇكىنىڭ ئاستىغا كاپ ئەتتى...

ناسىرباي چېكىملىكىنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ، خۇمارلاشقان كۆزلىرىگە جان پەيدا بولغاندا، ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈپ، تەڭقىسلىق ئىلكىدە قىسىلىپ تۇرغان خوتۇنىغا بويۇندىدى:

ـــ يەتمىش يۇشتۇڭلاردىن بىرەرسى مېنىڭ ئېشىمغا توپا سېلىش ئۈچۈن قۇلىقىنىڭ توپىسىنى قېقىپ قويغان ئوخشايدۇ، ئۇ مۆرىمەسىنىڭ !

ئالتۇنەمنىڭ يۈرىكى ئۆرتەندى. ئۇ ئوغلىنىڭ مۇشۇنداق يامان كۆز، يامان گەپتىن ياتسىرايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ھالبۇكى، بۇ بىچارە ئايال مۇنۇ ئادەمگە ئويلىغانلىرىنى دېيەلمەيتتى. چۈنكى، ئالتۇنەم ئەرنىڭ مۇشتۇمىدىن ئېزىلىپ كەتكەندى.

قاراڭغۇ چۈشتى. خۇمارى تۇتقان بەڭگىنىڭ ئەسكىلىكى تۇتتى... ئۆرۈكلۈك ھويلىدىن بىقوۋۇل بىر ئايالنىڭ يۇرەكنى ئېزىدىغان نالىسى ئاڭلاندى، توزۇپ تۇرغان ئۆرۈك چېچەكلىرى ئىزغىرىن شامالدا ئاجىزەنىڭ نالىسىدە چەيلەنمەكتە ئىدى...

ئەمدىلا ئېچىلغان ئۆرۈك چېچەكلىرى ھەم خۇشبۇي، ھەم يۇمران كېلىدۇ. ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا باي قوشنىسىنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدا ئۈچرىشىپ قالغان سۆلەتلىك، ئاچ كۆز، قەددى ـ قامەتلىك، خۇشخۇي مېھمان ئۆرۈك چېچەكلىرىدەك ھەم يۇمران ھەم نازۇك ئالتۇنەمگە كۆزى چۈشۈپ ئۇنىڭ ئىسمى ـ زاتىنى سورىغاندا، ئۇ ئۆرۈك چېچەكلىرىنىڭ بىۋاقىت توزۇپ كېتىشىنى بىلگۈدەك ئەمەس ئىدى. قىز شۇ چاغدا ھېلىقى ھەشەمەتلىك قىزىل رەڭلىك پىكاپ، سۆلەتلىك مېھماننىڭ باي قوشنىسىنىڭ ئىشىكىدە پات ـ پات پەيدا بولغىنىنى كۆرۈپ، كۆزى ئېچىلمىغان ئاق بۆجەندەك ئۇركۈگەن، ئۆزىنى دالدىغا ئالغاندى. لېكىن...

ھەشەمەتلىك قىزىل رەڭلىك پىكاپ يەنە پەيدا بولغان بىر ئاخشىمى، باي قوشنىسى ئۇلارنىڭ ئىشىكىدىن كىرىپ كەلدى. قول ئىلكىدە يوق، مۆمىن دادىسىنى بىر چەتكە تارتىپ، كالىنىڭ جىگىرىدەك قارىداپ تۇرغان قېلىن كالپۇكلىرىنى قىمىرلىتىپ، دادىسىنىڭ قۇلىقىغا كۈسۈرلىدى:

ـــ جانان ئۆرۈكنىڭ چېچىكىدىن تارالغان خۇشبۇي ھىد دىماققا يەتتى، شاش كۆڭۈلنى مەست قىلدى...

چوڭلارنىڭ ئوتتۇرىلىقىدا بولۇنۇۋاتقان گەپلەر ئاشخانىدا كۆك چۆچۈرىسى تۈگۈۋاتقان ئالتۇنەمنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ قالدى. ئۇ دادىسىنىڭ باي قوشنىسىنىڭ ئاغزىغا قاراپ قالغانلىقىنى تۇيدى. ئۆزىمۇ ئۇ ئادەمنىڭ زادى نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ كېتەلمىدى.

ـــ گېپىمنىڭ مەنىسىگە يېتەلمىدىڭىز ـ ھە، موللىكا، ـــ قوشنا ئەر گەپنىڭ تېگىنى ئاچتى، ـــ مېنىڭ شەھەرلىك بۇرادىرىم ھەمدۇللا مەخسۇم سىز ئۆستۇرگەن ئاشۇ جانان

ئۆرۈكنىڭ كۆچىتىنى سوراۋاتىدۇ.

ــ كۆچەت؟ ــ ئالتۇنەمنىڭ دادىسى قوشنىسىنىڭ سۆزىنىڭ مەنىسىگە يەتكەندەك بولدى، ــ ئۆزلىرى بىلەن كونا قوشنا تۇرۇپ بىر ــ بىرىمىزدىن كۆچەت ــ نوتا، گۈل ــ گىياھ ئاياشقان مۆمىنلەر ئەمەسمىز. سىلىنىڭ بۇرادەرلىرىنىڭ كۆزى چۈشكەن جاننىڭ كۆچىتىنى ئايرىشنىڭ تېخى ۋاقتى كەلمىدى، ناۋادا زۆرۈر بولۇپ قالسا، ئۇچىنچى باھاردا ۋاقتى ــ سائىتى كېلەر...

ــ ئۇچىنچى باھار؟

ــ شۇنداق. ھەرقاچان سىلىمۇ بىلمەيدىغان يەردە ئەمەس، كۆچىتىمىز تېخى يۇمران، ئۆزگە باغقا ئۆزلەشكۈدەك شۇدى يوق.

ــ ئۇچىنچى باھار... بۇنچە ئۇزاق ۋاقىتقا تاقەت قىلىپ بولماس. مەخسۇم ماڭغان ئىزىدىن قىزىلگۈل ئۇنىدىغان، خان ــ پادىشاھ سۇيەت تېپىلغۇسىز ئېسىل كىشى ئىدى.

ئارىنى سۈكۈت باستى. «خان ــ پادىشاھ سۇيەت، تېپىلغۇسىز ئېسىل كىشى ئىدى... » دېگەن تەرىپىلەشلەر تەقۋادار مۆمىن مۇسۇلماننى دىلىغۇل قىلىپ قويغانىدى.

ئالتۇنەم دادىسى بىلەن باي قوشنىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن خۇپىيانە سۆھبەتنىڭ ئۆزىنىڭ كېيىنكى تەقدىرىنى ئۆزگەرتىۋېتىدىغانلىقىنى خىيالىغمۇ كەلتۈرمىگەنىدى. شۇنىڭدىن كېيىن باي قوشنىسىنىڭ ئىشىكىدە توختايدىغان ھېلىقى قىزىل رەڭلىك ھەشەمەتلىك پىكاپ ئۇلارنىڭ قىيسىيىپ تۇرىدىغان تاختاي دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا توختايدىغان بولدى. بەستىلىك، ئىككى مەڭزى دائىم قىزىرىپلا تۇرىدىغان، كۆزلىرىدىن بىلىنەر ــ بىلىنمەس ھېيىلىگەرلىك چىقىپ تۇرىدىغان ھېلىقى سۆلەتلىك كىشى ئۇلارنىڭ قىيىسىق ئىشىكىدىن ئېگىلىپ كىرىپ، يوقسۇزلۇقتىن چۆلدەرەپ تۇرىدىغان ئۆيدە كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرىدىغان قىزنىڭ دادىسى بىلەن ئۇيان ــ بۇياندىن پاراڭ سېلىشىدىغان بولدى. قىزىل رەڭلىك پىكاپنى كۆرسىلا، مۆكۈنۈۋېلىشقا جاي تاپالماي

قالمدىغان ئالتۇنەم ئۇ ئادەمنىڭ ئۆزىنى چوڭ تۇتمايدىغانلىقىغا، قېتىم قالغان زاغرا، قېتىق دېگەندەك ئاددىي تائاملارنىمۇ ماختاپ، تىلىنى چېكىپ ئولتۇرۇپ مەززە قىلىپ يەپ، دادىسى بىلەن كونا قەدىناسلاردەك مۇڭدىشىپ كېتىشلىرىگە ھەيران بولاتتى.

باي قوشنىسىنىڭ ماختاش - ئۇچۇرۇشلىرىدىن ھەمدۇللا مەخسۇمنىڭ شەھەردىكى بايلارنىڭ بىرسى ئىكەنلىكى، پۇل دېسە پۇلى، مال دېسە مېلى بارلىقى، قولىنى نەگە سۇنسا شۇ يەرگە يېتىدىغان كىشى ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى. ئەلۋەتتە، بايىنىڭ سېخىيلىقى، قولى ئوچۇقلۇقى بۇ نامرات ئائىلىگىمۇ ئىلتىپاتىنى كۆرسەتتى. غورا پەسلىدە باشلانغان رامىزاندا، شەھەرلىك باي بۇ ئۆيگە ياغدىن تارتىپ گۈرۈچكىچە، كىيىم - كېچەكتىن تارتىپ نەق پۇلغىچە زاكات قىلدى. ئەزەلدىن ئۆزگىلەرنىڭ زاكىتىدىن قاچىدىغان تەقۋادار ئاتا، باي قوشنىسى بىلەن شەھەرلىك بايىنىڭ ھە - ھۇ دېيىشلىرى، سۆلھى - سالا قىلىشى ئالدىدا ئاجىز كەلدى، زاكاتنى قوبۇل قىلىپ، دۇئا قىلدى. ئالتۇنەم ئۆزىگە ئاتالغان ھېيتلىق كىيىم - كېچەك، كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇرىدىغان بىر جۈپ ئالتۇن ئۈزۈكنى كۆرۈپ، ئانىسىنىڭ ئالدىدىن تالاغا قاچتى. ئۇ ئۆزىگە خوپ كۆرمىگەن بىر ئادەم سۇۋغا قىلغان ئالتۇن ئۈزۈكنى نازۇك بارماقلىرىغا سىلىشنىمۇ خوپ كۆرمىگەنىدى.

«موزاينىڭ يۈگۈرۈشى سامانلىققىچە» دېگەندەك، مۇشتۇمدەك قىز نەگىمۇ قاچالايتتى؟!...

بەكگىدىن تايىق يەپ، قاش - كۆزلىرى كۆكىرىپ كەتكەن ئالتۇنەمنىڭ ئويلىغانچە ئۆپكىسى ئۆرۈلەتتى. ئۇ مۇشۇنداق قاراڭغۇ تۇن - كېچىلەردە ئۆزىنى ئۇرۇپ - دۇمبالاپ قويۇپ ئاندىن ھېچ ئىش بولمىغاندەك خارقىراپ خورەك تارتىپ ئۇيقۇغا كېتىدىغان ئاۋۇ ياۋۇز مەخلۇقنىڭ بېشىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن، ئۆيىدىن نەچچە يۈز قەدەم نېرىدىكى

چوڭ يولدا موكىدەك ئۆتۈشۈۋاتقان ئاپتوموبىللاردىن بىرنى توسۇپ، يىراقلارغا كەتكەنمۇ بولار ئىدى، بىراق ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى نومۇس كۈچى خورلۇقتىن پەيدا بولغان بۇ خىيالغا يول قويالمايتتى. ئۇ ھەرقانچە خورلۇق تارتسىمۇ، بىر ئەرنىڭ پېشىنى تۈتۈپ بۇ دۇنيادىن ياخشى ئاتاق بىلەن ئۆتۈپ كېتىشنى، «يۇرتتىن چىقىپ كەتكەن بۇزۇق ئايال» دېگەن ياماڭ ئاتاقتا قېلىشنى خالىمايتتى. تۇل يۇرۇپ ئۆزگىلەرنىڭ كۆزلىرىدە، ئاغزىدا ياماڭ ئاتاقتا قېلىشنى تېخىمۇ نومۇس كۆرەتتى.

5

«ياخشى گەپ قۇلاققا دورا» دەپتىكەن كونىلار...

چوڭلار كەسپىي مەكتىپىنى پۈتكۈزۈپ ھېچبىر ئىشنىڭ ئېپىنى ئالالماي بىر قىشنى ئۆتكۈزۈۋاتقان ئىلياسقا بىرمۇنچە ياخشى گەپلەرنى قىلىپ، ئالداپ ـ سىلاپ دېگەندەك ئانىسىنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ قويۇشتى. ئۇنىڭسىزمۇ تاغلىرىنىڭ بالىلىرى ئۆزىگە يېتىپ ئاشاتتى. چوڭلار ئۇنى مەكتەپ پۈتكۈزگەندىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا بىر ئىشلارغا مەلىكە قىلىپ، ئوقۇغان كەسپىگە لايىق بىر ھۇنەرنىڭ ېشىنى تۈتۈپ بېرىشنى، ئۇنىڭغىمۇ مۇمكىن بولمىسا، ئېتىز ـ ئېرىق ئىشىغا سېلىشنى ئويلايتتى. شۇندىلا ئۇنىڭ ھېلى ئۇ ئۆيى، ھېلى بۇ ئۆيدە لاغايلاپ يۇرۇشنى توسۇپ، بەڭباش قەدەملىرىگە چەك قويغىلى بولىدۇ، دېيىشەتتى. لېكىن، بۇ ئىشلار ئويلىغاندەك بولمىدى. بولۇپمۇ ھاممىسى ئاتىكەم ئىلياسنىڭ يۈرىكىگە ئاللىقاچان ئوت سېلىۋەتكەن، ئۇنىڭ ياشلىق قەلبىدە بىر خىل غايىۋى تۇيغۇ پەيدا قىلغانىدى.

ـــ سەن نەدە كۈن كەچ بولسا شۇ يەردە يېتىپ، كىم نېمە بەرسە شۇنى يەپ بەڭباشلىشىپ قاپسەن ! ـــ دېدى ناسىرباي ئىلياسقا يەرنىڭ تېگىدىن قاراپ، ـــ ئەمدى مەكتەپتىن بىكار

بولغاندىكىن، ساڭا قىلىدىغان ئىش تېپىپ قويىدۇم.

ئىلياس بۇ ئادەمنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى چۈشىنەلمەي، ئۇندىمەي تۇردى.

— بۇ دېگەن ئاسانلا ئىش. كەتمەن چاپمايسەن، تاغار يۈدۈمەيسەن... كەنتتىكىلەرنىڭ مال چارۋىسىنى پادىغا قوشۇپ جاڭگالغا ئاپىرىپ بېقىشنى كۆتۈرە ئالىدىغان ئىش. چارۋا بېشىغا ھېسابلاپ ھەق ئالىدىغان ئىشتىن غەم قىلما. سەن چارۋا ماللارنى ئازغاشتۇرۇۋەتمەي، يىتتۈرمەي ئوبدان ھېزى بولساڭلا بولدى...

تېزلا بوي تارتىپ چوپچوڭ يىگىت بولۇپ قالغان ئىلياس قويلارنى ھەيدەپ ئۇ ئادەمنىڭ ئالدىدىن نېرى كەتتى. ئۆزىگە قاراپ تۇرغان چىراينىڭ ئاچچىقتىن ھېلىلىدەك قورۇلۇپ كەتكىنىنى بىلىپ يەتتى. بىچارە يىگىت نەچچە كۈن بولمايلا قاپاق ھەرسىدەك كۆندە قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە گىڭىلداپ تۇرىدىغان بۇنداق گەپلەردىن بۇرنى ـ قۇلىقىغچە تويغانىدى. ئىلياس بولسا شەھەردىكى چوڭ-راق رېمونتخانىلارنىڭ بىرسىگە كىرىپ شاگىرت بولۇپ ئىشلەپ، مەكتەپتە ئۆگەنگەنلىرىنى پۈختىلاپ، كېيىنچە ئۆزىنىڭ مادارىغا بېقىپ ئىش كۆرۈشنى ئويلايتتى يا-كى پىراۋىسى چىقسا كۈن ئالماق ئاسانلىشىپمۇ قالار ئىدى.

كۈن ئولتۇردى. ئالتۇنەم تاغارنى يۈدۈپ مەھەللىگە كىرىپ كەلدى.

— ئۇ قاپاقباش زادى گەپ ئاڭلامدۇ، ئاڭلىمامدۇ؟ ! — دېدى ناسىرباي ئېتىزلىقتىن ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلگەن ئالتۇنەمگە نەشتىرىنى سانجىپ، — گەپ قىلە، ئۇ ھارامزادىگە مەن نەسىھەت قىلىمەنمۇ ياكى ئۆزۈڭ؟

— مەن نەسىھەت قىلاي، — دېدى ئالتۇنەم بېشىنى سالغان ھالدا.

— قاچان؟ — دېدى ناسىرباي ئايالىغا مىختەك قادىلىپ.

— كەچتە، قورسىقى توق ۋاقتىدا.

— قاچان تويۇپ ئۆتىدۇ، ئۇ مۆرىمەس؟ !

ئالتۇنەم ئوتىغۇچ، ئوت ـ چۆپلەرنى كۆتۈرگىنىچە ئېرىنى ئايلىنىپ ئوتۇپ، ھويلىغا ماڭدى. ئېرى ئۇنىڭ جېنىغا كىرىشمەكچى بولغاندەك، ئالتۇنەمنى ھازىرلا بىرنېمە قىلىۋېتىدىغاندەك، ئۇنىڭ كەينىدىن سوڭدىشىپ ھويلىغا كىردى. ئالتۇنەم ئېرىنىڭ كۆزلىرىدىن جېدەل تېرىشىنىڭ ئالامەتلىرىنى كۆرۈپ تالاغا ــ قوشنا مومانىڭ ئۆيىگە چىقىۋالماقچى بولدى. لېكىن، ئېرى بوسۇغىدا ئالدىنى توسۇۋالدى:

ــ ئوغلۇڭغا بۈگۈن نەسىھەت قىلىسەن!

ــ مەن نەسىھەت قىلاي.

ــ مېنىڭ ئالدىمدىلا!

ــ سىلىنىڭ ئالدىلىرىدىلا؟ ... ئۇنداق قىلسام، بالا بىلەن ئارىمىزدا مېھىر ـ شەپقەت كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ.

ــ ياق، سەن ئۇنى تولا ھە ـ پە دەپ، خورىكىنى ئۆستۈرۈپ قويۇۋاتىسەن. شۇڭا، ماڭا بويۇنتاۋلىق قىلىدۇ. ئاشۇنداق كېتىۋەرسە، ئۇ ھارامزادىنى ئادەم قىلغىلى بولمايدۇ!

ــ ئانچە تەگمەپ كەتمىسىلمۇ بولاتتى، ئۇ تېخى كىچىك.

ــ كىچىك ئىمىش! دېگىنە، نەسىھەت قىلامسەن، قىلمامسەن؟!

ــ قىلىمەن.

ــ ماڭە ئەمىسە، باغدىكى بېھىدىن چىۋىق راسلاپ قويىدۇم. مېنىڭ ئالدىمدىلا ئۇنى راسا كېلىشتۈرۈپ ساۋايسەن!

ــ ئۇنداق قىلالمايمەن، ئۇنىڭ بۇ دۇنيادا مەندىن باشقا ھېچ ئىچ كۆيەر ئادىمى يوق. ئۇنىڭ ئۇستىگە بالا چوڭ بولۇپ قالدى.

ــ مەن سېنىڭ مۇشۇنداق گېپىڭگە چىدىمايمەن، ئوچۇقىنى دېسەم، ئانا ـ بالا ئىككىڭنىڭ تىلى بىر. شۇڭا، ئۇ ھارامزادەڭ ماڭا بوي بەرمەيدۇ!

ناسىرباينىڭ زۇۋانى ئۆچۈپ، دەرۋازا ئىچىدىن تاقالدى. گۈلدۇر ـ غالاپ بىر ئاۋاز بىلەن تەڭ ئالتۇنەمنىڭ نالىسى ئاڭلاندى.

يۇرەكنى ئېزىدىغان يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاپ، يۇرىكى مۇجۇلغان ئىلياس قويلارنى تاشلاپ هويلا تەرەپكە يۈگۈردى...

ئالتۇنەم تايىاق ئازابىدا ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. ئۇ بۇلۇڭدىكى قازناقتا تۇڭلۇككە قاراپ يېتىپ، يۇمران ئۆرۈك چېچەكلىرىنىڭ توزۇپ كەتكىنىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. شۇنداق، ئۆرۈك چېچەكلىرى هايالسىز توزۇپ كەتكەندى... ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا باي قوشنىسىنىڭ هە - هۇلىرى بىلەن شەھەرلىك بايىنىڭ خەيرخاھلىقىغا قەرزدار بولۇپ قالغان دادىسى كۆز قارىچۇقىدىنمۇ ئەزىز بىلىدىغان جانان ئۆرۈكىنىڭ كۆچىتىنى ئەمدىلا باهار ئاپتىپىغا چىراي ئاچقان گۈل - چېچەكلىرى بىلەن قوشۇپ سۆيەتلىك باي هەمدۇللا مەخسۇمغا راۋا قىلىپ بەردى...

ئاق بۆجەندەك ئۇركۇپ تۇرغان قىز ئاخشاملىرى هويلىسىدا پالاقشىپ يۈرگەن بۇ كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلگۈچە، داۋراڭسىز كېچىك تويغا مەجبۇر بولدى. ئۇنىڭ ئەمدىلا تەشتۈرۈلگەن قۇلىقىدىن تارتىپ قولىنىڭ بارماقلىرىغىچە قوشلاپ ئالتۇن جابدۇقلار سېلىنىپ، موللىنىڭ نىكاھ سورىقىغا قويۇلدى. يۇم - يۇم ياش تۆكۈۋاتقان قىز ئانىسىنىڭ، باي قوشنىسىنىڭ ئاغىچىسىنىڭ زورى بىلەن بەكمۇ تەستە نىكاهنى قوبۇل كۆرگەنلىكىنى ئاغزىدىن چىقاردى. قىز ئىلگىرى باي قوشنىسىنىڭ ئىشىكىدە توختايدىغان هەشەمەتلىك قىزىل پىكاپنى كۆرگەندە ئاشۇ قوڭغۇزدەك پارقىراق ماشىنىنى تۇتۇپ سىلاپ باققۇسى كەلگەن، ئەمما پىكاپقا چىقىپ بېقىشنى ئەسلا ئويلىمىغان. مانا ئەمدى ئۇنىڭ يۈزىنى يېپىپ قاراڭغۇدا يېتىلەپ چىققانچە ئاشۇ قىزىل پىكاپقا چىقىرىشتى. غەمسىز چىرايىدا كۈلكە ئويناپ تۇرغان هەمدۇللا مەخسۇم پىكاپنىڭ ئالدى ئورۇندۇقىدا كېرىلىپ ئولتۇرىدۇ. كەينى ئورۇندۇقتا بولسا ئىككى ئايال ئۇنى قۇشلاپ ئولتۇرۇپ هەدەپ بەزلەيدۇ...

شۇنداق بولغان، ئالتۇنەم ئۆزىنىڭ ئەرگە تەگكەنلىكىنى،

سەھرادىن شەھەرگە كۆچۈرۈلۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلسىمۇ، دادىسىدەك بىر ئادەمگە نىكاھلانغانلىقىنى كۆڭلىگە سىغدۇرالمىغان، ھايات يولىدا شۇقەدەر تېز، شۇقەدەر تاسادىپىي يۈز بەرگەن بۇ ئۆزگىرىشتىن تېڭىرقاپلا قالغانىدى.

ماشىنا شوخ ناخشا ـ كۈيلەر ئىچىدە ئەللەيلىنىپ، ئۇچقاندەك كېتىۋاتاتتى. يات، ناتونۇش كىشىلەر ئارىسىدا قورۇنۇپ ئولتۇرغان قىز ئۆزىنى پانىي ئالەمدىن باقىيغا كېتىۋاتقاندەك، گويا ھېلىلا جېنى چىقىپ كېتىدىغاندەك غېرىب ھېس قىلدى. راست، شۇ كۈنى ئۇنىڭغا ئۆز ئەركىنى بەرگەن مەھەللىسى، مېھىر ـ مۇھەببەت ئاتا قىلغان ئاتا ـ ئانىسى، بىللە ئويناپ چوڭ بولغان تەڭتۇشلىرى، ھەمىشە قۇچىقىغا چىقىپ ئۇخلايدىغان ياۋاش ئاسلىنى، ئەركىلەپ تۇرىدىغان كۈچۈكى، بېشىنى ئەگىپ سايراپ بېرىدىغان قارلىغاچلىرى قىزنىڭ زادى نەگە كەتكەنلىكىنى بىلمەيلا قالغانىدى...

ـــ قوپ، قوپە، ئىلياسنى تاپ!

ئالتۇنەم قۇلىقىنىڭ تۈۋىدىكى ھۆركىرەشنى ئاڭلاپ، قورققىنىدىن سىلكىنىپ كەتتى. تاياق ئازابى، ئاچلىق، ماغدۇرسىزلىقتىن يۈمۈلۈپ قالغان كۆزىنى تەستە ئېچىپ، نەزىرىنى كۆز ئالدىدىكى قاراڭغۇلىشىۋاتقان ئالەمگە تىكتى. زەي پۈراپ تۇرغان قاراڭغۇ ئۆيدە ئۇنىڭ يۈرەك پارىسى كۆرۈنمەيتتى. پەقەت ئۇنىڭ جېنى بىلەن ئويناشىدىغان ناسۇالچى ئەزرائىل ئۇنىڭ جېنىغا تىكىلىپ تۇراتتى.

ئىلياسنىڭ ئۇن ـ تىنسىز يوقاپ كەتكەنلىكى راست بولۇپ چىقتى.

ئوغلىدىن ئايرىلغان ئانا يۈرىكىنىڭ بىر پارىسى يوق بولۇپ كەتكەندەك ئاھ ئۇردى، كۆزىنىڭ گۆھىرىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك قايغۇردى. ئىلياسنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىپ ئۆيمۇئۆي خەۋەر قىلىنغان بولغاچقا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلار قاتتىق چۆچۈدى، تەرەپ ـ تەرەپكە قاتراپ ئادەم ئىزدەشتى.

— ئاۋۋال دەريا بويىغا بېرىپ قاراپ باقايلى !

ئاردىدىن كىمدۇر بىرسى ھويلىدىكى قاراڭغۇلۇق ئىچىنى ۋەھىمىگە سېلىپ ئۆز قىياسىنى ئېيتتى:

— ناسىركامغا يېنىپ، قول ياندۇرۇپ قويغاچقا، قورقۇپ كېتىپ، ئۆزىنى ئۇلۇغ سۇغا ئاتقان بولمىسۇن، يەنە !

— ئۇنىمۇ بىر نەرسە دېگىلى بولمايدۇ. بۇرۇنمۇ بىرەر ئىشقا ئاچچىقى كېلىپ خۇيى تۇتۇپ قالسا، دەريا بويىغا بېرىپ، ئېقىن سۇغا قاراپ بۇتتەك قېتىپ تۇرۇۋالىدىغان بالا ئىدى ئۇ.

— راست دەيسىلەر، مىجەزى كاجراق ئىدى، ئەقىلسىزلىك قىلىپ قالمىغاندۇ؟ — ئىلياسنىڭ تاغا تۇغقانلىرى، نەۋرە تۇغقانلىرى قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ئۆرتۆپە بولۇشۇپ دەريا بويىغا قاراپ چېپىشتى.

— دەريا ! — تەشۋىش ئىلكىدە ئېزىلىپ تۇرغان ئانا يۈرتنىڭ ئايىغىدىكى تېرىلغۇ يەرلەرنى يالاپ - چېقىپ لايقىپ ئېقىۋاتقان ئۇلۇغ سۇنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. دولقۇنلاپ ئېقىۋاتقان سۇغا بېشىچىلاپ چۆكۈپ كەتكەندەك بولدى. توقايدىكى ئوڭ - تەتۈر قاينامىلار ئىچىدە بىر چۆكۈپ، بىر لەيلەپ تۇنجۇقۇۋاتقاندەك، ئۆڭسىندى. لاي - لاتقىلار ئارىسىغا نىقتىلىپ ئاخىرقى تىنىقلار ئىچىدە ئاچچىق جان تالاشقاندەك بولدى.

ئۇ بىر كېچە ئەنە شۇنداق ئوغلى بىلەن دەريادا ئېقىۋاتقاندەك، لاي - لاتقىلار ئارىسىدا تۇنجۇقۇۋاتقاندەك، خىيال بىلەن ئەندىشە، چۈش بىلەن رېئاللىق ئوتتۇرىسىدا بوغۇلۇپ چىقتى.

ئۇرۇق - تۇغقانلار دەريا بويىدا ھەريان چېپىشىپ ئىلياسنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلىپ باقتى. بىراق، بۇ يەردىن ھېچنېمىنىڭ ئىز - دېرىكىنى ئالالمىدى.

— ئۆلمىسە پەيدا بولار، — دېدى ناسىرباي خەسىدەك تاتىرىپ تۇرغان قانسىز چىرايىنى بىر قىسما قىلىپ، — سۇنايچىدىن يەل كەتتى، كانايچىدىن تا - تۇ - تۇت... دەپ، بىز قولىمىزدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىلىپ، بېشىنى سىلاپ

قويدۇق، ئۇ بېشى يوغانىنىڭ قىلغان قىلمىقى شۇ، خىيالىدا بىزنى قورقۇتۇپ قويۇش ئۈچۈن ئۆيدىن قېچىپ چىقىپ، ئوغرى چاشقاندەك مەھەللە ـ كويلاردىكى چاتقاللارنىڭ ئىچىدە مۆكۈپ ياتقان بولسا، بۇ چاغقا قورسىقى «نان» دەپ تۇرغاندۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆيگە نېمە دەپ كىرسەم بولار... دەپ مۆكۈۋالغان يېرىدىن بېشىنى چىقىرالماي ياتقاندۇ.

ئورۇق ـ تۇغقانلار بىردىن ـ ئىككىدىن تارقاپ كەتتى. بىلەرمەنلىك قىلىپ ئاغزىغا كەلگەننى دېگىلى تۇرغان ناسىربای ئولارنى خاتىرجەم بولۇشقا باھانە تېپىپ بەرگەنىدى.

ئىلياسنىڭ تۇغقانلارنىڭمۇ، ئاداشلىرىنىڭمۇ ئۆيىگە بارمىغانلىقى مەلۇم بولدى. بۇنىڭ بىلەن ئالتۇنەمنىڭ كۆڭلىدىكى تەشۋىش قايتا ئولغىيىپ، سارا سىمگە چۈشتى. بۇنداق ئەھۋالدا ئانا بالىسىنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى بىلەلمىسە قولى قانداقمۇ ئىشقا بارسۇن؟ ! ھېچ ئارامى قالمىغان ئانا ياغلىققا يۆگەلگەن بىر نانىنى قولتۇقىغا قىسىپ دەريا بويىغا كەلدى. دەريا ساھىلىدىكى يارلىقلار ياكى جىگدە ـ سۆگەت چاتقاللىرىنىڭ ئارىسىدا مۆكۈپ ياتقان ئوغلى تۇيۇقسىز ئالدىغا چىقىپ قالمىغاندەك ئەتراپقا ئۈمىدلىنىپ قاراپ چىقتى، لېكىن ئوغلىدىن ھېچبىر سادا يوق ئىدى.

پۇتلىرى ماغدۇرسىزلانغان ئانا قىرغاققا كېلىپ، سۇ يالاپ تۇرغان يوغان بىر قورام تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇردى. تىنىمسىز ئۆركەشلەۋاتقان دولقۇنلاردىن ئوغلىنى سورىدى.

بۇگۈن دەريا سۇيى گىل رەڭگىگە ئۆزگىرىپ قالغان بولۇپ، پۇتۇن ئېقىن قىزغۇچ گىل رەڭدە ئىدى. تاغ تەرەپتە يامغۇر يېغىپتۇ، ـــ دەپ ئويلىدى ئانا، ـــ يامغۇر ياغسا دەريا سۇيى نېمىشقا قىزىرىپ قالىدىكىن؟ ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا مېنى ھېلىقى پىكاپقا چىقىرىپ مېڭىشقان كۈنى توساتتىن ھاۋا گۈلدۈرلەپ چاقماق چېقىپ يامغۇر قۇيۇۋەتكەن، مۇشۇنداق

قىزغۇچ يامغۇر سۇيى ماشىنىنىڭ ئۈستىدىن چېلەكلەپ تۆكۈلگەندەك قۇيۇلغاچقا، شوپۇر يولنى پەرق ئېتەلمەي، ماشىنىنى يولنىڭ ياقىسىغا تارتىپ توختاتماقچى بولغان، ئەمما گەپ ـ سۆزلىرىدىن كۆرەڭلىك چىقىپ تۇرغان سۆلەتلىك مەخسۇم شوپۇرنى ئالدىرىتىپ ماشىنىنى ھەيدەشكە بۇيرۇغان، شوپۇر يولنى پەرق ئېتەلمىدىم دەپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن رولغا ئۆزى چىققان. قاراڭغۇدا، يامغۇر ئىچىدە ماشىنىنىڭ چىرىغىنى ياندۇرۇپ، خۇددى سۇ ئاستىدا ئۇزۇۋاتقاندەك شەھەر تامان ماڭغان...

يۇمران ئۆرۈك چېچەكلىرى توزۇپ كەتكەن ئاشۇ كېچىسى دەھشەتلىك بىر ئىش يۈز بەردى. يامغۇر ئىچىدە كېتىۋاتقان ماشىنا توساتتىن چايقىلىپ ئۆرىتۆپە بولدى. كونترولىۇقىنى يوقىتىپ، يولدىن قاڭقىپ چىقىپ، قانداقتۇر بىر چوڭقۇرلۇققا دومىلىغاندەك قىلدى. ئالتۇنەم سانىۋقنىڭ ئىچىدىكى توپتەك قاڭقىپ ماشىنىنىڭ تورۇسىغا، ئورۇندۇقلارغا ئۇسۇپ دومىلىغانچە، يەرنىڭ تېگىگە چۈشۈپ كەتكەندەك قىلدى...

ـــ نېمە ئولتۇرمىز بۇ يەردە؟ !

ئالتۇنەم ۋەھىمىلىك بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ خىيالدىن قايتتى. ئۇنىڭ كەينىدە ناسرباي قوللىرىنى كەينىگە تۇتقانچە قاراپ تۇراتتى. ئانا دەريا دولقۇنلىرىدىن كۆزىنى ئۈزۈپ، ئۇمچىيىپ تۇرغان لەۋلىرىنى بوش مىدىرلاتتى:

ـــ ئوغلۇمنىڭ يولىغا قاراپ ئولتۇرىمەن....

ـــ نېمە، نېمە؟ ! ـــ ناسرباي خەسىدەك چىرايىنى پۈرۈشتۈردى، ئاۋازىدا بىر خىل كۇچلۇك تەئەددى بار ئىدى، ـــ كىمنى؟

ـــ ئىلياس قارىنى.

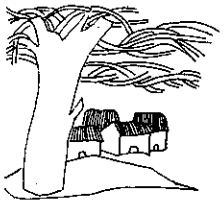
ـــ ئۇ شۇم پېشانە بۇ چاغقا بېلىقلارغا يەم بولغاندۇ، تايىنلىق.

ئانىنىڭ يۈرىكى مۇجۇلۇپ، بەدەنلىرى تىترەپ كەتتى. سىلىق تاشتىن سىيرىلىپ، چولتوكىكىدە سۇغا چۈشۈپ، ئوغلىنىڭ كەينىدىن ئېقىپ كېتىدىغاندەك بولالمايلا قالدى.

ناسىرباي ئالتۇنەمنىڭ كەينىدىن كېلىپ بىلىكىنى كاپىيدە تۇتتى ـ دە:

ـــ قويە، قويە بۇ يەردىن، سەنمۇ تايىنىلىق ئۆلەي دېمەيدىغانسەن!

ئالتۇنەمنىڭ ئاغزى گەپكە كەلمەي قالدى. قولىدىكى نانىنى سۇغا قويۇپ بېرىپ، بېلىقلارنىڭ ئوغلىغا يەتكۈزۈپ بېرىشنى تىلىدى. جاھىل ئېرى ئالتۇنەمنى ئامبۇردەك قولى بىلەن سۆرەپ ماڭدى.

ئىككىنچى باب

6

ئاپرېلنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدىكى شەھەر يامغۇردىن كېيىن باشقىچە چىرايلىقلىشىپ كەتكەنىدى. قۇياش نۇرىغا چۆمگەن كوچىلار ئىللىقلىشىپ كىشىنىڭ روھىنى كۆتۈرەتتى. بىر - بىرى بىلەن بەسلەشكەندەك، كۆپكۆك ئاسمان بېتىگە بوي سوزۇۋاتقان بىنالار، كوچىلاردا توختىماستىن ئۆتۈشۈپ تۇرغان سان - ساناقسىز پىكاپلار بۇگۈنكى قايناق ھاياتنى تېخىمۇ ئەۋجگە كۆتۈرگەنىدى.

ئىلياس بىنالار قورشاپ تۇرغان تۆت كوچىنىڭ دوقمۇشىدا بوينىنى قىسىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇ كۆز ئالدىدىكى قايناق دۇنياغا ئۇزاقتىن - ئۇزاق قاراپ تۇرۇپ كەتتى. سەھرادىكى ئېتىزلىقلاردا كەتمەن، تاغار كۆتۈرۈشۈپ يۈرگەن، جاڭگالغا پادا ھەيدەپ كېتىۋاتقان ئادەملەر بىلەن مۇنۇ ئېسىل پىكاپلاردا ئۇچقاندەك كېتىشىۋاتقان ئادەملەرنى سېلىشتۇرۇپ خىيالغا چۆكتى.

بۇ يەردە توپا - تۇمان، ئېزىلەڭگۈلۈك، نامراتلىق دەمالىلىقا كۆزگە چېلىقمايتتى. كىشىنىڭ كۆزىگە كۆرۈنگەنلىكى نەرسە، ھەتتا يۇز - كۆزى سىرلىغاندەك پارقىراپ تۇرىدىغان ئادەملەرنىڭ چېھرىمۇ باشقىچە كۆرۈنەتتى. ئەمما، يېگىتنىڭ تۇيغۇلىرىغا ھەشەمەت، رەڭ - بوياقلار بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن شەھەر بىر ھېسابتا سەل سوغۇق كۆرۈنگەندەكمۇ قىلدى. چۈنكى، بالا ئادەملەردىن بەزگەن، كۆڭلى قالغانىدى. ئۇ ئەقلى يېتىلگەنچە

ئۆزىنى ھامىلىققا ئالماقچى بولغان ئاشۇ ئادەملەر ئۆزىنى ئادەمدەك ياشىغىلى قويمايۋاتاتتى. ئۆز كۆمۈچىگە چوغ تارتىشنىلا ئويلايدىغان ئاشۇ ئادەملەرنىڭ بىرسى ئۇنداق قىلماقچى بولۇشاتتى، بىرسى مۇنداق قىلماقچى بولۇشاتتى. ھوش - كاللىسى جايىدا ئادەم ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە كىرىپ - چىقسا ھەممىسى ئۆزىنىڭ كەتمىنىنى چېپىش كويىدا !... ئىلياسنىڭ قەلبىدە پەيدا بولغان بۇ خىل تۇيغۇ ئاتىكەم ھاممىسى ئېيتقان ھېلىقى ئۆز دادىسى تۇغرىسىدىكى ئارزۇ - ھەۋەس ئوتىنى ئۆچۈرۈپ، كۈلىنى كۆككە سورۇشقا ئۇلگۈرگەندى. ھاممىسى ئۇنى شەھەرگە ئەكىرىپ يۇرىكىگە تۇتاشتۇرغان كۇچلۇك ئىستەك شەھەردە ئەمەس، بەلكى سەھرادا ئۆزىنى ھامىلىققا ئالماقچى بولغان ئاشۇ كۆزى كىچىك ئادەملەردىكى مەنپەئەتپەرەسلىك، قىزغىنىش خاھىشىدىن كېلىپ چىققان ھەسەتخورلۇق، ئازار بېرىش، تالاش - تارتىش تۇپەيلى ئاستا - ئاستا ئۆچۈپ قېلىۋاتاتتى. ئۇ ئەمدى ھېچكىمنى ئىزدەشنى، ھېچكىمنىڭ ئاتىدارچىلىقىدا ياشاشنىمۇ ئويلىمايتتى. پەقەت ئاستا - ئاستا يېتىلۋاتقان ئادەمىيلىك تۇيغۇسىنىڭ قىزىل كۆز ئادەملەر ئارىسىدا قېقىندى - سوقۇندى بولماسلىقىنى، ئۆز ئەركى بويىچە ياشاشنى ئىستەيتتى. ئىلياس ھاممىسى ئىلگىرى ئۆزىنى باشلاپ بارغان ھېلىقى كوچىلارغا بېرىشنىمۇ ئويلىمىدى. ھاممىسى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ ئۇچۇرغان ھېلىقى ئادەمنى ئىزدەپ بېقىشنىمۇ خالىمىدى. شۇ تۇرقىدا ئۇنىڭ قورسىقى ئېچىپ كەتكەن، يانچۇقىدا نان ئېلىپ يېگۈدەك پۇلىمۇ يوق ئىدى.

— ھە... ھەي ئۇكاڭزا !

يەر ئاستى ئۆتۈشمە يولىدىن ئۆتۈپ جەنۇب تەرەپكە بۇرالغان ئىلياس بىرسىنىڭ چاقىرغان ئاۋازىنى ئاڭلىدى. يېڭىلا پۇتكەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇرغان بىنانىڭ ئالدىدا تۇرغان بىرسى ئۆزىنى چاقىرىۋاتاتتى.

ـــ مېنى چاقىرىدىڭىزما، ئاكا؟ ـــ ئىلياس بىرئاز چۆچۈگىنىچە ھېلىقى كىشىدىن سورىدى.

ـــ ھەئە، سېنى چاقىرىۋاتىمەن، بۇياققا كېلە.

ئىلياس كۆزلىرىدىن بىر خىل ئالدىراقسانلىق چىقىپ تۇرغان ناتونۇش ئادەمنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ ئوتتۇز ياشلار ئەتراپىدىكى قىزغىن، تېتىك يىگىت ئىدى. ئىلياس ئۇنىڭ كىيىنىشلىرىگە قاراپ تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسىمىكىن دەپ قالدى.

ـــ بىناغا كىرىپ ساۋاقداشلىرىڭ بىلەن ئىشقا قاراشماي، نېمە قاراپ تۇرىسەن؟

ـــ ھە؟... ـــ ئىلياس ئويلىمىغان سوئالدىن مەڭدەپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ ھوي، سەن شەھەرلىك تېخنىك مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئەمەسمىدىڭ؟

ـــ ياق، مەن يېزىلىق...

ـــ يېزىلىق؟ ـــ كەيپىياتىدىن ئالدىراشلىقى بىلىنىپ تۇرغان بۇ كىشى ئىلياسنىڭ تەق ـ تۇرقىغا يەنە بىر قېتىم سەپسالدى، ـــ ھە... مۇنداق دېگىن. ئەمىسە ئۇ يەردە تۇرۇپسەنغۇ؟

ـــ ئۆزۈمچە تۇرغان...

ـــ بىكارمىدىڭ؟

ـــ ھەئە، بىكار.

ـــ بىكار دېگىن، نېمىشقا بىكار؟

ئىلياس جاۋاب بېرەلمەي تۇرۇپ قالدى.

ـــ بىكار يۈرسەڭ بولامدۇ؟ قارا، مەن ساڭا دەي، كۆز ئالدىڭدىكى بۇ دۇنيا پۇل ئۈچۈن، بايلىق يارىتىش ئۈچۈن ئالدىراش... شۇ تاپتا تىنىمسىز چېپىشىۋاتقان ئاشۇ ئادەملەر، ماشىنىلار پۇلنى قوغلاپ كېتىشىۋاتىدۇ دېگىنە، بۇ يەردە قىلىدىغان ئىش بار، قانداق، بىكار تۇرغۇچە ئاقچىغا ئىشلەپ قويامسەن؟

— ئاقچىغا...پۇلغا دەمسىز؟ مەيلى.

— ئوغۇل بالىدەك گەپ قىل ! بېلىڭ چىڭ بولسا، ساڭا ئىش ئۆگىتىپ ئادەم قىلىۋالىمىز، بېلىڭ بوش بولسا، يولۇڭغا ماڭغىنىڭ ياخشى !

— ئىشلەي، ئاكا، سىز نېمە دېسىڭىز شۇ.

— يۈرە ئەمىسە... لېكىن مەن ئۆزى ئويلاپ ئىش قىلماي، سىز نېمە دېسىڭىز... دەپ تۇرغان ئادەمنى ياقتۇرمايمەن، جۇمۇ ! ساڭا دېسەم، قارا ئىش قىلغان، ھەتتا يەر سۈپۈرگەن ئادەمدىمۇ ئەقىل بولۇشى كېرەك !

ئىلياس ئۇ يىگىتكە ئەگىشىپ، تام ـ تورۇسلىرىغا ئادەمنىڭ شولىسى چۈشۈپ تۇرىدىغان بىر بىنانىڭ ئىچىگە كىرىپ كەلدى. بۇ يەردە بىرمۇنچە خىزمەتچى، ياش بالىلار ئالدىراش تازىلىق قىلىۋاتاتتى.

7

بۇ ئەمدىلا زىننەتلىنىپ تىجارەت باشلاش ئالدىدا تۇرغان مېھمانخانا ئىدى.

ئىلياس بىنانىڭ كۆلىمىنىڭ چوڭلۇقىغا، ئىچىنىڭ ھەشەمەتلىكلىكىگە قاراپ ھەيران بولغانلىقىنى يوشۇرالمايلا قالدى.

— قانداق، قالتىسمىكەن؟ — ئىلياسنى باشلاپ كىرگەن يىگىت ئۇنىڭ توپا ـ تۇمان، كېپەك ئۆرلەپ تۇرغان چاچلىرىنى سىلاپ قويدى، كۆڭلىدىكى گېپىنى ئېيتتى، — مۇنداق گەپ، ئۇكا، مەن سەن بىلەن زۆرۈر تېپىلغاندا تونۇشۇۋالاي، ھازىر دەيدىغىنىم: بىز بۇ بىنانى جىددىي سەرەمجانلاشتۇرۇۋاتىمىز، كېلەر ھەپتە ئۆتكۈزۈلىدىغان ئېچىلىش مۇراسىمىغا ئولگۈرتۇپ، ھەممە ئىشنى تەخ قىلىمساق بولمايدۇ... شۇڭا ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر يېتىشمەي، تېخنىك مەكتەپنىڭ مۇلازىمەت كەسپى

سىنىپىدىكى ئوقۇغۇچىلارنى ياردەمگە چاقىردۇق، يەنە مەدىكار بازىرىدىن مەدىكار يالليدۇق... سەنمۇ شۇ قاتاردا بىر ھەرىكەتكە كېلە.

— ئەمىسە ماڭا ئىش كۆرسىتىپ بېرىڭ؟

— قارا، ئەنە ئاۋۇ ئىشلەۋاتقانلار بىلەن ئۇستەل - ئورۇندىقلارنى ئىككىنچى قەۋەتتىكى يىغىن مەركىزىگە توشۇيسەن، ئۇستىلارنىڭ قۇراشتۇرۇشىغا ياردەملىشىسەن. يەنە كېرەكسىز يەشىك، ئورالمىلارنى سىرتقا — بىنانىڭ كەينىدىكى ئەخلەت ساندۇقىغا تاشلايسەن. قۇراشتۇرۇلۇپ بولغان ئۇستەل - ئورۇندۇقلارنى رەتلەيسەن، سۈرتىسەن، گۈللەرنى تىزىسەن... ئىشقىلىپ، قىلىمەن دېسەڭ ئىش جىق، يەنە ئېسىڭدە بولسۇن، كۈنلۈك ئىش ھەققىڭ نەق. ئىشنى قانچە تېز تۈگەتسەڭ، شۇنچە ياخشى. ئەمما، ئىش قىلغاندا ئېھتىياتچان بولىسەن، بىرتال بۇرما مىختىن تارتىپ، ئېلېكتىرونلوق ئۈسكۈنىلەرگىچە ھەممىنى ئاسرايسەن. بۇزۇۋەتسەڭ، زىيانغا ئۇچراتساڭ تۆلەيسەن!

— بىلدىم، ئاكا، — ئىلياس چاپىنىنى سېلىۋېتىپ، ئىشلەۋاتقانلارنىڭ يېنىغا ماڭدى.

— ئوغۇل بالا.... مە، سۇ ئىچ.

ئۇ ئۆزىگە سۇنۇلغان بىر قۇتا مىنېرال سۇنى ئېلىپ، ئىسمى - زاتىنىمۇ دەپ بەرمىگەن بۇ ئىش باشقۇرغۇچىغا مىننەتدارلىق نەزىرىدە قاراپ قويدى ھەم سۇنى بىر ئوتلىدى. ئۇنىڭ تەشنالىقىنى پەسەيتكەن بۇ سۇغا ھېچقانداق غەرەز، مىننەت يوشۇرۇنغاندەك ئەمەس ئىدى.

ئىلياس ئىشلەۋاتقانلارغا قېتىلىپ كەتتى. ئۇ ياشلىقى، تەجرىبىسىزلىكى، قورسىقىنىڭ ئاچلىقىغا باقماي بېرىلىپ ئىشلەيتتى. باشقىلاردەك ۋاراڭ - چۇرۇڭ قىلمايتتى، قاشاڭلىق قىلمايتتى، باشقىلارغا سەپسالمايتتى، مەدىكار بازىرىدىن كەلگەن مەدىكارلارنىڭ قۇرۇق گەپ - سۆزلىرىگە ئارىلاشمايتتى، ئۇن - تىنسىز، توختاۋسىز ئىشلەيتتى. كۈنلۈكچىلەر بولسا سەل

قاشاڭراق كۆرۈنەتتى.

ــ ئاخشام، ــ دەيتتى قىلىۋاتقان ئىشىنىڭ تايىنى يوق گەپ سېتىۋاتقان مەدىكارلاردىن بىرسى چالا ھەجىيىپ، ــ قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى بازىرىدا ماشىنىدىن يۈك چۈشۈرۈپ بولۇپ ئىش ھەققىمنى ئالدىم ـ دە، ۋېلىسىپىتىمنى مىنىپ، ئۆيگە ماڭدىم. تەرەققىيات رايونىدىكى قىزىل مەلەڭزىخانىلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈۋاتسام، خېرىدارسىز ئولتۇرۇپ قالغانلاردىن بىرسى دۇكاندىن يۈگۈرۈپ چىقىپ بوينۇمغا ئېسىلىپ، دۇكانغا سۆرىدى. ئۆزۈمنى قاچۇرۇۋاتقاندەك قىلىپ «قانچە پۇل» دەپ سورىسام «يىگىرمە كوي» دەيدۇ. مەن: «ماڭمۇ، بۇگۈن يىگىرمە كوي تاپالمىدىم» دېسەم ئون بارمىقىنى چىقىرىپ ئەمسە ئون كوي بولسىمۇ بولىدۇ، ئون كوي، دېدى...

ــ سىلەچۇ، سىلە نېمە دېدىڭلا؟ ــ باشقا ئىشلەمچىلەرنىڭ قولى توختاپ، گەپ ساتقۇچىنىڭ ئاغزىغا قارايتتى. گەپ ساتقۇچى بولسا سىرلىق ھەجىيىپ:

ــ مەن... مەن ئون كوينى تەڭ خەجلەيلى، بەش كوي بولسۇن دېدىم.

ــ ئۇنىدىمۇ؟ ــ دېدى باشقا مەدىكارلار گويا مېكىيانىنىڭ تۇمشۇقىغا تەلمۈرگەن چۈجىلەردەك ئاغزىنى تەمشىپ.

ــ يىگىرمە كويدىن ئون كويغا چۈشكەن تۇرسا يەنە نېمە دەيتتى؟

مەدىكارلار ئالىتاغىل كۈلۈشەتتى.

ئىلياس شۇنچە ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلار ئارىسىدا ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغانغا سېلىپ، گەپ ـ سۆزسىز ئىشلەيتتى. كۆز ئالدىدا بولسا ئانىسىنىڭ چىرايى مۇڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئانىسىغا ئىچى ئاغرىيتتى، ئانىسىنىڭ قانداق بولۇپ ناسىرىيەدەك پىخسىق، مۇتتەھەم بەڭگىنىڭ قولىغا قاراشلىق بولۇپ قالغانلىقىنى، كۈنلىرىنىڭ ــ تەقدىر ـ قىسمىتىنىڭ نېمىشقا ئۇ ئادەمگە باغلانغانلىقىنى چۈشەنمەيتتى. ئۇ ئەقلى ئېچىلغانچە

ئادەملەرنىڭ ئىچكى دۇنياسىنىڭ، مىجەز ـ خاراكتېرىنىڭ قىسما ـ قىسما بولىدىغانلىقىنى بايقىدى. ئانىسىغا ئازاب سېلىۋاتقان ئۇ ئادەم شۇنچىلىك قۇۋ ـ ھېيلىگەر ئىدىكى، ھاجىتى چۈشمىسە كىشىگە چىراي ئېچىپ قارىمايتتى. ھاجىتى چۈشۈپ قالسا، ئەمغۇمۇ پۈكلىنىپ تەزىم قىلاتتى. گاسقىمۇ شېرىن ـ شېكەر گەپلەرنى قىلىپ كۈچۈكلىنەتتى. ئەما، ھاجىتى راۋا بولۇپ كۆڭۈلۈكتىن ئۆتۈپ كەتسىلا يەنە قاپىقىنى سېلىپ، ھېچكىمگە چىراي ئاچمايتتى. ئىلياسنىڭ يەنە بىر ھەيران بولىدىغان يېرى شۇكى، ئۇ ناسرباينىڭ ئانىسىغا چىراي ئېچىپ باققىنىنى زىنھار كۆرۈپ باقمىغانىدى. قاچانلا قارىسا: «ھە، ئانى ئۇنداق قىلە، مانى مۇنداق قىلە» دەپ بۇيرۇق چۈشۈرۈپ يۈرگەندەك قىلاتتى. يۈرىكى سىقىلغان، روھى ئازادىلىكتىن مەھرۇم بولغان ئانىسى ھۆرت ـ پۆرت، ھە ـ ھىم...لار، تىل ـ دەشنامىلار ئىچىدە قوقاسقا چۈشكەن گۆشتەك قورۇلۇپ، پۈچۈلىنىپ ئاستا ـ ئاستا تۈگىشىپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى. بالىنىڭ بۇ ئىشلارغا زىنھار چىدىغۇچىلىكى قالمىغانىدى. شۇڭىمۇ تاغلىرىنىڭ ئۆيىگە بېرىۋالسا، ئۇ ئۆيگە كەلگىلى ئۇنىمايتتى. ئانىسىنىڭ دىل ئازابىغا، كۆز ياشلىرىغا قاراپ تەڭ ئازاب تارتىشنى خالىمايتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئۆيگە بېرىپ نەچچە كۈن ئۆتە ـ ئۆتمەيلا ناسرباي بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدى. بىگۇناھ ئانىسىنى ئۇرۇۋاتقان ئۇ ئادەمنى قولىدىكى شوپۇڭ بىلەن راسا ساۋاپ قېچىپ كەتتى. ئېتىزلارنى ئارىلاپ، ئېرىقلارنى ئاتلاپ، ئۆستەڭلەردىن كېچىپ ئۆتۈپ يۈگۈرگىنىچە كېچىلەپ شەھەرگە كىرىپ توختىدى. بىرنەچچە كۈن شەھەر كوچىلىرىدا سەرسان ـ سەرگەردان بولۇپ يۈردى. يانچۇقىدىكى بىرقانچە يۈەنگە نان ئېلىپ يەپ جېنىنى جان ئېتىپ يۈردى. كېچىلىرى بىنالارنىڭ لەمپىسى ئاستىدا، بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلاردا تۇنىدى.

ئىلياس ئاچلىق، ھارغىنلىق ئىلكىدە چارچاپ ئۆرە تۇرغۇدەك ماجالى قالمىغاندا، خېلىدىن بېرى بىر كۆرۈنۈپ، بىر

كۆرۈنمەي ئالدىراش يۈرگەن ھېلىقى يىگىت ئۇنىڭ يېنىدا پەيدا بولدى:

— قانداقراق، ئۇكا؟

— ياخشى، ئاكا، — ئىلياس بارلىق كۈچ ـ ماغدۇرىنى ئاغزىغا يىغىپ جاۋاب بەردى. ئۇنىڭ ئاۋازى يۇمشاق، كۆزلىرى مۇلايىم بولۇپ، ھەرقانداق كىشىنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغايتتى.

— قورسىقىڭ ئاچقاندەك قىلمدۇ يۈرە، تاماق يەپ، ئاندىن ئىشلە.

— تا ... تاماق؟ — ئىلياس قولىنىڭ كەينى بىلەن ماڭلىيىدىكى تەرىنى سۈرتتى، — ئىش تېخى تۈگىمىدى، ئاكا.

— ئىش دېگەن تۈگەيدۇ، تىلىڭنى چاينىماي گەپ قىلە...

ئىلياس ئۇنىڭغا ئەگەشتى. مېھمانخانىنىڭ يان تەرىپىدىكى ئازادە بىر ئاشخانىغا كىرىپ تارتىنغان ھالدا بىر چەتتىكى بوش ئۈستەلگە ئورۇنلاشتى. ئەسلىدە بۇ يەردە مېھمانخانىدىكى باشقا خىزمەتچىلەرگىمۇ چۈشلۈك تاماق ئورۇنلاشتۇرۇلغانىكەن.

— ھەي، بېرىپ قولۇڭنى، يۈز ـ كۆزۈڭنى يۇيۇپ كەلمەمسەن، — ئولتۇرغانلارغا تاماق بۇيرۇتۇپ ئاغزى بىكار بولغان ئۇ غوجايىن ئەمدى بوينىنى قىسىپ ئولتۇرغان ئىلياسقا بۇرالدى. كەيپىياتى بوشاڭغىنا ئولتۇرغان بالا ئەتىگەندىن بېرى يۈزىنى يۇمغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ، قۇلاقلىرىغچە قىزىرىپ كەتتى ھەم سۇخانىغا ماڭدى.

— سورىمىسام، ئىسمىڭنىمۇ دەپ بەرمەيسەنغۇ؟ — دېدى غوجايىن تاماق چىققۇچە ئىلياستىن ئۇنى ـ بۇنى سوراپ.

— ئىسمىم ئىلياس...

— ئىلياس... ھە.. ئىلياس دېگىنە، مېنى ئەنقەر ئاكا دېسەڭ بولىدۇ، مۇشۇ مېھمانخانىنىڭ دىرېكتورى... ھە، تاماقمۇ چىقتى. ئوخشىغاندەك قىلمدۇ بۇ لەڭمەن. قېنى ئالە، ئىلياس.

ئاشنى كۆرگەن ئىلياس قورسىقىنىڭ ھەقىقەتەن ئېچىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئالدىدىكى ئاق كۆڭۈل، ئوچۇق

سۆزلۈك بۇ ئاكىسىغا ئىككى ئېغىز تۈزۈت گەپ ئېيتىشنىمۇ ئۇنتۇپ، ئاشنى يالماپ ـ يالماپ يۇتۇشقا باشلىدى.

ئىلياس چۈشتىن كېيىن پۇتۇن كۈچى بىلەن ئىشلىدى. كۈچى يەتكەنلىكى ئىشنىڭ ھەممىسىنى قىلدى. ئۇنىڭ ئەقلى جايىدا، قولى ئەپچىل ئىدى. ئىلياسنىڭ چېۋەر ـ چاققانلىقى پۈت ـ قولى يەرگە تەگمەي چېپىپ يۈرگەن دىرېكتورنىڭ نەزىرىگە چۈشمەي قالمىدى. كەچتە مەدىكار بازىرىدىن كەلگەن ھېلىقى كىشىلەر ئىش تۈگمەستىلا كۈنلۈك ئىش ھەققىنىڭ جېدىلىنى قىلىپ، ئەنقەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتقىلى تۇردى. ئۇلاردىن قۇتۇلالمىغان دىرېكتور ئىش ھەقىنى بەرمەكچى بولۇپ، ئىشلەمچىلەردىن پۇل ئالغانلىقىغا تىلخەت تەلەپ قىلدى. لېكىن، ئۇلار تىلخەت يازالمايتتۇق، دەپ بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قالدى.

ـــ ئىلياس، ھەي ئىلياس! ـــ ئالدىراپ تۇرغان ئەنقەر يەشكىلەرنى يىغىشتۇرۇۋاتقان ئىلياسنى چاقىردى، سەن خەت يازالايسەنغۇ دەيمەن... كېلە ماۋۇ خەت ساۋاتى يوق قارىيلارغا ۋاكالىتەن پۇل ئالغانلىقىغا تىلخەت يېزىپ بېرە.

ئىلياس دەرھال كېلىپ قولىغا قەلەم، قەغەز ئالدى.

ـــ ئۆزۈڭنىمۇ ئۇنتۇپ قالما ـ ھە، ھەممىسىگە بىراقلا قوشۇپ ياز. سوممىسى...

ئىلياس تىلخەت يېزىپ بەرگەندىن كېيىن، يەنە چالا ئىشلار ئۈچۈن چاپتى. خۇددى ئۆز ئەمگىكى ئارقىلىق دۇنيانى ئۆزگەرتمەكچى بولغاندەك ھېلى پۈكلىنىپ، ھېلى يۈگۈرۈپ تەر تۆكۈشنى داۋاملاشتۇردى.

ـــ مە، سەنمۇ ئىش ھەققىڭنى ئېلىۋال!

ـــ قورسىقىم تويدى، ئەنقەر ئاكا، پۇل بەرمىسىڭىزمۇ بولار، ـــ ئىلياس ئىشتىن بېشىنى كۆتۈرمەي جاۋاب بەردى.

ـــ كېلە، ئال دېگەندىكىن ئېلىۋال. سېنى ئىش ئۇقمايدۇ دەپ خەجلەپ كەتسەم قانداق قىلىسەن؟

— مەيلى.

— مەيلى؟ قالتىس كۆڭۈلچەك كۆرۈنسەنغۇ، سەن... — ئەنقەر ئىلياسنىڭ بېشىنى سىلاپ، قولىغا ئون يۈەنلىك پۇلدىن تۆتىنى تۇتقۇزدى، — ئالە، يېنىڭغا سېلىپ قوي. بۇ شەھەر دېگەندىچۇ مۇشۇ پۇل دېگەن نەرسە بولمىسا تىرىك يۈرمەكچۇ تەس.

ئىلياس پۇلنى تەستە ئېلىپ بىردەم تۇرۇپ قالدى. ئاندىن يەنە چالا ئىشىنى قولىغا ئالدى. دېرىكتور ئۇنىڭ بۇ ئىشىدىن ھەيران بولۇپ سورىدى:

— ئەخلەتلەرنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ كېتەي دېدىڭمۇ؟

— ياق، ئەنقەر ئاكا.

— ھازىر كەتمەمسەن؟

— ...

— ئۇنداقتا سەن قىلىۋاتقان ئىشىڭنى تۇگەتكەچ تۇر، مېنىڭ سىرتتا ئازراق ئىشىم بار، ئاندىن قايتىپ كېلىپ بىر نەرسە دېيىشەيلى، ماقۇلمۇ؟

— ماقۇل، ئاكا.

8

تۇن نىسپى.

ئانا چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئوغلى گويا چۈشىدىكىدەكلا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا كۆلۈپ تۇراتتى. بىراق، ئۇ چۈشىنىڭ ئالدامچى تۇيغۇلىرىغا ئىشىنىپ كېتەلمەيتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئوغلى تۇرماق، قارىيىپ تۇرغان تۇڭلۇكتە نە ئايىنىڭ، نە يۇلتۇزنىڭ شولىسى كۆرۈنمەيتتى. نازۇك كۆڭلىنى چىرمىۋالغان خاتىرجەمسىزلىك قاراڭغۇ تۇننى ئۇزارتقان، تاڭنى مەنسىزلىككە چىقارغاندى.

ئۇ تۇنۇگۈن نەۋرە سىڭلىسى ئاتىكەم بىلەن قاتتىق تەرگىشىپ

قالدى:

— سىز بالىغا ئىش ئۆگەتسەڭىز، مېنى مۇشۇ ھالغا قويدىڭىز !

— بۇ ئىشنى مەندىن كۆرسەڭىز، تۇرغان تامغا ئۇسكەنەدەك ئىش بولماسمۇ، ئالتۇنەم ئاچا؟ !

— ھېچنېمىنى بىلمەيدىغان ئاشۇ بالىغا دادىسىنىڭ گېپىنى قىلمىغان، كەينىڭىزگە سېلىپ شەھەرگە ئەكىرمىگەن بولسىڭىز، كۆزى بۇنداق ئىتتەك ئېچىلىپ كەتمەيتتى. مانا ئاخىر ئۆيدىن چىقىپ كەتتى، ئۇ.

— ئەمدى مەن بالاغا قالدىمۇ؟ — ئاتىكەم قوقاسقا دەسسەۋالغاندەك سەكرەپ كەتتى، — ئىسىت، مەن خوتۇنمۇ نېمە قىلاتتىم ئۇ بەڭباشقا يۇرىكىمنى كۆيدۈرۈپ؟ !

— بوشراق سۆزلەڭ، ئۇكام، ئوتتۇرىمىزدىكى گەپ يامان قۇلاققا كىرىپ، يامان ئېغىزلارغا چىقىپ قالىدۇ !

— مەندىن شۇنداق قارىسىغا ئاغرىنىپ يۈرسىڭىز، مەن گەپ قىلماي تۇرالامدىم، ئاچا؟ ! — ئاتىكەم ئۆپكىسىنى باسالماي قالدى، — نەچچە قېتىم بولدى، ئىلياس ئىككىمىز ئۇ ئادەمنىڭ قارىسى تۇرماق، سايىسىنىمۇ كۆرمىدۇق. تېخى شەھەر مەركىزىدىكى ئادەملەر مەغىلداپ تۇرغان كوچىدا باشقا بىر دۆلەتمەن كىشىنى ئۇ ئادەمگە ئوخشىتىپ قېلىپ ئىلياسنىڭ قولىدىن سۆرىگەنچە كەينىدىن يۈگۈرۈپ كېتىپتىمەن، لېكىن ئۇ ئادەمگە يېتىشۈپلىپ قارىسام، ھەمدۇللا مەخسۇم ئەمەس... شۇنىڭ بىلەن كەچ كىرگۈچە لاغايلاپ يۈرۈپ سۆلىتى مەندۇرمەن دېگەنلىكى ئادەملەرنىڭ مېڭىش ـ تۇرۇشىغا، قاش ـ قاپىقىغا ئالا قويماي قاراپ چىقتۇق. لېكىن، ئۇ دۆلەتمەن مەخسۇمنى ھېچ يەردىن ئۇچرىتالمىدۇق... شۇنداق قىلىپ، بىر يۈتۈم سۇغا تەشنا بولۇپ دەريا بويىغا بارغان ئادەم يەنىلا ئۇسسۇز، لەۋلىرى گەز پېتى قايتىپ كەلگەندەك، بېشىمىز چۈشكەنچە سالپىيىپ شەھەردىن يېنىپ چىقتۇق. ئۇنىڭدىن كېيىن مەنمۇ ئۆيۈمدە يۇز بەرگەن ھېلىقى بىر خاپىلىقلارنىڭ دەردىدە ئۇ ئىشنى قايتا

ئويلاشقا، ئىلياسنى يېنىمغا چاقىرىشقا ھەپسىلەم بولمىدى.

ـــ مېنىڭ دېگىنىم، ـــ دېدى ئالتۇنەم بىرئاز دادىللىشىپ، ـــ بىز تېپتىنچ تۇرغان كۆل سۈيىگە چالما ئاتقاندەك، ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز يۈرگەن بالىنىڭ كۆڭلىگە خىيال سېلىپ قويدۇق. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بالا خۇي چىقاردى، ئۆزگەردى. ئاخىرىدا بېرىپ ناسىر ئاكىسىغا يېنىپ قويدى. مانا ئەمدى ئانا ـ بالا ئىككىسىنىڭ تىلى بىر دەپ، ئۇ بەختىگى مېنىڭ جېنىم بىلەن تىركىشىۋاتىدۇ!

ـــ ئېرىكىز بولغان ئادەمدۇ ئۆزىگە تېرىقچىلىكمۇ ئېلىپ قويمايدىكەن، كىشىنىڭ بالىسىنى بېقىشقا سېزىك بولغان ئادەم دېگەن ئاغزىنى يۇمۇشاق، ئالىقىنىنى ئوچۇق قىلىپ ئاستا ـ ئاستا كۆندۈرۈۋالغۇلۇق ئىدى ... مەن سىزگە دېسەم، ئاچا، مەن نەچچە قېتىم ئىلياسقا ھېلىقى دۆلەتمەن دادىسى توغرۇلۇق شۇنچىۋالا تىلىمنى ئۇپۇرىتىپ كېتىپتىمەن، لېكىن ئۇ مۆرىمەس ئۆز دادىسىغا قىزىقىدىغاندەك ئەمەس، ئاغزىمنى كۆپۈكشىتىپ بىرمۇنچە گەپ قىلسام، يەنە خىيالىدا يوق يەرگە قاراپ تۇرىدۇ، ئون ئېغىز گەپ سورىسام، ئاران بىر ئېغىز جاۋاب بېرىدۇ ياكى جاۋاب بەرمەيدۇ...

ـــ شۇنداق بولغانمىدى، ئۇ ھېچنېمىگە قىزىقمىغانمۇ؟

ـــ پەقەتلا قىزىقمىغان دېسەم يالغان بولار، لېكىن بالا تونۇمىغان دادىسى توغرىسىدىكى گەپكە ھېچبىر ئىنكاس قايتۇرمىغىنى بىلەن شەھەردىكى ئاسمان ـ پەلەك بىنالارغا، كوچىلاردا قوڭغۇزدەك قاتارلىشىپ كېتىۋاتقان رەڭگارەڭ ئالىي پىكاپلارغا قاراپ ھەيرانلىقىنى يوشۇرالمايلا قالغانىدى.

ـــ ئۇنىڭ ھەيران بولغىنى شەھەرگە قىزىقىپ قالغىنىمكىن ھەرقاچان ... بالىنىڭ كىچىك تۇرۇپ كۆزى ئېچىلىپ كەتمىگەن بولسا بولاتتى.

ـــ ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چار قۇيرۇق دەپتىكەن، ئاچا. ئۇمۇ پۇلغا، راھەت ـ پاراغەتكە ئۆگەنگەن ئاشۇ تىرىكتاپ مەخسۇمنىڭ

پۇشتى ئەمەسمۇ... ئىشقىلىپ، ئىلياسنىڭ دەريا بويلىرىغا بېرىپ ئەقىلسىزلىق قىلىپ ئۆزىنى ئۇلۇغ سۇغا تاشلىۋالىدىغانلىقىغا ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ، ئۇ ئاشۇ شەھەردىكى مىڭ - مىڭ ئادەملەر ئارىسىغا سىڭىپ كەتتىمىكىن دەيمەن.

— ئىلاھىم شۇنداق بولغاندۇ، لېكىن ئۇ ھېلىقى ئادەمگە ئۇچرىشىپ قالماس!

— ئۇنداق بولۇشى ئاسانمۇ، ئەمما مېنىڭچە بولغاندا دادىسىنى تېپىپ ياخشىراق كۈن كۆرسە ياخشى ئىدى.

— خۇدايىم ساقلا!

— ...

ئالتۇنەم سىڭلىسىغا ئېيتقان ئاخىرقى سۆزىنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلىدى: «خۇدايىم ساقلا». ئېغىر بوي خوتۇنىنىڭ قىز - قىر يىغلاپ تۇرغان بالىنى باغرىغا تېڭىپ، ياش تۆككىنىچە چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئامالسىز قىياپەتتە قاراپ تۇرغان بىر ئەردىن ئۆز پۇشتىغا قانچىلىك ۋاپا كېلىدۇ؟!

ئالتۇنەم غېرىب كۆڭلىدەك قارا ئاغۇلۇق چىرمىغان ئۆيىدە يېتىپ ھەسرەتلىك ئاھ ئۇردى... قارشى تەرەپتىن كېلىۋاتقان يۈك ئاپتوموبىلىدىن ئۆزىنى قاچۇرغان قىزىل پىكاپ يولدىن قاڭقىپ چىقىپ قانداقتۇر بىر چوڭقۇرلۇققا دومىلىدى... يەر - جاھان ئاستىن - ئۈستۈن بولدى، ھەشەمەت ئىچىدە بەخت - سائادىتى پايخان بولغان قىز ماشىنا ئىچىدە چىرقىرىشىۋاتقان، ئاھ ئۇرۇۋاتقان سادالار ئىچىدە قانداقتۇر بىر چوڭقۇرلۇققا قاراپ دومىلاشقا باشلىدى...

قىز كۆزىنى ئاچقاندا ئۆزىنى ئاپپاق بىر دۇنيا ئىچىدە كۆردى. بۇ دوختۇرخانا ئىدى. ئۇنىڭ ئۇچىسىدا زورلاپ كىيدۈرۈلگەن ھېلىقى تويلۇق كىيىملىرى يوق، ئەكسىچە سۇس يوللۇق كېسەللەر كىيىمى تۇراتتى، بېشى قاتمۇقات داكا بىلەن تېڭىلغان بولۇپ، تومۇرىغا ئاسما ئوكۇل مېڭىۋاتاتتى. ئۇ بۇ ناتونۇش دۇنيادىن بىرەر يېقىن كىشىسىنى ئىزدەپ، ئوڭ يېنىغا

ئۆرۈلمەكچى بولۇۋىدى، تۈيۇقسىز كۈچەيگەن ئاغرىق ئازابى ئۆگە ـ ئۆگىلىرىنى ئازابلاپ، مېڭىسىگە، يۈرىكىگە قاپسالدى.

ـــ قوزغالماڭ ! ـــ مېھىر ـ مۇھەببەت ئۈرغۈپ تۇرغان بۇيرۇق ۋە مەسئۇلىيەت ئارىلىشىپ كەتكەن يۈمشاق بىر ئاۋاز بىلەن تەڭ، ئاق خالات ئىچىدىكى بىر جۈپ قول قىزنىڭ گەۋدىسىنى بوش بېسىۋالدى، ـــ بىلىكىڭىزنى تېخى يېڭىلا تاڭدۇق. ھەرىكەت قىلسىڭىز بولمايدۇ.

ـــ سۇنۇق؟ ! ـــ قىزنىڭ ئاۋازى پەقەت ئۆزىگىلا ئاڭلانغان بولسىمۇ، جاراھەت ئازابىدا قاردىاپ قالغان چېھرىدە، سولغۇنلۇق چىقىپ تۇرغان ياش يۈقى كۆزلىرىدە سېستىراغا سوئال نەزىرىدە قاردى. سېستىرا ھېسداشلىق يېغىپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن قىزنى ئۇمىدۋار، غەيرەتلىك بولۇشقا ئۇندىدى. كۆز ئالدىدىكى رېئاللىقتىن، جان ـ جېنىنى قىيناۋاتقان ئاغرىق ئازابىدىن ئۆزىنىڭ تويلۇق كىيىم كىيىپ شەھەرگە ماڭغان ئاشۇ يامغۇرلۇق ئاخشىمى ئېغىر قاتناش ھادىسىسىگە ئۇچرىغانلىقىنى، شۇ تۇرقىدا دوختۇرخانىدا ياتقانلىقىنى بىلدى. ئاھ، شۇ ئاخشىمى نەچچە ئادەمنىڭ گۇۋاھلىقىدا خۇپىيانە توي قىلىپ ئەمدىلا ئون ئالتە ياشتىن ھالقىغان چۇغۇندەكتەك قىزنى يات ـ ناتونۇش ئادەملەرگە ياتلىق قىلىپ بەرگەن ساددا ئاتا ـ ئانا قىزىنىڭ قەپەسكە سولانغاندەك ھېلىقى قىزىل ماشىنىغا چىقىرىلىپ ھايال ئۆتمەيلا مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلگەندىمۇ؟ !

ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە بىلگەندۇ، بىلمىسە چۈشى بۇزۇلۇپ ياش تۆككەندۇ... شۇ كۈنى تۈيۇقسىز چېلەكلەپ قۇيغاندەك ياغقان يامغۇر بىچارە قىزى ئۈچۈن ئىختىيارسىز يىغلاپ تاشلىغان ئاتا ـ ئانىسىنىڭ كۆز ياشلىرىدۇ بەلكىم...

ـــ داڭ ! داڭ ! داڭ !

دەرۋازىنىڭ قاتتىق قېقىلىشى خىيال ئىچىدە ياتقان ئالتۇنەمنى چۆچۈتتى. ئۇ چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ چىراغنى يانداۋۇرۇپ ھويلىغا چىقتى:

ـــ كىم؟
ـــ ئاچە دەرۋازاڭنى !
ناسىرباي تىنىقمدىن ناسۋال پۇرىتىپ كىرىپ كەلدى.

9

ئىلياس ئەنقەرنىڭ يېنىدا تۇرۇپ قالدى.
ـــ كەتمىسەڭ تېخى ياخشى، ـــ دېدى دىرېكتور، ـــ كەينى قورۇدىكى يۆتكەپ بولالمىغان مەنقۇلاتلارغا قارايدىغان ئادەم تېخىچە كەلمەيۋاتىدۇ. شۇڭا، كەچلىك تامىقىڭنى يەۋېلىپ، قاراۋۇللۇق قىلىشىپ بېرەمسەن؟
ـــ بولىدۇ.
ـــ ھەي توختاپ تۇرە بولمىسا... ـــ دېدى ئەنقەر ئىلياسنىڭ بېشىدىن ـ تاپىنىغىچە بىر قارىۋېتىپ، ـــ شۇنداقمۇ دەپتىمەن، بىراق چوڭ ئادەملەر قىلىدىغان بۇ ئىشلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالارسەنمۇ؟
ـــ مەنمۇ ئون سەككىز ياشقا كىرەي دەپ قالدىم، ئاكا، ـــ دېدى ئىلياس خۇددى ئۆزىنى توختاتقان يىگىتلەردەك سۆزلەپ، ـــ ھەرقاچان شۇ لازىمەتلىكلەرنى ئوغرى ئېلىشتىن ساقلايدىغان، بىرەر ئىش چىقسا ئادەم چاقىرىدىغان ئىشتۇ شۇ؟
ـــ يارايسەن، ـــ ئەنقەر خاتىرجەم بولغاندەك ئىلياسنىڭ يەلكىسىگە شاپىلاقلاپ قويدى، ـــ ئەمىسە شۇنداق بولسۇن، ئەمما ئاغزىڭدىن چىقىۋاتقان گەپكە لايىق ئىش قىلمىساڭ بولمايدۇ، جۇمۇ !
ـــ ماڭا ئىشەنمەيۋاتامسىز؟
ـــ ئىشەندىم، لېكىن سېنىڭ كىملىكىڭنى، تۇرار يېرىڭنىڭ قەيەردىلىكىنى تېخى بىلمەيمەن.
ـــ ماڭا ئىشەنسىڭىز يېنىڭىزدا قالاي، ئىشەنمىسىڭىز كەتسەممۇ بولىدۇ...

ـــ شۇنداقمۇ؟ ـــ ئەنقەر كۈلۈپ كەتتى...
ـــ مەن سىزنىڭ تۇز ـ تامىقىڭىزنى يېگەن تۇرسام...
ـــ كىچىك تۇرۇپ نېمانچە تەسىرلىك سۆزلەيسەن، ئەكىلە قولۇڭنى...
ئىككى قول جۇپلەشتى. ئىلياس سەبىيلىك تۇيغۇسى بىلەن ناتونۇش بىر ئادەمنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشەلەيمەن دەپ ئويلىمىغانىدى. ئەمەلىيەتتە، ئۇنىڭ ئېغىر ـ بېسىق مىجەزى، سەمىمىيلىكى، ئۆزىنى ئىشقا ئۇرۇپ تۇرۇشى سەرسان كۇنلىرىگە رىزىق ئاتا قىلىۋاتاتتى.
مانا ئۇنىڭ تىجارەت باشلاش ئالدىدا تۇرغان كاتتا مېھمانسارايدا تۇرۇۋاتقىنىغا ھەپتە بولاي دەپ قالغان، ئاق كۆڭۈل دىرېكتور ئۇنى ياقتۇرۇپ قالغانىدى.
ـــ ھەي... چۈشتىن كېيىن مەن بىلەن ئايرودۇرۇمغا بىللە چىقامسەن؟
ـــ ئايرودۇرۇم... ئۇ يەردە نېمە ئىش قىلىمىز؟
ـــ ھاجىم دادام سەپەردىن قايتىپ كېلىدۇ، ئالدىغا چىقىمىز.
ـــ ئەمما...
ـــ نېمە ئەمما؟ تىلىڭنى چاينىماي ماقۇل دەپ قويە، ئاشۇنداق قىلىپ ئىش ئۆگىنىسەن، جاھاندارچىلىق كوچىسىغا كىرىسەن.
ـــ سىزنىڭ گېپىڭىزگە كىرسەمغۇ زىيان تارتمايدىغانلىقىمنى بىلدىم. لېكىن، مەن چوڭ ئادەملەرگە، بايلارغا كۆرۈنۈشتىن قورقىمەن.
ـــ نېمىشقا؟
ـــ نېمىشقىلىقىنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. ئۇنداق ئادەملەر ماڭا ئۆزىنىڭ بالىسىدىن باشقا بالىلارنى يامان كۆرىدىغاندەكلا تۇيۇلىدۇ. شۇڭا، ھاجى دادىڭىز مېنى يامان كۆرۈپ قالسا...
ـــ ھا ـ ھا ـ ھا.... ـــ ئەنقەر كۈلۈپ كەتتى، ـــ نېمىلەرنى دەۋاتىسەن، بالا ھوي... بويۇڭ ماڭا يېتىشىپ قالغاندەك قىلغان بىلەن، ئاغزىڭدىن ئاناڭنىڭ سۈتى تېمىپ تۇرىدىكەن جۇمۇ،

سېنىڭ !

«ئاناڭ» دېگەن سۆز ئىلياسنىڭ ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالدى. ئۆيدىن قېچىپ چىققاندىن بۇيان ئۇنىڭ بىچارە ئانىسىنى كۆز ئالدىدىن نېرى قىلىپ باققان كۈنى يوق. بولۇپمۇ ئاخشاملىرى قولى ئىشتىن بوشاپ يالغۇز قالغاندا، ئۇن ـ تىنسىز ئولتۇرغانلىرىدا خىيالىدا ئانىسى بىلەن مۇڭدىشىپ چىقاتتى. كۆزى يۇمۇلسىلا ئانىسىنى چۈشەيتتى.

ـــ سەن بىر قارىسا چوڭ ئادەمدەك، بىر قارىسا كىچىك بالىدەك، ـــ دېدى ئەنقەر گېپىنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ ھاجىم دادام ئۇنداق ئوسال ئادەملەردىن ئەمەس. بالىلارغا ئامراق. قولى ئوچۇق.

ئىلياس بالىلارچە خىيالىدىن قايتىپ، ئەنقەرنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالدى.

ـــ بىزنىڭ يېنىمىزدا تۇرۇپ قالساڭ ياخشىلىق بارکى، يامانلىق يوق. ھاجىم دادامنىڭمۇ كۆكسى ـ قارنى كەڭ، كىشىگە قىلچە قىيىقچىلىقى يوق، ياخشىلىققا يارالغاندەك بىر ئادەم... قانداق، بىللە چىقامدۇق؟

ـــ شۇنداقتىمۇ، مەن قورۇنۇپ قالارمەنمىكىن...

ـــ ماۋۇ تارتىنچاقنى، ئاغزىمدىن كۆپۈك چىقىپ كەتكۇچە سۆزلىسەممۇ ! ... ماڭا قارا، ئۇ يەردە يەنە دادام ئېلىپ كەلگەن مېھمانخانىنىڭ قالدى ـ قاتتى لازىمەتلىكلىرى بار. شۇنى ئايرودۇرۇمنىڭ يۈك چىقىرىش ئورنىدىن سەيناغا ئاچىقىدىغان، ماشىنىغا باسىدىغان، ئەكېلىدىغان، چۈشۈرىدىغان، ئامبارغا ئەكىرىدىغان ئىشلار بار. شۇڭا سېنى...

ـــ ئۇنداق بولسا ماڭامدۇق؟

ـــ ھەببەللى، يارايسەن ! ـــ گېپىنى تۈگىتىپ كەينىگە يانغان ئەنقەر يەنە بىر ئىش ئېسىگە كەلگەندەك كەينىگە بۇرالدى، ـــ ھە راست، سەن بۇ كونا كىيىملىرىڭ بىلەن ئۆزۈڭگە ئوخشىماي قاپسەن، چۈشلۈك دەم ئېلىشتا ماۋۇ يېنىمىزدىكى كوچىدىن

ئۇستىبىشكىغا كىيىم ئالمىز، ئاندىن چىچكىنى ياستىسەن، مۇنچىغا كىرىسەن... بۇنىڭ چىقىمى ئۇچۇن ئايلىق ئىش ھەقكىنىڭ بىر قىسمىنى ئالدىن چىقىم قىلىپ تۇرىمىز، قانداق؟

— ھىم... — ئىلياس بېشىنى لىڭشىتتى.

ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا باھار ئاپتىپىدەك بىر ئىللىقلىق يامرىدى. ئىلياس ئىلگىرى ئادەملەردىن، بولۇپمۇ چوڭلاردىن بىرخىل ئازارلىق ھېس قىلاتتى. ئۇلارنىڭ ئۆزى ھەققىدە گەپ سېتىشلىرىغا، ھېسداشلىق قىلغان بولۇپ بىر نېمىلەرنى دېيىشلىرىگە ئۆچ ئىدى. لېكىن، بۇ شەھەر دېگەن باشقىچە بىر دۇنيا ئىكەن. قارىسامۇ، ھەممە ئادەم ئۆز ھەلەكچىلىكىدە ئالدىراش يۇرگەن. پايدا ـ مەنپەئەتىگە دەخلى يەتمىسىلا، كىشىنىڭ كىشى بىلەن ئىشى يوق...

ئىلياس چۇشلۇك ئارام ۋاقتىدا ئەنقەر كۆرسىتىپ قويغان ساتىراشخانىغا كىرىپ چېچىنى ياساتتى. ئاندىن مۇنچىغا كىرىپ يۇيۇندى. ئۇنىڭدىن كېيىن كالتە يەڭ ئاق مايكا بىلەن سىماب رەڭ كاناپ ئىشتانىنى كىيىپ، سەھرا بالىسىدىن شەھەر بالىسىغا ئۆزگەردى.

— ئايغىكىمۇ كونىراپ كېتىپتىكەن ئەمەسمۇ، بالا، — دېدى ئەنقەر ئۇنىڭ تۇرقىدىن يەنە قانائەت ھاسىل قىلماي، — كەل، كەل، نەچچىنچى ئاياغ كىيىسەن؟

— مۇشۇ بولار، ئاكا، — دېدى ئىلياس قىزىرىپ.

— مەن بولمىدى دېدىمغۇ... قارا ئاشۇ يارىشىملىق مايكا، ئىشتان بىلەن كونا ئاياغنى كىيىۋالساڭ قانداق بولىدۇ؟ ھە تىلىكىنى چاينىماي گەپ قىلە، ساڭا ئوتتۇز سەككىزىنچى ئاياغ كېلىدىغۇ دەيمەن؟

— ياق، قىرىق بىرىنچى ئاياغ كىيىمەن.

— قىرىق بىر؟ ھە ئوغۇل بالا... — ئەنقەر شۇنداق دەپ مېھمانخانا تىجارەت زالىدىن چىقىپ كەتتى ۋە ئون مىنۇتچە

ۋاقىتتىن كېيىن بىر جۈپ ئاق ساياھەت ئايىغى، پايپاقلارنى كۆتۈرۈپ كىردى:

ــ مە، چاققان بول!

مەيدىسىگە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ بەلگىسى چۈشۈرۈلگەن ئاق مايكا، سىماب رەڭ كاناپ ئىشتان، ساياھەت ئايىغى، ياشلارغا خاس قىسقا چاچ... ئىلياسنىڭ بۇ تۇرقىنى كۆرگەن كىشى ئۇنى سەھرادىن قېچىپ كەلگەن بالا ئەمەس، بەلكى مۇشۇ مېھمانخانا غوجايىنىنىڭ بەگزادىسىمىكىن، دەپ قالاتتى.

10

ناسىرباي بۇگۈن ئادەتتىن تاشقىرى خاپا كۆرۈنەتتى.

ــ ئۇ ھارامزادە پەيدا بولدىما؟! ــ دېدى ئۇ دەرۋازىدىن كىرە ــ كىرمەي ئالتۇنەمگە گۆلىيىپ. ئوغلىغا ئېيتىلغان يامان گەپتىن ئانىنىڭ يۈرىكى مۇجۇلۇپ، ئاغزىغا گەپ كەلمەي قالدى.

ــ مەن سەندىن گەپ سوراۋاتىمەن؟!

ــ خاپا كۆرۈنمىدىلا، ــ دېدى ئانا ئاۋازىنى ئاران چىقىرىپ، ــ تاماقلىرىنى يەپ، بالدۇرراق ئارام ئالسىلا.

ــ ئا... ئارام ئالسىلا... ئۇ ھارامزادە كەپتۇ ــ دە!

ــ كەلگەن بولسا، ئۆزلىرىگە كەلدى دېمەسمىدىم...

ــ ئەمىسە مېنى ئۇخلىتىپ قويۇپ نېمە ئىش قىلماقچىدىڭ؟!

ــ مېنىڭ قولۇمدىن نېمە ئىش كېلىدۇ؟

ــ خوتۇن كىشىنىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدۇ!

ئالتۇنەم ئېرىنىڭ جۈدۇنى ئۆرلەپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. بۇنداق چاغدا مۇنۇ ئادەمگە نە ياخشى گەپ، نە يالۋۇرۇش ــ يېلىنىش كار قىلمايتتى. شۇڭا، ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ تىل ــ

هاقارەت، مۇشت ـ پەشۇادىن يىراقراق تۇرماقچى بولدى.

ـــ نەگە قاچىسەن؟

ـــ قاچمىدىم، ئۆزلىرىگە لەگمەن سېلىپ بېرەي دەيمەن.

ـــ لەگمەن... ئۆزۈك يە، بولدى!

ئالتۇنەم زادى قانداق قىلسا بولىدىغانلىقىنى بىلەلمەي بىر چەتكە ئۆتۈپ قاراپ تۇردى.

ـــ يېنىمغا كەل!

ـــ مانا...

ـــ مەندىن قاچما دەيمەن!

ـــ قاچمىدىم...

ـــ يېقىن كېلە ئەمىسە! ـــ ناسىرباي ئايالىنىڭ چاچلىرىنى ياغلىق بىلەن قوشۇپ قامالاپ تۇتتى.

ـــ ۋايجان..! ـــ ئۆيدىكى گۆردەك قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ئايالىنىڭ ئېچىنىشلىق چىرقىراشلىرى، ئاچچىق نالىسى ئاڭلاندى...

مۇدھىش قاراڭغۇلۇققا ئەسىر بولغان تۇن قوينى ھاياتنىڭ خۇۋلۇقىنى يۇتۇپ كەتكەندەك بىر خىلدا قارىيىپ تۇراتتى. ياۋۇزلۇق، ئازاب، ياۋايىلىق، بىچارىلىك، ئېزىش، ئېزىلىش، خورلاش، خورلىنىش زۇلمەت قوينىدا داۋام قىلىۋاتاتتى. تەن ئازابى، دىل ئازابى ئاجىزلارنىڭ يۇرىكىنى لەختە ـ لەختە قان قىلماقتا ئىدى... تۇنجى قېتىملىق قارا نىكاھ تۇپەيلى ھاياتنىڭ نۆۋەر چاغلىرى بىلەن مەڭگۈلۈك خوشلاشقان ئاجىز ئايال مۇشۇنداق قىسمەتلىك كۇنلەردە ھامان بۇاقىت توزۇپ كەتكەن ئاپپاق ئۆرۈك چېچەكلىرىنى، شەھۋەتپەرەس بايلارنىڭ نەپسى ئۈچۈن پايخان بولغان ياشلىقىنى ئەسلەپ قالاتتى...

دوختۇرخانىدا ھوشىغا كەلگەن قىز ئۆزىنىڭ ھەمدۇللا مەخسۇم بىلەن بىر ياتاقتا ياتقانلىقىنى كۆردى ھەم دوختۇر، سېستىرالارنىڭ گەپ ـ سۆزىدىن، مەخسۇمنى يوقلاپ كەلگەنلەرنىڭ ئاغزىدىن ئۇ كىشىنىڭ ئىككى تال قوۋۇرغىسى

سۇنغانلىقىنى، يۇز - كۆزىنى پىكاپنىڭ ئەينىكى تىلىۋەتكەنلىكىنى ئاڭلىدى. ماشىنىدا قىز كۆچۈرۈپ ماڭغان ھېلىقى ئىككى ئايالنىڭ يارلانغانلىقىدىنمۇ خەۋەر تاپتى.

كارىۋاتقا باغلاپ قويغاندەك مىدىر - سىدىر قىلالمايۋاتقان قىز مەخسۇمنىڭ ئۇرۇق - تۇغقان، ئەل ئاغىنىلىرىنىڭ شۇ قەدەر كۆپ ئىكەنلىكىنى، ئەتىگەندىن كەچكىچە ئۇنى يوقلاشقا كەلگەن بىر توپ ئادەملەرنىڭ ياتاقنى بازاردەك قاينام - تاشقىن قىلىۋەتكەنلىكىگە قاراپ سەھرادا قالغان ئاتا - ئانىسىنى، تۇغقانلىرىنى سېغىنىپ كۆزىنى ياشلىدى. ئۇنىڭ پەرزىچە، مەخسۇمنىڭ تۇغقانلىرى بۇ ھادىسىنى قىزنىڭ ئاتا - ئانىسىغا ئۇقتۇرمىغاندەك قىلاتتى، بۇ ئادەملەرنىڭ يارلانغان قىزنىڭ ئەھۋالىنى ئاتا - ئانىسىدىن سىر تۇتۇشى قىزغا ناھايىتى ئېغىر كەلدى. بولۇپمۇ ياتاققا كىرگەن - چىققانلار ئازاب ئىچىدە كۆزىنى يۇمۇپ ياتقان قىزنى ئۇخلاپ قالدى دەپ ئويلىدىمۇ ياكى قەستەن ئاڭلىسۇن دېدىمۇ، ئاۋازىنى خېلىلا كۆتۈرۈپ ئاغزىغا كەلگەننى دېيىشەتتى:

— بۇ خوتۇنىڭ مەخسۇمغا ئايىغى ياراشماپتۇ!

— ياراشماپتۇ، ئالدى بەن ئوخشايدۇ!

— چىرايىغا قارىسىغۇ تۇزۇكلا كۆرۈنىدۇ.

— ئۆزى چىرايلىق بولغان بىلەن ئىشى ئىلگىرى باسمىغان كۆڭ نامراتنىڭ قىزى ئىكەن ئەمەسمۇ!

— شۇ، شۇ... بەزى تەلەيسىز ئادەملەرگە يېقىن يولىغۇلۇق ئەمەس، بولمىسا كىشىنى مۇشۇنداق نەس باسىدۇ!

— بىزمۇ شۇنداق ئويلىدۇق، ھەمدۇللا مەخسۇمنىڭ ئەزەلدىن ماڭغانلىكى يولى، قىلغانلىكى ئىشى ئوڭ كەلگەن، بۇ دورەم ئەجەپ...

— بايا دېيىشكەن گەپ توغرا، پالاكەتمۇ يۇقىدۇ...

— شۇڭا، بىزمۇ دېيىشىپ قالدۇق، دوختۇرخانىدىن ساقىيىپ چىققان ھامان ئۆيگە يېقىن يولاتماي تالاق قىلىپ

يولىغا سېلىۋەتسۇنمىكىن !

— ئۇنداق قىلىشقا مەخسۇم ئۇنىماسمىكىن.

— نېمىشقا؟

— بىزنىڭ بۇ مەخسۇم مولىلام مەخسۇم ئەمەس، ھەمدۇللا مەخسۇم جۇمۇ !

— ياق، — دەيتتى كىملەردۇر بىرلىرى، — بۇ ئىش يۈز بەرمىگەن بولسىمۇ بىر گەپ ئىدى، ئەمدى شۇنچە خاپىلىق چىققاندىن كېيىن مەخسۇمنىڭ ئۆزىنىڭ يۈرىكىنى تۇتۇپ بېقىپ بىر ئىش قىلار، ئېھتىمال بۇ يەردىن ساقىيىپ چىقىۋچە، بىر كۆرۈپ كۆيگەن يۈرىكىنىڭ ئوتلىرى ئۆچۈپ ئارىغا سوغۇقچىلىق چۈشۈپمۇ قالار...

ھەممىنى ئاڭلاپ ياتقان قىز كۆز چاناقلىرىنى ياشقا لىقلاپ، ھەسرەت ئىچىدە بوغۇلاتتى. ئۆزىدەك ئاجىزلەڭنىڭ ئۆز تەقدىرىگە ئىگە بولالمايدىغانلىقىغا ئۆكۈنەتتى. بىرەر تونۇش ـ بىلىشلىرى ئارقىلىق ئاتا ـ ئانىسىغا خەۋەر يەتكۈزۈپ، ئۇلارنىڭ يارىدىمى ئارقىلىق بۇ يەردىن چىقىپ كېتىشنى، ھېلىھەم بولسىمۇ شەھۋەتخورلارنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىپ كەتمەي، ئۆز سەھراسىدىكى ئاددىي ئادەملەر ئىچىدىن ئۆز بەختىنى تېپىشنى ئويلايتتى. ئەپسۇسكى، مەخسۇمنىڭ ئەتراپىدىكى مەمەدان ئادەملەر ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي تەرىپلىگەن بۇ ئالىي ياتاققا ئالتۇنەمنىڭ بىرمۇ تونۇشى يولىمايۋاتاتتى.

11

ئۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن سەرگەردان بالا ئىدى. ئۇ شەھەردىكى رەڭگا رەڭ ھاياتقا قېتىلىش ئالدىدا تۇرغان يېتىم بالا ئىدى.

ئۇ ئەتقەر ئاكسىنىڭ خاھىشى بويىچە ئايرودۇرۇمغا ماڭدى. ئۇ كۆز ئالدىدىكى يېڭىدىن كېڭەيتىپ ياسالغان يۇقىرى

سۇرئەتلىك يوللارغا، بەش قولدەك قاتارلىشىپ كېتىۋاتقان ماشىنىلارغا، يولنىڭ ئىككى قاسىتىدىكى دۇكان ـ سارايلار، سودا بازارلىرى، ئاھالىلەر ئولتۇراق بىنالىرىغا قاراپ شەھەرنىڭ بۇنچە چوڭلۇقىنى ئەمدى بىلگەندەك بولدى. كۆڭلىدە بولسا سەھرا بىلەن شەھەر ئوتتۇرىسىدىكى زور پەرقنى كۆرگەندەك بولدى.

ئۇلار ھاجىنىڭ تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپى بىلەن يېرىم سائەتچە يول يۈرگەندىن كېيىن ئايرودۇرۇمغا يېتىپ كەلدى.

ـــ قانداقراق يىگىت؟ ـــ دەپ سورىدى ئەنقەر بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ، ـــ ئىلگىرى بۇ يەرگە كېلىپ باققانمىدىڭ؟

ـــ ياق، ـــ دېدى ئىلياس نېئۇن ئېكرانلاردىكى ئېلان تەشۋىقاتىدىن كۆزىنى ئۇزۇپ، ـــ بۇ يەرنى تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈم.

ـــ ئۇنداقتا بۇ پورتتىن قەيەرلەرگە بارغىلى ـ كەلگىلى بولىدىغانلىقىنى بىلمەيدىكەنسەن ـ دە؟ ـــ ئۇلار كەڭ، ئازادە كۇتۇش زالىدىكى ئورۇندۇقلارنىڭ بىرسىگە جايلاشتى.

ئىلياس بېشىنى چايقىدى.

ـــ كىچىك ـ دە سەن، ـــ دېدى ئەنقەر تاماكىنىڭ كۇلىنى قېقىپ، ـــ مەكتەپتە جۇغراپىيە ئوقۇغان بولغىيدىڭ، شەھىرىمىز مەركىزىي ئاسىيانىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. ھازىر جۇڭگو چوڭ قۇرۇقلۇقىنىڭ ئوتتۇرا، جەنۇبىي ئاسىيادىكى ھەرقايسى دۆلەتلەرگە مال چىقىرىش ـ كىرگۈزۈشتىكى غەربىي دەرۋازىسى بولۇپ قالدى. بېيجىڭ، شاڭخەيگە ئۇچۇشقۇ ئاسان گەپ، ئاشۇ چوڭ ئۇچۇۋاتقان ئايروپىلانغا ئولتۇرساڭلا تاشكەنت، ئالماتا، بىشكەك، دۇشەنبە، ئىسلامئاباد، تېھران، دۇبەي، ئىستانبۇل... ئىشقىلىپ، ئاسىيا چوڭ قۇرۇقلۇقىدىكى ھەرقانداق شەھەرلەرگە بارالايسەن...

ـــ ئەپەندىم، تاماكا چەكمىگەن بولسىڭىز ! ـــ زالدىكى بىر مۇلازىم ئەنقەرنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ چەكسەم بولمامدۇ؟

— بولمايدۇ، ئاپتونوم رايونىمىزدا ئاللىقاچان ئاممىۋى سورۇنلاردا تاماكا چېكىشنى چەكلەش بەلگىلىمىسى ئېلان قىلىنغان.

— خۇماريم تۇتۇپ كەتسە قانداق قىلىمەن؟ — قىزىقچىلىق قىلدى ئەنقەر.

— ئاۋۇ تەرەپتە مەخسۇس تاماكا چېكىش ئۆيى بار.

— رەھمەت، — دېدى ئۇ تاماكىنىڭ ئوتىنى ئۆچۈرۈپ، — بۇ بەلگىلىمىنى مەنمۇ گېزىتتىن ئوقۇغاندەك قىلىۋىدىم، ھېچكىم ئەمەل قىلمىغاچقا، مېنىڭمۇ ئېسىمدىن چىقىپ قاپتۇ.

ئىلياس ئەنقەرنىڭ ئەدەپلىك، رايىشلىقىنى چۈشەندى ھەم بايا خىيالىغا كەلگەن بىر سوئالنى سورىدى :

— سىز ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ باققانمۇ؟

— ئەلۋەتتە، — دېدى ئەنقەر ئىشەنچ بىلەن، — مەن شىركىتىمىزنىڭ بىرئالىي دەرىجىلىك باشقۇرغۇچىسى تۇرۇپ ئايروپىلانغا چىقىپ باقمىسام قانداق بولىدۇ؟

— ئايروپىلاننىڭ ئىچى چوڭمۇ؟

— چوڭ.

— لېكىن، يەردىن ئاسمانغا قارىسا يۇلتۇزچىلىكلا كۆرۈنىدىكەنغۇ؟

— ئېگىز ئۇچقاندىكىن شۇنداق كىچىك كۆرۈنىدۇ، — دېدى، ئەنقەر كۈلۈمسىرەپ. شۇ ئەسنادا ئۇ بىر تونۇشى بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ پاراڭغا چۈشتى.

ئىلياس ئۇلارنىڭ پارىڭىغا دەخلى قىلماسلىق ئۈچۈن دېرىزە تەرەپتىكى بىر بوش ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى ھەم قولىدىكى قۇتىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ بىر يۇتۇم سۇ ئوتلىدى. ئىلياس شەھەر بىلەن يېزىنى ھەم ئادەملەرنى سېلىشتۇرۇپ، ئىختىيارسىز ھالدا ئاتىكەم ھاممىسى گېپىنى قىلغان ھېلىقى ئادەمنى ئويلاپ قالدى. «مېنىڭ ئۆز دادام راست مۇشۇ شەھەردىمىدۇ؟ شەھەردە بولسا قايسى كوچا، قايسى ئۆيدە

تۇرىدىغانسۇ؟ ئۇ ئادەمسۇ ئەنقەر ئاكامنىڭ دادىسىدەك باي، ئابرۇيلۇق ئادەمسۇ؟ ناۋادا شۇنداق بولۇپ قالسا... ياق، ياق، ھامامنىڭ گېپى ئەپقاچتى گەپتۇ، ھەرقاچان. ھامام مەجەز ـ خاراكتېرى چېپىلغاق، پۇلغا ئامراق، كىيىم ـ كېچەك، زىرە ـ مونچاقنىڭ غەلۋىسىنى قىلىپ دائىم ئېرى بىلەن سوقۇشۇپ يۈرىدىغان خوتۇن بولغاچقا، ئاشۇنداق ئالجىپ يۈرگەندۇ، كىم بىلىدۇ، ھامام شۇ چاغدا مېنى كىچىك، ئىش ئۇقمايدۇ دەپ بىر كىمگە سېتىۋەتمەكچى بولغانمۇ تېخى ! ئەگەر ھامام ئېيتقاندەك مېنىڭ ئۆز دادام بار بولسا، ئانام بۇ توغرۇلۇق بىر نېمە دېمەسمىدى؟ ماڭا بىرەر بېشارەت بەرمەسمىدى ! ئېھتىمال ھامام ئالجىغاندۇ، ئۇخلىماي چۇش كۆرگەندۇ، ھامام ئاغزىدىن چۇشۇرمەيدىغان باي ھەم يېنىدا ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر جىرىڭلاپ تۇرىدىغان دادام يوقتۇر ! ...»

ئىلياسنىڭ خۇشخۇي چىرايى ئۆزگىرىپ، قاش ـ قاپاقلىرى سېلىندى. كىچىك ۋاقتىدا ھامىمىسىنىڭ ئۆزىنى ئەخمەق قىلغانلىرىنى ئويلاپ، مۇشتۇملىرى تۈگۈلدى. «ئەمدى ھامام ئاشۇنداق يوق ئىشقا ئارىلىشىدىغان، مېنى يەنە ئەخمەق قىلىدىغان بولسا، قىلچە يۇز ـ خاتىر قىلمايمەن» دەپ ئويلىدى. ئۇ ئەمدى بالا ئەمەس، يىگىت سانىلىدۇ. يىگىت دېگەن غۇرۇرلۇق كېلىدۇ، ئۆزىگە تايىنىدۇ، ئەجىرسىز مېھنەت ئىزدىمەيدۇ. ئۇ ئەمدى ئەنقەر دىرېكتورەك ياخشى كىشىلەرگە...

بۇ قېتىمقى نۆۋەتچى ئايروپىلاننىڭ قونغانلىقى ئۇقتۇرۇلدى. ئىلياس خىيال دۇنياسىدىن قايتىپ، چېچەنلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن ئەنقەر ئاكىسىنى ئىزدىدى. ئەنقەر پاراڭ سېلىشىپ تۇرغانلارنىڭ ئارىسىدىن چىقىپ، ئىلياسنى چاقىردى:

ـــ كەلدى، كەلدى، دادام مۇشۇ ئايروپىلاندا... يۈرە، ئاۋۇ تەرەپكە ئۆتۈپ، چىقىش زالىنىڭ ئىشىكىدە كۈتۈپ تۇرايلى.

ئىلياس ئەنقەرگە ئەگەشتى.

ـــ ھاجىم دادامنى كۆرگەندە تېخىمۇ ئەدەپلىك، مۇلايىم

بول، سورىمىغان گەپنى قىلما. چامىڭ ئۇلاشقان ئىشنى چەبدەس ھەم پاكىز قىل، ئۇقتۇڭمۇ؟

— ئۇقتۇم، ئەنقەر ئاكا...

12

زالىم ئەرنىڭ تايىقى ئالتۇنەمنى ياشىغۇسىز قىلىۋەتتى. ئۇ بوقچىسىنى قولتۇقىغا قىسىپ، ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە — ئاشۇ كۆزى كىچىك يەڭگىسىنىڭ ئالدىغا يامانلاپ كەلدى. ئاكىسى بەختسىز سىڭلىسىنىڭ زېدە قوغۇندەك يېرىلغان قاش - قاپاقلىرىغا، توختىماي ياش تۆكۈلۈشلىرىگە قاراپ ئۇن - تىنسىز ئولتۇرۇپ كەتتى ھەم ئاچچىق بىلەن سورىدى:

— نېمە قىلغانغا شۇنچە ئۇرۇپ كەتتى ئۇ بەڭگى؟

— ئىلياسنى قاچۇرۇۋەتتىڭ دەيدۇ، — دېدى ئالتۇنەم ئېسەدەپ.

— قانداق بېشى ئىشىپ قالغان بەڭگى ئۇ؟ ! — دېدى ئاكىسى ئاچچىقتىن ئۆپكىسىنى باسالماي، — ئولتۇرسا - قويسا بالا غەلۋىسى قىلىپ، يېنىمدا بىر بەلەن تۇرغان بالىنى ئاپىرىۋالمدۇ. مانا ئەمدى ئۇنى ئالداپ - سىلاپ كۆندۈرۈۋالماي قاچۇرۇۋېتىپ، ئارقىدىن سىزگە ئازار بەرسە قانداق بولىدۇ؟ !

— ئۇ ئادەمنىڭ قورسىقىدا نېمە غۇمى بارلىقىنى بىلمەك تەس، ئاكا.

— بەزى ئادەملەرغۇ ئاشۇنداق كېلىدۇ زادى، ھەمىشە كىشىگە غۇم ساقلاپ يۈرگەن، ئۇرۇش - جېدەل قىلىۋاتقان، بولدى، بىزنىڭ ئۆيدە ۋاقتىنچە تۇرۇپ تۇرۇڭ، — دېدى ئاكىسى ئالتۇنەمنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، — بېشى ئىشىپ قالغان ئۇ بەڭگى «خوتۇن لازىم ئىدى» دەپ ئالدىمىزغا كەلسۇن، ئاندىن مەن گېپىنى ئاڭلاپ باقاي... مۇشت - پەشۋا، تاياق - توقماق بىلەن ئىش ھەل بولىدىغان بولسا، ئۇنداق ھۇنەرنى مەن ئوبدان

ئۆگىتىپ قويىمەن، ئۇنىڭغا !

ـــ سىلى چوڭ گەپ قىلىپ، ئىشنى يوغىناتقىلى قويىتىڭلىغۇ ئايۇزاخۇن ! ـــ دېدى خېلىدىن بېرى يا ئوچقىنىڭ ئوتى كۆيمەي ياكى قازىنى قاينىماي تۇرغان ئايال ئېرىنىڭ ساقلىنى غېرىچلاپ، ـــ ئەر ـ خوتۇنىنىڭ جېدىلى جېدەل ئەمەس، سىلى ئاچچىقىڭلىغا پايلىماي بەڭگىنىڭ چىلىمىنىڭ سەيخانىسىغا سوغۇق سۇ قۇيغان بىلەن، ئۇ بەڭگى ئۆتكەنكىدەك ئىشكىمىزدىن كەتكىلى ئۇنىمايدۇ. ئۆگزىگە چالما تاشلاپ ئالتۇنەمنى ئۇخلاتمايدۇ...

يەڭگىسىنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى ئورۇنلۇق، ئارتۇقچە ئاۋارىچىلىكىنىڭ لازىمى يوقتەك بىلىنسىمۇ، ئۇنىڭ بىلەرمەنلىك بىلەن ئېيتقان سۆزلىرىگە ئالتۇنەمنىڭ ئۆيدە تۇرۇپ قېلىشىدىن قىزغىنىش، ئىچى تارلىقىمۇ يوق ئەمەس ئىدى. بۇ، خوتۇننىڭ خۇي ـ پەيلىنى ئالقىنىدىكى سىزىقنى بىلگەندەك بىلىدىغان ئايۇپ ئاخۇنغىمۇ، ئىلگىرى نەچچە قېتىم بۇ ئۆيدە بويۇن قىسىپ تۇرۇپ باققان ئالتۇنەمگىمۇ ئايان ئىدى.

ـــ خېلى ئورۇنلۇق گەپ قىلدىڭلا، خوتۇن، ـــ دېدى ئايۇپ ئاخۇن ئۆپكىسى بىرئاز بېسىلغان ھالدا، ـــ لېكىنزە سىڭلىمىزنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىدىكى كۆك، قان ئىزىنى كۆردۇڭلا، ئۇستىخانلىرىغا قاراش بىزگە ئەپسىز، بىر ئاجىز مەزلۇمنى بۇنچىۋالا ئۇرغان بارمۇ؟

ـــ خەق، بەڭگىنىڭ تايىقى خۇمار قىلىدۇ، دېيىشىدىكەنغۇ، ـــ دېدى ئايال قاينىغان قازىنىغا سۇ قۇيۇۋېتىپ، ـــ شۇڭا بەڭگىدىن چىققان خوتۇن ئەردە توختىماسمىش...

ئايۇپ ئاخۇن ئورنىدىن تۇرۇپ، گەدىنىنى قاشلاپ تالاغا ماڭدى. ئۇ سىڭلىسىنىڭ ئالدىدا خوتۇننىڭ قىلغان گەپلىرىدىن نومۇس قىلغانىدى.

ئالتۇنەم ئۇچۇن پەلەكنىڭ چاقى دائىم تەتۇر چۆرگۈلەۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. ئۇ پارە ـ پارە بولغان يۈرىكىنى

تەسكىن تاپتۇرۇش ئۈچۈن ئاكسىنى پاناھ تارتىپ كېلىۋىدى، يەڭگىسىنىڭ يامان گەپلىرى جېنىدىن ئۆتتى، قۇرۇپ قالاي دېگەن كۆز ياشلىرى يەنە تارامىلاپ تۆكۈلدى، بۇنداق چاغلاردا ھاياتىنىڭ نۆۋەر چاغلىرىدا ئۇچرىغان ھېلىقى ئاچچىق قىسمەتلەر ھامان كۆز ئالدىدا پەيدا بولاتتى...

ئالتۇنەم بالىستتا يېتىپ، ھېلىقى يامان - ياۋىداق گەپلەرگە بۇرنى - قۇلىقىغچە تويۇپ ئۆزىگە ئۆلۈم تىلەۋاتقاندا، بىر پەس تىنچلىنىپ قالغان ياتاق ئىچىدىن شەھۋەتمۇ، مېھىر - مۇھەببەتمۇ، ئىشقىلىپ، بىر خىل ئىشق تۆكۈلۈپ تۇرغان بىر جۈپ كۆزنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. بۇ كۆزلەر ھەمدۇللا مەخسۇمنىڭ كۆزى ئىدى.

ـــ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمنىڭ ئېگىز - پەس گەپلىرىنى ھار ئالماڭ - ھە، خان، ـــ دېدى ئۇ كىشى ياندىكى كاربۇاتتا قىمىرلاپ، ـــ مەن بۇ كەلگۈلۈكنى سىزدىن ئەمەس، پېشانەمدىن كۆرىمەن.

قىز مەخسۇمنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، يېرىم يۇمۇق كۆزلىرى بىلەن ئۇ كىشىگە قارىدى. مەخسۇم ھەر ھالدا گەپ - سۆزلىرى يۇمشاق، كۆزلىرى مۇلايىم كۆرۈنەتتى. بۇنىڭدىن ئاز - تولا ئىللىقلىق ھېس قىلغان قىز غەل - پال بىر ئۇمىد بىلەن كۆزلىرىنى ئاچتى.

ـــ ئۆزلىرىدىن ئۆتۈنسەم، ئاتا - ئانامغا گەپ ئېيتىپ، مېنىڭ ھالىمدىن خەۋەرلەندۈرۈپ قويارلىمۇ؟

ـــ ئەھۋالىڭنى ياخشىلىنىپ، بالىستتىن چىققاندا ئاندىن خەۋەرلەندۈرسەك بولارمىكىن، خان... يا بولمىسا يېزىغا ئۆزۈم بىللە ئېلىپ چىقارمەن.

ـــ ھازىر خەۋەر بەرسەك بولماسمۇ، شۇ تاپتا ئۇلار مېنىڭ ھالىمدىن خەۋەرسىز...

ـــ بۇ ئىشقا ئالدىرىمىغىنىڭنى ياخشى، ھازىر ھەر ئىككىلىمىزنىڭ ئەھۋالىمىز ياخشىلىنىۋاتىدۇ. ئاللاغا رەھمەت،

كۆرىدىغان كۈنىمىز، يەيدىغان رىزقىمىز بار ئىكەن، خان!

— مەن ئاتا - ئانامنى بەك سېغىنىپ كەتتىم...

— سىز ئەمدى ئەرگە تەگكەن قىز، ئاتا - ئانىڭىزنى تولا ئويلاپ، ئازابلىنىپ كەتسىڭىز بولمايدۇ، دەيمەن...

بىچارە قىز كارىۋاتتا مىدىر - سىدىر قىلماي يېتىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇنىڭ قولى سۈنۈق بولسىمۇ، بىراق بالىستتىن قېچىپ چىقىپ تىپتىنچ سەھراسىغا، مۆمىن - ياۋاش ئاتا - ئانىسىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئاتقۇدەك جۇرئەت يوق ئىدى.

ناتونۇش ئادەملەر قىزنى بالىستتىن ئېلىپ چىقىپ پىكاپقا سېلىپ، شەھەرنىڭ قىستا - قىستاڭ كوچىلىرىنىڭ بىرسىدىكى ياسداق هويلىغا ئېلىپ كىرىشتى. قەپەسكە سولانغان باچكىدەك ئۆز ئەركىدىن ئايرىلغان قىز هېلىقى يامغۇرلۇق ئاخشامدىكى ئىككى ئايالنىڭ هە - هۇلىرى بىلەن يۇيۇنۇپ تاراندى. تويلۇق كىيىملەرنى كىيىپ جابدۇندى. هەمدۇللا مەخسۇمغا يەنە بىر قېتىم نىكاھ قىلىندى. هېلىقى گەپدان خوتۇنلارنىڭ گېپىچە، يامغۇرلۇق ئاخشامدىكى نىكاهقا ئاللىقاچان شەيتان ئارىلىشىپ قالغانمىش، شۇڭا نىكاهنى يېڭىلىمىسا، ئەر - خوتۇنچىلىق جايىز بولماس ئىمىش...

بىر چاغ بولغاندا هېلىقى ئاياللار چىقىپ كەتتى. كۆزلىرى بەقەمدەك قىزارغان هەمدۇللا مەخسۇم هۇجرىغا كىرىپ كەلدى. ناتونۇش، يات مۇهىتتىن قورۇنۇپ تۇرغان قىز ئەندىككەندەك ئورنىدىن تۇرۇپ، ياش تامچىسى ئېسىلىپ قالغان كىرپىكلىرى ئارىسىدىن مەخسۇمغا قارىدى، كېيىكنىڭ ئوغلىقىغا نەرە تارتىپ تۇرغان يولۋاسقا ئوخشاپ قالغان بۇ ئادەمنىڭ كۆزلىرىدە، تۇرقىدا بالىستتىكى ئازابلىنىشتىن، بىچارلىكتىن قىلچە ئەسەر يوق ئىدى...

— كىمنى خىيال قىلىۋاتىسىز؟ — قازىنى قاينىمىغان يەڭگىسىنىڭ سوئالى ئالتۇنەمنىڭ ئەسلىمىسىنى ئازدۇردى، شۇڭا ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ ئېغىز ئاچتى:

— دەرد — ئەلەم يامان ئىكەن، ئۆزۈمچە ئېزىلىپ ئولتۇرۇپ كېتىپتىمەن.

يەڭگىسى ئۇستاتلىق بىلەن :

— ناسىرباي ھەر ھالدا سىزگە يامانلىق قىلمىغان، ئۆزى ئىشقىۋاز، چېكەرمەن، مۇشتەكچى ئادەم بولسىمۇ ئۆيى سىزگە ئوڭچە ئىدى.

— ئوڭچە؟

— ھەئە، بۇرۇن تەگكەن ئەرلەرنىڭ ئوخشاش ھازازۇل قېيىنئانا، ئىچى تار يەڭگىلەردىن خالىيسىز.

— ئۇ جەھەتلەردە قۇلىقىمنىڭ تىنچلىقى راست...

— ئوھۇي، ناسىراخۇن ئۆزىمۇ كىيلىپ قالدى، ئەينا، كىمنىڭ گېپىنى قىلسا شۇ، دەپ !

ئالتۇنەم چۆچۈپ ھويلىغا قارىدى. ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان كونا خەسىدەك قانسىز بىر چىرايىنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ كەتتى.

— ئۆھۆ — ئۆھۆ... مېنىڭ گېپىم بولۇنۇۋاتقانمىدى؟ — ئالتۇنەمنىڭ ئېرى كەيپلىكتىن تازا يېشىلىپ كېتەلمىگەندەك دەلدەڭشىپ كىرىپ كەلدى، — قۇلىقىم ھەر قايسىلىرىنىڭ ئاغزىدا... خوتۇنۇم مەن توغرىدا نېمىلەرنى دېدىكىن؟

ئىككى ئايال بىر — بىرىگە قارىشىپ قالدى.

13

ئايرودۇرۇم كۇتۇۋېلىش زالىنىڭ ئىچى جانلىنىپ كەتتى. سەپەردىن قايتىپ كەلگەن نەچچە يۈزلىگەن يولۇچى بىر — بىرلەپ چىقىپ كەلدى. قارا چاچ، سېرىق چاچ، سېرىق تەنلىك، ئاق تەنلىك ھەر خىل ئىرق، ھەر خىل مىللەتتىن بولغان كىشىلەرنىڭ خۇشال چىقىپ كېلىۋاتقىنىنى كۆرگەن ئىلياسنىڭ مەسۇم كۆزلىرى ھەيران بولدى. ئۇ يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىدىكى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ئاغزىدىن دۇنيادىكى ھەر خىل ئىرق، ھەر خىل

مىللەتلەرنىڭ نامى، ئۆڭى، تىلى، مەدەنىيىتى توغرىسىدا خېلى جىق مەلۇماتلارنى ئاڭلىغان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئادەملەرنى بۇگۈن تۇنجى قېتىم كۆرۈشى ئىدى.

— ئەنە قارىغىنا ئىلياس، ھاجىم دادام كەلدى. يۈرە، ئالدىغىراق بارايلى...

ئىلياس قىستىلىشىپ تۇرغان ئادەملەر ئىچىدە ئەنقەرگە ئەگىشىپ ئالدىغا سىلجىدى. ئەنقەر كۆل رەڭ كاستۇم - بۇرۇلكا كىيىپ خورما رەڭ گالىستۇك تاقىغان، پېشانىسى كەڭ، قاڭشارلىق، كالپۇكى قېلىن، چېچى بۇدۇر ھەم قويۇق كىشىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— ھارمىغايلا، دادا! — ئەنقەر دادىسىدىن ھاردۇق سوراپ ئىككى قولىنى ئۇزارتتى، — قانداق تىنچ - ئامان كەلدىلىمۇ؟

— تىزلىق بالام، تىزلىق، بالام! — ئۇ كىشى كۆلۈمسىرىگىنىچە ئەنقەرگە قول بەردى. ئەنقەر دادىسىدىن ئەھۋال سوراپ، قولىدىكى سومكىسىنى ئالغاندىن كېيىن، دادىسىنىڭ يېنىدىكى ئايالدىنمۇ ئەھۋال سورىدى :

— ئۆزلىرىمۇ سالامەت كەلدىلىمۇ؟ چوڭ شەھەرلەردە كۆڭۈللىرى ئېچىلىپ قاپتىمۇ؟

— قەدىر ئەھۋال، — دېدى ئايال قوڭۇر كۆزلىرى بىلەن چالا كۆلۈپ، — لېكىن بۇ ئادەم شىركەتكە، مېھمانخانىغا لازىمەتلىك ئالىمەن دەپ مېنى تۇزۇككىنە ئوينىتامدى... يەنە تېخى، شىمالدا ھاۋا سوغۇق ئىكەن، تۇيۇقسىز قار ئارىلاش يامغۇر يېغىپ...

ئىلياس چېھرىدىكى گۈزەللىكنىڭ ئەكسىچە بىردەمدە نەچچە خىل ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان ئۇ ئايالغا قارىدى. دولقۇنلىنىپ تۇرغان قوڭۇرراڭ چاچ، كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇرغان ئالتۇن زىبۇ - زىننەتلەر، ئېگىز، زىلۋا قامىتىگە شۇنچە ياراشقان سۆسۈن رەڭلىك يېپەك كىيىملەر...

چېھرىدىن نارازىلىق، ئاغرىنىش ئالامىتى چىقىپ تۇرغان

ئايال ئۆزىگە ئانچە پەرۋا قىلماي، يانفوندا سۆزلىشۋاتقان ھاجىغا بۇرالدى:

— شۇنداقمۇ، لىدىر ئەپەندى؟

ھاجى سۆزلىشىپ بولۇپ، خۇشخۇيلۇق بىلەن ئايالغا بۇرالدى:

— شۇنداق، خوتۇن، سىلەر ئايالار ئادەتتە يەتمىش ئىككى خىل نازۇ نېمەت تىزىلغان داستىخاندا غىزالىنىۋېتىپمۇ، يەنە قورسىقىڭلارنىڭ ئاچ قالغانلىقىدىن ئاغرىنىسىلەر، قۇلىقىڭلارنىڭ تۆشۈكىدىن تارتىپ تىرنىقىڭلارنىڭ ئۇچىغىچە ئالتۇن جابدۇق سالغۇدەك يەر قالمىغان تۇرۇقلۇق، يەنىلا جابدۇقۇڭلارنىڭ پۈتمىگەنلىكىدىن ۋايسايسىلەر ... مانا بۇ سىلەردىكى قانائەتسىزلىكنىڭ ئىنكاسى، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ — دېدى ئايال نازلىنىپ، — ئايالار ئەرلەرنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىگە موھتاج!

— ئەرلەرنىڭ باشقا ئىشى يوقمۇ؟

— ئەرلەرنىڭ ئىشى ئايالار ئۈچۈن ئەمەسمۇ؟

ھاجى زالدىن چىقىپ، مەيدانىدىكى تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئەنقەرگە سايىدەك ئەگىشىپ يۈرگەن ئىلياسقا قاراپ:

— ھوي ماۋۇ ئىسسىق چىراي بالا كىمنىڭ ئوغلى بولىدۇ، ئەنقەرجان؟ — دېدى.

— ھە، ھە... بۇ بالا... — دېدى ئەنقەر ئىلياسنىڭ پارقىراپ تۇرغان چاچلىرىنى سىلاپ، — بۇ مېھمانخانىمىزنىڭ يېڭى خىزمەتچىسى، ئىسمى ئىلياس ... ھە كېلە ئۇكام، ھاجىم دادالڭ بىلەن كۆرۈشۈڭالغىن.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم! — ئىلياس بىرئاز قورۇنغان، تەمتىرىگىنىچە ئىككى قولىنى ھاجىغا ئۇزارتتى.

— ۋەئەلەيكۈم... ھا ـ ھا ـ ھا... — ھاجى ئالدىغا بىرئاز ئېگىلىپ، بالىغا قولىنى ئۇزارتتى، — ئوھوي، ئۆزى كېلىشكەن، گەپ ـ سۆزى جايىدا، ئەدەپلىك بالىكەنغۇ.

— شۇنداق، شۇنداق، — دېدى ئەنقەر ئىلياسنى ماختاپ، — بۇ كىچىك ئاغىنەم ھەم تېتىك، ھەم مەسئۇلىيەتچان... شۇڭا ھەمراھ قىلىۋالدىم.

— شۇنداقمۇ؟ — ھاجى ئوغلىنىڭ ئىلياسنى ماختاشلىرىنى راستمۇ، دېگەندەك، ئىلياسقا ئىلتىپات بىلەن قاراپ قويدى. ئىلياس چوڭ ئادەملەرگە تىكىلىپ قاراپ باقمىغاچقا، ئىزا تارتىپ يەرگە قاراپ تۇردى.

— ھە قېنى، مانا ماۋۇ ئايروپىلاندىن ماڭدۇرغان مالنىڭ تالونى، تىزىملىك بويىچە بىرمۇبىر سېلىشتۇرۇپ ئېلىڭلار، — ھاجى شۇنداق دەپ پىكاپقا چىقىشقا تەرەددۇت قىلدى.

— بولىدۇ، دادا.

ھاجى كەچكى قۇياش نۇرىدا ئاق ئالتۇندەك پارقىراپ تۇرغان ماشىنىسىغا ئولتۇردى. ھاجىغا سايىدەك ئەگىشىپلا تۇرغان ياش، گۈزەل خانىمى ئۇنىڭ يېنىغا جايلاشتى.

14

ھاۋا بوشلۇقىدا ئۇچۇۋاتقان ئايروپىلانلار سەھرا ئاسمىنىدا لەيلەپ ئۇچۇۋاتقان لاچىننى ئەسلىتەتتى. ئاخىرقى شەپەق جىلۋىسىدە نۇرغا چۆمۈلگەن ئايروپىلانلارغا قاراپ، پىكىر - خىيالى قانات‌لىنىپ دەپ قالغان ئىلياسنى يەنىلا ئەنقەر دىرېكتور ئۆزىگە قايتۇرۇپ كەلدى.

— ئاسمانغا قاراپلا كەتتىڭغۇ، قانداقراق يېگىت؟

— ياخشى، ئاكا.

— قانداق ياخشى ئوچۇقراق دېمەمسەن؟ — ئىلياسنى ئەگەشتۈرۈپ يۈك - تاق ئېلىش ئورنىغا ماڭغان ئەنقەر ئىلياسنىڭ يەلكىسىگە شاپىلاقلاپ قويدى.

— راستىنى دېسەم، — دېدى ئىلياس ئەنقەرگە تىكىلىپ، — مەن ئايروپىلان توغرىسىدىكى گەپ - سۆزلەرنى مەكتەپتىكى

چىغىمدا كىتابلاردىن ئوقۇغان، مۇئەللىملەرنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىغان، ئەمما بۇنداق ھەقىقىي كۆرۈنۈشلەرنى بۇگۈن تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈم، ئاكا.

ــ ئىلگىرى ئاڭلاپ تەسەۋۋۇر قىلغىنىڭ بىلەن بۇگۈن ئەمەلىيەتتە كۆرگىنىڭ ئوتتۇرىسىدا پەرق بارمىكەن؟ ــ دېدى ئەنقەر زېرىكىپ قالغاندەك بالىنى گەپكە سېلىپ. ئىلياس:

ــ ئاسمان بىلەن زېمىنىدەك پەرقى بار ئىكەن، ئاكا ! بىزنىڭ يېزىنىڭ ئاسمىنىدىن ئۇچۇپ ئۆتىدىغان ئايروپىلان ئاران يۈلتۇزچىلىك كۆرۈنىدۇ، بۇگۈن بۇ ئايروپىلانلارنىڭ بۇنچە چوڭلۇقىغا قاراپ ھەيرانلا قالدىم.

ئەنقەر يۈكلەرنى قولىدىكى تىزمىلىك بويىچە بىر ـ بىرلەپ ئايرىغاچ، ئىلياسنىڭ گۆدەكلەرچە گېپىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ كەتتى:

ــ سەن خېلى ئىشلارغا قىزىقامسەن قانداق ـ ھە؟

ماشىنىغا يۈك بېسىلىۋاتقاندا، ئۇلارنىڭ پارىڭى توختىدى.

شوپۇر يۈكنى پۈختىلاپ تاڭغاندىن كېيىن ماشىنىنى قوزغىدى. بىر پەس جىمىپ قالغان ئەنقەر كەينى ئورۇندۇقتا خىيالغا پېتىپ ئولتۇرغان ئىلياسقا يەنە ئېغىز ئاچتى.

ــ سەن ئەسلىدە ئىمتىھانلارغا قاتنىشىپ، يۇقىرىلاپ ئوقۇيدىغان بالا ئىكەنسەن...

ئىلياس ئۇنىدىمىدى. ئۇنىڭ قېقىندى ـ سوقۇندى بولۇپ ئۆتكەن كۈنلىرى يەنە كۆز ئالدىغا كېلىۋالدى.

ــ گەپ قىلە.

ــ مېنىڭ شارائىتىم يوق، ئاكا.

ــ شارائىت دېگەننى ئادەم ئۆزى يارىتىدۇ، قارىسام، خېلى ياخشى ئوقۇغان بالا ئىكەنسەن، يېرىم يولدا توختاپ قالساڭ بولمايدۇ.

ــ ئەمدى بولدى.

ــ ھەمىشە قارا ئىش قىلىپ جان بېقىپ ئۆتەرسەنمۇ،

ياخشىراق ئويلىنىپ باق.

ــ سىزنى بىزار قىلىپ قويدۇممۇ؟ ــ ئىلياس بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەنقەرگە تىكىلدى، ــ ئۇنداقتا مەن مۇشۇ يەردە ماشىنىدىن چۈشۈپ قالاي... مەن سىزنى، سىزنىڭ ياخشىلىقىڭىزنى ئۇنتۇپ قالمايمەن، ئاكا!

ــ بولدى گەپ قىلما، ۋاي تاۋى نازۇك...

ئاربدا بىر پەس سۈكۈت ھۆكۈم سۈردى. كەم سۆز شوپۇر گويا ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغاندەك پۈتۈن دىققىتى بىلەن ماشىنا ھەيدەۋاتاتتى.

ماشىنا ئىچى جىمجىت قالدى. ئىلياس خىيالغا چۆكتى. ئۇ بايا ئەنقەرنىڭ ھاجىم دادىسىنى كۆرۈپ: «ئاتىكەم ھامماما گېپىنى قىلغان، ئىزدىگەن، مېنى قىزىقتۇرماقچى بولغان ئادەم مۇشۇ ھەمدۇللا ھاجىغا ئوخشايدىغان ئادەم بولغىيمىدى؟ ھاممام بۇ ئادەمنى كۆرسە، داداڭ مۇشۇ شۇ دەپ قولۇمدىن تارتىپ سۆرىگەنچە ئاپىرىپ ئۇ ئادەمگە تۇنۇرۇپ قويارمىدى؟ ياق، ياق... ــ ئىلياس ئۆزىنىڭ خىيالىدىن ئۆزى چۆچۈپ كەتتى، ــ بۇنداق بولۇشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. مەن كىچىك بالا ئەمەس، تونۇشمىغان، تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قالغان ھەرقانداق ئادەمنى دادا دېيەلمەيمەن! مېنى كىچىكىمدە تاشلىۋەتكەن، مۇشۇنچىلىك بولغۇچە بالام بار ئىدى دەپ ئىزدەپ باقمىغان ئادەمگە ئەسلا بالا بولالمايمەن... ھەتتا ئۇ ئادەم مۇشۇ شەھەرنى سېغىنغۇدەك مال ــ دۇنيانىڭ ئىگىسى بولغان تەقدىردىمۇ دادا دېيەلمەيمەن!» ئىلياس ئويلىغانچە كۆڭلىدە ھاممىسىغا شۇنچىلىك ئۆچلۇكى كەلدىكى، ئەگەر ئۇ ئىككىنچى قېتىم مۇشۇنداق يوقىلاڭ ئىشقا ئارىلىشىدىغان، ئۇششاق گەپ قىلىدىغان بولسا، بۇرنى ــ قۇلىقىغىچە تويدۇرۇۋېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ خوتۇن ئىككىنچىلەپ ئۇششاق گەپ قىلمايدىغان بولدۇ!

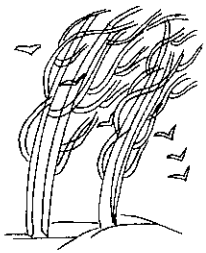
ماشىنىنىڭ ئالدى ئورۇندۇقىدا ئولتۇرغان ئەنقەرمۇ جىمجىت قالغان، كۆزىنى يېرىم يۇمۇپ خىيالغا ئەسىر بولغاندى. ئۇ

دادىسىنىڭ ئۇزاق سەپەردىن تىنچ ـ ئامان قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ خۇشال بولغان بولسا، دادىسىغا سايىدەك ئەگىشىپ يۈرگەن ياش ئۆگەي ئانىسىنى كۆرۈپ كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ قالغانىدى. بايا ئىلياسمۇ كۆردى، خانىش ئىسمىلىك ئۇ ئايالنىڭ ياش قۇرامى ئەنقەر بىلەن تەڭدىمەتلىك بولۇپ، بۇ ئائىلىنىڭ، شىركەتنىڭ ھەممە ئىشلىرىغا دېگۈدەك ئارىلىشىپلا يۈرىدۇ. باشقىلارنى كۆڭلىگە سىغدۇرمايدۇ، ھاجىنى بالىچاقىلىرىدىن، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىدىن قىزغىنىدۇ. بايا دادىسىنىڭ بۇ ياش خوتۇنى ئايرودۇرۇمغا كۈتۈۋېلىشقا چىققان ئەنقەرنى كۆرۈپلا قوڭۇر كۆزلىرىنى بىر قىسما قىلىپ چاندۇرۇپلا قويدى، ئارقىدىن ياخشى ئۇيناتمىدى، مېھمانخانىغا تاشلاپ قويدى دەپ ھاجىدىن ئاغرىندى. ئەمەلىيەتتە، ھاجىنىڭ بالىچاقىلىرىنى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنى كۆرسىلا بۇ چىرايلىق ئايالنىڭ ئاغزى مۇشۇنداق ئېچىلىپلا كېتىدۇ، ئۆزىنى جاپا تارتىۋاتقان، ياخشى كۈن كۆرمىگەن قىلىپ كۆرسىتىدۇ. ئەلۋەتتە، بۇمۇ بىر ئۇستاتلىق. كۆڭلىنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتكەن دادا بۇ ئائىلىگە يات بولغان بىر ئايالنى نىكاھلاپ ئۆيگە ئەكىرىپ پەيلەۋاتقان، ھەمايىسىگە ئېلىۋاتقانىكەن، ئىش باشقىچە بولىدۇ. مۇشۇكنىڭ ئاسلىنىدەك مۇلايىم، ئىتائەتمەن ئايالمۇ ئۆزگىرىدۇ. غوجايىنلىق ئىستىكى چىشى يولۋاستەك غەلىيان كۆتۈرىدۇ. قانداشلىق مۇناسىۋىتى بۇزۇلغان، كىشىلىك مۇناسىۋەت مۇرەككەپلەشكەن جەمئىيەتتە تېخىمۇ شۇنداق. ئەنقەر بۇ ئىشلارنى ئويلىسا ھەممىدىن بەكرەك دادىسىغا ئۆكۈنەتتى. دادىسى مال ـ دۇنيا، نام ـ ئاتاقتا باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرىدىغان ئادەم ئىدى. بىراق، دادىسى نام ـ ئاتىقىنى كۆڭلىگە، ياش، چىرايلىق ئايالالارغا تارتۇق قىلىۋەتكەن ئادەم ئىدى.

كۆڭۈلسىز كەچمىشلەر ئۇنتۇلغىلى خېلى كۈنلەر بولغانىدى. بۈگۈن دادىسىنىڭ قايتىپ كېلىشى بىلەن ئەستىلىكلەر يەنە قوزغالدى. ئەنقەر ئانىسىنى، ئۆزىنىڭ بالىلىق چاغلىرىنى ئويلاپ

قالدى. ئۇنىڭ ئانىسى كۈنداشلىق ئوتىدا يۈرىكى پۈچۈلانغان ئايال ئىدى. ئۆزى بولسا قانداشلىق مۇناسىۋىتى بۇزۇلغان، كىشىلىك مۇناسىۋەت مۇرەككەپلەشكەن ئائىلىدە قەلبى ئازار يېگەن بالا ئىدى. كىم بىلىدۇ، ماۋۇ ئىلياس شۇنداق كۈندە چوڭ بولغان بالىمۇ تېخى ! بولمىسا ياش كۆچەتتەك ئۆسۈپ يېتىلۈاتقان، پەرۋىشكە، يېتەكلەشكە موھتاج بولۇۋاتقان يىگىت بۇ كوچىلاردا تېنەپ ـ تەمتىرەپ نېمە ئىش قىلىدۇ؟ بىراق ئۇنىڭدىن كوچىلاپ گەپ سوراش ئەپسىز، ئىچكى سىرىنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە سوراشنىڭ ئەھمىيىتى يوق. ئۇنىڭ سىرىنى بىلگەن تەقدىردىمۇ ئۇنىڭغا بىۋاسىتە يارەم قىلماق ئاسان ئەمەس، باشقىلارغا كۆيۈنمەن دېگەن كىشى سىر ئېلىشتىن كۆرە، بىرەر ئىشنى ھەل قىلىپ قويغان تۈزۈك. مانا بۇنى يارەم دېسە بولىدۇ.

ئەتىگەر كەينىگە قاراپ قويدى. شۇ تاپتا ئىلياسمۇ خىيالغا پاتقانىدى.

ئۈچىنچى باب

15

شەھەرنىڭ شىمالىي يولى ئەتراپىدا، بۇرۇنقى خان ـ پادىشاھلارنىڭ چاربېغىدەك باغبارانلىق كاتتا قورۇلار جايلاشقان بىر كوچا بار. بۇ كوچىغا ئادەتتە باي ـ پۇلدارلارنىڭ ئېسىل پىكاپلىرى كىرىپ ـ چىقىپ تۇرىدۇ. ھەمدۇللا ھاجىنىڭ كاتتا قورۇ ـ جايى مۇشۇ كوچىدا ئىدى.

ھاجىنىڭ قورۇسىغا ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنىڭ بىر قاراپ قويغۇسى كېلىدۇ... كوچىدىن بۇرىلىپ، ئازراق ئالدىغا مېڭىپ ئالتۇن ھەل بېرىلگەن قوش قاناتلىق دەرۋازىدىن كىرگەندە، كۆز ئالدىڭىزدا ئاجايىپ بىر چارباغ نامايان بولىدۇ. بۇ كەڭرى چارباغنىڭ ئوتتۇرىسىدا گۈل ـ چېچەكلەرگە پۈركەنگەن ئۈچ قەۋەتلىك بىنا كۆزگە تاشلىنىدۇ. بۇ تېپىك غەرب بىناكارلىق ئۇسلۇبىدا سېلىنغان بىنا ئىدى. بىنانىڭ پىرامىداسىمان ئۆگزىسى چىلان رەڭ كاھىشلار بىلەن، تېمى سۈت رەڭ چاقچۇقلار بىلەن بېزەلگەنىدى. بىنا ئىچى، مېھمانخانا، ھۇجرا ئۆيلەرنىڭ بېزىلىشى غەرب ئۆي بېزەكچىلىك ئۇسلۇبى بىلەن مىللىي بېزەكچىلىك ئۇسلۇبى ئاساسىدا ئىشلەنگەن بولۇپ، ئىشىكتىن كىرىشكە كەڭتاشا زال، زالغا گىلەم سېلىنىپ ئوتتۇرىغا بىر يۇرۇش بېغىر رەڭ خۇرۇم كىرېسلو ئورۇنلاشتۇرۇلغان، كىرېسلونىڭ ئوتتۇرىسىغا سۈزۈك قاشتاش رەڭگىدىكى ئۇستەل قويۇلغانىدى. ئۇستەلدىكى خىروستال لوڭقىغا يېڭى ئېچىلغان قىزىلگۈلدىن گۈلدەستە تىزىلغان

بولۇپ، قىزىلگۈل ھىدى تاراپ تۇراتتى. زالنىڭ ئۇدۇل تېمىغا كۆكتە پەرۋاز قىلىۋاتقان بۇركۇتنىڭ سۈرتى چۈشۈرۈلگەن ئاسما سائەت، سول تېمىغا چەت ئەلدە ئىشلەنگەن نېپىز ئېكرانلىق تېلېۋىزور ئېسىلغان، تېلېۋىزورنىڭ ئاستىغا ئاۋاز ياڭراتقۇ ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. ئوڭ تەرەپتە ئۇستى قەۋەتكە چىقىدىغان ئالتۇن رەڭ ۋادەكلىك پەشتاقلار كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. پەشتاقنىڭ يېنىدىكى بوشلۇققا تاماق شىرەسى ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. زالغا ھۇجرا، ئاشخانا، مۇنچا، ۋەھاكازالار ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، زامانغا لايىق سەرەمجانلاشتۇرۇلغانىدى. ئىككىنچى قەۋەتتە بىرىنچى قەۋەتتىكىگە ئوخشاش زالغا ياندىشىپ ھۇجرىلار كۆزگە تاشلىناتتى. بۇ قەۋەتنىڭ بېزىلىشى ئۆزگىچە بولۇپ قىزىل رەڭ ئىشلىتىلگەنىدى. پولغا چوڭ گىلەم سېلىنىپ كىرىسلو ۋە باشقا ئەسلىھەلەر ئورۇنلاشتۇرۇلمىغان بولغاچقا، ئازادە، كەڭرى كۆرۈنەتتى. بۇ قەۋەتتە ھاجىنىڭ ئىچكىرى - تاشقىرى ھۇجرىسى، قىرائەتخانا، چېنىقىش ئۆيى، بالكون ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. ئۈچىنچى قەۋەتنىڭ شەكلىمۇ ئىككىنچى قەۋەتكە ئوخشاش بولۇپ، ئاق رەڭ ئاساس قىلىنىپ ئاددىي بېزەلگەنىدى. ھەمدۇللا ھاجى ياش خوتۇنى بىلەن ئىككىنچى قەۋەتتە، خىزمەتكارلار بىرىنچى، ئۈچىنچى قەۋەتتە تۇراتتى.

ھەمدۇللا ھاجى مۇشۇ چارباغدا، مۇشۇ ھەشەمەتلىك بىنادا ئۈيقۇسىدىن ئويغانىدى. كۈن چىقىۋاتقىچە ئۇخلاپمۇ ئۈيقۇسىغا قانمىغانىدەك روھسىز، ھارغىن كۆرۈنەتتى. خانىش تېخى ئويغانمىغان بولۇپ، چۈۋۈلغان قوڭۇر چاچلىرى يۈزىنى توسۇۋالغانىدى. ھاجى كۆزىنى ئۇۋۇلاپ ئاستا ئورنىدىن تۇردى. ئۈچىسىدىكى كېچىلىك كىيىمىنى تۈزەشتۈرگەچ دېرىزە ئالدىغا كەلدى. قۇياش نۇرىنى توسۇپ تۇرغان زەر پەردىلەرنى قايرىپ، قىيا ئوچۇق تۇرغان دېرىزىدىن سىرتقا قارىدى.

پارلاپ تۇرغان قۇياش نۇرى، ئىللىق ھاۋا، بىنانى ئوراپ

تۇرغان گۈل ـ گىياھ، چىملىقلار، فونتانلار، ھۈپپىدە ئېچىلىپ كەتكەن گۈللەر، چاڭ كەلتۈرۈپ سايراۋاتقان قۇشلار كىشىگە ياز ھۇزۇرىنى ھېس قىلدۇراتتى.

ھاجى يۈيۈنۈپ، ساقال ـ بۇرۇتىنى ياساپ روھلۇق ھالدا بىنادىن چۈشۈپ. چارباغقا كىردى. گۈللەر ئارىسىدىن ئەمدىلا ئېچىلغان بىر تال قىزىلگۈلنى ئۈزۈۋېلىپ، بۇرنىغا تۇتۇپ بىر پەس مەستخۇس بىلدى. كۆل بويىغا كېلىپ، زۇمرەتتەك كۆل سۈيىگە، سۇدا بەھۇزۇر ئۈيناۋاتقان ئالتۇن بېلىقلارغا تويماي قارىدى. باش ئۈستىدە پىر ـ پىر ئۇچۇپ، جۈپتىنى قوغلاپ شاختىن ـ شاختا قونۇپ يۈرگەن قۇشقاچ، سۇندۇكلەرگە قاراپ زوقلاندى. قانات ـ قۇيرۇقلىرىنى كېرىپ گۈللەر بىلەن گۈزەللىك تالىشىۋاتقان بىر جۈپ چىرايلىق توزغا قاراپ، ئۇچار قاناتلارنىڭ گۈزەللىكى مۇشۇ قۇشقا نېسىپ بولغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدى... ھاجى گۈللۈك ئارىسىدىكى سۇس مايسا رەڭ خىش بېسىلغان ئەگرى ـ بۈگرى يولىلاردا خېلى ئۇزاق ئايلىنىپ يۈردى. باغدىكى جىنەستە، شاتۇت، ئۆرۈكلەردىن بىر ـ ئىككى تال ئۇزۇپ تېتىپ باققاچ بىنا تەرەپكە ماڭدى.

قىيا ئېچىلغان دېرىزىلەردىن ئوقچۇپ كىرگەن قۇياش نۇرى بىرىنچى قەۋەتتىكى ئاپپاق داستىخان سېلىنىپ، نازۇنېمەتلەر تىزىلغان شىرەنى نۇرغا پۈركەپ تۇراتتى. ھاجى قولىدىكى سولىشىپ قالاي دەپ قالغان گۈلنى شىرەدىكى لوڭقىغا سېلىپ قويدى. ئاندىن يۈمشاق ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى.

كۈمۈشتەك ئاقارغان چاچلىرىنى ياغلىق بىلەن چېكىلەپ تاڭغان، ئاپپاق پەشتامىسىدىن پاكىزلىقى چىقىپ تۇرغان خىزمەتكار ئايال ئۇن ـ تىنسىز ھالدا ناشتىلىق راسلاۋاتاتتى.

ئانىنىڭ ئوغۇز سۈتىدەك ئىشتىھانى قوزغاپ تۇرغان قىزىق سۈت، ھەسەل، گۈلقەنت، باقالى، قات ـ قات، بادام، ياڭاق مېغىزلىرى، چىلان، گۈلە، يەنە يېڭىلا پىشۇرۇلغان ھورنان، تۇخۇم، شوۋگورۇچ، مۇشۇنداق ناشتىدا يەنە تونۇردىن يېڭىلا

قومۇرۇلغان قىزىق گىرده بولغان بولسا... ئىسسىق گىردىنى خىيال قىلىپ ئولتۇرغان ھاجى يۈقىرىدىن ئاڭلانغان ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلاپ، نەزىرىنى پەشتاقلارغا يۆتكىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بولۇشچە ياسىنىۋالغان خوتۇنى خانىش چۈشۈۋاتاتتى. ھاجى ئالاھىده ئىلتىپات بىلەن خوتۇنىغا يېنىدىن ئورۇن كۆرسەتتى.

شۇنچە كەڭ سېلىنغان، نازۇنېمەتلەر مول بولغان داستىخاندا پەقەت ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەنلا ناشتىغا ئولتۇردى.

شۇ ئارىلىقتا ئەنقەر دادىسىدىن ھاردۇق سوراپ كەلدى.

ئەنقەر خان ـ پادىشاھلارچە چارباغلىق كاتتا قورۇدا ياش خوتۇنى بىلەن شېرىن ئاي ئۆتكۈزۈۋاتقانده‌ك، يېگانە ئولتۇرۇپ ناشتا قىلىۋاتقان دادىسىنى كۆرۈپ كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ قالدى. دادىسىنىڭ بۇ دۇنيادا پۇل ـ بايلىق، ھەشەمەتلىك قورۇ ـ جاي، ياش، چىرايلىق خوتۇن، ئالىي دەرىجىلىك پىكاپتىن باشقا ھېچنېمىسى يوقتەك، كۆزىگە بىچارە كۆرۈندى.

ئەنقەر ئاتايىن دادىسىنى دەپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. چىرايىغا زورمۇزور كۈلكە يۈگۈرتۈپ، نېمىلەرنى ئويلىغانلىقىنى چاندۇرماي، بىر ـ ئىككى ئوتلام چاي ئوتلىدى. دادىسىدىن ئۇنى ـ بۇنى سورىدى. ناشتىدىن كېيىن ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن شىركەتنىڭ بەزى ئىشلىرى توغرىسىدا سۆزلەشتى. مېھمانسارايىنىڭ تىجارەت باشلاش ۋاقتىنى بېكىتتى. خانىش بولسا ئاتا ـ بالا ئىككىيلەننىڭ گېپىگە كۆز ـ قۇلاق بولۇپ ھەم لوقما سېلىپ ئەقىل كۆرسەتكىلى تۇردى.

16

ماي ئېيى كىردى. پۈتۈن شەھەر يېشىللىققا پۈركىنىشكە باشلىدى. ئادەملەرنىڭ كۆزلىرىده، بىنالارنىڭ ئەينەكلىرىده، ماشىنىلارنىڭ ئۈچقۇر چاقلىرىدا يېشىل نۇر جىلۋە قىلاتتى.

مېھمانسارايىنىڭ تىجارەت باشلاش مۇراسىمى مۇشۇ قۇتلۇق كۈنلەرگە توغرا كەلدى. مۇراسىم كۈنى ئەتىگەندە رەسمىي تىجارەت باشلاندى. سەيلە ـ سایاھەتچىلەر، سودا ـ تىجارەت يولىدىكى ئۆتكۈنچى مېھمانلار مۇشۇ مېھمانسارايغا چۈشتى. ئەنقەر سایاھەت شىركەتلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ قويغاچقا، سایاھەت ئۆمەكلىرىنىمۇ چىللاپ ئۇلگۈردى. مېھمانخانا تىجارىتىنىڭ دەسلەپكى قەدەمدە بۇنداق ئۆتۈقلۇق باشلىنىشىدىن باش لىدىر ھەمدۇللا ھاجى ھەر ھالدا مەمنۇن بولدى.

مۇراسىم داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلدى. مۇقاملار ئېيتىلدى، ئۇسسۇللار ئوينالدى. سالیوتلار ھەر خىل شەكىل ھاسىل قىلىپ شەھەر ئاسمىنىنى بېزىدى... مېھمانخانىنىڭ مۇراسىم زالىدا كەچلىك زىياپەت بولدى. مەمنۇنلۇق، خۇشخۇيلۇق ئىلكىدە خېلى كېرىلىپ قالغان ھەمدۇللا ھاجى قىزىل ھاراق قۇيۇلغان خىرۇستال قەدەھنى كۆتۈرۈۋېلىپ شىرەمۇ شىرە ئايلىنىپ مېھمانلار بىلەن قەدەھ سوقۇشتۇراتتى. تويى بولغان قىزدەك ياسىنىۋالغان خانىش گويا ئېرىنىڭ سايىسىدەك ئۇنىڭغا ئەگىشىپلا يۈرەتتى. راھەت ـ پاراغەت، مەي ـ شاراب پەيزىدە چېھرى ئانارداك قىزارغان مېھمانلار ھەمدۇللا ھاجىنىڭ دۆلەتمەنلىكىگە ھەمدە ئۇنىڭ ياش، زىلۋا، چىرايلىق خوتۇنىغا ھەۋەسلىنىپ قارىشاتتى. پۈتى يەرگە تەگمەي قالغان ئەنقەر مۇراسىم ئىشلىرىغا مەسئۇل بولۇپ، باش لىدىر ئاتىسىنىڭ بۇرۇتى قاياقتا مىدىرلىسا شۇ يەردە ھازىر بولاتتى. زالدا كىم نېمىگە ئېھتىياجلىق بولسا شۇنى ھازىر قىلاتتى، ھەممىگە يېتىشەتتى.

ئىلياس يۈگۈر ـ يېتىم ئىشلار بىلەن چېپىپ يۈرەتتى. بۇنداق يەردە ئۇششاق ئىشمۇ كۆپ بولىدۇ. ئۇ ھازىر خېلى ئىش ئۆگىنىپ قالغان، ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئۆزى تېپىپ قىلالايتتى. باش مۇلازىمەت ئورنىدىكىلەرمۇ ھېلىدىن ـ ھېلىغا ئۇنى چاقىرىپ: «ھەي ئىلياس، پالانى ياتاقتىكى مېھمانغا ساقال تىغى

لازىم ئىكەن، يەتكۈزۈپ بەرگىن، پۇستانى ياتاقتىكى مېھمان چۈشتىن بۇرۇن قول سومكىسىنى بىزگە ساقلاشقا بەرگەنىدى، ئەمدى ياتاققا ئاچقىچ بېرىڭلار دەپ تېلېفون قىپتۇ، ئايىغىڭ يېنىك بولغاندىكىن بىر يۈگۈرگىنە...» دەپ تىنماي ئىشقا بۇيرۇپ تۇراتتى. ئىلياس ھەممىگە ماقۇل دەيتتى. ھەممىگە چاپاتتى. لىفتقا چىقىپ قەۋەت بىلەن قەۋەتلەرنىڭ ئارىسىدا موكىدەك قاتراپ يۈرەتتى. بەزىدە چىقىپ ـ چۈشىدىغان ئادەم بولسا لىفتقا ساقلاپ تۇرماي، تەرگە چۆمۈلگەن ھالدا پەشتاقلارنى تاقلاپ چاپاتتى.

ئىلياس بۇ چوڭ ئىشلارنى تەۋرەتمەي يۈرگەن ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ بوشاڭ ئادەملەردىن ئەمەس ئىكەنلىكىنى چۈشەندى. ھېلىقى كۈنى كەچتە سەپەردىن كەلگەن ۋاقتىدىكىدىنمۇ چاققانلىشىپ ياشىرىپ قالغان بۇ ئادەمگە ئەتراپىدىكىلەرنىڭ ۋاي دېيىشى، كۈچۈكلىنىشى ئىلياسنى ھەيران قالدۇردى. ئۇلارنىڭ نېمىشقا بۇنچىلىك قىلىپ كېتىدىغانلىقىغا ئەجەبلەندى. بىراق، تۇرۇپلا بۇنىمۇ چۈشەنگەندەك بولدى. بۇ يەر ـــ شەھەر دېگەندە پۇل ـ بايلىق ھۆكۈمران ئورۇنغا ئۆتكەن، ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ماڭغان ـ تۇرغان يېرىدە پۇل تۆكۈلۈپلا تۇرىدىغان بولغاچقا، مۇشۇنداق گېپى چوڭ ئىكەن. تۇرلۇك يوللار بىلەن ھاجىدىن رىزىق ئىزدەيدىغان ئادەملەر ئۇنى چۆرگۈلەپ كېتەلمەيدىكەن. ئىلياس ئىلگىرى بۇ ئىشلارنى چۈشەنمەيتتى، بولۇپمۇ شەھەرنىڭ ئاۋاتلىقى، ھەيۋەتلىك بىنالار، ئېسىل پىكاپلار، راھەت تۇرمۇش... بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن سىر ئىدى. مانا ئەمدى بۇنىمۇ بىلىپ ئۇلگۈردى. پۇل دېگەن نەرسە قولدىن ـ قولغا ئۆتۈپ، بازارمۇبازار ئايلىنىپ يۈرۈپ ئاخىرىدا شەھەرلىكلەرنىڭ چۆنتىكىگە چۈشىدىكەن. چۆنتەكتە پۇل بولسا مۇشۇنداق ھەشەمەتچىلىك، دۆلەتمەنلىك بولىدىغان گەپ ئىكەن. ئىلياس ئىلگىرى باشقىلارنىڭ «پۇلى بارنىڭ گېپى ئوڭ، پۇلى يوقنىڭ گېپى توڭ» دېگەندەك تەمسىل

كەلتۇرۇشلىرىنى ئاڭلىغان. ئەمدىلىكتە بۇنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپ يەتتى. نېمە سەۋەبتىنكىنتاڭ، ئىلياس مۇشۇ كۈنلەردە ئۇ كىشىنى كۆرسە تېخىمۇ سەزگۈرلىشىپ، چاققانلىشىپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى.

— ئىلياس، بۇياققا كېلە!

ئىلياس بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىنى چاقىرغان تەرەپكە قارىدى. پىيادىلەر يولى بويىدىكى ماشىنا توختىتىش ئورنىدا ئەنقەر ئۆزىگە قاراپ تۇراتتى. ئىلياس يۈگۈرگەندەك مېڭىپ، باش لىدىرىنىڭ بۇ بەگزادىسىنىڭ ئالدىغا باردى:

— ئىش بارمىدى، ئاكا؟

— ئاۋۇ ماشىنامنى سۈرتۈپ قوي.

— ماقۇل.

— مە، مانا ئاچقۇچ.

ئىلياس ماشىنىنىڭ كەينى ساندۇقىنى ئېچىپ دەسمال، يۇمشاق چوتكا دېگەندەك لازىمەتلىكلەرنى ئېلىپ ماشىنا سۈرتۈشكە كىرىشتى. ماشىنىنىڭ ئىچىدىن ئەتىر پۇرىقى كېلەتتى. ماشىنا باش لىدىرىنىڭكىگە قارىغاندا چاققان، رەڭگىمۇ ئوچۇق ئىدى.

قاراڭغۇ چۈشۈپ كوچىدا ئادەم شالاڭلاشقا باشلىغاندا، مۇراسىمغا كەلگەن مېھمانلار زىياپەتتىن ياندى. مۇراسىمدىن ئاۋۇالقى ئالىيجاناب، ئېغىر ـ بېسىق، سىرلىق ھالىتىدىن ئەسەر قالمىغان بۇ ئالىيجانابلار مۇراسىمدا تارقىتىلغان سوۋغاتلىرىنى كۆتۈرۈشكىنىچە ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ، كۈلكە ـ چاقچاقلار ئىلكىدە مېھمانسارايدىن چىقىپ، ئىككى مەڭزى ئانارداك قىزىرىپ تۇرغان باش لىدىر ۋە ئۇنىڭ ياش خوتۇنى بىلەن ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن ۋەدىلەر ئېيتىشىپ خوشلاشتى.

— قانداق، ئىشقا بۇيرۇسام ھار ئالمىغانسەن، كىچىك دېرىكتور؟

باش كۆتۈرمەي ماشىنا سۈرتۈۋاتقان ئىلياس كەينىدە —

قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە ئاڭلانغان ئاۋازنى ئاڭلاپ كەينىگە ئۆرۈلدى. ئۇنىڭ يېنىدا ئەنقەر كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ تۇراتتى. ۋاھ، ئاكىسىنىڭ قولىدا تاماكا، ئاغزى بىر قىسما پۇرايدۇ، ئۇمۇ ھاراق ئىچىۋالغانمىكىن؟ ئىلياس ئاكىسىنىڭ ھالىنى كۆرۈپ ھەيران بولغانلىقىنى يوشۇرالمايلا قالدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە ئەنقەر ئاكىسى خۇددى شەھەر كوچىلىرىدا غۇيۇلداپ ئۆتۈشۈپ كېتىۋاتقان خىزمەت ماشىنىسىنىڭ ئۆزى ئىدى، كۈنۈ تۈن تىرىشىپ ئىشلىگىنى ئىشلىگەنىدى. ئۇ شۇ تۇرقىدا ئىلياسنىڭ كۆزىگە باشقا ئادەمگە ئۆزگىرىپ قالغاندەك كۆرۈندى.

— نېمە، ئاكاڭغا بىر قىسىملا قارايسەنغۇ، بالا؟

— سىزگە ھەيران بولۇپ...

— بۇگۈن ئاكاڭنىڭ ھاردۇقى چىقتى. ماڭا قارا، شۇنچە چوڭ مېھمانسارايدا ئاخىر تىجارەت باشلىۋالدۇق. كاتتا مۇراسىمنى ھېچبىر چاتاق چىقارماي، داغدۇغا بىلەن ئۇزاتتۇق. ھاجىم دادام مېنىڭ خىزمەتلىرىمدىن رازى بولدى. يەنە... يەنە سودا مۇلازىمەت ساھەسىدىكى شېرىكلەرنى، پايچىلارنى خۇش، رەقىبلەرنى ناخۇش قىلىۋەتتۇق. ئەنقەر ئاكاڭ ئەلۋەتتە بۇنىڭ خۇشلۇقىدا قىزىلدىن ئاز ـ تولا ئىستېمال قىپمۇ قويدى... ئۇنداق ـ مۇنداق ئادەملەر بىلەن ئەمەس، شەھەرنىڭ كاتتىلىرى بىلەن جۇمۇ!

— ئەنقەر، ھوي ئەنقەرجان! — نېرىراقتا خوتۇنى بىلەن مېھمانلارنى ئۇزىتىپ قويۇۋاتقان ھەمدۇللا ھاجى ئەنقەرنى چاقىرىپ قالدى. ئەنقەر قولىدىكى تاماكىنى تاشلاپ، خوش دېگىنىچە دادىسىنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى.

ماشىنىلار بىر ـ بىرلەپ قوزغالدى. پۇلدارلارنىڭ دۆلىتى، شەھەرنىڭ كۆركى بولغان ئېسىل ماشىنىلارغا ھەۋەسلىنىپ قالغان ئىلياسنىڭ كۆڭلىدە تۇيۇقسىز مۇشۇنداق ئېسىل ماشىنىلارنى ھەيدەپ بېقىش ئىستىكى پەيدا بولدى. ئۇ كەسپىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا بۇنداق چىرايلىق، ئالىي

پىكاپلارنى ئەمەس، كونا، كاركىراپ تۈرىدىغان ماشىنىلارنى ھەيدەپ مەشىق قىلغانىدى.

قاينام ـ تاشقىنغا تولغان بىر ئاخشام ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. بۈگۈن كېچىدە كوچىدا ئادەم، ماشىنىلار ئازلاپ شاۋقۇن ـ سۈرەن بېسىلغانسېرى، ئىلياسنىڭ قەلبىدە توساتتىن بىرخىل مۇساپىرلىق، غېربىلىق تۈيغۇسى يامرىدى. ئۇ كۆزلىرىدىن ياش قۇرۇمايدىغان بىچارە ئانىسىنى سېغىنىپ كەتكەنىدى.

17

دەريا دولقۇنلىرى كۆۋرۈكجەپ تۇراتتى. تاش ئۈستىدە ئۇن ـ تىنسىز ئولتۇرغان ئالتۇنەمنىڭ خىيالى دولقۇنلاردىن كۆتۈرۈلگەن شاۋقۇنغا غەرق بولدى...

ئاشۇ چاغدا مەخسۇم ئۇنى دوختۇرخانىدىن ئاچىقىپ، ماشىنا بىلەن رەستىنىڭ كەينى كوچىسىدىكى ياسىداق بىر ھويلىغا ئېلىپ كەلدى ھەم بىر ئايالنىڭ يېنىدا قالدۇرۇپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئايال تارتىنغىنىدىن يەردىن ئۈستۈن قارىماي ئولتۇرغان قىزنىڭ قولىدىن يېتىلەپ، ھۇجرا ئۆينىڭ مۇنچىسىغا باشلاپ ئەكىردى. ئۇنىڭ تېزرەك يۇيۇنۇپ دوختۇرخانىنىڭ يېقىمسىز پۇرىقىدىن خالىي بولۇشىنى ئېيتتى. ئاندىن مۇنچىنىڭ سۈيىنى ئېچىش، ئىسسىق ـ سوغۇقىنى تەڭشەشنى كۆرسىتىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. يات مۇھىتتىن يېتىرقاپ تۇرغان قىز ئەينەكتىكى ئەكسىدىن ئۆيلىپ بىر ھازا ئارىسالدى بولۇپ تۇرغاندىن كېيىن تەستە يۇيۇندى، ئايال ئۇزارتقان ئىچ كىيىملەرنى كىيىپ مۇنچىدىن چىقتى.

ـــ ئەمدى ماۋۇ تويلۇق كىيىملىرىنى يېڭىباشتىن بىر كىيىسىلە، خان... ـــ دېدى ئايال ئالتۇنەمگە كىيىملىرىنى ئۇزارتىپ.

ـــ مەن... مەن... ـــ ئالتۇنەم ئۆزىگە تونۇش بولغان

قىپقىزىل تويلۇق كىيىملەرنى كۆرۈپ كەينىگە داجىدى.

ــ كىيىسىلە، ــ ئايال تەئەددى قىلىۋاتقاندەك، ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ئالتۇنەمگە يېقىنلاپ كەلدى ـ دە، قولىدىكى كىيىم ـ كېچەكنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويدى، ــ ناز قىلماي چاقىقان كىيىسىلە!

يات ئادەم، يات مۇھىتتىن قورۇنۇپ ـ قورقۇمسىراپ تۇرغان كۆڭۈلدە ناز ـ خۇلق نېمە قىلسۇن؟! بىچارە قىز زورۇقۇپ تۇرۇپ تويلۇق كىيىملەرنى كىيىدى. قەپەسكە سولانغان تۇمۇچۇقتەك شۇمشەيدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى قورۇنۇشنىڭ ئورنىنى قورقۇش، ۋەسۋەسە ئىگىلىدى. خۇددى مۇشۇ كىيىمنى كىيىسلا يەنە بىرەر ئىش يۈز بېرىدىغاندەك، ئاجىز تېنىگە يەنە زەرەر يېتىدىغاندەك...

ــ ھە، ئەمدى خوتۇن كىشى سىياقىغا ئۆزگەردىلە، خان... ماڭسىلا ئەمدى مېھمانلىق ئۆيگە... ۋىيەي، سىڭار يان قايلاپ دومسىيىپ ئوتتىماي، رۇس ئوتتاسىلا! سەھرا ئەمەس، شە جۇما ماۋۇ...

بىر چاغدا مەخسۇم يەنە پەيدا بولدى. كۆزلىرى قىزىرىپ، كەيپىياتى تۇراقسىزلىشىپ قالغان بۇ ئادەم ساقلىنى پاكىز ئالدۇرۇپ، ئېڭىكىنى خورازنىڭ تاجىدەك قىزارتىۋالغان، قىسقا ياستۇقالغان قويۇق بۇرۇتلىرى ئۇستا قىرمىچىنىڭ قولىدا ئويۇپ ياسالغاندەك كۆركەم زىننىخلىرىدا ئويناپ تۇراتتى. تۇرقى، قاراشلىرى خۇددى ھېچ ئىش يۈز بەرمىگەندەك، ھادىسىگە ئۇچراپ ئاغرىق ئازابى تارتىمغانىدەك، ھەممىنى ئۇنتۇغاندەك ئىدى. شۇمشىيىپ ئولتۇرغان قىز ئالدىغا كەلتۈرۈلگەن تاماقلارنى تۇزۇككىنە يېمىدى.

ۋاقىت تەستە ئۆتمەكتە ئىدى. يات مۇھىت، يات كىشىلەرنىڭ ئالدىدا قورۇنۇپ ئولتۇرۇپ ۋاقىت ئۆتكۈزمەك قانداق تەس ـ ھە! خېلى بىر چاغ ئۆتكەندە ئاياغ تۇنۇشلىرى جىمىپ قالغان ھويلىدا چىراغلار ئۆچتى... ئامالسىزلىقتا تۇرغان قىز شۇ كېچىسى ھاياتىنىڭ يەنە بىر مەۋسۇمىغا ــ چوكانلىق دەۋرىگە

قەدەم ئالدى...

— ئانا، ئانا!

ئالتۇنەم تەسكىن كۆڭلىگە ئاسايىشلىق بەرگۈچى ئاجايىپ بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ، شاۋقۇنلارغا غەرق بولغان خىيالىدىن بېشىنى كۆتۈردى. كەينىگە بۇرىلىپ، قىرغاقتا ئۆزىگە ئۇمتۇلۇپ تۇرغان يۇرەك پارىسى ئىلياسنى كۆردى.

— بارمۇسەن، بالام؟

— بار، ئانا!

— سېنى قايدىن سوراي، بالام؟

— شامالدىن.

— شامالدا رەھمەت، بالام!

— ياق، ئاۋۋال سىزگە رەھمەت، ئانا!

— ماڭا... — ئانا ئېھتىيات بىلەن تاشلاردىن ئاتلاپ ئۆتۈپ بالىسىنىڭ پېشانىسىگە سۆيدى، — ماڭا نېمە دەپ رەھمەت ئېيتىسەن، بالام؟

— نېمىشقا رەھمەت ئېيتماي، سىز مېنىڭ ئانام!

— ماڭا نەپرىتىڭ يوقمۇ، بالام؟

— نەپرەت... نېمىشقا ئۇنداق دەيسىز، جېنىم ئانا؟

— مەن ساڭا ئانىلىقنى يەتكۈزەلمىدىم، بالام! سەن كىچىككىنە تۇرۇپ خەقنىڭ ئىشىكىدە، مۇساپىرچىلىق يولىدا قالدىڭ!

— ئۇنداق دېمەڭ، جېنىم ئانا. ئانا بولغان گۈناھ ئەمەس!

ئانا ئەمدى ھېچنېمە دېيەلمىدى، دەريا بويىدا ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ ئۇزاقتىن - ئۇزاق تۇردى.

ئىككى يۇرەك ئۇنسىز شۇنىرلىدى، بالا ئانىغا ئۆزىنىڭ تىنچ - ئامان تۇرغانلىقىنى، ئارتۇقچە ئەنسىرەشنىڭ ھاجەتسىزلىكىنى دېدى. ئانا بولسا ھامان سوئاللارنى ياغدۇراتتى:

— نەدە تۇردۇڭ، بالام؟

— شەھەردە، ئانا.

— كىمنىڭ يېنىدا، بالام؟
— ياخشىلارنىڭ يېنىدا، ئانا.
— نېمە ئىش قىلدىڭ، بالام؟
— ھەممە ئىشلارنى قىلدىم — توغرا ئىش، ئانا...
— ياتار يېرىڭ بارمۇ، بالام؟
— بار، ئۇلار ماڭا قاراۋۇل ئۆيىدىن ياتاق راسلاپ بەردى، ئانا.
— قورسىقىڭغا نېمە يېدىڭ، بالام؟
— ئۇلار نېمە يېسە، ماڭمۇ شۇنى بەردى، ئانا.
— يات ئادەملەر سېنى يەكلىمىدىمۇ، بالام؟
— ياق، ئۇلار ماڭا ئامراق، ئانا.

ئانا يۈرەك پارىسىنىڭ مەسۇم كۆزلىرىگە يېنىش ـ يېنىشلاپ باقتى. پېشانىسىگە يېنىش ـ يېنىشلاپ سۆيدى. ئۇنىڭ بىلەن يېنىش ـ يېنىشلاپ مۇڭداشتى. ھاياتنىڭ خوۋلۇقلىرىدىن بارغانچە يىراقلاپ كەتكەن ئۇمىدسىز كۆڭلى يېڭىباشتىن ئاستا ـ ئاستا نۇرلىنىپ تۇرمۇشتىن ئازار يېگەن دىلى شىپا تېپىۋاتقاندەك ئىپتىخارغا قۇچاق ئاچتى.

ئانا ـ بالا ئىككىيلەن شۇ تەرزدە خېلى ئۇزاق تۇرۇشتى. قىلىشىدىغان گەپلىرى ئازلىغان بولسىمۇ، كۆزلىرىدىكى ئۇنسىز مۇڭدىشىشى تۈگىمىگەنىدى.

— ياراتقان خۇدايىم ھازىر بۇنچىلىك كۈن بەرگەن بولسا، كېيىنمۇ رىزقىڭنى ئايىماس، بالام، — دېدى ئانا ئۇزاق جىمجىتلىقتىن كېيىن تۇيۇقسىز ئېغىز ئېچىپ، — لېكىن ئۇ شەھەرلىكلەر كۆرۈنۈشتە ئۇنداق سىلىق ـ سىپايە، ئاغزى يۇمشاق بولغان بىلەن ئەمەلىيەتتە دىلى قاتتىق، بالام.

— نېمىشقا دىلى قاتتىق، ئانا؟ — ئانىسىنىڭ باغرىغا بېشىنى قويغان ئىلياس چۆچۈگەندەك، كۆزلىرىنى ئانىسىغا تىكتى، — مەن قارىسام ھېچ ئۇنداقتەك ئەمەسقۇ؟

— دىلى قاتتىقلىق يوشۇرۇن بولىدۇ، ئەمما پايدا ـ مەنپەئەت

ئالدىدا ھەرقانداق ئادەم تۇيۇقسىز نىيىتىنى ئاشكارىلايدۇ، بالام.

ــ ئەمىسە بىزنىڭ بۇ يەردىمۇ جېدەل ـ ماجىرا تۇغمەيدىغۇ؟

ــ بۇ، ئەخمەقلىق بىلەن يوقسۇزلۇقنىڭ دىشۋارچىلىقى، بالام.

بالا گەپ قىلمىدى. ئۆگەي دادىسىنىڭ سوغۇق چىرايى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن لىپ قىلىپ ئۆتكەندەك بولدى. بالا ئۇ ئادەمنىڭ ئانىسىغا نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىدىغانلىقىنى چۈشەنمەيتتى. لېكىن، ئانىسى ئۆز بېشىغا كەلگەن قىسمەتنى ئۇ ئادەمدىن كۆرۈشنىڭ ئورنىغا ئەخمەقلىق، يوقسۇزلۇقنىڭ نەتىجىسى دەۋاتاتتى. ئۇزاقتىن بېرى تىل ـ دەشنام، يامان گەپ ئازابىدا ئانىسىنىڭ يۈرىكى مۇجۇلغان، مۇشت ـ پەشۋا، تاياق ـ توقماق زەربىسىدە جىسمى ئازار يېگەنىدى.

ــ ئەمدى شەھەردە كۇنۇمنى ئالاي دەمسەن، بالام؟

ئىلياس ھېشىنى لىڭشىتتى. كۆزلىرىدىن ئامالسىزلىق ئالامەتلىرى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى. ئانا بالىنىڭ يەنە كېتىدىغانلىقىغا قىيالمىغاندەك ئۇنى باغرىغا تېخىمۇ چىڭ باستى. ئانىسىنىڭ ھەربىر تىدىن كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەن بالا پەس ئاۋازدا قوشۇپ قويدى:

ــ لېكىن، ھەر ھەپتە مۇشۇنداق سىزنى كۆرگىلى كېلىمەن، ئانا!

ــ جېنىم بالام، ــ ئانىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ ئۆپكىسى ئۆرۈلدى، ــ ئۇلار ئۇنارمۇ؟

ــ بىز كېلىشتۇق. مەن ئەنقەر ئاكامغا دېدىم، ئۇ ماڭا ھەر سەيشەنبە كۇنى رۇخسەت بېرىدىغان بولدى.

ئانىنىڭ ھاياجاندىن تۆكۈلگەن يېشى بالىنىڭ پېشانىسىگە تامدى. ئاغزى بولسا يەنە بىر سوئالغا ئېچىلدى:

ــ ئەنقەر ئاكام دېگىنىڭ ياخشى ئادەممۇ؟

ــ ئاجايىپ ياخشى، خۇددى ياخشىلىققا يارالغان خىزىرەك.

ـــ خىزمەتچىڭ؟ ـــ ئانا تېخىمۇ ھەيران بولۇپ سورىدى، ـــ ئوغلىڭ ئاپپاق ساقلىق بار ئوخشىمامدۇ؟

ئىلياس كۈلۈپ كەتتى:

ـــ ئەنقەر ئاكامنىڭ ساقلىق يوق، ئۇ ھەر كۈنى ئېچىكىنى پاكىز قىرىپ، قويۇق چاچلىرىنى مايلاپ كەينىگە تاراپ يۈرىدۇ. سىرتقا چىققاندا تېخى قارا كۆزئەينەك تاقىۋالىدۇ.

ـــ ما بالىنى... ـــ ئانا دەپ سالغان گېپىگە ئوڭايسىزلانغاندەك كۈلۈپ سالدى، ـــ ئوندىق ئادەمنى قانداقمۇ خىزمەرغا ئوخشاتقىلى بولسۇن؟

ـــ مەن ھەقىقىي ئادىمىيلىك سۈپەتنىڭ تاشقى قىياپەتتە ئەمەس، قەلبىتە بولىدىغانلىقىنى بىلىۋالدىم، ئانا. بۇ گەپنى بىزگە مۇئەللىممۇ دەپ بەرگەن...

مەھەللە تەرەپتىن قوي ھەيدەپ كەلگەن بىرسىنىڭ شەپىسى، تونۇش ئاۋازى ئىككىيلەننى چۆچۈتتى. ئىلياس قولىدىكى كىچىك بولاقنى ئانىسىغا تۇتقۇزۇپ چاتقاللىق ئارىسىدا كۆزدىن غايىب بولدى.

ئىلياسنىڭ ئانىسىغا تۇتقۇزۇپ قويغىنى خالتىغا قاچىلانغان بىرنەچچە چوكا ناۋات ئىدى. جىددىيلىشىپ قالغان ئالتۇنەم قولىدىكىنى كەينىگە يوشۇرۇپ، قىرغاققا قارىدى. ناسۇالنى كاپ ئېتىۋالغان ئېرى قوي پادىسىنى ئالدىغا سېلىپ دەريا ساھىلىدىكى چىملىققا كىرىپ كېلىۋاتاتتى.

18

مېھمانسارايىنىڭ تىجارىتى باشقىچە جانلىنىپ كەتتى. بۇ بىر تەرەپتىن بارغانچە قىزىپ كېتىۋاتقان ساياھەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ تۈرتكىسىدىن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن يېگىتلىك ۋۇجۇدىدا سودىگەر دادىسىنىڭ قېنى ئوقچۇپ تۇرغان ئەنقەرنىڭ تىرىشچانلىقىنىڭ نەتىجىسى ئىدى. ئەنقەر ھېرىپ ـ چارچاشنىڭ

نېمىلىكىنى بىلمەيتتى. قاپىقى تۇرۇلۇپ قالمايتتى. ھەممە ئىشنى ئۆز رېتى بىلەن بېجىرەتتى. نۇرغۇن ئىشچى - خىزمەتچىسى، نۇرغۇن مېھمانلىرى بار بۇ سارايدا ھەممە كىشىگە ئۆز لايىقىدا مۇئامىلە قىلاتتى. ھەممىنى رازى قىلىشقا تىرىشاتتى. ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ھەمىشە كۈلكە كەتمەيدىغان چىرايىدىن بۇ ئۆي - مۇلۇك كەسپىگە مەبلەغ سالغانلىقىغا بولغان رازىمەنلىكى مانا مەن دەپ بىلىنىپ تۇراتتى. خانىشمۇ ھاجىغا سايە بولۇپ مېھمانسارايدىن كېتەلمەيدىغان، ھە دېگەندە باش مۇلازىمەت ئورنىنىڭ كۈندىلىك كىرىم - چىقىم ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈرۈپ ئارام تاپمايدىغان بولدى. خانىش زەرگەرخانىنىڭ دىرېكتورلۇقىنى قىلىپ كېلىۋاتقان بولۇپ، ھازىر چوڭ بانكىنىڭ يېنىدىكى زەرگەرخانىغا ئانچە بارمايدىغان، بارسىمۇ ئانچە تۇرمايدىغان بولۇپ قالغانىدى.

— مال باھاسى ئۆسۈپ كەتكەندىن بېرى سودىمىز ئانچە ياخشى بولمايۋاتىدۇ، — دېدى خانىش رەڭلىك كۆزئەينەكىنى سۈرتۈپ، — ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېچكىرىدىكى شىركەتلەر شەھىرىمىزدە بەس - بەستە ئالتۇن زىبۇ - زىننەت سارايلىرىنى ئېچىپ بىزگە زور خىرىس پەيدا قىلدى.

— رىقابەت سودىنىڭ جېنى، — دېدى ئەنقەر بۇ ياش ئۆگەي ئانىسىنىڭ ئەندىشىسىگە ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمەستىن، — رىقابەت بولغاچقا، بىز بۇ كونا شەھەرنى يېڭى سودا مەركىزىگە ئايلاندۇرۇۋاتىمىزغۇ.

— بۇ بىر كىتابىي گەپقۇ، — دېدى خانىش ئاغرىنىش ئاھاڭىدا، — ئۇلار خېرىدارلىرىمىزنى تارتىپ كەتتى.

— نېمىگە تاينىپ؟

— ئۇلارنىڭ كوزىرى كۆپ ئىكەن.

— بىزنىڭچۇ؟ بىزنىڭمۇ كوزىرىمىز بار، — ئەنقەر ھامان تەمكىن، سالماق ئىدى، — بىرىنچىدىن، بىز ئۇزاق يىللاردىن بېرى خېرىدارلىرىمىزنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشىپ كەلدۇق.

ئىككىنچىدىن، بىزدە يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە نۇرغۇن مىللىي نۇسخىلار بار. ئۇچىنچى...

— مىللىي نۇسخا؟ — خانىش ئەنقەرنىڭ گېپىنى بۆلدى، — ئۇلار قىز - ئاياللىرىمىزنىڭ خاھىشىنى چىقىش قىلىپ بىزدىكى مىللىي نۇسخىنىڭ ھەممىسىنى ئوغرىلىقچە ئېلىپ، قېلىپ ياساپ بولدى!

— ھەممىسىنى ئوغرىلاپ بولالماس، ھېچ بولمىغاندا بىزنىڭ مىللىي ئېڭىمىزدا شەكىللەنگەن نۇسخىلار تېخى باردۇ؟!

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

ئەنقەر جاۋاب بەرمىدى. ئۇ ئەزەلدىن سودا ئىشىدا غەمگە چۆكىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى.

ئەنقەرنىڭ تەمكىن چىرايىدا، مۇلايىم كۆزلىرىدىن ئىشەنچ بالقىپ تۇراتتى. راست، بالىلىقىدىن تارتىپ دادىسىغا ئەگىشىپ قاينىاق رەستىلەردىكى ئېلىم - سېتىم، سودا - سېتىق مۇھىتىدا چوڭ بولغان، ئالىي مەكتەپ تەربىيەسى كۆرگەن بۇ يىگىت بازار قانۇنىيەتلىرىگە پىشىپ كەتكەنىدى. مانا ئەمدىلىكتە ۋەزىيەتنىڭ قىستىشى بىلەن ئىقتىساد ساھەسىدىكى ئالىملارنىڭ بازار ماركىتىنىڭ ئىلمىي لېكسىيەسىنى ئاڭلاۋاتىدۇ، ئۆگىنىۋاتىدۇ. ئەنسىرەپ نېمە كەپتۇ؟ بۇگۈنكى كۈندە شەھەر ئەمەس، بەلكى پۈتۈن جاھان ئىلىم - سېتىم بىلەن، سودا - سېتىق بىلەن ئۆرە تۇرۇۋاتىدۇ، پەقەت كەتكۈزۈپ قويغان تەرەپلەرنى ۋاقتىدا بايقىساق، يېتەرسىزلىكىمىزنى ۋاقتىدا تۇزەتسەكلا يەنە ئۆزىمىزنى ئوڭشىۋالالايمىز، ئالغا ئىلگىرىلىيەلەيمىز.

مۇدىرىيەت ئىشخانىسىنى مېھمانخانا بىناسىغا يۆتكىۋېلىش پىلانى بىلەن خوتۇنىنى كەينىگە سېلىپ قەۋەتلەرنى ئارلاپ يۇرگەن ھەمدۇللا ھاجى يۇگۇر - يېتىم ئىشلار بىلەن چېپىپ يۇرگەن ئىلياسنى كۆرۈپ ئۇنى يېنىغا چاقىردى:

— ھەي بالامەي... بۇياققا كېلە، بۇياققا!

— خوش... — ئىلياس قولىدىكى قۇرۇق يەشىكنى قويۇپ

بېشىنى سالغىنىچە ھاجىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— سەن تېخىچە بۇ يەردە يۈرۈپسەنغۇ؟

ئىلياس نېمە دېيىشنى بىلەلمەي ئىككى يانغا قارىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئەنقەر ئاكىسى يېنىدا بولغان بولسا ھاجىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىۋەتكەن، ئۇنى تەڭقىسلىقتىن قۇتۇلدۇرغان بولاتتى.

— گەپ قىلمايسەنغۇ، بالام؟ كىمنىڭ بالىسى سەن؟

— ...

— ۋىيەي ما بالىنى، ئەجەب گەپ قىلمايدا؟ !

— مېنىڭ دادام يوق، ھاجىم دادا.

— بۇ بالا بىلەن نېمە كارىڭىز؟ — دېدى خانىش نارازى كەيپىياتتا، — ئۇنىڭ ئىشىنى ئەنقەرگە قويۇڭا !

— سەن ئارىلاشماي تۇرە، خانىش، — ھاجى يانفونىنى قولىغا ئېلىپ نومۇر باستى، ئەنقەر يەنە ئۇنىڭ يېنىدا پەيدا بولدى:

— مانا مەن، دادا !

— ھە... بارمىدىڭ، بالام... — دېدى ھاجى يانفونىنى ئاق يىپەك مايكىسىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ، — ماڭۇ بالىدىن گەپ سورىسام دۇدۇقلايدۇ. بۇ...

— ئىلياس، سەن ئىشىڭنى قىلغاچ تۇرە، جۇگۇ، — ئەنقەر ئىلياسنى كەتكۈزۈۋېتىپ دادىسىغا يۈزلەندى، — ئۇ يېتىم بالا ئىكەن، دادا. ئالدىنقى ھەپتە مۇشۇ ئەتراپتا ئۇچراپ قېلىپ ئىشقا سېلىپ تۇرغان. جىددىي ئىش تۇغىگەندىن كېيىن كېتەرمىكىن دېسەم، بارىدىغان يېرى يوق ئىكەن... ئۇنىڭ ئەھۋالىنى مەن سىزگە دېيىشكە پۇرسەت كۈتۈپ تۇرغان، ئۇنىڭغىچە...

— قانداقراق بالا ئىكەن، ھوش ـ كاللىسى جايىدىمىكەن؟

— تازا جايىدىكەن.

— قولى تۇتقاق ئەمەستۇ؟

— ئۇنداقتەك قىلمايدۇ.

— چىراي - تۇرقىدىن تەربىيە كۆرگەن، ياخشى بالا ئىكەنلىكى چىقىپ تۇرىدىكەن.

— شۇنداق.

— ئۇنداق بولسا چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن مېنى ساقلاپ تۇر.

— قانداق قىلاي دەيسىز؟ — ئېرىنىڭ يەنە نېمە كويغا چۈشكەنلىكىنى بىلىپ بولالمىغان خانىش ئالدىراپ - تېنەپ سورىدى. هاجى مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى :

— هەممە ئىشتا سەندىن يوليورۇق سورىشىم، هەممە ئىشنى ساڭا دوكلات قىلىشىم زۆرۈرمۇ، خوتۇن؟ !

خانىشنىڭ ئاپتاپتەك چېهرى تۇتۇلدى. ئەنقەر دادىسىنىڭ ئاچچىقلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ بىر چەتكە ئۆتۈپ تۇردى.

چۈشتىن كېيىن ئەنقەر ئىلياسنى ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئىلگىرىكىدەك گەپلەشمەستىن، شىركەتنىڭ قۇرۇلۇش ئورنىغا كەلدى. هازىر بۇ يەردە ئىشچىلار كەمچىل بولۇپ، ئەمگەك كۈچى يېتىشمەيۋاتاتتى. ئىشچىلار هەمىشە ئىش هەققىنىڭ تۆۋەنلىكى، ئىش هەققىنى ۋاقتىدا ئالالمىغانلىقىنى باهانە قىلىپ، ئىش تاشلايتتى. بۇنداق ئىشلار هەمدۇللا هاجىنىڭ بېشىنى قاتۇراتتى. شۇڭا، هاجى ئىلياسنى قۇرۇلۇش ئورنىنىڭ قاراۋۇللۇقىنى قىلغاچ مۇشۇ يەردە ئىشلىسۇن، دەپ گەپ تاپىلىغانىدى. ئەنقەر دادىسىنىڭ بۇيرۇق چۈشۈرۈۋاتقان چاغدىكى رەهىمسىز كۆزلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئۇنىڭ كۆزلىرىلا ئەمەس، بۇيرۇق چۈشۈرۈۋاتقان چاغدىكى تەلەپپۇزىمۇ بىر خىل رەهىمسىزلەرچە ئىدى. دادىسى بەزىدە مۇشۇنداق ئىدى. كۆز ئالدىدىكى ئازغىنا مەنپەئەت ئۈچۈن ئەتراپىدىكىلەرنى ئوتقا ئىتتىرەتتى. ئەنقەرنىڭ رايىغا باققاندا، ئىلياسنى يېنىدا ئېلىپ قالغۇسى، ئاستا - ئاستا ئىش ئۆگەتكۈسى بار ئىدى. ئۇنىڭ بۇ ئىشچان، كەم سۆز يىگىتكە مېهرى چۈشۈپ قالغانىدى.

ئىلياس كەڭرى قۇرۇلۇش مەيدانىدا ئالدىراش ئىشلەۋاتقان

ئىشچىلارنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە نېمىشقا ئېلىپ كېلىنگەنلىكىنى كۆڭلى تۇيۇپ بولدى. خاراكتېرى ئوچۇق، تۈز كۆڭۈل ئەنقەر ئاكىسىنىڭ يولدا كەلگۈچە گەپ ـ سۆزسىز ماڭغانلىقى، تازا ئېچىلالمىغانلىقى ئىلياسقا بېشارەت بولغانىدى.

ـــ سېنى مۇشۇ يەردە ئانچە ـ مۇنچە ئىش ئۆگەنسۇن، پىشسۇن دېدۇق، ئۇكام، ـــ دېدى ئەنقەر ئاخىر ئېغىز ئېچىپ، ـــ بەل قويۇۋەتمە، چىداملىق بول. ئازراق ئىشلەپ تۇرساڭ دادامغا دەپ، شىركەتنىڭ يۈك ماشىنا ئەترىتىگە يۆتكەپ قويىمەن. شوپۇرلۇق كىنىشكاڭ چىقسا، ئىشلىرىڭ تېخىمۇ ياخشى بولۇپ كېتىدۇ.

ئەنقەرنىڭ دېگەن گېپى شۇ بولدى. ئىلياسنىڭ جاۋابىنى كۈتمەستىن، نېرىدىن پالاقلاپ يېتىپ كەلگەن قۇرۇلۇش باشقۇرغۇچىغا ئىلياسنى ئىشقا كۆندۈرۈۋېلىش توغرۇلۇق گەپ ئېيتىپ قويۇپلا كەينىگە ياندى ـ دە، يانفونىنى قۇلىقىغا تۇتۇپ بىرسى بىلەن جىددىي سۆزلەشكىنىچە ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ غۇيۇلداپ مېڭىپ كەتتى.

ئىلياس ئەنقەرنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى. ئارقىدىن ئىش باشقۇرغۇچىنىڭ كەينىدىن مېڭىپ قۇرۇلۇش مەيدانىغا نەزەر سالدى. ئىلياس ئەمدى ھەمدۇللا ھاجىدەك باي ـ پۇلدارلارنى يەنمۇ جىق پۇلغا كۆمۈپ، ئۇنى تېخىمۇ كېرىلدۈرىدىغان، ئاۋۇ كەمبەغەل ئىشچىلارنىڭ سېپىگە قوشۇلۇپ، قان ـ تەر ئاقتۇرۇپ ئۆزىنىڭ تىرىكچىلىكى، بەختسىز ئانىسىنىڭ ئۈمىد ـ ئىشەنچى ئوچۇن ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە باقماي مەدىكارچىلىق قىلىشى لازىم ئىدى.

تۆتىنچى باب

19

پورەكلەپ ئېچىلغان گۈلبەرگى رەڭگىدىكى ھۇجرا.

راھەت ـ پاراغەت ئىچىدە تۇرغان كاتتا زەردار بىلەن ئۇنىڭ ياش، گۈزەل خوتۇنىنىڭ چېھرى يامغۇرلۇق ئاسماندەك تۇتۇلۇپ قالغانىدى. ئۇلارنىڭ پىكىر ـ خىيالى بىر يەردە ئەمەس، سۆھبەتلىرىدە يىرىكچىلىك، بۇرۇقتۇرمىلىق بار ئىدى. يىرىكچىلىكنىڭ سەۋەبى شۇ ئىدىكى، خېلى ۋاقىتتىن بۇيان خانىشنىڭ ئالىي مەكتەپتىكى ساۋاقداشلىرىنى چىللاپ چوڭ چاي بەرگۈسى كەلگەن، ھەمدۇللا ھاجى بولسا ياش، گۈزەل خوتۇنىنىڭ ئارزۇسىغا ئېتىبارسىز قارىغان، ئۇنىڭ يەنە ساۋاقداش، ئاداش دەپ دوست تارتىپ يۈرۈشىنى خالىمىغانىدى. ھاجى قاش ـ قاپاقلىرىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىپ تەئەددى ئارىلاش ئېغىز ئاچتى:

ـــ ساۋاقداش، ئاداش دېگەنلەرنى ئۇنتۇيدىغان ۋاقتىڭ كېلىپ قالدى، ماقۇلمۇ، خوتۇن؟!

گۈلبەرگىدەك نېپىز لەۋلىرىگە لەۋسۈرۈخ سۈرۈۋاتقان خانىشنىڭ رۇخسارى تېخىمۇ ئۆڭدى.

ـــ بۇ گەپچە مېنى ھېچكىم بىلەن ئارىلاشما، تېلېفونلاشما، دېمەكچىمۇسىز؟

ـــ شۇنداق دېيىش ـ دېمەسلىك ئەرلەرنىڭ ھوقۇقىغۇ!

ـــ ئۇنداقتا ئاياللارنىڭ ھوقۇقىچۇ؟

ـــ ئاياللارنىڭ ھوقۇقى چەكسىز، ـــ دېدى ھاجى گەپنىڭ

ئورانـنـی چاقـچـاققا بـۇراپ، ـــ هـازىر چەت ئـەلـلـەردە ئايـالـلار پـادىـشـاھ، زۇڭتـوڭ، زۇڭـلـى بولـۇپ هـەر ـ هـەر دۆلەتـلـەرگـە هۆكۈمرانلىق قىلىۋاتىدىغۇ.

ـــ ئۇنداقتا بىزدىچۇ؟

ـــ بۇنىڭغا گەپ كېتەمدۇ، ئىختىيارىڭلارغا قويۇپ بەرسە سىلەرمۇ ئەرلەرنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىشتىن يانمايسىلەر.

ـــ نېمانداق ئاساسسىز گەپ قىلىسىز؟

ـــ ئاساسى بار، ـــ دېدى ھاجى چالا ئەسنەپ قويۇپ، ـــ ھازىر ئاياللارنىڭ مال ـ دۇنياغا ئىگە بولۇش خاھىشى كۈچىيىپ كەتتى. ئەلۋەتتە، بۇنىڭغا قانۇنمۇ يانتايىاق.

ـــ بۇنى ئەرلەرنىڭ ئىشەنچسىزلىكى كەلتۈرۈپ چىقارغان، ـــ دېدى خانىش ئەينەكتىن كۆزىنى ئۇزمەي، ـــ ھازىر سىزگە ئوخشاش مىليونېرلاردا كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى.

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ دۆلەتتىمىز قانۇنىدا قوش نىكاھلىنىشىغا يول قويۇلمايدۇ جۇمۇ.

ـــ راست، قانۇن قوش نىكاھلىنىشقا يول قويمايدۇ. بىراق، سىلەردەك ئانچە ـ مۇنچە پۇل تاپقانلار ئاشۇ پۇلۇڭلارنىڭ ئۆشرە ـ زاكاتىغا دۇئا قىلىپ تۇرىدىغان بىر قىسىم كۆك نامراتلارنىڭ قىزلىرىنى، سەھرالىق تۇغقانلىرىڭلارنىڭ قىزلىرىنى ئون ـ ئون بەش مىڭ كوي بەدىلىگە خۇپيانە نىكاھىڭلارغا ئېلىپ شەھەرنىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدا ئۆي تۇتۇپ بېرىپ، نەچچە ئۆينىڭ ئارىلىقىدا يايراپ يۈرسىلەر. ئۇلار قارا رومال ئىچىدە كۇنبويى سىلەرنىڭ سەدىقەڭلەرگە تەلمۈرۈپ كۇن كەچۈرىدۇ... شۇنداق يۈرۈپ سىلەر ئۇلاردىن زېرىككەندە، ئۇنداق ـ مۇنداق سەۋەبلەر بىلەن ھال ـ كۇنىدىن خەۋەر ئېلىپ بولالمىغاندا، ئۇلار تۇرمۇشنى قايتىدىن باشلاشقا مەجبۇر بولىدۇ... ئەجەبا، ئاشۇ كوچىغا تاشلىۋېتىلگەن بالىلار، پاھىشىخانىلاردا تىرىكچىلىك قىلىۋاتقان بىر قىسىم ئاجىز ئاياللارنىڭ كۇلپىتىگە سىلەر

بايلار سەۋەبچى ئەمەسمۇ؟ !

ھەمدۇللا ھاجى تۇيۇقسىز قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كەيپىياتى جىددىيلەشكەندە، مۇشۇنداق كۈلۈپ كېتەتتى.

— كۈلمەڭ، ئەپەندى، — خانىش لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، گويا سىرتماق سالغاندەك بىر تەرزدە ھاجىنىڭ بوينىغا گىرە سالدى، — شۇڭا دەيمەن، ئايالالار ئۆزىنى كۆز يېشىدىن ئەمەس، ئەرلەرنىڭ ئامالسىزلىقىدىن ئىزدىشى كېرەك.

— سەن مېنى ئاخىرقى ھېسابتا ئامالسىز ھالغا چۈشۈرۈپ قويماقچىكەنسەن - دە؟ — ھاجى ياش، گۈزەل خوتۇنىنىڭ كۆزلىرىدىكى ناز - كەرەشمە بىلەن قۇۋلۇقىنى ئانچە پەرق ئېتەلمەي ئېڭىكىنى كۆتۈردى.

— سىز ئامالسىز قالىدىغان ئادەملەردىن ئەمەس. سىز دېگەن نەچچە ئون مىليون ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ پۇل - بايلىق تاپقان ھەمدە مەككە - مۇكەررەمگە بېرىپ ھەج تاۋاپ قىلىپ كەلگەن كاتتا مۆتىۋەر. مەن بولسام يېرىم يولدا سىزگە ھەمراھ بولغان خوتۇن، سىزنىڭ خوتۇنپەرەس كونا كېسىلىڭىز بىلەن ماڭا يامان كۆزدە قارايدىغان ئاشۇ ئۆگەي بالىلىرىم سەۋەبلىك كوچىدا قالمىسامدىم دەيمەن...

ھاجى يەنە كۈلۈپ كەتتى. لېكىن، ئۇنىڭ كۆزلىرى كۈلۈپ تۇرسىمۇ، ئىچ - ئىچىدىن بىر خىل ئاچچىق يامرىدى. ياش، چىرايلىق خوتۇنىنىڭ تەنىلىك گەپ - سۆزلىرى ئۇنىڭ يۈرەك - باغرىنى زەھەرەڭ ئۆرتىگەنىدى. خانىش ئېرىنىڭ كەيپىياتىدىكى ئۆزگىرىشنى كۆرۈپ ئىچىدە كۈلدى.

ئۇلار شۇ تەرزدە خېلى ئۇزاق تالاش - تارتىش قىلىشتى. خانىش بېجىرىدىغان مۇھىم ئىشى بارلىقىنى دەپلا ھاجىنىڭ ئىجازىتىنى كۈتمەستىن قىپقىزىل پىكاپىنى ھەيدەپ چىقىپ كەتتى. ئاچچىق يۈتۈپ قالغان ھاجى بولسا قىزىلگۈل بەرگى رەڭگىدىكى ھۇجرىسىدىن چىقىپ، ئالتۇن رەڭ ۋاداكلەرنى بويلاپ ئاستا قەدەملەر بىلەن پەشتاقلاردىن تۆۋەنلىدى.

خان ـ پادىشاھلارچە چارباغ، ھۆپپىدە ئېچىلىپ تۇرغان گۈللەر، بەس ـ بەستە سايرىشىۋاتقان قۇشلار... ھاجى چارباغنى بىر ئايلىنىپ، كۆل بويىدىكى شىپاڭغا كەلدى. كۆلگە بىر پەس قاراپ تۇرغاندىن كېيىن شۇ يەردە بىرەەم ئولتۇرۇشنى خالاپ قالدى ھەم شىپاڭنىڭ يېنىدىكى ئاسما ئورۇندۇققا جايلىشىپ ئولتۇردى. ھاجى تاماكا چەكمەيتتى ياكى بىرەر كۆڭۈل خۇشى قىلىش بىلەن بىئارام‌لىقنى بېسىشقا، ناچار كەيپىياتنى ياخشىلاشقا ئادەتلەنمىگەن بولغاچقا، كۆلگە قارىغىنچە ئۇزاق ئولتۇردى. بىر ھازادىن كېيىن يانچۇقىدىن يانفونىنى ئېلىپ، مەقسەتسىزلا ئۇ يەر ـ بۇ يەرلىرىنى باستى. بىر چاغدا ئۇنىڭ قولىدىكى يانفون رادىيو دولقۇنلىرىغا ئۇلىنىپ قالدى، تېست ـ تىتلىقتا ئەسىر بولغان ھاجى ئۆزىگە بىر ئەرمەك تېپىلغانىدەك رادىيو پروگراممىسىغا قۇلاق سالدى.

ـــ ئۆتكەن زامانىدىكى خانىدانلىق دەۋرىدە، خانىدانلىقنىڭ مەركىزىدە تارتۇقباي ئىسىملىك كاتتا بىر زەردار ئۆتكەنكەن. زەردارنىڭ يەتتە كارۋان سارىيى، يەتتە زەرگەرخانىسى، يەتتە ئەتلەسخانىسى، يەتتە بوياقخانىسى، يەتتە گۆرۈخانىسى، يەتتە سەررا‌پخانىسى، يەتتە جەزىخانىسى بار ئىكەن. ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ دۆلەتمەنلىكىگە يارىشا ئون يەتتە ئاغىچىسىمۇ بولغانىكەن...

ھەمدۇللا ھاجى ئاۋازى يېقىملىق ئايال دىكتورنىڭ «ئون يەتتە ئاغىچا» دېگەن گېپىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ سالدى. ھاجى بۇ قىزىق ھېكايىگە دىققىتىنى يىغىپ رادىيوغا قۇلاق سالدى.

ـــ خوتۇنغا ئامراق تارتۇقباي يەتمىش يەتتە ياشقا كىرىپ، بىر پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغاندا، ئەنە شۇ ئون يەتتىنچى خوتۇنىنى ئاپتۇ. باينىڭ يېشى كىچىك دەپ ئالغان بۇ ئون يەتتە ياشلىق خوتۇنى كىچىكلىكىگە قارىماي ھەددىدىن تاشقىرى ياسانچۇق، مەنمەنچى، قىزغانچۇق بولۇپ، باينى باشقا خوتۇنلىرىغا قاراتمايدىكەن. بايمۇ خوتۇنىپەرەس بولغاچقا، كۆزىگە ئەمدىلا ئېچىلىۋاتقان غۇنچىدەك، يېڭى ئۇچۇرما بولغان تۇمۇچۇقتەك

كۆرۈنگەن بۇ خوتۇنغا قەۋەتلا ئامراق ئىكەن. خوتۇنىمۇ ئۇنى ياخشى كۆرگىنى ئۈچۈنمۇ، ئەيتاۋۇر بۇ باي بوۋىينى ياشارتىپ بولالماي ئاۋارە ئىكەن.

— ساقاللىرىنى چۈشۈرتۈۋەتسىلە، — دەپتۇ تارتۇقباينىڭ خوتۇنى توينىڭ يەتتىنچى كۈنى ئۇنىڭ ئاپىاق ساقلىنى قېرى تېكىنىڭ ساقلىنى تارتقاندەك تارتىپ تېرىكتۈرۈپ.

«مېنى قېرى كۆردى بولغاي بۇ تۇمۇچۇق، — دەپ ئويلاپتۇ تارتۇقباي ساقلىنى ياش ئاغىچىسىنىڭ قامالىشىدىن تەستە قاچۇرۇپ، — بىر مەزگىل ساقال قويمىسامۇ قويماي...» تارتۇقباي ئاخشىمى قاراڭغۇ چۈشكەندە ساتىراشخانىغا بېرىپ، تىغ تەگكۈزمىگىلى قىرىق يىل بولغان ساقلىنى پاك - پاكىز چۈشۈرتۈۋېتىپتۇ.

— ئەمدى سەللىنى تاشلىسىلا ! — دەپتۇ تارتۇقباينىڭ تۇمۇچۇقى يەنە سايراپ. ياش خوتۇنىنىڭ ئالدىدا نەپسى ئىزا تارتقان باي بوۋاي سەللىسىنىمۇ تاشلاپ، ياشلار پاسوندىكى قارا كۆرپە تۇماقنى قىرلاپ كىيىپتۇ.

— ئەمدى ئاق يەكتەكلىرى بۇ تۇماققا خوپ كەلمىدى، مەخمەل تون كىيسىلە، — دەپتۇ تۇمۇچۇق توختاۋسىز سايراپ. تارتۇقباي رەڭلىك مەخمەلدىن تونمۇ كىيىپتۇ.

— ئەمدى ھاسىلىرىنى تاشلىسىلا، — دەپتۇ تۇمۇچۇق خەندان ئۇرۇپ.

تەڭقىسلىقتا قالغان تارتۇقباي ئۆزىگە ھەمراھ بولغىلى يەتتە يىل بولغان ھاسىسىدىنمۇ ئايرىلىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، تارتۇقباي توينىڭ يەتتىنچى كۈنى خوتۇنىنىڭ كۆڭلىدىكىدەك ياسىنىپ، ھۇجرىسىدىن سارايغا چىقىپتۇ. پۈتۈن ئەس - يادى بىلەن باينىڭ ئىش - ھەرىكىتىگە كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇرۇشقان كونا قەدىناس ئاغىچىلىرى ھۇجرا - ھۇجرىلاردىن چىقىپ تارتۇقباينى ئورىۋاپتۇ. لېكىن، يەتمىش يەتتە ياشلىق بوۋاينىڭ ئون يەتتە

ياشلىق يىگىتتەك ياسىنىۋالغىنىنى كۆرۈپ بىر توپ قۇشقاچتەك جاۋلىدىشىپ كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ. كۇنداشلىق ئوتىدا ئىچى ئاچچىققا تولۇپ تۇرغان يامانراق ئاغىچىلاردىن بىرنەچچىسى ئاغزىنى قويۇپ بېرىپ: «قېرىغاندا قېرى تاتۇق، قىلىقلىرى ئاندىن ئارتۇق !» دەپ تارتۇقباينى مازاق قىپتۇ. قەدىناس ئاغىچىلىرىنىڭ ئالدىدا قىلغان قىلىقىدىن قاتتىق ئىزا تارتقان تارتۇقباي بىر نەرسىدىن مۇدۇرۇپمۇ ياكى كۆنۈپ قالغان ھاسىسىدىن ئايرىلغاچقىمۇ، ئىشقىلىپ، بىر سەۋەب بىلەن يەرگە گۈپپىدە يىقىلىپتۇ.

خوتۇنلار يەردە مىدىر ـ مىدىر قىلماي ياتقان تارتۇقباينى ئۆز ھۇجرىسىغا ئەكىرمەك بولۇپ ئۇ ئۇيان، بۇ بۇيانغا سۆرىشىپتۇ. ئون يەتتە ياشلىق ياش ئاغىچا ھەممىدىن كۆچلۈك كېلىپ باينى ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا ئەكىرىۋاپتۇ. لېكىن، تارتۇقباي بەك ئىزا تارتىپ كەتكەنلىكتىنمۇ ياكى كېسىلىنىڭ ئېغىرلىقىدىنمۇ، ئىشقىلىپ، كۆزىنى ئاچماپتۇ. تارتۇقباي شۇ كۇندىن باشلاپ يەتتە يىل ئورۇن تۇتۇپ يېتىپتۇ. قەشقەرلىك دەمدۇ، يەكەنلىك دەمدۇ، ئۇدۇنلۇق دەمدۇ، سەمەرقەنتلىك دەمدۇ، بۇخارالىق دەمدۇ، باغداتلىقمۇ، ھىراتلىقمۇ، ئىشقىلىپ، ھەرقانداق داڭدار تېۋىپنىڭ دورىسىمۇ كار قىلماي، يەتتىنچى يىلى ئۇن ـ تىنسىز ھالدا ئۇ دۇنياغا سەپەر قىپتۇ.

بىۋاقىت سايراپ كەتكەن يانفون رادىيو ئاڭلىتىشىنى ئۇزۇپ قويدى. ھەمدۇللا ھاجى قارشى تەرەپنىڭ سۆزىگە جاۋاب بېرىپ بولۇپ، بايىقى چۆچەكنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىماق بولدى، ئەپسۇس، چۆچەك تۈگەپ، ئېلان ئاڭلىتىۋاتاتتى. ھاجى تارتۇقباينىڭ كەچمىشىدىن قانداق يەكۈن چىقىرىلغانلىقىغا قىزىققاندى، لېكىن ئاڭلىيالمىدى.

رەھمەتلىك تارتۇقباينىڭ كەچۈرمىشى ھەمدۇللا ھاجىنى ئويغا سېلىپ قويدى.

20

ياش، گۈزەل خوتۇن قىلغان گېپىده چاك تۇردى. ساۋاقداشلار يىغىلىشىنىڭ زىياپىتىنى ئۆزلىرىنىڭ چاربېغىغا ئورۇنلاشتۇردى. خانىشنىڭ شەھەردىكى باشقا باغ ـ ئارامگاھلارغا بارمىغىنىدىن قارىغاندا، بۇ يەرنى جىمجىت، ئازادە دەپ ئويلىغان بولۇشىمۇ، يەنە شەھەردىن، ناھىيەلەردىن كەلگەن ئاشۇ كادىر ساۋاقداشلىرىغا ئۆز بەختىنى، بايلىقىنى كۆز ـ كۆز قىلىۋالغۇسى كەلگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى.

ـــ سىز مېھمانلىرىمىنىڭ يېنىدا تۇرۇۋالسىڭىز، ئۇلار تارتىنىپ قالىدۇ، ئازادە ئولتۇرالمايدۇ، ـــ دېدى خانىش ئېرىنىڭ بوينىغا گىرە سېلىپ تۇرۇپ، ـــ شۇڭا ئۆزۈم ئۇزاتقان بولسام...

ـــ سەن شۇنداق ئويلىغان بولساڭ مەن قارشى ئەمەس، ـــ دېدى ھاجى خوتۇننىڭ گېپىنىڭ كۆڭلىگە ھار كەلگەنلىكىنى چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ، ـــ بۇ ئىشلارنى ئۆزۈم بىر قوللۇق ئورۇنلاشتۇرۇپ، يىراق ـ يېقىندىن كەلگەن ئەزىز مېھمانلارنىڭ كۆڭلىنى ئوتۇۋالمەن، دەپ ئويلىغان ھەمدۇللا ھاجى خوتۇننىڭ گېپىنى بىلەن ماشىنىسىنىڭ ئاچقۇچىنى ئويناتقىنىچە سىرتقا مېڭىشقا تەمشەلدى، ـــ زۆرۈر ئىش چىقىپ قالسا تېلېفون قىلارسەن.

ـــ قەدىمىي شەھەرنىڭ زامانىۋى مىليونېرى... مۇشۇنداق ئىلمىيلىكىڭىزنى ياقتۇرىمەن، ـــ خانىش قىپقىزىل لەۋلىرىنى ھاجىنىڭ يىرىك بۇرۇتىغا سۈركەپ نازلىنىپ قويدى. كۆڭلىگە تۇيۇقسىز رەشك ئوتى تۇتاشقان ھاجى كەيپى ناچار ھالدا چارباغدىن چىقىپ، تىللارەك خانتاجى پىكاپىنى ھەيدەپ چىقىپ كەتتى، ئۇ خوتۇننىڭ ئەر ساۋاقداشلىرى بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى، يەنە تېخى ئۇلار بىلەن «سەن»لەپ سۆزلىشىدىغانلىقىنى، قاقاھلاپ كۈلۈشىدىغانلىقىنى ئويلاپ

ئاچچىقتىن يېرىلغۇدەك بولغاندى.

كەچ كىردى، سورۇن ئۇچۇن زىننەت چىراغلىرى ئېسىلغان چارباغ ئاجايىپ رومانتىك تۇسكە كىرگەن، باغنىڭ كىندىكىدىكى چوڭ راۋاقتا ئورۇنلاشقان ئوتتۇز نەچچە مېھمان كاتتا يەپ ـ ئىچىش بىلەن بىللە يېنىك مۇزىكا، ناخشا ـ ئۇسسۇل، شېرىن سۆھبەت قاينىمىغا چۆككەنىدى.

ـــ شۇنداق قىلىپ، ئاشۇ مىليونېرنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ شەھەرلىك بولۇپ كەتتىم، دېگىن، ـــ دېدى مېۋە شەربىتى لىقلانغان خىرۇستال قەدەھنى خانىشقا تەڭلەپ تۇرغان ئورۇق بىر قىز ئۇنىڭغا مەستلىكى كېلىپ.

ـــ شۇنداق.

ـــ ئادەتلىرىگە قانداقمۇ كۆنگەنسەن، ھە؟

ـــ كۆنەلمەيدىغان نېمىسى بار دەيسەن، كۆنۈپ قالدىم.

ـــ ھەي، ھەي قىزلار، نېمە دېيىشۇاتىسىلەر؟ ـــ كەيپلىكتىن كۆزلىرى ئىلەشكەن بۇدۇر چاچ بىر يىگىت خانىشنىڭ يېنىغا كەلدى.

ـــ نېمە بولدى، پولات؟ ئوغۇللارنىڭ يېنىدا ئولتۇرماي بۇ يەرگە كېلىۋالدىڭغۇ؟

ـــ قارىسام، ئۇزۇن مۇڭدىشىپ كەتتىڭلار، ـــ دېدى پولات تاماكىسىغا چاقماق چېقىپ، ـــ نېمە دېيىشۇاتىدىكىن دېسەم، كىيىم ـ كېچەكنىڭ گېپى... لېكىن تۇرقۇڭلار يېرىم يالىڭاچ...

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ ـــ خانىش ئۆزىنىڭ تۇرقىدىن خۇدۇكسىرىگەندەك كەينىگە داجىدى.

ـــ ئەنە ئەپتىڭلارغا قاراپ بېقىڭلار، كىيىۋالغان كوپتاڭلارنىڭ نە ياقىسى يوق، نە يېڭى يوق، قولۇڭلارنى كۆتۈرۈپ ئۇسسۇلغا چۈشسەڭلار قولتۇقۇڭلار تورغاينىڭ ئۇۋۇسىدەك ئېچىلىپلا قالغان... مەن سىلەرگە دەپ قويماي، سىلەر تۇرغان بۇ شەھەر ئامېرىكىدىكى ھوللىۋۇد، ھىندىستاندىكى بوللىۋۇد ئەمەس، قەدىمىي يىپەك يولىنىڭ تۇگۈنى جۇما، ماۋۇ!

— ۋىيەي ما سارائ شائىرنى، — ئىككى ئايال كەينىگە داجىدى، — ئۇنۇۋېرسىتېتتىكى سارائلىقىدىن، قىزلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپىيەسى يوق داڭقان پۇتى گەپلەرنى شېئىر دەپ دېكلاماتسىيە قىلىدىغان خۇيىدىن ئەجەب قالماپتىغۇ!

— شۇ ئەمەسمۇ، نېمە ئۇ هوللۇۋود، بوللۇۋود دېگەن؟

— ۋايتائ! ئاغزىغا نېمە كەلسە، شۇنى توقۇيدۇ بۇ سارائ!

پولات تىزىغا شاپىلاقلاپ كۈلۈپ كەتتى، ئىككى ئايال تېخىمۇ خۇدۇكسىرەپ كەينىگە داجىدى.

— هەي ئېسىلزادىلەر، — دېدى پولات كۈلكىدىن توختاپ، — بايا تېخى ئىراندىن، تېهراندىن سۆز ئېچىۋاتقانىدىڭلار، ئەمدى هېچنېمىنى بىلمەس بولۇپ، بىر - بىرىڭلارغا قارايسىلەر... سىلەر تەدرىجىي يالىڭاچلىنىپ، بەدىنىڭلار ئېچىلغان بىلەن كاللاڭلار، زېهنىي قۇۋۇتىڭلار تېخى ئېچىلمىغان.

— ئاغزى بېسىلمايدىغان سارائ! — خانىشىنائ يېنىدىكى ئايال كەينىگە بۇرالدى، — ئوقۇش پۈتكۈزۈپ بەش يىلدىن كېيىن ئاران بىر جەم بولغان ۋاقتىمىزدا قۇلاققا ياقىدىغان باشقا گەپلىرىڭ يوقمۇ؟!

پولات يەنە كۈلدى، يېنىدا يالغۇز قالغان خانىشقا هېرىسمەنلىك نەزىرىدە بىر قاراپ قويۇپ تاماكىسىنى تاشلىدى.

— قانداق، چىشكىغا تېگىلىدىمۇ ساۋاقدىشىم؟

— بارغانچە گەپچى بولۇپ كېتىپسەن.

— سىلەر قىزلار جىق ئۆزگىرىپ كېتىپسىلەر، شۇڭا ئاغزىم ئېچىلىپ قالدى.

— بىزنى چۈشۈرۈپ، ئىككى پۇللۇقمىزنى قويمىدىڭ.

— چۈشۈرگىنىم ئەمەس، سىلەرنى سېغىنىپ كېتىپتىمەن، شۇڭا ئاغزىڭلارنى تاتىلاپ...

— سېغىنىپ؟ — خانىش پولاتقا لاپپىدە قارىدى.

— هەئە، سەن بىلەن قانغۇچە مۇڭداشىسام دەيمەن، ئاۋۇ گۇللۇكتە بىردەم ئولتۇرايلىمۇ؟

— مەن ساھىبخانا تۇرۇپ بىر ياقىقا كەتسەم بولمايدۇ، ھېلىغىچە بىر پۇرسەت كەلسۇن.

— پۇرسەت... ھە بولىدۇ، ئەمىسە.

زىيادەت كۆڭۈللۈك داۋام قىلىۋاتاتتى. ئالدىن پىلانلانغان ئەتراپلىق ئورۇنلاشتۇرۇش، مول نازۇنېمەتلەر مېھمانلارنى رازى قىلغانىدى. بولۇپمۇ زىيادەتنىڭ رەڭدارلىقىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن چارباغدىكى دەل ـ دەرەخ، گۈل ـ گىياھلارنىڭ رەڭگى بىلەن ماسلاشتۇرۇپ لايىھەلەنگەن رەڭدار چىراغلار سورۇننى رومانتىك بىر دۇنياغا ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى.

خانىش گويا مۇشۇ باغنىڭ كېپىنىكىدەك رەڭدار سورۇندا ئۇچۇپ يۈرەتتى. ئۇ كىملەرنىدۇر ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ ئولتۇرۇشقا ئۇندەيتتى. كىملەرنىڭدۇر چاقچىقىغا ۋىلىقلاپ كۈلەتتى، كىملەرنىڭدۇر قەدەھ سۆزىگە رەھمەت ئېيتاتتى. خۇمارلىق كۆزلىرى بولسا كۆل بويىدىكى ئاسما ئورۇندۇقتا تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان پولاتقا تەقەززا ئىدى. ئادەتتىكى چاغلاردا بۇۋاقنىڭ بۆشۈكىدەك يەڭگىل تەۋرىنىپ تۇرىدىغان بۇ ئورۇندۇقتا ئۇنىڭ مىليونېر ئېرى قۇشلارنىڭ خۇش ناۋاسىغا قۇلاق سالغاچ خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى. بەدىنى تولغان، ئېغىرلىقى يۈز كىلوغا يېتىپ قالىدىغان ئۇ ئادەم ئادەتتە سىپايە، رايىش كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ ئورنىدا ئولتۇرغان مۇنۇ پولات بولسا پۈتۈنلەي ئۇنىڭ ئەكسىچە... پولات خېلى كۆپ ھاراق ئىچكەن، قولىدا ئىس پۈرقىراپ تۇرغان تاماكا، كۆزلىرى خۇمارلاشقان...

مېھمانلىرى ئۇچۇن پەرۋانە بولۇپ ئۇچۇپ يۈرگەن خانىش پولاتنىڭ يېنىغا كەلدى.

— ياۋاللا، مېنى ئۇنتۇپ قالدىمكىن دەپتىمەن... كېلە، ئولتۇرە!

— سەن ئۆزۈڭچە ئېرىمنىڭ كۆرسىدا ئولتۇرۇۋاپسەنغۇ؟

— ئېرىڭنىڭ شاھ كۆرسىمىدى، بۇ؟

— شۇنداق.

— ئۇنداق بولسا جايىمنى تېپىپ ئولتۇرۇپتىمەنغۇ. مەن سېنىڭلا ئەمەس، ئېرىڭنىڭمۇ مېھمىنى جۇمۇ، خانىمايى.

— بۇگۈن قەيەردە ئولتۇرغۇم كەلسە، شۇ يەردە ئولتۇرىمەن دېمەكچىمۇ، سەن؟

— مېھمانلىق ھۆرمەت ـ ئېتىبارىم شۇنىڭغا لايىق... كېلە، ئولتۇرە!

خانىش پولاتنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى، ئىلگىرىكى چاغلاردا ئېرى ئۇنى بۇ ئورۇندۇقتا بىللە ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلغاندا، خانىش: سىز ھەم سېمىز، ھەم ئېغىر، شۇڭا ئىككىمىز ئاسما ئورۇندۇققا ماسلاشمايمىز، دەپ ئۆزرىنى قاچۇرغاندى.

— قانداق، ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ باغچىسىدىكى ئورۇندۇقتا چاپلىشىپ ئولتۇرغان قىياپىتىمىزگە ئوخشىدۇقمۇ؟

— ئەمدى ئۇ چاغلاردىكىگە ئوخشىماق تەس، پولات... — دېدى خانىشنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ. پولات ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ۋۇجۇدىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى ھەم بىر پەس جىم بولدى، ئاندىن كېيىن ئاۋازىنى پەسەيتىپ سورىدى:

— سەن قانداقلارچە ئۇ ئادەم بىلەن توي قىلىپ قالدىڭ؟

خانىش ئۇندىمىدى، ئۇ ھەمدۇللا ھاجى بىلەن توي قىلغان بەش يىلدىن بېرى تونۇش ـ بىلىشلىرىلا ئەمەس، بەلكى پۇتۇن جاھان شۇنداق دەپ سوراۋاتقاندەك ئىدى، پولات ئۇنىڭ يارىسىنى تاتلىغاندەك بىر گەپنى قىلدى:

— مەن سېنى بىر مىليونېر بىلەن توي قىلدى دەپ ئاڭلاپ ئانچە ھەيران بولمىغان، بىراق بۇگۈن چۈشتە كاتتا مېھمانخانىلارنىڭ ئالدىدا ئۇ ئادەم بىلەن ماشىنىدىن چۈشكىنىڭلارنى كۆرۈپ ئوڭدامغا يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قالدىم. قارىسام، ئۇ مىليونېر دادىڭ دېمەتلىك ئادەم ئىكەن، سەن...

خانش ئۇندىمىدى. پولاتنىڭ گېپى ئۇنىڭ كۆڭلىنى بىر قىسما قىلىپ قويغانىدى.

ــ گەپ قىلە، ساھىبخانا تۇتۇلۇۋالسا، مېھمان ئېچىلالمايدىكەن.

ــ مېنى گەپكە سېلىپ نېمە قىلماقچىدىڭ؟

ــ گەپكە سالماقچى ئەمەس، پاراڭلىشىۋالايلى، دېدىم. بىز بەربىر ئەتە خوشلىشىمىز ئەمەسمۇ...

خانش بىر پەس جىمجىت ئولتۇردى. كېيىن ئىختىيارسىز ھالدا كېيىكتەك بوزلىدى:

ــ بۇ ئىشنى بىر ــ ئىككى ئېغىز گەپ بىلەن چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيمەن. مەن ئادەم بولۇپ تۇغۇلۇپ، دادا مېھرىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلگەن قىز ئەمەس... ئەقلىمگە كەلسەم، ئۆگەي دادامنىڭ سوغۇق كۆزلىرى ئالدىدا تەمتىرەپ يۈرگەنىكەنمەن، مەن شۇنداق بىر باغرى تاش ئادەمنىڭ ئالدىدا يېتىم ئوغلاقتەك شۇمشىيىپ چوڭ بولدۇم. ئانامنىڭ ماڭا زىمىستاندىكى قۇياش نۇرىدەك ئىللىقلىق بېرىپ تۇرغان ئانىلىق مېھىر ــ مۇھەببىتىدىن باشقا مېنى قانات ئاستىغا ئالغۇدەك قۇدرىتى يوق ئىدى. قېقىندى ــ سوقۇندىلىق ئىچىدە كۈن ئۆتكۈزمەك قانداق تەس ــ ھە ! شۇنداق مۇھىتتا ئاستا ــ ئاستا چوڭ بولغانسېرى، مەندە ئۆز دادامنى كۆرۈپ بېقىش ئىستىكى پەيدا بولدى، بۇ ئىستەك كۈندىن ــ كۈنگە كۈچىيىپ ۋۇجۇدۇمدا بارغانچە ئوت بولۇپ يانىدى. تولۇق ئوتنۇرا مەكتەپكە چىققان ۋاقتىمدا مەن ئاشۇ ئوتتەك ئىستەكنىڭ تۈرتكىسىدە ئۆز دادامنى ئىزدەپ تاپتىم. بىراق، مەن ھەم ھوقۇقدار، ھەم سۆلەتۋاز (ئۇ كاتتا بىر باشلىق ئىكەن) دادامدىن ناتۇان يۈرىكىم ئىنتىلگەن ئاتىلىق مېھرى ئەمەس، تەڭقىسىقلىقتىن پەيدا بولغان ھېسداشلىققا ئېرىشتىم، خالاس. مېنىڭسىزمۇ بىر ــ بىرىدىن چىرايلىق ئۇچ قىزى بار ئۆز دادام ئۆزىنى تەڭلىكتە قويماسلىقىنى، مۇمكىن بولسا ئۆزى مېنى ئىزدەپ تۇرىدىغانلىقىنى ئۆتۈنۈپ، ماڭا يۈز

سوملۇق قىزىل قەغەزدىن ئۇچنى تەڭلىدى. مەن ئۇنىڭ پۇل تەڭلىگەن قاۋۇل، ئەپچىل قولىنى خىجالەتچىلىكتە قويۇپ ئۇن ـ تىنسىز كەينىمگە بۇرىلىپ كېتىپ قالدىم.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن پىنھانلاردا ياش تۆكىدىغان، ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كېتىدىغان ناتۇۋان قىزدىن ھەممىگە سوغۇق قارايدىغان، ھەممىگە نەپرەتلىنىدىغان تەبىئىتى سوغۇق بىر ئىنسانغا ئۆزگىرىشكە باشلىدىم.

ـــ تولا مىشىلدىما، كىمنىڭگە يىغلاپ بېرىسەن؟ ! كۆرۈشنى ئارزۇلىغان، مېھرىگە تەلپۈنگەن، ئۆز داداڭنىمۇ كۆرۈپ قويدۇڭ، لېكىن ئۇ سۆلەتۇاز باشلىق ساڭا نېمە بەردى؟ ھېسداشلىق بىلەن ئۆتۈنۈش بەردى شۇ ! قېنى، ۋاي قىزىم بۇ سەنمۇ... دەپ باغرىغا باسالىدىمۇ؟ پىشانەڭگە سۆيۈپ قويالىدىمۇ؟ ئىككى ئېغىز يۇرەك سۆزىنى قىلىپ ئۆزىنىڭ ئۆكۈنۈشىنى، قىزىنىڭ كەچۈرۈشىنى ئېيتالىدىمۇ؟ ياق ! ياق ! ئۇ ساڭا ئاتىلىق مېھرىنى بەرمەيلا قالماستىن، بەلكى ئوخشىمىغان بىر خىل ئازابنى، ئازابلىق ئەسلىمىنى قالدۇردى، خالاس، دەيتتىم ئۆز ـ ئۆزۈمگە.

ئەقلىم يېتىلگەنسېرى ھاياتنىڭ رەھىمسىزلىكىنى تونۇپ يەتتىم، ئادەملەرنىڭ بۇ دۇنيادا بىر ـ بىرىگە ھاجىتى چۈشمىسە، بىر ـ بىرىدىن روھىي مەدەت ئىستىمىسە ئاردا مېھىر ـ شەپقەت بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندىم. غېرىب ـ غۇرۇا ھاياتىمغا نىجاتلىق ئىزدەپ، ئۆزۈمنى كىچىچە ـ كۈندۈز ئۆگىنىشكە ئۇرۇپ يۇقىرى نەتىجە بىلەن ئالىي مەكتەپكە كىردىم. ئالىي مەكتەپ ھاياتىمدىكى ئىشلار ساڭا ئايان، مەن سەن بىلەن بىر يىل بىللە ئوقۇ ـ ئوقۇماي باشقىچە بىر قىزغا ئايلىنىشقا باشلىدىم، مەن باشتا نېمە بولغانلىقىنى تازا بىلەلمىدىم. كېيىن بىلسەم، مېنىڭ گۈزەل رۇخسارىم ئۆزۈمگە دۈشمەن بولۇۋېتىپتۇ. مېنىڭ ھېلىقى سۆلەتۇاز ئۆز دادامغا تارتقان سۈتتەك ئاپپاق چېھرىم، بۇلاقتەك كۆزلىرىم، قارلىغاچ قانىتىدەك ئەگىم قاشلىرىم، ئىلىپتەك بۇرنۇم، ئويماقتەك

ئاغزىم ئاشىق بولغۇچىلارنىڭ كۆزىنىڭ يېغىنى يەپ، كۆڭلىنىڭ ئارامىنى بۇزۇپ، تاپىنىنى قىزىتىپ، ئاغزىنى قىچىشتۇرۇپ زادىلا ئارام تاپتۇرمايۋېتىپتۇ... ئەنە شۇنداق تاشقى مۇھىتنىڭ تەسىرى بىلەن ئىچكى جەھەتتىكى ئىقتىسادىي موھتاجلىق مېنىڭ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ھېلىقى سوغۇققان، نەپرەتلىك كۆزلىرىمنى ئاستا ـ ئاستا ئۆزگەرتىپ، تەبەسسۇم بىلەن كۇلۇمسىرەيدىغان جازىبىدار كۆزگە ئايلاندۇرۇشقا باشلىدى. مەن بىردىنلا ئۆزگىرىشكە باشلىدىم...

21

كەچكى قۇياش نۇرى بىنالارنىڭ غەربىي تېمىنى، ئەينەكلەرنى نۇرلاندۇرۇپ تۇراتتى. بىر پەستىن كېيىن قۇياش پاتسا، بۇ بىنالار ئاستا ـ ئاستا قاراڭغۇلۇققا سىڭىپ كېتەتتى... سىڭىپ كېتەتتى ـ يۇ، قاراڭغۇنى قوغلىماقچى بولغاندەك بىر ـ بىرلەپ چىراغلىرىنى ياندۇرۇپ باشقىچە بىر قىياپەتتە كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولاتتى.

نۇر ـ زىيالىق قۇياش بىلەن تەڭ ئۇپۇقتا سىڭىپ كەتكەندەك، چىرايىدىن كۇلكە ئۆچكەن، قوشۇمىسى تۇرۇلگەن ھەمدۇللا ھاجى تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپىنى ھەيدەپ شەھەر كوچىلىرىدا ئايلىنىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ نەگە ماڭغىنى، نېمە ئىشقا ماڭغىنى ئېسىدە يوق ئىدى. ياش، گۈزەل خوتۇنىنىڭ: مېھمانلىرىم تارتىنىپ قالمىدۇ، دەپ ئالدىنى توسقىنى ئۇنىڭ كۆڭلىگە كەلگەنىدى. ئۇ بىرەر يىلدىن بېرى خانىشىنىڭ ئۆزى بىلەن سورۇنلارغا بېرىشتىن قېچىۋاتقىنىنى سېزىپ تۇراتتى. بۇگۈن ئۆزىنىڭ قورۇسىدا مېھمان كۈتىدىغان چاغدىمۇ شۇنداق قىلدى. ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم بىر خوتۇن كىشىنىڭ ئالدىدا خورلۇق ھېس قىلغان ھاجى ماشىنىنىڭ سۈرئىتىنى ئاشۇرۇۋەتكەنلىكىنى، قىزىل چىراغدا توختىمىغانلىقىنى سەزمەي

قالدى. كېيىنكى ئايلانمدا قاتناش ساقچىسى ئالدىنى توسقاندا، پىراۋىسىنى تەكشۈرۈپ جەريمانە تالونىنى قولىغا تۇتقۇزغاندا ئاندىن ئۆزىگە كەلدى.

ھەمدۇللا ھاجى شەھەر مەركىزىدىن يىراقلاپ، دائىملىق چۆپقىتى بولغان ساتىراش ئۇستىنىڭ دۇكىنى ئالدىغا كەلدى. پىكاپنى يول ياقىسىدىكى پىيادىلەر يولىغا تارتىپ توختاتقاندىن كېيىن، ساتىراشخانىغا كىردى. ساتىراشنىڭ يۈمشاق ئورۇندۇقى ئۇنىڭغا بۇگۈننىڭ جىددىيلىكىنى بىردەم بولسىمۇ ئۇنتۇلدۇراتتى، ھاجى ساقلىنى ئالدۇرغاچ بىر پەس ئارام ئېلىپ، كەيپىياتىنى تەڭشۈالماقچى بولدى.

— چاچنى بويامدۇق، ھاجىكا؟ — تونۇش ئۇستىنىڭ سوئالى ھاجىنى سەگىتىپ قويدى.

— ياق، ساقالنى...

— ساقاللىرى تېخى ئۆسمەپتۇغۇ.

— شۇنداقمۇ؟ — ھاجى بىرئاز ئۇڭايسىزلانغاندەك بولدى.

— چاچنى بويىاپ قويايى بولمىسا، قارىسىلا، تېگىدىن يەنە ئاق چاچلار چىقىپ بولغان گەپ، بولمىسا چىرايلىق ئاغىچىلىرى...

— مەيلى، شۇنداق بولسۇن، — ھاجى كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا باشقا خېرىدارلارغا قاراپ قويۇپ ئورۇندۇقىغا قىيسايدى. ساتىراشنىڭ چاقچىقىغا مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. ئۇ ئىلگىرى چاچ بويىاتمايتتى. خانىش ئۇنىڭ ھۇجرىسىغا كىرگەندىن بېرى بۇ يېڭىلىق پەيدا بولدى.

ساتىراش بىرەر سائەتچە داۋاملاشقان مەشغۇلاتىنى ئاخىرلاشتۇراي دېگەندە، ھاجىنىڭ يان تېلېفونىدىن تورغاينىڭ چۇچۇلىغان ئاۋازى كەلدى. ئۇ يانفونىنى قۇلىقىغا تۇتۇپ:

— قانداقراق ئەھۋاللىرى؟ — دەپ قارشى تەرەپتىن ئەھۋال سورىدى.

— بۇگۈن بىر كېلەلەرلىمۇ، جېنىم ھاجىم؟ — يانفوندىن ئايال كىشىنىڭ مۇلايىم ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ باراي، ـــ هاجىنىڭ چىرايىغا كۆلكە يامىرىدى، ـــ بازاردىن بىرەر نەرسە ئالغاچ بارايمۇ؟

ـــ رەھمەت، بىز ئۇچۇن شۇنداقلا كېلىشلىرىمۇ بىر غەنىيمەت، هاجىم .

ـــ ئەلسەنەمگىچۇ؟

ـــ ئۇنىڭ لازىمەتلىكلىرىمۇ بار، بىرمۇنچە تاتلىق ـ تۇرۇم، ئويۇنچۇقلارنى ئېلىپ بەرگەن.

ـــ ماقۇل ئەمىسە، ئون بەش مىنۇتقا قالماي يېتىپ بارىمەن.

هاجى ساتىراشخانىدىن چىقتى. پىكاپنى هەيدەپ كوچىلاردىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ شەهەرنىڭ شەرقىي جەنۇبى بۆلىكىدىكى كونىشەهەر رايونىغا كىردى. ئەگرى ـ بۇگرى تار كوچىلار قاراڭغۇلۇقتا ئەسىر بولغانىدى. بۇ يەردە يېڭىشەهەر رايونىدىكى كەڭ، ئازادە يوللار، كۆككە بوي سوزغان بىنالار، چاقناپ تۇرغان چىراغلار يوق ئىدى. هاجى پىكاپنىڭ چىرىغىنى ياندۇرۇپ باش ـ ئايىغى كۆرۈنمەس ئېزىتقۇ شەهىرىدەك، كىشىنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىدىغان بىرمۇنچە كوچىلارنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ خان كوچىسىدىكى خىش ئويما نەقىشلىك چوڭ بىر دەرۋازىنىڭ ئالدىدا توختىدى. دەرۋازا شۇ هامان ئېچىلدى، هاجى ماشىنىنى هويلىغا ئەكىردى.

ـــ هارمىغايلا، هاجىم ! ـــ ئايال دەرۋازىنى ئىچىدىن تاقۇۋېتىپ قەدىناسلارچە يېقىنلىق بىلەن هاجىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ سالامەت بولسىلا، خېنىم، ـــ هاجى بىۋاقىت سايراپ قالغان يانفونىنى بېسىۋېتىپ ئايال بىلەن ئەهۋاللاشتى.

ـــ قېنى ئۆيگە... ئەلسەنەم، خان بالام، بۇياقتا چىقسىلا، دادىلىرى كەلدى!

هەمدۇللا هاجى كاتتا ئايۇان ـ سارايلىق ئۆيگە قەدەم ئالغۇچە، ئالتە ـ يەتتە ياشلار چامىسىدىكى ئوماق بىر قىز يۇگۇرگەنچە ئالدىغا چىقىپ ئۇنىڭغا ئېسىلدى.

— ئوهوي، مېنى سېغىنىپ كەتكەن ئوخشىمامىلا، خان قىزىم؟

— ھەئە، سىلىنى بەك سېغىنىدىم، دادا. ئۇزاق بولدى، ئۆزلىرى كەلمىدىلە، بۇنداق كەلمەۋەسىلىرى قانداق بولدۇ، دادا؟

— ۋۇنەم، ۋۇنەم، — ھاجى قىزىنى كۆتۈرۈۋېلىپ كەك پېشانىسىگە، ئالمىدەك قىزىرىپ تۇرغان ئىككى مەڭزىگە ئاتىلارچە مېھرى بىلەن سۆيدى، — سودا ـ تىجارەت ئىشى بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتتىم، خان بالام!

— پۇللىرى شۇنداق جىقتىغۇ، دادا؟ — قىز ھاجىنىڭ بوينىغا گىرە سېلىپ، يېپىشىپلىۋالدى.

— ئەلسەنەم، ئەلسەنەم... — ھاجىنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولۇپ تۇرغان مەزلۇم ئەلسەنەمنى قولىغا ئالدى، — دادىلىرى بەك چارچاپ كەتتى، ئۇنى كۆرپىگە باشلاپ، قولىغا سۇ بېرەيلى... ئاندىن بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يەيلى، بولامدۇ؟

— ھىم... — قىز ھاجىغا يېپىشىۋېلىپ، ئانىسىغا چىققىلى ئۇنمىدى. مەزلۇم قىزنى گەپكە كىرگۈزۈش ئۈچۈن ئۇنىڭغا قورقاق سالدى:

— بۇنداق قىلىسىلىرى، دادىلىرى سىلىدىن رەنجىپ كەلگىلى ئۇنمايدۇ، جۇما، خان!

— راست شۇنداق قىلامىلا، دادا؟ — قىز ھاجىنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى، ئايال ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ قىزىنى گەپكە كىرگۈزدى، ھاجىنى مېھمانخانىدىكى ئىككى قات سېلىنغان كۆرپىگە باشلاپ، ئاپتۇۋا ـ چىلاپچا ئەكېلىپ قولىغا سۇ بەردى. ئالدىغا داستىخان سېلىپ مەزە، قەنت ـ گىزەك، قۇرۇق مېۋە ـ چۆلەرنى تىزدى.

— قېنى تاتلىق ـ تۇرۇملارغا ئېغىز تەگكەچ ئولتۇرسىلا، — دېدى ئايال ھۆرمەت، تەكەللۇپ سۆزلىرى بىلەن ھاجىغا ئىلتىپات كۆرسىتىپ، — ئۆزلىرىنىڭ كېلەلەيدىغانلىقلىرىنى ئاڭلاپ

نېرىن قىلاي دېگەن، ھازىرلا پىشىدۇ.

ــ ھە، ــ دېدى ھاجى كەينىدىكى ياستۇقتا قىيسىيىپ، ــ بۇگۈن ئانچە ئالدىرىشىم يوق.

ــ بولسا قونۇپ بەرسىلە، قىزىمىز بويۇنلىرىغا ئېسىلىپ ئۇخلىۋالسۇن.

ــ ھە قېنى، مەنمۇ ئۇنى سېغىنغانىدىم...

ھەمدۇللا ھاجى خۇش پۇرىقى ئۆيگە تاراۋاتقان زەپە چايىدىن ئىككى ئوتلىغاندىن كېيىن، خۇشاللىقتا قىلىق تاپالمايلا قالغان ئەلسەنەم بىلەن ئويۇنغا چۈشتى. ئوتقاشتەك قىزىل چاچما گىلەم سېلىنغان سالقىن، ئازادە ئۆيدە بەخت كۈلكىسى ئەۋجىگە چىقماقتا ئىدى.

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ كەچكى مەنزىلى بولغان خان كوچىسىدىكى بۇ قورۇ خانىدانلىق دەۋرىدىكى خان قەسىرىدەكلا كاتتا ئىدى. چوڭ دەرۋازىدىن كىرىشكە ئالاھىدە لايىھەلەنگەن سەينا، سەينانىڭ ئوتتۇرىسىدا گۈللۈك، گۈللۈكنىڭ مەركىزىدە يەتتىگىل سۇ پۈركۈپ تۇرغان فونتان ھويلىنىڭ ھاۋاسىنى تەتشەپ تۇراتتى. ئالدى كۇنچىقىشقا قارىغان ھەشەمەتلىك ئايۋان ـ سارايلاردىن بۇ قورۇنىڭ ئەسلىدىنلا كاتتا زەردار دۆلەتمەنلەرنىڭ قەسىرى ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. بۇگۈن بۇ قورۇدا توختىغان تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپ، كىچىككىنە قىزى بىلەن ئويۇنغا چۈشكەن بىر ئاتا خېلىدىن بېرى جىمجىتلىشىپ قالغان ھويلىغا بەخت شادلىقى ئېلىپ كەلگەندى.

ئايال يىگىرمە مىنۇتقا قالماي تاماق كۆتۈرۈپ كىردى، خىرۇستال پەتنۇستىكى جانان چىنىدىن نېرىنىڭ مەززىلىك ھىدى كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى.

ــ ئەلسەنەم، خان... دادىلىرى ئەمدى تاماق يەۋالسۇن، بالام.

ــ مەنمۇ دادام بىلەن ئولتۇرۇپ تاماق يەيمەن.

ــ دېگەنلىرىدەك بولسۇن، خان. قېنى كەلسىلە، ــ ھاجى قىزىنى قولىدىن چۈشۈرمەي داستىخانغا ئەكېلىپ يېنىدا

ئولتۇرغۇزدى، ئاندىن چىنىنى قولىغا ئېلىپ بىر قوشۇق ئاشنى پۇۋلەپ قىزىنىڭ ئاغزىغا تەڭلىدى.

— ۋىيەي، ئۆزى يېسۇن ھاجىم، مانا ئۇنىڭ ئېشى.

— بۇگۈن مەن يېگۈزۈپ قويايى، قانداق دېدىم، قىزىم؟

— ھمم...

ھاجى خېلىدىن بېرى بۇنچە كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇپ تاماق يەپ باقمىغانىدى، نېرىنمۇ بەك ئوخشىغانلىقتىن ئۇنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ كەتتى.

— كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ، ھويلىدىكى گۈللۈكتە بىردەم سەگىدۇالاملا؟ كېچىلىك كىيىملىرىنى يۇيۇپ دەزمالاپ قويغانىدىم، — قاچا ـ قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇپ يەنە قىزىق چاي كۆتۈرۈپ چىققان ئايال قۇندۇزدەك قارا كۆزلىرى بىلەن ھاجىغا باقتى.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان، — تويۇنۇپ سەل قولايسىزلىشىپ قالغان ھاجى شۇ گەپنى كۈتۈپ تۇرغاندەك سارايىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى ھۇجرىغا ماڭدى.

— سىلى مە كەلسىلە خان بالام، — ئايال ھاجىنىڭ كەينىدىن ماڭغان ئەلسەنەمنى يېنىغا چاقىرىۋالدى، — دادىلىرى كىيىم ئالماشتۇرۇپ چىقىدۇ.

ھاجى كىيىم يۆتكەپ چىقتى. ئۇنىڭ ئۇچىسىدىكى ئاق شايىدىن تىكىلگەن كەڭ يۇمشاق كېچىلىك كىيىمىدىن قىزىلگۈل ئەتىرى پۇراپ تۇراتتى.

ئۇلار ھويلىغا چىقىپ پېشايۋاننىڭ سۇپىسىدىكى گىلەمدە ئولتۇرۇشتى. گۈللۈك سەينادا توختىتىلغان پىكاپقا چىقىۋالغان ئەلسەنەم بولسا سىنقويغۇنى ئېچىپ، ناخشا ـ ئۇسسۇلغا شەيدا بولغانىدى.

يىراقلاردىن ئۇزۇپ كەلگەن ئاي ھويلىنىڭ ئاسمىنىدا توختاپ قالدى. قاردەك ئاق شايى كىيىم ئىچىدە كېرىلىپ ئولتۇرغان ھاجىنىڭ كۆزلىرى كۆكتە ئېسىلىپ تۇرغان ئايغا تىكىلگەنىدى.

— چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتەيمۇ؟ — ئايال پەس ئاۋازدا سورىدى.
هاجى ئايدىن كۆزىنى ئۇزمەي:
— نېمىشقا؟ — دەپ سورىدى.
— ئاينىڭ جامالى قاراڭغۇدا تېخىمۇ نۇرلىنىدۇ.
هاجى بېشىنى لىڭشىتتى، هويلىنىڭ چىراغلىرى ئۆچۈرۈلدى. دېگەندەك ئاي تېخىمۇ نۇرلىنىپ كەتتى.
— ئايخېنىم، — دېدى هاجى ئۇزاق جىمجىتلىقتىن كېيىن تۇيۇقسىز ئېغىز ئېچىپ، — مەن ئەللىك ياشقا كىرىپ قالغان ئادەم تۇرۇقلۇق ئاينىڭ بۇنداق نۇرلۇقلۇقىغا، چىرايلىقلىقىغا ئەجەب دەققەت قىلماپتىكەنمەن...
— سىلى ئاينىڭ چىرايلىقلىقىغا گول بولمىسلىرى هاجىم، — دېدى ئايال ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، — ئاي چىرايلىق بولغان بىلەن ئۇنىڭ هەسرىتى ئالەمچە...
— بۇ نېمە دېگەنلىرى، ئايخېنىم؟ — هاجى هەيران بولۇپ ئايالغا قارىدى.
— قارىسىلا، ئاينىڭ يۈزىدىكى داغقا...
هاجى يېڭىباشتىن ئايغا باقتى. دېگەندەك شۇنچە چىرايلىق ئاينىڭ يۈزىدە شۇنداق ئېنىق داغلار تۇراتتى، ئۇ هەيران بولۇپ ئايالغا بۇرالدى :
— دېگەنلىرى راست ئىكەن، ئايخېنىم... نېمە داغ ئۇ، سىلى بىلەملا؟
— هەسرەت، نادامەت دېغى، هاجىم !
ئايخېنىم تۇيۇقسىز هاجىنىڭ بوينىغا ئېسىلدى، بېشىنى كۆكرىكىگە قويۇپ بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى.
— نېمىشقا يىغلايلا، خېنىم؟ نېمىشقا چۈشىنىكسىز گەپلەرنى قىلىلا؟ — هەمدۇللا هاجى ئايالنىڭ يۈمشاق قوللىرىنى تۇتۇپ ئۇنى بەزلىدى.
— راست، — ئايخېنىم بۇقۇلداپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — ئەسلىدە كۇن بۇ دۇنيا ئىقلىمىنىڭ ئاتىسى، ئاي

بولسا ئانسى ئىكەن. كۇن ئۆزىنىڭ قۇدرىتى بىلەن بۇ دۇنيانىڭ كۇندۇزىنى يورۇتسا، ئاي ئۆزىنىڭ مېھرى بىلەن قاراڭغۇ تۇننى نۇرلاندۇرىدىكەن. ئاي بىلەن كۇن ئاشۇنداق ئۇلۇغ مېھىر ـ مۇھەببەت بىلەن بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ بۇ دۇنيانى ھاياتلىق نۇرىغا چۆمدۇرگەندە، خانىش يۇلتۇز ئارىغا قىستۇرۇلۇۋاپتۇ، كۇن بىلەن ئايىنىڭ ئارىسى يىراقلىشىپ كېتىپتۇ، بۇ ھالدىن پەرىشان بولغان ئاي ھەسرەت ـ نادامەتتىن پۇچىلىنىپ، پەرىشانلىق ئىلكىدە كۇن ئۆتكۇزىدىغان بوپتۇ... ھەسرەت يامان ئىكەن، ھالا بۇگۇنگە كەلگەندە، ئايىنىڭ قەلبىدىكى ھەسرەت ـ نادامەت ئۇنىڭ سۇزۇك يۇزىگە تېپىپ چىقىپتۇ...

ئايخېنىم ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي بۇقۇلداپ يىغلاشقا باشلىدى. قەلبىنى بىرئاز خىجالەتچىلىك قاپلىۋالغان ھاجى ئۇنىڭغا تەسەللى بەردى:

ـــ ياش تۆكمىسىلە، ھېلىمۇ ھال ـ ئەھۋاللىرىدىن خەۋەر ئېلىپ كېلىۋاتىمەنغۇ؟

ـــ سىلىچە، شۇلا كۇپايىمۇ؟ ئۆزلىرى ئاشۇ خوتۇننى تۆپىلەپ نىكاھلىرىغا ئالغان بەش يىلدىن بېرى مېنىڭ يۇرىكىم تونۇرغا سالغان كاۋاپتەك ئاستا ـ ئاستا قورۇلۇپ تۇگىشىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇ يۇرەك مېنىڭ يۇرىكىم بولماي قوينىڭ يۇرىكى بولغان بولسا تايىنلىق، ئاشۇ گۇزەل خانىشقا كاۋاپ قىلىپ ئاپىرىپ بەرگەن بولسىلا، ئۇ بىر يالماپلا مەززە قىلىپ يەۋەتكەن بولسىچۇ، كاشكى!

ھاجىنىڭ بېشى يەرگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ مۇنۇ دەردىمەن ئايالىغا تەسەللى بەرگۇدەك، ئۇنى بەزلىگۇدەك قۇدرىتى قالمىغاندى.

ئەي جاھان... ھەمدۇللا ھاجى تەسكىن كۆڭلىگە تەسەللى ئىزدەپ كەلگەن بۇ كاتتا ساراي ئۇنىڭ قەدىمىي خان كوچىسىدىكى ئوردىسى، يېنىدا ياش تۆكۈپ ئولتۇرغان ئايخېنىم بولسا ھالال رىزقى قېتىلغان خوتۇنلىرىنىڭ بىرسى ـــ ئەلسەنەمنىڭ ئانسى ئىدى.

22

چارباغدىكى يىغىلىش ئۇنتۇلۇۋاتقان ئەسلىمىلەرنى قايتا ئەسكە سالدى.

خانىش مېھمانلىرىنى ئۇزىتىپ، ئۇھ دېگەندە، ئاللىقاچان كېچە سائەت بىر بولۇپ قالغانىدى. ئۇ قىزىلگۈل بەرگىدەك ھۇجرىسىغا كىرىپ، ئېرىنىڭ يوقلۇقىنى كۆردى.

ــ نەگە كەتتىكىنە، بۇ ئادەم؟ ــ خانىش ئۆز ــ ئۆزىگە پىچىرلاپ، ماموق تۆشەكلەر سېلىنغان يۇمشاق كارىۋاتقا كېلىپ ئولتۇردى. تومپۇچكىدىكى تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قولىغا ئېلىپ ھاجىنىڭ يانفون نومۇرىنى باستى. بىراق، يانفون ئېتىكلىك بولۇپ چىقتى.

ــ ھىم... ــ خانىشنىڭ ھارغىن چېھرى تۇتۇلدى، گۈلبەرگى رەڭگىدىكى زەر پەردىلەر ئىچىدە تۇرغان ئازادە ھۇجرىنىڭ بۇلۇڭ ــ پۇچقاقلىرىغچە كۆز يۇگۇرتتى. ھەمدۇللا ھاجى ھۇجرىنىڭ بىر يېرىدىن لوڭكىدە پەيدا بولۇپ چىقىپ كۇچلۇك بىلەكلىرى بىلەن ئۇنى قۇچاقلىۋالىدىغاندەك بىر خىل تەمەدە ئۇمچەيدى. بىراق، كېچە جىمجىتلىقىغا چۆككەن تىپتىنچ ئۆيدە ئۇنىڭ كۆڭۈل ئىستىكى قەدىرسىز قالدى. ئۇ ئاجايىپ قاۋۇل، مېھىر ــ مۇھەببەتلىك ئادەم ئىدى. ئاياللارنىڭ قەدرىگە يېتىشنى بىلەتتى. خانىش كۇندۇزلىرى ئۇنىڭ ئەتراپىدا ھەر خىل مىجەز ــ خۇلقلارنى چىقىرىپ بىر خىل نارازى كەيپىياتتا ھېلى ئۇنى، ھېلى بۇنى دېگەن بىلەن ئەمدىلىكتە بۇ ئادەمگە كۆنۈپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى، كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىگەن خانىش تېلېفون تۇرۇپكىسىنى يەنە قولىغا ئالدى :

ــ ۋەي ئەنقەرمۇ؟ دادىڭىز ئۆيگە كەلمەپتۇ، ئۇ ئادەمنىڭ نەدىلىكىدىن خەۋىرىڭىز بارمۇ؟

ــ مەنمۇ چۈشتە كۆرۈشكەن، ئۇنىڭدىن كېيىن كۆرمىدىم، ــ

دېدى ئەنقەر ئويقۇلۇق ئاۋازدا.

— مېھمانخانىدا قونۇپ قالدىمۇ يا؟ مېھمانخانا باش مۇلازىمەت بۆلۈمى بىلەن ئالاقىلىشىپ باققان بولسىڭىز...

— ماقۇل، مەن ئۇقۇشۇپ باقاي.

نەچچە مىنۇتتىن كېيىن ئەنقەرنىڭ ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى :

— دادام مېھمانخانىغا كەلمەپتۇ.

خانىش تېلېفون تۇرۇبكىسىنى تاراقلىدە قويدى. ئىچى تىتىلداپ ئېغىر تىنغانچە، ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى... دېرىزىدە ئويناپ تۇرغان ئاي شولىسى غايىب بولۇپ يالغۇزلۇقنى قاپسىۋالغان قاراڭغۇلۇق هۇجرىنى زىمىستانغا ئايلاندۇرۇپ قويدى...

خانىش كۆزلىرىنى يۇمدى. گىرىمسەن خىيال بىلەن چۈش ئارىلىقىدا ئېزىپ يۈرگەندەك ئۆزاق بىر كېچىنى كېزىشكە باشلىدى.

— يىغلاپسەنغۇ، خانىش؟

ئايال كۆزلىرىنى زادىلا ئاچالمىدى، بىراق بۇ ئاۋاز تونۇشتەك بىلىندى. بۇ پولاتنىڭ ئاۋازى ئىدى، ئۇلار ئىككىسى ئولتۇرۇش ئاخىرلاشقۇچە مۇڭدىشىپ چىققانىدى.

— مەن سەندىن گەپ سوراۋاتىمەن، نېمىشقا بۇنچە ئازاب چېكىسەن؟

خانىش كۆزلىرىنى ئاچالماستىن، لەۋلىرىنى مىدىرلاتتى:

— مېنىڭ بۇ گۆرده يالغۇز ياتقىنىمنى كۆرمىدىڭمۇ؟

— خوپ بوپتۇ، تازا ! — دېدى پولات ئەرۋاھىتەك ئۇنىڭ بېشىدا ئايلىنىپ، — سەن ئۇنۇتېرستېتتىكى چېغىمىزدا مېنى ياراتمىغان، گۈزەل چىرايىڭنىڭ كەينىگە كىرىپ ماددىي مەئىشەتكە ئۆزۈڭنى ئاتقان !

— نېمانچە يېغىرىمنى تاتلايسەن؟ — دېدى خانىش تېخىمۇ ئېزىلىپ يىغلاپ، — سەن ئۇ چاغدا مېنىڭ گۈزەل رۇخسارىم، زىلۋا قەددى ـ قامىتىمنىڭ كەينىگە قانداق دىشۋارچىلىقلارنىڭ

يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ، پولات !

ـــ نېمە دەيسەن؟

ـــ مەن ئالىي مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن پۇل ـ ئىقتىسادتىن قىسىلىپ ھە دېگەندە ئوقۇشتىن توختاپ قېلىش خەۋپىگە دۇچ كەلدىم. ھەر يىلى مەكتەپكە تاپشۇرىدىغان ئوقۇش پۇلى قەرز بولۇپ بوينۇمغا ئارتىلغانىدى. شۇ كۈنلەردە مەن بىر تەرەپتىن ئوقۇپ، بىر تەرەپتىن ئىشلەپ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرماقچى بولدۇم، ئەپسۇسكى، مېنىڭ ئۆزۈمگە دۇشمەن بولغان بۇ چىرايىم مېنى بىر كۈنمۇ ئارامدا قويمىدى. مەن ئىشلەشكە بارغان رېستوران، تاللا بازارلىرىدىكى پۇلدار ئەرلەر مېنىڭ كۆزلىرىمگە ھەمىشە شەھۋەت، ئىشق ـ مۇھەببەت بىلەن تىكىلسە، ئاياللار كۈنداشلىق، رەشك ئوتىدا تىكىلەتتى. مەن ھېچ يەرگە پاتمايتتىم، بىر ـ ئىككى ئايلىق ئىش ھەققىمنى ئالا ـ ئالمايلا ئۇن ـ تىنسىز كېتىپ قالاتتىم، قىينىلاتتىم، ھەسرەت چېكەتتىم. شۇنداق قىلىپ، تۆتىنچى يىللىققا چىققان يىلى ھاياتىمدا تۇيۇقسىز بىر ئۆزگىرىش بولدى. مەن ئۆزۈمچە چەت ئەللىكلەر بىلەن سودا قىلىشاتقان بىر بايغا رۇسچە تەرجىمانلىق قىلىپ بېرىش جەريانىدا بۇ ئادەم بىلەن تونۇشۇپ قالدىم.

مېنىڭ نەزىرىمدىكى ھەمدۇللا ھاجى كەڭ قورساق، مەرد ئادەملەرنىڭ بىرسى ئىدى. ئۇ ھەر قېتىم ئۇرۇمچىگە كېلىپ سودىسىنى ئوڭۇشلۇق پۈتكۈزگەندە، مەن ئەستايىدىللىق بىلەن تولدۇرۇپ بەرگەن ئوخشاش مەزمۇندىكى رۇسچە، ئۇيغۇرچە توختامنى تاپشۇرۇۋالغاندا، كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قاراپ تۇرۇپ رەھمەت ئېيتاتتى. ئىشنى تۈگىتىپ مەكتەپكە ماڭسام، تاماق يەپ كەت دەپ تۇرۇۋالاتتى. ئۇرۇمچىدە ئاتا ـ ئانىسى ئەمەس، ھېچقانداق ئىچ كۆيەر تۇغقىنى يوق بىر نامرات ئوقۇغۇچىنىڭ ئىسسىق تاماقتا تەكلىپ قىلىنىشى ئالەمچە خۇشاللىق ئىش. مېنىڭ ئاتا مېھرى كۆرمىگەن ياۋا ۋۇجۇدۇم تارتىنغان ھالدا كەينىگە

داجىغاندا، ھەمدۇللا ھاجى: شۇنداق قىل، چىرايلىق قىز، مېنىڭ قورسىقىمدۇ ئاچ، دەپ چىڭ تۇرۇۋالاتتى. مەن تارتىنىپ، قورۇنۇپ تۇرسامدۇ، قورسىقىم تويغان، ۋۇجۇدۇم ئىللىغان ھالدا ئۇ ئادەم بىلەن خوشلىشىپ مەكتەپكە قايتاتتىم.

چەت ئەل تىلى مېنى ئاستا ـ ئاستا يېڭى يولغا، يېڭى دۇنياغا باشلىدى. مەن ئەنە شۇنداق سودا ئىشلىرى تەرجىمانلىقى ئۈچۈن ھەمدۇللا ھاجى بىلەن ھەر ئايدا دېگۈدەك ئۈچرىشىپ تۇرىدىغان بولدۇم. ھەمدۇللا ھاجى سودىغا كەلگەندە قىلنى قىرىق ياراتتى، يېڭىنىڭ ئۈستىدە تىك تۇراتتى. ھېسابتىن چولتا چىققان سېرىق سىنتىنىمۇ تەپسىلىي ھېساب قىلاتتى. ئۇنىڭ بۇ قىلىقىنى كۆرگەن ئادەم چۆچەكلەردىكى بېخىل بايلارنى رېئاللىقتا كۆرگەندەك بولاتتى. لېكىن، بۇ ئادەم ماڭا كەلگەندە پىخسىق ئەمەس ئىدى. ئىش ھەققىمنى ئۇدۇلمۇئۈدۇل بېرەتتى، پات ـ پات مېھمان قىلىپ تۇراتتى. بۇنى ئاز دەپ، ھە دېگەندە ماڭا كىيىم ـ كېچەك، زىبۇ ـ زىننەت سوۋغا قىلاتتى. مەن خجىل بولۇپ رەت قىلسام، ئۇ مەن بىلەن تىكلىشىپ تۇرۇپ:

«ئالە، سېنى بۇ يەردە ۋاي قىزىم، دەيدىغان ئاتاڭ بارمىدى، ئاناڭ بارمىدى ...» دەپ ئاچچىقلىنىپ قويىاتتى. بۇنداق ئىشلاردا ئۇ ئۆزىنىڭ دېگىنىنى قىلاتتى. مەن تۇرۇپلا بۇ ئادەمنى ئۆز دادامغا ئوخشىتىپ قالدىم.

ئۆمرۈمدە پەقەت بىر قېتىملا كۆرۈشكە نېسىپ بولغان ھېلىقى كاتتا دادام، ھەمدۇللا ھاجىغا ئوخشاش مۇشۇنداق قەددى ـ قامەتلىك، كېلىشكەن ئادەم ئىدى. لېكىن، مەن دادام بىلەن كۆرۈشكەندە، ئۇنىڭ چېھرىدىن بۇنداق مۇلايىملىقنى، ئىللىقلىقنى، مېھىر ـ مۇھەببەتنى كۆرمىگەنىدىم. بەزىدە ئويلىنىپ تەقدىرگە ھەيران قالاتتىم، ياراتقان خۇدا مېنىڭ خانۇەيران قەلبىمگە ئۆز دادامدىن كەلمىگەن مېھىر ـ ۋاپانى بۇ كىشى ئارقىلىق بەرگەن ئوخشايدۇ، دەپ ئۆز ـ ئۆزۈمنى بەزلەيتتىم... شۇنداق يۈرۈپ مەن ھەمدۇللا ھاجىغا ئىچەركىشىپ

قالدىم. ئۇنىڭ بىلەن سودا ئىشلىرىنى بېجىرىۋاتقاندا، دادام بىلەن چېپىپ يۈرگەندەك، تاماق يەۋاتقاندا، دادام بىلەن بىللە تاماق يەۋاتقاندەك، خوشلىشىپ مەكتەپكە ماڭغاندا، گويا دادام بىلەن خوشلىشىۋاتقاندەك تۇيغۇدا يۈرىدىغان بولدۇم. شۇ يىلى سودىسى قىزىپ كەتكەن ھەمدۇللا ھاجى رامىزاننىڭ بىر شەنبە كۈنى ئۆشرە ـ زاكات توغرۇلۇق ئېغىز ئېچىپ قالدى.

ـــ ئۆزىڭىز زامانىۋى شەھەردە تىجارەت قىلىپ يۈرگەن بىلەن، كونىلىق ئىدىيەڭىز بەك كۈچلۈك ئىكەن، ـــ دېدىم مەن خېلى ئۇزىراپ قالغان تېلىم بىلەن، ـــ ھازىر بەزى مۇسۇلمانلار ئۆشرە ـ زاكات، خەير ـ ساخاۋەت بېرىشنى ئۇنتۇپ كەتتى.

ـــ ئۆشرە ـ زاكاتلارنى بەرمەسەك بولمايدۇ، ـــ ھاجى ئۆشرە ـ زاكات، خەير ـ ساخاۋەت بېرىش توغرىسىدىكى ئىشلارنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى.

مەن قايتا گەپ قىلمىدىم، چۈنكى مېنىڭ ئۆشرە ـ زاكات بېرىش ۋە باشقا مۇسۇلمانچىلىق قائىدە ـ يوسۇنلىرى توغرىسىدىكى چۈشەنچەم يېتەرلىك ئەمەس ئىدى. ھاجى ئالتە شەھەر تەرەپلەردە بايلارنىڭ ئۆشرە ـ زاكات، خەير ـ ساخاۋەت ئىشلىرىغا ناھايىتى ئېتىبار قىلىدىغانلىقىنى، ئۆشرە ـ زاكاتقا موھتاج بولىدىغان كەمبەغەللەرنىڭمۇ كۆپلۈكىنى تىلغا ئالدى. ئەتىسى ئۇ تۇيۇقسىز بىر تۇتام پۇلنى ئالدىمغا قويدى ھەم مەن ئۈچۈن مۇلايىملىق چىقىپ تۇرىدىغان كۆزلىرى بىلەن ماڭا تىكىلگىنىچە :

ـــ مەن رامىزاندا زاكاتنى قېينىچىلىق تارتىۋاتقان ئوقۇغۇچىلارغا بېرەي دېدىم، ـــ دېدى. مەن بىردىنلا قىزاردىم، تاۋۇم بۇزۇلدى :

ـــ مېنى يۇرتىڭىزدىكى ئاشۇ كۆك نامراتلارغا ئوخشىتىپ قالدىڭىزمۇ، قانداق؟

ـــ ياق، ـــ دېدى ھاجى يەنىلا مۇلايىم قىياپەتتە «ھەدىس»تە ئۆشرە ـ زاكاتنىڭ ساۋابى، ئەھمىيىتى كۆپ تەكىتلەنگەنكەن،

شۇڭا بەزىبىر ئۆزىنى تاشلىۋەتكەنلەرگە زاكات بەرگۈچە، ساڭا ئوخشاش ئىختىساس ئىگىلىرىگە بەرگىنىم ياخشى بولارمىكىن دەپ ئويلىدىم.

مەن قولۇمنى سىلكىپ كەينىمگە بۇرالدىم.

— ھوي، ماۋۇ قىزنى... ئال، ئالە، مەكتەپنىڭ ئوقۇش پۇلىنى تۆلىيەلمىگەنلىكىنى ئېيتقان قىز سەن شۇمۇ، ئەمەسمۇ؟!

مەن لاسسىدە بوشاشتىم، ئۇ ئىشنى دەپ سالغانلىقىمغا كۆڭلۈمدە پۇشايمان قىلدىم. كەينىمدە ھاجىنىڭ مۇلايىم ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى:

— ئەسلىدە بۇ پۇلنى مەكتەپ تەشكىلى ئارقىلىق بېرەي دېگەن، لېكىن ھەقىقىي قىينىچىلىقى بار ئوقۇغۇچىلارغا ئەمەلىيلەشمەي قېلىشىنى ئويلاپ...

ئۇ بىرمۇنچە سۆزلەپ، پۇلنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويدى، بۇ ئادەم كۆڭلىدە لايىق كۆرگەن، قىلماقچى بولغان ئىشنى قىلماي قويمايدىغان ئادەم ئىدى.

مەن ئاخىر پۇلنى ئالدىم. قەرز ئالغان ئوقۇش پۇللىرىنى تۆگىتىپ، مەكتەپتە بېشىمنى تىك تۇتۇپ يۈرىدىغان بولدۇم. ھەمىشە كونىغا، ياراشمىغان كىيىملەرگە كۆنگەن زىلۋا قامىتىم يېڭى نۇسخىدىكى كىيىملەر بىلەن ئۇرۇمچىنىڭ يېڭىلىقلىرىغا لايىقلىشۋاتاتتى.

— مۇنداق دېگىن! — پولات ئەرۋاھلاردەك ئالاق ـ جالاق بولۇپ كەتتى، — مەن تېخى سېنى شۇ يىللاردا دادىسى بىر يەرگە باشلىق بولۇپ ئۆسكەن بولسا، پايدىسى ساڭا تەگسىم بولغان چېغى، دەپتىمەن!

— مەن دادا مېھرى دېگەننى بىلمەيمەن، دەپ ئېيتتىمغۇ!

— راست شۇنداق دېگەنىدىڭ... كېيىنچۇ؟ كېيىن سەن قانداقلارچە شەھەردە تۇرۇپ قالدىڭ؟ سەن ئەسلىي چەت، بۇلۇڭ ـ پۇچقاقتىكى ناھىيەدىن ئەمەسمىدىڭ؟ — پولات خانىشىڭ ئەتراپىدا پەرۋانەدەك ئايلىناتتى.

— مېنىڭ سىرىمنى كوچىلاپ نېمە قىلماقچىدىڭ؟ — ئىچ - باغرى ئوت - كاۋاپ بولۇپ قىزىپ كەتكەن خانىش پولاتقا تەتۇر قارىدى.

— مەن سېنى سۆيەتتىم، لېكىن سېنىڭ ئايىغىڭ ئېچىلىپ كەتكەنىدى. ئوقۇش پۈتكۈزگەندىن كېيىن سېنىڭ ئىز - دېرىكىڭنى ئالالمىدىم.

خانىش جىمىپ قالدى، پولات بولسا ئەرۋاھتەك ئۇنىڭغا ئارام بەرمەيتتى. ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمىغان خانىش ھالسىز ئېغىز ئاچتى:

— مەن ئوقۇش پۈتكۈزىدىغان يىلى ئەتىيازدا ئاپامنىڭ تۈيۇقسىز قازا قىلغانلىق خەۋىرى كەلدى. مەن يۇرتقا بېرىپ ئۇنىڭ يۇزىنى كۆرەلمەي، قەبرىستانلىقتىكى بىر دۆۋە نەم تۇپراقنى قۇچاقلاپ ھەسرەت ياشلىرىمنى تۆكتۈم. تۇغقانلاردىن ئاڭلىشىمچە، دوختۇر ئاپامغا يوشۇرۇن يۈرەك كېسىلى بىلەن قازا قىلغان، دەپ دىياگنوز قويۇپتۇ. ئاپامنىڭ يەتتە نەزىرىدىن كېيىن مەكتەپكە قايتىپ كەلدىم. ئۇستىبېشىمدا قارىلىق كىيىم، كۆزلىرىمدە لىق ياش... ئاپامنىڭ قىرىقى توشقۇچە يانفونۇمنى ئېتىپ ھېچكىم بىلەنمۇ ئارىلاشمايۋردۇم، بىراق بېشىمغا كۈن چۈشكەن شۇ كۈنلەردە ھەمدۇللا ھاجىنى ئويلاپ قالدىم. مېنىڭ ھاجىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ راسا بىر يىغلىۋالغۇم، ئۆز ئاتامدىن ئېرىشەلمىگەن ئاتىلىق مېھرىنى ئۇ كىشىدىن ئىزدىگۈم كەلگەنىدى.

يېز يامغۇرى سىمىلداۋاتقان بىر شەنبە كۈنى مەن ھەمدۇللا ھاجىغا ئاخىر تېلېفون قىلدىم.

— بۇ دۇنيا - ئىقلىمدا بارمۇ سەن، ھەي قىز؟ — دېدى ھاجى ئاۋازىمنى ئاڭلاپ، — دەرھال كونسۇل كوچىسىغا كەل، ئەنجانلىق ئاغىنىلەر بىلەن توختاملىشىدىغان ئىش چىقىپ قالدى!

مەن باردىم، ھاجى چىراي - تۇرقى قەشقەرلىكلەردىن پەرقلەنگۈسىز ئىككى ئەنجانلىق بىلەن سۆزلىشۋاتقانىكەن.

ئۇلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى ئاساسەن ئۇققىلى بولىدىكەن، بىلەلمىگەن گەپلەرنى رۇس تىلىدا سۆزلىشىپ ھەل قىلدۇق ھەم ھەر ئىككى تەرەپ رازى بولغۇدەك توختام تۈزدۇق.

— نەچچە قېتىم ئىزدىسەم، ئىز ـ دېرىكىڭ يوق. يانفونۇڭ ئېتىكلىك... — ھاجى ئىش تۈگىگەندىن كېيىن ماڭا سوئال نەزىرىدە باقتى. مەن ئانىسىز قالغانلىقىمنى، ئەمدى بۇ دۇنيادا ھېچقانداق يېقىن كىشىم قالمىغانلىقىنى سۆزلەپ يىغلاپ تاشلىدىم. ھاجى ماڭا تەسەللى ئېيتتى، «ھەدىس»تە شەرھلەنگەن ھاياتلىق بىلەن ئۆلۈم ھەققىدىكى بايانلاردىن نەقىل كەلتۈرۈپ كۆڭلۈمنى ياسىدى. مېنىڭ كۆڭلۈم تىنچىپ قالدى. جان كۆيەر ئاپامدىن ئايرىلىپ قالسام، ئاتام يېنىمدا پەيدا بولغاندەك كۆڭلۈم كۆتۈرۈلۈپ قالغاندى.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن ھەمدۇللا ھاجىنىڭ پېشىگە تېخىمۇ چىڭ ئېسىلدىم. ئۇنى ئەڭ پايدىلىق سودا ئۇچۇرلىرى بىلەن تەمىنلەشكە تىرىشتىم. بىر قىسىم نائىنسابلارغا ئوخشاش چەت ئەللىكلەر بىلەن يەرلىكلەر ئوتتۇرىسىدا تەتۈر تەرجىمانلىق قىلىپ ئازراق نەپكە ئېرىشىش بەدىلىگە ئۆزىمىزنىڭ ئادەملىرىنى ئوڭدا قويىدىغان قىلمىقلاردىن ساقلاندىم.

ئوقۇش پۈتكۈزگەندىن كېيىن ھاجى بىلەن خوشلىشىپ يۇرتقا باردىم. ئۆگەي دادام ئاللىقاچان توي قىلىپ ئۆيگە خوتۇن ئەكىرىۋالغان، ماڭا ھېچكىمنىڭ قارار كۆزى يوق ئىدى. خىزمەتتىن تېخى خەۋەر يوق، ئالىي مەكتەپنىڭ دىپلومى، خەنزۇ تىلى سەۋىيە ئىمتىھانى دەرىجە كىنىشكىسى دېگەندەك بىر تالاي كىنىشكىلارنى كۆتۈرۈپ يۇرۇپ، خەۋەرلىشىش شىركىتى، مېھمانخانىلاردا ۋاكالىتەن كەسىپ بېجىرگۈچى بولۇپ ئىشلەپ يۇردۇم. دۆلەتنىڭ ئوقۇتقۇچى تولۇقلاش ئىمتىھانى، مەمۇرلۇق ئىمتىھانى دېگەندەك مۇھىم ئىمتىھانلارنى كېينىكى يىلىغا ئورۇنلاشتۇرغان بولغاچقا، ياخشىراق ئىش ئورنىغا كىرىش ئۇچۇن ۋاقىت، پۇرسەت كېرەك ئىدى. لېكىن، ئۆيدە مەن بەك سىقىلىپ

كەتتىم، ماڭا نەشتەردەك قادىلىدىغان سوغۇق بىر جۈپ كۆز ئەمدى كۆپىيىپ ئىككى جۈپ بولغانىدى. شۇ ئەھۋالنى يوشۇرماي دەۋېتەي: ئۆگەي دادامنىڭ خوتۇنى مېنى ئۇنىڭدىن قىزغىنمۇاتاتتى، كۈنلەۋاتاتتى. كونا بىنادىكى تار ئۈچ ئېغىزلىق ئۆي ماڭا بەكمۇ تار كەلگەنىدى...

خانىش بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. تىلى كالۋالىشىپ، سۆزىنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى.

— ئۆي تار كەلدى؟ — خانىشنىڭ ئاغزىغا قاراپ مۇڭدەپ قالغان پولات ئەرۋاھتەك پىرقىرىدى، — ساڭا بىر ئىش بولغانمىدى؟

— ھەئە، دېكابىرنىڭ سوغۇق بىر كېچىسى مەن ئاخىر ئۆيدىن قېچىپ چىقتىم.

— ئۇھ ... نېمە ئىش بولغانىدى؟

— ھېچ ئىش بولمىدى... سوراپ نېمە قىلىسەن؟ مەن قېچىپ چىققاندىن كېيىن ھېچ ئىش بولمىدى... مەن يۇرتۇمنى، ئاپامنىڭ تۇپراقىنى تاشلاپ چەت ـ يىراق ناھىيەدىن شەھەرگە كەلدىم.

شەھەردە ھەمدۇللا ھاجىنى تېپىپ ماڭا ئۆزۈمگە لايىق بىر خىزمەت تېپىپ بېرىشىنى، ئاتدارچىلىق قىلىشىنى ئۆتۈندۇم.

— شاھادەتنامىلىرىڭنى ئېلىپ كەلدىڭمۇ؟ — دەپ سورىدى ھاجى.

مەن بېشىمنى چايقىدىم. كۆزلىرىم، ياق، كۆزلىرىملا ئەمەس، يۈرىكىم، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم توختىماي ياش تۆكەتتى. بېشىغا كۈن چۈشكەندە ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي قېچىۋاتقان ئادەمنىڭ ئەقلىگە ئۆزىنىڭ ئىسسىق جېنى، ئار ـ نومۇسىدىن باشقا نەرسە كەلسۇنمۇ !

— بولدى يىغلىما، — دېدى ھاجى، — نېمە قىلىسەن يىغلاپ؟ ئاۋۋال بىزنىڭ شىركەتتە ئىشلەپ تۇرغىن.

ھەمدۇللا ھاجى ئىگىلىكىنى زورايتىپ، ئۆي ـ مۇلۈك كەسپىگە يۈرۈش قىلغانىكەن. مەن ئۆي ـ مۇلۈك شىركىتىدە

خېرىدار چاقىرغۇچى دىرېكتور بولدۇم.

مەن قىلىۋاتقان بۇ كەسىپ ھازىرقى ئەڭ بازارلىق قىزىق كەسىپلەرنىڭ بىرسى ئىدى. ئىش ھەققى ئىش ئۇنۇمى بىلەن بىرلەشتۈرۈلگەن بولغاچقا، شەخسىي سودا قىلىۋاتقانەك بېرىلىپ ئىشلەيتتىم. ھاجى مېنىڭ خىزمىتىمدىن ھەقىقىي رازى بولغانەك قىلاتتى.

بىر كۈنى چۈشتە ھاجى مېنى تاماققا تەكلىپ قىلدى. تاماق چىققۇچە گەپ ساتتى، كېيىن تۈلۈمدىن توقماق چىققانەك، تۈيۈقسىزلا بىر گەپنى قىلدى :

— سەن بارغانچە يارىملىق قىزلاردىن بولۇپ قاپسەن. تۈرۈپلا سېنى قولدىن چىقىرىپ قويۇشتىن ئەنسىرەيدىغان بولۇپ قالدىم. مۇشۇ چىرايىڭ، ئەقلىڭ بىلەن ئۆزۈمىزنىڭ گۈزىلى بولۇپ قالساڭچۇ، كاشكى !

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز، ھاجىكا؟ — مەن ئالدىمدىكى قىزىق چاي قۇيۇلغان پىيالىگە قادىلىپ قالدىم. قۇلاقلىرىمغىچە قىزىرىپ كەتكەنلىكىمنى بىلدىم.

— ما قىزنى، بۇ ھەممە ئىنسانىنىڭ بېشىدا بار ئىش... ھوي راست، سېنى ئەنقەرگىلا تويلاپ بېرەي، بولمىسا.

— كىم ئۇ ئەنقەر دېگەن؟ — مەن يەردىن بېشىمنى كۆتۈرمەي سورىدىم.

— مېنىڭ ئوغلۇم.

— نېمە ئىش قىلىدۇ؟

— شىركەت باشقۇرىدۇ، ھازىر سىرتنىڭ ئىشلىرى شۇنىڭ قولى بىلەن يۈرۈشىدۇ، ئۆزى ساڭا ئوخشاش ئالىي مەلۇماتلىق، ئىگىلىك باشقۇرۇشتا ئوقۇغان.

مەن ئۇندىمىدىم، ئەگەر بۇ ئىش ئۇنىڭ دېگىنىدەك بولىدىغان بولسا، مۇشۇ كىشىدەك خىزىر سۈپەت، سالماق، قولى ئوچۇق ئادەمگە كېلىن بولۇپ كىرىپ ئازابلىق يۇرتىمگە، ھەسرەتلىك كۆزلىرىمگە ئاتا قىلىۋالسام رازى ئىدىم.

ـــ قانداق، بولامدۇ؟ ـــ هاجى ئاغزىدىن چىققان گەپنى دەڭسەپ كۆردىمۇ قانداق، بۇ گەپنى يەنە قايتا سوردى، مېنىڭ ئوتتەك ماقۇل دېگۈم كەلدى، لېكىن تونۇشمىغان بىر يىگىت ئۇچۇن قانداقمۇ ماقۇل دېيەلەيمەن؟! شۇڭا ئۇنىڭ چىشىغا تەگدىم.

ـــ ئاڭلىسام، بەزى ئايالار شەھەرلىككە، بولۇپمۇ قەشقەرلىككە كېلىن بولماق تەس، دېيىشىدىكەن. مەن تۇرمۇش ئىشىمدا بۇنداق يەڭگىلتەكلىك قىلسام بۆرىدىن قېچىپ، يولۇاسقا تۇتۇلۇپ قالماسمەنمۇ، هاجىكا؟

هاجى كۈلۈپ كەتتى.

ـــ شەيتان، ئىككى يىلدىن بېرى شەھەرلىكنىڭ ئاق كۆڭۈل، كەڭ قورساقلىقىنى كۆرگەنسەن، مانا!

ـــ سىلى دېگەن بەربىر تالانىڭ ئادىمى، مەن روماں بىلەن يۈز ـ كۆزىنى چۈمكىتۇالغان خېنىملىرىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ ـ قوپۇش، گەپ ـ سۆز ۋە باشقا قائىدە ـ يوسۇنلارنى ئۆگىنىپ بولالماي، سارۇاش بېشىمغا ياغلىق ئەپلەشتۈرۈپ بولالماي سىقىلىپ يۈرسەم، هە!

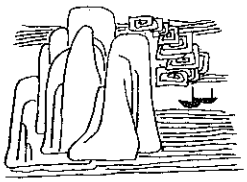
ـــ سەن بەك جىق ئىشلارنى ئويلاپ كېتىدىكەنسەن. بۇنداق قىلساڭ ئەرگە تەگمەي قېرىپ كېتىسەن، قېيىنئاتا ـ قېيىنئانىنىڭ ئالدىدا قائىدە ـ يوسۇنلارغا ئەمەل قىلىش كۈيۈ ئوغۇل، كېلىنلەرنىڭ ئەقەللىي بۇرچى. لېكىن، هازىر شەھەردە كېلىن بىلەن بىللە ئولتۇرۇۋاتقان ئەھۋاللار ئاساسەن يوق دېيەرلىك. ئازادە ياشاڭلار، بالام، دەپ ئۆي تۇتۇپ بېرىدىغان گەپ... ـــ هاجى بىر تالاي ئىشلارنى تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ كەتتى، ـــ مۇنداق بولسۇن، سەن ئاۋۇال ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ باق، قانداق؟

مەن يەنە قىزىرىپ كەتتىم. كۆڭلۈمدىكى گەپنى ئېيتسام، مەن ئەنقەرنى كۆرمەي تۇرۇپ ئۇنىڭغا قىزىقىپ قالغانىدىم...

هۇجرىنىڭ ئىشكى تاراقلىدە ئېچىلدى، پولاتنىڭ چاڭگىلىدا

جان تالاشقاندەك تېپىرلاۋاتقان خانىش چاچراپ ئورنىدىن تۇردى. دېرىزىلەردىن سەھەر قۇياشىنىڭ نۇرى بالقۇاتقان قىزىل گۈلبەرگى رەڭ ھۇجرىغا ھەمدۇلا ھاجى كىرىپ كېلىۋاتاتتى. خانىش خۇدۇكسىرەپ ئالاق - جالاق بولۇپ تىترىگىنىچە كارىۋاتقا، ئۆڭ ئىچىگە نەزەر سېلىپ ئولگۇردى. خۇداغا شۈكۈر، ئۆيدە بىر كىچە ئۆزىنى ئاۋارە قىلغان پولاتنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. شۇندىلا ئۇ مەڭدەپ تۇرغان ھالەتتىن ئۆزىگە كېلىپ، كىچىچە چۈش كۆرۈپ چىققانلىقىنى بىلدى.

خانىش ئۆزىگە ئېتىبارسىز ھالدا بىخەتەر ئىشكاپنى ئېچىپ، قانداقتۇر بىرنېمىنى ئىزدەۋاتقان ھاجىنىڭ باشتىن بويى ئالماشتۇرۇلغان كىيىمىگە، مايلاپ پارقىرىتىۋېتىلگەن ئايىغىغا، ئوخشىماس ئەتىر پۇرىقى... دېگەندەك يېڭىلىقلارغا قاراپ بىردەم چەكچىيىپ ئولتۇردى. خانىش كېچىدىن ئىز - دېرىكى بولمىغان ئېرىنىڭ باشقا يەردە قونۇپ كەلگەنلىكىدىن گۇمان قىلسىمۇ، بىراق نەدە قونغانلىقىنى بىلمەيتتى.

بەشىنجى باب

23

ئەنقەر رەنانى ئېلىپ، شەھەردىن ئۇزاپ چىقتى. ئۇلار ئالدىراش ئىشلىرىنى تاشلاپ روھىي كېسەللەر ساناتوريىسىدە تۇرۇۋاتقان ئانسى يادىكار خېنىمنى يوقلاشقا ماڭغانىدى. يادىكار خېنىم بۇ دۇنيانىڭ خارلىقىنى يەتكۈچە تارتىپ، ئاخىر روھىي مەجرۇھلۇق گىردابىغا چېرىپ قالغان بەختسىز ئانا ئىدى.

ماشىنا شاۋقۇنلاپ تۇرغان شەھەرگە يانداشقان كالتە بازارلار، مەھەللىلەردىن ئۆتۈپ يېزا يولىغا چۈشتى. بۇ كۈنلەر بىر - بىرىدىن ئالدىراش ئۆتۈۋاتاتتى. چوقۇم بېجىرىشكە، ئىشلەشكە تېگىشلىك بولغان جىددىي ئىشلار بىر - بىرلەپ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن، قولىدىن ئۆتەتتى. رەنا ھامىلدار بولغاندىن بېرى سالامەتلىكى دېگەندەك ياخشى بولمىسمۇ، لېكىن قېينىئانىسى ئۈچۈن جېنى پىدا ئىدى. ھەمىشە قېينىئانىسىنىڭ غېمىنى يەيتتى. ئەنقەرنى ئاشۇ ئالدىراشچىلىقلار ئىچىدىن ۋاقىت چىقىرىپ ئانىسىنى يوقلاپ تۇرۇشقا، دۇئاسىنى ئېلىشقا دەۋەت قىلاتتى.

ماشىنا يېرىم سائەتكە يېقىن يول يۈرگەندىن كېيىن، شەھەرنىڭ قىبلە تەرىپىدىكى خىلۋەت يېزىغا جايلاشقان باغباراڭلىق چوڭ بىر قورۇنىڭ ئالدىدا توختىدى. بۇ، كىشىگە سىرلىق بىلىنىدىغان ھەم كۆڭۈلگە قورقۇنچ سالىدىغان روھىي كېسەللەر دوختۇرخانىسى ئىدى. ئەنقەر ماشىنىدىن چۈشتى. ئىسىق تاماق ۋە باشقا لازىمەتلىكلەرنى كۆتۈرۈۋالغان رەنا

ئۇنىڭغا يانداشتى. ئۇلار چوڭ دەرۋازىدىن كىرىپ، تىزىملاش رەسمىيەتلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، بىرنەچچە بىنا ۋە گۈللۈكلەرنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ ئەڭ چەتتىكى بىناغا كىرىپ كەلدى.

— يەنە ئاپىلىرىنى يوقلاپ كېلىشتىلىمۇ؟ — كاردىوردا ئۇچراشقان بىر سېستىرا ئۇلارغا شۇنداق دېگىنىچە بېشىنى يېنىك لىڭشىتىپ ئۆتۈپ كەتتى.

— ھەئە، شۇنداق، — دېدى ئەنقەر جاۋابەن. ئۇ بۇ بىنادا يەنە بىر دوختۇرنىڭ رۇخسىتىنى ئالغاندىن كېيىن بىنانىڭ كەينىدىكى گۈللۈككە تۇتاشقان ئىشىكتىن كىردى. تۆت تەرىپى سىم تور بىلەن قاشالانغان بۇ گۈللۈكتە روھىي كېسەللەر فورمىسى كىيگەن ئەللىك ـ ئاتمىشچە روھىي كېسەل ھەر خىل ھالەتتە يۈرۈشەتتى.

— ئانام بىلەن كۆرۈشۈۋالاي دېگەن، چاقىرىپ بېرەلەرسىزمۇ؟

كېسەللەرگە قاراۋاتقان سېستىرا ئەنقەرنىڭ قولىدىكى بىر ۋاراق ئالاقىنى ئېلىپ باش لىڭشىتتى.

— قېنى كىرىڭلار.

— تاشقىرىغا چىقىپ پاراڭلاشساق بولامدۇ؟ بۇ يەردە باشقا كېسەللەر دەخلى قىلىدىكەن.

— بولماسمىكىن، كېسەلنى بۇ توسۇقنىڭ ئىچىدىن ئېلىپ چىقىپ كەتسىڭىز، بىرەر ئاۋارىچىلىك چىقىپ قېلىشى مۇمكىن!

— ئۇنداق بولماس، ئانام بارغانچە ئاجىزلاپ كېتىپتۇ.

— بوپتۇ ئەمىسە، — سېستىرا قولىدىكى «يادىكار خېنىم» دېگەن ئىسىملىككە قاراپ، گۈللۈكنىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ ماڭدى، ئۇ ئىككى ـ ئۈچ مىنۇت ئۆتمەيلا يادىكار خېنىمنى يېتىلەپ كەلدى.

— قانداقراق ئەھۋاللىرى، جېنىم ئانا؟ ! — ئەنقەر ئېتىلىپ

بارغىنىچە ئانىسىغا ئۆزىنى ئاتتى. ئانىسىنىڭ ئاجىزلاپ كەتكەن جىسمىنى قۇچاقلاپ، خودىدى يۇرىكىنى پىچاق تىلىۋەتكەندەك ھۆكۈرەپ يىغلىدى. چېھرىدىن غەمكىنلىك چىقىپ تۇرغان رەنامۇ ئۇلارغا يېپىشتى. كېسەللەر كىيىمى كىيدۇرۇلگەن ئانا بەكمۇ ياداپ كەتكەندى، كۆزلىرى قېتىپ قالغاندەك بىر نۇقتىغا تىكىلىپ تۇراتتى. ئانا ئەنقەر بىلەن كېلىنىنىڭ ھەسرەت ـ نادامەت بىلەن ياش تۆكۈشلىرىگە ئىنكاسسىز قاراپ تۇراتتى.

ئەنقەر رەنانىڭ تەسەللى بېرىشى، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا ئۇندىشى بىلەن بىرئاز ئۆزىگە كەلدى. ئانىسىنىڭ جانسىز قولىدىن تۇتقىنىچە ئۇنى يېتىلەپ، تاشقىرىدىكى گۇللۇكنىڭ چېتىدىكى خالىيراق بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇردى.

ـــ نېمە بولۇپ كەتكەنلا، جېنىم ئانا؟ ! ـــ كۆز ياشلىرى يامغۇردەك تۆكۈلۈۋاتقان ئەنقەر ئانىسىنىڭ قوللىرىدىن تۇتۇپ ئۇنى ئۆزىگە قارىتتى. بىچارە مەزلۇمنىڭ ئاق چۈشۈپ قالغان بىر جۇپ كۆزى مۇردىنىڭ كۆزىدەك ھېسسىياتسىز ئىدى، يۈمىلاق، سۇزۇك چېھرىگە ئۆمۈچۈك تور تارتقاندەك سانسىز قورۇقلار ئىز سالغانىدى. ئەتلىرى سىزىپ ياغاچتەك بولۇپ قالغان بىلەكلىرى، قومۇشنىڭ بوغۇمدەك قېتىپ قالغان بارماقلىرى توختىماي تىترەيتتى.

ـــ گەپ قىلسىلىچۇ، ئانا، بەك ياداپ كېتىپلا؟

يادىكار خېنىمنىڭ كۆزلىرى جانسىز مىدىرلاپ ئەنقەرگە تىكىلدى ھەم نائېنىق بىر تەلەپپۇزدا پىچىرلىدى:

ـــ سى... سىلەر ئۇنداق دېگەن بىلەن شە... شەھەر بىزنىڭكىدى، بالام...

ئەنقەر تەئەججۇپ ئىلكىدە ئانىسىغا يېڭىباشتىن سىنچىلاپ قارىدى. بىچارە ئانىسىنىڭ كېسىلى ياخشىلانماقتا يوق، ئەكسىچە بارغانسېرى ئەدەپ كېتىۋاتقاندەك ئىدى. رەنا قېيىنئانىسىنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىنى سىلاپ ئۇنىڭغا تەسەللى بەردى:

— ئاپا، سىلى بەك چارچاپ كېتىپلا، كۆڭۈللىرىنى ئازادە تۇتسىلا.

— ئۆزلىرى كىم، بالام؟

— مېنى تونۇمايۋاتاملا؟ مەن كېلىنلىرى رەناغۇ؟

— رەنا؟ ... رەنا خېنىم دېسىلە... سىلى ئۇنداق دېگەن بىلەن شە بىزنىڭكىدى، بالام...

ئەنقەرنىڭ يۈرىكى ئېزىلگەندەك بولۇپ، رەناغا قاراپ قويدى ـ دە، قولىدىكى يالتىراق خالتىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى:

— ئانا... كەلسىلە، تاماق يېسىلە، — ئۇ نانىنىڭ قېتىغا ئېلىنغان تونۇر كاۋىپى، پېتىر مانتىنى ئانىسىغا تەڭلىدى، تېخى قىزىق پېتى تۇرغان كاۋاپ بىلەن مانتىدىن مەززىلىك ھور چىقىپ تۇراتتى.

— بۇ... بۇنى ھې... ھېلىقى ھاجىم داداڭ يەۋالسۇن، بالام، ھەرقاچان قورسىقى ئاچ ئۇ ئادەمنىڭ ! — يادىكار خېنىم بېشىنى چايقىدى.

— دادامۇ يەيدۇ، ئانا، ئاۋۋال ئۆزلىرى بىر يېسىلىرى...

يادىكار خېنىم بېشىنى چايقاپ كەينىگە داجىدى. ئانىسىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئەنقەر ئورۇندۇقتا بىر ھازا ئولتۇرۇپ كەتتى. رەنا نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى. ھاياتنىڭ رەھىمسىز قىسمىتى بىچارە مەزلۇمنى قانداق ھالغا چۈشۈرۈپ قويغان ـ ھە ! شۇ تاپتا ئەنقەر نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى.

— قازى چوڭ داداڭ ھەممىنى بىلىپ بوپتۇ، بالام ! — دېدى يادىكار خېنىم بىردىنلا غالىبلارچە قىياپەتكە كىرىپ، — ئۇ ساقاللىرىنى تىترىتىپ، ھاسىسىنى شىلتىپ تۇرۇپ، ئۆزىنى بىلەلمىگەن ئۇ ھاياسىزدىن ھېساب ئالمەن، دېدى !

— ئانامنىڭ كېسىلى يەنە قوزغىلىپتۇ، — دېدى ئەنقەر رەناغا قاراپ، — قارا، ئۇ يەنە خاتىرىسىنى يوقاتتى، دوختۇر چاقىرايلىمكىن...

یادىكار خېنىم تېخىمۇ جانلىنىپ سۆزلەپ كەتتى:

ــ شەھەر ئەسلىي بىزنىڭ، قازى چوڭ دادامنىڭ... لېكىن ئۆزىنى بىلمىگەن ئۇ ھاياسىز شەھەرنى بىر توغرام ـ بىر توغرامدىن كېسىپ سېتىپ، تاپقان پۇلىنى جىن ـ شەيتانغا تويلۇققا بەردى... جىن ـ شەيتان دېگەن نومۇسنى بىلەمدۇ؟ ياق، بىلمەيدۇ، ئۇ مەلئۇنلار ھۇجرامغا كىرىۋېلىپ ئۆزىنى بىلمىگەن ھېلىقى ھاياسىزغا چاپلىشىۋالدى، ئۇنى ئىگىلىۋالدى... كېيىن يەتتە كېچە ـ كۈندۈز ئىسسىتقۇ، سوۋۇتقۇ قىلىپ ئۆزىنى بىلمىگەن ھېلىقى ھاياسىزنى ماڭا ئۆچ قىلىۋەتتى. گۈلدەك چىرايىمنى ساماندەك سارغايتتى. يۇلتۇزدەك كۆزلىرىمنىڭ نۇرىنى ئۆچۈردى، مەزلۇم قەلبىمنى خار زەبۇن قىلدى. ئۆز خانامدا رەشك دوزىخىنىڭ ئوتىدا كۆيدۈم، لاۋۇلداپ تۇرغان كۈنداشلىق ئاتەشلىرىدە كۈل بولدۇم. خارۇزارلىق، ئاھانەت سىرتماقلىرىدا بوغۇلدۇم...

ــ بولدى سۆزلىمىسىلە، ئاپا، ــ رەنا قېينىئانىسىغا تەسەللى بېرىپ، ئۇنىڭ نادامەت ياشلىرى قېتىپ قالغان يۈز ـ كۆزلىرىنى سىلىدى.

ــ سۆزلىمىسىلە؟ ــ يادىكار خېنىمنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگىرىپ، كۆزلىرىنىڭ قارىسى تارتىلدى. ئالاق ـ جالاق تىترەپ ئالمجوقا سۆزلەشكە باشلىدى، ــ ئاخشام خانغا ھال دادلاپ بارسام، ئوغلاقتا سالغان ئات ئۇركۈپ كېتىپ، ۋالىينىڭ پاپىداسىنى پېتىقلىۋەتتى. قۇناخۇن ھاسسىنى توكۇلدىتىپ ئالدىغا كەلگەندە، شامال تامدىن ئالتۇن چىققان. ساھابىلەر خان كوچىسىدا دۇتار چالسا، پەردازخاندا ياشىرىۋاتقان ئالۋاستىلار ناماز ئوقۇمايدۇ، ساقچى خوتۇن پېنسىيەگە چىقىپ قورساق كۆتۈرۈپتىكەن. خانىنىڭ ۋەزىرى ئون بەش ياشلىق توقالغا تېگىپتۇ، ھاجى ساقلىنى ئۇنتۇپ قېلىپ كەپتىكەن، پاختەك گۈگۈلاۋېرىپ، شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قوناقلىقتا شەپە

چىقىپ، مەھشەرگاھتىكى خام بازىردا ئېشەك ئايروپىلانىنى سۆرەپ، دوغدا ئاغزى كۆيۈپ قېلىپ، دوختۇر ئەچكۈلىرىنى ھەيدەپ كېلىۋاتسا، سەھرالىقلار قاپاقتا كۆلدىن سەنەركە ئۈسۈپ، نېمە قىلسەن ئۇرۇمچىدىن ناھىيەگە يۆتكىلىپ... زاكۇ ئەتكۈدەك قوناق ئۈنۈكۈ يوقمىدى... ھاكىم پىيادە كېلىۋاتسا، ئىت بولغاندىكىن كوچىدىلا چاپلىشىپ قېلىپ، خان خەۋەر تاپسا، كوچا ئاپتوبۇسلىرى ئۇ خوتۇننى ئۈچ تالاق قىلىپ...

— ئانا، سىلە زادى نېمە دەۋاتىلا؟! — كۆز ياشلىرى تارىلاپ تۆكۈلۈۋاتقان ئەنقەر تاقەت قىلالماي ئاخىر دوختۇر چاقىردى. تاقا - تۇققا سۆزلەۋاتقان يادىكار خېنىم ئەمدىلىكتە ئەسەبىيلىشىپ قاقاھلاپ كۈلۈپ چاچلىرىنى يۇلۇشقا باشلىغانىدى...

24

ئەنقەر ھېلىدىن - ھېلىغا سايراپ توختىمىغان يانفونىغا پەرۋا قىلماي، ئانىسىغا قاراپ ئۇزاق ئولتۇردى. شۇ تۇرقىدا ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرى ياشقا تولدى، ئۇي - خىيالى بولسا بالىلىق چاغلىرىغا باغلاندى. ھەمىشە يۈرەك - باغرىنى تىلىدىغان ھەسرەتلىك ئەسلىمە يەنە كۆز ئالدىدا قايتىلاندى...

ئۆيدىكى خار - زارلىقنىڭ مۇقەددىمىسى بىر تۇي كۈندىن باشلاندى... مەست - ئەلەستەك پىرقىراۋاتقان كىشىلەر قۇيۇندا قالغان قامغاقتەك ئۆز ھالىنى ئۇنتۇغاندى. ئويۇنچى، شوخ بىرسى بەللىرىنى تولغاپ، قاش - كۆزلىرىنى ئوينىتىپ ئەنقەرنىڭ ئالدىغا كەلدى، ئۇنى ئۈسۈلغا تارتتى. ئەنقەر بېشىنى چايقاپ كەينىگە داجىدى، تويدا قۇرتتەك مىغلىدىشىپ تۇرغان كىشىلەرنىڭ ئارىسىغا كۆمۈلدى.

— ئۈسۈلغا چۈش، ئوينا! — ھالقىسمان قىستىلىشىپ تۇرغان تۇي ئەھلى ئۇنى ئالدىغا ئىتتەردى، ئىتتىرە - ئىتتىرە،

ئاخىر سورۇنغا چىقىرىپ قويدى.

— ئوينىيالمايمەن، بىلمەيمەن ! — ئەنقەر داۋاملىق كەينىگە تىرەجەپ يۇلقۇندى، بەك كۆچىنىپ كەتكەنلىكتىن توپلىق يەرگە يىقىلدى.

— قوپە توپىدا ئېغىنمايسەن... ئىككى پەدە ئويناپ قويغىنا، داداڭنىڭ خۇشلۇقى ئۈچۈن !

— بىلمەيمەن.

— قەيىرىڭ ئوغۇل بالا سېنىڭ، بىلگىنىڭچە ئويىنىغىنا...

مىغىلدىشىپ تۇرغانلار ئەنقەرنى ئالداپ ـ سىلاپ، ئىتتىرىپ دېگۈدەك يەنە سورۇنىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چىقىرىپ قويدى. هويلىدىن چاڭ ـ توپا كۆتۈرۈۋەتكەن بۇ مەجنۇن كىشىلەر داراڭلىشىغا بېقىپ، كاسسىنى هەريان تولغاپ، مۇزىسىنى لىكىلدىتىپ، تىللىرىنى چىقىرىپ، خۇددى خامان سۆرەۋاتقان كالىدەك بالىنىڭ ئەتراپىدا چۆرگۈلەشكە باشلىدى. سازەندىلەر بولسا توختاۋسىز پەدە يۆتكەيتتى:

جاهانغا پاتمىغان سەركە،
قازانغا قانداق پاتقانسەن؟

...

ئەنقەر گويا قۇيۇندا قالغاندەك هېس قىلدى، ئۇرۇلغان داپنىڭ ئاۋازىغا ماسلاشتۇرۇپ پۇتلىرىنى يۆتكىدى، قولىنىمۇ كۆتۈردى... قۇيۇن تېرەك يوپۇرمىقىنى بىردىنلا شاراقشىتىۋەتكەندەك، سورۇندىن پاراق ـ پۇرۇق كۈلكە كۆتۈرۈلدى. ئۇسسۇل ئويناپ باقمىغان بالىنىڭ مېڭىشلىرى ئانچە قامىلاشمىغاچقا، ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرغانلار پاراققىدە كۈلۈپ كېتىشتى. بالىنىڭ يۈز ـ كۆزى ئوت بولۇپ يانىدى، پاڭگىدە ئېتىلىپ يىغلىدى. سورۇنىنىڭ كۈلكىسى تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى.

— قاراڭلار مىشىلداپ كەتكىنىنى... هەي، قەيىرىڭ ئوغۇل

بالا سېنىڭ؟

ـــ يىغلىما، سەنمۇ مەخسۇم داداڭدەك بولغاندا مۇشۇنداق خوتۇن ئۈستىگە خوتۇن ئالسەن!

ـــ داداڭنىڭ نوچىلىقى يۇقسۇن، جۇمۇ ساڭا!

ـــ يىغلىما، بالام، يىغلىما، ـــ يىگىت كۆرپىسىدە چاڭنى قۇرۇپ كېرىلىپ ئولتۇرغان دادىسى ھەمدۇللا مەخسۇم چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئەنقەرنىڭ يېنىغا كەلدى. مەيدە يانچۇقىدىن قىپقىزىل پۇللارنى ئېلىپ بېشىدىن ئۆرۈمە قىلىپ سازەندىلەرنىڭ ئالدىغا تاشلىدى، ـــ بۇ داداش، ئاپاشلىرىڭچۇ بالام، سېنى مۇشۇنداق تويلاردا ئويناپ پىشسۇن، دەۋاتىدۇ، ئەركىكىم، ھە قېنى يىغلىمايلا بىر پەدە ئويناپ قويە، قېنى!

دادىسىنىڭ ئەنقەرنى پەپىلەشلىرى جاۋابسىز قالدى. ئۇ سورۇندىن قېچىپ سىرتقا چىقتى. يۈگۈرگىنىچە توي دۇمبىقى ياڭراۋاتقان ھويلىنىڭ ئالدىدىكى ئۆستەڭ بويىدا توختىدى.

بالىنىڭ يۇرىكى يىغلىدى، ياشلانغان كۆز چاناقلىرىدا يەر ـ جاھان خىرەلەشتى. «ئاپام ئەمدى قانداقلا قىلار؟» دەپ ئويلىدى ئۇ. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئانىسى يادىكار خېنىمنىڭ سىيماسى كەلدى. ئانا ئۆرتىنەتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئەلەملىك، چېھرى مىسكىن كۆرۈنەتتى. خورلۇق دەستىدىن قوقاسقا كۆمگەندەك پۇچىلانغان يۇرىكى نىمجانلىشىپ، ۋۇجۇدى ئۆرتىنىۋاتاتتى...

كېلىپ ـ كەتكەن ئادەملەرنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەيتتى. توي ناغرىسىنىڭ پەدىسى ھېلىدىن ـ ھېلىغا يۆتكىلىپ تۇراتتى.

ھەمدۇللا مەخسۇم پېشايۋان ئاستىدىكى قات ـ قات تەتىلا كۆرپىدە بەھۇزۇر ئولتۇراتتى. بىغەم، مەغرۇر، گۆشلۈك يۈزىدىكى كەڭ زىننىلىرى ئىچىدە قوچقارنىڭ مۈڭگۈزىدەك دىڭگىيىپ تۇرغان سۆلەتلىك بۇرۇتى، تۈگمىسى ئېتىلمەي قالغان كۈل رەڭ كاستۇمىدىن چىقىپ تۇرغان قورسىقى، يوغان بېشى، قوش ئېڭىكى كەڭ يەلكىسىگە خويمۇ ياراشقاندى... ئەنقەرنىڭ بۇ داڭدار دادىسىنى ئاشۇ سۆلىتى بىلەن ئۆزگە چوكانلارنىڭ

يۇرىكىنى ئويىنىتالمايدۇ دېگىلى بولمايتتى. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ بايلىقى، پۇلى...

ــ ئۇكام، دادىڭىز سىزنى ئىككى كاپام پولۇ يېسۇن، دەيدۇ. قورسىقىڭىزمۇ ئاچقاندۇ بۇ چاغقا؟

ئانىسىنى ئۇنىڭ خىيالىدىن قوغلىغان كىمكىن؟ ئەنقەر كەينىگىمۇ قارىماستىن تۇرۇلۇپ، بوغۇلۇپ توۋلىدى :

ــ يېمەيمەن، ئاچ قالمىدىم !

ــ يەڭ، ئۇكام، جاھىللىق قىلماڭ.

ــ سەنلەر جاھىل ! ــ بالا ئالدىدىكى لاي ـ لاتقىلارنى تاتىلاپ ئېلىپ كۆزىگە كىرىشۇالغانلارغا ئاتتى. بۇ ئادەملەر ئۇنىڭ قەلبىدىن ئانىسىنى قوغلايمەن دەپ خام خىيال قىلىۋاتاتتى.

ــ ئىلگىرىكىن كاج ئادەم بوپتۇ بۇ، دادىسىنىڭ تويىدىمۇ ئەسكىلىك قىلىپ نېمە كەپتۇ؟!

ئەنقەر ئۆزىنى يامانلاۋاتقان، ھېسداشلىق قىلىۋاتقان كۆزلەرنىڭ ئالدىدىن يەنە قاچتى، ئۆينىڭ كەينىدىكى ئارپىلىققا بېرىپ، سارغىيىپ قالغان مايسىلارغا كۆز سالدى.

توي ناغرىسىنىڭ قۇلاقنى يارغۇدەك ئۇنلىشى بالىنىڭ قەلبىنى ھەسرەتكە سالاتتى. ئۇ مۇڭلىنىپ ئولتۇرۇپ ئانىسىنى سېغىندى. دادىسى ئەتىگەن مېھمانلارنى ماشىنىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قىزنىڭ ئۆيىگە ــ مۇشۇ ھويلىغا ئېلىپ ماڭغاندا ئانىسى خان كوچىسىدىكى ئىشىك تۇۋىدە جىمجىتلا قاراپ قالغانىدى.

ــ مەن ئانام بىلەن قالىمەن، ــ دېگەنىدى ئەنقەر دادىسىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ــ سىزنىڭ تويىڭىزغا بارمايمەن.

ــ بارمىسالىڭ مەن خاپا بولىمەن، ــ دېدى دادىسى ئەنقەرنىڭ بىلىكىدىن كاپىيىدە تۇتۇۋېلىپ، ــ ئوغۇل بالا دېگەن دادىسىنىڭ يېقىنى، ماڭسىلا، پىكاپقا چىقسىلا !

دادىسى ئەنقەرنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئولتۇردى، ماشىنىلار قوزغالدى. ئۇنىڭ ياش ئەگىپ تۇرغان كۆزلىرى ئانىسىنىڭ

غەمكىن چېھرىدە قالدى.

توي ناغرىسى توختىماي چېلىنىۋاتاتتى.

شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئانىسى نېمە ئىش قىلىۋاتىدىكىن؟

قۇياش ئاستا ـ ئاستا يىراقلىشىپ، ئاداقىق نۇرلىرىنىمۇ يوشۇرغىلىۋاتاتتى.

كىچىككىنە ئەتىر ھەممىگە تەتۇر قاراپ باتناپ ئولتۇراتتى. ئۇنى يەنە چاقىرىشتى. بىراق، ئۇنىڭ ھېچكىمگە چىرايى ئاچقۇسى، گەپ قىلغۇسى يوق ئىدى. زاۋال يېقىنلاپ قالدى، ناغرىنىڭ توختىغىنى ــ ئەمدى بۇ ئادەملەرنىڭ توي كۆچۈرۈش جىددىيچىلىكىگە چۈشكىنى ئىدى. بالا نەغمە ـ ناۋا بېسىقىپ قالغان ھويلىغا كىردى. سەللىسى چۈۋۈلۈپ قالغان ئاخۇنۇم ئۇنىڭ دادىسى بىلەن يېڭىدىن ئالغان خوتۇنىغا نىكاھ قىلىۋاتاتتى. ئىشكى قىيا ئوچۇق تۇرغان ئۆيدىن «تەگدىم» دېگەن سادا چىقتى. بۇ سادا پەس، ئەمما بىر خىل جازىبىلىك ئاڭلاندى. شۇ ئەسنادا ئەتىرنىڭ دادىسى جاراڭلىق ئاۋازدا «ئالدىم» دېدى ھەم تۇزغا چىلانغان نانىنى ئىككى يالماپلا يۇتۇۋەتتى. ئەتىر بۇلارنى ئوچۇقلا كۆردى، ئەتىرنىڭ ئانىسى يادىكار خېنىم ھايات تۇرۇپ، دادىسى باشقا خوتۇنغا لەۋزىنى بەردى، تۇز چاينىدى. ئۇ ئەينى چاغدىمۇ ئەتىرنىڭ ئانىسىغا مۇشۇنداق لەۋزىنى بېرىپ تۇز چاينىغان بولغىيدى؟! بالىنىڭ بۇ تويغا ھەرقانچە خۇيى تۇتسىمۇ، باتناپ تۇرۇۋالسىمۇ دادىسىنىڭ كۆڭۈل ھەلەكچىلىكى ئۆز خاھىشى بويىچە داۋاملاشماقتا ئىدى.

دادىسى بىلەن ئانىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا نېمە ئىش بولدى؟ ئانىسىدىن نېمە سەۋەنلىك ئۆتتى؟ بۇ تەرىپى ئەتىر ئۈچۈن قاراڭغۇ ئىدى...

قىزىل رومال، قىزىل پەرىجىنىڭ ئىچىدە مىدىرلاپ تۇرغان بىرسىنى يۆتكەپ چىقىشتى. ئەتراپتىكىلەرنىڭ كۈسۈرلاشلىرى بالىنىڭ قۇلىقىغا كىردى، خەقنىڭ گېپى يالغان ئەمەس، دادىسى بۇ خوتۇنغا كۆيۈپ قالغىلى خېلى ئۇزاق بولغانمىش!

سازەندىلەر نەغمە ـ ناۋانى يەنە باشلىدى:

ئاپپاق ـ ئاپپاق توشقانلار سايدا ئويناپدۇ،
ئۆيلەنمىگەن قىز ـ يىگىتلەر تويدا ئويناپدۇ.

...

نەغمە ـ ناۋا يول بويى داۋام قىلدى. ئەنقەر يەرنىڭ تېگىدىن سەپسېلىۋىدى، دادىسىنىڭ كەيپى چاغ كۆرۈندى. يۇمىلاق يۈزىگە خوپ كەلگەن تويلۇق چىمەن دوپپىسى ئۇنى تېخىمۇ سۆلەتلىك كۆرسەتكەنىدى. توي ئەھلى شەھەرگە كىرىپ كەلدى، قىڭغىر ـ قىيسىق، رەتسىز خان كوچىسىدىن ئۆتكەن ـ كەچكەنلەر ئالدىغا ناۋار ـ دۇردۇنىلارنى باغلاپ توي كۆچۈرۈۋاتقان پىكاپلارغا بويۇندايتتى.

ـــ چېلىڭلار، ـــ دېدى ھەمدۇللا مەخسۇم سازچى ئاغىنىلىرىنى نوقۇپ، ـــ يۇرەكنى ئويناتقۇدەك پەدىلەرگە چېلىڭلار!

نەغمە ـ ناۋا كوچىنى بىر ئالدى. ئاتايىن توختاپ ئاغزىنى ئېچىپ قالغان، ئىما ـ ئىشارەت قىلىشىۋاتقان، كۈسۈرلىشىۋاتقان چىرايلارنىڭ ئارىسىدىن ئۆتكەن توي كۆچۈرگۈچىلەر كوچىنىڭ ئاغزىغا كەلدى.

ماشىنىنىڭ توختىشى بىلەن ئەنقەر ئۆزىنى يەرگە ئاتتى. پۇتۇن كۈچىنى پۇتىغا يىغىپ ئۆيى تەرەپكە ئېتىلدى. ئۆيدە ئانام بارمىكىن، نېمە ئىش قىلىپ ئولتۇرىدىكىن، گېلىدىن تاماق ئۆتتىمىكىن... كوچا ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل ئىدى. ئەنقەر جېنىنىڭ بارىچە يۈگۈرۈپمۇ دۇنيانىڭ ئۇ چېتىدىن كېلىۋاتقاندەك ئۆيگە، ئانىسىنىڭ دىدارىغا يېتەلمەيتتى. شۈكۈر، بالا ئانىسىنى ئاخىر كۆردى، ئۇ ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرۇپتۇ...

يىراقلاپ كېتىۋاتقان قۇياشنىڭ نۇرى ئۆچكەن، كۆز باغلانغان خىرەلىك ئىچىدە ئانىنىڭ چېھرىدە ئاپتاپ يوق. ئۇ ئېرىنىڭ تويى ئۈچۈن جابدۇنمىغان، سارغىيىپ زەپىران بولغان چىرايى

كونا تامدەك قېتىپلا قالغاندى.

ــ ئانا ! ــ ئەنقەر ئۆزىنى ئانىسىنىڭ قۇچىقىغا ئاتتى، ئىچىگە يىغا پاتمايتتى.

دادىسى ئۆلەن ئىچىدە كوچىغا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ يېڭى خوتۇنغا كەيپى چاغ ئىدى، دىمىق ئىسسىقتا تەرلەپ پىخىلداپ كەتكىنىگە قارىماي، قىپقىزىل تاۋار ـ دۇردۇنلار ئىچىدىكى ياش خوتۇننى قولتۇقلىۋالغاندى. ئەنقەر ئانىسىنىڭ باغرىدا تۇرۇپ دادىسىنى كۆزەتتى. دادىسىنىڭ كۆزلىرى مەغرۇر، گۆشلۈك يۈزىدە كۈلكە ئوينايتتى. بۇنى كۆرۈپ ئەنقەرنىڭ يۈرىكى ئۆرتەندى. يادىكار خېنىم ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، رومىلى بىلەن يۈزىنى دالدا قىلىپ ھويلىغا كىرىپ كەتتى، ئەنقەر ئۇنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى.

قاراڭغۇ چۈشتى. نەغمىچىلەر مەشرەپنى باشلىۋەتتى :

ئۇيان ئۆتۈپ، بۇ يان ئۆتۈپ ئالاي كۆڭلۈڭنى،
قارچىغىنىڭ قاناتىدەك ئېگەي بويۇڭنى.

...

ئەنقەر ھەممىگە ئۇنسىز قاراپ تۇراتتى. دادىسى بالىخانىدىكى دەمدەردەك، يېڭى خوتۇننى چۆرگۈلەيتتى. ئۇ ئۇيان ئۆتۈپ، بۇيان ئۆتۈپ ئاخىر ئۇ ئايالىنىڭ ئايدەك چىرايلىق يۈزىنى ئاچتى. يۈزى ئېچىلىش بىلەن تەڭ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتكەن ئايالىنى ئۇسسۇلغا تارتىپ كەڭرى ھويلىنى قاڭداپ ئۇزاق ئوينىدى. ئۇ توختىماي ئويناپ سازچىلارنى ھاردۇردى. ئۇنى پۈتۈپ ھېچبىر ھالى قالمىغان سازچىلار ئاخىر غېجىكىنى قولتۇقلاپ ماڭدى.

ھويلا جىمىپ قالدى، كۆزلىرىدىن قانداقتۇر بىر تەقەززالىق چىقىپ تۇرغان دادا ياش خوتۇننى قولتۇقلاپ ھوجرىسىغا كىرىپ كەتتى.

كۆز ئالدىدىكى ئادەملەرگە ئۇن ـ تىنسىز قاراپ ئولتۇرغان ئانا توختىماي يىغلاۋاتقان ئەنقەرنى ئۇخلىتىش كويىدا ئىدى.

25

... ئەنە شۇ كۈنلەردە ئەنقەرنىڭ ئۇيقۇسى قېچىپ كۆزلىرى زىنھار يۇمۇلمايۋاتاتتى. ئۇنىڭ كۆرۈپ تۇرۇۋاتقىنى چۈش ئەمەس، بىر قاباھەت ئىدى !

ئەنقەر ئانىسىنىڭ تالاي قېتىملاپ يىگىنە سانجىلغان قولىنى ئىشقىلاپ ئولتۇرۇپ ئاشۇ ھۇجرا ئۈچۈن يوتقان - كۆرپە تىككىنىنى بىلىدۇ. ھالبۇكى ھازىر بۇ ھۇجرا يات بىر ئايالنىڭ جەننىتىگە ئايلىنىپ قالدى !

ئەنقەر دادىسىنىڭ كېچىكىپ ئېرىشكەن بىر تاللا ئوغلى ئىدى، بالا بۇنى ئەقلىگە كېلىپ بىلگەن. ھەمدۇللا مەخسۇمغا ھەممىنى ئاسانلا بەرگەن ئاللا ئەنقەرنى ناھايىتى تەستە بەرگەنمىش. ئۇ بۇ دۇنياغا ئاپىرىدە بولغاندىن كېيىن دادىسىنىڭ ئانىسىغا بولغان مۇھەببىتى دەريادەك ئۇلغايغانمىش. خان كوچىسىنىڭ كونا زەردارى بولغان دادىسىدىنمۇ، تەقۋادار ئانىسىدىنمۇ بالدۇر ئايرىلىپ قالغان يادىكار خېنىم ئۈچۈن ھەمدۇللا مەخسۇم بىردىنبىر يۆلەنچۈك ئىدى. شۇ كۈنلەردە ئىش - ئۇقتىمۇ، ئامىتىمۇ، قامىتىمۇ قوش كەلگەن مەخسۇم بۇ ئائىلىگە ئىچ كۆيۈ ئوغۇل بولۇپ كىرگىنىگە قارىماي، زەرگەر بازىرىنىڭ كۆزى بولۇپ قالغانىدى. يادىكار خېنىم مەخسۇمغا بولغان ئايالىق مېھرى، ساداقىتى، كۆيۈمى، پاكىزلىقى، ئىشچانلىقى بىلەن ھالال جۈپتىلىك مەجبۇرىيىتىنى تولۇق ئادا قىلىپ كەلگەنىدى. مەخسۇمغىمۇ يادىكار خېنىمسىز ئۆتكەن كۈنلەر كۈن ئەمەس ئىدى، ئۇ ئۆينىڭ بوسۇغىسىدىن پۈتىنى ئېلىپ كىرسىلا، كۆزلىرى يادىكار خېنىمنى ئىزدەيتتى. بۇ مەزلۇمنۇ ئېرىگە ئارامىلىق بېرىدىغان ئىلىلىق چېھرى بىلەن مەخسۇمنىڭ ئالدىغا كۈلۈپ چىقىپ، ئۇنىڭ نېرۋىلىرىنى راھەتكە چىلايتتى... «بالىخانىدا كەپتەرنىڭ بۇقۇلداشلىرى

ئۇزۇلمەيدۇ، هويلىدا ئانامنىڭ گۈللىرى ئارىسىدا ئولتۇرغان دادام كەپتەرنىڭ بۇقۇلداشلىرىغا قۇلاق سالغاچ ئانام بىلەن مۇڭدىشىدۇ. هايات شۇنداق ئۆتىدۇ، ئانام بىلەن دادامنىڭ مۇڭداشلىرى تۈگەپ ئۆتمەيدۇ، ئانامنى كۆڭلى تارتىپ تۇرغان دادام بالىخانىدا جۇپتىنى ئەگىۋاتقان كەپتەردەك ئانامنىڭ يېنىدىن نېرى بارمايدۇ» دەپ بىلەتتى ئەنقەر.

شۇنداق ئىدى، يادىكار خېنىم ئالتە كۈنلۈك يەردىن ھەمدۇللا مەخسۇمنىڭ قەدەم تۇشلىرىنى بىلىپ تۇراتتى. كوچىدا مەخسۇمنىڭ شەپىسى ئاڭلانغان هامان يادىكار خېنىمنىڭ ئوچىقىنىڭ ئوتى ئۆلگىيىپ، قازىنى قاينايتتى. مەخسۇم قولىنى يۇيۇپ كۆرپىدە ئولتۇرغۇچە، مەززىلىك لەڭمەن ئۈنىڭ ئالدىدىكى داستىخانغا كەلتۈرۈلۈپ بولاتتى. مەخسۇم جانان چىنىدىكى لەڭمەننى ئىشتىها بىلەن يەپ، لاچىندانە بىلەن دەملەنگەن چاينى ئوتلىغاچ، ئەتراپىدا پەرۋانە بولۇپ تۇرغان يادىكار خېنىمغا قاراپ چالا ئەسنەيتتى.

— بىردەم پۇت ـ قوللىرىنى سۈنۈپ ئارام ئېلىۋالمىلا، مەخسۇم؟ — دەيتتى يادىكار خېنىم تولىمۇ يۇمشاق بىر ئاۋازدا. ئاندىن قاتمۇقات يىغىلغان يوتقان ـ كۆرپىلەرنىڭ ئۈستىگە تىكلەپ قويغان كەشتە گۈللۈك ياستۇقنى ئەكېلىپ بېشىغا قويۇپ بېرەتتى.

مەخسۇم چۈشلۈك ئۇيقۇدىن ئويغانغۇچە يادىكار خېنىم ئۈنىڭ ئايىغىدا ئولتۇرۇپ ئېزىپ ـ تېزىپ ئۆيگە كىرىۋالغان چۈنىلارنىڭ ئاۋارە قىلىشىدىن، مەخسۇمنىڭ ئىسسىقلاپ تەرلەپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئۇنى توختىماي يەلپۈپ چىقاتتى.

قەدىمدىن باي ـ زەردارلار مەركەزلەشكەن خان كوچىسىدا سېپىلدەك ئېگىز قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان هەشەمەتلىك قورۇ ـ جاي، كوچا ئاغزىدىكى كاتتا زەرگەرخانا هەمدۇللا مەخسۇمنىڭ زور مەئىشىتىنى نامايان قىلىپ تۇراتتى. ئىككى ئاچىسى بىلەن بىللە ئويناپ چوڭ بولغان ئەنقەرنىڭ ئەقلى يېتىلگەنسېرى،

دادىسىنىڭ زىبۇ ـ زىننەت سودىسىدا كامالەتكە يەتكەن داڭلىق زەرگەر ئىكەنلىكىنى، ئانا جەمەت بوۋىسىنىڭ ھۇنەر ۋە بايلىقىنىڭ دادىسىغا مىراس قالغانلىقىنى بىلىپ يەتتى. ئۇ يەنە جاھان ئەھلىنىڭ دادىسىغا مەستلىكى كېلىدىغانلىقىغا، دادىسى ئانىسىنى كەينىگە سېلىپ تەمكىن قەدەم بىلەن ئۆيدىن تالاغا چىققۇدەك بولسا، پاراڭلىشىپ ماڭسا، كوچا دوقمۇشلىرىدا يۇرگەنلەر، ئۇچرىغان ـ كۆرگەنلەر ھەۋەس بىلەن قارىشىدىغانلىقىغا دىققەت قىلدى. ئىشقىلىپ، ئەنقەر ئۇ كۈنلەردىكى ئائىلىسىنى ئويلىسا ئۆزىنى ھېلىمۇ بەخت بۆشۈكىدە ئەللەيلىنىۋاتقاندەك شاد ـ خۇرام سېزەتتى. قەددى ـ قامىتى چىنارەك، مېھىر ـ مۇھەببىتى دەريادەك دادىسىنىڭ ؛ چېھرى قىزىلگۈلدەك، يۈرەك ـ باغرى پاختىدەك يۇمشاق ئانىسىنىڭ بىر ـ بىرىگە باغلانغان رىشتى، چىن ئەقىدىسى، بەختىيار كۈنلىرى ئۇچۇن كۈلەتتى. ئەپسۇس...

ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتكەن بولۇپ، ئىشىك ـ دېرىزىلەرنى ئېتىپ قويسا ئارامخۇدا نەپەس ئالماقمۇ تەس ئىدى. ھويلا سەيناسىنىڭ كەڭ بولغىنىغا قارىماي، ئۆيلەر بىر ـ بىرىگە يېقىن سېلىنغانىدى، بۇ ئۆيدە يېتىپ ئۇ ئۆيدىكى شەپىنى ئاڭلىمايمەن دېگىلى بولمايتتى. ئەنقەرنىڭ دادىسىنىڭ يېڭى خوتۇنغا كۆڭلى چۈشۈپ قالدىمۇ قانداق، ئۇنىڭ ھۇجرىسىدىكى قىزىل چىراغ تېخى ئۆچمىگەن، پىخىلدىشىپ تاتلىق كۈلۈشكەن، گۈڭۈرلىشىپ شېرىن مۇڭدىشىۋاتقان ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. شۇ تۇرقىدا دادىسى ئۆزىنىڭ بۇ ھويلىدىكى ئىمتىيازىنى، كۈچىنى بىلدۈرۈپ قويماقچى بولغاندەك پات ـ پات گېپىنى قىرىپ، ئاۋازىنى سۈرلۈك چىقىرىپ كالتە يۆتىلىپ قويياتتى... ئەنقەر دادىسىنىڭ ئىلگىرى بۇنداق شەپىسىنى، ئاۋازىنى ئاڭلىغانلىرىدا «مەنمۇ چوڭ بولسام دادامدەك ئادەم بولىمەنغۇ» دەپ، كۆڭلىدە ئىپتىخار، ھەۋەس تۇيغۇسى پەيدا بولاتتى. تۇيغۇلىرى كاملىكى، ئۇ ئاشۇ ھۇجرىدا ئاپىرىدە بولدى،

ئاشۇ ھۇجرىدا دادىسى بىلەن ئانىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ ئەقلىگە كەلدى. دادىسىمۇ ئۇنى «ئەركىكىم، كۆز نۇرۇم» دەپ، كەڭ، كۆچلۈك يەلكىسىگە ھاپاش قىلىپ، بوينىغا مىندۈرۈپ چوڭ قىلدى، ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلاتقۇزدى. ھالبۇكى بۇگۈن... بالا ئۇيقۇدىن بىدار كۆزلىرىنى ئانىسى ياتقان ئۆيىنىڭ دېرىزىسىگە تىكتى. ئۇ قىزغۇچ يورۇپ تۇرغان ئاۋۇ ھۇجرىدىن مەھرۇم بولغان، ھويلا ئىشىكىنىڭ قاسنىقىدىكى يالغۇز ئۆيدىن ماكان تۇتۇشقا مەجبۇر قىلىنغانىدى. شۇ تاپتا ئانىسىنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلگەنمىدۇ؟ ئۆزى ياخشى كۆرگەن، ئەقىدە قىلغان، مېھىر ـ مۇھەببىتىنى بەرگەن، ئون نەچچە يىل ئۆي تۇتۇشقان، ئامراق ئۆتۈشكەن ئادەمنىڭ كۆز ئالدىدىلا باشقا بىر خوتۇننى باغاشلاپ مۇڭدىشىپ، كۈلۈشۈپ يېتىشىنى قوبۇل قىلالىغاندىمۇ؟ كۆز ئالدىدىكى ئېغىر رېئاللىقنى ئاجىز يۈرىكى كۆتۈرەلىگەندىمۇ؟ ياق، بۇ ئاسان ئەمەس. ئىنسانىڭ يۈرىكى، يەنە كېلىپ جىسمىنى كېسەل چىرمىۋالغان بىر ئانىنىڭ يۈرىكى ئۇچۇن بۇ قوبۇل قىلىش تەس بولغان رېئاللىق. ئېھتىمال ئانىنىڭ يۈرەك ـ باغرى لەختە ـ لەختە قان بولغاندۇ، يۈرىكى ئېزىلىپ يىغلاۋاتقاندۇ، ئۇنسىز ياش تۆكۈۋاتقاندۇ... ھۇجرىدىن چىققان قىزلىلىق ئاستا ـ ئاستا ئوت يالقۇنىغا ئايلاندى... ئانا ئايالىلىق مېھرى، ئانىلىق ئۇلۇغلۇقى بىلەن ياراتقان جەننەت ۋەيلۇن دوزاخ بولۇپ ئۇنى ئۆز قوينىغا ئالدى. دوزاخ ئوتى بىچارە مەزلۇمنى كۆيدۇرۇپ پۈچۈلاشقا باشلىدى. ئۇ تەڭداشسىز چىدام، غەيرەت بىلەن تاشتەك قېتىپ قالغانىدى. بالا ئالدىغا ئىنتىلىپ ئانىسىغا قول سوزدى، ۋادەرىغا، قۇترىغان ئوت ئۇنى ھەم دەپ يالمايتتى.

سەھەر، بالا كۇن چىقارمىكەن دەپ كۆككە كۆز تىكتى. گىل رەڭدە بېزىرىپ تۇرغان ئاسماندىن توپا يېغىۋاتاتتى، ئۇ تۇنجۇقۇپ قالدى. قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن، بىر چاغدا ئانىسىنىڭ تونۇش ئاياغ تىۋىشى ئارامسىز كۆڭلىگە تەسەللى بەردى. ئانىسى

هويلا سۈپۈرۈۋاتاتتى.

هۇجرىنىڭ ئىشكى غىچىلداپ، دادىسىنىڭ بېشى كۆرۈندى. ساقىلى ئۆسۈشكە ئۇلگۈرمىگەن بۇ چىرايىغا سەھەردە خۇش كەيپىيات ھۆكۈمدار ئىدى. ئەنقەر دادىسىنىڭ كۆزلىرىگە بەكرەك قاراپ باققۇسى كەلدى. ئەمما، ئۇ ھېچكىمگە ئۇدۇل قارىماي تازلىق ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ھۇجرىدىن يەنە بىرسى كۆرۈندى، تولۇن ئايدەك بىر چىراي پەيدا بولۇپ، ئۇدۇل يادىكار خېنىمغا يۈزلەندى :

ــ ئاچا، سىلى ئەمدى ئىشلىرىنى قىلسىلا !

ھويلىنى سۈپۈرۈپ بولۇپ گۈللەرگە سۇ قۇيۇۋاتقان ئانا ھەربىكەتتىن قېتىپ قالدى.

ــ ئۇ ئىشلارنى مەن ئۆزۈم قىلىۋالاي.

ئەنقەرنىڭ ئانىسىغا پۇتۇن يەر ــ جاھان تار كەلدى. دادىسىنىڭ ھۆكۈمدار بۇرۇتى بىچارە مەزلۇمنى يەنە قازان بېشىغمۇ يېقىن كەلمەسلىككە پەرمان چۈشۈرگەنىدى.

ئەنقەر ئاچىلىرى بىلەن، ئىشىك ئالدىدا جىمجىت ئولتۇرغان ئانىسىنىڭ چۆرىسىدە پەرۋانە بولدى. ئۇنىڭ ئاغزىغا بىرەر يۇتۇم سۇ ئېلىشىنى، بىرەر بۇردا نان سېلىشىنى ئۆتۈندى. شۇ ھالدا ئۇنىڭ گېلىدىن سۇ ئۆتەمدۇ؟!

ــ ئەنقەرجان، ھوي ئەركەك؟

دادىسى ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى. ئۇزۇن، كۇچىلۇك قوللىرىنى ئۇزارتىپ، قۇچقىنى ئاچتى :

ــ كېلە، بالام، ناشتا قىلىمىز.

ــ نېمىدەپ ناشتا قىلىمەن؟ ! ــ بالا ئارقىسىغا داجىپ ئۇنىڭدىن يىراقلاشتى.

ــ ما بالىنى...

ئەنقەر قاچتى. ئۇ شۇ كۈنگە قەدەر دادىسىدىن قېچىپ باقمىغانىدى. ئەمدى ئۇ بۇ ئادەمگە قانداق يېقىنلىشالايدۇ؟

ئەنقەرنىڭ كۆزلىرىدىن مونچاقتەك تۆكۈلۈۋاتقىنى يامغۇر

ئەمەس، ياش ئىدى. ئەنقەر يىغلايدىغان ئوغۇل بالىمۇ؟ ئەنقەر ئانىسى ئۇچۇن يىغلىغان، كۆز يېشىنى توختىتالمىغان. ئانىسى بىلەن دادىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا نېمە سوغۇقچىلىق چۈشكەنلىكى بالىغا قاراڭغۇ. ئەمما، ئۇلارنىڭ بىر - بىرى بىلەن گەپلەشمەس بولغىنى ھەشەمەتلىك ھويلىنى زۇلمەتكە مەھكۇم قىلغانىدى. ئانىسى ھېچكىمى يوق، ھۇۋقۇشتەك يالغۇز قالغان ئايال. ئۇنى نېمىگە رەنجىدىڭىز، نېمىگە خۇش بولدىڭىز دەيدىغان ئىچ كۆيەر تۇغقىنى يوق. سوت مەھكىمىسى دادىسى بىلەن ئانىسىنى ئاجراشتۇرغاندا، ئانىسىنى داۋاملىق مۇشۇ ھويلىدا تۇرىدۇ، دەپ ھۆكۈم چىقارغانىدى. مانا ئەمدى بىچارە مەزلۇمنىڭ دەرد - ئەلەملىرى يېڭىلاندى.

ئەنقەر ئانىسىنى كۆز ئالدىدىكى ئويۇندىن ئۆزىنى چەتكە ئالغان ھالدا تەسەۋۋۇر قىلىپ باقتى. تەسەۋۋۇرى قاناتسىزلا قالدى. ئۇ ئويلاپ كۆرۈۋىدى، بۇ ئانا ئۇچۇن تەس ئىكەن. يەنە كېلىپ يېشى قىرىقلاردىن ھالقىغان كەم سۆز، نومۇسچان بىر ئانا - دە!

ئەنقەرنىڭ پۈتكۈل ئەس - يادى ئانىسىدا ئىدى. ئانىسى نېمە ئىش قىلىۋاتقاندۇ؟ ئۆزى تۇتقان ئۆي، ئۆزى تۇتقان ھويلىنى سۈپۈرەلمەسە، ئۆزى ئۆستۇرگەن گۈللەرگە سۇ قۇيۇشتىن مەھرۇم قىلىنسا، نېمىدېگەن ئازابلىنارلىق ئىش بۇ!

بالا ياشلانغان كۆزلىرىنى ئاسمانغا تىكتى. شۇنچە كەڭ ئاسمانىنىڭ قوينى نېمىشقا قىزىللىققا تولىدۇ؟ قىزىللىققا تولغان ئاسماندىن نېمىشقا توپا ياغىدۇ؟ ئىشىك ئالدىدا غەمكىن ئولتۇرغان ئانىسى ھامان ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمەيتتى. ئۇنىڭ ئاقىرىۋاتقان چېكە چاچلىرىغا، ئاپپاق يېغلىقىغا قىزىل ئاسماندىن قىزىل توپا يېغىۋاتامدىكىن؟!

ئەنقەر چىدىمىدى، لاغايلاپ يۇرگەن يەرلەردىن كەينىگە ياندى، ئانىسى ئۇچۇن قايتىپ كەلدى. ئانىسىنىڭ ئەمدى ھېچكىمى قالمىغانىدى، ئاچلىرى بولسا ئاجىز ئىدى. ئەنقەر

بالىلىق مېھرى بىلەن ئانىسىنىڭ كۆيگەن دىلىغا ئارام‌لىق بەرمەكچى بولدى.

ھەشەمەتلىك ھويلىدا نەچچە جان ئادەم ئىككى قاشقا بۆلۈنۈپ قالدى. كۆرۈنۈشتە ئۇنداق ئەمەستەك، ھەمدۇللا مەخسۇم دادىلىق ئورنىدا، قالغانلار ئۆزىنىڭ ئورنىدا تۇرغاندەك، ھەممە ئىش نورمالدەك، ئادەتتىكىدەك كۆرۈنسىمۇ، ئەنقەر كۆڭلىدە شۇنداق ئايرىۋالغانىدى. بۇ ئىككى قاشتىكى ئادەملەر ئىچىدە دادىسى ئانىسىغا ئېيادىسىز ئىدى، ھېچنېمىسىگە يېقىن يولۇقتۇرمايتتى. ئەزەلدىن ئانىسى بىلەن تونۇشمايدىغاندەك پەرۋاسىز ئىدى. يېڭى خوتۇنى ئايخېنىمنىڭ ئالدىدا قاقاھلاپ كۈلۈپ ئەرلىك تۇيغۇلىرى بىلەن سۈركىلىپ، كۆزىنىڭ تېگىگە مەنىلىك قاراپ يۈرگەن بىلەن، كۈندىن ـ كۈنگە تارىيىپ كېتىۋاتقاندەك بىلىنىدىغان ھويلىدا ئانىسى بىلەن دوقۇرۇشۇپ كۆزلىرى ئۇچرىشىپ قالغاندا، ھېسسىياتسىز قېتىپ ئۆتۈپ كېتەتتى. توۋا، بۇ كۆزلەر ئەزەلدىن تونۇشمىسىچۇ كاشكى ! ئەنقەر ئايخېنىمغا چىراي ئاچمايتتى. ئۇ نېمىدەپ ئانىسىنىڭ كۈندىشىغا چىراي ئېچىپ يۈرگۈدەك؟ !

ـــ ئەمدى سېنى مۇشۇ ئاپاڭ باقىدۇ، ئەركەك، ئۇنداق ئۇسكەك توپاقتەك بوينى قاتتىقلىق قىلما...

مېنى باقارىمىش، جان بېقىش كويىدا يۈرگەن يات بىرسى بىر كىمنى باقىدۇ دېسە كىم ئىشىنىدۇ؟ ! ئەنقەر دادىسىدىن «سىز ئاپامنى قانچىلىك باقتىڭىز؟» دەپ سورىغۇسى كەلدى.

دۇشەنبە كۈنى ئەنقەرنىڭ كۆزلىرى كەينىدە قالدى. ئۇ ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرغان ئانىسىنى مەكتەپكە ئېلىپ كېتەلمەيتتى.

ئۇ دەرسخانىدا بىرىلىپ دەرس تىڭشاۋاتقاندەك قىلغان بىلەن كۆڭلى ئانىسىدا ئىدى. تىنىقى بىر ـ بىرىگە ئورۇلۇپ تۇرغان، كۆزلىرى مۆلدۈرلىشىپ قارىشىپ تۇرغان ئادەملەر بىر ـ بىرىنىڭ كۆزىچە، كۈچلۈكلىرى ئاجىزلىرىنى ئوتقا ئىتتىرىشتىن ئۈيالمامدىغاندۇ؟ ! ئەنقەر ئەقلىگە كېلىپ

دادىسىنىڭ ئانىسىغا بىرەر قېتىم قاتتىقراق گەپ قىلىپ باققىنىنى بىلمەيتتى. ئانىسىنىڭ قىلغان ئىشىنىڭ دادىسىغا ياقماي قالغىنىنى تېخىمۇ ئەسلىيەلمەيتتى. شۇنداق تۇرۇقلۇق دادىسى نېمە سەۋدالىققا قالدى، بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر سىر ئىدى.

بالا ئانىسىنى دادىسىنىڭ دوزىخىدىن قۇتۇلغان ھالىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ باقتى. ئۇ شۇ تۇرقىدا كۆيۈپ چۈچۈلا بولۇۋاتقان ئوت ئىچىدىن ئۆزىنى تارتسا، ئوغلىنى يېتىلەپ شۇ ئۆيدىن، شۇ كوچىدىن يىراقلاشسا تامامەن بولاتتى. ئەمما، ئۇ ئۇنداق قىلالمايتتى. ئانىسىنىڭ دادىسىغا ئەقىدە قىلغان، كۆيگەن، پەرزەنتلىرىگە مېھرىنى بەرگەن، ئۈمىد باغلىغان، ئىشەنگەن يۈرىكى ئانىنى ئۇنداق قىلدۇرمايتتى. يامان يېرى ئانىسى ئۆنى ئېلىپ بىر ياقىقا ماڭغان تەقدىردىمۇ، دادىسىنىڭ بىچارە ئانىسىنى خاتىرجەم قىلمايدىغانلىقى ئېنىق ئىدى.

قۇياشنىڭ جامالى يوق، ئاسماندىن توپا يېغىپ تۇراتتى. خۇمداننىڭ ئىچىدەك ئىسسىق قاپساپ تۇرغان ھەشەمەتلىك ھويلىدىكى قىسمەتلىك ھايات بىر خىلدا داۋاملىشاتتى. غۇنچە بوي، ئاي يۈزلۈك چوكىنى بىلەن پەرۋانە بولۇشۇپ يۈرگەن ھەمدۇللا مەخسۇم قوشنىسىنىڭ بالىخانىسىدىكى كۆۋۈكتا تۇخۇم قويغىلىۋاتقان كەپتەردەك خىرامان بىر - بىرىنى چۆرگۈلىشىدۇ، بازلىشىدۇ، ئۇنلەيدۇ، ھويلىنى قىزىتىدۇ، يادىكار خېنىم بولسا تۆپتىن ئەكسىچە. ئۇ كۈندىشلىق، ئەلەم ئىپادىسىنى كۆرگىلى بولمايدىغان كۆزلىرىنى دائىم بىر نۇقتىغا تىككىنىچە جىمجىت ئولتۇراتتى. ئەنقەر ئانىسىنىڭ ئۇنچىلىك تەمكىن بولالايدىغانلىقىغا، ھەسرەتلەنمەيدىغانلىقىغا قانداق ئىشەنسۇن؟ ! غۇرۇرلۇق بالىنىڭ كۆز ئالدىدىكى ھاياتتىن بىزار بولغان، نەپرەتلەنگەن كۆزلىرى ئانىسىنىڭ كۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغاندا، ئۇنىڭ مەرمەر تاشتەك قېتىپ قالغان

كۆزلىرىده بىرئاز جانلىنىش، قىزغىنلىق ئالامەتلىرى پەيدا بولاتتى. يۇمشاق، جانسىز قوللىرى بىلەن ئوغلىنىڭ بېشىنى سىلاپ، ۋۇجۇدىدىكى ئانىلىق مېھرىنى بېرەتتى. ئەمما، ئېغىز ئېچىپ گەپ قىلمايتتى. ئېھتىمال ئۇ بالىلىرىنىڭ دادىسىنى يا ئۇنداق، يا مۇنداق دەپ يامان گېپىنى قىلىشنى خالمايۋاتقاندۇ.

ـــ بالىلىرىمنىڭ دادىسى قولۇمنىڭ ئۈچىنى تۇتۇپ باقمىغىلى يەتتە ئاي بولدى...

ئانىسىنىڭ خېلى ئىلگىرى مۇشۇنداق دېگەنلىكى ئەنقەرنىڭ ئېسىگە كەلدى. ئانىسى بۇ گەپنى ئەنجان كوچىسىدىن كېلىدىغان بىر نەۋرە تۇغقىنىغا دەۋاتقاندا ئاڭلاپ قالغانىدى. ئەمما، ئۇ چاغدا ئەنقەرنىڭ قولىدا توپ، يېنىدا ئاشۇ تۇغقىنىنىڭ قىزى بار بولغاچقا، ئانىسىنىڭ ئۇ گېپى نېمىگە قارىتىلغان، ئېرى خوتۇنىنىڭ قولىنىڭ ئۈچىنى تۇتسا نېمە بولىدۇ، تۇتمىسا نېمە بولىدۇ، دېگەنلەرنىڭ مەنىسىنى ئانچە چۈشىنىپ كەتمىگەچكە، بالا بۇ گەپكە كۆڭۈلشىمىگەنىدى. مانا ئەمدى دادىسى ئانىسىنىڭ كۆزىچە يەنە بىر خوتۇننى قۇشلاپ يۈرگەنده، بۇ گەپ ئېسىگە كېلىپ ئويلىنىپ قالدى. قارىغاندا، ئانىسى دادىسىغا ھەقىقەتەن كۆيۈك ئىكەن، ئانىسىنى تۇغىشتۇرۇۋاتقانمۇ مانا مۇشۇ كۆيۈك ئىدى. ئەگەر ئانىسى دادىسىغا ئەقىده قىلمىغان، ئۇنى چىن يۈرىكىدىن سۆيمىگىنىده ئىدى، بۇگۈنلۈكته كۆزئالدىدا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلار ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر تېنىگە ئەرزىمەس ئىش بولغان بولاتتى، خالاس.

كۆز كىردى. ئىشىك ئالدىدا ئۇن ـ تىنسىز ئولتۇرغان ئانىسىنىڭ چېھرى خان كوچىسىدا ئۇچراپ قالىدىغان بېگانە ئۇجمىنىڭ يوپۇرمىقىدەك سارغايغان، كۆپ جۈدەپ كەتكەنىدى. كۆز شامىلى ئۇنىڭ ۋاقىتسىز ئاقارغان چېكە چاچلىرىنى، ئاپپاق روملىنى تىنىمسىز ئۇچۇراتتى.

ئەنقەر بىر گەپنى ئاڭلاپ قالغانىدى، ئاياللارنىڭ ئارىسىدا

نېمە گەپ بولمايدىكەنتاڭ، كوچىدا تارقالغان سۆز ـ چۆچەكلەر بالىنىڭ ئېغىز ـ بۇرنىغا بىمالال كىرىۋاتقان توپا ـ توزانىدەك قۇلىقىغا كىرىپ ئۇلگۈردى:

ـــ دادىسى بىلەن بىللە قاملىشىپ قالدۇق، ئەمما ھېلىقى مۇشتىتەك ئوغلىنىڭ پەيلىگە قارىسام، ئۇ شۇم سەل بوي تارتسىلا مېنى پاتۇرمايدىغان ئوخشايدۇ!

ـــ قورساق كۆتۈرسىلە، تۇغسىلا، ـــ دەپتۇ دادىسىنىڭ چوكىنىنىڭ دەردىنى ئاڭلىغان جۇڭانلار ئەقىل ئۆگىتىپ.

ـــ تۇغاي دېگەن، لېكىن قورساق كۆتۈرۈشۈمدىن ھېچ شەپە يوق.

ـــ تېخى ئىككى ئايلا بولدى، ئەمدى قورساق كۆتۈرەرلا.

ـــ شۇنداق قىلسام، ئۇ ئادەمنىڭ كونا خوتۇنىدىن بولغان بالىلىرىغا ئۆزىنى ئۇرۇپ كېتىشلىرى ئازلارمىكىن...

ـــ ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ، يولۇاسىنى ئۆگىتىش ئۇچۇن ھەمىشە لوق گۆشنى لوقما قىلىش كېرەك.

ـــ ...

بۇ ئەنقەرنىڭ بىچارە ئانىسىنىڭ كۈندىشى ئايخېنىمنىڭ قىلغان گەپلىرى ئىدى.

26

كىملەردۇر ھەمدۇللا مەخسۇمنىڭ قۇلىقىدا غىڭشلىدايتتى:

ـــ ئىككى خوتۇن بىر ئۆيدە تۇرسا باشلىرى ساقايمايدۇ، قېرىسىنى ساناتوريىگە ئاپىرىۋېتەيلى، مەخسۇم!

بۇنداق گەپلەر ئەنقەرنىڭ قۇلىقىغا چالا قالماي ساقىپ تۇراتتى.

ـــ شۇنداق قىلساق بولارما؟

ـــ شۇنداق قىلايلى، باشلىرى ئارام تېپىپ قالىدۇ.

ـــ ئەمما، سوتنىڭ ھۆكمىدە مېنى ئۇ خوتۇننى باقىدۇ، دەپ كېسىم چىققان...

ـــ سوت دېگەن دەيدۇ، ئەمدى ئۇ خوتۇننى ھېلىقى قېرى ـ چۈرىلەرنىڭ جايىغا ئاپىرىپ سولىۋەتسەك كىم نېمە دەيتتى...

ـــ ئەرز قىلىپ قالارمىكىن...

ـــ ئۇ ھالى بىلەن ئەرزىم بار دەپ ساناتورىيەدىن چىقالمىشى مۇمكىن ئەمەس!

ـــ مەيلى ئەمىسە.

ئەنقەر تىتىرەپ كەتتى، ئادەملەرنىڭ يۈرىكى گۆشمۇ ياكى تاش؟!

بىر كۈنى كەچتە ئەنقەر مەكتەپتىن كېلىۋىدى، دېگەندەك ئانىسى ئۆيدە يوق بولۇپ چىقتى! بالىنىڭ يۈرىكى ئەنسىز سوققانچە، سومكىسىنى تاشلاپ كەينىگە ياندى.

ـــ ساناتورىيە! ماڭا قېرىلار ساناتورىيەسىنى كۆرسىتىپ قويۇڭلار، مەن ئانامنى ئىزدەيمەن!

بالىنىڭ ئەسەبىي توۋلاشلىرى خان كوچىسىنى، كوچىدا ئۆتۈشۈۋاتقانلارنى ھەيرەتتە قالدۇردى. ئۇ ئۇچرىغانلىكى كىشىدىن سورىدى، يۈگۈردى، چاپتى. گۈگۈم چۈشۈپ كۆز باغلانغاندا ساناتورىيەنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا يېتىپ كەلدى. بۇ شەھەر سىرتىدىكى ئارقا كوچىغا جايلاشقان ئېگىز تاملىق قورۇ ئىدى.

يادىكار خېنىم تۆمۈر دەرۋازىنىڭ ئىچىدە كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ يولغا قاراپ تۇراتتى.

ـــ ئانا! ـــ ئەنقەر ئىچ ـ ئىچىدىن ئېسىلىپ بوغۇلۇپ يىغلىدى. بالىنى كۆرگەن ئانىسى ئۇن ـ تىنسىز ھالدا ئالدىغا كەلدى. ئانا ـ بالا ئىككىيلەن دەرۋازا رېشاتكىسىنىڭ ئىچى ـ سىرتىدىن بىر ـ بىرىگە ئىنتىلدى. ھالبۇكى، ئوغۇل دەرۋازىنىڭ ئىچىگە كىرەلمەيتتى، ئانىسى سىرتىغا چىقالمايتتى.

ـــ ئانا، ئانا... ئانامنى چىقىرىپ بېرىڭلار، ئانامنى قويۇپ

بەرىكلار ! ــ بالا جەننەتكە بارچە توۋلىدى، ئەغىر تۆمۈر دەرۋازىنى كۈچەنتكە بارچە جالاقلاتتى.

ساناتورىيە ئىچىدىن كىملەردۇر دۈپۈرلەشىپ يۈگۈرۈپ چىقىشتى. تەرىنى بۇزۇپ توۋلاشتى :

ــ ھاي، كىمنىكە بالىسى سەن... ماكە، ماكە نەرى ئوينا !

ــ دەرۋازىنى ئېچىۋېتىكلار، ئانامنى چىقىرىۋالاي. مېنىكە ئانام...

ــ ئاناڭغا ھېچنېمە بولمايدۇ، ماڭە كەت ! ــ ھېلىقى ئادەملەر يادىكار خېنىمنى مەجبۇرەن ئىچكىرىسىگە ئەكىرىپ كېتىشتى.

ــ ئانامنى ئېلىپ كېتىمەن، ئانا... ئانا... ئانا !

ــ كىمنىكە بالىسى بۇ، ئەجەب يامان شۇم ئىكەن، ــ ساناتورىيە ئىچىدىكى ئادەملەر بىر ـ بىرىگە قاراشتى، بىر ـ بىرىنى چاقىرىشتى، يانفونلىرىنى چىقىرىشىپ كىملەرگىدۇر گەپ ئېيتىشتى.

ئۇلار دەرۋازىنى ئاچمايتتى، بالا كەتمەيتتى. شۇنداق كاجلىشىپ تۇرۇپ قاراڭغۇ چۈشتى. بىر چاغدا موتوسىكلىتنىكە گۈركىرىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. ھەمدۇللا مەخسۇم ئەنقەرنىكە يېنىدا پەيدا بولدى:

ــ نېمىگە كەلدىڭ ئەركەك بالام، بۇ يەرگە؟

ئەنقەرنىكە نېمىگە كەلگەنلىكىنى دادىسى بىلەتتى، بىلىپ تۇرۇپ سوراۋاتاتتى. دەرۋازىنىكە ئىچىدىكى كىشىلەر ئۇلارغا ئۇن ـ تىنسىز قارىشىپ تۇراتتى.

ــ سېنى ئىزدىمىگەن يېرىم قالمىدى، بالام، ئادەمنى شۇنداقمۇ ئىزدىتەمدىغان؟

ــ سىلىنىكە ئوغۇللىرىمدى بۇ؟ ــ دەرۋازا ئىچىدىن بىرسىنىكە خۇشامەتگۈي ئاۋازى ئاڭلاندى، بۇ بايا ئەنقەرنى «شۇم» دېگەن كىشىنىكە دەل ئۆزى ئىدى، ــ يېشى كىچىك بولغان بىلەن پەيلى يامان ئىكەن بۇ بالىنىكە. ئۇ دەرۋازىنى داراڭلىتىپ پاڭقاي

گاچىلارنىمۇ قورقۇتۇۋەتتى، زادى ! تاس قاپتىمەن ئاچچىقىمدا ئۇرۇپ سالغىلى...

مەخسۇم ئۇندىمىدى. دەرۋازىنىڭ رېشاتكىسىغا مەھكەم ئېسىلىپ تۇرغان ئەنقەرنىڭ قولىنى قايرىپ ئاجرىتىۋېلىپ مېڭىشقا كۆڭلى قويماي، بىر ھازا تۇرۇپ كەتتى. كېيىن ھېلىقى كىشىگە دېدى :

— بالامنىڭ ئانىسىنى ئاچچىقىپ بەرسىلە، ئۆيگە ئېلىپ كېتەي.

— سىلىنىڭمۇ كۆزلىرى قىيماپتۇ ـ ھە... — ھېلىقى كىشى كىملەرگىدۇر بۇيرۇق قىلدى.

يادىكار خېنىم چىقتى، ئەنقەر ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى. يادىكار خېنىم ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان يات ئادەمدىن چېھرىنى قاچۇرغاندەك مەخسۇمغا قارىماستىن، بالىنىڭ قوللىرىنى تۇتتى. بالا ئانىسىنى يىغلىدىمىكىن دەپ كۆزلىرىگە سىنچىلاپ قارىدى. ئانا يىغلىمىغانىدى.

شۇ كۈنلەردە ھەمدۇللا مەخسۇمنىڭ يېڭى خوتۇنى ئايخېنىمنىڭ موللامغا چېپىپ يۈرگەنلىكى مەلۇم بولدى. بۇ ياش مەزلۇم ھەمدۇللا مەخسۇمنى ئەنقەرنىڭ ئانىسىدىن قىزغىنىپ ئارامى يوق ئىمىش ! بۇ كوچىدىكى گەپ ئىدى.

— ماۋۇ ياسىن سۈيىدىن بىر ئوتلام ئوتلىسىلا، كېسەلدىن خالىي بولىدىلا.

— ئاچا، ئالما يېسىلە، ئالمىدەك چىرايلىق بولىدىلا.

— ئاچا، ناۋات چاي ئىچسىلە، ناۋاتتەك مېھرى ئىسسىق بولىدىلا.

— ئاچا، كەلسىلە، دۇئا ئوقۇتۇپ قويايى...

ئايخېنىم تۇيۇقسىز يادىكار خېنىمغا ئاشۇنداق يېقىنچىلىق قىلىشقا باشلىدى. ئەمما، يادىكار خېنىم كۈندىشىغا ئىپادىسىز ئىدى. ئۇنىڭ قولىدىن تاماق يېمەيتتى، ئۇنىڭ قولىدىن ھېچنېمە ئالمايتتى. ئۇ كەم سۆز، رايىش ئايال بولسىمۇ، دوست

بىلەن دۇشمەننى پەرق ئېتەلمەيدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى.

ئايخېنىمنىڭ ئۇششاق گېپى ئاۋۇپ قالدى :

— ئۇ خوتۇن ئۆزى تىرىك تۇرغان بىلەن جېنى چىقىپ كەتتىمكىن، دېدىم. خېلىدىن بېرى ئاغرىغا تۇز ـ تائام سالغىنىنى، بىرەرسىمزگە زۇۋان ئېچىپ گەپ قىلغىنىنى، كۆز قارىچۇقىنىڭ مىدىرلىغىنىنى كۆرمىدىم. قۇلىقىنىمۇ پاك بولدىمكىن دېدىم، دۇئا تۇتتىمكىن... — ئۇششاق گەپلەر ئادەمنى ناھايىتى شۇركۇندۇرەتتى. ئەنقەر ئۇزاقتىن بېرى ئانىسىنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ باقمىغانلىقىنى، ئاغزىغا گىياھ چاغلىق نەرسە سېلىپ باقمىغىنىنى ئېسىگە ئېلىپ، تۇيۇقسىز ھاڭغا چۈشۈپ كەتكەندەك قاتتىق سىلكىنىپ كەتتى. بالا بار كۈچىنى پۈتلىرىغا يىغىپ ئۆيگە، ئانىسىنىڭ يېنىغا چاپتى.

27

كۈز شامىلى غازاڭلارنى ھەريان ئۇچۇراتتى. ئەنقەر ھەر كۈنى خان كوچىسىدىكى سارغايغان ئۇجمە غازاڭلىرىدەك ئۇچۇپ مەكتەپتىن قايتىپ كەلسە، ئانىسى ئىشىك ئالدىدا ئۇنىڭ يولىغا قاراپ ئولتۇرغان بولاتتى. بالا قەدەملىرىنى تېزلىتىپ يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنىڭ قۇچىقىغا تاشلىناتتى. يۈمشاق قوللىرىنى تۇتۇپ، يۈپۈرماقلىرىدىن ئايرىلغان قېرى ئۇجمىنىڭ قوۋزىقىدەك سانسىز قورۇق باسقان يۈزلىرىنى سىلىغىنىدا، قېتىپ قالغان ئاشۇ چىرايدا بىلىنەر ـ بىلىنمەس جانلىنىش ئالامىتى پەيدا بولاتتى. بالا ئەمدى ئانىسىنىڭ بۇرۇنقىدەك ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ كۈلەلمەيدىغانلىقىنى، ھېچكىمگە ئېغىز ئېچىپ گەپ قىلمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى.

ئەنقەرنىڭ ئانىسىنى ئېلىپ يىراقلارغا قېچىپ كەتكۈسى كەلدى. كەتسە بولارمۇ؟ كېتەلەرمۇ؟ ئۇ كېتىدۇ، ئانىسىنى ئېلىپ

يىراقلارغا كېتىدۇ. كۈز پەسلى ئاخىرلىشىپ غازاڭلار ھەريان ئۈچۈشقا باشلىغان جۇدۇنلۇق كۈنلەردە، زىمىستان قىشنىڭ قىستاپ كېلىۋاتقانلىقىنى تۇيغان تۇرنىلارمۇ كېتىدىغۇ ! جاھاننىڭ قوينى كەڭ، ئادەمنىڭ رىزقىمۇ كەڭ. ئانىسى دادىسىغا بولغان ۋاپادارلىقى، ئۆزىنى بېغىشلىغانلىقى بىلەن شەك ـ شۈبھىسىزكى ياخشى كۈنگە تالىق. ھالبۇكى، ئۇ چىن ۋاپاسى، ئەقىدىسى بەدىلىگە ئاخىرقى ھېسابتا دوزاخقا ـــ دادىسىنىڭ كۆڭۈل دوزىخىغا تۆتۈرۈق بولدى. شۇڭا، ئوغۇل ئانىسىنى دوزاختىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىدۇ، جەننەتكە باشلاپ كىرىدۇ...

يەكشەنبە. ئەنقەر ئانىسىنى يېتىلەپ ئىشىك ئالدىدىن يىراقلاشتى. خەير ـ خوش مەكتەپ، خەير ـ خوش مۇئەللىم... ئۇنىڭ دادىسىغا خوش دېگۈسى يوق، بالا ئۇنى خېلى قاملاشتۇرۇپ ئالداپ قويدى. ئۇنىڭ بەرگەن پۇلى ئانا ـ بالا ئىككىيلەننىڭ يىراقلارغا كېتىۋېلىشىغا يېتىدۇ. ئەمدى مۇشۇ چىققانچە ئۇرۇمچىدەك چوڭ شەھەرلەرگە بېرىپ، بىرەر قونالغۇغا بىمالال سىغدىلىدۇ، ئون نەچچە يۈەن دەسمايە سېلىپ ئىككى تال چوتكا بىلەن ئاياغ مېيى ئېلىپ مايلامچىلىق قىلىپ ئىش باشلىۋالسا، ئانىسىنى چوقۇم ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشتۇرەلەيدۇ.

ئەنقەر ئانىسىنى يېتىلەپ، ئۇرۇمچىدە ئاپتوبۇستىن چۈشتى. ئۇنىڭ ئەمدى كۆڭلى تىنچلىنىپ قالدى. ئىككى كۈن تىنچ ئۆتۈپ كەتتى، تۆنۈگۈن ئۆزلىرىگە تارچىلىق كەلگەن ئاشۇ شەھەردە ئوغلىنىڭ ئانىسىنى يېتىلەپ ئۇرۇمچىنىڭ ئاپتوبۇسىغا چىقىۋاتقىنىنى كۆرمىگەن دادىسى ئەمدى ئۇنى تاپالايتتىمۇ؟

ـــ ئەنقەرجان، ئەركەك !

بالا گۈلدۇرماما‌مدەك ئاۋازدىن چۆچۈپ، تاڭ قالدى. قوڭغۇزدەك قاپقارا پىكاپنىڭ ئىشىكىدىن قىستىلىپ چۈشكەن دادىسى ئۇنىڭ بىلىكىدىن كاپىپدە تۇتتى. ئاتا، بالا، ئانا ئۈچەيلەن بىر ـ بىرىنىڭ قولىدىن تۇتقىنىچە قېتىپ قالدى. قايسىبىر يىلى يازدا ھەمدۇللا مەخسۇم ئائىلە بويىچە شىمالغا سایاھەتكە كەلگەندە،

گۈلزارلىقلاردا مۇشۇنداق قول تۇتۇشۇپ، بىر - بىرىنى تەتە - تەتە ئېتىشىپ مېڭىشقان، بەخت كۈلكىسى ئىچىدە غۇلجا، قاراماي... ئىشقىلىپ، بۇ دۇنيانىڭ گۈزەللىكلىرىنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلغان جىمىكى شەھەر، سەيلىگاھلارنى ئايلىنىپ ئويناپ - كۈلگەن، كۆڭلىنى ئاچقان، سۈرەتلەرگە چۈشكەندى. بۈگۈنچۇ؟ بۈگۈن قولىنى نەگە سۇنسا شۇ يەرگە يېتىدىغان دادىسى ئانىسىنى ئېلىپ قاچقان ئوغلىنى يېرىم يولدا تۇتۇۋالدى !

ئانا - بالا ئىككىيلەن گەپ - سۆزسىزلا ھېلىقى قارا پىكاپقا سولاندى. ھەمدۇللا مەخسۇم ئەنقەرنىڭ ئۆزىنى يەرگە ئېتىشىنى بىلىپ قالغاندەك، پىكاپنىڭ ئالدى ئورۇندۇقىنى بوش قويۇپ، كەينى ئورۇندۇقتا سىغدالدى، ئوغلىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇۋالدى. ئەنقەر يېنىدىكى ئانىسىغا كۆز سالدى، ئانا يەنە ۋەيلۇن دوزاخقا سۆرىلىۋاتقاندەك جاھانغا، كۆز ئالدىدىكى رېئاللىققا ھېسسىياتسىز، جىممىدە قېتىپ ئولتۇراتتى.

ئۇلار ئۇرۇمچىگە دەسسە - دەسسىمەي، كەينىگە ياندى. يول بويى ھېچكىم - ھېچكىمگە زۇۋان سۆرمەستىن، كېچە - كۈندۈزلەپ يول يۈرۈپ قايتىپ كەلدى. ئەنقەرنىڭ ئانىسىنى ئېلىپ قاچقىنىنى دادىسىنىڭ مەزلۇمى بىلىپ قالغاندى. ئەمدى مەخسۇم ئەنقەرنى مەكتەپكە ئۆزى ئاپىرىپ دەرۋازىدىن كىرگۈزۈۋېتىدىغان، دەرستىن چۈشكۈچە يەنە مەكتەپ ئالدىغا ئۇنۇپ ئۇنى ساقلاپ تۇرىدىغان بولدى. يادىكار خېنىمۇ ئاخىرقى ئەركىدىن ئايرىلدى، ئۇنىڭ كۈندىشى ئەمدى بىچارە مەزلۇمنى ئىشىك ئالدىغا چىقىپ ئولتۇرۇشتىن توسۇيدىغان، دەرۋازىنىڭ ئىچكىرى قاسىنقىدىكى ھېلىقى تار ئۆيدىن چىقارمايدىغان بولغانىدى.

غازاڭ پەسلى، ئەنقەر مەكتەپ گۈللۈكىدە ئۇششۇك تېگىپ شۇمشىيىپ قالغان گۈللەرگە قاراپ ئۆزىنى يالىڭاچلىنىپ قالغاندەك غېرىب ھېس قىلدى. «توۋا، ئانامغا نېمە بولغاندۇ؟ — دەيتتى بالا، — ئۇنىڭ راستلا تىلى تۇتۇلۇپ قالغانمىدۇ ! دادام

ئۆيگە خوتۇن ئەكىرگەندىن بېرى ئانامنىڭ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلغىنىنى ئاڭلاپ باقماپتىمەن...» ئۇنىڭ كۆڭلى بىرنەرسىنى تۇيدى، مەكتەپكە مېڭىشتىن ئىلگىرى ئانىسىدىن زورلاپ گەپ سورىدى :

ــ ئانا، خېلىدىن بېرى تۇز ـ تائام يېگىنىڭىزنى كۆرمىدىم. كۆڭلىڭىز نېمە تارتىدۇ، ماڭا دەڭ، ئالغاچ كېلەي.

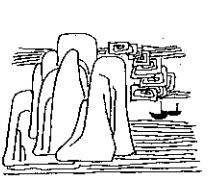
ئانا ھېچنېمە دېمىدى. ئېتى سىزىپ تارىشىدەك قېتىپ قالغان جانسىز قوللىرى بىلەن ئەتىراپنىڭ بېشىنى سىلىدى.

ــ گەپ قىلىڭا، ئانا، مەن دېگەن سىزنىڭ ئوغلىڭىز. باشقىلارغا گەپ قىلمىسىڭىز مەيلى، ماڭىمۇ گېپىڭىز يوقمۇ؟

ئانا گەپ قىلىش ئۈچۈن ئاغزىنى ئۆمەلىلىدى، ئەمما ئۈنىڭ ئۈنى چىقمىدى.

ــ سىزگە نېمە بولدى، ئانا؟

ئانا بېشىنى چايقىدى، ئۈمىدسىزلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن تارىلاپ ياش قۇيۇلدى. ھەيھات ! ئەتىراپنىڭ ئانىسىنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ قالغانمىدۇ، باغرى تاش ئادەملەرنىڭ نەزەرىبەندىدە گەپ قىلالماس بولۇپ قالغانمىدۇ. بالىنىڭ ئانىسىغا قاراپ يۈرىكى ئېزىلەتتى، ئىچ ـ ئىچىدىن يىغا ئېتىلىپ چىقاتتى. ئۇ ئانىسىنىڭ جېنىنى قىيناۋاتقان دوزاختا ئاشۇنداق پۇچىلىنىپ يۈرۈپ يەنە قۇلىقى ئىشىتمەس، كۆزى كۆرمەس بولۇپ قېلىشتىن ئەنسىرەيتتى.

ئالتىنچى باب

28

ئۇلار شەھەرگە كىرىپ، مىڭ - مىڭ ئادەملەر توپىغا قېتىلدى.

ناسىزبايىنىڭ كۈنى قايىقتىن تۇغقاندۇ، ئاي - يىل ئۆتۈپ كەتسىمۇ خوتۇنىغا چىشىنىڭ ئېقىنى كۆرسەتمەيدىغان بۇ سۆرۈن تەلەت بەگگى بۇگۈن ئالتۇنەمنى زورلاشتۇرۇپ دېگۈدەك كەينىگە سېلىپ شەھەرگە ئېلىپ كىردى، بىرەر سودا - سېتىقا مۇددىئاسى بولمىسىمۇ، تىقما - تىقماق رەستىلەرنى ئالا قويماي ئايلىنىپ، كەينىدە كېلىۋاتقان بىچارە مەزلۇمنى هاردۇرۇۋەتتى.

ئەلمىساقتىن تارتىپ كۆك ئاسمانغا تالىق بولغان قۇياش كۆك قەرىدەكى يېگانىلىك — يالغۇزلۇقتىن قېچىپ شەھەرگە — رەستىلەرگە مۆكۈۋالغاندەك، ئادەم دېگىزىغا ئايلانغان رەستىلەر تونۇردەك قىزىپ كەتكەنىدى. ئۇياق - بۇياققا ئۆتۈشۈۋاتقان، سودا - سېتىق قىلىشىۋاتقان كىشىلەر باش - كۆزىدىن قۇيۇلۇۋاتقان تەرىنى سۈرتۈپ، چاڭقىغان، گەز باغلىغان لەۋلىرىنى يالاپ قوياتتى. دۈكىنىغا توپ - توپ ماللار بېسىلغان گەزمالچىلار، تەييار كىيىم - كېچەك ساتقۇچى غوجايىنلار، زەرگەرلەر، هەتتا پەرداز بۇيۇملىرى ساتقۇچى... لار يىراق - يېقىندىن ئۆزىگە رىزق ئېلىپ كەلگەن خېرىدارلار توپىغا باشقىچە قىزغىن مۇئامىلە قىلاتتى. بولۇپمۇ بۇگۈنكىدەك يەكشەنبە كۈنىدە يۈرت بويىچە توي كۆچۈرۈشكە كەلگەندەك گۈر - گۈر شەھەرگە كىرىپ بازار ئارىلايدىغان، سودا - سېتىق

قىلىدىغان دېھقانلارنىڭ پۇلى ئاز، سودىدا گىرى بولسىمۇ، لېكىن شەھەرنى ئاۋات قىلىدىغان، سودىنى جانلاندۇرىدىغان، تىجارەتچىلەرنىڭ پايدا ـ نېسىۋىسىنى نەق بېرىدىغىنى يەنىلا ئاشۇ دېھقانلار ئىدى. شۇڭىمۇ بۇگۈنكى كۈنلەردە شەھەرلىكلەر ئارىسىدا ئىلگىرىكىدەك «سەھرالىقلار ئاق، سەھرالىقلار كۆك» دەيدىغان غەيۋەت ـ شىكايەتلەر بېسىقىپ قالغانىدى. پۇل ـ مېلى ئېشىپ ـ تېشىپ، مىليونېرغا ئايلانغان زەردارمۇ دۇكىنىغا ئاياغ باسقان نامرات چىراي دېھقانلارغىمۇ خىزمىرغا ئۇچرىغانداەك ئېھتىيات بىلەن مۇئامىلە قىلىشاتتى. ھەقىقىي سودىگەرچە پەزىلەتكە تويۇنغان ئىللىق چىراي، يۇمشاق تەلەپپۇز، سىپايە گەپ ـ سۆزلەر بىلەن ئالدىدىكى كىشىنى مايىل قىلىپ، چۆنتىكىدىكى پۇلنى سۇغۇرۇشنىڭ كويىدا بولاتتى. خېرىدارلار مالغا ئون ھەسسىلەپ تۆۋەن باھا قويسىمۇ، تەمكىن تەۋازۇلۇق ھالىتىنى بۇزماي ئىللىق كۈلۈمسىرەپ: كەم بولار، سەل ئۆرلىسىلە، كەم سورىماي ئالسىلا... دەپ خېرىدارنىڭ كۆزىدىن كۆز ئۈزمەي تۇراتتى. شۇڭا، بازارلاردا ئىلگىرىكىدەك جېدەل ـ ماجىرا، پاتپاراقچىلىق ئەھۋاللىرى يوق دېيەرلىك ئىدى.

ئېرىنىڭ كەينىدە كېتىۋېتىپ قورسىقى ئاچقان، ئۇسسىغان، پۇتلىرىنىڭ ماغدۇرى قاچقان ئالتۇنەم زەرگەر بازىرىنىڭ ئالدىدىكى بىر قىستاڭچىلىقتا ئۆزىگە غىل ـ پال تونۇش بولغان سۆلەتلىك بىر ئادەم بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. «قارىغۇنى تار يەردە قىستاپتۇ» دېگەندەك، ئۇنىڭ سولغۇن كۆزلىرى يەنە سۆلەت ساھىبىنىڭ مەغرۇر كۆزلىرى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى... ناتونۇش كۆزلەر دوقۇرۇشسا كارايىتى چاغلىق، لېكىن تار يەردە دوقۇرۇشۇپ قالغان تونۇش كۆزلەر ھامان بىر ـ بىرىگە ئىلىنىشىپ يا تەبەسسۇم قىلىدۇ، ياكى بىر ـ بىرى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالىدۇ. شۇ تاپتا سولغۇن كۆز ئۆزىگە تىكىلىپ قالغان مەغرۇر كۆز بىلەن بىر پەس توقۇنۇشۇپ ئۇلگۈردى، توقۇنۇشۇشتىن بىسەرەمجان بولغان تۇيغۇلىرى ئەسەبلىرىنى،

ئەسلىمىلىرىنى قوزغاپ، ئاغرىنىشقىمۇ، نەپرەتكىمۇ ئوخشىمايدىغان بىر ئىپادە سولغۇنلۇقىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىدى.

ئالتۇنەم يەرگە قارىۋالدى... تا بۇگۈنگىچە بارمۇ دەيمەن بۇ ئادەم، ئايال زاتىغا قىلغان ئەسكىلىكلىرى ئۈچۈن ئاللىقاچان ئۆلگەندۇ دېسەم، ئەجەب ئۆلمەپتۇ دېسە ! ئۇ شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەچ، تار قىستاڭچىلىقتىن ئۆزىنى چەتكە تارتىپ، گويا مۇشكۈل سەپەردىكى داۋاندىن بىخەتەر ئۆتۈپ كەتكەندەك ھېلىقى كىشىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئالتۇنەمنى بىسەرەمجان قىلغان سۆلەت ساھىبى بىر چاغلاردىكى ھەمدۇللا مەخسۇم ئىدى. ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا شۇنداق بىر سۆلەتلىك بايغا نىكاھ قىلىنغان، كىچىك خوتۇن بولغان، چوڭ خوتۇنلىرى بىلەن بىر ھويلىغا پاتماي، قورسىقىدىكى بالا بىلەن ھەيدەپ چىقىرىلغان، كوچىغا تاشلىۋېتىلگەن، خارلانغان... ئېرىنىڭ كەينىدە كېتىۋاتقان ئالتۇنەمنىڭ يۈرىكىنى يەنە ئازاب تۇمانلىرى ئەسىر قىلدى، كونا ئەستىلىكلىرى قوزغىلىپ، توزۇپ كەتكەن ئۆرۈك چېچەكلىرىدەك قەلب دۇنياسى خانىۋەيران بولدى...

ئالتۇنەم رەستىدىكى ھېلىقى ياسداق ھويلىدا، مەخسۇمنىڭ نىكاھىدا ئولتۇرۇپ يېز ئۆتە - ئۆتمەي دەككە - دۈككىلىك كۈنلەرنى كۈتۈۋاتاتتى. شۇ كۈنلەردە مەخسۇمنىڭ داققاللىقىنى قىلىپ يۈرگەن ھېلىقى ئايالىلار مەخسۇمنىڭ خان كوچىسىدا كاتتا قورۇ - جايى، ئۇ قورۇدا يادىكار خېنىم، ئايخېنىم ئىسىملىك چىرايلىق خوتۇنلىرى بارلىقىنى ئاڭلىغانىدى. بۇ ئاياللارنىڭ ئېيتىشىچە، مەخسۇم ناھايىتى خوتۇنپەرەس ئادەم ئىمىش، خۇددى ئالتۇنەمنى «بىر كۆرۈپ ئاشىق بولغان»، «ئىككى كۆرۈپ نىكاھىغا ئالغان»دەك، پات - پات شەھەر كەمبەغەللىرى، سەھرالىق كۆك نامراتلارنىڭ قىزىغا «ئىگىدارچىلىق قىلىپ قويىدىغان» ئېسىل خىسلەتلىرى بار ئىمىش ! ئۇ ئادەم ئۆزى بەگ - بايۋەچچىلەرچە كۆلۈپ يۈرگەن بىلەن چوڭ - كىچىك خوتۇنلىرىنىڭ ئالدىدا بېشى ساق ئەمەس ئىمىش. ئۇنىڭ خان

كوچىسى، ئەنجان كوچىسى، ھىندى ساربىي ئەترابىدىكى ھويلىلىرىدا مەخسۇمنىڭ نىكاھىدىكى خوتۇنلار تۈيۈقسىز جېدەل - ماجىرا چىقىرىپ چاچ يۇڭدىشىپ كېتەرىمىش. يۇرەك - باغرى كۆنداشلىق، ھەسەت، غەم - ئەندىشە گۈلخانلىرىدا كۈل بولغان ئاياللار بىر - بىرىنى تىرناك يەۋەتكۈدەك بولۇپ كېتەرىمىش.... بۇنداق جېدەل - ماجىرالاردىن خەۋەر تاپقان مەخسۇم دەرھال شۇ يەرگە ئۇنۇپ جېدەل سوزارىمىش. ھەتتا چوڭ، قاقباش خوتۇنلىرىنىڭ ئاغزىنى جىملەپ بولالماي، ياۋاش، ئالدىدىن ئىش ئۆتمىگەن كىچىك خوتۇنلىرىنى تالاق قىلارمىش، كوچىغا چىقىرىۋېتەرمىش...

قولى ئوچۇق، سېخىي مەخسۇمنىڭ تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان ئاقچىلىرى ئۇچۇن پۇت - قولى يەرگە تەگمەيدىغان بۇ قاقباش خوتۇنلار شۇنچىلىك بىلەرمەن ئىدىكى، مەخسۇمنىڭ ئېچ سىرىنى، قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى يىپىدىن يېڭنىسىگىچە سۆزلىشەتتى. مەخسۇمنىڭ قايسى خوتۇنىنىڭ قانداقلىقى، قەيەرلىك ئىكەنلىكى، مىجەزىنىڭ سەھرا مىجەز ياكى شەھەرلىككە لايىقلىقى، ھەتتا مەخسۇمنىڭ قايسى خوتۇنغا قانچىلىك دەرىجىدە ئامراقلىقى توغرىسىدا ۋەز ئېيتىپ، جان باقتى مەددىاھلارەك گەپ ساتاتتى. بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىغان ئالتۇنەمنىڭ ئەندىشىسى كۆچىيىپ، ئۆزىنىڭ چۇش كۆرگەندەك باشتىن ئۆتكۈزگەن خۇپىيانە تويى، مۇشۇ توي ئارقىلىق شەھەرنىڭ سىرلىق خالتا كوچىلىرىغا كىرىپ قېلىپ بىر باشقا چىقىشقا كۆزى يەتمەي تېنەپ يۇرگەندەك قورقاتتى. دېمىسىمۇ ئالتۇنەمنىڭ قورقۇنچىنىڭ ئاساسى بار ئىدى. ئۇ ئاغزىدىن شىرىن - شېكەر گەپ تۆكۈلۈپ تۇرغان بىلەن كۆڭلىدە ھىيلە - مىكىر، ئويۇن - تاماشا، نەپسانىيەت خاھىشى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان خوتۇنلارنىڭ گەپ - سۆزلىرىدىن مەخسۇمنىڭ ھەممە ئۆيىدە، ھەممە خوتۇنلىرى ئارىسىدا گەپ توشۇپ پات - پات جېدەل تېرىپ ئاردىن نەپ ئۇنۇرۇپ كۆڭگەنلىكىنى ھېس قىلدى. ھەمىشە

كىشىنىڭ گېپىنى قىلىپ كۆڭگەن خوتۇن پەيتى كەلگەندە يەنە كىشىگە گەپ يەتكۈزمەي قالاتتىمۇ؟!

ئالتۇنەم مەخسۇمنىڭ بۇ ھويلىسىدا ھامان بىر كۈنى كۈنداشلىق ئوتى لاۋۇلداپ، ئۆزى بۇ ئوتنىڭ تۈتۈرۈقى بولۇپ كېتىدىغاندەك غەمگە چۆكەتتى، ۋايىم يەيتتى. لېكىن، كۈندە دېگۈدەك ئۆزىنىڭ يېنىدا پەيدا بولىدىغان مەخسۇم شۇنچىلىك خوتۇنپەرەس ئادەم ئىدىكى، بۇ ئادەم گويا جاھاندا ئالتۇنەمدىن باشقا ھېچنېمىسى يوقتەك پۈتۈن يۈرىكىنى، پۈتۈن مېھىر ـ مۇھەببىتىنى بىر ئالتۇنەمگە ئېلىپ كەلگەندەك قىلغىلى قىلىق تاپالمايى قالاتتى. مەخسۇم ھەر قېتىم كەلگەندە قولىدا بەش ـ ئون زىخ كاۋاپ ياكى گۆشگىردە كەم بولمايتتى، بەزىدە ھەسەل، مېۋە شەربىتى كۆتۈرۈپ كەلسە، بەزىدە پېچىنە ـ پىرەنىك، باقالى دېگەندەك تاتلىق ـ تۇرۇملارنى كۆتۈرۈپ كېلەتتى. گاھى چاغلاردا: تىجارەت ئىشى بىلەن ھالىكىدىن خەۋەر ئالالمىدىم، ئالتۇنەم، دەپ قولىغا پۇل تۇتقۇزۇپ قويىاتتى. ھەر ۋاقىت ساقاللىرىنى پاكىز ئالدۇرۇپ، ئەنبەھ پۈراپ تۇرىدىغان ئۇ كىشى مۇلايىملىق ئىچىدە ئوت ـ ئاتەش يېنىپ تۇرىدىغان ئىتتەك كۆزلىرى بىلەن ئالتۇنەمگە ئۆزاقتىن ـ ئۆزاق قاراپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. ئالتۇنەم خىجىل بولۇپ كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچسا، مەخسۇم يۇمشاق قوللىرى بىلەن ئۇنىڭ ئېگىكىدىن كۆتۈرۈپ ئۆزىگە قارىتىپ:

ـــ نېمىشقا يەرگە قارىۋالىسەن، ئالتۇنەم؟ ماڭا قايلاپ ئولتۇرە، ـــ دەيتتى. ئالتۇنەم شەلپەردەك قىزىرىپ :

ـــ ئىزا تارتىدىكەنمەن، ـــ دېسە، مەخسۇم :

ـــ نېمىشقا؟ ـــ دەپ سورايتتى.

ـــ مەن تۇنۇگۈن تېخى ئاداشلىرىم بىلەن ئويناپ يۈرەتتىم، بۇگۈن...

ـــ بالا ـــ دە، سەن، ئالتۇنەم. قايلا، قىز بالىنىڭ يارالمىشى بەرىبىر ئەركەكلەرنىڭ خىزمىتى ئۈچۈن، سەن ھازىر ئەرگە

تەگمىسەڭمۇ، كېيىن بەربىر تېگەر بولغىيدىكەن؟ !

ـــ لېكىن، سىلىدەك دادامچىلىك ئەرگە تەگمەستىم؟ !

ـــ مەخسۇم يەنە قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتەتتى :

ـــ قايلا، پەيغەمبەر ئاتىمىز ئائىشە ئانىمىزنى نىكاھىغا ئالغاندا، ئائىشە ئانىمىز ئاران توققۇز ياش دەمدۇ ياكى ئون بىر ياش دەمدۇ، ئىشقىلىپ، شۇنداقراق نارەسىدە قىز ئىكەن، شۇلارمۇ ئۆي تۈتۈپ بىرمۇنچە بالىلىق بوپتىكەن...

ـــ ئۇ دېگەن كونا زامان، ـــ دەيتتى ئالتۇنەم گەپتىن قالماي، مەخسۇمنىڭ كۈلۈشلىرى، ھېچبىر گەپكە تېرىكمەسلىكى، چېچىلماسلىقى ئالتۇنەمنىڭ تىلىنى چىقىرىپ قويغانىدى.

ـــ كونا زامان دېگەن نېمە، يېڭى زامان دېگەن نېمە، بىلەمسەن؟ ـــ دەيتتى مەخسۇم ئالتۇنەمگە تېخىمۇ يېقىن كېلىپ، ـــ بۈگۈنكى كۈندە ھەممە ئادەم ئۆزىنىڭ زامانىسىنى يېڭى زامان، بۇرۇن ئۆتكەنلەرنىڭ زامانىسىنى كونا زامان دەپ ئاتىشىدۇ. لېكىن، شۇ كونا زاماندىكىلەرمۇ ئۆزىنىڭ زامانىسىنى ئەڭ يېڭى زامان، كاتتا زامان دەپ ئاتاپتىكەن... ئادەمنىڭ كۆڭۈل خاھىشى، تۈيغۇسى، قىلىقلىرى، ياشاش مۇساپىسى بەربىر ئوخشاش. شۇلارمۇ تۇغۇلىدۇ، تاماق يەيدۇ، كىيىم كىيىدۇ، خەتنە قىلدۇرىدۇ، قۇلىقىنى تەشتۇرىدۇ، چوڭ بولىدۇ، خوتۇن ئالىدۇ، ئەرگە تېگىدۇ، بالىلىق بولىدۇ، قۇدىلىشىدۇ، قېرىيدۇ، ئۆلىدۇ، بۇ كونا زاماندىمۇ شۇنداق، ھازىرمۇ شۇنداق، كەلگۈسىدىمۇ شۇنداق بولىدۇ، بۇ يەردە ئوخشىمايدىغىنى نېمە دېسە، تەرەققىيات پەرقى ئوخشىمايدۇ. كونا زاماندىكىلەر ئات ـ ئېشەك مىنىپتىكەن، مانا بىز ياپونىيەنىڭ موتوسىكلىتىغا مىنىۋاتىمىز. ئەتە ـ ئۆگۈن تېخى گېرمانىيەنىڭ ئامېرىكىنىڭ ماشىنىسىغا ئولتۇرىمىز. بىزدىن كېيىنكىلەر موتوسىكلىت، ماشىنا دېگەنلەرگە قانات چىقىرىپ ئاسماندا ئۇچۇرامدۇ، بۇنى ياراتقان ئاللا ئۆزى بىلىدۇ... قانداق، گېپىمنى ئۇقۇۋاتامسەن؟

ساڭا دېگەندەك، كونا زامان بىلەن يېڭى زاماننىڭ پەرقى ئەنە شۇ تەرەققىياتتا ھەم تەرەققىيات جەريانىدا بارلىققا كەلگەن ئالاق ـ تۈيغۇ، خىيالىنىڭ ئوخشىماسلىقىدا كۆرۈلىدۇ. لېكىن، مەن ساڭا دېسەم، ئالتۇنەم، مۇشۇنداق ئاخشاملىرى چىراغ ئۆچۈرۈلۈپ، ئادەم ئانىدىن تۇغما بولغاندا، كونا زاماننىڭ ئادەملىرى بىلەن بۈگۈنكىدەك يېڭى زاماننىڭ ئادەملىرى ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق پەرق قالمايدۇ، جۇما...

مەخسۇم شۇنداق دەۋېتىپ چىراغنى ئۆچۈرەتتى... خېلى بىر پەس داۋاملاشقان ھاياجاندىن كېيىن بۇ ئادەمنىڭ يېقىملىق پىچىرلىغان ئاۋازى يەنە ئاڭلىناتتى :

ــ مەن ساڭا دېسەم، ئالتۇنەم، سەن كونا زامان، كونا زامان دەپلا قالدىڭ، ھازىر كونا زاماندىكىدەك ئۇنداق مەۋرىچىلىق، ئويۇن ـ تاماشىلار يوق. ئۇ چاغدا ئادەملەرنىڭ قانچىلىك ماغدۇرى بولسا، شۇنچىلىك كۆپ خوتۇن ئالسا بولىۋېرىدىكەن... لېكىن مېنىڭ مىليون ـ مىليون پۇلۇم تۇرۇپ، تۆت خوتۇن ساقلاشقىمۇ ئىمكانىم بولمايۋاتىدۇ، جۇما !

...

ئالتۇنەمنىڭ جىسمى ناسىربايىنىڭ كەينىدە كېلىۋاتقان بىلەن روھى ھېلىقى مەخسۇمنىڭ يېنىدا قالغانىدى.

ــ كى... كىم ئۇ؟ ــ دېدى خام بازىرىدىكى دوغاپچىنىڭ سايىۋىنىگە ئاران ئولگۈرگەن ناسىرباي ئالتۇنەمگە سىگار يان قاراپ، ئالتۇنەم ئېرىنىڭ سوئالىدىن مەڭدەپ قالدى. ئۇنىڭ جاۋاب بېرىشكە تەييارلىقى يوق ئىدى.

ــ با... بايىقى ئېگىز بوي، سۆلەتلىكنى دەيمەن؟ ــ دېدى ناسىرباي بىر چىمدىم ناسۋالنى كاپ ئېتىپ.

ــ مە... مەن بىلمەيمەن... ــ دېدى ئالتۇنەم قىزىق گىردىنى مۇزلۇق دوغاپقا تۆگۈپ ئولتۇرۇپ، ــ قىستاڭچىلىقتا دوقۇرۇشۇپ كەتتۇق.

ــ ھىم ! ــ دېدى ناسىرباي دىمىقىنى قېقىپ، ــ ئەمىسە،

تونۇش ئىنەكنى ھىدلاپ قالغان بۇقىدەك بويىنىنى سوزۇپ قالدىغۇ؟ !

ئالتۇنەم ئۇندىمىدى، كۆڭلىدە بولسا «گېپى سەت بەڭگى» دېدى.

29

كەمبەغەل، يوقسۇللارغا قارىغاندا باي ـ زەردارلارنىڭ كىبىرى ئۇستۇن كېلىدۇ.

ھەمدۇللا ھاجى باي ـ زەردارلارغا خاس كىبىرى ئۇستۇن، ئۆزگىلەرگە ئانچە ئېتىبار قىلىپ كەتمەيدىغان ئادەم ئىدى. بىراق، رەستىدە ـــ رەستىدىكى تار ـ قىستاڭچىلىقتا ئۇچرىغان ھېلىقى تونۇش كۆزلەر ئۇنىڭ تەكەببۇرلۇق ئەگىپ تۇرغان كۆزلىرىنى پارقىرىتىۋەتتى. ئوي ـ خىيالىنى ئاستىن ـ ئۇستۇن قىلىپ، ئىختىيارسىز ھالدا كەينىگە بۇرىلىپ قاراشقا مەجبۇر قىلدى.

ھاجىنىڭ كۆزلىرىدە چاقماق چاقتان بۇ كۆزلەر ئاپپاق ئۆرۈك چېچەكلىرى ئارىسىدا كۇلۇپ تۇرغان تونۇش مەسۇم كۆزلەرگە ئوخشايتتى. ئۇ كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرىپ ياشلىق پەيزىنى سۇرگەن چاغلىرىدا، بۇ كۆزلەرنى بىر كۆرۈش بىلەن يۇرىكى ئويناپ كەتكەن، نەپسى تاقىلىدىغان، ئۆزىنى ئۇنتۇغان، ئۇنىڭ پېيىگە چۈشكەن، ئۇنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ھەر ئامالالارنى ئىزدىگەنىدى... «چالا تونۇش كۆرۈنگەن بۇ خوتۇن ھېلىقى ئالتۇنەم دېگەن كۆك پوتلىدەك قىلامدۇ نېمە؟ ! مەن تار قىستاڭچىلىقتىكى ئادەملەر ئارىسىدا كېتىۋاتقان باشقا بىرسىنى ئالتۇنەمگە ئوخشىتىپ قالمىغاندىمەن؟ ئېھتىمال ئوخشاتقاندىمەن، باشقا بىر ئايال كۆزۈمگە شۇنىڭدەك كۆرۈنگەندۇ. ئەمما، بۇ ئايال شۇ ئالتۇنەم بولغان تەقدىردىمۇ بۇنچىلىك قېرىپ تۈگىشىپ كەتمەس ئىدى... بۇ خوتۇن راستلا

ئاشۇ ئالتۇنەم بولۇپ قالسا، قانداق بولۇپ كەتكىنى؟ ئەجەب گادايلىشىپ كېتىپتۇ دېسە !» ھەمدۇللا ھاجى شۇنداق ئويلىدى ھەم باش - ئاخىرى يوق گادىرماچ خىياللارغا ئەسىر بولدى. كېيىن ئۆزىنىڭ خىيالىغا ئۆزى ھاي بېرىپ كۇلۇپ قويدى. بولدىلا، ئۇ خوتۇن كىم بولسا - بولمامدۇ، نېمە بولسا بولمامدۇ ! ئاللىقاچان ئۇنتۇلۇپ كەتكەن ئەرزىمەس بىر خوتۇننى نېمانچە ئويلاپ كېتىمەنەي ! ئۇنداق كۆك نامراتلارنىڭ قىزلىرىغا كۆزىمىز چۈشكىنى ئۇلارنىڭ بەختى. جېنىنى جان ئېتەلمەي يۈرگەن شۇ بىچارىلەرنىڭ بىزنىڭ نەزەر - گۇزىرىمىزگە سىغمىنى، بىزگە يارىغىنى ئۇچۇن بىز ئېسىل كۆڭلىمىزنى بېرىمىز. ھاياتىمىزنىڭ بايلىقى بولغان پۇللىرىمىزنى غازاڭدەك خەجلەيمىز. بىر ھېسابتا بىزنىڭ كۆڭلىمىز چۈشۈپ قېلىپ ئۇلارنىڭ بىزنىڭ ئەمرىمىزگە ئۆتكىنى ئۇلارنىڭ تەلىيى. كېيىنكى بەختسىزلىكى بولسا تەلىيىنىڭ كاجلىقى. ئۇنداقلارنىڭ پىشانىسىگە پۈتۈلگىنى شۇ بولغاچقا، بېشىغا قونغان بەخت قۇشى بەرىبىر ئۇركۈپ كېتىدۇ.

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئالتۇنەم توغرىسىدىكى ئەسلىمىسى شۇ خىياللار بىلەن كۇپايىلەندى. كۆڭۈلنىڭ، نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىپ شۇنداق بىر قىزنى يولدىن چىقىرىپ تەقدىرىنى ئۆزگەرتىۋەتكەنلىكىنى قىلچىلىك ۋىجدانىغا ئالمىدى. ئۇ بىچارە مەزلۇمنىڭ ئىگىسىز ئىتتەك كوچىغا قوغلانغان ۋاقىتتا ئۆزىدىن ھامىلدار ئىكەنلىكىنى، ھازىر شۇ بالىسىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى خىيالىغا كەلتۈرمىدى. ئۇنىڭ ئاشۇ بەختسىز ھالىتىنى تەقدىرنىڭ كاجلىقىغا، تەلەيسىزلىكىگە باغلاش بىلەن بولدى قىلدى.

ھاجى «بىزنىڭ ئىشىمىز ئەمەس - دە، بۇ» دەپ ئۆز - ئۆزىگە كۇلۇپ قويدى. تار، قىستاڭ رەستىدىن چىقىپ، يول بويىدىكى چىنارنىڭ سايىسىغا توختىتىپ قويۇلغان تىللا رەڭ خان تاجى پىكاپىغا ئولتۇرۇپ، كوچىدىكى سەلدەك ماشىنا ئېقىمىغا

قوشۇلدى. ئۇ ماشىنىسىنى تېز - تېز ھەيدىگىنىچە، باغچە يولىدىكى ھەشەمەتلىك تېز تاماقخانىلارنىڭ بىرسىگە كېلىپ، كاتتا ئايرىمخانىدا يالغۇز ئولتۇرۇپ چۈشلۈك تاماق يېدى. ئۇنىڭ شۇنچە چوڭ تاماقخانىدا يالغۇز تاماق يېيىشى كاتتا بايغا ئەمەس، بەلكى چۆنتىكىدىكى پۇلىدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق يېگانە گادايغا ئوخشاپ قالغانىدى. ھاجى تاماقتىن كېيىن چۈشلۈك ئۈيقۇ باسقان كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ كاتتا قورۇسىغا كەلدى. ھېچنېمىگە قارىماستىن ئۆزىنى قىزىلگۈل بەرگىدەك قىزغۇچ ھۇجرىسىدا كۆردى ھەم ئارام ئالماق بولۇپ كۆزلىرىنى يۇمغاندا، كۆز ئالدىغا تونۇش بىر ئايال، ياق، تونۇش بىر قىز كېلىۋالدى. ھاجى ئاخىر ئۆز - ئۆزىگە ئىقرار بولدى. ئۇ بۇ تونۇش قىز بىلەن ھايات ئۆتكۈزىنىڭ بىرسىدە بېشى قوشۇلغان، ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىلگەن ئەركە كۆڭلى، ئاغزىدىن ئانا سۈتى پۇراپ تۇرىدىغان بۇ مەسۇم قىزنىڭ كۆڭلىنى مەجبۇرىي ئوۋلىغان... ئۇ ھازىر نەدىكىن؟ نېمە كۈن كۆرۈۋاتىدىكىن؟ ! بايا رەستىدە دوقۇرۇشۇپ قالغان ھېلىقى قېرى چىراي، ئىنجىمارۇق ئايال راست شۇمىكىن؟ ياق، ئۇ ئايال بەلكىم ئەمەستۇ، ئىككى مەڭزى ئانارەك قىزىرىپ تۇرىدىغان چىرايلىق قىز ھېلىتىن مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالمىغاندۇ؟

ھەمدۇللا ھاجى ئالتۇنەمنى تاشلىۋەتكەنلىكىگە، تۇللۇق كوچىسىغا ئىتتەرگىنىگە ئىقرار بولدى. شۇ يىلى ئۇ سودا، ھەج تاۋاپ ئىشلىرى بىلەن ئېغىر بوي ئالتۇنەمنى يالغۇز ھويلىغا تاشلاپ قويۇپ چەت ئەلگە چىقىپ كەتتى. ھەج تاۋاپ قىلىش ئارزۇسى ئوڭۇشلۇق بولماي، چەت ئەلدە سودا قىلىپ يۈردى. بولۇپمۇ قىرغىزىستاندىكى سودىسى راسا يۈرۈشۈۋاتقاندا، سودا بازىرىغا توساتتىن ئوت كەتتى. مالىنى يەتكۈچە باسقان مەخسۇمنىڭ ئەسلى - ۋەسلى بىر كېچىدىلا كۆيۈپ كۈلگە ئايلاندى. ئەسلى - ۋەسلىدىن ئايرىلغان مەخسۇم ھەمراھلىرى

بىلەن ئىسسىق جېنىنى ئېلىپ مېڭە تەستە ۋەتەنگە قايتىپ كېلىۋالدى.

ئامەت، تەلەي دېگەن ھەمىشە ئوڭ كېلىۋەرمەيدۇ. مەخسۇم قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بىر مەزگىل يۇرىكىنى ئۇۋۇلاپ ئۆيدە ياتتى. ئايخېنىمىنىڭ ئېتىپ بەرگەن تامىقىنى يەپ، سېلىپ بەرگەن يوتقان ـ كۆرپىسىدە ئۇخلاپ، زور زىياندىن كېلىپ چىققان يۈرەك يىغسىنى بېسىشقا تىرىشتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا گۈرۈلدەپ تۇرغان غايەت زور ئوت يالقۇنى، كۆيۈۋاتقان مالىلار، داد ـ پەرياد كۆتۈرۈپ جېنىنى ياقىغا ئېلىشىۋاتقان ئادەملەر، قېچىشقا ئۇلگۈرەلمەي كۆيۈپ چۈچۈلا بولغان بىتەلەيلەر دەمىۋەدەم ئەكسىلىنەتتى. باشقا كەلگەن كۈن شۇ بولغاندىكىن، ئەمدى كۆڭۈل ـ ئىشق يۈگۈرۈكىگە كىمنىڭ تاۋى؟ چوڭ خوتۇن يادىكار خېنىمنىڭ ھالى نېچۈك؟ ئاق كۆڭۈل، ساددا ئالتۇنەم نەگە كەتتى؟ مەخسۇمنىڭ ئۇ ئىشلارنى سۈرۈشتۈرۈشكە رايى بارمىدى.

كۈنلەر شۇ تەرزدە ئۆتۈشكە باشلىدى. لېكىن، جاھان ئەركىسى بولۇپ ئۆگىنىپ قالغان شىر ئۆزىنىڭ بىرەر قېتىم يېتىلگىنىگە، ئۇزاققا سوزۇلغان سەپەردە بىرەر قېتىم تىك ياردىن دوملاپ چۈشكىنىگە قانداقمۇ تەن بەرگۈسى كەلسۇن؟ ! مەخسۇم ئايىغى ئۈزۈلمەي يوقلاپ كېلىۋاتقان ئۇرۇق ـ تۇغقان، دوست ـ يار، بۇرادەر، تونۇش ـ بىلىشلىرىنىڭ زورى بىلەن يەنە بازارغا چىقتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا كۈن يەنە شەرقتىن چىقىپ، غەربكە پېتىۋاتاتتى. كىشىلەر ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئىش ـ ئۇقەت، سودا ـ تىجارەت كويىدا چېپىشىپ يۈرەتتى. مەخسۇم ئۆزى ئويناپ چوڭ بولغان قەدىمىي كوچىلارنىڭ، تەرەققىيات، زامانىۋىلىققا يۈزلەنگەن سانائەت رايونلىرىنىڭ ئۆزىگە قۇچاق ئېچىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

مەخسۇم يەنە بازارغا چىقتى. قىزىق يېرى، چەت ئەل سەپىرى ئۇنىڭغا ھاجى دېگەن ئاتاقنى ئىنئام قىلغانىدى.

30

بەڭگىنىڭ خۇمارى تۇتۇپ قالسا، جۇدۇن، ئۇرۇشقاق بولۇپ قالىدۇ.

شەھەردىن قايتقان ناسرباي ئالتۇنەمنى قاراڭغۇ ئۆيگە سولاپ بىر ھازاغىچە ئۇردى. خۇمارى ئەدەپ كەتكەن بۇ بەڭگى خوتۇنىنىڭ ئىلگىرى شەھەردە ئەرگە تەگكەنلىكىنى ئاڭلاپ قالغاندەك قىلاتتى. شۇڭا، رەستىدە ئۇچراپ قالغان ھېلىقى سۆلەت ساھىبىنىڭ نېمىشقا بويۇن سوزۇپ قارايدىغانلىقىنى كوچىلاپ سوراپ تۇرۇۋالدى. بىچارە ئالتۇنەم بۇ تەتۇر مىجەز بەڭگىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشىنى، رەستىدە دوقۇرۇشۇپ قالغان ئۇ كىشىنىڭ قىزلىقىدا تەگكەن ئېرى ھەمدۇللا مەخسۇم ئىكەنلىكىنى ئاغزىدىن چىقىرالمىسۇنمۇ؟!

ياق، ئۇ ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشى، ئۆرۈك چېچەكلىرىدەك توزۇپ كەتكەن ياشلىقى توغرىسىدا بۇ ئادەمگە ئېغىز ئاچالمايدۇ. ئالتۇنەم ــ ئالتۇنەمدەك ئاياللار تا بۇگۈنگىچە ئاجىز، بىقۇۋۇل. ئۇلار تاش يۈرەك، زالىم ئەرلەرنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ روھىيىتى، ئادىمىيلىكى، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى ئەمەس، جىسمانىيىتىنى قوغداشقىمۇ ئامالسىز. ئۇلار جان ـ جېنىنى قىينىۋاتقان تاياق ئازابىدا، روھىي ئازابىدا كۆز ياشلىرىنى يامغۇردەك تۆكۈپ، ياراتقۇچىغا نالە قىلىدۇ، يارانقۇچىدىن ئۆزىگە ئاسايىشلىق تىلەيدۇ. ئەپسۇسكى، بۇنداق كۆز ياش، ئاچچىق نالەشلەر ئاشۇ قاراڭغۇ ئۆينىڭ سىرتىغا ئاڭلانمايدۇ. مانا بۇ ئالتۇنەمنىڭ قىسمىتى! ئۇ ئۆسمۈرلۈك مەۋسۇمى بىلەن ئەمدىلا خوشلىشىپ، ھەمدۇللا مەخسۇمغا تويلاپ بېرىلگەن ئاشۇ كۈنلەرنى ئازاب، تېڭىرقاش ئىلكىدە ئۆز ـ ئۆزىنى گوللاپ ئۆتكۈزگەنىدى. ھەمدۇللا مەخسۇمنىڭ كۈن ئارىلاپ كەلگەن چېغىدىكى ھەييارلارچە كۈلۈپ ـ تىكىلىشلىرى، غەمخانا ھېسسىياتتىكى

پىكىر، گەپ - سۆزلىرى، بەزلەشلىرى، ئۇنىڭ ئۆزىنى توختىتىشىغا، رېئاللىققا تەن بېرىشىگە سەۋەب بولغانمۇ بولدى. لېكىن، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، مۇشتۇمدەك تۇرۇپ بۇ شەھەرلىك بايغا خۇپىيانە خوتۇن بولۇشقا مەجبۇرلانغان قىزنىڭ يۈز - كۆزىنى ئوراپ تۇرغان قارا چۈمپەردە (مەخسۇم ئۇنى روپاش بولۇشقا كۆندۈرگەنىدى)، تاملىرى سېپىلدەك ئېگىز ھويلا، ھەممە ئىشقا چېپىلۇالىدىغان ھېلىقى ئۇستات خوتۇنىنىڭ كۆز - قۇلاق بولۇشلىرى ئالتۇنەمنى كۆندىن - كۈنگە ئادەملەردىن، ھايات قاينامليرىدىن، ئەركىدىن، ئىنتىلىشلىرىدىن، ئارزۇ - ئارمانلىرىدىن، بارلىقىدىن مەھرۇم قىلىۋەتكەنىدى.

ئالتۇنەم مەھكۇملۇق، بۇرۇقتۇرمىلىق، تەشۋىش ئىلكىدە ئۇچ پەسىلنى ئۆتكۈزگەن ئاشۇ كۆڭۈلسىز كۈنلەرنىڭ بىرسىدە، قورسىقى كۈپىتەك يوغىناپ ئاي - كۈنى يېقىنلاپ قالغان سۇرەتتەك چىرايلىق بىر ئايال گويا تۇڭلۇكتىن چۈشكەندەكلا ئالتۇنەمنىڭ ھۇجرىسىدا پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ ئالتۇنەمگە شۇنداق سوغۇق نەزەردە تىكىلگىنىچە سورىدى:

— ئۆزلىرى كىم بولىلىكىن، چىرايلىق خېنىم؟

قورساق كۆتۈرۈپ ئاي - كۈنى يېقىنلاپ قالغان ئالتۇنەم چېھرى سۈتتەك ئاق، كۆزلىرى يۇلتۇزدەك چاقناپ تۇرىدىغان بۇ ناتونۇش ئايالنىڭ يۇمشاق، لېكىن تەئەددىلىك ئاھاڭدا سورىغان سوئالى ئالدىدا نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى. نەچچە ئايدىن بېرى ئۇنسىز تەشۋىشلەنگەن، ئەندىشە قىلغان ئىشنىڭ ئاخىر يۈز بەرگەنلىكىگە، ئايالنىڭ سوئال نەزىرىدە نەشتەردەك قادىلىپ تۇرغان كۆزلىرىگە بەرداشلىق بېرەلمەي پۈتۈن ۋۇجۇدىنى يىغا كەلكۇنى بېسىپ كەلدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۆزىنى تەمكىنەك تۇتۇشقا تىرىشىپ، ئاغزىنى ئۆمەللىدى:

— مەن... مەن ئالتۇنەم بولىمەن.

— كىمنىڭ ئالتۇنى؟

— مەخسۇمنىڭ.

— قايسى مەخسۇمنىڭ؟ — ئايالنىڭ سوئاللىرىغا تەھدىت ئاھاڭى ئارىلاشتى.

— مۇشۇ باغ ـ هويلىنىڭ ئىگىسى ھەمدۇللا مەخسۇمنىڭ...

— قاچاندىن بېرى؟

— سەككىز ئايدەك بولدى، — دېدى ئالتۇنەم سەل ئويلىنىپ.

ئايال ئاچچىقتىن ئۆزىنى تۇتۇۋالغاندەك قىلىپ، كوچىلاپ سورىدى:

— سەككىز ئاي... ئەجەب بىز بىلمەپتىمىزغۇ؟ مەخسۇم قانداقلارچە سىلىنى ئۆزىنىڭ «ئالتۇن»ى قىلىۋالدى؟

ئالتۇنەم ئۇڭايسىزلىنىپ كەتتى ھەم غەيرىتىنى يىغىپ، ئايالنىڭ سوئالىغا سوئال بىلەن جاۋاب بەردى:

— ئۆزلىرىگە كىشىنىڭ مەخپىيىتىنى سوراش نېمىگە زۆرۈر بولۇپ قالدىكىن، خېنىم ئاچا؟

— نېمىگە زۆرۈر بولا، قايلىسىلا، خان... ئۆزلىرى ئەر قىلىۋالغان ئۇ مەخسۇم تۇغۇلاي دەپ قالغان ماۋۇ بالامنىڭ دادىسى. شۇڭا، ئۇ جانابىي مەخسۇم ماڭمۇ لازىم بولۇپ قېلىپ ئالدىلىرىغا كەلدىم، قانداق، بولغاندەكما؟!

ئايال سۆزلىگەنسېرى ئالتۇنەمنىڭ كۆزلىرىگە مىختەك قادالدى. ئالتۇنەم گېپىمنى قىلغىلى ئادەم چىقىپ قالارمىكىن، دەپ ئىككى يانغا قارىدى. لېكىن، ھازىر بۇ ياسداق ئۆيدە نە ھېلىقى كۆيۈمچان مەخسۇم، نە ھېلىقى مەخسۇمنىڭ ئاغزىدىن كىرىپ بۇرنىدىن چىقىدىغان ئۇستا خوتۇن يوق ئىدى. ئايال ئالتۇنەمنىڭ بوشىشىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ئاۋازىنى پەسەيتتى:

— مەخسۇم سىلىنى بۇ ئۆيگە قانداق باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن ئەكىردىكىن، خان؟

— ئۇ ئادەم مېنى نىكاھىغا ئالغان.

— قەيەردە، كىملەرنىڭ گۇۋاھلىقى بىلەن؟

— ئۆيۈمدە، ئاتا ـ ئانا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمنىڭ ئالدىدا.

— هه؟ ! — ئايالنىڭ كەيپىياتىدا بىرئاز تەمتىرەش ئالامەتلىرى كۆرۈلدى، — قوللىرىدا توي خېتى بارمۇ، خان؟

— توي خېتى؟ ... — ئالتۇنەم ئىختىيارسىز تويلۇق ساندۇقىغا قاراپ سالدى، تېخىمۇ بىسەرەمجان بولۇپ ئالدىدىكى ئايالنىڭ قادىلىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قارىدى، — ئۇ خەت مەندە يوق، مەخسۇمدا بارمىكىن...

— قايلىسىلا، خان، — دېدى ئايال گەپ ئەزۈەيلەپ، — توي خېتى دېگەن ئىككى پارچە بولىدۇ، ئۇنىڭ بىرسى ئەرنىڭ قولىدا تۇرسا، بىرسىنى ئەرگە تەگكەن خوتۇن تويلۇق ساندۇقىغا سېلىپ ساقلايدۇ. قايلىغاندا، سىلى مەخسۇمنى ئازدۇرۇپ ئۇ ئادەمگە قانۇنسىز تېگىۋالغان ئوخشايلا؟ !

— ياق، ياق... — ئالتۇنەم دۇدۇقلاپ گەپنىمۇ جايلاپ قىلالماي قالدى، — مەن مەخسۇمغا ئۆزۈم تېگىۋالمىدىم، مېنىڭ ئۇنداق بىر ئادەمگە خوتۇن بولۇپ تېگىش ئۇخلاپ چۈشۈمدە يوق ئىدى. لېكىن...

— هە، گەپنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋالماي دېسىلە ! نىكاھ ئوقۇغىلى تۇرغاندا، بىر كىم سىلىنى مەجبۇرىي تەگدىم دېگۈزگەنمىدى؟

— ياق...

— ئەمىسە تەگكۈلىرى يوق ئادەم نېمىشقا لەۋزىلىرىنى بەرگەن، ئۇ ئادەمگە؟

— ئۇندىمەي تۇرۇۋالسام، چوڭدىن كىچىككىچە ھەممىسى مېنى ئەيىبلەشكەن، نىكاھ ئوقۇغان موللام ئۆيگە بويۇنداپ، ماڭا «يامان بولىدۇ»دىن سۆز ئېچىپ ئاچچىقلانغان...

— شۇنىڭ بىلەن تەگدىم دەۋەتكەن...

— ھەئە.

— كۆرسىلە ما ئىشنى... سىلى تەگدىم دەپ ئەر ئېتىۋالغان ئۇ مەخسۇم چا، خان... ما شەدىكى نى ـ نى چىرايلىق خوتۇنلارنىڭ كۈيۈسى. قايسى ئەپتىلىرىگە ئۆزلىرىنى

مەخسۇمنىڭ خوتۇنىمەن دەپ يۇرىلا، سىلى؟ !

ئالتۇنەم شۇندىلا گۇمانىنىڭ راست بولۇپ چىققانلىقىنى، مەخسۇمنىڭ ئۆزىنى خوتۇن ئۇستىگە خوتۇن قىلىپ ئالغانلىقىنى بىلدى. ئۇ ئادەمنىڭ نەچچە ئايدىن بېرى ئۆزىنى تالا ـ تۇزگە چىقارماي، بۇ ھويلىغا بەند قىلىشىنىڭ سىرىمۇ يېشىلدى.

ـــ قانداق، ئەمدى ئۆيىنى بىكارلاپ بېرەمىلا، خان؟ ـــ ئايالنىڭ ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى. ئۇ ئۆيگە كىرىپلا بويىنىغا سېلىۋالغان قارا رومىلىنى قولىغا ئېلىپ يېڭىباشتىن بېشىغا سالدى. ئالتۇنەمنى بىر يەرگە ئاپىرىدىغاندەك سىرتقا چىقىشقا تەمشەلدى.

ـــ بۇ... بۇ... مەن... ـــ ئالتۇنەم كىملەردىندۇر مەدەت تىلەپ ئىككى يانغا قارىدى. لېكىن، ئۆيدە ئۇنىڭ مەخسۇمنىڭ نىكاھلاپ ئالغان خوتۇنى ئىكەنلىكىگە گۇۋاھ بولىدىغان ھېچكىم يوق ئىدى. شۇ تاپتا مەخسۇم بولغان بولسا، مۇنۇ ئايالنىڭ گەپلىرىگە نېمە دەر ئىدىكىن. ئېھتىمال ئۇ ئادەم ئالتۇنەمنى قانات ئاستىغا ئالار، ھېچبولمىغاندا قورسقىدىكى بالىنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ ئىككى ئېغىز ھەق گەپ قىلار... لېكىن ھېلىقى مەخسۇم ـــ ئالتۇنەمنىڭ قورسقىدىكى بالىنىڭ دادىسى قېنى؟

ـــ نېمىگە تىللىرىنى چاينايلا، خان؟ ـــ دېدى ئايال ئالتۇنەمنى ئالدىراتقاندەك قىلىپ، ـــ ياكى سىلىگە كىشىنىڭ رىزقىدىن كۆڭۈل ئۈزمەك تەس كېلىۋاتامدا؟

ـــ ماڭا ئۇۋال قىلمىسىلا، خېنىم، ـــ دېدى ئالتۇنەم خورلۇق دەستىدىن يىغلامسىراپ، ـــ كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان قورسقىمنى كۆرگەنلا، بۇ بالا مەخسۇمنىڭ پۇشتى، خۇدايىم تىنچ ـ ئامان قىلسا، يەنە ئىككى ئايلاردىن كېيىن يەڭگەپ بوشىنىمەن. شۇ تاپتا بۇ ئۆيدىن شۇنداقلا چىقىپ كەتسەم، بالام يېتىم بولۇپ قالسا قانداق قىلىمەن؟ يەنە... يەنە...

— هه... يەنە نېمە، خان؟ !

— يەنە ئاتا ـ ئانامغا، ئەل ـ جاماەتكە نېمە دەيمەن؟

— نېمە دەيتىلە، مەخسۇم مېنى تالاق قىلدى، دېسىلە، هەممە گەپ تۇگەيدىغۇ !

— بالامغىچۇ، بالام تۇغۇلۇپ چوڭ بولۇپ، دادىسىنى سورىسا ئۇنىڭغا نېمە دەيمەن؟ ! — ئالتۇنەمىنىڭ كۆز ياشلىرى مارجان بولۇپ تۆكۈلدى.

— ۋىيەي... ۋۇي خان، قاچانقى گەپنى قىلىۋاتىلا، سىلى؟ — ئايال ھازىرلا تۇغۇۋېتىدىغاندەك يوغان قورسىقىنى سىلاپ قويۇپ ئىستېھزا بىلەن كۈلۈپ كەتتى، — قايلىسىلا خان، مەن سىلىنىڭ ئاغزىلىرىغا قېلىپتا قۇيغاندەك جاي ـ جايىدا گەپ سېلىپ بېرەي: ئا دادىلىرى بىلەن ئانىلىرىغا مەخسۇمىنىڭ مەندىن باشقا ئىككى ـ ئۈچ خوتۇنى بار ئىكەن، مېنى توي خېتى ئالماي قانۇنسىز نىكاھىغا ئېلىپ كىچىك خوتۇن قىلىۋاپتىكەن، مانا ئەمدى بۇ ئىش ئاشكارا بولۇپ قېلىپ مېنى تالاق قىلىپ ئۆيدىن ھەيدىدى... دەيلا.

— ئۇنداق دېيىشكە مېنىڭ قانداق تىلىم بارىدۇ؟ !

— نېمىشقا تىللىرى بارمايتتى؟ — دېدى ئايال قوللىرىنى بېلىگە تىرەپ، — بۇ ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولغان ئىشقۇ ! شۇنداق دېسىلىرى، ئاتا ـ ئانىلىرى سىلىگە لام ـ جىم دېيەلمەيدۇ. قانداق دېسىلىرى، ئۇلار ئەينى چاغدا مەخسۇمىنىڭ ئۆزىنى كۆرۈپ، تېگى ـ تەكتىنى سۈرۈشتۇرمىگەنلىكى مەلۇم. ھەتتا «ئاشنى كۆرگەندە ئىمان قېچىپتۇ» دېگەندەك، ئۇلار مەخسۇمىنىڭ ئادەمگەرچىلىكىنى، پۇلىنى كۆرگەندە، توي خېتى ئالغان ـ ئالمىغانلىقىنىمۇ سۈرۈشتۇرمەيلا سىلىنى ئۇ ئادەمگە نىكاھلاپ بەرگەنلىكى ئېھتىمال. شۇڭا، سىلى كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى قولتۇقلاپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقسىلىرىمۇ، سىلىنىڭ يۈزلىرى قارا بولىدىغان ئىش يوق. ئۇنىڭدىن كېيىن قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈشنىڭ غېمىنى قىلىلا.

— بالىنى چۈشۈرۈۋېتەمدىم؟ — ئالتۇنەم يۈرىكىگە پىچاق تىقىلغاندەك چۈلغىنىپ كەتتى.

— ھەئە، — دېدى ئايال بىلەرمەنلىك بىلەن، — بۇنىڭ ئىشى ئاسان، قايىلىسلا... ئى ھۆكۈمەتنىڭ چوڭ دوختۇرخانىلىرىغا بارسىلىرى، دوختۇرلار كۆزلىرىنىڭ ئىچىگە قايلاپ بالىنىڭ دادىسىنى سۈرۈشتۈرۈپ قېلىشى مۇمكىن... شۇڭا ئارقا ـ بۇلۇڭدىكى شەخسىي دوختۇرخانىلارنىڭ بىرەرسىگە بارسىلىرى ئۇلار پۇلنى كۆرسىلا سەۋەبىنى سۈرۈشتە قىلمايدۇ. ئورۇس مىخىدەك يىگىنىنى كىندىكلىرىنىڭ ئاستىغا پوسسىدە سانجىيدۇ، شۇنىڭدىن كېيىن تولغاق تۈتۈپ ئازراق قىينىلىلا، قورساقلىرى بىكار بولىدۇ!

ئالتۇنەمنىڭ كۆز ئالدىدا پاجىئەلىك بىر كۆرۈنۈش زاھىر بولدى... ئاغزىغا ماسكا تاقىۋالغان باغرى تاش دوختۇر... ئورۇس مىخىدەك سوغۇق پارقىراپ تۇرغان ئوكۇل يىگىنىسى... بىرلا پىلتىڭلاپ ئاستا ـ ئاستا تۇنجۇققان بالا... ئالتۇنەم كىندىكىنىڭ ئاستىغا ئوكۇل يىگىنىسى سانجىلغاندەك قاتتىق سىلكىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ قورسىقىدىكى بالا قاتتىق مىدىرلاپ، ئۆزى تۇغۇلماقچى، ياشىماقچى بولغان بۇ رەھىمسىز دۇنيانىڭ پاجىئەلىرىدىن نەپرەتلەنگەندەك، تېپچەكلىگەندەك قىلدى...

— ياق، ياق! — پەرىشان كۆزلىرىگە مۆللىدە ياش كەلگەن ئالتۇنەم ئاغرىپ كەتكەن قورسىقىنى تۇتقىنىچە ئەسەبىيلەرچە توۋلىدى، — كىم مېنى ھارام بالىغا قورساق كۆتۈردى، دەيدۇ؟... مەخسۇم مېنى بۇ ئۆيگە ئارقا كوچىدىن تېپىپ ئەكىلمىگەن، توققۇز ـ ئون ئادەمنىڭ گۇۋاھلىقىدا بولسىمۇ ھالال لەۋزى بىلەن نىكاھىغا ئالغان، مېنىڭ قەدىرىمنى قىلغان، مېنى ياقتۇرۇپ قالغانلىقىنى ئۆز ئاغزى بىلەن ئېيتقان... يەنە... يەنە مېنىڭ ھامىلدار بولۇپ قورساق كۆتۈرگەنلىكىمنى بىلىپ خۇش بولۇپ كەتكەن... شۇڭا، مەن بۇ بالىنى تۇغمەن. مەن مەخسۇمغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان بىر ئوغۇل تۇغۇپ بېرىمەن!

— نېمىگە توۋلايلا، خان؟! — ئايال ئالتۇنەمنىڭ جاۋابىغا تاقەت قىلالمىغاندەك ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى، — سىلىنىڭ مەخسۇمغا تەگكەنلىرىگە ئىككى توك - توك ئادەم گۇۋاھ بولغان بىلەن قوللىرىدا توي خېتى بولمىسا، ئۇنى ھۆكۈمەت ئېتىراپ قىلامدۇ؟ ! دەپ باقسىلا، قوللىرىدا يا توي خېتى، يا نوپۇسلىرى ياكى ھۆكۈمەت تارقاتقان پىلانلىق تۇغۇت كۆرسەتكۈچى بولمىسا، شۇ ھاللىرى بىلەن سوتنىڭ ئالدىدا جاۋابكارلىققا تارتىلماي قالارلىما؟ ! خىيالىلىرىدا مەخسۇمنىڭ موللىغا نىكاھ ئوقۇتقىنىنى، سىلىنى ياقتۇردۇم، كۆيدۇم، سۆيدۇم دەپ قويغىنىنى ھۆكۈمەت ئېتىراپ قىلارما؟ قايلىسىلا، خان، ئەر كىشى دېگەننىڭ نەپسى بالا كېلىدۇ، نەپسى تاقىلداپ يانلىرىغا كەلگەندە مۇلايىملىشىپ قىلمىغان قىلىقلىرى، دېمىگەن گەپلىرى قالمىغان بىلەنچا، ئىشنى جايىدا ئەپلەشتۇرۇپ كۆڭلىنى خۇش قىلىپ بولغاندىن كېيىن بىردەمدىلا ئۆزگىرىۋالمدۇ، ئالدىلىرىدا پادىشاھتەك كېرىلىپ باشقا بىر ئادەمگە ئايلىنىۋالمدۇ، سىلى ئاشۇ مەخسۇمنىڭ ئانچىكىم دەپ قويغان گەپلىرىگە كۈرۈكلىرى يېشىلىپ، باغچىدىكى توزدەك قاناتلىرىنى ئېچىپ رەڭلىنىپ ئولتۇرامدىلا؟ !

— سىلى مەخسۇمنى مەندىن قىزغىنسىپ دەۋاتىدىلا، خېنىم ئاچا، — ئالتۇنەم ئەمدى بىرئاز ئۆزىنى تۇتۇۋالغاندى.

— ئۇنداق بولسا سىلىنىڭ ھېچقانداق قانۇنىي ئاساسسىزلا مەخسۇمغا خوتۇن بولۇپ ئولتۇرغانلىرى توغرىمۇ؟

— قانۇنىي ئاساس بار - يوقلۇقىنى مەخسۇم بىلىدۇ، ئۇ ئادەم كەلگەندە سوراپ باقايلى.

— مەخسۇم ھەج تاۋاپ قىلغىلى كەتتى، — دېدى ئايال يەنە غالىبلارچە كۈلۈپ. ئالتۇنەمنىڭ ياش يۈقى كۆزلىرى چوڭ ئېچىلدى:

— ھەجگە؟

— ھەئە، ئاۋۋال سودا ئىشى بىلەن قوشنا دۆلەتلەرگە

چىقىپ، ئاندىن مەككە ـ مۇكەررەمگە بېرىپ ھەج تاۋاپ قىلماقچى. ئۇ ئادەم ئەمدى بۇ يېقىندا قايتىپ كېلەلمەيدۇ.

ـــ كەلمەمدۇ؟

ـــ ھەئە، كەلمەيدۇ. چەت ئەل دېگەن سىلىنىڭ مەھەللىدىكى قوغۇنلۇقنىڭ يولى ئەمەس، نۇرغۇن رەسمىيەتلەرنى ئۆتەپ بىر چىقسا نەچچە ئاي، ھەتتا نەچچە يىل تۇرۇپ قالىدىغان گەپ، كىم بىلىدۇ، كۆزى ئۇيقۇغا بارسىلا چىرايلىق قىزلارنى چۈشەيدىغان ئۇ ئادەم چەت ئەلدە ئۆي تۇتۇپ بىرنەچچە يىل ياتامدۇ، تېخى!

ئالتۇنمىنىڭ پۇتلىرى ماغدۇرسىزلىنىپ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى. ئۇ بوغجۇمسىنى قولتۇقلاپ كوچىغا چىققاندا، كەچ كۈز سوغۇقى ئەدەپ قالغاندى. شەھەر ئاسمىنىدا سۇس ئۇچقۇنلاپ تۇرغان قار ئۇنىڭ باش ـ كۆزىگە، تۇگمىلىرى ئېتىلمەي قالغان پەلتوسىنىڭ ئىچىدىن چىقىپ تۇرغان قورسىقىغا قونا تتى.

شۇ ئاخشىمى سوغۇقتا قېتىپ قالغاندەك جىمجىتلىشىپ قالغان كونا كوچىلار، ھەسرەتكە چۆككەندەك تۇتۇلۇپ قالغان ئاسمان ئالتۇنمىنىڭ بەختسىز يىغىسىغا شاھىت بولغاندى.

يەتتىنچى باب

31

شەھەرده مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان پىكاپلار مۇنداقلا قاراشقا ئۇڭۇسسىزغا تاپالمىغان پارقىراق قوڭغۇزلارغا ئوخشاپ قالاتتى. شەھەرنى قىستاۋ ـ قىستاقتىكى قىلىۋەتكەن ئادەملەر بولسا گويا بىر يەرگە توپلىشىۋېلىپ بىر ـ بىرىنى بابلاش كويىدا يۇرگەندەك...

شەھەرده ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان، پۇل ـ بايلىقى ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرغان ئۇ كىشى ئەسكى ئادەممۇ ئەمەس، ئوبدان ئادەممۇ ئەمەس. ئۇ ئادەمنى ئەسكى ئادەممىكىن دېسە، شەھەرده ئۇنىڭ بىراۋغا ئوچۇق ـ ئاشكارا يامانلىق قىلغىنىنى كۆرگەن كىشى يوق. ئوبدان ئادەممىكىن دېسە، ئۇ ئادەمنىڭ باسقان ئىزىدا گۈل ئەمەس، تىكەنلەر ئۇنۇشكە باشلىغان...

خانىش ئۆزىنى ئوراپ تۇرغان ماددىي مەئىشەتلەر ئىچىده ئەسكىمۇ ئەمەس، ئوبدانمۇ ئەمەس بۇ ئادەمگە قېيىداپ بۇرۇقتۇرما بولۇپ يۇرەتتى. ئۇنىڭ ئەركىن قويۇۋېتىلگەن قوڭۇر چاچلىرى، تېرىپ بىرئاز ئىنچىكىلەشتۈرۈلگەن قارا قاشلىرى ئاستىدىكى كۈلۈپ تۇرغان قوڭۇر كۆزلىرى، ياراشتۇرۇپ كىيگەن كىيىم ـ كېچەكلەر ئىچىگە يوشۇرۇنۇپ تۇرغان روھىي دۇنياسى توختاۋسىز داۋالغۇپ، ئۆز ـ ئۆزىنى سىقىپ پۈتۈن ۋۇجۇدىغا يامراپ تۇرغان تىت ـ تىتلىق ماددىي مەئىشەتتىن پەيدا بولغان خۇشاللىقلىرىنى پايخان قىلاتتى. ئەنە شۇنداق سىقىلىش، تىتىلداش قەلب قەسىرىگە ھۆكۈمران بولۇۋالاتتى. بۇنداق دەقىقىلەرده ئۇنىڭ چۆچۈرىدەك قۇلاقلىرىدا، ئاق قۇنىڭكىدەك

بويندا، نازۇك بىلەكلىرىدە، ئۇزۇن، ئىنچىكە بارماقلىرىدا چاراقلاپ تۇرغان ئاشۇ قىممەت باھالىق ئالتۇن جابدۇقلار، ئائىلە، شىركەتتىكى ئىمتىيازى ئۇنىڭ قەلبىنى ئەسىر قىلغان بۇرۇقتۇرمىلىقنى قوغلۇۋېتەلمەيتتى.

بۇگۈن ئۇنىڭ كەيپىياتى تېخىمۇ ناچار ئىدى. كۆڭلى ھېچ تىنچلىنالمايتتى. ئۇ ئۆز - ئۆزى بىلەن مۇڭداشماقچى بولغاندەك، مۇنچىغا كىرىۋېلىپ تىكلىمە ئەينەككە قاراپ خورسىنغانچە پىچىرلاپ كەتتى. «ھاياتنىڭ ماڭا بەرگىنى مۇشۇمۇ؟ مېنىڭ قەلبىمدە باشقا ئارزۇ - ئارمانلىرىم يوقمىدى؟ مېنىڭ بىر قېرى بايغا چېتىلغان تەقدىرىمنىڭ ئەتىسى قانداق بولىدۇ؟ ــ ئۇ قوش قاپاقلىق چىرايلىق كۆزلىرىنىڭ ئەتراپىدا پەيدا بولغان ئىنچىكە، سۇس قورۇقلارنى كۆرۈپ، تېخىمۇ بىئارام بولۇپ ھېس قىلدى. نەدىن كەلگەن قورۇقلار بۇ؟ خۇددى ئاشۇ قېرى ئوغرىدىن يۇقۇۋاتقاندەك... پولات، قېرىلىقمۇ يۇقىدۇ، سەن خانىمايى بىر قارىسا زىلۋا، چىرايلىق كۆرۈنگەن بىلەن، بىر قارىسا قېرى خوتۇنلارغا ئوخشاپ قاپسەن، بۇنىڭ سەۋەبىنى ئويلاپ قوي، دەپ بىلجىرلاۋاتقان. ئۇ كاپكاپ زادى نېمە دېمەكچىدۇ؟»

«قېرىلىقمۇ يۇقىدۇ!» خانىش چايان چاقىقاندەك بىر سىلكىنىپ توختىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئۆزىدىن بىر ياراۋەر دېگۈدەك چوڭ، قېرىپ كېتىۋاتقىنىغا زادىلا تەن بەرگۈسى كەلمەي، ئاق چاچلىرىنى بويىتىپ قارايتىپ تۇرىدىغان، چېچىغا ئوخشاشلا ئاق بېسىۋالغان ساقىلىنى كۆندە قىرىپ ھارمايدىغان، قاشلىرى ئۆسۈۋالغان، قۇرت يەپ چىرىگەن ئېزىق چىشلىرىنى قىممەت باھالىق سۇنئىي چىشقا ئالماشتۇرۇۋالغان، قورسىقى ئالدىغا ساڭگىلىغان، يۈرەك، مېڭە قان تومۇرلىرىنى راۋانلاشتۇرىدىغان دورىلارنى يېيىشكە كۆنۈككەن پۇلدار ئېرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، قاش - قاپاقلىرى غۇچچىدە تۇرۇلدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە بۇ قورۇقلار، قېرىلىشىش ئالامەتلىرى ئۆزىگە

تولا يېقىنچىلىق قىلىدىغان ئاشۇ ئىشقىۋاز ئادەمدىن يوققانىدى.
ئەلەملىك خىيال، ئەلەملىك تۇيغۇ ياش ئايالنىڭ قانائەتسىز يۈرىكىنى چىرمىۋالدى.

خانىشتا بۇنداق تۇيغۇنىڭ پەيدا بولۇشى تۇنجى قېتىملىق ئىش ئەمەس. ئۇ خېلى ۋاقىتتىن بېرى، بولۇپمۇ پولات ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا قايتا پەيدا بولغاندىن بېرى، ئۆزى ھەققىدە، تۇرمۇشى ھەققىدە پات - پات خىيال سۈرىدىغان بولۇپ قالدى. دادىسى دېمەتلىك بىر ئەرگە باغلانغان تۇرمۇش ۋە بۇ خىل تۇرمۇشتىن پەيدا بولغان بىزارلىق كەيپىياتى ۋۇجۇدىدىكى مادديي مەئىشەتلەردىن كېلىۋاتقان بەخت تۇيغۇسىنى قوغلاپ، ياش قەلبىنى خاراب قىلماقتا ئىدى. راست، بايلىقچىلىق ئىچىدە پۇل، مال - دۇنياغا كۆمۈلۈپ تۇرغان بۇ ئائىلە سىرتىدىن قارىغىچا بەخت - ئىقبالغا چۆمگەن، ئەتىدىن كەچكىچە كۈلكە - چاقچاق، ئىشرەت ھۇزۇرى ئۇزۇلمەيدىغان قووناق خان سارىيىغا ئوخشايتتى. لېكىن، ئىچىدىن قارىسا، تېگى - تېگىدىن چاك كەتكەن، بۇگۈنى بار، ئەتىسىگە ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدىغان ھالاكەت ئۆڭكۈرىگە ئوخشايتتى.

ئەينەككە ئۇزاق قاراپ تۇرغان خانىش مەيۈس بىر كەيپىياتتا مۇنچىدىن چىقتى. كەڭ، ئازادە ئىشخانىدىكى ئالاھىدە ئىش ئۈستىلىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان كومپيۇتېرنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئىچ - ئىچىدىن سىقىلىۋاتقان مەيۈس قەلبىگە ئەمەك ئىزدىگەندەك QQ نى ئاچتى. نەچچە مىنۇت مەشغۇلات قىلا - قىلماي، ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان بىرسى بىلەن تېپىشتى. بۇ پولات ئىدى.

— كەيپىياتىڭ قانداق، خانىمايي؟ — پولاتنىڭ ئەھۋال سورىشى بىلەن تەڭ، كەڭ تەكشى ئېكراندا ئۇنىڭ پىشانىسىنى يېپىپ تۇرغان قويۇق چاچلىرى ئارىسىدىن قىزىرىپ قالغان كۆزلىرى كۆرۈندى. خانىش ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ، كۈپكۈندۈزدە ئىچىۋالغىنىنى بۇنىڭ... دەپ ئويلىدى.

ـــ كەيپىياتىم ھېچ ياخشى ئەمەس، ـــ خانىشنىڭ گۈل چېكىلگەن تىرناقلىرى كۇنۇپكا تاختىسى ئۈستىدە ئويناتتى. ئۇ كومپيۇتېر مەشغۇلاتىغا خېلى چاققان ئىدى.

ـــ يەنە نېمە بولۇۋاتىسەن؟

ـــ نېمە بولغانلىقىمنى ئۆزۈممۇ دەپ بېرەلمەيمەن.

ـــ قارا، چىرايىڭنىڭ ئوساللىقىنى، شۇ تۇرقىدا بەئەينى كاتتا چاربېغىڭدىكى كۇرۇك توزغا ئوخشاپ قاپسەن!

خانىش كۈلۈپ تاشلىدى. ئەجەب ئىش، ئۇ ئاشۇ پۇلدار دۆلەتمەن ئېرىنىڭ ئالدىدا قېتىۋالاتتى ـ يۇ، لېكىن مۇنۇ ئاغزى يىرتىق چالا مەستىنىڭ داڭقان پۇتى گەپلىرىگە خۇشتار ئىدى.

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭ، پولات؟

ـــ بىلىدىغانسەن، توزنىڭ ئۆزى چىرايلىق بولغىنى بىلەن قانات كېرىپ، ئېچىلىپ تۇرىدىغان چاغلىرىدىن تۆگۈلۈپ ـ ھەسرەتلىنىپ، مۇڭلىنىپ تۇرىدىغان چاغلىرى كۆپ.

ـــ ئەجەب ئوخشاتتىڭغۇ، ئادەمنى... بۇ نېمىشقا ئەمدى؟ شۇنچە چىرايلىق توز نېمە ئۈچۈن مۇڭلىنىدۇ؟

ـــ گۈزەل بولغاچقا.

ـــ گۈزەللىك بىلەن ھەسرەت چېكىشنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ ـــ خانىش پولاتنىڭ جاۋابىدىن ئەجەبلەندى.

ـــ ئاڭلىغان بولغىيدىك، سەتىنىڭ ھالى يامان، چىرايلىقنىڭ دەردى... دەپ!

ـــ چىرايلىقنىڭ نېمىشقا دەردى يامان بولىدۇ؟

ـــ بۇنى ئۆزۈڭدىن سورا!

ـــ مەن چىرايلىقمۇ؟

ـــ قېرى ئېرىڭ سېنى چىرايلىق دېمىدىمۇ؟ ئۇنىڭ كۆزىمۇ قېرىپ كاردىن چىقتىمۇ، نېمە!

ـــ ئېرىم؟ ـــ خانىش پولاتنىڭ زۇۋاندازلىقى ئالدىدا ئويلىنىپ قالدى. ئېرى ـــ ھەشەمەتلىك ئۆي، «خانتاجى» ماركىلىق تىللا رەڭ پىكاپ، ئايلىنىۋاتقان، غازاڭدەك

كۆپىيۇاتقان نۇرغۇن پۇللار ئارىسىدا چېچىلا يۇرىدىغان ئاشۇ قېرى ئىرىنىڭ ئۆزىنى «چىرايلىقسەن» دەپ باققىنىنى ئېسىگە ئالالمىدى. ئۇ ئادەم پۇل تېپىشنى، تاپقان پۇلنىڭ مېغىزىنى چېقىش ئۇچۇن پۇلنى غازاڭدەك خەجلىگەن بىلەن ئۇنداق چىراي، گۇزەللىك، سۆيگۇ، مۇھەببەت دېگەندەك گەپلەرنى تىلغا ئېلىپمۇ قويمايتتى. سودىسى يۇرۇشسە، شەھەرنىڭ ئەڭ داڭلىق، تامىقى ئەڭ مەززىلىك ئاشخانىلىرىدا كۆڭلى تارتقان، مىجەزىگە ياققان تاماقلارنى يېسە، ئاندىن خانىشنى قولتۇقلاپ ئۆيگە كېلىپ كېچىنى كېچە، كۇندۇزنى كۇندۇز دېمەستىن دېرىزە پەردىلىرىنى چۇشۇرۇۋېتىپ...

پولات كومپيۇتېر ئېكرانىدا خانىشقا تىكىلىپلا قالغانىدى. خانىش بولسا يا يىغلىشىنى، يا كۇلۇشىنى بىلەلمەي قالدى.

— خىيال سۇرۇپ ئولتۇرۇپ كەتتىڭغۇ، چىرايلىق خانىش؟

— مېنى سەنمۇ بۇنداق ئاتىماي خانىڭاي دېسەڭچۇ؟

— نېمىشقا؟

— مەن بارغانچە ھازىرقى خانىشلىقنى ئەمەس، بۇرۇنقى خانىڭايلىقىمنى ياقتۇرىدىغان بولۇپ قالدىم، پولات!

— لېكىن، سەن ئۇ چاغدا بۇنچە چىرايلىقتەك قىلمىغان.

— توغرا دېدىڭ، — خانىش خەت باسقاچ ئۇھ تارتىپ قويدى، — ئىستۇدىنتلىق چاغلىرىمنىڭ دەسلىپىدە مەن سىنىپ بويىچە، ھەتتا مەكتەپ بويىچە ھەممىدىن كۆرۇمسىز قىز ئىدىم. بۇ كۆرۇمسىزلىك مېنىڭ يوقسۇزلۇقتىن كېلىپ چىققان تاشقى قىياپىتىم بىلەن روھىي سۇنۇقلۇقتىن پەيدا بولغان. چۇشكۇنلۇك مېنىڭ ئەسلى ـ ۋەسلىمنى شۇ ھالغا چۇشۇرۇپ قويغانىدى. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ روھىي مەدەتلىرى، پەپلەشلىرى، غەمخورلۇقىدا چىرايلىق كىيىنىپ، ياخشى يەپ ـ ئىچىپ يۇرگەن ئاشۇ بالىلارغا قاراپ ئۆزۇمنى شۇنچىلىك تۆۋەن كۆرەتتىمكى، ھېچكىمگە گەپ قىلغۇم، ھېچكىم بىلەن ئارىلاشقۇم كەلمەيتتى. پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى چىرمىۋالغان روھىي سۇنۇقلۇق مېنى

تۇگەشتۇرۇۋېتەيلا دەپ قالغاندى... كېيىن چەت ئەل تىلى ئۆگەندىم، سودىگەرلەرگە تەرجىمان بولدۇم...

ــ ئۇنى ھەممىز بىلىمىز، سەن شۇنداق جانلىق، تېتىك، چېپىلا يۇرىدىغان بىر قىزغا ئايلانغانىدىڭ... لېكىن سېنىڭ تۇيۇقسىز داداڭ دېمەتلىك ئاشۇ ئادەمگە ئەگىشىپ ھەممىنى تاشلاپ ئۇنىڭغا تەگكىنىڭ ساۋاقداشلارنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇردى. سەن ئۇ ئادەمنىڭ پۇلىنى كۆزلەپ قالمىغان بولغىيدىڭ؟

ــ جۆيلۇمە ! ــ خانىش پولات بىلەن يۈزتۇرا سۆزلىشىۋاتقاندەك ۋارقىراپ تاشلىدى ھەم ئاغزىدىن چىققان بۇ جۈملىنى ئۇنىڭغا يوللىدى.

ــ ئەمىسە ئۇ ئىشنى قانداق چۈشەندۇرىسەن؟ سەن ھازىرمۇ شۇ ئادەمنىڭ خوتۇنىغۇ؟ !

خانىش جاۋاب يوللىمىدى. قويۇق كىرپىكلەر ئارىسىدىكى كۆزلىرى كومپيۇتېر ئېكرانىغا تىكىلگەن، ئۇي ـ خىيالى ئۆتمۈشكە قايتقانىدى. پولاتتىن يەنە سۆز كەلدى:

ــ ئېيتە، سەن قانداقلارچە ئاشۇ ئادەمنىڭ خوتۇنى بولۇپ قالدىڭ؟

ــ بۇ مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن قىسمەت، ــ خانىش توساتتىن تارام ـ تارام ياش تۆكۈپ جاۋاب يازدى، ــ ھەمدۇللا ھاجى ئەسلىدە مېنى ئوغلى ئەنقەرگە تويلاپ بېرىپ كېلىن قىلىۋالماقچى، مېنىڭ ئاتا مېھرىنى كۆرمىگەن يېتىم قەلبىمگە ئاتىلىق مېھرىنى بەرمەكچى بولغانىدى. لېكىن، ئەمدىلا ئېچىلاي دەپ تۇرغان گۈل غۇنچىسىغا شىپالىق يامغۇرىنى سەپمەكچى بولغان ئاسمان تۇيۇقسىز مۆلدۈر تۆكۈپ ئاشۇ نازۇك غۇنچىنى چەيلەپ تاشلىغاندەك، ئۇ ئادەم مېنىڭ قىممەتلىك قىزلىقىمنى، ئارزۇ ـ ئارمانلارغا تولغان ياشلىق باھارىمنى يوق قىلىۋەتتى !

پولاتنىڭ كۆزلىرىدىكى ھەيرانلىق چەكچىيىشكە ئالماشتى. خانىش بايا تېخى ئۇنىڭ باش سۈرتىنى چوڭايتىپ قويۇپ ئۇنىڭغا كۆز ياشلىرى بىلەن تىكىلىپ ئولتۇرغانىدى. خانىش

ئەمدىلىكتە ئۇنىڭدىن نومۇس قىلغاندەك بىر كۆزنەكنى چېكىپ ئۇنىڭ سۈرتىنى يوق قىلىۋەتتى، ئەمما سوئال، جاۋابلار ئۇزۇلمەي يوللىنىپ تۇرۇۋاتاتتى. خانىشنىڭ بارماقلىرى يەنە كۇنۇپكا تاختىسى ئۈستىدە ئويناندى، كىشى بىلمەس سىرلىرىنى QQ ئارقىلىق پولاتقا يوللىدى.

— ھەمدۇللاھاجى مېنى كېلىن قىلىپ ئەكىرىۋالمەن دەپ ئاغزىغا قارىتىپ تۈرغان ئەمەسمىدى، مەنمۇ ئەنقەرگە قىزىقىپ قالغاچقا، مېنى قوغلاشقان باشقا يىگىتلەرگە كۆڭۈل بەرمەي، ئۇنى كۈتتۈم. بىراق، ھېچقانچە ۋاقىت ئۆتمەي، ئەنقەرنىڭ رەنا ئىسىملىك چىرايلىق بىر قىزنىڭ يولىغا تەلمۈرىدىغانلىقىنى بىلىپ قالدىم. ھەمدۇللا ھاجى بولسا ئەنقەرنىڭ ئۇ قىز بىلەن توي قىلىشىغا قارشى ئىكەن. قىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىسى ئەنجانلىق بولغاچقا، ھاجىم «ئەنجانلىق بىلەن قۇدا ـ باجىلىق، تۇغقاندارچىلىق قىلماق ئاسان ئەمەس» دەپ رازىلىق بەرمەيدىكەن.

ئاردىدىن بىرنەچچە ئاي ئۆتتى، ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئۇرۇنۇشلىرى زايە كەتتى. ئۇ تۈرۈپ ئەنقەر بىلەن ئىككىمىزنى بىر ئىشخانىدا ئىشلەشكە ئورۇنلاشتۇرسا، تۈرۈپ شەھەر ئاتلاپ كامانداروپكىغا ئەۋەتەتتى. تۈرۈپ يېڭى سېتىۋالغان چارباغقا ئېلىپ بارسا، تۈرۈپ چارباغنى ئىككىگىلار سەرەمجانلاشتۇرۇۋىلار، دەپ كۆزلىرىنى ئويىنىتاتتى. ئەنقەر بولسا دادىسىنىڭ ئۇرۇنۇشلىرىغا پەرۋاسىز ئىدى. ماڭا نىسبەتەن چىرايلىق كۆزلىرىدە ھېچقانداق ھېسسىيات يوق، گەپلىرى ئوچ ياشلىق بالىنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىدەك سەمىمىي، ئىش ـ ھەرىكىتى قېلىپتا تۇزەپ قويغاندەك تۇز ئىدى. بەزىدە ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئاجايىپ بىر مۇڭ، ھەسرەتنى كۆرۈپ قالاتتىم. مەن دەسلەپتە ئەنقەرنىڭ كۆزلىرىدىكى مۇڭ ـ ھەسرەتنى ئۇنىڭ رەنانىڭ ۋىسالىغا بولغان سېغىنىشتىن كەلگەن مۇڭ دەپ ئويلىدىم. كېيىنچە ئۇنى چوڭقۇرلاپ چۈشەنگەندەك بولدۇم. مېنىڭ ھېس

قىلىشىمچە، ئەنقەرنىڭ ئائىلىسى ئاغمىخان ئۇۋۇلىغان ئالتۇن بۆشۈكىكە ئوخشايتتى، ئاغمىخان خان كوچىسىدەك كونا كوچىلاردا ئۇۋۇلايدۇ، ئاغمىخان ئۇۋۇلىغان كوچا، ھويلا، ئۆيۈاقلاردا نە جان ـ جانىۋارلارغا، نە ئادەمىلەرگە ئارامىلىق يوق. ھامان بىر خاپىلىق، كېلىشمەسلىك ئەگىپ يۈرىدۇ. ئەنقەر ئەنە شۇنداق ئائىلىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن. ئەنقەر كىچىك ۋاقتىدىلا مۇنۇ مىليونېر دادىسى ئانىسىنى تالاق قىلىپ خېتىنى بەرگەن ھەم ئانىسىنىڭ كۆزىچە باشقا خوتۇنىنى تويلاپ ئۆيىگە ئەكىرگەن... شۇ چاغدىن باشلاپ ئەنقەرنىڭ قەلب دۇنياسى خانىۋەيران بولغان، ئۇنىڭ گۈزەك يۈرىكى بىر تەرەپتىن خارلانغان ئانىسى ئۈچۈن پۇچىلانسا، بىر تەرەپتىن ئۆگەي ئانىسىنىڭ سوغۇق كۆزلىرى، ئاستىرتىن زەھەرخەندىلىك قىلىشلىرى سەۋەبلىك، چىن، تەبىئي ئانا مېھرىدىن مەھرۇم قالغان. بۇنداق تۇرمۇش ئاستا ـ ئاستا ئۆزگىرىپ، ھەمدۇللا ھاجىدەك كاتتا بايىنىڭ ئەركە، خورىكى چوڭ بايزادىسىگە ئەمەس، بەلكى خارلانغان، دەرد تارتقان يادىكار خېنىمنىڭ يۈرەك پارىسىغا ئايلاندۇرۇپ قويغان.

ئەنقەر خىزمەتتە ئاكتىپ، ئىجادچان ئىدى. خىزمەتتىنى جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەيتتى. ئۇ مەسئۇل بولغان، ئۇ قول تىقىپ ئىشلىگەن ھەرقانداق ئىش ئۇنۇملۇك بولاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ دادىسى ئۇنىڭغا باشقىچىلا ئىچەركىشىپ كەتكەنىدى. بىراق، ئۇ يېگانە زاھىتتەك مىننەت ـ تەمەسىز ئىدى. ۋۇجۇدىدىن دادىسىنىڭ پۇل ـ بايلىقىغا قىزىقىش ئالامەتلىرىنى بايقىغىلى بولمايتتى. خىزمەتتىن چۈشسە ئاددىي ماشىنىسىنى ھەيدەپ ئانىسىنى يوقلىغىلى باراتتى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ تاللىغان قىزىغا دادىسىنىڭ قوشۇلماسلىقى، سۆيگەن قىزىدىن ئايرىلىشقا قەستىشى بىچارە يىگىتنىڭ كۆزلىرىدىكى مۇڭنى يىغانغا ئايلاندۇرۇپ قويغانىدى.

مېنىڭ ئەنقەرگە بولغان قىزىقىشىم بارا ـ بارا ھېسداشلىققا ئورۇن بوشاتتى. بىراق، ئۇنىڭ پەرۋاسىزلىقى كۆڭلۈمگە ھار

كەلدى. ھەمدۇللا ھاجى ماڭا ئاتمدارچىلىق قىلغان، بېشىمغا كۇن چۈشكەندە شىركىتىگە قوبۇل قىلىپ، خېلى يۇقىرى ئىش ھەققى بېرىپ ئىشلەتكەن بولسىمۇ، مەن ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدە بۇنداق ئويۇنچۇق قورچاق بولۇپ قالماسلىقىم كېرەك. بۇنىڭغا مېنىڭ قىزلىق قەلبىم، غۇرۇرۇم يول قويمايدۇ، ئەلۋەتتە. مەن ئاخىر بىر قارارغا كېلىپ، ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئىشخانىسىغا كىردىم. ھاجى ياسداق ئىشخانىسىدىكى كىرېسلودا پاچاقلىرىنى بىر - بىرىگە مىنگەشتۇرۇپ ئولتۇرۇپ بىرسى بىلەن تېلېفوندا سۆزلىشىۋاتقانىكەن، مېنى كۆرۈپ قارشى تەرەپكە سەل تۇرۇپ يەنە تېلېفون قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ گەپنى ئۇزدى. ئورنىدىن بىرئاز قىمىرلاپ، قارشى تەرەپتىكى كۇرسىدىن ئورۇن كۆرسەتتى ھەم قىزغىن نەزەردە ماڭا تىكىلىپ ئېغىز ئاچتى:

— ھە... نېمە ئىش؟

— مەن كېتەي، ھاجىكا! — مەن گەپ ئەگىتمەي، كۆڭلۇمدىكىنى تۇزلا ئېيتتىم. مېنى كۆرۈپ ئۆزىچە گۇلقەلىرى ئېچىلىپ كەتكەن بۇ ئادەم بىردىنلا قوشۇمسىنى تۇردى:

— ھوي، ما قىزنى... نېمىشقا؟ بىز سېنى خاپا قىلىپ قويمىغاندىمىز؟!

— ئۇنداق ئىش يوق، — مەن بېشىمنى كۆتۇرۇپ نەملەشكەن كىرپىكلىرىم بىلەن ھاجىغا تىكىلدىم.

— ئەنقەر بىلەن يامانلىشىپ قالدىڭمۇ يا؟

— ئۇنىڭ بىلەن بۇرۇنقىدەكلا ... ئارىمىزدا ياخشىلىشىش، يامانلىشىش دەيدىغان باغلىنىش يوق.

— ئەمىسە نېمە گەپ؟ — ھاجى چوڭقۇر زىنىخلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئاغزىغا خويمۇ ياراشقان ئالتۇن چىشلىرىنى چىقىرىپ كۇلدى، — بىز بىلەن پۇت تېپىشىۋاتقان شىركەتلەر تەكلىپ قىلىۋاتامدۇ يا، سېنى؟

— مېنى ئۇنچىلىك ھاماقەت قىزلاردىن دەپ قالمايكا، ھاجىكا، — مەن سەل ئويلىنىۋېلىپ راست گېپىمنى ئېيتتىم، —

مەن ئەسلىي ئۆز ئىقتىدارىمغا لايىق ئىش ئورنىغا ئېرىشىش ئۈچۈن شىركىتىڭلارغا كىرگەنىدىم، بىراق مەن ھازىر شىركەت خىزمەتچىسى ئەمەس، سىزنىڭ خاھىشىڭىزنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىش ئالدىدا تۇرۇپتىمەن. كۆڭلىڭىزگە ئايان، سىز مېنى ئوغلىڭىزغا تويلاپ بېرىشنى ئويلايسىز، بىراق ئوغلىڭىز باشقا بىر قىزنىڭ ئوتىدا كۆيىدۇ. مەن ئۇنىڭ ئالدىدا خۇددى پۇراقسىز، قەدىرسىز گۈلمەن. كىشىلىك ھاياتتا بۇنداق زورۇقۇشنىڭ نېمە ئەھمىيىتى بار؟ شۇڭا كېتەي دېدىم. مۇشۇنداق قىلساق، بۇ چىگىچ ئۆزلۈكىدىن يېشىلىپ ھەممىزنىڭ يولى تۈز بولىدىغان گەپ ئىكەن.

— بۇ گەپچە سەنمۇ تۈز يولغا چىقاي دەپ قالغان ئوخشىمامسەن؟

— تۈز يول؟ — مەن ھاجىغا تۇنجى قېتىم سوغۇق نەزەردە قاراپ قويدۇم، — سىلەرنىڭ خان كوچىسىدىكىلەر بۇنداق گەپنى «توقۇناق» گەپ دەيدىغۇ دەيمەن. مەن خان كوچىسىدىن چىققان خېنىملاردىن ئەمەس، ھاجىكا. يىراق ناھىيەدىن، ئوچۇقراقىنى دېسەم، سىلەر شەھەرلىكلەر ئانچە يارىتىپ كەتمەيدىغان سەھرادىن كەلگەن قىز. شۇڭا، ماڭا توقۇناق گەپ قىلمىسىڭىز...

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ پارقىراپ تۇرغان يۈزى سەل قىزاردى. ئۇڭايسىزلانغاندەك كۈلدى:

— چاقچاق... چاقچاق... دېمەكچى بولغىنىم، باشقا خىزمەت تاپتىڭمۇ؟ تۇرمۇش ئىشىڭنى قانداق قىلسەن، دېمەكچى.

— بۇنى ئويلاشمىدىم، ھازىر ئويلىغىنىم بايا مەن ئېيتقان ئىشلار.

ھاجىنىڭ يۇمىلاق چىرايى جىددىي تۇس ئالدى :

— ئۇنداقتا ئىككى كۈن توختاپ تۇر، مەن ئەنقەر بىلەن يەنە بىر سۆزلىشەي.

— يەنە ئەنقەر بىلەن سۆزلىشىمەن دەمسىز؟ — مەن ئورنۇمدىن تۇردۇم، — مەن ئۈچۈن ئېيتقاندا ئۇنىڭ بىلەن

سۆزلەشكەندىن كۆرە، خېنىمكىزنى كەينىكىزگە سېلىپ رەنا قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئالدىغا ئەلچى بولۇپ بارغىنىڭىز ياخشى، يەنە سۆزلىشىدىغان ئىشىڭىز بولسا، مەن ئىككى كۈن ئەمەس، ئىككى مىنۇتمۇ توختىيالمايمەن.

ـــ قارارىڭ شۇنچە قەتئىيمۇ؟ ـــ ھاجى ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

ـــ بۇ قارارلا ئەمەس، بەلكى رېئاللىق. سىز ئوغلىڭىزغا سۆيگەن قىزنى تويلاپ بېرىڭ!

ـــ ئۇنداقتا سەنچۇ؟

ـــ مېنى ئويلىماڭ، ماڭىمۇ خۇدانىڭ ئېيتقىنى بار... ـــ مەن شۇنداق دېدىم ـ يۇ، ۋۇجۇدۇمدىن يامرىغان بىر ئوت يۈزلىرىمگە تېپىپ چىقتى. مېنىڭ ئاغزىمدىن نېمىلەر چىقتى؟ مەن نېمىلەرنى دېدىم؟ مەن دادام دېمەتلىك بىر ئادەم بىلەن نېمىلەرنى دېيىشىپ كەتتىم؟ مەن ئۆز ـ ئۆزۈمدىن چۈلغىنىپ كەتتىم. ئىشخانىدىكى چوڭ تەشتەكتە باغجانلاپ ئايىنىپ تۇرغان يەسسەنگۈلىنىڭ يېنىدا بىر ھازا قېتىپ تۇرۇپ كېتىپتىمەن. بىر ھازادىن كېيىن ئېسىمگە كەپتىمەن، مەن بۇ شەھەردە چوڭ ـ چوڭ ئىشلارنى تەۋرىتىپ يۈرگەن بۇ ئادەم بىلەن دېيىشكە تېگىشلىك گەپنى دېيىشىپتىمەن. ئۇنىڭ بىلەن گويا چوڭ ئادەملەردەك روبىرو ئولتۇرۇپ سۆزلىشىپتىمەن. ئويلاپ باقسام، مەن ھەمدۇللا ھاجىدىن ئانچە تارتىنايدىكەنمەن. ئەسلىدە نەچچە يىللىق ھەمكارلىق ئارىدىكى تارتىنىشنى سۇسلاشتۇرغانكەن...

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن يا كېتەلمەي، ياكى خىزمەتكە رايىم بارماي بۇرۇقتۇرما بولۇپ تۇرسام، يانفونۇم جىرىڭلاپ قالدى. قارىسام، ھاجىمنىڭ يانفون نومۇرى. ئۇ ئادەمنىڭ گېپىنى ئاڭلاۋېرىشكە تاقىتىم قالمىغاندى، شۇڭا قىزىل كۈنۈپكىنى بېسىۋەتتىم. بىراق، ئەرلەر قېرىغانسېرى قاشىرىپ قالىدىغان ئوخشايدۇ، ئۇ ئادەم تېلېفون قىلىۋەردى، ئامالسىز ئالدىم.

ـــ تۇغۇلغان كۈنۈڭگە مۇبارەك بولسۇن، تاۋى نازۇك قىز !
«تۇغۇلغان كۈن؟ پاھ، گۈزەل ھايات ! پاھ، قورساق غېمىدە قېقىندى ـ سوقۇندى بولۇپ ئۆتۈۋاتقان كۈنلەر، ئاھ، ئاتا مېھرىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمىگەن، ئانا مېھرىگە قانالمىغان يېتىم قىز.. بۈگۈن سېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈڭمىدى؟» كۆزلىرىمگە لىققىدە ياش كەلدى. بوغۇزۇمغا يىغا كەپلىشىپ ئۇنۇم ئاران چىقتى:
ـــ بىللە بولسۇن، ھاجىكا.
ـــ دوستلىرىڭغا تېلېفون قىل، ئىشتىن چۈشكەندە مۇبارەك رېستورانىنىڭ ياشلىق خانىسىغا كېلىڭلار، ساڭا شام پۈۋلىتىمىز.
ـــ مېنىڭ دوستلىرىم يوق !

32

ئىشخانىنىڭ ئىشكى ئېچىلدى. ھەمدۇللا ھاجى خانىشىنىڭ يېنىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ ساقىلىنى ئالدۇرۇپ، بۇرۇتىنى ئىنچىكە ياستىپ ئون ياش ياشىرىۋالغاندەك كۆرۈنەتتى.
ـــ يىغلاپسەنغۇ، خوتۇن؟ ـــ ھاجى كومپيۇتېرغا قاراپ ئولتۇرغان خانىشىنىڭ تاراملاپ ياش تۆكۈلۈۋاتقان كۆزلىرىگە، بۇزۇلغان پەردىزىغا قاراپ، ئىشخانىنىڭ ئوتتۇرىسىدا توختاپ قالدى. خانىش QQ دىن چېكىنىپ، پولات بىلەن بولۇۋاتقان پاراڭنى ئۈزدى. ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغان ھاجىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرمەي، كۆز ياشلىرىنى سۈرتتى.
ـــ يىغلىساڭمۇ باشقىچە گۈزەللىشىپ كېتىسەن ـ دە، خانىش، ـــ ھاجى ياش، چىرايلىق خوتۇنىنىڭ كۆڭۈل يارىسىنى تاتىلاشنى خالىماي، ئۇنى كۈلدۈرمەكچى، كۆڭلىنى كۆتۈرمەكچى بولدى. لېكىن خانىش ئويلىمىغان يەردىن ئېغىز ئېچىپ ھاجىغا سوغۇق تەگدى:

— چىرايلىق ئاياللارنىڭ يىغىسى پۇلدار ئەرلەرنىڭ كۆڭۈل خۇشى ! شۇ تاپتا ھېلىقى كېچىدىكىدەك تەن ـ تېنىڭىز يايراپ كەتكەندۇ چاغلىق !

— قايسى كېچىنى دەيسەن؟ — ھاجى ياش خوتۇنىنىڭ يېنىدا يېشىغا يانغاندەك بولۇپ، ئۇنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىدى.

— مېنىڭ قايسى كېچىنى دەيدىغانلىقىمنى بىلمىسىز !

— ھە، ئېسىمگە كەلدى، — ھاجى قايماق رەڭ خۇرۇم كىرپىسلوغا يانپاشلاپ، ئۇستەلدىكى قەھۋە قۇتىسىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى، — ئىككىمىزنىڭ رىزقىمىز، نەپىسىمىز قوشۇلغان ھېلىقى كېچىنى ئەسلەپ ئولتۇرغانمىدىڭ؟ چىرايلىق ئاياللارنىڭ قىزلىق دەۋرى بىلەن خوشلاشقان تۇنجى كېچىنى ئەسلىشىمۇ قانچە شېرىن، قانچە بەختىيار بولىدىغاندۇ ـ ھە !

ھەمدۇللا ھاجى خوتۇنىنىڭ كۆزىگە قارىدى. لېكىن، خانىشىنىڭ كۆزلىرى دېرىزىنىڭ قارشىسىدىكى تامغا ئېسىلغان ئالتۇن رەڭ رامكىلىق ماي بوياق رەسىمگە تىكىلىپ قالغانىدى.

كۆزلىرىدە بىر خىل شەھۋەت ئوتى ئۇچقۇنلاپ تۇرىدىغان ھەمدۇللا ھاجى قانداقتۇر بىر خىل شېرىن ئىستەكلەر قاينىمىدا قاناتلاندى... ئۇنىڭ ئەقىل ـ ئىدراكىدىن شەيتانى غالىب كەلگەن شۇنداق بىر كېچە كۆڭلىدىن كەچتى...

شۇ كۈنى ھەمدۇللا ھاجى خانىشىنىڭ «مېنىڭ دوستلىرىمۇ يوق، تۇغۇلغان كۈنۈمنى خاتىرىلىگۈمۇ يوق» دېگەن جاۋابىغا پەرۋا قىلماستىن، ماشىنىسىنى ھەيدەپ قىزنى ئىزدەپ كەلگەنىدى.

— ھە قېنى، ماشىنىغا چىق، تاۋى نازۇك...

قىز راستلا قارارىنى ئۆزگەرتكەن، بۇ شىركەتتىن كېتىش نىيىتىگە كەلگەنىدى. شۇڭا، چىرايىنى ئاچماستىن دېدى :

— رەھمەت، ئەمدى مۇشۇ يەرگىچە بولسۇن، — ئۇ ھاجىنىڭ ئېسىل پىكاپىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولدى.

— كېچىك بالىنىڭ قىلىقىنى قىلما، ھەي قىز ! — ھاجى

خانىشىنىڭ ئالدىنى توستى، ــ كەتسەڭمۇ، چىرايلىق خوشلىشىپ كەتكىن. مەن سەن ئۈچۈن بىرمۇنچە جۇۋاپ تەييارلىق قىلىپ قويۇپ كەلدىم، جۇمۇ!

خانىش تەڭقىسلىقتا قالدى. چوڭ كوچىدا ھەمدۇللا ھاجى بىلەن سۆرەش ـ تارتىش قىلىپ سەتلىشىپ يۈرۈشتىن خجىل بولۇپ، ماشىنىغا چىقتى. ئۇ ھاجىنىڭ تەييارلىغان سوۋۇنىغا داخىل بولۇپ ئاندىن كەتسەممۇ كېچىكمەيمەن دەپ ئويلىغانىدى. بىراق...

ھەمدۇللا ھاجى خانىشنىڭ تۇغۇلغان كۈن خاتىرىسى ئۈچۈن شۇنداق بىر سوۋۇن تەييارلىغاندىكى، كاتتا رېستورانىدكى ئەڭ ياسىداق ئايرىمخانىلارنىڭ بىرسى بولغان بۇ ياشلىق ئايرىمخانىسى ئاجايىپ رومانتىك بىر دۇنيانىڭ ئۆزى ئىدى. غۇۋا چىراغلار، يېنىك ساكس مۇزىكىسى، شەپەق نۇرىغا چۆمگەن بۇلۇتتەك سۇس رەڭلىك تۇمان ئىچىدە خۇش پۇراق چېچىپ تۇرغان تەبىئىي گۈللەر، تورت، مۇسۇلمانچە ھامبۇرگ بولكىسى، مېۋە شەربەتلىرى... خانىش ئايرىمخانىغا كىرىپ مەكتەپ ھاياتىغا قايتقاندەك، ھاياجانلىق تۇيغۇغا چۆمدى. ئەپسۇسكى، ئۇ ئوقۇغۇچىلىق چاغلىرىدا بۇنداق سوۋۇننى كۆرۈپ باقمىغان، پەقەت بىر قىسىم شوخ، غەمسىز ساۋاقداشلىرىنىڭ مۇشۇنداق سوۋۇنلاردا ئويناپ ـ كۈلگەنلىرىنى، ماختىنىشلىرىنى ئاڭلىغان... خانىش بىر خىل غۇۋالىق ئىچىدە ئۆزىنى بۇ يەرگە باشلاپ كەلگەن ئادەمگە قارىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بۇ سوۋۇنغا ياراشمايدىغان قالغان ھەمدۇللا ھاجى ئالتۇن چىشلىرىنى چىقىرىپ ھىجىيىپ تۇراتتى. قىز ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئۆزى ئۈچۈن بۇنچە كاتتا سوۋۇن تەييارلىشىنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنەلمىدى. بۇ ئادەم ئادەتتە سودا ئۈستىدە كىشىگە بەكمۇ بېخىل، كاجىدەك تۈيغۇ بېرەتتى. سېرىق سىنتىنىڭ ئۈستىدە تىك تۇراتتى. چۆچەت، خېرىدارلىرىغا قىلچە يۈز ـ خاتىر قىلمايتتى.

ــ قانداق، بۇ سوۋۇن كۆڭلۈڭگە ياققۇدەكمۇ؟ ــ ھاجىنىڭ

سوئالی قىزنىڭ خىيالىنى بۆلدى. قىز ئۆزىگە كېلىپ جاۋاب بەردى:

— رومانتىك سورۇن بوپتۇ، بۇنى ئەنقەر لايىھەلەپ تەييارلىدىمۇ؟

— ئەنقەر... ھە... ئەنقەر ھېلىقى ئەنجانلىقنىڭ قىزىدىن باشقا قىزغا سورۇن تەييارلىمىغۇدەك. بۇ سورۇننى مەن ئۆزۈم تەييارلىدىم.

— ئۆزىڭىز تەييارلىدىڭىز؟

— ھەئە، ئۆزۈم.

— بۇنچە جۇۋاپ كەتكىنىڭىزدىن قارىغاندا، ئۆيدىكى خېنىم، بالىچاقىلىرىڭىزمۇ كەلسە كېرەك؟

— بۇگۈن كېلىدىغان خېنىم پەقەت سەنلا. قېنى ئولتۇرە!

قىز ئىككىلىنىش ئىلكىدە تۇرۇپ قالدى. ھاجى بولسا ئۇنى ئولتۇرۇشقا زورلايتتى:

— ھە، قېنى ئۇدۇلدىكى كۇرسىغا...

خانىش سومكىسىنى كىيىم ئاسقۇچقا ئېسىپ قويۇپ تورت، تاتلىق - تۇرۇملار، مېۋە شەربەتلىرى لېپمۇلىق تىزىلغان يۇمىلاق ئۈستەلنىڭ چۆرىسىگە قويۇلغان چىغ ئورۇندۇقتا جايلاشتى. قىزنى ئەجەبلەندۈرگىنى، بۇ ئۈستەلنىڭ ئەتراپىغا پەقەت ئىككىلا ئورۇندۇق قويۇلغان بولۇپ، بۇ ئۆزگىچە چىغ ئورۇندۇقلار ئوخشاشلا گۈللەر بىلەن بېزەلگەنىدى. ھەمدۇللا ھاجى قىزنىڭ قارشى تەرىپىدىكى بوش ئورۇندۇقتا كېلىپ ئولتۇردى. قىزنىڭ چېھرىدە دەمدۇدەم ئالمىشىپ تۇرغان ھەيرانلىق، ئەجەبلىنىش ئىپادىسىگە قاراپ ھىجايدى:

— سېنى ئىش كۆرگەن، خېلى تەمكىن قىز دەيتتىم. بۇگۈن نېمىشقا ئۇركۈپلا تۇرىسەن؟

قىز مۇشۇ سوئالنى كۈتۈپ تۇرغاندەك ئېغىز ئاچتى:

— شۇنچە چوڭ خانىدا ئاران ئىككىمىز ئولتۇرامدۇق؟

— ھەئە شۇنداق، سەن بايا تېلېفوندا باشقا دوستۇم يوق،

دېمىگەنمىدىڭ؟

قىز ئۇندىمىدى. ھاجى ئۇنى يېڭىۋالغانىدەك گېلىنى قىرىپ قويۇپ قوشۇمچە قىلدى:

ــ بەللى... دېمەك، ئىككىمىزنىڭ ھال ـ ئەھۋالىمىز ئوخشاش. مېنىڭمۇ دوستۇم يوق. شۇڭا، ئىككى كىشىلىك سورۇن تۇزدۇق.

قىزنىڭ قايرىلىپ تۇرغان كىرپىكلىرى تىكلەشتى. ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشتىن ئۆزىنى تۇتۇپ، ھاجىنىڭ مەككارلىق چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قارىدى.

ــ دوستۇم يوق؟ بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ خان كوچىسىدىكى خېنىملىرىڭىز، بالىچاقلىرىڭىز سىزنىڭ دوستىڭىز ئەمەس، دۇشمىنىڭىز ئوخشىمامدۇ؟

ھاجى قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى:

ــ توغرا دېدىڭ، خوتۇن خەق دېگەن قوينۇڭدا ياتقان شېرىن دۇشمەن. خوتۇن كىشى سېنىڭ ئىچ سىرىڭنى، ئاجىزلىقىڭنى بىلىپ قالغان كۈنى دەرھال بوينۇڭغا مىنىدۇ، سېنى ئېشەك ئېتىپ سوكۇلدىتىدۇ. خوتۇن كىشى ساڭا خوتۇن بولۇشقا، ھاجىتىڭدىن چىقىشقا يارىغان بىلەن دوستلۇققا يارىمايدۇ!

قىز چايان چاقماندەك چۈلغىنىپ كەتتى. چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئاسقۇدىن سومكىسىنى ئالدى.

ــ ھوي، نېمە بولدى؟ ــ ھاجى ئورنىدىن تۇرۇپ، غۇلاچلىرىنى كېرىپ كەلگىنىچە قىزنىڭ ئالدىنى توستى. قىز چەكچەيگىنىچە ئالدىدىكى ئادەمگە قارىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا ھاجى سۈپەت بىرسى ئەمەس، ھاجى تونغا ئورىنىۋالغان بىر مەخلۇق تۇرغاندەك كەينىگە داجىدى. قىز چاچلىرىنى كەينىگە تاراپ پار ـ پۇر پارقىراپ ھەم ئەنبەھ پۇراپ تۇرغان بۇ ئادەمنى ئەزەلدىن بۇ دەرىجىدە قۇۋ، چاكىنا دەپ ئويلىمىغانىدى. مانا بۇگۈن قوي تېرىسىنى يېپىنىۋالغان چىلبۆرىدەك ئۆزىنى ئاشكارا قىلدى.

قىز ھاجىنىڭ توسقىنىغا قارىماي، ئۇنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ بۇ

يەردىن چىقىپ كەتمەكچى بولدى. ھاجى جاھىللىق بىلەن ئۇنى توستى.

— نەگە قاچىسەن؟ سەن تېخى قۇرۇق ئۆتۈپ كەتكەن ھاياتىڭنىڭ شامىنى پۈۋلىمىدىڭ. قارا ئاۋۇ تورت ئۇستىدىكى يىگىرمە تۆت تال شامغا...

— قۇرۇق ئۆتۈپ كەتكەن؟!

— ھەئە، سەن تېخى ھاياتنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى بىلمىدىڭ — دە!

— گېپىڭنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم. شۇنداقتىمۇ، مەن سىزدەك ئادەم بىلەن شام پۈۋلىمەسمەن؟!

— ئەمىسە كىم بىلەن پۈۋلىمەكچىدىڭ؟ كۆڭلۈڭدىكى ئادىمىڭنى چاقىر!

— كۆڭلۈمدە ھېچكىمىم يوق.

— مەنچۇ؟

— سىز دادام دېمەتلىك ئادەم. مەن سىزنى ھۆرمەت قىلىمەن. بىراق، مېنىڭ سىز بىلەن ھايات شامىمنى پۈۋلىگۈم يوق!

— ماڭا شۇنچە ئۆچ بولۇپ كەتتىڭمۇ؟

— سىزنى ئۆچ كۆرۈشكە ھەققىم يوق. سىز يامان كۆنلەردە ماڭا ياخشىلىق قىلغان. مەن سىزگە قەرزدار!

— ئۇنچىمۇ دەپ كەتمە... ئەمما شۇنى بىلىسەڭ، ئۇنتۇپ قالمىساڭ بولىدۇ.

— ياخشىلىقىڭنى ئۇنتۇپ قالالمايمەن، بىراق سىزدەك خوتۇن، بالىچاقىلىرىنى دۇشمەن قاتاردا كۆرىدىغان ئادەم بىلەن تۇغۇلغان كۈنۈمنى تەبرىكلەشكە تاقىتىم يوق!

— چاقچاق، چاقچاق، خانىش... — ھەمدۇللا ھاجى بىردىنلا مۇلايىم قىياپەتكە كىرىۋالدى، — مەن سېنى تەبرىكتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن، ئەتەي شۇنداق دەپ قويدۇم...

قىزنىڭ بىرئاز ئۆپكىسى بېسىلدى. ھاجى ئۇنىڭ

يۇمشىغىنىنى كۆرۈپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى:

ــ يوق ئىشقا ئۆزىمىزنى ئاۋارە قىلىپ نېمىلەرنى دېيىشىپ كەتتۇق؟ كېلە، تەرگىشىۋەرمەي ئاۋۋال ئازراق ئۇسسۇلۇق ئىچەيلى، ــ ھاجى ئىستاكانغا مېۋە شەربىتى قۇيدى، ــ چىشىڭغا تېگىپ تېرىكتۇرۇپ قويسام، مىجەزىڭ ئەجەب ئىتتىكلەپ كەتتا... قېنى ئۇسسۇلۇق ئىچە.

قىز ئۇندىمەستىن ئولتۇردى.

ــ بەك يالۋۇرۇپ كەتتىم دەيمەن، قېنى ئالە...

ــ نېمە بۇ؟ مەن بۇنداق ئىچىملىكلەرنى ئىچەلمەيمەن!

ــ گىلاس شەربىتى. قايلا، چەتتىن ئىمپورت قىلىنغان مۇسۇلمانچە ئىچىملىك... ــ ھاجى قولىدىكى شەربەت، ئۇستەلدىكى تاتلىق ـ تۇرۇملارنى داڭلىغاچ ئۆزىنىڭ ئىستاكانىنىمۇ لىقلىدى، ــ قېنى سوقۇشتۇرمىساقمۇ، «خۇش كەتتى» قىلىپ تەڭ ئىچەيلى.

قىز ھاجىنىڭ زورى بىلەن مۇزدەك شەربەتتىن بىر ئوتلىدى. شەربەت بىرئاز چۈچۈك بولسىمۇ، يۇرەككە ياقاتتى.

ــ ئەمدى شامغا ئوت يېقامدۇق... لېكىن مەن ھېلىقى «توغۇلغان كۈن ناخشىسى» دېگەننى بىلمەيمەن، جۇما...

قىز ئادەمگەرچىلىك يۈزىسىدىن ھە ـ ھۇ دەپ ئولتۇردى. غۇۋا يورۇپ تۇرغان خانىدىكى مۇزىكا ساداسى ئىچىدە شام پۈۋلىدى. تورت يېدى. ئۇسسۇلۇق ئىچتى. كۆڭلىمۇ بىرئاز ئېچىلىپ قالغاندەك كۈلگۈنچەك بولۇپ قالدى.

ۋاقىت بىلىنمەي ئۆتمەكتە ئىدى. قىزنىڭ كۆزلىرىگە ئالدىدىكى ھەممە نەرسە بارغانچە گۈزەل، بارغانچە سېھىرلىك بولۇپ كۆرۈنۈشكە باشلىدى. كىچىك بالدەك قىلغىلى قىلىق تاپالمای قالغان ھاجى مېھرىبان، ياخشى ئادەمگە ئايلاندى. ئازراقلا ئېغىز تېگىلگەن توغۇلغان كۈن تورتى، تاتلىق ـ تۇرۇملار، مېۋە شەربەتلىرى، گۈللەر ئوتقاشتەك جۇلالاندى. قىزنىڭ ئىچ ـ ئىچىدىن كۈلكە ئۇرغۇپ، ئوتى ئۆچكەن شاملارنى

پۈۋلەپ ياندۇرغۇسى كەلدى. ئەمدىلىكتە ھەر خىل قىلىق چىقىرىپ ئاغزى كالچىيىپ تۇرغان ھاجى ياشلىقىغا يېنىپ، پولاتتەك ياش يىگىتكە ئايلىنىپ قالغانىدى. قالتىس يېرى، بۇ ئادەم زامانغا لايىق ئادەم ئىدى. ئادەمنىڭ، قىزلارنىڭ قەدىر ـ قىممىتىنى قىلىشنى بىلەتتى. راست، ئاجايىپ قالتىس ئادەم جۇمۇ، بۇ ! قىز ھاجىنىڭ ئۆزىگە تورت يېدۇرۇشىگە، شەربەتلەردىن ئىچۈرۇشىگە، تانسىغا سۆرەشلىرىگە قارشىلىق قىلغۇسى كەلمەيتتى. ھاجىنىڭ قانداقتۇر بىر گەپلىرىگە، ئىما ـ ئىشارەتلىرىگە، سۈركىلىشلىرىگە ۋىلىقلاپ كۈلەتتى...

سائەت نەچچە بولدىكىن، ئىشقىلىپ، بىر چاغ بولغاندا ھاجىنىڭ ئۆزىنى يۆلەشتۇرۇپ ماڭغانلىقىنى، لىفىت بىلەن پەسكە ئېلىپ چۈشكەنلىكىنى، ماشىنىسىغا چىقارغانلىقىنى، بىر ياقتا ئېلىپ ماڭغانلىقىنى خىرە ـ شىرە ھېس قىلدى...

قىز ئەتىسى ئاجايىپ ياسىداق بىر ھۇجرىدا، يۇمشاق كارىۋاتتىكى ماموق تۆشەكلەر ئارىسىدا ئويغاندى. نازۇك جىسمىنىڭ ھارغىن، ئۇستىخانلىرىنىڭ ئۇرۇپ چىقىۋەتكەندەك ئاغرىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ئەتراپىغا سەپسالدى. يېنىدا پۈشۈلداپ ياتقان، بەدىنى ئېيىقتەك تۈكلۈك بىرسىنى كۆرۈپ قورقۇپ چىرقىراپ تاشلىدى:

ـــ ۋاي ئاپا !

بەدەنلىرىنى تۈك باسقان بۇ كىشى قىزنىڭ ۋارقىرىشىدىن ئويغىنىپ كۆزلىرىنى ئاچتى. ئۇنىڭغا قاراپ خىرقىرىدى:

ـــ بۇ يەردە ئاپاڭ يوق، مانا بىز بار، خانىشىم.

مەيدىسىنى قاپقارا تۈك باسقان بۇ ئېيىق ھەمدۇللا ھاجى ئىدى. قىز بۇ ئادەمنى تونۇپ، يالىڭاچ بەدەنلىرىنى يۆگەشكە تىرىشتى ھەم ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى. چاچلىرىنى يۇلۇپ، ئۆزىنى كاچاتلىدى.

ـــ بولدى، كىچىك بالىدەك خەقىش قىلمىغىنا ! ـــ ھاجى

ئاتىقى بار ھەمدۇللا مەخسۇم ئىچ كىيىملىرىنى كىيگەچ قىزنى بەزلىدى، ــ نېمە قىلىسەن يىغلاپ؟

قىز بۇ قوبۇل قىلغۇسىز رېئاللىققا چىدامدۇ؟! ئاۋۇ ئادىمىي ئېيىقنىڭ بەزلەشلىرىگە گول بولامدۇ؟! ياق، يىغىسى تېخىمۇ كۈچەيدى. مۇنۇ ئادىمىي ئېيىق بولسا تاماشا كۆرۈۋاتقاندەك مىيىقىدا كۈلۈپ:

ــ ئەمدى يىغلاۋەرمە، ئاخشام ئۆزۈڭ ماڭا تېگىمەن دەپ تۇرۇۋالدىڭ. تونۇشقىنىمىزدىن بۇيان دېيەلمىگەن گېپىڭنى، كۆڭۈل سىرىڭنى دېدىڭ. ئەسلىدە مەنمۇ ساڭا قىيالمايتتىم، سەن بىلەن تەڭ تۇغۇلۇپ، تەڭ چوڭ بولمىغىنىمغا ئۆكۈنەتتىم. كۆڭلۈڭدىكى گەپنى ئۇقۇپ ئۇدۇل مۇشۇ ئۆيگە باشلاپ كەلدىم. موللا چاقىرتىپ نىكاھ ئوقۇتتۇق. ئېسىڭدە باردۇ، ۋىلىقلاپ كۈلۈپ لەۋزىڭنى بەردىڭ، تۇز چاينىدىڭ. شۇنىڭ بىلەن بۇ داڭلىق چارباغلىق قورۇ ـ جاي سېنىڭ بولدى. توي خېتىمىزنى ھېلىغىچە بېجىرىپ قولىمىزغا تەگكۈزىدۇ.

قىز چەكچەيگىنىچە ھۇجرىنىڭ تام ـ تورۇسلىرىغا، بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغچە كۆز يۈگۈرتتى. بۇ راستلا ھەمدۇللا ھاجىنىڭ مىليونچە پۇل خەجلەپ سېتىۋالغان، بېزەكچىلىكىنى قىلدۇرغان يېڭى باغ ـ ئارامليق قورۇ ـ جايىدىكى ھۇجرا ئىدى. ئىلگىرى بۇ ئادەم ئوغلى ئەنقەر بىلەن قىزنى بۇ ئۆيگە باشلاپ كەلگەن، ئىككىسىنى بۇ ھەشەمەتچىلىككە قىزىقتۇرماقچى بولغان...

ــ قانداق، رازى بولدۇڭمۇ؟ بۇ ئۆمرۈڭدە باشقا ئەرگە تەگسەڭمۇ، بۇنچىلىك دۆلەت كۆرمەس ئىدىڭ!

ــ سىز ھاجىم ئەمەس، شەيتان ئىكەنسىز! ئادەم ئەمەس، ھايۋان ئىكەنسىز! ــ قىز ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، ئاغزىنى قويۇۋەتتى، ــ ھايۋان بولغاندىمۇ چىلبۆرە، قاۋان ـ توڭگۈز ئىكەنسىز!

ــ مېنى بۆرە، قاۋان ـ توڭگۈزلارغا ئوخشاتماي، شىر،

يولۇاسلارغا ئوخشاتقىن، قىز ! ناۋادا قاۋان ـ توڭگۈز بولغان بولسام، سېنىڭدەك ئاھۇ كۆزلۈك كېيىكنى ئوۋلىيالارمىدىم؟ !

قىز توختىماستىن يىغلاپ كەتتى. بۇ ئادەمنىڭ گىلاس شەربىتىگە مەست قىلغۇچى ئىچىملىك ئارىلاشتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزىنى مەست قىلغاندىن كېيىن، بۇ ئۆيگە باشلاپ كېلىپ نومۇسىغا تەگكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتتى.

33

تومۇز ئايلىرىدىكى شەھەر تونۇرنىڭ ئىسسىقىغا مەھكۇم بولىدۇ. ئىسسىقتا چىدىمىغان شەھەرلىكلەر خىزمەت، ئىش ـ ئوقەتتىن ئارام تاپقان كۈنلىرى ئۆزلىرىنى يېزا ـ قىشلاقلاردىكى باغ ـ ئارام، سەيلىگاھلارغا ئېتىشىدۇ.

شەھەردىن ئوتتۇز كىلومېتىرچە يىراقتا جايلاشقان خان سۇپىسى ئارامگاھى كونا زامانىكى خان ـ پادىشاھلار شىكارىدا چۈشكۈن قىلىدىغان، ئارام ئالىدىغان جاي بولۇپ، ئۇزاق يىللاردىن بېرى چۆللىشىپ قالغان بۇ جاينى مانا ئەمدى مەبلەغ سالغۇچىلار كاتتا ئارامگاھقا ئايلاندۇرۇۋەتتى. ئىلگىرى خان، ۋەزىر ـ ۋۇزۇرالارنىڭ ئات ـ ئارغىماقلىرى سوۋۇتۇلىدىغان جاي ماشىنا توختىتىش مەيدانى قىلىنغان، كۆرۈنۈشتە خانىنىڭ ئارام ئالىدىغان راۋاق، شىپاخانىلىرى ئۇسلۇبىدا سېلىنغان ئايرىمخانىلار بولسا مېھمانغا لىق تولۇپ كېتىدىغان بولدى. ئېھتىمال ئىلگىرى بۇ يەردە خان زەببىلىرى، مۇسەللەسلىرى ئىچىلىدىغان بولغىيدى. بۈگۈنكى كۈندە بولسا «قەھرىمانىنىڭ جاسارىتىنى ئامايان قىلىدىغان» ئوغىدەك ئاچچىق ھاراقلارنىڭ پۇرىقى بۇقسۇيدۇ.

ئانىسىنىڭ ئېچىنىشلىق تەقدىرىنى تولا ئويلاپ، بىر پاتمان ھەسرەتنى يەلكىسىگە يۈكلەپ يۇرگەن ئەنقەر رەنانىڭ رىغبەت ـ دەۋەتلىرى ئارقىلىق خان سۇپىسىغا كېچىكىپرەك كەلدى. رەنا

ئۇنىڭغا ئانىسىنى دەپ ئۆزىنى تۇڭەشتۇرۇۋالماسلىقىنى، ساۋاقداش، دوست ـ بۇرادەرلىرىنىڭ باردى ـ كەلدىلىرىدىن چەتتە قالماسلىقنى تەكىتلەپ تۇراتتى. بۇگۈن بۇ يەرگە ئۇنىڭ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ساۋاقداشلىرى ئوقۇش پۈتكۈزگەنلىكىنىڭ ئون يىللىقىنى خاتىرلەش ئۈچۈن يىغىلغانىدى. ئۇ ماشىنا توختىتىش مەيدانىدا دادىسىنىڭ تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپىنى كۆرۈپ، دادامۇ بۇ يەردە ئىكەن ـ دە، دەپ چۆچۈگەندەك قىلدى، ئەمما ئەقلىنى ئىشقا سېلىپ، ماشىنىسىنى مەيداننىڭ ئۇ چېتىدىكى ماشىنىلارنىڭ ئارىسىغا توختىتىپ، ئەپسىز پەيتتە دادىسى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالماسلىقنىڭ قازىنىنى ئاستى.

ـــ كېلە، ئەنقەر، كېلە ! ـــ «خان ھەرىمى» ئايرىمخانىسىدا ئولتۇرغان ئەنقەرنىڭ ساۋاقداشلىرى ئۇنى كۆرە ـ كۆرمەي، مەكتەپتىكى چاغلىرىدىكىدەك ئالىتاغىل چۇرقىرىشىپ كەتتى.

ـــ ئىشكىتىن ئېچىشىپرەك كىرگىن، بولمىسا... ـــ دېدى كېرەم ئىسىملىك ساۋاقدىشى دەرھال ئەنقەرنىڭ تۆگە لەقمىنى كەلتۇرۇپ. بۇ چاقچاقنى ئاڭلاپ ساۋاقداشلىرى پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. ئاللىقاچان ئۇنتۇلۇپ كەتكەن لەقمى ئىسىگە سېلىنغان ئەنقەر چالا قىزاردى ھەم دەرھال ئۇنىمۇ گەپتە كەلتۇردى:

ـــ تۆگىنى كۆرۈپ، ئالتە تاختا قوغۇننى بۇزىدىغان بولدى دەپ ئەنسىرەپ كەتتىڭ ھە كېرەم، ئەنسىرىمە، ھازىر توك سويمىنىڭ بازىرى يوق.

كۈلكە تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى. چۈنكى، كېرەمنىڭ لەقمى سويما بولۇپ، ئۇنى ئەينى چاغدا ساۋاقداشلىرى سويما دەپ قويسا، ئۆلگۈدەك تېرىكەتتى.

ـــ ھە، تازا جايىغا كەلدى، ـــ دېدى قۇشقاچ لەقەملىك سۈلايمان، ـــ تۆگە قوغۇننى بۇزسا، قوغۇنىڭ ئىچىدىكى ئۇرۇقىچۇ؟

ـــ ئۇرۇقى سەن قۇشقاچتىن ئاشامدۇ؟

— ئۇنداق بولسا شاپىقىنىڭىزچۇ؟

— شاپىقىنى كالا غاجايدۇ، — دېدى كالا لەقمى بار قۇربانغا قاراپ، يېقىندا بىر دەرىجە ئەمىلى ئۆسۈۋاتقان قۇربان سەل تېرىككەننى قىلىپ تىلىنى چىكىپ قويدى.

— ھەي، ھەي، توختاڭلار، ئاغىنىلەر، بۇ قوغۇننى تۆگە بۇزۇپ، شاپىقىنى كالا غاجاپ، ئۇرۇقىنى قۇشقاچ چوقۇلسا، قوغۇنلۇقنىڭ چۆنكىدە چەكچىيىپ تۇرغان پاقا قانداق قىلىدۇ؟ ئۇمۇ بىرەر قوغۇنىنىڭ قۇرسىقىنى تېشىپ ئىچىگە كىرىپ كۇركىرىمسا قانداق قىلىدۇ؟

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، شەھەر باشلىقىغا كاتىپ بولۇپ يۈرگەن پەرھات قۇلاقلىرىنىچە قىزاردى ھەم چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ، يېنىدىكى پەرۇخقا قاراپ:

— پاقىنىڭمۇ رىزقى بار، ئۇمۇ پاشا تۇتۇپ يەرمىكىن ئېھتىمال... — دېدى.

سورۇندىن يەنە پاراقلاپ كۈلكە كۆتۈرۈلدى. چۈنكى، دوختۇرخانىنىڭ قان پونكىتىدا ئىشلەيدىغان پەرۇخنىڭ لەقمى پاشا ئىدى.

— ئۇنداقتا پاشا توختىماستىن قان شوراپ، ئاخىرىدا پاقىنى بوردايدىكەن ـ دە، ئاغىنىلەر!

— بىلىسىلەرغۇ، شۇڭا بۇ ئىككىسىنىڭ كۆڭلى يېقىن!

— نېمانداق پاقىنىڭ نەسلى قۇرۇپ كېتىۋاتىدىكەن دەيمەن، تېخى، — دېدى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تەبىئىي جۇغراپىيە پەنلىرى لېكتورى ئالىم كۆڭلى يېرىم بولغانىدەك، — ئەسلىدە پاقىلارنى قان ئازلىق كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلار تۇتۇپ يەۋېتىپتىكەن ـ دە!

— ھەي، ئاغزىڭغا بېقىپ سۆزلە جۇمۇ سولتەك مۇئەللىم! — پەرھات تۇيۇقسىز چاچراپ قوپۇپ بىگىز بارمىقىنى لېكتورغا شىلتىدى، — ھېلى بىكار ئاغزىڭغا!

— نېمە بولۇۋاتىسەنەي سەن؟ — لېكتور كۆز ئەينىكىنى

يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ گىلەم ئۈستىگە تىزلىنىپ ئۆرە بولدى، ــ خۇدۇكى بار موللام چاي ئىچمىسمۇ تەرلەيدۇ دەپ...

ــ چاقچاققا تېرىكمىگىنە، پەرھات! ــ ساۋاقداشلار، تۇشمۇ تۇشتىن ئېغىز ئېچىپ، پەرھاتنى ئەيىبلەشتى، ــ سېنىڭ مۇشۇ خۇيۇڭزە...

ــ ھەي بالام... ھەي بالام، ــ سورۇننىڭ تۆرىدە ئولتۇرغان بىر بوۋاي ناھايىتى جاپادا ئورنىدىن تۇردى. قاراشقىلا يەتمىش ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان بۇ بوۋاي سورۇندىكى ساۋاقداشلارنىڭ ئەينى چاغدىكى سىنىپ مۇدىرى بولۇپ، ھازىرغىچە ئۇلارنىڭ ئولتۇرۇش، باردى ـ كەلدىلىرىگە باش بولۇپ كېلىۋاتاتتى، ــ چۈجە ـ خورازدەك مۇشۇنداق قىلىقىڭلارنى قاچانمۇ تاشلارسىلەر؟ ھەر قېتىم يىغلىغاندا مەن سىلەرنى ھاي... ھاي، دەيمەن ئەمەسمۇ، ئولتۇرا ـ ئولتۇرماي لەقەم ئاختۇرۇپ، بالىلىق قىلمىساڭلارمۇ، بىر ـ بىرىڭلارغا دەيدىغان چىرايلىقىنا گېپىڭلار يوقمۇ؟

سورۇن سۇ قۇيغان قازاندەك تىنچىپ قالدى. ئەنقەر ساۋاقداشلارنىڭ ئارىسىدا كۈلكىسى قىستاپ ئولتۇراتتى. ساقاللىرىنى تۆۋىدىن قىرىپ، ئېڭەكلىرىنى دەزمال سالغاندەك پارقىرىتىۋالغان، بىر ـ بىردىن چاقچاقان، مودا كىيىنۈۋىلىشقان، بۇ يەرگە يىغىلا ـ يىغىلمايلا ھاراقنى چىلىشىپ ئولگۈرگەن بۇ ساۋاقداشلىرىنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى، قىلىقلىرى خۇددى ئوتتۇرا مەكتەپ ھاياتىدىكى چاغلىرىغا قايتىپ قالغاندەك ئىدى. شۇنداقتىمۇ، ساۋاقداشلىرىنىڭ چىراي ئۆزگىرىشلىرىنى، ئىلگىرىكىدىن قورساق سېلىۋاتقانلىقىنى، خاراكتېر ئۆزگىرىشلىرىنى، ھەتتا ئىلگىرى نامراتلىق، يوقسۇللۇق دەردىدە تەستە ئوقۇش پۈتكۈزگەن بەزى ساۋاقداشلىرىنىڭ مىجەزى ئۆزگىرىپ كىبىر ـ تەمە پەيدا قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، ۋاقىتنىڭ ئادەملەرنى ئۆزگەرتىدىغانلىقىنى، ھېچبولمىغاندا بىر چاغلاردىكى بالىلىق، ياشلىق چاغلىرىنىڭ ئاستا ـ ئاستا ئۇزاپ

كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئەمما، ئون يىل ئالدىدىكىدەك تونۇش ئاۋاز، تونۇش خاراكتېر، تونۇش مىجەز، تونۇش ئاھاڭدىكى سۆز ـ ئىبارىلەر، چاقچاقلار، يېقىنچىلىقلار، چىشخا تېگىشىلەر، تېرىكىشىلەرگە قاراپ، ئۆزىنى ئاشۇ شاش، غەمسىز، نۆۋەر چاغلىرىدا تۇرغاندەكمۇ ھېس قىلدى.

ـــ ھە يولداشلار... ياق، ساۋاقداشلار، شەخسىي پاراڭ، كۇلكە ـ چاقچاقلىرىمىزنى يىغىشتۇرۇپ ئەسلىي مەقسەتكە كىرىلەيلى، بۈگۈن ۋىلايەتلىك تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەنلىكىمىزنىڭ ئون يىللىق خاتىرىسى مۇناسىۋىتى بىلەن ئوغۇل ساۋاقداشلار بۇ يەرگە جەم بولدۇق. تۆۋەندە ھۆرمەتلىك ئۇستازىمىز، سىنىپ مۇدىرىمىز ئەلقەم مۇئەللىمنى ئىككى ئېغىز سۆزگە تەكلىپ قىلايلى!

سورۇندىن كۈچلۈك چاۋاك ساداسى كۆتۈرۈلدى. شۇ چاغدىكى سىنىپ باشلىقى مۇرات بىلەن ئۆگىنىش ھەيئىتى ياسىن ئەلقەم مۇئەللىمنى قولتۇقىدىن يۆلەپ ئورنىدىن تۇرغۇزدى. ھەممە كۆزلەر مۇئەللىمنىڭ يۈقىرى گىرادۇسلۇق كۆزئەينەك ئىچىدە يۇمۇلۇپ تۇرغان كۆزلىرىگە تىكىلدى.

ـــ بالىلىرىم، ـــ دېدى مۇئەللىم چىشى قالمىغانلىقتىن چوڭقۇر ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن زىنىخلىرىنى تەستە مىدىرلىتىپ، ـــ ھەر قېتىم سىلەرنى كۆرسەم ۋۇجۇدۇم ئۇمىدكە، جىسمىم كۈچكە تولغاندەك بولىمەن. بىز قولىنى قولغا تۇتۇشۇپ، مۇشكۈللەر ئىچىدىن يول ئېچىپ ئىلگىرىلەپ بۈگۈنگە كەلدۇق. ئەركىن، ئالىم، ئۆركەش قاتارلىق ساۋاقداشلىرىمىز ئىلىم ـ مەرىپەت ئاسمىنىدا قانات قېقىپ، چەت ئەللەردە ماتېماتىكا، فىزىكا، خىمىيە، كومپيۇتېر ئىلمى بويىچە پەن تەتقىقات چوڭقۇرلۇقىغا توختاۋسىز شۇڭغۇۋاتىدۇ. ئەلۋەتتە، ئارىمىزدا يەنە ئوقۇش پۈتكۈزۈپ دېھقان بولغان، ھۈنەرۋەن بولغان ساۋاقداشلىرىمىزمۇ، پەرھات، سادىقلارغا ئوخشاش ئەمەل

تۇتۇۋاتقان، ئۆسۈش ئالدىدا تۇرۇۋاتقان، ئەنقەرگە ئوخشاش دادىسىنىڭ ئىزىنى بېسىپ كاتتا مىليونېرغا ئايلىنىپ، شەھەر كەمبەغەللىرى، يوقسۇللارنىڭ، يېتىم بالىلارنىڭ خەير ـ ساخاۋەت ئەلچىسىگە ئايلانغانلارمۇ بار، ـــ مۇئەللىم بىرئاز توختىۋالدى. سەل هاياجانلىنىپ قالغاچقا، ئەينەكنى ئېلىپ نەملەشكەن كىرپىكلىرىنى سۈرتتى ھەم «سۆزۈم ئۇزىراپ قالدى» دەپ قوشۇمچە قىلدى، ـــ گەپنى يېغىسام، بىزدە ئەقىل ـ پاراسەت بار، بىزدە قەيسەرلىك ھەم ئىشەنچ بار، بىراق بىز...

ئاردىدىن بىرسىنىڭ يانفونى سايرىدى ھەم هاياجان بىلەن توۋلىغان ئاۋاز مۇئەللىمنىڭ ئاران ـ ئاران چىقىۋاتقان ئاۋازىنى بېسىپ كەتتى:

ـــ ۋاي مانا دېمىدىمۇ، ئاشۇ تىنچ ئوكيانىنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئەركىندىن تېلېفون كەلدى. ئۇ بىزنىڭ بۇگۈن جەم بولىدىغانلىقىمىزدىن خەۋەر تاپقان دەڭلار ! ـــ مۇئەللىمنىڭ سۆزىنى تارتىۋالالايدىغان بۇ ئالىجۇقا تۇراجان ئىدى. ئۇ شۇنداق دەپ يانفونىنىڭ ئوچۇق ئاۋازلىق كۇنۇپكىسىنى بېسىۋەتتى، ـــ هە سۆزلە، ئەركىن، بارلىق ساۋاقداشلارنىڭ قۇلىقى سەندە !

يانفوندىن بىرسىنىڭ ئىنگلىز تىلى ئاھاڭىدىكى دىماق تاۋۇشلۇق ئۈيغۇرچە سۆزى ئاڭلاندى :

ـــ ساۋاقداشلىرىم، جانجىگەرلىرىم، قانداق ئەھۋالىڭلار، بۇگۈن جەم بولىدىغانلىقىڭلارنى ئاڭلاپ، تىنچ ئوكياندىن پۈرركىدە ئۇچۇپ ئۆتۈپ، يېنىڭلارغا بارغۇم كەلدى. لېكىن، بارالمايدىغانلىقىمنى بىلىسىلەر. شۇ تاپتا ئانا تىلىمىزدا چۈرۈقلىشىۋاتقانلىقىڭلارنى ئاڭلاپ، كۆزلىرىمگە تارىم دەرياسىغا سەل كەلگەندەك ياش كەلدى... تۇرۇۋاتقىنىم توققۇزى تەل ئۆي، مېڭىۋاتقىنىم ئېسىل پىكاپ، بۇ مېنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىمنىڭ يات ئەلدىكى كارامىتىنىڭ نەتىجىسى. لېكىن، ئانا تىلدىن مەھرۇم بولغان زۇۋانىم بۇ هەشەمەتنى ماختاشقا ئاجىزلىق

قىلىدۇ. سىلەرگە زار بولغان كۆزلىرىم ئالدىمدىكى داڭلىق ماركىلىق ئەخلەتلەرگە گول بولمايدۇ. يۈرىكىمنىڭ بىر پارچىسى بولۇپ يىراقتا قالغان ئانا ۋەتەن، تىلىم بىدار بولغان ئانا تىل، شۇ تاپتا سىلەر نېمىدېگەن بەختىيار...

يانفون ئۇزۇلۇپ قالدى. سورۇن سۈكۈتكە چۆمدى. ئەركىننىڭ نىداسىنى شۇنداق ئوچۇق ئاڭلىغان ئەنقەر ھايانتا، تۇرمۇشتا پۇل، ھەشەمەت، ئۆي، ئالىي پىكاپ، چىرايلىق، ياش خوتۇندىن باشقا نۇرغۇن ئارزۇ ـ ئارمانلارنىڭ بولىدىغانلىقىنى چۈشەنگەندەك بولدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ دادىسى ـــ ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئۇلپەتلىرى بىلەن ياندىكى ئايرىمخانىلارنىڭ بىرسىدە ياش، چىرايلىق خوتۇنلارنىڭ پارىڭىنى سېلىشتۇراتقان ئاشۇ باي دادىسى ئەلقەم مۇئەللىمنىڭ، چەت ئەلدىن يانفون قىلغان ئەركىننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قويغان بولسا...

سورۇن بىردەملىك سۈكۈتتە قالدى. پەرھات بولسا بۇ سۈكۈتنى، ئەركىننىڭ ئاھ ئۇرۇشلىرىنى مازاق قىلىپ ئۇنى ـ بۇنى دېدى، ئاندىن رومكىنى قولىغا ئالدى. مۇھىم بىر يېغىن ئېچىلىۋاتقاندەك قويۇق قاشلىرى ئارىسىدىكى يۇمۇق كۆزلىرىنى زورىغا ئېچىپ، جىددىي تەرزدە ھەممەيلەنگە تەكشى قاراپ چىقتى.

ـــ ئەمدى باشلىۋالامدۇق؟

ـــ ھە ھېساب، ئاچە بوتۇلكاڭنى، قۇيە ھارىقىڭنى!

ئەنقەرگە تېلېفون كەلدى. ئۇ يانفوننى كۆتۈرۈپ سىرتقا چىقىشىغا، دادىسى ھەمدۇللا ھاجى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. دادىسى كېلىشكەن بىر قىز بىلەن ياندىكى ئايرىمخانىدىن چىقىۋاتاتتى...

34

تۇرمۇشنىڭ قاراڭغۇ تەرىپىنىلا كۆرۈش ئىنسان

پسخىكسسىنىڭ پاسسىپلىششىدۇر. پسخىكا جەھەتتىكى پاسسىپلىشش بەختسىزلىكنىڭ ئەڭ چوڭ مەنبەسى.

خانىش كۆز ئالدىدىكى رېئاللىقتىن چەتنەپ تورغا، توردىكى ئايىغى چىقماس پاراڭغا شەيدا بولدى. ئۇ داۋاملىق پولات بىلەن پاراڭلىشىدىغان، ئۇنىڭغا دەرد تۆككۈسى كېلىدىغان بولۇپ قالغانىدى:

— مەن ئاشۇ تۇغۇلغان كۈنۈمدىكى قاباھەتلىك كېچىدە ئۆزىنى بەكمۇ كاتتا چاغلايدىغان ھېيلىگەر، ئالدامچى ھەمدۇللا ھاجىنىڭ چاڭگىلىدا تېپىچەكلىگەن ھالدا جان بەردىم. يۈرىكىمدىن سىرغىغان قان، ئۆز نەپسىدىن زادىلا كېچەلمەيدىغان ئۇ مۇلايىم چىراي شىرنىڭ غىچ موي بېسىپ كەتكەن كۈچلۈك كۆكرىكىگە چاچرىغاندا، ئولجىنىڭ لەززىتىدىن كېيىنكى راھەتتىن پەيدا بولىدىغان رازىمەنلىك كۈلكىسىدە كۈلۈمسىرىگىنىنى كۆردۈم. بۇ ئىپپەتلىك بىر قىز ئۇچۇن نى ئات، نى نومۇس ـ ھە ! مەن يۈزۈمنى تۇتقىنىمچە يىغلاپ كەتتىم. مېنىڭ ئەڭ قىيىن كۈنلەردە، ھەتتا ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ تۆۋەن يىللىقىدىكى ۋاقتىمدا كۈندە پەقەت ئاددىي بىر ۋاخ تاماق يەپ ئاچ قورساق دەرس ئاڭلىغان ئاشۇ يىللاردىمۇ پاختا ئارىسىدا ئوت ساقلىغاندەك ساقلاپ كەلگەن قىممەتلىك قىزلىق ئىپپىتىم ۋاقتىسىز توزۇغان غۇنچىدەك چەيلەپ تاشلانغانىدى.

— يىغلىما، قىز، — دېدى ھاجى قىلغان سودىسىدىن رازى بولغاندەك سىپايە بىر ئاھاڭدا، — سېنىڭ پاك ئىپپىتىڭنىڭ ماڭا نېسىپ بولغىنى — رىزقىڭنىڭ ماڭا قوشۇلغىنى. مانا قايلا، توي خېتىمىزمۇ بېجىرىلىپ بوپتۇ.

— نېمە؟ ! — مەن چاچلىرىمنى يۇلۇپ تېخىمۇ يىغلاشقا باشلىدىم.

— ئەخمەقلىق قىلما، قىز، ئادەم دېگەن بەربىر پېشانىسىگە پۈتۈلگەننى كۆرگۈچى. رېئاللىق ئالدىدا ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇش بەختسىزلىكنىڭ باشلىنىشى.

— ماڭا ئەمدى بۇنىڭدىن ئارتۇق بەختسىزلىك بولماس !

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ ساڭا كۆڭلى چۈشكەن ئادەم كوچىدىكى يالاڭتۆش ئەمەس، جۇمۇ ! مە، باغباراڭلىق كاتتا داچا، ئالمي پىكاپىنىڭ ئاچقۇچلىرىنى... ئالە.

— سىز پۇل - بايلىقىڭىز بىلەن مېنىڭ قەلبىمنى سېتىۋالماقچىمۇ؟ سىز يېڭىلىشىۋاتىسىز، باي ھاجى !

— پۇل بولسا ھەممە نېمە بولىدۇ! سەن شىركىتىمىزدە پۇل ئۈچۈن ئىشلەۋاتقان بولغىيدىڭ؟ !

— سىز مېنى، پۇلنى — سىزنىڭ پۇلىڭىزنى دەپ كەلدى دېمەكچىمۇ؟ بىلىپ قويۇڭ، مەن سىزدىن پۇل ئالغان بولسام، پەقەت ئۆزۈمنىڭ ھالال ئەمگەك ھەققىمنىلا ئالدىم.

بىز ئۇزاق تالاشتۇق. لېكىن، مەن ئاياللارنىڭ ئەرلەر ئالدىدا، يوقسۇللارنىڭ پۇلدارلار ئالدىدا ھامان ئاجىز كېلىدىغانلىقىنى شۇ كۈنى بېشىمدىن ئۆتكۈزدۈم.

كومپيۇتېر ئېكرانىدا كۆيۈۋاتقان بىر تال شام كۆرۈندى. ئاندىن بۇ شام بىردىن، ئىككىدىن كۆپىيىپ، يۈرەك شەكلىدە تىزىلدى. كۆز ياشلىرى تېخىچە توختىمىغان خانىش بۇنى كۆرۈپ سۆيۈنۈش بىلەن ئۆكۈنۈشنىڭ تۈگۈنىدە بوغۇلغاندەك بولدى.

خانىش خىيالغا چۆكتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا يۈرەك شەكلىدە تىزىلغان توقسان توققۇز تال شام كۆيۈۋاتاتتى.

— خانئاي، خانئاي... مەن سېنى سۆيىمەن !

قىز بېشىنى كۆتۈردى. دېرىزىدىن ئاڭلانغان تونۇش ئاۋازنى ئاڭلاپ، يەتتىنچى قەۋەتنىڭ دېرىزىسىدىن پەسكە قارىدى. ياتقىدىكى قىزلار ئۇنىڭ كەينىدىن يوپۇرۇلۇپ كېلىپ تەڭ قاراشتى. گۈگۈم پەردىسى ئىچىدە بىنانىڭ كەينىدىكى چىملىقتا، يۈرەك شەكلىدە تىزىلغان توقسان توققۇز تال شام كۆيمەكتە ئىدى. كۆيۈۋاتقان يۈرەكنىڭ ئوتتۇرىسىدا گۈل تۈتقان بىر يىگىت قولىدىكى گۈلنى پۈلاڭلاتقىنىچە ئۇلارغا قاراپ توۋلىماقتا ئىدى.

— خانئاي، مەن سېنى سۆيىمەن !

توۋلاۋاتقىنى پولات ئىدى.

ــ ئوھوي... ئاڭلىدىڭمۇ، سۆيۈملۈكۈم، پولات ساڭا مۇھەببەت ئىزھار قىلىۋېتىپتۇ، ــ قىزلار ئاۋازىنى قويۇۋەتتى، ــ دەرھال دېرىزىدىن سەكرە، كۆيۈۋاتقان يۈرەكنىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا، پولاتنىڭ قۇچىقىغا چۈش، يۈرىكىڭنى يۈرىكىگە يېقى!

خانىش شەلپەردەك قىزاردى، ئۇ پولاتنىڭ ئۆزىگە قانات سۆرەپ يۈرگەنلىكىنى سەزگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇنداق ئۇسۇلدا مۇھەببەت ئىزھار قىلىشىنى ئەسلا ئويلىمىغانىدى.

ــ چاقچاق بول، قىز، پولاتنىڭ يۈرىكى كۆيۈپ ئېرىپ كەتمەستە ئۇنىڭغا ئۆزۈڭنى ئات.

بىر پەس گاڭگىرىغان قىز ھەرىكەتكە كەلدى. ئۆزىنى كاربىدوردا ــ پەشتاقلاردا كۆردى. كىم چىگىپ قويۇپتىكىن بوينىدا قىزىل شارپا، ئۇچىسىدىكى ھاۋارەڭ كۆڭلەك قىزغا قانات بولغانىدى. يەتتىنچى قەۋەت بىلەن بىرىنچى قەۋەتنىڭ ئارىلىقى ئۇنىڭغا شۇنداق ئۇزۇن بىلىنىدى. ئۇ گويا يەتتە قات ئاسمانىنىڭ قەرىدىن پەسكە چۈشۈۋاتقاندەك ئۆزاق يۇگۇردى. بىر پۇتىدىكى توپلىيىنىڭ پەشتاقلاردا چۈشۈپ قالغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ يەكپاي ئاياغ بىلەن يۈرىكى كۆيۈۋاتقان يىگىتنىڭ ئالدىغا چۈشكەنلىكىنى سەزمەي قالغانىدى.

يىگىت قۇچاق ئېچىپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ قولىدىكى بىر دەستە ئاق ئەتىرگۈل قاراڭغۇلۇقنى يورۇتۇپ تۇراتتى. قىز يىگىتنىڭ قولىدىكى گۈلنىڭ بەرق ئۇرۇپ ئېچىلغان توققۇز تال ئاق ئەتىرگۈلىدىن تىزىلغانلىقىنى بىلىپ يەتتى... يۈرەك شەكلىدە يېنىپ تۇرغان توقسان توققۇز تال گۈل شام، تۆت قوينىدا نۇرلىنىپ تۇرغان توققۇز تال ئاق ئەتىرگۈل... دېمەك پولات خانىمايغا يۈرەك شەكلىدىكى شام ئارقىلىق سېنى سۆيىمەن، ئاق ئەتىرگۈل ئارقىلىق ئىككىمىز توي قىلايلى، دەۋاتاتتى...

قىز يۈرەك شەكلىدە كۆيۈۋاتقان توقسان توققۇز تال شامنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆزىگە قۇچاق ئېچىپ تۇرغان يىگىتنىڭ

كۆزلىرىمۇ يۇرەك شەكىللىك شام بولۇپ يېنىۋاتقانلىقىنى كۆردى. تىنىقلىرى بىر - بىرىگە ئۇرۇلۇپ تۇرغان ھالدا ئۇنىڭ يۇرەك سوقۇشىنى ئاڭلاپ بىر پەس قارىشىپ تۇردى. ئۇنىڭغا گەپ قىلغۇسى كەلدى. لېكىن، قىز گەپ قىلغۇچە يىگىتنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— سېنى سۆيىمەن، خانئاي... جان - دىلىم بىلەن سېنى سۆيىمەن. مانا بۇ توقسان توققۇز تال شام مېنىڭ سەن ئۈچۈن كۆيۈۋاتقان يۇرىكىم...

قىز ئۇندىمىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى ھاياجاندىن تىترەيتتى. قىز بىلىدۇ. ئۇزاقتىن بېرى ئۆزىدىن گەپ ئالالمىغان يىگىت ئاخىر ياز ئايلىرىنىڭ پىنھان ئاخشىمى يۇرىكىنى شام قىلىپ كۆيدۈرگەنىدى.

— يەنە تېخى بىز توي قىلايلى، — يىگىتنىڭ ئاۋازى تۇن قوينىنى تىترەتتى، — قارىغىنا، تۇن قوينىنى يورۇتۇپ تۇرغان ماۋۇ ئاق ئەتىرگۈلگە...

قىز ئۇزىگە ئۇزارتىلغان گۈلگە قارىدى. ئاق گۈل ئۇنىڭغا تويىنى ئەمەس، مۇسىبەتنى، ماتەمنى ئەسلەتتى. ئۇ ھەيران ئىدى، توققۇز تال ئاق ئەتىرگۈل نېمە ئۈچۈن توي تەكلىپىنىڭ سىمۋولى بولۇپ قالىدۇ؟

قىز ئاستا پىچىرلىدى. لېكىن، ئۇنىڭ ئاۋازى ئۆزىگىمۇ ئاڭلانماي قالدى. سۆيۈش - سۆيۈلۈش، توي تەكلىپى... ئۇنىڭ بەختسىز، ئىشەنچسىز ھاياتىنىڭ تەشۋىش، ئازابقا تولغان قەلبىدە توساتتىن توقۇنۇش پەيدا قىلدى.

— ئۇ سېنى جان - دىلى بىلەن سۆيىدىكەن، — دەيتتى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئەسىر قىلغان بەخت تۇيغۇسى ئاجايىپ بىر خىل ئىپتىخارلىق بىلەن، — قارا، سەن ئۇزاقتىن بۇيان ئۆز ھالىڭ بىلەن بولۇپ، ئۇنىڭغا پەرۋاسىز قارىغىنىڭ بىلەن ئۇ ئاخىر يۇرەك ئوتىنى لاۋۇلدىتىپ، سېنى ئۆز باغرىغا چىللىدى. ئاق ئەتىرگۈلدەك پاك قەلبىنى ساڭا ئاتاپ توي قىلىش، سەن

بىلەن ئۆمۈرلۈك بىللە ئۆتۈش تەكلىپىنى بەردى. مانا بۇ سۆيۈلۈش، مانا بۇ بەخت. كېلە، قىز، يىگىتنىڭ لاۋۇلداپ تۇرغان يۈرىكىگە پېشانەڭنى قوي، مەنمۇ سېنى سۆيىمەن، جېنىم، دەپ ئۇنىڭ باغرىدا تۇرۇپ ئۆكسۈگىن. ئۇنىڭ ئاتەش لەۋلىرىدىن مەڭزىڭنى قاچۇرما... ئارىدىن بىر ھازا ۋاقىت ئۆتتى. قايسى ھالىڭغا ئۇنىڭ يۈرەك سۆيگۈسىنى، ئاق ئەتىرگۈلدە ئىزھار قىلىنغان توي تەكلىپىنى قوبۇل قىلماقچىسەن؟ ــ دەيتتى قىز بەخت تۇيغۇسىدا. يېلىنجاپ تۇرغان تەشۋىش بىردىنلا قۇتراپ:

ــ سەن ئىشق، ئويۇن ـ تاماشا كۆيىدا يۈرگەن بىر سۆلەت ساھىبىنىڭ تاشلىۋېتىشى بىلەن ئۆگەينىڭ ئالدىدا بوينى قىسىلىپ چوڭ بولغان بىچارە قىزسەن، سەن شۇ تۇرقىدا يىگىتلەرنىڭ سۆيۈشىگە نائىل بولساڭمۇ، ئۇنىڭ توي تەكلىپىنى قوبۇل قىلىشقا ئامالسىزسەن. چۈنكى، سەن مۇشۇ يېشىڭغا قەدەر ياتلارنىڭ ئالدىدا ئۆز ئەركىڭ بىلەن، ئۆز ئارزۇيۇڭ بىلەن ياشاپ باققان قىز ئەمەسسەن. ئېھتىمال ئۆگەي دادالڭ ساڭا خوتۇنىدىن بويتاق قالغان بىرەر قېرى تۇغقىنىنى ھورناپ قويغاندۇ ياكى سېنى نەچچە يىل خىزمەتلىرىگە سېلىۋېلىش ئۈچۈن ئالدىراپ ئەرگە بېرىشمەس... شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇنىڭ توي تەكلىپىنى قانداقمۇ قوبۇل قىلالايسەن؟

قىز نوتىسىدىن يىرىۋېتىلگەن گۈلدەك سولاشتى. ئۇنى بوغۇلغان كاككۇكتەك ئۇنسىز ناله قىلدى.

ــ يىغلىدىڭمۇ خانىمي، نېمە بولدىڭ؟ ــ سورىدى يىگىت. قىز ئۇندىمىدى. ئۇ ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆكسۈيتتى.

ــ ئولتۇرۇڭ، يىغلىماڭ!

ئىككىيلەن يۈرەك شەكلىدە كۆيۈۋاتقان توقسان توققۇز تال شامنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا ئولتۇردى. يىگىت قىزنى پەپلەش بىلەن بولۇپ، گۈلنى بىر ياندا قويۇپ قويغان، گۈلنى ئېسىدىن چىقارغانىدى.

ئىككىيلەن بىر ـ بىرىگە يانداشقانچە ئۇزاق ئولتۇردى. ۋاقىت

گويا توختاپ قالغان... بايا يىگىتنىڭ توۋلىشىدىن ھەم چۆچۈگەن، ھەم قىزىقسىنغان ياتاقتىكى قىزلار ئەمدى ماراشتىن يالتايغان، ئىككىيلەنگە قاراپ ئۇلارنىڭ بويىنى تېلىپ كەتكەنىدى.

ئۇلار مۇرىلىرى تېگىشىپ تۇرغان ھالدا ئۇزاق ئولتۇردى. يىگىت قىزدىن قايتا گەپ سورىسا، ئەمدى ئۇنى رەنجىتىپ قويىدىغاندەك، ئۇنى قاچۇرۇۋېتىدىغاندەك قايتا ئۇندىمىدى. يىگىت ئۇچۇن قىزنىڭ يەتتىنچى قەۋەتتىن ئۇچۇپ چۈشكىنى، يۈرەك شەكلىدە كۆيۈۋاتقان توقسان توققۇز تال شام ئىچىگە كىرىپ كەلگىنى كۆپايە ئىدى.

ئۇلار كۆيۈۋاتقان يۈرەك ئىچىدە ئۇزاق ئولتۇردى. سۆيگۈ بىلەن خارلىق ئىلكىدە جان تالىشىۋاتقان قىزنىڭ كىرپىكلىرى دەمۈدەم نەملىشىپ تۇراتتى... يەنە بىر مەھەل ۋاقىت ئۆتتى، قىزنىڭ كۆز يېشى ئاسمانىنى يىغلاتتى. يامغۇر سىملىداشقا باشلىدى، شامىلار بىردىن، ئىككىدىن ئۆچتى. ئاق ئەتىرگۈل يامغۇر تامچىلىرىدىن ھۆل بولۇپ سولاشتى. ۋاقىتسىز ئۆچكەن شامغا، يامغۇرغا چىلىشىپ چەيلىنىپ تۇرغان گۈلگە قاراپ قىزنىڭ قەلبى يامغۇرلۇق كېچىدەك غېرىب غۇۋالىقا ئەسىر بولدى.

ئاھ، خانئاي دېگەن بۇ قىز خانىش، يىگىت بولسا پولات ئەمەسمىدى؟ !

35

ئەنقەر دادىسىدىن ئوڭايسىزلىنىپ، دەرھال كەينىگە بۇرالدى. ئايرىمخانا يېيىش ـ ئىچىش، كۇلكە ـ چاقچاق جەڭگاھىغا ئايلانغانىدى. ئەنقەر كەيپلىكتە كىچىك بالىغا ئوخشاپ قالغان بۇ ساۋاقداشلىرىغا قاراپ مىيىقىدا كۇلۇپ ئولتۇراتتى.

— ۋاي ـ ۋۇي... بايىقى چەت ئەللىكلەر، — دېدى ئورمان

قاراۋۇلخانىسىدا ساقچىلىق قىلىدىغان ھەييارجان بايا تېخى ئارامگاھتا كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىنى سۆزلەپ، ـــ ئەر خەقلىرى خۇددى ماۋۇ تۆگىدەك ئېگىز، خوتۇن خەقلىرى ئاۋۇ تۇرسۇن توخۇدەك پاكا، قانداق خەق بۇ، ھا ـ ھا ـ ھا...

ـــ ۋەيت ! ...

ـــ ۋەيت ! ...

سوروۇندىن كۆلكە كۆتۈرۈلدى. ھەييارجان چەت ئەللىكلەرنىڭ قىياپىتىنى مىسال قىلىمەن دەپ يېنىدىكى ساۋاقداشلىرىنىڭ لەقمىنى كەلتۈرۈۋالغانىدى.

ـــ ھەييارجان، ـــ دېدى سۇ ئىشلىرى باشقارمىسىدا ئىشلەيدىغان نۇردۇن ئورنىدىن تۇرۇپ، ـــ سەن ئۇ ناتونۇشلارنىڭ ئۇزۇن ـ قىسقىلىقى، تۇم ـ ئىنچىكىلىكلىرى بىلەن ھېسابلاشماي، تازا قىزىق يۇمۇرلىرىڭدىن بىر نەچچىنى ئېيتە !

ـــ يۇمۇر ئېيتامدىم؟ ـــ دېدى ھەييارجان قولىدىكى رومكىدىكى ھاراق بىلەن تەڭ دەلدۇگۇنۇپ، ـــ بولىدۇ، ئېيتسام ئېيتاي، ئاڭلاڭلار ئەمىسە ھە، ـــ ئۇ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئەنقەرگە قاراپ قويۇپ ئېغىز ئاچتى، ـــ بۇ دۇنياغا تۆرىلىپ ئۆمرىدە خوتۇن كىشىگە تويۇپ ئۆتمىگەن بىر ھاجىم چوڭ خوتۇنىدىن مەخپىي ھالدا كىچىك خوتۇن ئاپتۇ. توي تۈگەپ قاراڭغۇ چۈشكۈچە نەپسى تاقىلداپ كەتكەن بۇ ھاجىم ئالمان ـ تالمان چىراغنى ئۆچۈرۈپ خوتۇنىغا تاشلىنىپ: «بىسىمىللاھىر رەھمانىر رەھىم...» دەپتىكەن، قورقۇپ تۆگۈلۈپ ياتقان ياش خوتۇنى: «ۋىيەي، ھاجىم، سىلى مۇشۇ قاراڭغۇدا بىسىمىللا ئېيتىپ داستىخاندا پولۇ يەملا ياكى...» دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇدەك.

ـــ ئوھوي ! ...

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ...

ـــ ئەجەب كەلتۈردۇڭا...

ـــ ئەنقەر، سەنمۇ ھاجىم داداڭدىن ئاشۇنداق بىسىمىللا

ئېيتىشنى ئۆگەنگەنسەن، ھە؟

— بىرنېمە دېگىلى بولمايدۇ، ئەمدى.

— ھەييارجان راست دەيدۇ، — دېدى ئەنقەرنىڭمۇ ئاغزى ئېچىلىپ، — مەن بىسمىللا ئېيتقىلى تۇرغاندا، ھەييارجان تۆڭلۈكنىڭ بېشىدا ماراپ تۇرغان، ئەمەسما!

ئولتۇرغانلار يەنە كۈلۈپ كەتتى.

— ئەمدى نۆۋەت ئەنقەرگە كەلدى. ھە... قېنى ئەنقەر، ئالە ھاراقنى!

ئەنقەر ئۆزرە ئېيتىپ ئورنىدىن تۇردى.

— مۇشۇ يەردە ئولتۇرغان كۆپىنچىڭلار بىلىسىلەر، مەن ھاراق ئىچمەيمەن، ئاغىنىلەر.

— ھەي، ھەي، ئەنقەر قايسى ئاغزىڭ بىلەن دەۋاتسەن مۇشۇ گەپنى؟ — بىرنەچچە رومكا ئىچىپلا يۈزى قىزىرىپ كەتكەن ھەييارجان ئەنقەرنىڭ ئۆزرىسىگە ئۆكتە قوپتى، — ئىككىنچى يىللىققا چىققان يىلىمىز، مەكتەپ ھاجەتخانىسىدا خۇپيانە تاماكا چېكىدىغانلار قاتاردا تۇتۇلۇپ، «تاماكىغا تويدۇرۇلغان»دا يوق ئىدىم، دەپ باقە قېنى؟

— ياشلار بايرىمىدا ئۆلگۈدەك پىۋا ئىچىشىپ سىنىپقا قۇسۇپ، رەسۋا قىلغانمۇ مەن ئەمەس ئىدىم دەپ باقسۇن قېنى!

ئەنقەرنىڭ چىرايى قىزىرىپ دۇدۇقلاپ قالدى. ئۆزىگە تەڭلىگەن ھاراقتىن كەينىگە داجىدى.

— ئۇ، ئۇ چاغلاردا كىچىك ئىكەنمىز، ياخشى - يامانىنى پەرق ئەتمەيدىكەنمىز، ئاغىنىلەر.

— ھاراقنى قولۇڭغا ئېلىپ تۇرۇپ، ئاندىن دېگىن ئۇ گەپنى!

— شۇنداق قىل، ئاداش.

— ياق، مېنى زورلىماڭلار، ئىچەلمەيمەن.

— تاماكا چەككەن ئادەم، ھاراق ئىچمەمدا؟

— تاماكىنى ئىلگىرى سىلەرنىڭ كەينىڭلارغا كىرىپ ئۆگىنىپ قاپتىكەنمەن، ھازىر تاماكا تاشلاۋاتىمەن.

ـــ هىم، تاماكا تاشلارمىش !
ـــ تاشلايدۇ، چېكىپ بولۇپ تاشلايدۇ، بۇ !
ـــ ها ـ ها ـ ها...
ـــ ھەي، ھەي، ئاغىنىلەر، ئەنقەردەك تەقۋاغا بۇنداق «ئىلى دەرياسىنىڭ رەڭسىز سۈيى»نى زورلىماي، كۆچا بىلەن ئاۋاتنىڭكىنى قۇيايلى، بولمىسا... ـــ دېدى ھەييارجان گەپ قىستۇرۇپ.
ـــ نېمە ئۇ كۆچا بىلەن ئاۋاتنىڭكى دېگەن؟
ـــ زېبىپ بىلەن مۇسەللەسچۇ؟
ـــ ھە راست، داداڭ ھاجىلار ئولتۇرۇشىدا شۇندىقىنى ئېچىشۋاتقاندەك قىلىدىغۇ، بايا كۆرۈپ قالدىم !
ـــ ياق، ئارتۇقچە كايىماڭلار، ئۇنىمۇ ئېچەلمەيمەن.
ـــ ھەي، ھەي... ـــ خېلىدىن بېرى سورۇن بېشى بولۇپ ئولتۇرغان پەرھات ئەنقەرگە بويۇندىدى، ـــ يا ئېچەلمىسەڭ، يا چېكەلمىسەڭ، يا كۈلمىسەڭ، يا يىغلىمىساڭ، قانداق نېمە سەن؟ سەن ئادەممۇ، بۇتمۇ؟ گەپ قىلە !
ـــ ما گېپىڭ بولمىدى، پەرھات. ئەنقەرنى بۇت دېمە، ـــ خېلىدىن بېرى جىمجىت ئولتۇرغان ئىسھاق ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، ھەممەيلەننى ئاغزىغا قاراتتى، ـــ ئەنقەر بۇت ئەمەس، كۆڭلىنىڭ ئىشقى بار خوراز. ئۇ شۇ تۇرقىدا راسا كېرىلىپ بىر چىللايدىغان بولسا، ئوتتۇز مېكىيان چۆرىسىگە يىغىلىپ سەپ تۈزىدۇ. بۇنىڭ ھاراق خالىمىغان كۆڭلى مېكىياندا ئېچىلىدۇ. ئۇنىڭ دادىسىنىڭ شۇنداق داڭقى بارغۇ !
ـــ ۋاھ ـ ۋاھ ـ ۋاھ ...
ـــ كۈلمەي تۇرۇڭلار ئاخىرىنى ئاڭلايلى.
ـــ ئۆزى كەيپ ـ ساپادا بولمىغان بىلەن خوتۇن كىشىنىڭ پەيزىنى سۈرۈشنى بىلمىدىغان نېمە ئىكەن بۇ، ـــ دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى ئىسھاق، ـــ ئالدىنقى يىلى داداملار بىلەن قاناسقا سايىاھەتكە بارساق، ھەمدۇللا ھاجى تېرناقتا توختىغۇدەك

چىرايلىق بىر قىز بىلەن كېتىۋاتىدۇ. ئىلگىرى ئۇ ئادەم بىلەن يېقىن ئۆتۈشكەن دادام ئويلىماستىن «قىزىڭمۇ بۇ ئاداش؟» دەپ سوراپ قالدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھېلىقى قىز خاپا بولۇپ چىرايى تۇتۇلدى. ھەمدۇللا ھاجى ئۇ قىزنىڭ كۆزىنىڭ تېگىگە قاراپ قويۇپ: «ياق، كىچىك خوتۇن» دېمەمدۇ، دادامنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. مەنمۇ ئاغزىمنى تۇتقىنىمچە كەينىدىن قاراپ قاپتىمەن. ئاڭغىچە ئاپام تەرىنى تۇرۇپ دادامنىڭ بىقىنىنى چىمداپ: «ھە، ئالدىلىرىغا قايلاپ ماڭسىلا، سىلىنىڭمۇ كىچىك خوتۇن ئالغىلىرى كېلىۋاتامدۇ، قېرىغىنىنى تۈيمىغان...» دەپ كايىپ دادامنى سۆرەپ ماڭدى. دېمەكچى، ئەنقەرنىڭ دادىسى ئۇنچىلىك بولغان يەردە، ئۆزى قانچىلىكتۇ؟

سورۇندىن يەنە كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

— ئەنقەرلەرنىڭ ھېكايىسى جىق، — دېدى خان كوچىسى ئاھالىلەر ئولتۇراق رايونىنىڭ مۇدىرى ئابلىمىت، — ھاجىنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى پات - پات ئىشخانامغا كېلىۋېلىپ «مۇدىر، بىزنى تۆۋەن تۇرمۇش كاپالەت پۈلىغا تىزىملىتىپ قويسىلا» دەپ ھال ئېيتىدۇ. بۇ ئىشقا بېشىم قېتىپ: «ھوي، سىلى مىليون - مىليون پۈلى بار ھەمدۇللا باينىڭ خوتۇنى ئەمەسمۇ، خان ساريىمەك ئاشۇ ياسداق ئۆيدە ئولتۇرۇپ تۆۋەن تۇرمۇش كاپالەت پۈلى ئالمەن دەپ كەلسىلىرى قانداق بولىدۇ، خېنىم» دېسەم، ئۇ ئايالىلار: «ھاجىنىڭ ھازىر بىزگە قايلىغىلى چولىسى تەگمەيدۇ، ئۇ ئادەم ياش خوتۇن ئېلىۋالدى» دەيدۇ.

— خوتۇننى دادام ئالسا، سىلەر نېمە ۋايجان قىچقىرىسىلە، ئاغىنىلەر؟ دادامنىڭ ئالغان خوتۇنلىرى سىلەرنىڭ ئاچا - سىڭىللىرىڭلارمىدى يا؟ ! — ئەنقەر توساتتىن قىزىرىپ تە بولدى، — مەن سىلەرگە دەپ قويايي، خوتۇن دېگەننىمۇ پاچاقنىڭ يىلىكى بولسا ئالىدىغان نېمە جۇما، — ئۇ دادىسىنىڭ ياخشى - يامان ئاتىقىنىنىڭ بۇ سورۇندا پېشانىسىگە تېگىشىنى ئويلىمىغانىدى. ئۇ گەرچە دادىسىنىڭ خوتۇنىپەرەسلىكىگە ناقايىل

بولسىمۇ، ساۋاقداشلىرىنىڭ دادىسىغا خالىغانچە تىل تەگكۈزۈشىنى قوبۇل قىلالمايتتى.

ــ بولدى قىلىڭلار، بالىلار، كىشىنىڭ شەخسىي ئىشىغا ئارىلاشماي...

ــ بولدى، ئەنقەر سەنمۇ قىزارمىغىنا، ئاداش، ــ دېدى رومكىدىكى هاراقنى گۈپپىدە كۆتۈرۈۋەتكەن هەييارجانىنىڭ يەنە ئاغزى ئېچىلىپ، ــ داداڭغا مەستلىكىمىز كېلىپ دەۋاتىمىز بۇ گەپنى. ئامەت كەلگەندە هەممە ئادەم قىلىدۇ ئۇنچىلىك ئىش دېگەننى.

ــ ئامەتنىڭ گېپىنى قىلىۋاتامسەن، هەييارجان، ــ دېدى ئىسھاق ئۇنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تېپىپ، ــ ئامىتىڭ كەلگەندە، خوتۇنلار تۆت ـ بەش بولۇپ، كەينىڭدىن چاپقان بىلەن، ئامىتىڭ قاچقاندا، ئۇنى چىڭ تۇتۇۋالىمەن دېسەڭمۇ غىرتىتىدە قىلىپ قولۇڭدىن چىقىپ كېتىدۇ. ئامەت قاچقاندا مەينەت چاپلىشىدۇ، مەينەت چاپلاشقاندا ئۇنىڭدىن هەرقانچە قاچساڭمۇ ساڭا چاپلاشقىنى چاپلاشقان...

ــ شۇنداق، ــ دەپ گەپنى تارتىۋالدى تۇرسۇن توخۇ، ــ ئوغۇل بالىنىڭ ئىككى نەپسى بولارئىمىش، بىرسى ياتسا، بىرسى دەس قوپارىمىش... سەن ئامىتىم كەلدى دەپ نەپسىڭنىڭ كەينىگە كىرسەڭ، نەپسىڭ ساڭا ئاخىر بالا بولىدۇ. شۇڭا، هەر هالدا خوتۇن خەقنىڭ كوچىسىدا بايقاپراق ماڭغان تۈزۈك.

ئەنقەر بۇ چاقچاقلارغا يا تېرىكەلمەي، يا كۈلەلمەي، ئاچچىقتا ئارقا ـ ئارقىدىن ئۈچ رومكا كۆتۈرۈۋالدى. كۈچلۈك هاراق نېرۋىلىرىغا تېزلا تەسىر كۆرسىتىپ، ئىختىيارسىز چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى.

ــ ساۋاقداشلار، ئاغىنىلەر، ــ دېدى ئۇ سورۇندىكىلەرنى ئاغزىغا قارىتىپ، ــ بايانتىن بېرى قارىسام، سىلەر جىق لەتىپە، يۇمۇرلارنى ئېيتىپ كەتتىڭلار، مېنىمۇ جىق كەلتۈرۈۋالدىڭلار، ئەمدى مېنىڭمۇ سىلەرگە بىر نەرسە دەپ بەرگۈم كېلىپ

قالدىغۇ...

سورۇندىكىلەر بىردىنلا جىم بولدى. ھەممە كۆزلەر بۇ بايۋەچچە ساۋاقدىشىغا مەركەزلەشتى. شۇ تاپتا ھاراقنىڭ كەيپىدە ئىچى قىزىغان ئەنقەرنىڭ ئۇستىبېشىدىن چىققان تەر قارەك ئاپپاق يىپەك مايكىسىنى چىلىق - چىلىق ھۆل قىلىۋەتكەنىدى.

— خانىدانلىق دەۋرىدىكى شەھىرىمىزدە بىر قېرى پادىشاھ ئۆتكەنكەن، — دەپ گەپ باشلىدى ئەنقەر، — بۇ پادىشاھنىڭ ئۆزى سۇرلۇك، ئاچچىقى يامان، ھۆكۈمى كۈچلۈك، زالىم بولسىمۇ، لېكىن مەي - شاراب، ئىچكۈلۈك، نەشە، ناسۇال چېكىش دېگەندەك كەيپ - ساپاغا ئۆچ ئىكەن. خانىدانلىقنىڭ ئالىم - ئۆلىمالىرىنى ھۆرمەتلەپ، ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى ئىقتىدارىغا قاراپ ئىشىغا قويۇپ، مەملىكەتنى تىنچلىقتا ئىگە قىلىپ، ئەلنى پاراۋان قىلغانىكەن. پادىشاھنىڭ ئادىمىيلىكى جەھەتتىكى دىيانىتى، ئەل سوراشتىكى ئادىللىقى سەۋەبلىك پۈتۈن مەملىكەتتىكىلەر ئۇنى ئەۋلىيادەك ھۆرمەتلەپ، باش ئۇرۇپ چوقۇنۇپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرسىدە، بۇ ھۆرمەت ساھىبىنىڭ ئوردا كىرخانىسىدىكى بىر زەڭگى قۇل بىلەن ئىچ پەش تارتىشىپ يۇرگىنى سېزىلىپ قاپتۇ. كىرخانىدىكى قۇل نەچچە ھەپتىنىڭ ئالدىدا قۇل بازىرىدىن سېتىۋېلىنغان بولۇپ، قۇللۇق دەلىلىگە «سودا كارۋانلىرىغا ئەگىشىپ، يات مەملىكەتلەردىن كەلگەن بۇزۇق ئايال بولۇپ، زىنانىڭ ھارامىلىقىغا كۆز يۇمۇۋېلىپ بايلارنى يولدىن چىقارغانلىقى ئۈچۈن ھەپسىگە ئېلىنىپ، چېكىسىگە قۇللۇق مۆھۈرى بېسىلدى، دەپ يېزىلغانىكەن.»

ئوردىدىكىلەر، بىر ئاق ئۈستىخان پادىشاھ قانداق قىلىپ بىر زەڭگى قۇلغا يۈگۈرۈپ قالىدۇ؟ خانىنىڭ ھەرەمخانىسىدا ئېسىلزادە ئاغىچىلىرى، ھۆسن جامالى ئايدىن قېلىشقۇسىز كېنىزەكلىرى تۇرسا، دەپ بۇ ئىشقا دەرگۈماندا يۈرۈشۈپتۇ. لېكىن، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ خانىنىڭ ھېلىقى دېدەك بىلەن خۇپىيانە قانات سۆرىشىپ يۇرگىنى ئوردا ئەھلىنىڭ

نەزىرىدىن قېچىپ قۇتۇلالماپتۇ.

بىر كۈنى خان ئوردىدىكى ۋەزىر - ۋۇزرا، خانىش - توقاللىرى بىلەن مۇشۇ خان سۈپىسىغا سەيلىگە چىقىپتۇ. خان سۈپىسىنىڭ بېگى خانىنىڭ ئەتراپىدا پايپېتەك بولۇپ يەتمىش ئىككى خىل نازۇ - نېمەتنى تۆكمە قىلغان، سازەندىلەر مۇقام كۈيلىرىنى پەلەككە يەتكۈزگەن بولسىمۇ، خانىنىڭ كۆڭلى زادىلا ئېچىلماپتۇ. بۇ ئەھۋالدىن نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالغان بەگ خانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

— بىلمىدىم، پېقىر قۇللىرى قانداق قىلسام كۆڭۈللىرى ئېچىلارکىن، ھۆرمەتلىك شاھىم؟ — دەپ سوراپتۇ. خان بەگنىڭ شۇ سوئالىنى كۈتۈپ تۇرغانەك بىرئاز جانلىنىپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى پىچىرلاپتۇ، بەگ باش لىڭشىتىپ كەينىچىلەپ ماڭغىنىچە چىقىپ كېتىپتۇ.

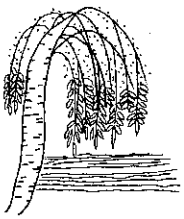
ئاردىدىن بىر ھازا ۋاقىت ئۆتۈپ، كۈن ئەسىر بولاي دېگەندە بەگ خانىنىڭ ئالدىدا ھازىر بولۇپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى پىچىرلاپتۇ. خانىنىڭ چېھرىگە كۈلكە يۈگۈرۈپتۇ ھەم مەي - شاراب، نەشە، ناسۋال كەيپىدە لەيلەۋاتقان ۋەزىر - ۋۇزرا، ئاتامان - چاپارمەنلىرى، غەيۋەت - شىكايەتكە چۈشكەن خانىش - توقاللىرىنىڭ ئارىسىدىن غىپپىدە سۈغۇرۇلۇپ چىقىپ، خان سۈپىسى بېگىنىڭ ھويلا ئىچىدىكى — ھويلا، ساراي ئىچىدىكى سارايلىرىدىن ئۆتۈپ، ئاساناسقچە كۆزگە چېلىقمايدىغان بىر ھۈجرىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ...

خان سۈپىسى بېگى خانىنىڭ قىلىقىدىن ناھايىتى خورلۇق ھېس قىپتۇ، چۈنكى بەگنىڭ شۇنچە جۈۋاشلىرىغا پىسەنت قىلمىغان خان ئۇنىڭغا ھېلىقى كىرخانىدىكى زەڭگى دېدەكنى ئوردىدىن خۇپىيانە ئاچىقتۇرۇپ، ھۈجرىغا ئورۇنلاشتۇرغىلى سېلىپ، ئارقىدىن ئۆزى كىرىپ كەتكەنىكەن.

شۇ قېتىمقى سەيلىدە خان قارارىنى تۈيۈقسىز ئۆزگەرتىپ، بۇ ئەتراپتا ئوچ كېچە - كۈندۈز شىكار قىلىدىغانلىقىنى

جاكارلاپتۇ ھەم ئۆزىنى پات ـ پات تاغ ـ دالالاردا كۆرسىتىپ قويۇپ، قالغان ۋاقتىنى خان سۈيىسى بېگىنىڭ مەخپىي ھۈجرىسىدىكى زەڭگى قۇل بىلەن ئۆتكۈزۈپتۇ. خان ئۆزىنىڭ بۇ ئويۇنىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ، دەپ قىلغۇلۇقنى قىلىپ يۈرۈپتۇ. ھالبۇكى، بۇ يەردە خانىنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى كۈندۈزى كۆن، كېچىسى ئاي كۆرۈپ قالغاچقا، بۇ ئىشنى ئوردىدىكى ئۇلۇغ ـ ئۇششاق ھەممە كىشى بىلىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئاۋام پۈقرا ئارىسىدا «كۆڭۈل يانقان يەردە، ئىت ياتماپتۇ» دېگەن تەمسىل تارقاپتۇ.

ئىچىشۋازلىق قىزىپ كەتتى. ئەنقەرنىڭ كۆز ئالدىدا بىر ـ بىرىگە كۆڭۈل ئىزھار قىلىۋاتقان، قەلبىنى چۈشەندۈرۈۋاتقان، ئولتۇرغان يېرىدە قىيسىيىپ ئۇخلاۋاتقان، قىينىلىپ قۇسۇۋاتقان، بىر ـ بىرى بىلەن تىللىشىۋاتقان ساۋاقداشلىرى ھەم كۈلكىلىك، ھەم ئېچىنىشلىق بىر مەنزىرە ئايان بولدى. ئۇ بېشىنى چايقىغانچە بۇ سورۇندىن سۈغۇرۇلۇپ چىقتى، ماشىنىسىنى تاشلاپ قويۇپ بىر تاكسىنىڭ كەينى ئورۇندۇقىغا جايلاشتى...

سەككىزىنچى باب

36

ۋاقىت كەلدى، كەتتى.

ۋاقىت قۇرۇق كەتمەستىن، كۈنلەرنى، ئايلارنى توپلاپ يىل قىلىپ ئېلىپ كەتتى.

ۋاقىت ھاياتنىڭ تىزگىنى. ۋاقىت ئىنسان ھاياتىغا تىزگىن سېلىپ، بۇ دۇنياغا ئېلىپ كېلىدۇ.

ۋاقىت ئىنسانىنى بالىلىقتىن ئۆسمۈرلۈككە، ئۆسمۈرلۈكتىن ياشلىققا، ياشلىقتىن قىرانلىققا، قىرانلىقتىن قېرىلىققا باشلاپ، گاھ كۈلدۈرىدۇ، گاھ يىغلىتىدۇ...

ۋاقىت ئىلياسنى تېز يېتىلدۈردى. ۋاقىت ئىلياسقا كېلىشكەن قەددى ـ قامەت، قويۇق قوشۇما قاش، ئەقىل ـ پاراسەت نۇرى چاقناپ تۇرغان بىر جۈپ قارا كۆز، يارىشىملىق بۇرۇت ھەدىيە قىلدى.

ھەمدۇللا ھاجى ئۆزىنىڭ ماشىنىسىغا شوپۇر قويۇشنى ئويلاپ قالدى. ئەزەلدىن قېرىلىققا تەن بەرمىگەن، ئۆزىنى روھلۇق تۇتىدىغان بۇ ئادەم ھازىر ئاسان چارچاپ قالىدىغان، ماشىنىسىنى ھەيدەپ ماڭسا ئۆزىچە ئۆگدەك باسىدىغان بولۇپ قالدى. ھاجى بۇ ئويىنى ئوغلى ئەنقەرگە ئېيتتى. ئەنقەر ئىلياسنى كۆرسەتتى.

ـــ ئىلياس دېدىگۈمۇ، بالام؟

ـــ ھەئە، ئۆتكەن يىلى مېھمانخانىغا پەيدا بولۇپ قالغان ھېلىقى يېتىم بالىچۇ... شۇ بالا بىزنىڭ يۈك تىرانسپورتتىكى ئۇستىلارغا شاگىرت بولۇپ مېڭىپ، كۆزى رولغا پىشىپ قالدى.

ھاجى بىر پەس ئويلىنىپمۇ ئىلياسنى ھېچبىر ئېسىگە ئالالمىدى.

— قايسى بالىنى دەيدىغانسەن؟ ئۇستىسىغا تېلېفون قىلە بولمىسا... ئاۋۋال بىر كەلسۇن.

— بولىدۇ، مەن چاقىرتىپ كېلەي، دادا.

ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن گۈللۈكتىكى شىپاڭدا پاراڭلاشقاچ بىر نەچچە پىيالىدىن چاي ئىچىشتى. ھالبۇكى، ھاجىنىڭ ئوغلى بىلەن بولغان پارىڭى سودا ـ سېتىق، پايدا ـ تاپاۋەت دېگەنلەرنىڭ نېرىسىغا ئۆتمەيتتى. شۇ ئارىلىقتا ئىلياس ئۇلارنىڭ يېنىدا پەيدا بولۇپ، ئىككىيلەنگە سالام بەردى:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم!

— كېلە، بالام، — ھاجى بىلىنەر ـ بىلىنمەس قىمىرلاپ قويۇپ ئىلياسقا جاي كۆرسەتتى. ئۇنىڭ كېلىشكەن بوي ـ تۇرقى، پاكىز، رەتلىك ئۇستىبېشى، مۇلايىم قارا كۆزلىرىگە ھەيران بولغاندەك تەپسىلي قاراپ قويغاندىن كېيىن ئېغىز ئاچتى، — سەن بارغانچە بوي تارتىپ قاپسەنمۇ، بالام؟ ھە، ئىسمىڭ نېمىدى؟

— ئىلياس...

— شوپۇرلۇق كىنىشكاڭ چىقتىمۇ، بالام؟

— مانا، ھاجىم دادا، — سەل تارتىنىپ تۇرغان ئىلياس شوپۇرلۇق پىراۋىسىنى ھاجىغا ئۇزارتتى، «دادا» دېگەن سۆزنىڭ ئاغزىدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكى ئۇنى قۇلاقلىرىغىچە قىزارتقانىدى. ھاجى ئۆسكىلەڭ قاشلىرىنى يىمىرىپ پىراۋىغا تەپسىلي قاراپ چىقتى. ئاندىن ئىلياسقا بۇرىلىپ:

— ھە... ئۆتكەن يىلقى ھېلىقى بالا مەن شۇ، دېگىن... يارايسەن، ئوغۇل بالا، قولۇڭ ئىشقا تېگىپتۇ...

ئىلياس خىجىل بولغاندەك سەل قىزاردى.

— سېنى ئەمدى يۇڭ ماشىنىسىنىڭ جاپاسىنى تارتماي، يېنىمىزدا تۇرسۇن، دەپ ئويلىدۇق... ماقۇلمۇ، يىگىت؟

ـــ ماقۇل، ـــ ئىلياس سەل دۇدۇقلاپ قالدى، ـــ ئۆ... ئۆزلىرىگە خىزمەت قىلسام تېخى ياخشى.

ھاجى ئىلياسنىڭ ئىپادىسىدىن رازى بولغانىدەك كۈلۈمسىرىدى. يېنىدا تۇرغان تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپىنىڭ ئاچقۇچىنى ئېلىپ ئۇنىڭغا ئۇزارتتى:

ـــ مە، بالام، ئاچقۇچنى ئال.

ئىلياس ھەشقاللا ئېيتىپ، ھاياتىدىكى يېڭى بىر دۇنيانىڭ ئالتۇن ئاچقۇچىنى ئالغاندەك، ماشىنىنىڭ ئاچقۇچىنى ئالدى.

ـــ مۇبارەك بولسۇن ! ـــ ئۇنىڭ ئىپادىسىگە، ئىش - ھەرىكىتىگە سىنچىلاپ قاراپ تۇرغان ئەنقەر كۈلگىنىچە ئۇنى تەبرىكلىدى، ـــ ئەمدى يېنىمىزدا تۇرىدىغان بولدۇڭ، يىگىت !

ـــ رەھمەت، ئاكا !

ئۇچەيلەن ماشىنىنىڭ يېنىغا كەلدى. ھەمدۇللا ھاجى ئىلياسنىڭ بېشىنى سلاپ تۇرۇپ بىرمۇنچە ياخشى گەپلەرنى قىلدى ھەم ئىلياسقا ئەڭ يېقىن كىشىسىگە گەپ قىلىۋاتقاندەك، ھازىر ئۆزىنىڭ يېشى چوڭىيىپ سالامەتلىكى سەل ناچارلاپ قالغانلىقىنى، ماشىنىسىنى ياخشى ھەيدەپ، قولىغا قول، پۇتىغا پۇت بولۇشنى جېكىلىدى.

ئىلياس يۇمشاق قوللىرى بىلەن بېشىنى سىلىغان ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئالدىدا خىجىل بولۇپ قىزاردى.

ئىلياس ھاجىنىڭ ماشىنىسىنى ھەيدەپ، ئۇنىڭغا سايىدەك ئەگىشىپ يۈرىدىغان بولدى. ئۇ ماشىنا سۈرتەتتى، گاھ ئىشخانا تازىلايتتى. گاھ ھاجىنىڭ ئىشخانىدا ئۇنتۇلۇپ قالغان قول سومكىسىنى ئېلىپ چۈشەتتى، گاھ قانداقتۇر بىر ئىشلار بىلەن ئۇنىڭ ياسداق قورۇسىغا ـــ ئۆيىگە يۈگۈرەيتتى. ئۇ ھەممىگە چاپاتتى، ھەممە ئىشنى قىلاتتى. ھاجىمۇ ئىلياس يېنىدا بولمىسا ئۇنى ئىزدەيدىغان، ئانچە زۆرۈر ئىش بولمىسىمۇ يېنىغا چاقىرتىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ھاجى گويا كونا قەدىناسىدىن گەپ سورىغاندەك ئىلياستىن ئۇنى - بۇنى سۈراپ تۇراتتى،

بەزىدە مۇڭدىشىپ كېتەتتى. ئىلياسمۇ ئەمدىلىكتە ئۇ كىشىدىن ئىلگىرىكىدەك تارتىنىپ تۇگۈلۈپ تۇرۇۋالمايدىغان، سوراشقا تېگىشلىك گەپ بولسا قىزارماي سوراۋېرىدىغان، تەبىئىي يوسۇندا يېقىن ئۆتىدىغان بولدى. ئۇ بەزىدە ئانىسى ــ ئاشۇ بىچارە ئالتۇنەمدىن باشقا ئادەملەردىن ئېرىشىپ باقمىغان يېقىنلىق تۇيغۇسىنى، كۆيۈنۈشنى، مېھىر ـ مۇھەببەتنى ھەمدۇللا ھاجىدىن كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى.

ئىلياسنىڭ بالىلىق خاتىرىسى تاغا تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيىدە ئويناپ يۈرگەن چاغلىرىدىن باشلىناتتى. ئۇ بىر نەۋرە تەڭتۇشلىرىنىڭ دادىسىنىڭ قۇچىقىغا چىقىپ، كۆكرىكىگە يانىشىپ ئويناۋاتقانلىقىغا قاراپ ئۇلارغا ھەۋەس بىلەن قارايتتى. ئەمما، ئۇ تەڭتۇشلىرى قىلغانىنى قىلالمايتتى. ناۋادا ئۇ ئەركىلەپ تاغىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلسا، تەڭتۇشلىرى دادىسىدىن قىزغىنىپ ئۇنى ئىتتىرىۋېتەتتى. ھەتتا: «بۇ سېنىڭ داداڭمىدى؟ مېنىڭ دادامغۇ...» دېيىشىپ ھۇرپىيىشەتتى. بۇنداق چاغدا تۆشۈكلۈكتە قاچا ـ قۇچا يۇيۇۋاتقان ئانىسى ئالتۇنەم يېتىم ئاسلاندەك بىر بۇلۇڭدا شۇمشىيىپ قالغان ئىلياسقا قاراپ ئۇنسىز ياش تۆكەتتى. شۇڭا، ئۇ تاغىلىرى ئۆزىگە ھەرقانچە ئاتىدارچىلىق قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلالمايتتى، ئەركىلىيەلمەيتتى.

ئىلياسنىڭ نەۋرە تەڭتۇشلىرىغا ئوخشاش ھەممە بالىنىڭ دادىسى بار ئىدى. ئەمما، ئۇ دادىسىنى ئەسلىيەلمەيتتى. ئۇ تىلى چىققاندىن تارتىپ ئۆزىنى گەپكە سالغانلارغا «دادام ئۆلۈپ قالغان» دەپ جاۋاب بېرەتتى. بۇ گەپنى ئۇنىڭغا چوڭلار شۇنداق ئۆگەتتىمۇ ياكى ئۆزى ئويلاپ تاپتىمۇ، ئىشقىلىپ، ئۇ بۇنى ئەسلىيەلمەيتتى. ئۇ يېشىغا يېتىپ مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن دادىسى ھەققىدە گەپ سورىغانلارغا ھېچنېمە دېمەيدىغان، چوڭلارنىڭ قۇرۇق ھېسداشلىقىدىن، تەڭتۇشلىرىنىڭ كەمسىتۈلۈشىدىن ئۆزگە قىلچىلىك پايدىسى يوق ئۇنداق

گەپلەردىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان بولدى. ئۆسمۇرلۇك چاغلىرىدا مەكتەپ، مەھەللە ـ كويلاردا بولىدىغان تۇرلۇك بەسلىشىش ئويۇنلىرى كەلتۇرۇپ چىقىرىدىغان جېدەل ـ ماجىرا ئىلياسنى يېتىملىك ئوچىقىدا پۇچىلىغاندى. يېڭىلگەن، ئويۇنغا چىدىمىغان بەزى جېدەلخور بالىلار ھە دېگەندە ئۇنى: «ھۇ يېتىم ئوغلاق، دادىسى تاشلىۋەتكەن...» دەپ كەمسىتەتتى. بۇ، ئەلۋەتتە، ئۇلارنىڭ سۆزىمەن ئاتا ـ ئانىسى بىر ـ بىرىگە كۈسۈرلاشقان، بالىلىرىنىڭ قۇلىقىغا ساقتىپ قويغان يامان گەپلەر ئىدى.

بالا ئاشۇ يامان ئېغىزلارنىڭ، تىلىغا كۆيدۈرگە چىققۇرلارنىڭ دادىسى ھەققىدىكى يامان گەپلىرىنى ئاڭلاشنى خالىمىغاندەك، دادىسى ھەققىدە بىرەر ئەسلىمىنى يادىغا كەلتۈرۈشنى، دادىسى ھەققىدە شېرىن خىيال سۈرۈشنى خالىمايتتى. بۇنىڭ ئەكسىچە ھېلىقى ئاتىكەم ھاممىسى ھە دېسىلا، داداڭ بىلەن كۆرۈشتۈرۈپ قويىمەن، ئۇ ئۇنداق كاتتا ئادەم، مۇنداق كاتتا ئادەم... سېنى تونۇسىلا يېنىغا تارتىدۇ، ئاتىدارچىلىق قىلىدۇ... دېگەندەك شېرىن ـ شېكەر گەپلەرنى قىلىپ ئىلياسنىڭ جىمغۇر، تىنچ خىيالىنى ئاستىن ـ ئاستۇن قىلىۋېتەتتى. ئاتىكەم ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ ئۇنى ئىككى قېتىم شەھەرگە ئەكىرىپ، كوچىمۇ كوچا سۆرەپ يۈردى. ھەتتا ئالىي پىكاپلاردىن چۈشۈۋاتقان، ئالدىراپ كېتىشۋاتقان ھەر سۆلەتلىك ئادەملەرنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپ ئوسالالاشقانمۇ بولدى... ئارىدىن نەچچە يىللار ئۆتتى، ئىلياس چوڭ بولغاندىن كېيىن ئۆگەي دادىسىنىڭ ئالدىدىن، مەھەللىدىن قېچىپ چىقتى. شۇنىڭ بىلەن ئاتىكەم ھاممىسىنىڭ ئاشۇنداق ئەخمىقانە ئىشلىرىدىنمۇ قۇتۇلدى. ئۇ ھازىر ئەقلىنى ئىشقا سېلىپ ياخشى ئادەم بولۇشنى، ھەرقانداق ئىشنى جاي ـ جايىدا قىلىپ ئۆزىنىڭ بېشىنى سىلىغان، ئۆزىنى ئادەم ئەتكەن ھەمدۇللا ھاجىدەك، ئەنقەر ئاكىسىدەك كىشىلەرنىڭ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنۈشنى، شۇنداق قىلىپ چىقىش يولى تېپىشنى ھەم بېچارە ئانىسىنى ياخشى كۈنگە ئېرىشتۈرۈشنى ئارزۇ قىلاتتى.

37

خانىش قورۇغا كىرىپ كەلدى. ئۇ رەڭلىك كۆزئەينەك تاقىۋالغان بولۇپ، يانفونىنى قولىغا تۇتقىنىچە بىرسى بىلەن پەس ئاۋازدا سۆزلىشەتتى، گەپ - سۆزلىرىدە ئاغرىنىش ئاھاڭى بار ئىدى. ھەربىر ئۇششاق قەدەمدە توپلىنىدىن ئاڭلانغان تاقىلدىغان ئاۋاز گۈللۈكتە ئۇچۇشۇپ يۈرگەن قۇشلارنى ئۇركۈتەتتى.

ئايال گۈللۈكنىڭ نېرىسىدىكى كۆل بويىدا قىزغىن پاراڭلىشىپ تۇرغان ئەنقەر بىلەن ئىلياسنى كۆرمەسكە سېلىپ، تاقىلداپ ماڭغانچە بىنا تەرەپكە ئۆزاپ كەتتى. ئۇنىڭ دولقۇنلىنىپ تۇرغان قوڭۇر چاچلىرى، گۈلدەك چىرايلىق ھۆسن - جامالى، كېلىشكەن قەددى - قامىتى گۈللەر ئارىسىدا تېخىمۇ جازىبىلىك كۆرۈنەتتى. ئەنقەر مەجنۇنتاللار ئارىسىدىن بىر كۆرۈنۈپ، بىر كۆرۈنمەي ئۆتۈپ كەتكەن ياش، گۈزەل ئۆگەي ئانىسىغا ئىلتىپاتسىز قاراپ قويۇپ ئۆز پارىڭىنى قىلىشۇەردى.

خانىش ھۇجرىسىغا كىرىپ، ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى. كۆزلىرىدىن خاپىغانلىق، مەيۇسلۇك ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ شۇ ھالدا قاشلىرىنى يىمىرىپ بىر نۇقتىغا تىكىلگەنچە ئۆزاق ئولتۇرۇپ كەتتى. قويۇق كىرپىكلىرى ئارىسىدا بەئەينى قېتىپ قالغاندەك جىممىدە تۇرغان خۇمارلىق كۆزلىرى ھاياتقا، تۇرمۇشقا بولغان خورسىنىش مۇڭلىرىنى تۆكۈۋاتقاندەك ئىدى. راست، خىلىدىن بېرى ئۇنىڭ كەيپىياتى جايىدا ئەمەس، ھاجىغىمۇ، ئەنقەرگىمۇ، خىزمەتكارلارغىمۇ مۇئامىلىسى سوغۇقلىشىپ قالغانىدى... ئۇ كارىۋىتىدا بىر پەس ئولتۇرغاندىن كېيىن ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ پەردىز ئۇستىلىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئەينەكتىكى ئەكسىگە قاراپ چىرايىدا قانداقتۇر بىر خىل جىلۋە پەيدا بولدى. قېنىق لەۋسۇرۇخ سۇرۇلگەن

لەۋلىرىگە جان كىرىپ، ياشلىقىنى يوقاتمىغان گۈلدەك چېھرى سەھەر ئاپتىپىدا رەڭ ئالغان قىزىلگۈل بەرگىدەك قىزغۇچ رەڭگە كىردى. ئۇ شۇ يوسۇندا ئۆزىچە جانلىنىپ، خىزمەتكار ئايالنى توۋلىدى، بىر ئىستاكان ئانار شەربىتى بۇيرۇپ يۇرىكىنى سەگىتتى. ئاندىن دېرىزە تەرەپكە قويۇلغان ئىككى كىشىلىك يۇمشاق كىرىسلونكا بىرسىگە چۆكۈپ، تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قولىغا ئالدى:

— ۋەي... قانداق ئەھۋالىڭ، ياخشى تۇرۇۋاتامسەن؟

— ياخشى، ئۆزۈڭچۇ؟ — تېلېفوندىن بىر ئەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، ئۇ پولات ئىدى.

— يوقاپ كەتتىڭ، تورغىمۇ چىقمىدىڭ، تېلېفونىمۇ قىلمىدىڭ... نېمە ئىشلار بىلەن يۈرىسەن؟

— ئالدىراش بولۇپ كەتتۇق، دېگىنە... خەلقئارالىق بىۋاستە سېتىش شىركىتىگە ئەزا بولۇپ كىرگەن، ھازىر مال كۆرۈۋاتىمەن.

— نېمە، مال كۆرۈۋاتىمەن؟ قەيەردە؟ — خانىشىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلۇپ، چېكىسىگە تۆتىشىپ كەتكەن ئىنچىكە قاشلىرى بىر - بىرىگە قوشۇلۇپ كەتكەندەك بولدى.

— ئامېرىكىدا.

— ۋاھ ... ئامېرىكا ! — خانىش ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. كۆزلىرىمۇ ئوت بولۇپ يانغاندەك قىلدى، — قاچان كېتىۋالدىڭ ھوي، تىنچ ئوكيانىڭ ئۇ چېتىگە؟

— ئۇزاق ۋاقىت بولمىدى. مانا قارا، ھازىر مال كۆرۈۋاتىمەن، مال تەمىنلىگۈچىلەر بىلەن باھا تالىشىۋاتىمەن، — پولات شۇنداق دەپ بىردەم جىمىپ قالدى، بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭ ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى، — خانىش، بىردەم تەخىر قىلىپ تۇرامسەن، مەن سودامنى پۈتكۈزۈۋېلىپ ئاندىن ساڭا تېلېفون قايتۇراي.

تېلېفون ئۇزۇلۇپ قالدى. خانىشىڭ چېھرىگە ھەيرانلىق تۇيغۇسى تېپىپ چىقاندى، ئۇ تېلېفون تۇرۇپكىسىنى

تۇتقىنىچە ئولتۇرۇپ كەتتى... يۇرەك شەكلىدە كۆيۈۋاتقان توقسان توققۇز تال شام، بەرق ئۇرۇپ تۇرغان بىر دەستە ئاق ئەتىرگۈل... سەن ئەمدى مېنى تاشلاپ، يىراقلارغا كەتتىڭمۇ !

يىللار ئۆز ئالدىراشچىلىقى بىلەن كەتتى. يۇرەك شەكلىدە تىزىلغان توقسان توققۇز تال شام كۆيۈپ ئۆچتى، بەرق ئۇرۇپ تۇرغان بىر دەستە ئاق ئەتىرگۈل توزۇپ تۈگىدى. يىگىتنىڭ مۇھەببىتى كۆيۈپ ئۆچكەن شامدەك، توزۇپ تۈگىگەن گۈلدەك ئاي قاراڭغۇسىدا تۇنجۇقۇپ قالدى.

راستىنى دېگەندە، ئاشۇ ئۇنتۇلماس كېچە قىزنىڭ ناتۇان قەلبى ئۇچۇن جاھالەتتىن باشقا ھېچنەرسە بېرەلمىدى. ئۇنىڭ ئۆزىگە قۇچاق ئېچىپ تۇرغان يىگىتكە ئۆزىنى ئاتقۇسى بولسىمۇ ئاتالمىدى. ئۇنىڭ يىگىتكە يۇرىكىنى بەرگۈسى بولسىمۇ بېرەلمىدى.

— مەن ساڭا ماقۇل دېيەلمەيمەن، — دېدى قىز ئازابلىق ئۆكسۈپ، — مېنى كەچۇر، پولات !

— نېمىشقا؟ — دەپ سورىدى يىگىت. ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقىۋاتاتتى. قىز بىردەم جىم بولۇپ قالغاندىن كېيىن يەنە زۇۋانغا كەلدى:

— نېمىشقىلىقىنى بىر ئېغىز گەپ بىلەن دەپ بېرەلمەيمەن، مېنى گەپ قىلىشقا زورلىما. ئەمما مەن بىلىمەن، بۇ كېچە مېنىڭ ھاياتىمدىكى ئەڭ بەختلىك بىر كېچىدۇر. ئېھتىمال كېيىنكى ھاياتىمدا ماڭا بۇنداق بەخت تۇيغۇسى قايتا نېسىپ بولماس !

— خانىمىي ! — يىگىت يىغلاۋاتقان قىزنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قارىتتى، — بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ ئېنىقراق ئېيىت، مەن ھېچنېمىنى چۈشەنمىدىم !

يۇرەك شەكلىدە تىزىلغان توقسان توققۇز تال شام كۆيۈپ تۈگىگەنىدى. مۇھەببەتلىك يۇرەكنىڭ سوۋغىسى ئاق ئەتىرگۈل يامغۇرغا چىلىشىپ تۇراتتى. قىز ئۇزاقىچە ئۇن سېلىپ

يىغلىدى. كېيىن يەرنىڭ تېگىدىن ئاڭلانغاندەك بىر ئاۋازدا نىدا قىلدى:

ــ مەن بالىلىقىمدىن تارتىپ تا بۈگۈنگىچە ھېچكىم سۆيۈپ باقمىغان بەختسىز بىر قىز. مېنىڭ ناتۇۋان قەلبىم باغرى تاش ئادەملەرنىڭ سوغۇق كۆزلىرىدە چەيلەنگەن. خۇددى شۇنىڭدەك مېنىڭ شوخلۇقۇم، ئەركىنلىكىم، خۇشاللىقىم، ئىنتىلىشلىرىم ئۆگەيلىك ئىسكەنجىسىدە تۇنجۇققان. شۇنداق قىسمەتتىن ھالقىپ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ قېلىشنى مېنىڭ ئۇمىدسىز ھايات يولۇمدىكى ئويلىمىغان بۇرلىلىش دېسەم بولىدۇ. شۇڭا، مەن تىپتىنچ ھالدا ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ ئائىلەمگە ــ مېنى قاتتىق قوللۇق بىلەن باشقۇرىدىغان ئاشۇ ئۆگەي دادامنىڭ، بىقۇۋۇل ئانامنىڭ ئالدىغا بېرىشىم كېرەك. كېيىنكى يولۇمنى يەنە ئۇلارنىڭ ئىختىيارى بويىچە داۋاملاشتۇرۇشۇم كېرەك. شۇڭا، مېنىڭ سەن ھەم سەندىن باشقا ھېچقانداق ئادەمنىڭ تۇيۇ قىلىش تەلىپىگە قوشۇلۇش ئىختىيارلىقىم يوق. مېنى كەچۈر...

قىز يىگىتتىن يىراقلاشتى. سىم ـ سىم يامغۇردا قاراڭغۇلۇق ئىچىگە سىڭىپ كەتتى. يىگىت قىزنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى. ئۇ توختىماستىن بوش ئاۋازدا قىزنىڭ ئىسمىنى زىكىر قىلاتتى.

بىر كېچە ئۆتتى. ئەتىسى قىز يىگىتنى كۆرمىدى، ئۇ دەرسكىمۇ چىقمىغانىدى. ساۋاقداشلىرىنىڭ ئېيتىشچە، پولات شۇ كېچە قىزلار ياتاق بىناسىنىڭ كەينىدە تۇنەپ چىقىقان، يامغۇرلۇق ھاۋادا ئۆپكىسىگە سوغۇق تەگكۈزۈۋېلىپ، بالىنستتا يېتىپ قالغانلىقى مەلۇم بولدى. ئۇنىڭ يىگىتنى يوقلاپ دوختۇرخانىغا بارغۇسى، ئۇنىڭ ئىسىستىما تەسىردە ئوت ـ كاۋاپ بولۇپ كەتكەن قوللىرىنى تۇتقۇسى، مېھىرلىك كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭ ئاتەش چېچىپ تۇرغان كۆزلىرىگە مۇھەببەت بىلەن باققۇسى كەلدى. لېكىن، قىز ئۇنداق قىلالمىدى. ئالاھىدە ئائىلە شارائىتىدا ئۆسۈپ يېتىلگەن قىز، ئۆزى ئېيتقاندەك كۆزگە

كۆرۈنمەس بىر روھىي ئىسكەنجە ئۇنىڭ ئۇيۇ - پىكرىنى، ئەركىنلىكىنى، ئىنتىلىشىنى قامالالاپ تۇراتتى. ئۇ خالىغان بىر يولغا مېڭىپ قويسا، بولۇپمۇ يىگىتلەر بىلەن ئىختىيارىي يوسۇندا باردى - كەلدى قىلىپ قويسا، ھازىرلا ئۆگەي دادىسى ئۇنىڭ بېشىدا پەيدا بولىدىغاندەك، ئويلىمىغان پېشكەللىكلەر يۈز بېرىپ قالىدىغاندەك ئەندىشە قىلاتتى، سىقىلاتتى.

يىگىت بىر ھەپتىدىن كېيىن دەرسكە چىقتى. ئۇ ياداپ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ قالغانىنى ئاز دەپ، بۇ ئالەمدىكى يېقىن كىشىسىگە قارا تۇتۇۋاتقان مۇسىبەت ئىگىسىدەك ساقلىنىمۇ ئالدۇرمىغان، روھى بەكمۇ چۈشكۈن ئىدى. ئاستىرتىن يىگىتنىڭ تۇرقىغا قاراپ گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغاندەك ئۆزىنى ئەيىبلىك ھېس قىلغان قىز قاتمۇقات روھىي سىرتماقلار ئىچىدە ئۇنسىز بوغۇلدى. بىر نۇقتىغا تىكىلگەن كۆز قارىچۇقلىرى بولسا مۇزلاپ قالغاندەك كىشىگە بەكمۇ سوغۇق تۇيغۇ بېرىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

ئىيۇلنىڭ باشلىرىدا ئۇلار ئوقۇش پۈتكۈزدى. پولات ساۋاقداشلارنىڭ ئاخىرقى ئايرىلىش يىغىنىنى تەرك ئەتتى ھەم خوشلاشمايلا كېتىپ قالدى. ياشلىقنىڭ گۈزەل چاغلىرىغا قۇچاق ئاچقان ئانا مەكتەپ مەڭگۈلۈككە ئەسلىمە بولۇپ قالدى.

ھەممە ئىش ئاخىرلاشقاندەك بولدى. ھاياتنىڭ يېڭى بىر باشلىنىش نۇقتىسى ئەنە شۇ ئاخىرلاشتىن، ئەنە شۇ ئايرىلىشتىن باشلانغاندەك ئىدى. خانئاي سەبىي چاغلىرىدىن باشلاپ قەلبىگە سىڭىپ قالغان باقمەندىلىك، ئۆز ئەركىنى جاھىل، مۇستەبىت ئۆگەي دادىسىنىڭ چاڭگىلىدا كۆرۈش خاھىشىنىڭ تەسىرىدە ئۆزىنى ياخشى كۆرگەن يىگىتكە كۆڭلىنى بېرەلمىگەنىدى.

شۇ يىلى ئۇنىڭ تەقدىرىدە زور ئۆزگىرىش بولدى. ئوقۇش پۈتكۈزسىمۇ خىزمەت بولمىغاندىن كېيىن ئىش كۈتۈپ تۇرۇشقا توغرا كەلدى. ئۇ يەنىلا ئۆزىنى ئەزەلدىن ئاتىلىق نەزىرى بىلەن

ياخشى كۆرۈپ باقمىغان هاكاۋۇر ئۆگەي دادىسىغا يۈك بولۇشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ ئادەم هاراقنى بېرىلىپ كەتكەنىدى، خانىيىغا ئاتلىق كۆزى بىلەن ئەمەس، غەيرىي كۆزدە قارايتتى... شۇنداق بولدى، ئادەم سىياق هايۋان ئاخىر نىقابىنى يىرتىپ قىزغا خىرىس قىلىپ كەلدى، قىز جېنىنى ئېلىپ قاچتى. ناهىيەدىن شەهەرگە كېلىپ ئىلگىرى ئۆزىگە ياردەم قىلغان، ئاتىدارچىلىق قىلغان هەمدۇللا هاجىنى تاپتى. ئۇنىڭ شىركىتىدە ئىشلىدى. تۇغۇلغان كۈنىنى خاتىرىلىگەن ئاخشىمى، نىيىتى بۇزۇلغان هەمدۇللا هاجىنىڭ دامىغا چۈشۈپ كەتتى... هايات، تۇرمۇش دېگەن مانا شۇنداق جەريان، ئارىدىن نەچچە يىللار ئۆتتى، خانىش تەسەۋۋۇر قىلىپ باقمىغان، ئاتا ئورنىدا كۆرگەن هەمدۇللا هاجىغا ياتلىق بولۇپ، باشقا بىر ئايالغا ئايلىنىپ قالدى. خىزمەت، تىرىكچىلىك يولىدا چېپىپ يۈرگەن پولات بولسا خۇددى چۈش كۆرگەندەك چەت ئەلدىن سۆز ئاچىدۇ تېخى. بۇ جاهاندا يەنە كىملەر نېمە كويدا پالاقلاپ يۈرىدىكىن؟ !

38

ـــ باي ئاكا، قاشتاش ئالامسىز؟

هەمدۇللا هاجى ماشىنىدىن چۈشۈپ تۇرۇشىغا، يېنىدا ئون ئالتە ـ ئون يەتتە ياشلار ئۆپچۆرىسىدىكى بىر بالا پەيدا بولدى. سارغۇچ چاچلىرى پاخپىيىپ تۇرغان، ئۇستىبېشى نىمكەش بۇ بالا قوش مۇشتىتەك چوڭلۇقتىكى بىر پارچە قارا تاشنى كۆتۈرگىنىچە ئۆزىگە ئۇمىدلىنىپ قاراپ تۇراتتى. بىر هۆپىگىرنى ئىزدەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغان هاجى قاشتاشنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ جىددىي كەيپىياتتىن سەل پەسكويغا چۈشتى. يېقىندىن بۇيان شەهەردە قاشتاش سودىسى قىزىپ قالغانىدى. تۆت ئادەم يىغىلغانلىكى يەردە قاشتاشنىڭ گېپى. كۈنىنى ئالالمىغان قايسىبىر يالاڭتۆشنىڭ مال تونۇمايدىغان بىر كالۋانىڭ قولىدىن

ئەللىك يۈەنگە سېتىۋالغان قاشتاشنى ئىچكىرىدىن كەلگەن بىر كاتتا سودىگەرگە مىليونغا سېتىپ بىر كېچىدىلا مىليونېرغا ئايلانغانلىقى؛ قايسىبىر تاشچىنىڭ تاش سېتىپ تاپقان پۇلىغا نەچچە يەردىن زېمىن ئېلىپ، نەچچە خوتۇنغا ئۆي تۇتۇپ بەرگەنلىكى توغرىسىدا پاراڭ بولاتتى. ئىگىلىكىنى زورايتقانسېرى ئويلىمىغان قىينىچىلىقلارغا دۇچ كېلىدىغان، بەزىدە زىيان تارتىپ، بەزىدە پايدا ئېلىپ، سودا ـ تىجارەتنىڭ تەسلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغان ھاجى ئاشۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىغاندا قاشتاشقا قىزىقىپمۇ قالاتتى. ھەتتا قىممەت باھالىق ئېسىل قاشتاشقا ئىگە بولۇپ چۈشمۇ كۆرگەنىدى. ئەمما، ئۇنىڭ قاشتاش ۋە قاشتاش سودىسىدىن بىلىدىغانلىرى بەكمۇ چەكلىك ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ مېڭىۋاتقان يولدىن توختاپ، تاش ساتقۇچى بالىغا ئىشارە قىلدى:

ـــ ئەكىلە، قېنى كۆرۈپ باقاي، ـــ ھاجى رەڭلىك كۆزئەينەكىنى كۆزىدىن ئېلىپ، كەينىدىكى ئىلياسقا تۇتقۇزدى. ئاندىن بالىنىڭ قولىدىكى تاشنى ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ كۆرۈشكە باشلىدى، ـــ قايسى خىلدىكى تاش بۇ؟

ـــ بۇنى قارا گۆھەر دەيمىز، خوتەننىڭ، ـــ ئۇ ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي تېشىنى ماختاشقا باشلىدى. تەلەپپۇزىدىن قارىغاندا، خوتەن تەرەپلەردىن كەلگەندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى ئوچۇق، ئاۋازى ئۇنىلۈك بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ئۆپچۆرىسىگە گۈرىدە ئادەم ئولاشتى.

ـــ باھاسىچۇ؟ ـــ سورىدى ھەمدۇللا ھاجى ئۇنىڭ جىق گەپلىرىگە تاقەتسىزلىنىپ، ـــ قانچە پۇل؟

ـــ راستىنى دېسەم... ئۇرۇمچىگە ئاچىققان بولسام، يىگىرمە بەش ـ ئوتتۇز مىڭغا خېرىدارى بار تاش بۇ، سىلىگە لازىم بولسا، يىگىرمە مىڭغىلا بەردىم...

ـــ يىگىرمە مىڭ؟ ـــ ھەمدۇللا ھاجى تاشنى يېڭىباشتىن ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ قاراپ، مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى ھەم تاشنى

ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ يولىغا ماڭماقچى بولدى.

ــ ئېلىپ قېلىڭا، باي ئاكا، ــ كۆزلىرىدە ئۇمىدسىزلىك ئالامەتلىرى پەيدا بولغان بالا يەنىلا ئىلتىجالىق ئېغىز ئاچتى، ــ بۇ سىزدەك ئادەملەرگە لايىق مال ئىدى، ئەينا.

ــ ھېچ بىلمىدىم، يىگىرمە مىڭغا نېمىسىنى ئالاركىن ئۇ تېشىڭنىڭ؟...

ــ سىز بىلمەيۋاتامسىز؟

ــ بىلمىدىم، قارا ئالتۇنۇڭنى ئۇرۇمچىگە ئاپىرىپ بازار كۆرسىتىپ باقسالا بولغۇدەك.

ــ ئارىلىق يېقىن بولغان بولسا، بۇ يەردە قالمايتتى، بۇ تاش، ھەي...

بالىنىڭ كۆزلىرىدىكى ئۇمىدسىزلىك ھاجىنىڭ ھېسداشلىقىنى كەلتۈردى، ناۋادا ئۇنىڭ باشقا كىچىكرەك، ئەرزانراق مېلى بولۇپ قالسا ئاز ـ تولا سودا قىلىپ ئۇنى قېيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويغۇسى كېلىپ دېدى:

ــ جىگەرلىك بالا ئىكەنسەن، ماقۇل، مەن ساڭا سودا قىلىپ بېرەي... بۇنىڭدىن ياخشىراقى بارمۇ؟

ــ بار، بار، باي ئاكا... ــ بالا قارا تېشىنى سول قولىغا يۆتكەپ ئوڭ قولىنى ئىشتىنىنىڭ يانچۇقىغا سالدى، ــ مىشەدە بىر جۇپ گۆشتاش بار...

ئۇنىڭ گېپى، قىلغان سۆزى ھاجىغا باشقىچە تۇيۇلدى. ئەتراپتا قارىشىپ تۇرغانلارمۇ پاراقلاپ كۈلۈشكە باشلىدى. بۇ ئەھۋالدىن چىرايى تاتىرىشقا باشلىغان ھاجى ئۆسكىلەڭ قاشلىرىنى يىمىرىپ ئېغىز ئاچتى:

ــ نېمە، گۆشتاش؟ !

ــ ھەئە، باي ئاكا، سىزگە يارىغۇدەك بىر جۇپ تاش... ــ بالا تېخىچە يوتىسىغا چاپلىشىپ تۇرغان ئىشتىنىنىڭ ئالدى يانچۇقىنى كولاۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئىشتىنى ساتىراشنىڭ كاپلىغۇچىدەك داسلىشىپ كەتكەن بولۇپ، يانچۇق كولىغان

چاغدىكى قىلىقى كىشىنى مازاق قىلىۋاتقاندەكلا ئىدى. ھاجىغا سوئالدىشىپ تۇرغان ئىلياسنىڭمۇ ئاچچىقى كەلدى. ئۆزىدىن چوڭ ئادەمگە گەپ ئېتىپ مازاق قىلىۋاتقان بۇ سولتەككە بىرنېمە دېگۈسى كەلدى.

ئەتراپتا قارىشىپ تۇرغانلارنىڭ دىمىقىدىكى كۈلكىسى تېشىغا تېپىپ چىقتى، ئۇلار «بىرجۇپ گۆشتاش»نى باشقا مەنىدە چۈشەنگەن ھەم بۇ تاشچىنىڭ گەپدانلىقى، مېلىنى ئالمىغان ھاجىغا گەپ ئېتىپ ئۇنى ئىززەت ـ ھۆرمىتىدىن چۈشۈرگىنى دەپ ئويلىغانىدى. ھاجىنىڭ ئىنچىكە ياساتقان سىم بۇرۇتى تىكلەشتى. قوي كۆزلىرىدىكى قىزىقىش ئالامەتلىرىنىڭ ئورنىدا غەزەپ ئۇچقۇنى پەيدا بولدى:

ـــ سەن شۇ غورتەك ئەپتىڭ بىلەن ماڭا گەپ ئېتىۋاتامسەن؟ !

ـــ شۇنى دەيمەن، ئەجەب گەپدان نېمىكىنە، بۇ !

ـــ چوڭ دادىسىدەك ئادەمگە گەپ ئېتىپ...

قارىشىپ تۇرغانلار ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئېچىشقان يېرىگە تۇز سەپتى. ھاجى ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى:

ـــ گەپ قىلە، راست ماڭا گەپدانلىق قىلىۋاتامسەن؟

ـــ ۋاي ياق، باي ئاكا... ـــ بالا كەينىگە داجىپ ھاجىنىڭ ئۆزىگە ـــ قولىقىغا ئۇزاپ كەلگەن ئامبۇردەك قولىدىن ئۆزىنى قاچۇردى، ـــ بۇ راستلا سىزگە ئەرزىگۈدەك گۆشتاش، ـــ ئۇ يانچۇقىدىن ياڭاق چوڭلۇقىدىكى بىر جۇپ گۆشرەڭ تاشنى ئالدى، ـــ ئىشەنمىسىڭىز كۇن نۇرىغا تۇتۇپ تەكشۈرۈپ بېقىڭ، ـــ بالا شۇنداق دېدى ـ يۇ، ھاجىنىڭ ئەلپازىدىن قورقۇپ قەدەممۇقەدەم ئۇنىڭدىن يىراقلاشتى، ـــ داڭدار تاشچىلار بەك بىلىدۇ، بۇنى.

ھاجى ئۇنىڭ قولىدىكى گۆش رەڭلىك تاشلارنى كۆرۈپ ئاچچىقىدىن بىرئاز ياندى ھەم ئۇنى گەپ بىلەن بابلاپ قويماقچى بولۇپ، سالاپىتىنى بۇزدى:

ـــ بالام، خانئاچاڭ ئويناىدىغان تاشنى ئوغرىلاپ چىقىپ كىشىگە سېتىۋەتسەڭ، ئاچاڭنىڭ ئۇيقۇسى ھارام بولىدۇ، ماڭە

جۇگۇ، پەم بىلەن بېرىپ ئاچاڭغا ئاپىرىپ بەر، تېشىڭنى !

ئەتراپتىن كۈلكە كۆتۈرۈلدى. ھاجى ئاغزىمغا كەلدى دەپ گەپدانلىق قىلىپ غەيرىي مەنىلىك سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئاغزىدىن چىقىرىپ قالغان بولسىمۇ، باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئۇسال كەيپىياتتا قالمىغانلىقىدىن مەمنۇن بولغاندى.

ھەمدۇللا ھاجى ئىزدىگەن ئادەمنى تاپالماي، ماشىنىسىغا ئولتۇردى. قاشتاش سودىگەرلىرى تاغ ـ دەريالاردىن يۆتكەپ كەلگەن ھەر خىل، ھەر رەڭلىك قورام تاشلارنى تىكلەپ، ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق تاش بازىرىغا ئايلاندۇرۇپ قويغان بۇ كوچىدىن ئۇزاپ چىقتى. ھاجى ماشىنىنى سىلىق ھەيدەۋاتقان ئىلياسقا قاراپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

39

كەچ كىردى. ئەتىگەندىن بېرى يىراق ـ يېقىنغا قاتراپ يۇرۇپ ھېرىپ قالغان ھاجى ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئىلياسقا ماشىنىنى سۇرتۇۋېتىشنى تاپىلاپ قويۇپ، ھارغىن كەيپىياتتا بىناغا كىرىپ كەلدى.

پەشتاقلاردىن تونۇش ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى. ھۇجرا ئۆينىڭ قىبلە دېرىزىسىدىن پېتىۋاتقان قۇياشقا قارىغىنىچە مەيۇسانە خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغان خانىش ئېرىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى سېزىپ، مۇشۇكتەك چاققانلىق بىلەن كارىۋاتقا چىقتى. ھاپىلا ـ شاپىلا يوتقانغا پۈركىنىپ، قاش ـ قاپقىنى سۈزۈپ پېتىۋالدى.

ھاجى ئاپپاق ماموق يوتقان ئىچىدە تۆگۈلۈپ ياتقان ياش، گۈزەل خوتۇنىنى كۆرۈپ خىلىلا روھلىنىپ قالدى. قول سومكىسى، يانفون، سائەت دېگەندەك نەرسىلىرىنى تومپۇچكا ئۇستىگە قويۇپ ئۇنىڭدىن سورىدى:

ـــ يېتىۋاپسەنغۇ، ئاپپاق؟

— مەجەزىم يوق، — خانىش يېرىم ئوچۇق تۇرغان كۆزلىرىنىڭ قۇيرۇقىدا ھاجىنىڭ بېشىدىن پۈتلىرىنىڭ ئۇچمغىچە نەزەر سېلىپ ئولگۈردى. ھاجى ئۇنىڭ تەلەپپۇزى، كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراشلىرىدىن يالغان ئاغرىق بولۇۋالغانلىقىنى سېزىۋالدى. ئۇنىڭ بۇ قىلىقى بىرىنچى قېتىملىق ئىش ئەمەس ئىدى. خانىش ئۆزگىرىۋاتاتتى، ئۇ نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى نامرات، قانائەتچان، كەم سۆز، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى تۆۋەن ھېلىقى خانىمى ئەمەس ئىدى. ئەمما، تېنى ساغلام، ئۆزىنى كۈتۈشنى بىلمەيدىغان ھاجى بۇ ياش خوتۇنغا شەيدا ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇنىڭ بۇنداق ئۇشتاق - چۈشۈشىنى خۇيلىرى، قىلىقلىرى ھاجىنىڭ كۆزىگە ھېچ كۆرۈنمەيتتى.

ھاجى كېيىم ئىشكاپىدىن ئۆي ئىچىلىك كىيىملىرىنى ئېلىپ ئالماشتۇرۇپ كېيىۋالغاندىن كېيىن خوتۇنىنىڭ يېنىغا يانپاشلىدى ھەم ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئىزدىگەندەك پەس ئاۋازدا سورىدى:

— نېمىشقا مەجەزلىك يوق، تاتلىق خوتۇن؟

خانىش جاۋاب بەرمەستىن ھاجىغا كەينىنى قىلىۋالدى. ئۇنىڭ چىرايلىق گەپلىرىگە كۈلۈپ سېلىشتىن ئۆزىنى ئاران - ئاران تۇتۇپ جىممىدە يېتىۋالدى.

ھاجىنىڭ يېقىنچىلىقى خانىشنىڭ دىلىنى ئېرىتتى. بۇ ئائىلىدە ئۇنىڭ مۇشۇ ئادەمدىن باشقا يېقىن كىشىسى يوق ئىدى.

— مەن ئۆزۈمنى خان - پادىشاھلارنىڭ چارىيغىدىكى بىر تۇپ يىلتىزسىز دەرەختەك غېرىب ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدىم، — دېدى خانىش تۇيۇقسىز ياش تۆكۈپ.

— بۇ نېمە دېگىنىڭ، گۈزەل؟ — ھاجىنىڭ قوي كۆزلىرى ھەيرانلىقتىن يوغان ئېچىلدى، — سېنىڭ يەنە نېمەڭ كەم؟ ئەجەب گەپ قىلىسەنغۇ؟ بۇرۇنقى خان - پادىشاھلارمۇ ياش توقاللىرىغا بۇنچىلىك قىلمىغان بولغىيدى؟

— سىز ماڭا پۇل - بايلىقىڭىزنى پەش قىلىپ

بېرىۋاتامسىز؟ — خانىش كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئېرىنىڭ قورۇقلار ئەسىر قىلىۋالغان كۆزلىرىگە قارىدى، — پۇل - بايلىق، باغ - ئارامىلىق كاتتا قورۇ - جاي، ھەشەمەتلىك پىكاپ، قىممەت باھالىق ئالتۇن جابدۇقلار، ئېسىل نازۇ نېمەتلەر مەن ئۈچۈن ھارام بولۇۋاتىدۇ. مەن ئاخىر تالادا قالىدىغان ئوخشايمەن!

— نېمە، بىركىم كۆڭلۈڭنى ئاغرىتىپ قويدىمۇ، خانىش؟ !

— ياق، سىز ھايات تۇرۇپ كىم ئۇنداق قىلالايتىتى؟! — خانىش يەنە بىر ئۆرۈلۈپ ئېرىنىڭ بوينىغا گىرە سالدى. ھاجى خانىشنىڭ قىلىقلىرىدىن كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىپ يېتەلمىدى. ئۇ ئايالىغا زوقمەنلىك ئىلكىدە بىر ھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ياش خوتۇنىنىڭ مەڭزىنى بوش چىمداپ قويدى، ئاندىن ئېڭىكىدىن تۇتۇپ ئەركىلىتىپ تۇرۇپ سوردى:

— ئۇنداقتا، نېمە بولدۇڭ؟ زېرىكىپ قاپسەن - ھە، خوتۇن؟

— زېرىكىشمۇ گەپمۇ؟ — خانىش ئېغىر ئەھۋالدا قالغاندەك بىردەم سۈكۈت ئىلكىدە تۇرغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — بىزنىڭ توي قىلغىنىمىزغا ھەش - پەش دېگۈچە بەش يىلدىن ئېشىپتۇ. لېكىن، مەن ۋاقىت ئۆتكەنسېرى، ئۆزۈمنى تۇن قاراڭغۇسىدا يېگانە ئۇچقان قۇشتەك تەنھا ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدىم. ھەمىشە ئىچىمنى بىر نەرسە تاتلىغاندەك بولۇپ ئارامسىزلىنىمەن...

— دەۋاتقان گېپىڭنى قارا، سېنىڭ... قانداقلارچە ئۇنداق بولىدۇ؟ يېنىڭدا مەن بارغۇ؟!

— ئۇغۇ شۇ، — خانىش قەلبىدىكى ئەندىشىسىنى قوغلىماقچى بولغاندەك، ئېرىنىڭ ئەنبەھ پۇراپ تۇرغان يۇمشاق كېچىلىك كىيىمى ئىچىدىكى كۆكرىكىگە پېشانىسىنى تىرىدى، — لېكىن سىز سىرتتا يۈرگەن چاغلىرىڭىزدا مەن بۇ ئائىلىدە شۇنداق غېرىبسىنىپ كېتىمەن. ماڭا ھەممە ئادەم، ھەممە نەرسە ھامان يات كۆزدە قاراۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ...

ئارزۇلۇق ئايالىنىڭ گەپلىرى ھاجىنى ئويلاندۇرۇپ قويدى.

ئۇ بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئەستايىدىل رەۋىشتە سورىدى:
— قارىسام، ئادەتتە ئۇنداقتەك ئەمەستىغۇ... نېمىشقا شۇنداق بولىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئويلاپ باقتىڭمۇ؟
— ئويلىدىم، — ئايال كۆز ياشلىرىنى سۈرتتى، — نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا سىز مېنى ئالداپ ھېلىقى ئىش يۈز بەرگەندىن كېيىن، مەن ئامالسىزلىقتا سىز بىلەن توي قىلغان، تويدىن كېيىنكى ئىشلارنىڭ ئاقىۋىتىنى ئانچە چوڭقۇر ئويلاپ كەتمىگەنىكەنمەن. پەقەت ئارىمىزدىكى ياش پەرقىدىنلا ئەنسىرەپتىكەنمەن. لېكىن، مەن توي قىلىپ بۇ ئائىلىگە كىرگەندىن كېيىن ئىشىنىڭ مەن ئويلىغانىدەك ئاددىي ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم... مەن سىز خېتىنى بەرگەن، تاشلۇۋېتىكەن ئايالىلىرىڭىز يادىكار خېنىم، ئايخېنىم، يەنە قايسىبىر خوتۇنلىرىڭىز توغرىسىدا ئاڭلىدىم...
خانىش سۆزلەۋېتىپ توختاۋالدى. ئۇ ھاجىغا: «سىز ئايخېنىمنى يادىكار خېنىمنىڭ كۆز ئالدىدا نىكاھلاپ ئۆيگە ئەكىرگەن ھەم ئىككى ئايالنى بىر ئائىلىدە تۇرغۇزغانلىقىڭىز ئۈچۈن يادىكار خېنىم كۈنداشلىق ھەسرىتىدە سارىڭ بولۇپ قاپتۇ» دېمەكچىدى، لېكىن بۇ ئادەمنىڭ كۆزىگە قاراپ تۇرۇپ ئۇنداق دېيەلمىدى.
ھاجىنىڭ كۆز چاناقلىرى كېڭەيدى. كارىۋات ئۈستىدە ئۆرە بولۇپ چارا قۇرۇپ ئولتۇردى:
— كىم شۇنداق دەيدۇ، خانىش؟
— كىمنىڭ دېگىنى ئېسىمدە يوق، ئۇنى پۈتۈن شەھەر بىلىدىكەن.
— پۈتۈن شەھەر... دېگىن، — ھاجى توساتتىن قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى، — ئۇنداقتا بۇنداق كونا گەپلەرنى تىلغا ئېلىشىڭغا نېمە زۆرۈرىيەت تۇغۇلدى؟
— مەن ئەندىشە قىلمۇاتىمەن !
— نېمىدىن؟

— يەنە بىر كۈنلەر كېلىپ ئاشۇ بىچارە مەزلۇملارنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈن مېنىڭمۇ بېشىمغا كېلىپ قالامدىكىن، دەپ.

هاجى يەنە كۈلدى، ئۆزىگە روبىرو قاراپ ئولتۇرغان ئايالىنىڭ ئىككى مۈرىسىدىن تۇتۇپ كۆزىنىڭ ئىچكىرىسىگە قارىدى:

— ماڭا ئىشەنچىڭ يوق ئىكەن — دە، خوتۇنۇم؟

— سىزگە ئىشەنچىم يوق ئەمەس، كونا خوتۇنلىرىڭىزدىن، ئوغلىڭىزدىن ئەنسىرەيمەن.

— قانداقلارچە؟

— سىزگە بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرەي، هاجى...

هەمدۇللا هاجىنىڭ كۆزلىرى ياش خوتۇنىنىڭ قىپقىزىل لەۋلىرىگە تىكىلىپ قالدى:

— قېنى قۇلىقىم ئاغزىڭدا.

— يېقىندا ئاڭلىشىمچە، كونا ئات بازىرىدىكى قېرى بىر باي خوتۇنى قازا قىلىپ كەتكەندىن كېيىن سەھرادىن بىر قىز ئاپتۇ. باي سەكسەن توققۇز ياش، قىز يىگىرمە بىر ياش بولۇپ، بۇ ئىككىيلەن بوۋىسى چەۋرىسىگە؛ چەۋرىسى بوۋىسىغا ئامراق بولغاندەك ئامراق چىقىپتۇ...

— مانا كۆڭۈل دېگەن، مانا ئەركەكچىلىك دېگەن... — هاجى تىزىغا شاپىلاقلاپ كۈلۈپ كەتتى، — كېيىن قانداق بوپتۇ؟ چەۋرىسى بوۋىسىغا ئەۋرىسىنى تۇغۇپ بېرىپتىمۇ؟

— شۇنداق بوپتۇ، بوۋاي توقسان ياشتىن هالقىۋاتقاندا ياش خوتۇنى ئۇنىڭغا تۇمۇچۇقتەك چىرايلىق بىر قىز تۇغۇپ بېرىپتۇ.

— ياشا، مانا هاياتنىڭ پەيزى!

— هاياتنىڭ پەيزىگە ئالدىرماي تۇرسىڭىز...

— نېمىشقا؟

— بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن هېلىقى باي تۇيۇقسىز يىقىلىپ ئاغرىماي — سىلىمايلا ئۇ ئالەمگە سەپەر قىپتۇ.

هاجى جىمىپ قالدى. خانىش سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— باي ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئوغۇللىرى دادىسىنىڭ ھېلىقى ياش خوتۇنىنى ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. ئايال بالىنىڭ بېقىش ھەققىگە ھەق تەلەپ قىلغانىكەن، ئوغۇللار: بۇ دادىمىزنىڭ بالىسى ئەمەس، توقسان ياشلىق ئادەم قانداقمۇ بالا تاپالىسۇن؟ دەپ ئايالغا تارتىشا چاغلىق نەرسە تۇتقۇزماي، ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ھەيدىۋېتىپتۇ...

— ھە... شۇ گەپمىدى؟ ھېلىقى داڭلىق بېدىك قۇناجمىنىڭ گېپى. مەن ئاڭلىغان. ئەمدى بۇ گەپنى ماڭا دەپ بېرىشىڭدىكى مەقسەت؟ ...

— دېمىسەم بولاتتى، مەن بالىلاردىن ئەندىشە قىلىمەن، — دېدى خانىش مۇڭلىنىپ، — ئەنقەر ئۆزى تەربىيە كۆرگەندەك، مىجەزى ئوچۇقتەك قىلغان بىلەن ئىمكانىيەتنىڭ بارچە ماڭا ئۇدۇل بولۇشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ. مېنى يامان كۆرىدۇ. چوڭ قىزىڭىز ئالمىرەمۇ مېنى يامان ئېلىپ بۇ ئۆيگە كەلمەيدۇ. ناۋادا ئۇ ئەرنىڭ قولىدا بولمىغان بولسا، مېنى بۇ ئۆيگە پاتۇرمايتتى... شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىپ ھېلىقى يىگىرمە بىر ياشلىق قىزنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈن مېنىڭ بېشىمغا چۈشۈپ قالسا...

— قىزىتماڭ ئۆزلەپ قالمىغاندۇ، خانىش؟ — ھاجى گۆشلۈك ئالىقانلىرى بىلەن ئايالىنىڭ پېشانىسىنى تۇتتى، — مانا بۇ باغ - ئارام‌لىق كاتتا قورۇ - جاي، پۇل، مال - مۈلۈك، ماشىنا... ھەممىسى سېنىڭغۇ!

— سىز ھايات بولغاچقا مېنىڭ، ناۋادا سىزگە بىرەر ئىش بولۇپ قالسۇن، قېنى... — خانىش ئاغرىنغانچە بېشىنى ئېلىپ قاچتى. گەرچە بۇ ياش ئايالىنىڭ سۆزلىرىنىڭ ئويلىنىشقا تېگىشلىك تەرىپى بولسىمۇ، ھاجى ئۇنى قېتىغا ئالماستىن:

— بىزنىڭ بۇرادەرلەر ئولتۇرۇشمىزدا، قايسىبىر بۇرادىرىمىز: خوتۇن خەق دېگەن يوق ئىشتىن غەم يەپ، ئۆزىنى تۇگەشتۈرۈۋالمىدىغان نېمە، دەۋاتقان. بۇ گەپ راستمۇ قانداق؟ — دېدى.

ئايال گەپ قىلماستىن مۇڭ تۆكۈپ ئولتۇردى.
شۇ ئارىلىقتا ئىشىك چېكىلدى، خىزمەتكار نىساخان كەچلىك تاماق تەييار بولغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

40

پولات ئاسماندىن چۈشكەندەكلا خانىشىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى. ئۇنىڭ قولىدا بىر سومكا، مۇرىسىدە بىر سومكا، سومكا ئۈستىگە سومكا كۆتۈرۈۋالغان بولۇپ، يۈكىنىڭ ئېغىرلىقىغا قارىماي، كىيىم ـ كېچەكلىرى رەتلىك، ئۆزى قىزغىن، روھى كۆتۈرەڭگۈ كۆرۈنەتتى.
خانىش كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى. ھەيرانلىقىنى يوشۇرالماي ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى:
ـــ نەچچە سائەتنىڭ ئالدىدا ئامېرىكىدىمەن، دېگەندىڭغۇ؟ !
ـــ ھەئە، بىزنىڭ باش شىركەت ئامېرىكىدا...
ـــ ئۇنى بىلدىم. ئۆزۈڭنى دەۋاتىمەن... قاچانلاردا ئامېرىكىغا بېرىپ، قاچانلاردا كەلدىڭ؟ تىنچ ئوكيانىنىڭ ئۇ تەرىپىگە چۈشۈڭدە ئۇچۇپ بېرىپ كەلدىڭمۇ يا؟
پولات كۈلۈپ كەتتى. ئىچىگە لىق نەرسە قاچىلانغان سومكىلىرىنى پولدىكى تۆگە يۈڭى رەڭگىدىكى گىلەم ئۈستىگە تاشلىدى، ئۆزى خانىشنىڭ كەڭ خىزمەت ئۈستىلى ئالدىدىكى يۇمشاق مېغىز رەڭ كىرېسلوغا چۆكتى. پۈتلىرىنى ئالماپ ئولتۇرۇپ يېنىدىن تاماكا ئېلىپ چاقماق چاقتى. قوۋۇزغا لىق تولدۇرۇلغان تاماكا ئىسىنى تورۇسقا قاراپ پۈۋلىگەندىن كېيىن گالىستۇكىنى بوشتىپ قويۇپ، ئېگىز يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقىنى بوش قويۇپ تېخىچە ئۆرە تۇرغان خانىشقا تىكىلدى:
ـــ جىددىيلەشمەي ئورنۇڭدا ئولتۇرساڭچۇ.
ـــ جىددىيلەشكىنىم ئەمەس، ھاڭ ـ تاڭ قالدىم... سەن سارىڭ، ھېلى ئامېرىكىدىمەن دەپ قويۇپ ھېلى ئالۋاستىدەك

ئادەمنىڭ ئالدىدا پەيدا بولسىڭ، ئادەم مۇشۇنداق ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىدىكەن.

— ھى - ھى - ھى... — پولات ھەجىيىپ قويدى، — مەن ساڭا ئامېرىكىغا باردىم دېدىممۇ؟

— تېلېفوندا شۇنداق دېمىدىڭمۇ؟!

— ئۇ چاغدا تۇردا باش شىركەتتىكىلەر بىلەن سۆھبەتلىشىۋاتقانىدىم، بەك قىزىپ كېتىپ ساڭا شۇنداق خاتا سۆزلەپ قويغان چېغىم! لېكىن بۇنىڭ نېمە پەرقى بار؟ ئامېرىكىدىكى باش شىركەتنىڭ تورىغا كىردىم، زىيارەت قىلدىم، سۆھبەتلەشتىم، مال زاكاز قىلدىم...

— سارالڭ، سەن بارغانچە رومانتىك بولۇپ كېتىپسەن، جۇمۇ.

— رومانتىك ئەمەس، چوڭ ئىشلارغا تۇتۇش قىلدىم، ئاز - تولا ئىش تەۋرىتىپ پۇل تاپاي دەيمەن.

— قالتىسقۇ! — خانىش قويۇق كىرپىكلىرىنى تىكلەپ، چاقناق كۆزلىرىنى جىمىرلاتتى، — قانداق چوڭ ئىشلار ئۇ؟

— بۇ ئاستە سىتىش كەسپى بويىچە خەلقئارالىق چوڭ شىركەتكە ئەزا بولۇپ كىردىم. دۇنيا بويىچە يەتتە قىتئەنىڭ ھەممىسىدە بازار تەپپۇاتقان ئايالار ساغلاملىق بۇيۇملىرىنى شەھىرىمىزدە بۇ ئاستە سىتىش ھوقۇقىغا ئېرىشتىم.

— نېمە، ئايالار بۇيۇملىرى؟!

— ھەئە! — پولات چاقچاقلىق بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ سومكىلىرىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى. لەۋ سۇرۇخ، قاش تەرگۈچ، يۇز مايى، لاك، ئەتىر، قاش قەلەمى، ئەينەك، تارىغاق، سۇزگۈچ، تىرناق ئالغۇچ... دېگەندەك نەرسىلەرنى خانىشنىڭ خىزمەت ئۇستىلىگە تۆكۈۋەتتى، — قارا، مانا ماۋۇ مەرۋايىت داغ يوقىتىش سۇيى، ماۋۇ ئاقارتىش سۇيى، ماۋۇسى قورۇق يوقىتىدىغىنى، ماۋۇ پارقىرىتىدىغىنى، ماۋۇ سالقىنلىتىدىغىنى، ماۋۇ تابلېتكىنى يەپ، سۇيۇقلۇقىنى ئىچسەڭ مىجەزىڭ خۇشخۇيلىشىپ تېخىمۇ

نازاكەتلىك، جەلپكار بولسەن. مانا ماۋۇ تارغاقتا چېچىڭنى تاراپ چاچ قىسقۇچتا بانتلىۋالساڭ چېچىڭ چۈشمەيدۇ، ھەتتا چۈشۈپ كەتكەن چاچلىرىڭ تولۇقلىنىدۇ. ماۋۇ مايدا ئۇۋۇلنىپ بەرسەڭ...

— بولدى قىلغىنا! — كۆزلىرى ئالا چەكمەن بولۇپ، بېشى ئايلىنىپ قالاي دېگەن خانىش ئۈستەلگە بىرنى شاپىلاقلاپ پولاتنى سۆزىدىن توختاتتى.

— قانداق، پەيزىمكەن؟ — دېدى پولات چۈشەندۈرۈشتىن توختاپ، — بارلىق مەھسۇلاتىمىز گۈرۈھلاشقان خەلقئارالىق كاتتا شىركەتنىڭ يېشىل مەھسۇلاتى دېگىنە! شۇڭا ماركىسىمۇ...

— خېلى پەيزىدەك قىلىدۇ، — دېدى خانىش يىرتىق تاغاردىن سۈزۈلۈپ چۈشۈپ قالغاندەك چېچىلىپ تۇرغان ھەررەڭ - سەررەڭ نەرسىلەردىن تېخىچە بېشى ئايلىنىپ، — چۈنكى قانداقلا بولسۇن سېنىڭ قىلغان ئىشىڭ ئەمەسمۇ!

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ — پولات خانىشنىڭ ئالدىدىكى نەرسىلەرگە ئۇنچە قىلىپ كەتمىگىنىگە نارازى بولغاندەك سورىدى. خانىش ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى سەزگەندەك:

— ئوقۇۋاتقان چېغىمىزدىمۇ ناھايىتى رومانتىك ئىدىڭ، قىزلار ئۈچۈن ھامان بىر يېڭى گەپ، يېڭى ئىش تېرىپلا يۈرەتتىڭ. ھازىر قارىسام، ھېلىھەم قىز - ئاياللارنىڭ كويىدا يۈرىسەن.

— شۇنداقمۇ؟ لېكىن بۇنى ئۆزۈم ئويلىماپتىمەن، — پولات يەنە تاماكا تۈتاشتۇردى.

— ئويلىماپتىمەن؟

— ھەئە، مەن بۇ ئىشنى پەقەت پۇل ئۈچۈنلا تاللىدىم.

— بىر ئوبدان خىزمىتىڭ بار ئىدىغۇ؟

— قويە شۇ خىزمەتنى! بەش - ئالتە يىل بولدى، ئۆلە - تىرىلىشىمگە باقماي، جان تىكىپ ئىشلەپمۇ قورساق بىلەن

كىيىم - كېچەكتىن ئارتۇقىغا ئېشىنالمىدىم. قىزلارنىڭ شەرتى ئۇستۇن بولغاچ ھازىرغىچە بويىتاق يۈردۇم. شۇڭا، مۇشۇ يولغا ماڭدىم.

— بۇ يولغا ماڭساڭ، خىزمەتنى قانداق قىلىسەن؟

— خىزمەتكىمۇ تويدۇم. سەن بىلمەيسەن، ھازىر بىزگە كېلىۋاتقان بېسىم تاغدىنمۇ ئېغىر، كومپيۇتېر دەمسەن، خەنزۇ تىلى دەمسەن، ئۇنۋان دەمسەن، كەسپىي سالاھىيەت ئىمتىھانى دەمسەن، ئىشقىلىپ، تۇرلۇك سەۋىيە سىناش ئىمتىھانلىرى بېشىڭنى قاتۇرغىنى قاتۇرغان. بۇنداق ئىمتىھانلارغا قاتناشمىساڭ ئىش ئورنى رىقابىتى خەۋپى، ئىشتىن قېلىش خەۋپى بۇرنۇڭنىڭ ئۇچىدىلا پۇراپ تۇرىدۇ. قاتنىشىپ ئۆتەلمەي قالساڭ ئىش ھەققىڭ تۆتۈلۈش، ئىشتىن توختاپ ھەقلىق تەربىيەلىنىش، ئىش كۇتۇپ تۇرۇش دېگەندەك قىسماقلار تەييار. شۇڭا، مۇشۇ ئىشنى ئۈگۈشلۈق باشلىۋالسامىلا خىزمەت دېگەنگە تارتىشىپمۇ كەتمەيمەن.

— مەن سېنى بەكلا غەمسىز چاغلايتتىم، پولات.

— بەك ئاددىي ئويلايدىكەنسەن، — دېدى پولات تاماكا قالدۇقىنى ئالدىدىكى خىرۇستال كۇلدانغا بېسىپ، — قان بىلەن گۆشتىن پۈتكەن ئادەمنىڭ غېمى بولماي قالامدۇ؟! — پولات يەنە قوشۇپ قويدى، — غېمى يوق دېسە، سېنى دېسە بولىدۇ، مانا!

— شۇنداق، — دېدى خانىش كۇلۇپ، — مەن قان بىلەن گۆشتىن ئەمەس، لاي بىلەن ياغاچتىن پۈتكەن خوتۇن، غوجام! ئىككىيلەن تەڭلا كۇلۇشۇپ كەتتى.

خانىش كۇلۇپ بولۇپ، لەۋلىرىنى بوش چىشلىدى، ئەجەب ئىش، ئۇ باي ئېرى بىلەن بىللە تۇرغاندا بۇنداق ئېچىلىپ كۇلەلمەيتتى، ئېرى ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن كۆكرىكىنى يېرىپ يۇرىكىنى كۆرسەتكۈدەك بولۇپ كەتسىمۇ، خانىش بۇنچە ئېچىلمايتتى. ئۇ ئۆزىدىن تەڭ - باراۋەر چوڭ كەلگەن ئاشۇ ئادەمنىڭ ئالدىدا ھەمىشە پادىشاھنىڭ ئالدىدا

خۇيلىنىۋالغان مەلىكىدەك بولۇپ قالاتتى.

پولاتقا تېلېفون كەلدى. ئۇ يانفونىنى ئېلىپ، «ئە، ئىم، مانا هازىر ...» بىلەن گەپنى تۈگەتتى. ئاندىن سەل جىددىيلەشكەندەك بولۇپ، خانىشتىن:

— تۇنۇگۈن مېنى نېمە ئىشلار بىلەن ئىزدىگەنىدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

— سەن بىلەن مۇڭداشقۇم كېلىپ، — دېدى خانىش، — ئۇزاق بولدى ئۆزۈڭمۇ يوق، سۆزۈڭمۇ يوق...

پولات گەپ قىلمىدى. ئۇنىڭ ئايالغا تىكىلگەن كۆزلىرىدىن سوئال ئالامەتلىرى ئەگىيتتى.

— مەن شاھ هۇزۇرىدىكى يېگانە توزغا ئايلىنىپ قېلىۋاتىمەن، دېسە، — خانىش توساتتىن كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئالدى، — ئۇ توزغا شاھتىن باشقا قۇشلار شۇملۇق نەزىرى بىلەن قارايدۇ. توز گۈزەل بولغىنى بىلەن باشقا قۇشلار بىلەن بىللە ئويناپىالمىسا، راسا ئۇنلەپ سايرىيالمىسا، ئۇنىڭ گۈزەللىكىنىڭ نېمە كېرىكى؟!

— مەن چۈشەندىم، — پولات ئاستا ئورنىدىن تۇردى. يانفونىنىڭ تەكرار سايرىشى ئۇنى ئالدىرىتىپ قويغانىدى، — بۇنى هەل قىلغىلى بولىدۇ، توزنىڭ گۈزەللىكىگە يارىشا، ئۇنىڭغا بەخت تاجىنىمۇ سوۋغا قىلغىلى بولىدۇ. ئەمما، بۇنىڭغا ۋاقىت كېرەك.

پولات يايمىسىنى يىغىشتۇرۇشقا تۇتۇندى.

— يىغىشتۇرۇپ قانداق قىلىسەن؟ — خانىش ئالتۇن ئۈزۈكلەر چاراقلاپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ئۈستەل ئۈستىدىكى بۇيۇملارنى توستى، — بۇنى مەن ئىشلىتىمەن. هەممىسىدىن بىر نۇسخا تاللاپ پۇلىنى هېسابلا.

پولات خانىشنىڭ دېگىنى بويىچە تاللاشقا كىرىشتى. ئۇنىڭ دۇگىلەك قارا كۆزلىرىدە باشقىچە جانلىنىش ئالامىتى پارلىدى. بۇ كۆڭۈلدىكىدەك سودا قىلغانلار چېهرىدە يوشۇرۇپ قالالمايدىغان ئىپادە ئىدى.

توققۇزىنچى باب

41

بەخىرامان يۇرگەن پارقىراق قوڭغۇزلاردەك مىڭ - مىڭ پىكاپلار، ھاۋادا سېپىل سوققانىدەك بوشلۇقنى ئىگىلەۋاتقان بىنالار، ئۆزىنى تاۋار - دۇردۇنلاردىن ئىزدەۋاتقاندەك بىر - بىرىدىن پۇزۇر ياسىنىۋالغان ئادەملەر ياشاۋاتقان شەھەر.

دوختۇرخانا تۇغۇت بۆلۈمىنىڭ ئالدىدا بىرمۇنچە ئادەم تۇرۇشاتتى. چېھرىدە جىددىيلىك، تەقەززالىق، قورقۇش، ئۈمىدۋارلىق ئالامىتى ئەكس ئېتىپ تۇرغان بۇ كىشىلەر تۇغۇت بۆلۈمىدىن ئاڭلىنىۋاتقان ئىڭراش، داد - پەريات ئاۋازىدىن جىددىيلەشكىنچە، ئامالسىزلىق ئىلكىدە ئاسايىشلىقنى كۈتەتتى. بۇ يەردە يەنە ئىستېمال بۇيۇملىرى، گۈل، بوۋاقلار كۆرپىسى، دېگەندەك لازىمەتلىكلەرنى كۆتۈرۈۋېلىشقان كىشىلەر توپلىشىۋالغان بولۇپ، قىستا - قىستاڭغا تولغان كارىدور ۋالىۋاش بولۇپ كەتكەنىدى.

ئەنقەر پەشتاقلاردىن تاقلاپ دېگۈدەك يۈگۈرۈپ چىقىپ، تۇغۇت بۆلۈمىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇنىڭ بىر قولىدا يانفون، يەنە بىر قولىدا ئالاھىدە ئوراپ قاچىلانغان قۇۋۋەت يېمەكلىكلىرى بار بولۇپ، چىرايىدىن، كەيپىياتىدىن ئاجايىپ بىر خىل تەقەززالىق تۇيغۇسى چىقىپ تۇراتتى.

— شۇنچە ئېگىز بىناغا پەلەمپەيدىن يۈگۈرۈپ چىقتىلىمۇ، بالام؟ — كارىدوردا تۇرۇشقان كىشىلەر ئارىسىدىكى ئوتتۇرا بويلۇق ئاق يۈزلۈك بىر ئايال ئەنقەرنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئالدىغا

كەلدى.

ــ ھەئە، ئاپا، قارىسام، لىفىتقا چىقىدىغانلار ئۆچرەت بولۇپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە نوسۇلكىغا ياتقۇزۇلغان كېسەل ئۇچۇنمۇ لىفىت ساقلىشىپ تۇرۇپتۇ.

ــ قايلىسىلا، ھاسىراپ كەتكەنلىرىنى... ــ ئايال سومكىسىدىن قول ياغلىقىنى ئېلىپ ئەنقەرگە ئۇزارتتى، ــ ئالسىلا، تەرلىرىنى سۈرتۈۋالسىلا، بالام.

ــ رەھمەت، ئاپا، ــ ئەنقەر يانفونىنى يانچۇقىغا سېلىپ، قول ياغلىقىنى ئالغاچ سورىدى، ــ رەنانىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟

ــ قانداقمۇ قىلارمەن، ئۇنىڭ تۇغۇتى قىيىن بولۇۋاتىدۇ، بالام...

ــ دوختۇرلار بىر ئامال قىلسا بولاتتى، ــ ئەنقەر ئەندىشىلىك كۆزلىرى بىلەن ئىشىككە قاراپ قويدى.

ــ ئەۋۋەل ياراتقان ئاللا، ئاندىن قالسا ئاشۇ دوختۇرلاردىن ئۈمىد كۈتۈپ تۇرىدۇق، بالام.

ئاھ، ھاياتلىق... ئەنقەر بۇگۈن دادا بولىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ بايىاشات تۇرمۇش بىلەن روھىي جىددىيلىكتىن پەيدا بولغان ئازابلىق تۇيغۇلىرى ئوتتۇرىسىدا سەدىپارە بولغان يۈرىكىگە تەسەللى بېرىش ئۈچۈن، بۇ دۇنياغا كېلىدىغان يۈرەك پارىسىنى ھاياجان بىلەن قولىغا ئالىدۇ، باغرىغا باسىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن مۇڭدىشىپ ئازابلىرىنى، ھەسرەتلىرىنى ئازراق بولسىمۇ قەلبىدىن نېرى قىلىدۇ.

ئەنقەرنىڭ ئالدىدىكى بۇ ئايال ئۇنىڭ قېينىنائانىسى، تۇغۇت بۆلۈمىدە ئاچچىق تولغاق يەۋاتقان رەنا بولسا ئۇنىڭ رىزق نىكاھى قېتىلغان ئايالى ئىدى.

ــ ۋۇي، سىلىمۇ كەلدىلىمۇ، دادىسى؟

ئەنقەر قېينىنائانىسىنىڭ بىرسىگە گەپ قىلغىنىنى ئاڭلاپ، بېشىنى كۆتۈردى. كۆزلىرىدىن جىددىيلىك، تەشۋىش ئالامىتى چىقىپ تۇرغان قېينىنائاتىسى لىفتتىن چىقىپ ئۆزلىرى

تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. ئەنقەر كۆز ئالدىدىكى رېئاللىق ئالدىدا ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشىپ، قېيىنئاتىسىنىڭ ئالدىغا باردى:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، دادا!

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام.

ئۇلار قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ قىسقىلا ئەھۋاللاشتى ھەم تۇغۇت بۆلۈمىنىڭ ئىشىكىدىن چىقىپ كەلگەن كۆزئەينەكلىك دوختۇرغا ئىلتىجالىق بىلەن قارىدى. لېكىن، ئاپپاق ماسكىسى كۆز جىيەكلىرىنى توسۇپ تۇرغان دوختۇر پەرۋاسىز ھالدا ئۆتۈپ كەتتى.

ئەنقەرنىڭ قېيىنئاتىسى تەشۋىشلىك كۆزلىرىنى ئىككىيلەنگە تىكتى.

— قانداقراق؟

ئەنقەر ئەھۋالنى ھېچقانچە چۈشەنمىگەچكە، چۈمبەل ئىچىدىكى قېيىنئانىسىغا قارىدى. قېيىنئانىسىنىڭ بولسا ئاۋازى چىقماي قالدى.

تۇغۇت ئۆيىدىن ئاڭلىنىۋاتقان ئىڭراش، زارلاش ئاۋازى توختاۋسىز داۋاملاشماقتا ئىدى. قېيىنئاتىسى بىلەن قېيىنئانىسىنىڭ يېنىدا تامغا يۆلەنگەنچە جىددىي كەيپىياتتا تۇرغان ئەنقەر شۇ تۇرقىدا تولغاق ئازابىدا جان تالىشىۋاتقان رەنا بىلەن تەڭ ئۆلۈپ، تەڭ تىرىلەتتى.

رەنا — ئەنقەرنىڭ ئەنجان كوچىسىدىن ئۇزۇۋالغان ئارزۇلۇق گۈلى ئىدى. ئۇ بالىلىق چاغلىرىدىكى ئۇرۇق - تۇغقانلار باردى - كەلدىلىرىدە ئۆزى دېمەتلىك رەنا بىلەن تونۇشقانىدى. ئۇنىڭ بىلەن تار، ئەگرى - بۇگرى كوچىلاردا قوغلاشماق ئوينىغانىدى. كېيىن ئۇلار ئوتتۇرا مەكتەپتە بىللە ئوقۇدى. ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرگەندىن كېيىن، رەنا ئۆز ئارزۇسى بويىچە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك كەسپىدە ئوقۇدى. كومپيۇتېر كەسپىدە ئوقۇشنى ئارزۇلىغان ئەنقەر بولسا مالىيە - ئىقتىساد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ

ئىگىلىك باشقۇرۇش كەسپىگە ئوقۇشقا باردى.

ئەنقەر بىلەن رەنا بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ ئالىي مەكتەپلەرگە كىرگەندىن كېيىنكى كۈنلەر بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشكەن مۇھەببەتلىك ھاياتنىڭ باشلىنىشى بولۇپ قالدى. تېلېفون، ئىنتېرنېت توري ئۇلارنىڭ قەلب رىشتىسىنى چىڭىتتى. شۇ يىللاردا ئۇلارنىڭ بىرسى ئۇرۇمچىدە، بىرسى خوتەندە تۇرغاندەك ئەمەس، بەلكى كۈندە قول تۇتۇشۇپ كېتىۋاتقاندەك، مۇڭدىشىۋاتقاندەك بىر - بىرىگە باغلىنىپلا كەتكەندى.

ئۇلار تۆت - بەش يىل ئىچىدە ئارقىمۇئارقا ئوقۇش پۈتكۈزۈپ ئۇۋۇسىنى سېغىنغان باھار قۇشلىرىدەك ئۆز شەھىرىگە قايتىپ كېلىشتى. كىچىكىدىن دادىسىنىڭ تېبابەتچىلىك ئىلمىنىڭ تەسىرىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن رەنا ئوقۇشتا ئېرىشكەن شان - شەرەپلىرى بىلەن ھېچ توسالغۇسىزلا شەھەرلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىغا خىزمەتكە قوبۇل قىلىندى. ئەسلىدىن تەربىيەلىك ئائىلىنىڭ نەسەبى بولغان رەنا مىللىي ئەنئەنە بىلەن تەرەققىيات پۇرسەتلىرىنىڭ بىرلىكىدە يۈكسىلىۋاتقان خوتەن قىز - يىگىتلىرىنىڭ ئاق كۆڭۈل، ئەدەپلىك، نومۇسچان خىسلەتلىرى ئىچىدە تېخىمۇ ياخشى پەزىلەت ساھىبىغا ئايلانغان بولۇپ، ھەر دېگەندە چېھرى خوتەن گىلەمىدەك ۋىل - ۋىل قىزىرىپ تۇراتتى.

دادىسىنىڭ خاھىشى بويىچە ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا ئىشلەش پۇرسىتىدىن ۋاز كېچىپ، شىركەتنىڭ ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىۋاتقان ئەنقەر داۋاملىق گۈزەل رەنانىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە ئىدى.

ئارىدىن ھېچقانچە ۋاقىت ئۆتمەي تويغا سۆز ئېچىلدى. شۇنداق بولمىغىنىدا ئەنقەر بىلەن رەنا خان كوچىسى بىلەن ئەنجان كوچىسى ئارىلىقىدىكى سېغىنىش، باردى - كەلدىلەرنى ئۇزاق داۋاملاشتۇرالمايتتى. بولۇپمۇ نۇرغۇن كۆزلەرنىڭ

دەققىتىگە ئايلانغان گۈزەل رەنا ئۇچۇن تېخىمۇ شۇنداق ئىدى.

— بۇ ياخشى ئىش بوپتۇ، ئەركەك، — دېدى ئوغلىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلگەن ھەمدۇللا ھاجى قەددى - قامىتى يېتىلگەن، كېلىشكەن ئوغلىغا مەستلىكى كەلگەندەك ئەنقەرگە قاراپ، — بىراق ئەنجانلىق بىلەن قۇدىلىشىپ ئەپ ئۆتكىلى بولماس، تايىنلىق!

— ئەنجانلىق... ئۇلار ئەنجانلىق ئەمەسقۇ، بىلىسەم شەھىرىمىزنىڭ كونىلىرىدىنغۇ، دەيمەن، — دېدى ئەنقەر سالماق سۆزلەر بىلەن.

— ھېچبولمىغاندا ئەنجانلىقنىڭ ئەۋلادى. ئۇلار يۈز يىلنىڭ ئالدىدا ئەنجان - پەرغانە ۋادىسىدىن ئاتا - بوۋىلىرىغا ئەگىشىپ كېلىپ بۇ شەھەردە يەرلەشكەن خەق. شۇڭا، ئۇلار بىلەن قۇدىلاشماق، چىقىشماق تەس، ئەنقەرىم.

— ئۇنداقتەك قىلمايدۇ، ئۆزلىرى بىلىلا، دادا، ھېلىقى داڭلىق سالى تۆرەم ئۇيغۇر تېبابىتى شىپاخانىسىنى ئېچىۋاتقان كىشى شۇ.

— مەن تۆرەم بىلەن كونا تونۇش. ساقسىز بولۇپ قالسام تومۇر تۇتقۇزۇپ دورا ئالمەن ئەمەسمۇ.

— ھە... شۇ كىشى. كىچىك ۋاقتىمدا ئۆزلىرى مېنى موتوسىكلىتقا مىندۈرۈپ بىرنەچچە قېتىم بىللە ئاپارغان. ئۆزلىرى ئۇ كىشى بىلەن چەت ئەللىنىڭ پارىژىنى قىلىشقان... تۆرەم ھەمىشە ئالدىغا كەلگەن ھاجەتمەنلەرگە قىزغىن ھەم مۇلايىم كىشىغۇ.

— ئۆزۈك چوڭ بولغان بىلەن ئەقلىڭ كەم - دە، بالام. قايلا، تۆرەمنىڭ ھاجەتمەنلەرگە قىزغىن بولۇشى كەسپىنىڭ، تىجارەتنىڭ ئېھتىياجى. قۇدا - باجىلىق بولسا باشقا گەپ. مېنىڭ ساڭا دەۋاتقىنىم قۇدىلاشماقچى بولغان ئىككى تەرەپنىڭ قائىدە - يوسۇنلىرى پەرقلىق بولسا، ئاردا ئۇقۇشماسلىق، كۆڭۈلسىزلىك، ئاداۋەت تۇغۇلىدۇ. بۇ ئاخىر بېرىپ بالىلارنىڭ

بەختىگە بېرىپ تاقىلىدۇ. مېنى بىلمەيدۇ دېمە، ئۇلاردا تا بۇگۈنگىچە ئەنجانلىقلارنىڭ توي تۆكۈن ـ ئادەتلىرى ساقلىنىپ قالغان.

شۇ كۈنى بىر سودا شېرىكىدىن كەلگەن تېلېفون ئاتا ـ بالا ئوتتۇرىسىدىكى سۆھبەتنى ئۈزۈپ قويدى.

ئەنقەر قىزىنىڭ يېنىغا باردى. ئۇنىڭ ئىشەنچىگە دەز كەتكەن، ئۆزىگە ھېچكىمنى تەڭ قىلمايدىغان باي دادىسى ئۇنىڭ قىزغا بولغان مۇھەببىتىنى بىر تىينىغمۇ تەڭ قىلمىغانىدى. ئۆلمەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك دېگەندەك، رەنا ئۇنى كۆز ياشلىرى بىلەن قارشى ئالدى. قىز ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدىكى گۈللەرگە قاراپ يىغلىدى. يىغىسىنىڭ سەۋەبىنى ئوچۇق ئېيتمىدى. بىچارە قىزنىڭ قىزارغان كۆزلىرىدىن ئەنقەرنىڭكىدەك ئۇمىدسىزلىك ئىپادىسى چىقىپ تۇراتتى.

بۇرۇقتۇرمىلىق، ئارامسىزلىق تۇيغۇسى يىگىتنىڭ ۋۇجۇدىنى چىرمىۋالدى. ئۇنىڭ دادىسىنىڭ گېپى شۇ تۇرسا، قىزنىڭ دادىسى نېمە دېگەندۇ؟ يىگىت ئويلاندى، قىياسەن يەكۈن چىقىرىپ باقتى. بىر كۆڭۈلسىز جاۋاب كۆڭلىدىن كەچتى. تايىنلىق قىزنىڭ دادىسىمۇ ياخشى گەپ قىلمىغاندەكلا... تۆرەم رەنانا: «سەن باشقا ئەلچىلەرنىڭ گېپىنى قىلما، جەمەتىمىزنىڭ رەسمىي قائىدىسىنى بىلمىسەن، بىز ئەزەلدىن ئۆزگىلەرگە قىز چىقارمايمىز. ئۆزگىلەردىن كېلىن ئەكىرمەيمىز. ئۆزىمىزنىڭ ئويلىغان، پۈتۈشكەن يېرىمىز بار...» دېگەندۇر، تۆرەم رەنانا يەنە: «سەن ياخشى ئادەملەرنىڭ گېپىنى قىلىپ كەلمەپسەن، قىزىم، ھەمدۇللا ھاجى ئازراق پۇل تېپىپلا ئۆمرىنى ئەيش ـ ئىشرەت بىلەن ئۆتكۈزگەن ئادەم. ئۇنىڭ تالاق قىلغان، تۇللۇق كوچىسىغا ئىتتەرگەن خوتۇنلىرى ئاز ئەمەس، ھازىر شەھەرنىڭ كۆزىچە ئۆزىنىڭ قىزى دېمەتلىك بىر ئايالنى قولتۇقلاپ يۈرىدۇ. ئائىلىسى چاك ـ چېكىدىن دەز كەتكەن ئائىلە، ئۇنداق ئائىلىدىن ئۇمىد كۈتكىلى بولمايدۇ. بىز ئۇلار بىلەن قۇدىلاشمايمىز»

دېگەندۇ !

دوختۇرنىڭ چاقىرىشى ئەنقەرنى ئېسىگە كەلتۈردى. دوختۇر رەنانىڭ تۇغۇتى قىينىلىشۋاتىدۇ، ئوپېراتسىيە قىلمىز، دەۋاتاتتى.

«ئوپېراتسىيە ! ئەنقەر ئۆز - ئۆزىدىن چاك - چاك يېرىلىپ كەتكەندەك بولدى. كۆز ئالدىدا قىزى ئۇچۇن جان تالىشۋاتقاندەك تېپىرلاۋاتقان قېينىنىاتىسى بىلەن قېينىنىانسىنىڭ هالى ئاندىن بەتتەر ئىدى. جىددىي كەيپىيات، ئامالسىزلىق، گاڭگىراش ئۇلارنىڭ ئۆرە تۇرغۇدەك هالىنى قويمىغانىدى. دوختۇرنىڭ ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى:

— تېزرەك بولۇڭلار، جەدۋەلگە ئىمزا قويۇڭلار ! ئەمدى ئىككىلىنىپ تۇرغۇدەك ۋاقىت قالمىدى !

سالىھ تۆرەمنىڭ ئاق ئارىلىغان قويۇق ساقاللىرى ئارىسىدىكى نېپىز لەۋلىرى بوش مىدىرلىدى:

— ئوپېراتسىيە قىلمىساق زادى بولماسمۇ؟

— قارا‌ڭ، ئاكا، — دېدى دوختۇر جىددىي كەيپىياتتا، — هازىر مەسلىھەت قىلىدىغان چاغ ئەمەس، يەنە قاراپ تۇرىۋەرسىڭىز قىزىڭىز...

ئۇچ جۇپ كۆز بىر - بىرى بىلەن جىددىي ئۇچراشتى. قورققان، هودۇققان بۇ كۆزلەردە تەشۋىش، گاڭگىراش، ئىلتىجا ئالامەتلىرىدىن باشقا هېچنېمە قالمىغان بۇ دەقىقىلەردە، تۆرەمنىڭ تىترەپ تۇرغان قوللىرى جەدۋەلگە ئاخىر ئۆز ئىسمىنى يازدى...

42

ئوپېراتسىيە ئۆيىنىڭ ئالدىدا جىددىي كەيپىيات هۆكۈم سۈردى. ئەنقەر ئەنسىزلىك ئىچىدە ئىزىلىپ، ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتى. هارغىنلىق، تەشۋىش، ئۇمىد بىلەن تەڭ كۈچ

ئېلىشىۋاتقان كۆزلىرى ھامان ئوپېراتسىيە ئۆيىنىڭ ئىشىكىگە تىكىلەتتى... مۇشۇ مىنۇتتا ئۇنىڭ دادىسى، ئانىسى دوختۇرخانىغا كەلگەن بولسا، ئەندىشە، خاتىرجەمسىزلىك ئىچىدە بوغۇلۇۋاتقان قۇدىلىرىغا ئىككى ئېغىز تەسەللى ئېيتىپ ئەھۋال سوراپ قويغان بولسا... يەنە، يەنە تۇغۇت ئوپېراتسىيەسىدىن چىقىش ئالدىدا تۇرغان رەنانى مۇبارەك بولسۇن، كېلىنىم... تىنچ ـ ئامان يەڭگۈاپسىز... دەپ قويغان بولسا قانداق ياخشى بولاتتى ـ ھە ! بىراق، ئەنقەرنىڭ باي دادىسى قۇدىلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى چۈشۈرىدىغان ئادەملەردىن ئەمەس. نېرۋىسىدىن ئاداشقان، روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىدا تۇرۇۋاتقان ئانىسى يادىكار خېنىم بولسا ئەنقەر كىم، ئۆزى كىم بۇنى بىلمەيدۇ. كۈنداشلىق دەردىنى يۇرىكى كۆتۈرەلمىگەن بىچارە مەزلۇم خېلى بۇرۇن نېرۋىسىدىن ئاداشقان، ھالا بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە كۈنلىرىنى روھىي مەجرۇھلار ئارىسىدا ئۆتكۈزمەكتە ئىدى.

ئەنقەر ئوغۇلنىڭ چوڭى بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ ياكى دادىسىغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشىغانلىقى ئۈچۈنمۇ، دادىسى ئۇنى بەكلا ئەتىۋارلاپ باقتى. قانداق جايدا بولسۇن، ئىشقىلىپ، ۋاي ئەنقەرجان بالام... دەپ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ چوڭ قىلدى. ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن يېپىيېڭى پىكاپنىڭ ئاچقۇچىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ، شىركەتنىڭ ئىشلىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. ئەنقەرمۇ ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىغا كىرىپ ئىشلەشتىن ۋاز كېچىپ، دادىسىنىڭ ئىشلىرىغا ۋاريسلىق قىلىش قارارىغا كەلدى. ئۇ گەرچە ماددىي جەھەتتە باي بالىسىغا لايىق توق، بايباشات ياشىغان، مەكتەپتە ساۋاقداشلىرىنىڭ، جەمئىيەتتە تەڭتۇشلىرىنىڭ ئالدىدا بېشىنى تىك تۇتۇپ يۈرگەندەك قىلسىمۇ، بىراق بالىلىقتىن تاكى ھازىرغا قەدەر ھامان بىر خىل روھىي كەمتۈكلۈك ئىچىدە ئۆسۈپ يېتىلدى. شەھۋەتخور، خوتۇنپەرەس دادىسى شۇ يىلى

ئانىسىنىڭ كۆزىچە ئايخېنىمنى تويلاپ، خان كوچىسىدىكى هويلىسىغا ئەكىرگەن كۈندىن باشلاپ ئانىسىنىڭ دىل ئازابى ئەنقەرگە هەمشېرىك بولدى. ئۇ كىچىك، گۈزەكلىكىگە قارىماي هەمىشە ئانىسى بىلەن تەڭ ياش تۆكتى. ئانىسى بىلەن تەڭ ئازابلاندى. ئانىسىنى دەپ ئايخېنىمغا ئۆچ بولدى. ئايخېنىمنىڭ هەمدۇللا هاجىغا ياخشىچاق بولۇش ئۈچۈن بولسىمۇ لوللۇق قىلىشلىرى، ئۇنى ئۆزىگە تارتماقچى بولۇشلىرىغا ئىزچىل قارشى ئىنكاس قايتۇردى. گېپىگە كىرمىدى، ئاش ـ تامىقىنى يېمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇگۈنگە قەدەر ئايخېنىم بىلەن ئەنقەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر خىل قارشىلىق داۋاملىشىپ كەلدى. شۇ يىللاردا تەقدىر، كۈنداشلىق دەردىدە قاتتىق ئازابلانغان يادىكار خېنىمنى روهىي كېسەلگە مۇپتىلا قىلىپ، ئۇنى ئەقلىدىن، ئايالىلىق، ئانىلىق سۈلكىتىدىن ئايرىدى. ئانىسى ئۇچۈن دىلى خەس بولغان ئەنقەر بۇنى دادىسىدىن كۆرە ئايخېنىمدىن كۆردى.

ئەنقەر ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ، ياشلىقنىڭ نۆۋەر چاغلىرىغا كەلگەندە پۈلدار دادىسى ئىشقىۋازلىق دىرامىسىنىڭ يېڭى پەردىسىنى ئاچتى. ئۇ ئايخېنىمنى خان كوچىسىدىكى كاتتا، ئەمما كونا هويلىسىدا قالدۇرۇپ، نۇرغۇن پۇل خەجلەپ يېڭى سالدۇرغان قورۇسىغا ئۆزىنىڭ قىزى دېمەتلىك خانىشنى خۇپىيانە تويلاپ ئەكىردى. ياش، چىرايلىق خوتۇنغا بېرىلگەن دادىسى ئوغلىنىڭ رەنا بىلەن بولغان مۇهەببىتىگە سۇس قاردى. هە دېگەندە ئەنجانلىق ئاق، ئەنجانلىق كۆك دەپ ئەلچىلىككە بېرىشنى رەت قىلدى. ئەمما، ئۆز مۇهەببىتىگە سادىق بولغان ئەنقەر دادىسىنىڭ ئۆزىنىڭ كۆزىگە قاراپ چوڭ قىلغانلىقىدەك، چىڭ يېرىگە كەلگەندە هامان رايىغا باقمىغان ئاجىزلىق نۇقتىسىنى تۇتۇۋېلىپ، ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇردى. شىركەتنىڭ ئىشىنى تاشلاپ، دۆلەت مەمۇرلۇقىغا ئىمتىهان بېرىمەن، چەت،

يـمـراق، نامرات يـېزىلارغا بـېرىپ ئـىشلەيـمـەن دەپ دادىسـىنى تەمتىرىتىپ قويـدى. ئامالسىز قالغان دادىسى ئۆز پـىكرىدىن يېنىپ، ئەنقەر ئۇچۇن ئەلچىلىككە بېرىشقا مەجبۇر بولدى.

ھەمدۇللا ھاجى بىلەن سالى تۆرەمـنـىڭ كونا ھۆپـىگەرلەردىن بولغىنىغا قارىماي، ئىككى تەرەپنىڭ بىر پىكىرگە كېلىشى تەس بولدى. بۇ، ئەلۋەتتە، ھاجىمنىڭ شەھۋەتپەرەسلىكتە نامى چىقىپ كەتكەنلىكىدىن كېلىپ چىققان مەسىلە ئىدى.

تۆرەمنىڭ ئەلچىلەرگە ئۇچۇر بەرمىكى تەسكە چۇشتى. ئۆزى خەقـنـىڭ قـىزىغا كۆزى چـۇشكەندە كـىشـنـىڭ بوسۇغـمـىدىن ئاتلاشقا ئېرىنمـىگەن، سارغـىيـش، تـارتىنـىشنى ھار ئـالـمـىغـان ھەمدۇللا ھاجى ئەنجان كوچىسىغا قاتراۋېرىپ ئەمـدى بۇ يولدىن يالتىيىپ قالاي دېگـەندە، ئۇلاردىن ئـاخىر بىر ئۇچۇر كەلـدى... تۆرەم قۇدىلىشىشقا رازى بولغانىدى. بۇ، ئەلۋەتتە، ئەنقەر بىلـەن رەنانىڭ مۇھەببىتـىنـىڭ نەزەرگە ئېلىنـغانلىقىنـىڭ مەھسۇلى ئىدى.

ياز ئايلىرىنىڭ دەسـتـى بىر كۇنى ئەنقەرنىڭ تويى بولدى. توي پەرزەنت چوڭ قىلغانلارنىڭ قۇدىلىشىشى ئەمەس، قۇدىلىشىشقا رايى بارمـغانلارنىڭ سودىلىشىشى بولدى. ئەلۋەتـتە، سالى تـۆرەم قىز بېرىشكە تـەستە ئۇچـۇر بەرگـىنـىدەك، تويلـۇقنـمـۇ ئېغىر سالدى. تـۆرەمدىن گەپ ئـالغۇچە بـولغان ئـارىـلىقـتـا ئىززىـتـى چۇشكەندەك بولغان ھەمدۇلـلا ھاجى ئۇرۇق ـ تـۇغقان، قولـۇم ـ قوشنىلارنىڭ ئالدىدا چوڭلۇق ئىشلىتىپ، ئىككى يانغا قارىمايلا تـۆت كاللەك پـۇلنى باشقا تاتىلـىق ـ تۇرۇمـلار بىلەن قـوشـۇپ تۆرەمنىڭ داستىخىنىغا تـۆكمە قـىلدى. شۇ كۇنى شەھەردە قـىز تويلۇقـىنـىڭ قـىرىق مـىڭ يۇەنلىك ئۆتكـەلـدىن ئۆتكـەنلىكى توغرىسىدا سۆز ـ چۆچەك تارقالدى.

تويـنـىڭ مەسـلـىھەت چـېيـىدا قـۇدىلار ئوتتـۇرىسىدا تـالاش ـ

تارتىشلىق مەسىلە كېلىپ چىقتى. ھەمدۇللا ھاجىنىڭ شەھەردىكى داڭلىق مەركە زاللىرىنىڭ بىرسىدە كەڭ كۆلەملىك توي ئۆتكۈزگۈسى بار ئىدى. بۇ، ئەلۋەتتە، خانىشنىڭ پىكرى ئىدى. سالىھ تۆرەم بولسا قورۇ - جايىنى قويۇپ مەركە زالىغا بېرىپ مېھمان كۈتسە ئوبدان بولمايدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ ئۇچ يۈز ئاتمىش كۈن ھاراق، تاماكا ھىدى سىڭىپ تۇرغان مەركە زالىغا مەسچىت جامائىتىنى باشلىسا مۇسۇلمانچىلىق ئەھكاملىرىغا توغرا كەلمەيدىغانلىقىنى، جامائەتنىڭ نارازى بولىدىغانلىقىنى، توي زىياپىتىگە رازىلىق بەرمەيدىغانلىقىنى قەيت قىلىپ، تۇيۇقسىز ئۆزىنىڭ پىكرىدە چىڭ تۇردى. قۇدىسىنىڭ جاھىللىقىنى كۆرۈپ، ھەمدۇللا ھاجىنىڭ چىرايىدىن كۈلكە ئۆچتى. بۇ ئىشتا ئۇ كېلىن ئەكىرمەي قىز چىقىرىدىغاندەك، تۆرەمىلەردىن ئۈچۈر ئېلىشتىن باشلاپ تويلۇقنىڭ پۈتۈمى، تۇيۇقسىز قەيەردە، قانداق ئۆتكۈزۈشكۈچە ئۇلارنىڭ ئاغزىغا قاراپ قالغانلىقىدىن ئىزىتى چۈشكەندەك بولدى. ئايال مېھمانلارنىڭ قاتاردا نازلىنىپ ئولتۇرغان خانىشنىڭ قاش - قاپىقى ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتكەنلىكىگە نەزىرى چۈشۈپ قوشۇمىسى تۇرۇلدى.

بازار قاينىمىدىكى سودىدا ھەمىشە ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ كەلگەن ھەمدۇللا ھاجى قۇدا - باجىلىق سودىسىدا ئۆزىنى ئۇتتۇرغاندەك ھېس قىلدى. بۇ ئۇتتۇرۇش يەنە كېلىپ ئوغۇل تەرەپنىڭ قىز تەرەپكە ئۇتتۇرۇشى ئىدى. ئات ئۈستىدە ئۈزەڭگە سوقۇشتۇرغاندەك يېنىك، ئەمما كۆڭۈلگە دەز كېتىدىغان سۆركىلىشلەردىن كېيىن، ئاخىر ھەر ئىككىلا تەرەپ ئۆزىنىڭ مېھمىنىنى ئۆزى ئۇزىتىدىغان، كەچتە ئوغۇل تەرەپ ئەللىك مېھمان بىلەن كېلىپ قىزنى كۆچۈرۈپ كېتىدىغان بولۇپ كېلىشتى...

تۇغۇت ئوپېراتسىيەخانىسىنىڭ ئىشىكىنىڭ ئېچىلىشى

ئەنقەرنىڭ خىيالىنى ئۈزدى.

دوختۇر ـ سېسترالار نوسۇلكىدا ھوشسىز ياتقان رەنانى ئېلىپ چىقىشتى. ئەنقەرنىڭ قولىغا پاختىدەك ئاق، پاقلاندەك بۇدرۇق بىر بوۋاقنى تۇتقۇزدى.

43

يانفون يەنە جىرىڭلىدى. ئەنقەر ئادەمگە جىددىيچىلىكتىن باشقا نەرسە ئەكەلمەيدىغان بۇ خەۋەرچى قۇشنىڭ زۇۋانىنى ئېتىۋەتمىگىنىگە پۇشايمان قىلغان ھالدا قۇلىقىغا تۇتتى.

ـــ ھە، دادا... دوختۇرخانىدا... سەل تۇرۇپ بارسام، بولمامدۇ؟ ـــ ئەنقەرنىڭ خاتىرجەمسىزلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىدە يەنە نارازلىق ئىپادىسى ئۇچقۇنلىدى، ـــ يامان جىددىي ئىش بولمىغاندىكىن دەيمەنغۇ ! ھە شۇنداق ئىشمىدى، بوپتۇ ئەمىسە، بارسام باراي، ـــ ئەنقەر يانفون كۇنۇپكىسىنى ئاچچىق بىلەن بېسىپ، شىمنىڭ يانچۇقىغا سالدى. ئاندىن قولىدىكى بوۋاقنى رەنانىڭ يېنىغا ياتقۇزۇپ، چوڭلارغا ئۆزرە ئېيتتى :

ـــ مېنىڭ ئون مىنۇتلۇق جىددىي ئىشىم چىقىپ قالدى، تۆرەم دادا... بېرىپلا كېلەي.

ـــ بىر كەتكەنچە يوقاپ كەتمەي، تېزرەك پەيدا بولارلا، جۇما، بالام، ـــ رەنانىڭ باش ـ ئايىغىدا پەرۋانە بولۇپ يۈرگەن رابىيەم خېنىم رەنجىگەندەك قىلىپ ئەنقەرگە قارىدى، ـــ ۋۇي راست، ئاۋۇ پىيادىلەر كوچىسىدىكى ئانا ـ بالىلار بۇيۇملىرى دۇكىنىغا كىرىپ تۇغۇتنىڭ، بوۋاقنىڭ غېمىنى قىلغاچ كېلەرلا.

ـــ ماقۇل، ئاپا... نېمە ئەكەلسەم بولىدۇ؟

ـــ يېڭى تۇغۇت دېسىلىرى دۇكانچى ئۆزى بىلىدۇ.

ـــ ماقۇل، ئاپا.

ئەنقەر يەنە سايىرىغىلى تۇرغان يانفونىنى قۇلىقىغا تۇتۇپ

لىفىت بىلەن پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

تۆرەم رەنانىڭ كارىۋىتىنىڭ بېشىدا ئېغىر تىنغىنچە قاراپ تۇراتتى. ئۇ كېلىنلىرىنى يوقلاپ ياتاقتا كىرىپ چىقىۋاتقان باشقا قېيىنئاتا - قېيىنئانىلارغا قاراپ، ھېلىتىن قۇدىلىرىغا قورساق كۆپۈكى بولۇۋاتاتتى. ھالبۇكى، ئۇ پۈلدار قۇدىلىرى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ئارىسىغا ئۆز ۋاقتىدىلا سوغۇقچىلىق چۈشكەنىدى.

... شۇ كۈنى ئوغۇل - قىز ئىككى تەرەپ ئالدىن كېلىشكىنى بويىچە ئايرىم توي قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ مېھمىنىنى ئۆزلىرى ئۇزاتتى. كۈن ئولتۇراي دېگەندە ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئۇزۇن ماشىنا ئەترىتى قىز كۆچۈرۈشكە كەلدى. سالى تۆرەم قىز كۆچۈرۈشكە كەلگەن بۇ قۇدىلارنى كۆرۈپ تەئەججۈپكە چۆكتى. تۆرەمنىڭ ئۇرۇق - تۇغقان، قوشنا - قولۇملىرىمۇ ھەيرانلىقىنى يوشۇرالماي قېلىشتى. ھەممە كۆردىكى، ھەمدۇللا ھاجى تويغا خان كوچىسىدىكى ئاغىچىسىنى ئىگە قىلماي، ياشلا بىر ئايالنى كەينىگە سېلىپ كەلگەنىدى. بۇ ئايال ئۇنىڭ يېقىندىن بۇيان خۇپىيانە تويلىشىپ، يېڭى ئۆي تۇتۇۋالغان خانىش ئىسىملىك خوتۇنى ئىدى. ئايال بەكمۇ چاكىنا ياسىنىۋالغان، رەنانا قېيىنئانا بولۇشقا ھېچبىر سالاھىيىتى يوق ئايال ئىدى. بېشىغا چىمەن دوپپا، ئۇچىسىغا گىل رەڭ يىپەك مايكا كىيىپ، بىرنەچچە يېقىنلىرى بىلەن كېلىۋاتقان ھەمدۇللا ھاجى توي ئىگىسى ئەمەس، بەلكى خىيالىغا نېمە كەلسە شۇنى قىلىدىغان ئەخمەققە ئوخشاپ قالغانىدى. كوچا ئاغزىغىچە قۇدىلارنىڭ ئالدىغا چىققان سالمە تۆرەم، رابىيە خېنىملار قىزىغا قېيىنئانا بولغىلى كەلگەن بۇ ياش ئايالنى كۆرۈپ قەدەملىرى ئاستىلىغانچە مەڭدەپ تۇرۇپ قېلىشتى. ئايال ئادەمنىڭ كۆزىگە سىغمايدىغان دەرىجىدە چاكىنا ياسىنىۋالغانىدى. سالمە تۆرەمنىڭ ئۇرۇق - تۇغقان، قولۇم - قوشنىلىرى بىر - بىرىگە قاراپ مەنىلىك كۇلۇشۇشكە ئۇلگۇردى. يېقىن كىشىلىرى ئالدىدا ئىزا دەستىدىن

يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولغان تۆرەم ساقلىنى سىيپىغىنىچە بىر ئىزىدا قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

قۇدا ـ باجىلىق ئىككى ئائىلىنىڭ ئەمەس، ئىككى ئەلنىڭ دوستلۇقىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا بىر جەمەت ئىچىدىكى قېرىنداشلىق مۇناسىۋەتلىرىگە ئوخشاش ياش پەرقى ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەتتە ئۇلۇغ ـ ئۇششاقلىق پەرقى بولمايدۇ. شۇ ۋەجىدىن كىشىلەر قۇدىلاشقاندا ئىمكانقەدەر ئۆز خىلىنى تېپىشنى، قۇدىلاشقاندىن كېيىن تەڭ ـ باراۋەر، دوستانە بولغان قۇدا ـ باجىلىق مۇناسىۋىتى قىلىشنى ئىستەيدۇ. قۇدا ـ باجىلىق باردى ـ كەلدىلىرىدە ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشىدۇ. ئۆزئارا سالاملىشىش، ئولتۇرۇپ ـ قوپۇش، سۆز ـ ھەرىكەت قائىدە ـ يوسۇنلىرىغا بەكمۇ ئەھمىيەت بېرىدۇ. قۇدا ـ باجىلىق مۇناسىۋىتى باشقا ئورۇق ـ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋەتلىرىگە قارىغاندا نازۇك بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ كىشىلەر «خۇدادىن قورقمىساڭمۇ، قۇداڭدىن قورق» دېيىشىدۇ.

ئىچ مىجەز، ئۆز ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە ئېتىبار بىلەن قارايدىغان، ئەنجان كوچىسىدىكى قائىدە ـ يوسۇنلۇق مۇتىۋەرلەرنىڭ بىرسى سانالغان سالىھ تۆرەم قىز كۆچۈرۈشكە كەلگەن قۇدىلىرىنىڭ، بولۇپمۇ ئايال قۇدىسىنىڭ ئەجنەبىيچە ياسىنىشىنى كۆرۈپ، ئايلىنىپ يەرگە يېقىلىپ كەتمىدى ـ يۇ، ئاندىن باشقىسى بولدى... قۇدىسىنى كۇتۇۋېلىش ئۈچۈن چىققان رابىيەم خېنىم تۆرەمدىن ئۆتە ئاچچىق ئىدى. ئەزەلدىن يەرگە دەسسەپ باقمىغاندەك، بۇگۈن مۇشۇ توي ئۈچۈن تۈيۇقسىز ئاسماندىن چۈشكەندەك نېزىقاش، ناز ـ كەرەشمە ئىچىدە ئاستا ـ ئاستا ئۈچۈپ ئالدىغا كېلىۋاتقان شۇ ئايالنىڭ ئۆزىگە قۇدا، قېرىغا قېيىنئانا بولىدىغانلىقىنى قەلبىگە سىغدۇرالماي قالدى... ئاردىدىن بىر پەس ۋاقىت ئۆتتى. ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەندە تەئەججۇپلىنىپ تۇرىۋېرىشمۇ ياخشى ئىش ئەمەس.

سالىھ تۆرەم چىرايىغا زورمۇزور كۈلكە يۈگۈرتۈپ، رابىيەم خېنىمغا ئىما - ئىشارە قىلدى. قۇدىلارنى، قۇدىلارنىڭ مېھمانلىرىنى ئۆيگە باشلىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن يىگىتلەر كەلدى. بەزمە - مەشرەپسىز، كۈلكە - چاقچاقسىز سوغۇق كەيپىيات ئىچىدە مېھمانلانغا سۇ بېرىلدى. ئاش تارتىلدى.

تويىنىڭ ئۇششاق رەسمىي قائىدىلىرى تۈگەپ، ھەممەيلەن قىز كۆچۈرۈشكە تەرەددۇتلىنىۋاتقاندا، توساتتىن بىر پاتىپاراقچىلىق چىقتى. چاچلىرى چۈۋۈق، كىيىم - كېچەكلىرى جۇل - جۇل بىر ئايال يۈگۈرگەنچە كىرىپ ئوڭ - تەتۈر سۆزلەپ كەتتى. غۇلىچىنى كېرىپ ھەمدۇللا ھاجىغا قاراپ ئېتىلدى. بۇ ئىشنى كۆرگەن توي ئەھلى ھەيرانۇ ھەس بولۇپ، كىم نېمە دېيىشىنى، نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى.

— ئانا ! — قولداشلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا ئولتۇرغان ئەنقەر ئورنىدىن دەس تۇردى. قاڭقىغاندەك بېرىپ، تويىنى بۇزۇۋاتقان ئايالنى قۇچاقلىۋالدى، — ئانا، ئانا... ماڭا قارىسىلا، ئانا، سىلى بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىلا؟ !

— كېلىمەن... كېلىمەن... كەلسەم بولمامدۇ؟ !

— بولىدۇ، بولىدۇ... بىراق...

— نېمە بىراق؟ مېنى قويۇۋەت ! — ئايال ئەنقەرنىڭ قۇچىقىدىن يۇلقۇنۇپ چاچلىرىنى يۇلدى، — ھاجىم داداڭ مېنى تويغا ئېيتماپتۇ، ئەمدى مېنىڭ تىرناقلىرىم داداڭنىڭ ياقىسىدا جان تىركىشىدۇ !

ھەمدۇللا ھاجى كۆردى، مېھمانلار كۆردى، بۇ ئايال ئەنقەرنىڭ ئانىسى يادىكار خېنىم ئىدى.

— ئاۋۇ سارائ خوتۇننى ھەيدەپ چىقىرىڭلار ! — ھەمدۇللا ھاجىغا كىبىر - سۆلەت، ئىناۋەت ھارام بولدى. ئۇ كۈتۈلمىگەن ۋەقەدىن مەڭدەپ تۇرۇپ كەتتى. پارقىراپ تۇرغان گۆشلۈك يۈزلىرى قىزىرىپ، كۆزلىرى چانقىدىن چاچراپ چىققۇدەك

بولدى، ــ چاققان بولۇڭلار، پۇت ـ قولـنى يەرگـە تەگكۈزمـەي كەلگەن يېرىگە ئاپىرىۋېتىڭلار... بولمىسا توي بۇزۇلىدۇ !

هاجـىنـاڭ بۇيـرۇقـى بىلـەن تـەڭ ئۇنـاڭ ئـەتراپـىدا قـول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرغان بىرنەچچە چاپارمەنلىرى يوپۇرۇلۇپ كەلدى.

ــ كارىڭلار بـولمىسـۇن ! ــ ئەنقەر ئـانىسـىغا يوپـۇرۇلـۇپ كەلگەنلەرگە غەزەپ بىلەن توۋلاپ، ئـۇلارنى پەيلـىدىن يانـدۇردى. ئاندىن قىيا نەزەر بىلەن دادىسـىغا قارىـدى. ئۇنىڭ بـۇ قارىشـىدا نارازىلىق ئالامەتلىرى بىلەن نەپرەت تەڭ ئەكسىلىنىپ تۇراتتى.

ــ سەن تويى بولۇۋاتقان يېگىت جـايىڭدا جـىم ئولتـۇر ! ــ دېدى ھەمدۇللا ھاجى ئەنقەرگە ئـاچچىق بـىلەن ئالـىيىپ، ــ ئـۇ خوتۇننى ئاۋۇ ئاكىلىرىڭ خان كوچىسىغا ئاپىرىپ كونا ھويلىغا سولاپ قويۇپ تۇرسۇن.

ــ مېنى ھېلىقى ئايـخان سارىڭنـاڭ ئالدىـغا بار، دەۋاتامـلا، ھاجـىم؟ ــ دېدى يادىكـار خېنـىم قاقاھـلاپ كـۈلۈپ، ــ مېنـى ئايخـان سـارىڭ ئۆزى دوختـۇردىـن سوراپ ئـەكىـلىـپ قـويـدى، ئوغـۇلـلىرىـنـاڭ تويـى بـولۇۋاتـىدۇ، سـىلى قـۇدا كـۆرپىسـىدە ئولتـۇرۇشقا لايىق ئەمەسمۇ، دېدى !

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەمدۇللا ھاجىنـاڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى. كونا خوتۇنلىرىنـاڭ توي ئىشىغا توپا سېلىۋاتقانلىقىنى، يادىكـار خېنـىمنـاڭ بۇ يەردە پەيدا بولۇپ قېلىشىدا ئايخېنـىمنـاڭ ئويـۇن ئويناۋاتقانلىقىنى چۈشەنـدى. لېكـىن، بۇ يەردە ئايـخېنـىم تىلغـا ئېلىنسا، قۇدىلارنـاڭ ئالدىدا كونا يوتقانىنـاڭ مېزى چۈۋۈلغانـدەك تېخىمۇ سەت ئىش بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئادەملىرىگە دېدى:

ــ نېمە قايلاپ تۇرسىلەر، بولۇڭلار دەيمەن !

ئـەنقەرنـاڭ كۆزلـىرىدىن تارام ـ تـارام يـاشلار تـۆكـۈلـدى. دادىسـىنـاڭ بۇيـرۇقىغا پـىسەنت قـىلماي، ئـانىسـىنى بىر ئـۆزى ھويلىدىن ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

يېگىت ماشـىنىسـىنى ھەيدەپ كەتتى. ھـويلىـنـاڭ ئـىچـى

ئۆرىتۆپە بولدى. توي بۇزۇلاي دەپ قالدى.

شەھەرنى قاراڭغۇلۇق قوينىغا ئېلىۋاتقاندا، يېگىتنىڭ ماشىنىسى يەنە كوچىغا كىرىپ كەلدى. چاچلىرى چۈۋۈلغان، ئۇستىبېشىغا لاي ـ توپا يۇقۇندىلىرى يېپىشقان، چىرايى سولغۇن يېگىت ماشىنىدىن چۈشۈپ، يەنە قانداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىنى كۈتۈپ تۇرغان توي ئەھلىنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەلدى.

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ چىرايىغا بىرئاز قان يۈگۈردى. تىمتاس بولۇپ قالغان مېھمانلار ئېغىز، قۇلاق يېقىشىپ كۈسۈرلاشقىلى تۇردى.

بىر پەستىن كېيىن ئىچكىرى ئۆيدىن قىزنى كۆچۈرۈپ چىقىشتى. رەنا تونۇشمىغان بىرسىگە ياتلىق بولۇۋاتقاندەك ھۇ تارتىپ يىغلايتتى. ئۇ ئىچكىرىكى ئۆيدە ئولتۇرسىمۇ، ھويلىدىكى پاتىپاراقچىلىقلارنى ئاڭلاپ ئولگۇرگەنىدى.

قاراڭغۇ چۈشتى. خۇددى شۇ قاراڭغۇلۇقتەك، كۆڭۈلسىز تويدىن ھەممە كۆڭۈللەر قارا بولغانىدى.

شۇ ئىشلار سەۋەبلىك سالىھ تۆرەم بىلەن ھەمدۇللا ھاجىلارنىڭ قۇدا ـ باجىلىق مۇناسىۋىتى چاك ـ چاك دەز كەتتى. تويدىن كېيىن ئاردىدا بېرىش ـ كېلىش بولمىدى.

لېكىن، ئەنقەر بىلەن رەنانىڭ بىر ـ بىرىگە ئوتتەك كۆڭلى بار ئىدى.

44

ئالدىراشچىلىق بەزىدە ئەنقەرنى سارىڭ قىلىپ قويىاتتى. دادىسى ئۇچۇن ئەنقەر بولمىسا گويا ھاياتلىق توختاپ قالاتتى.

ئەنقەر بايا مۇھىم بىر سودا ئىشى بىلەن چاقىرتىلغانىدى. ھازىر سودىدا ئىلگىرىكىدەك ئالىقانغا تۈكۈرۈپ قول قېقىشىدىغان دەۋر ئۆتكەن، ھەرقانداق ئىشقا ئىنچىكە توختام تۈزۈلۈپ، قانۇنىي ئاساس تۇرغۇزۇلاتتى. ھەمدۇللا ھاجى بۇنداق

ئىنچىكە ئىشلاردا ئەلۋەتتە ئەنقەرگە تايىناتتى.

ئەنقەرنىڭ ئەس ـ يادى دوختۇرخانىدىكى رەناسى بىلەن بۇ دۇنياغا ئەمدىلا كۆز ئاچقان ئوغلىدا، قولى كومپيۇتېرنىڭ كۇنۇپكىسىدا توختام مەزمۇنىنى يېزىپ پۈتكۈزدى. قارشى تەرەپ بىلەن تاراق ـ تۇرۇق تامغا بېسىشقاندىن كېيىن بىنادىن چۈشۈپ ماشىنىسىغا يېنىغا يۈگۈردى. ئۇ يەنە توختىماي سايراۋاتقان يانفونىنى بېسۇبتېپ، ماشىنىسىنى ھەيدەپ ئاۋۇال گۈل دۇكىنىغا كېلىپ بىر دەستە گۈل ئالدى. ئۇ رەنا ياخشى كۆرىدىغان گۈللەرنى بىرمۇبىر تاللاپ بىر دەستە قىلغاندى. قىزىق يېرى، ئۇ رەناغا بايىلا بىر دەستە گۈل ئالغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالغان، گۈلگە پۇل سانap بولغاندىن كېيىن، ئاندىن ھېلىقى گۈلنىڭ دوختۇرخانا ئوپېراتسىيە ئۆيىنىڭ ئالدىدا قالغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ كۈلۈپ سالغاندى. ئەنقەر يەنە پىيادىلەر سودا كوچىسى ئاغزىغا باردى. قېيىنئانىسى بۇيرۇغان سودىنى چاقماق تېزلىكىدە پۈتكۈزۈپ، ماشىنىنىڭ رولىنى دوختۇرخانا تەرەپكە بۇرىدى. قالتىس، ئەمدى ئۇنىڭ ئوغلى بولدى، يەنە كېلىپ بالىسى ئۆزىگە ئوخشاش بۇدرۇق، يۇمىلاق يۈز، ئاق ئۇستىخان... ئوغلى يەنە ئاپىسى رەناغا ئوخشاش قارا كۆز، قارا قاش ئادەم بولىدۇ...

ئەنقەر شېرىن خىياللار قاينىمىدا دوختۇرخانا كېسەللەر ياتاق بىناسىغا كىرىپ كەلدى. لىفىت ساقلاپ تۇرغانلار يەنىلا كۆپ، ئۇ يان تەرەپتىكى پەشتاقلاردىن يۈگۈرۈپ دېگۈدەك يۇقىرىقى قەۋەتكە چىقتى. كارىدوردا ئۇتۇشۇپ تۇرغان كىشىلەر، دوختۇر ـ سېستىرالار ئارىسىدىن قىستىلىپ دېگۈدەك ئۆتۈپ، ئايالىلار بۆلۈمىگە ـــ رەنا ئورۇنلاشقان ياتاققا كىرىپ كەلدى. ياتاققا ئۇچ كارىۋات قويۇلغان بولۇپ، ئىشك تەرەپتىكى كارىۋاتتا ياتقان رەنا تېخىچە ھالسىز، قېيىنئاتىسى بىلەن قېيىنئانىسى قىزىنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە ئىدى. رەنانىڭ ئەھۋالىغا قاراپ، ئەنقەرنىڭ چىرايىدىكى خۇشاللىق سۇسلاپ قالدى. ئۇ قولىدىكى

لازىمەتلىكلەر بىلەن گۈلنى ئىككى كارىۋات ئارىلىقىدىكى تومپۇچكا ئوستىگە قويۇپ رەنادىن ئەھۋال سورىدى. چېھرى خەسىدەك ئاقارغان رەنا ھالسىز كۆزلىرىنى يېرىم ئېچىپ ئەنقەرگە قاراپ سۇس كۈلۈمسىرىدى. ئەنقەرنىڭ ئۇنىڭغا گەپ قىلغۇسى، يۈرەك سۆزلىرىنى ئېيتقۇسى كەلدى، لېكىن يېنىدا تۇرغان چوڭلار ــ قېيىنئاتىسى بىلەن قېيىنئانىسىدىن تارتىنىپ گەپ قىلالمىدى.

ئەنقەر قېيىنئانىسى رابىيەم خېنىمنىڭ ئىلتىپات كۆرسىتىشى بىلەن رەنانىڭ كارىۋىتىنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغاچ، تەقەززالىق كۆزلىرى بىلەن بوۋىقىنى ئىزدىدى. لېكىن، رەنانىڭ يېنىدا بوۋاق كۆرۈنمەيتتى. ئېھتىمال سېستىرالار بوۋاقنى كۇتۇش ئۆيىگە ئەكىرىپ كېتىشكەندۇ. ئۇنى ئىلمىي پەرۋىش قىلىۋاتقاندۇ. ئەنقەر شۇ خىيال بىلەن ئۆزىنى خاتىرجەم قىلدى، بىراق بالىنى يەنە بىر قېتىم كۆرگۈسى كېلىپ قالدى. ئۇنى قۇچقىغا ئېلىپ ئاتىلىق مېھرى بىلەن ئەركىلەتكۈسى، باغرىغا باسقۇسى كەلدى. شۇڭا، ھېچقانچە تاقەت قىلالماي قېيىنئانىسىدىن بالىنى سورىدى:

ــ ئاپا، بوۋاقنا سېستىرالار قاراۋاتامدۇ؟

ــ ھەئە، قايلاۋاتامدىكەن... ياق، بالام، بالا يېنىمىزدا... ــ رەنانىڭ چاچلىرىنى تۇزەپ ياغلىقىنى تېڭىۋاتقان ئانا كەينىگە بۇرىلىپ رەنانىڭ كارىۋىتىغا، ياتاق ئىچىگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپلا توۋلاپ كەتتى، ــ ۋىيەي، بوۋاق قېنى؟ سېستىرالار ئۇنى يۇيۇپ زاكىلاپ بىزگە تۇتقۇزۇپ قويغانغۇ !

ــ ھە؟ ! ــ ئەنقەر چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ياتاق ئىچىدىكى ھەممە كارىۋات، كارىۋات يېنىغا يىغىپ قويۇلغان كېسەل باققۇچىلارنىڭ كۆرپىسى، نەرسە ـ كېرەكلەر، ھەتتا كارىۋاتنىڭ ئاستىدىن تارتىپ تومپۇچكىنىڭ ئىچىگىچە بىرمۇ بىر قاراپ چىقتى. لېكىن، ياتاق ئىچىدە ئۇنىڭ بوۋىقى، يۈرەك پارىسى كۆرۈنمەيتتى.

ياتاقنىڭ ئىچى ئۆرتۆپە بولۇپ كەتتى. بالىنىڭ يوقلۇقىنى ئاڭلىغان رەنا كارىۋاتتا يېرىم ئۆرە بولدى، ئاندىن بىرلا چىرقىراپ ياتقان ئورنىغا يىقىلدى. ئەنقەر ئىشكتىن ئېتىلىپ چىقىپ ئاۋۋال سېستىرالار ئىشخانىسىغا، ئاندىن دوختۇر ئىشخانىسىغا چاپتى. دوختۇر ـ سېستىرالار ئىشخانىسىدىن دۈپۈرلىشىپ يۈگۈرۈپ چىقىپ رەنا ياتقان ياتاققا كىرىشتى. ئاندىن بوۋاقلارنى كۆتۈش ئۆيىگە قاراپ چاپتى. بوۋاقلار كارىۋىتىنىڭ نومۇرى بىلەن تۇغۇتلۇق ئاياللار يېتىشقان كارىۋات نومۇرىنى بىرمۇبىر سېلىشتۇرۇپ چىقتى. مەلۇم بولدىكى، بوۋاقلارنى كۆتۈش ئۆيىدە بوش كارىۋات قالمىغان، بوۋاق يۇيۇپ زاكىلانغاندىن كېيىن تۇغۇت ئىگىلىرىگە تاپشۇرۇپ بېرىلگەن، بوۋاقنى ئەنقەر تاپشۇرۇۋالغان، ھەتتا ئۇنىڭ تاپشۇرۇۋالغانلىقى ئۇچۇن قىلغان ئىمزاسىمۇ بار ئىدى...

قاتتىق تەۋرىنىشكە چىدىمىغان زېمىن ئۆز ـ ئۆزىدىن چاك ـ چاك يېرىلغاندەك، ئەنقەرنىڭ ۋۇجۇدى يۈرەك قېتىدىن پارە ـ پارە بولماقتا ئىدى. ئۇ كارىدوردا ھەريان ئۇمتۇلۇپ تۇراتتى. ھەريان چېپىشىپ يۈرگەن دوختۇر ـ سېستىرالاردىن، قېينىئاتا ـ قېينىئانىسىدىن ياكى باشقا ياخشى نىيەتلىكلەردىن بىرەر خەۋەر كېلىپ قالمىغاندەك ئۆز ـ ئۆزىنى بەزلەيتتى. كۆز چاناقلىرىدىن ئېتىلىپ چىقاي دەپ قالغان ياش دولقۇنلىرىغا تۇغان سېلىپ، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشاتتى.

دوختۇرخانىنىڭ ئىچى، گۈمانلىق دەپ قارالغان ئوبيېكتلار چاقماق تېزلىكىدە تەكشۈرۈلۈپ، ھەممە يەر قېزىۋېتىلدى. ئۇچرىغانلىكى كىشىنىڭ ھېسداشلىقى، مايىللىقى قوزغىتىلدى. لېكىن، ھېچبىر خەۋەر يوق. سالىھ تۆرەم ساقاللىرىنى يۇلۇپ، ئۆزىنى كاچاتلايتتى. رابىيەم خېنىم چاچلىرىنى يۇلۇپ، يۆز ـ كۆزىنى تاتىلايتتى، خۇداغا نالە قىلاتتى. مىجەزى ئۆزگىرىپ قالغان رەنا كۆزىتىش ئۆيىگە يۆتكىلىپ، قۇتقۇزۇلۇۋاتاتتى.

بىمەھەل ئەقلىدىن ئازغاندەك دوختۇرخانا ئىچىدە پىرقىراپ يۈرگەن ئەنقەر ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزىنى بىرئاز تۇتۇۋالدى.

يانفونىنى قولىغا ئېلىپ، «110» ساقچى تېلېفونى ئارقىلىق ساقچىخانىغا دېلو مەلۇم قىلدى. ئارقىدىن دوختۇرخانا بىخەتەرلىك كۆزىتىش باش ئاپپارات باشقۇرغۇچى بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئېلېكترونلۇق كۆزىتىش ـ سىنىغا ئېلىش ئۈسكۇنىسىنىڭ يېقىنقى بىر سائەت ئىچىدىكى سىن خاتىرىسىنى تەكشۈرۈشكە كىرىشتى.

ھېچكىم ئويلاپ باقمىغان ئەندىشىلىك خەۋەر ئېغىزدىن ـ ئېغىزلارغا كۆچتى، دوختۇرخانا دەرۋازىسىدىن چىقىپ مەنزىلسىز شامالدەك پۈتۈن شەھەرگە يامراشقا باشلىدى:

ـــ ۋاي ئىسىت، ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئوغلى ئەنقەرىنىڭ ئايالى ئەمدىلا يەڭگىپ بوشانغاندا، بوۋىقىنى بىر كىم ئېلىپ قېچىپتۇ !

ـــ قايسى ھەمدۇللا ھاجى؟

ـــ ھېلىقى مىليونېرچۇ !

ـــ ھە... ھېلىقى قىزى دېمەتلىك خوتۇن ئېلىۋالغان، ئوتتۇرا بارمىقىغا قۇيما ئالتۇن ئۈزۈك سېلىۋالمىغان ئالتۇن چىشلىق...

ـــ ھەئە، شۇ !

ـــ ۋاي ئىسىت !

ئاھ، كەلگۈلۈك، ئاھ، قىسمەت ! ئەمدىلا بۇ دۇنياغا كۆز ئاچقان بوۋىقىنى يىتىۋرۇپ قويغان ئەنقەر جەددي قۇتقۇزۇش ئۈيىدە ھالسىز ياتقان رەناسىنىڭ، چاچلىرىنى يۇلۇپ توختىماي يىغلاۋاتقان قېيىنئانىسىنىڭ، قېيىداش، ئەيىبلەش نەزىرى بىلەن ئۆزىگە قادالغان قېيىنئاتىسىنىڭ يېنىدا تۇرالماي ھەريان چاپاتتى. دوختۇرخانىنىڭ ئىچى ـ سىرتىدا مىغلىدىشىپ يۈرگەن كىشىلەر ئارىسىدا ئۆزىنى ھەريان ئۇراتتى. ئۇنىڭ بېشى چۆرگۈلەپ، كۆز ئالدىدىكى دۇنيا ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كەتتى. كۈن غەربكە ئەمەس، شەرققە پېتىۋاتاتتى. پۈتۈن شەھەر ئاۋۇ يول بويىدىكى كونا سېپىل ئۈستىدە چوقچىيىپ تۇرغان غايەت زور ئويۇنچۇق پەلەكچاقىدەك ئوڭ ـ تەتۈر پىرقىراۋاتاتتى.

پىرقىراۋىرىپ سارالىق بولغان، نىيىتى بۇزۇلغان نىجىسلار ئۇنىڭ بوۋىقىنى، يۇرىكىنىڭ پارىسىنى، كۆزىنىڭ نۇرىنى، ھاياتىنىڭ داۋامىنى ئېلىپ قېچىشقانىدى.

ئەنقەرنىڭ يانفونى يەنە سايرىدى. ئۇ ئەلەم، ئاچچىقىقا تولغان غەزەپلىك كۆزلىرىنى ئېكراندىكى نومۇرغا تىكە ـ تىكمەي، باش بارمىقى بىلەن قىزىل كۇنۇپكىنى بېسىۋەتتى. ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرۈنگەن نومۇر ئەلۋەتتە شۇ پۇلدار دادىسىنىڭ نومۇرى ئىدى. ئۇ بىلمەدۇ، دادىسى ئەنقەرگە پۇل ئۇچۇن، بايلىق ئۇچۇن تېلېفون قىلغان، كۆڭۈلدىكىدەك پايدا چىقىشى مۇقىملىشىپ قالغان قايسىبىر سودىنى جىددىي پۈتكۈزۈپ كېلىشكە بۇيرۇماقچى بولغان... مانا شىركەت، مانا پۇل ـ بايلىق ! سەن ئاشۇ بايلىق ۋەسۋەسىسىدە ئۆزۈڭگە، ئۆز روھىيىتىڭگە ئىگە بولالمايسەن. پۇل ئۇچۇن باشچىلاپ يۇمىلاپ كېتىۋاتقان چېغىڭدا، سەن ھەقىقىي مەنىدىن موھتاج بولغان بەخت پۇرسەتلىرىنىڭ نەدە قالغانلىقىنى بىلمەي قالىسەن. كېيىن ھوشۇڭنى تاپقان چېغىڭدا، سەن موھتاج بولغان، ئېرىشمەكچى بولغانلىرىڭدىن ئاللىقاچان ئايرىلىپ قالغانلىقىڭنى تۇيىسەن !

ئەنقەر كۆڭلىدە دادىسىغا ئاچچىقلاندى. شۇنداق ئەمەسمۇ، ئۇ ئەمدىلا تۇغۇلغان ئوغلىنى قولىغا ئېلىپ تۇرغاندا، دادىسى تېلېفوندا شىركەتكە كېلىشكە بۇيرۇق چۈشۈرمىگەن بولسا، ئۇ رەنانىڭ يېنىدا ئارامخۇدا ئولتۇرۇپ بالىغا قارىغان بولاتتى. ئۇ چاغدا بالىنى ھەرقانداق يامان ئوغرىمۇ ئېلىپ قاچالمىغان بولاتتى. مانا ئەمدى بولغان ئەھۋال شۇ. ئەلۋەتتە، ئەنقەرنىڭ بۇنداق ئالدىراپ پايپىتەك بولۇپ چېپىپ يۇرگەنلىكىنى كۆرگەن دادا ئۇنىڭ نېمىگە شۇنچە ئالدىراش بولۇپ كەتكەنلىكىنى سوراپ قويۇشى، ئوغلىنىڭ ئاغزىدىن رەنانىڭ كۆزى يورۇغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دەرھال ھېلىقى ئارزۇلۇق خوتۇنىنى كەينىگە سېلىپ، دوختۇرخانىغا رەنانى يوقلاپ كېلىشى لازىم ئىدى. بۇ دېگەن ئەقەللىي قائىدە. لېكىن، دادا بولغۇچى ئادەم ئوغلىغا نەدە، نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن، بالام، نېمانچە

جەددىيسەن، دەپ سوراپ قويماستىن پەقەت بۇيرۇقلا چۈشۈردى، خىزمەتلا تاپىلىدى. سورىمىغان گەپنى قىلىپ ئۆگەنمىگەن ئەنقەرمۇ دادىسىغا رەنانىڭ تۇغۇتى توغرۇلۇق ھېچنېمە دېمىدى.

ئەنقەرنىڭ دادىسىغا بۇ توغرۇلۇق ئېغىز ئاچماسلىقىدا ئەلۋەتتە باشقا سەۋەبمۇ يوق ئەمەس. ئۇنىڭ تويدا ھېلىقى پاراكەندىچىلىك يۈز بەرگەندىن كېيىن، ناھايىتى تەستە قۇدىلاشقان بۇ ئىككى ئائىلىنىڭ مۇناسىۋىتىدە يىمىرىلمەس بىر ھاڭ شەكىللىنىپ قالدى. سالىھ تۆرەم، رابىيەم خېنىملار كېلىن كۆچۈرۈشكە كەلگەن ئايال قۇدىسىنىڭ ھېلىقىدەك غەلىتە ياسىنىشى، ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئۇ ئارزۇلۇق خوتۇنىنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمەسلىكى دېگەندەك بىر قاتار مۇقامدا يوق ئىشلارنى قوبۇل قىلالماي تۇرغاندا، نېرۋىسىدىن ئازغان يادىكار خېنىم تۈيۈقسىز توي ئەھلىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ، ئالىجوقا سۆزلەپ توينى پاتىپاراقچىلىققا سېلىۋەتتى. سالىھ تۆرەملەرنىڭ مېھمانلىرىنىڭ ئالدىدا بۇ كاتتا باي قۇدىسىنىڭ ئائىلىۋى سورۇقچىلىقى ئاشكارا بولدى. تەقۋالىق، قائىدە ـ يوسۇن جەھەتتە ئابرۇيغا ئىگە تۆرەمنىڭ قانداق ئادەم بىلەن قۇدىلاشقانلىقى، رەنانىڭ قېينىناتا بولغان ھەمدۇللا ھاجىنىڭ نەچچە خوتۇنى بارلىقى توغرىسىدىكى سۆز ـ چۆچەك ئەنجان كوچىسىدىن ھالقىپ پۈتۈن شەھەرگە پۇر كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى ئائىلىنىڭ مۇناسىۋىتى توي بىلەن تەڭ ئاخىرلاشتى. ئەلۋەتتە، ئايخېنىمنىڭ ئوينىغان ئويۇنى ئۇچۇن ئاز ـ تولا تەنبىھ بېرىپ قويغان ئەنقەر بىلەن دادىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغىمۇ ئارازچىلىق چۈشتى. ئۇ شۇ كۈنى توي ئەھلىنىڭ ئالدىدىن ئانىسىنى ياندۇرۇپ چىقىپ ئايخېنىمنىڭ ئالدىغا ئاپارغان، ئاچچىقىنى باسالماي ئۆگەي ئانىسىغا تەنبىھ بېرىپ قويغانىدى. شۇ ئىشلار تۈپەيلى ھەمدۇللا ھاجى بىلەن قۇدىلىرى ئوتتۇرىسىدا يېرىكچىلىك داۋاملىشىپ كېلىۋاتاتتى.

ئەمدى كېلىپ بۇ ئىش يۈز بەردى. ئەمدىلا بۇ دۇنياغا كۆز ئاچقان بىر نارەسىدە بوۋاق ـــ ئەنقەرنىڭ نارەسىدە ئوغلى كېسەل كارىۋىتىدا بىھوش ياتقان ئانىسىنىڭ يېنىدىن يوقاپ كەتتى.

ئونىنچى باب

45

تۈيۈقسىز يۈز بەرگەن بۇ بەختسىزلىك ئەنقەرنى گاڭگىرىتىپلا قويدى.

ئەنقەرنىڭ بۇ دۇنياغا ئەمدىلا كۆز ئاچقان ئوغلىنى كىمدۇر بىرسى دوختۇرخانىدىن كۆتۈرۈپلا چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى، تەن ـ تەنلىرى ئازاب ئوتىدا توختاۋسىز كۆيمەكتە. ئېھتىمال ئۇنىڭ يۈرىكى قان بىلەن گۆشتىن پۈتكەن يۈرەك بولماستىن، بەلكى بىر پارچە تاش بولغان بولسا، بۇ كۆيۈش ئۇنچە ئېغىر، ئۇنچە ئازابلىق بولمىغان بولاتتى. لېكىن، يۈرەك دېگەن ھامان يۈرەك ئىكەن، ئۇنىڭ كۆيۈك ئازابى مەڭگۈلۈك بولىدىغان گەپ ئىكەن.

ئەنقەر جاھانكەزدى دەرۋىشتەك كوچىلارنى، بازارلارنى كېزىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ ئۆسۈك چاچلىرى چۈڭۈلغان، ھەپتىلەپ ئۈستىرا تەگمىگەن ساقاللىرى كىرپىنىڭ تىكىنىدەك دىردىيىپ تۇراتتى. ئىلگىرى قاچانلا قارىسا پاكىز، رەتلىك تۇرىدىغان كىيىم ـ كېچەكلىرى خېلىدىن بېرى ئالماشتۇرۇلمىغاچقا، ئۇنىڭ تەق ـ تۇرقى شەھەر سەرگەردانلىرىغا ئوخشاپ قالغانىدى.

قاباھەتلىك چۈشتەك تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن بۇ ئىش ئەنقەرنىڭ تۇرمۇشىنى، ھايات قارىشىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋەتتى. ئۇ بۇ ئىشتا ئۆزىنى ئەيىبلەيتتى. ئاشۇ نەس باسقان تېلېفوننى ئالمىغان بولسام، رەنانىڭ ئەھۋالى تۇراقلاشقۇچە دوختۇرخانىدىن ئايرىلمىغان بولسام، مۇشۇ ئىش يۈز بەرمەيتتى، دەپ ئويلايتتى.

ئۇ يەنە پۇل بىلەن ياش، چىرايلىق خوتۇنىدىن باشقا ھېچنېمە خىيالىغا كىرىپ چىقمايدىغا دادىسىدىن، بالىلارنىڭ ھېچقانداق ئىشىغا كۆيمەيدىغان خانىشىنى ئاغرىناتتى. ئۇنىڭچە بولغاندا، رەنا تۇغۇت ئۇستىدە بولغاندىكىن، دادىسىنىڭ، ئائىلىدە ئانا رولىنى ئۆتەۋاتقان خانىشىنىڭ دوختۇرخانىغا كېلىپ ئەھۋال سوراپ قويۇشى لازىم ئىدى. مانا ئەمدى ئۇ يامغۇردەك تۆكۈلۈپ يىغلاۋاتقان رەناغا يۇز كېلەلمەيتتى. ئەلەم، غەزەپ دەستىدىن زۇۋانسىز تۇرغان قېينىئاتىسى سالىھ تۆرەمنىڭ كۆزىگە ئۇدۇل قارىيالمايتتى. رەنانىڭ ياستۇقىنىڭ بېشىغا جايناماز‌نى سېلىۋېلىپ ناله قىلىۋاتقان قېينىئانىسىغا ئىككى ئېغىز چىرايلىق گەپ بىلەن تەسەللى ئېيتىشقا ئەسلا يۈزى يوق ئىدى.

ساقچىلار قاتتىق چۆچۈدى. بۇ شەھەردە دوختۇرخانىدىن بوۋاق يوقاپ كەتكەنلىك دېلوسى ئۇلارنىڭ خاتىرىسىگە تۇنجى بولۇپ پۈتۈلدى. بىراق، نەچچە كۈندىن بۇيانقى تەكشۈرۈشتە دوختۇر، سېستىرالار ياكى كېسەللەر، كېسەل باققۇچىلار يوچۇن ئادەمنىڭ بۇ يەردىن باشقىلارنىڭ بالىسىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتكەنلىكىگە دىققەت قىلمىغان. پەقەت دوختۇرخانىنىڭ كۆزىتىش ئۈسكۇنىسىنىڭ سىن خاتىرىسىدە بېشىغا قىزىل گاز ياغلىق ئارتىۋالغان بىر ئايالنىڭ بالا كۆتۈرگىنىچە ئادەملەر ئارىسىدىن ئۆتۈپ كارىدوردا ئالدىراپ ـ تېنەپ ماڭغان، لېفىتقا چۈشمەي، پەشتاق ئېغىزىغا بۇرالغان كۆرۈنۈشى ساقلىنىپ قالغانىدى. بۇ بىردىنبىر يېپ ئۇچى ئىدى. لېكىن، سىنىغا چۈشكەن گۈمانلىق ئايال بوۋاقنى پەپلەۋاتقاندەك يۈزىنى ئۇنىڭغا يېقىن تۇتۇۋالغاچقا، چىرايى ئېنىق كۆرۈنمەي قالغانىدى. گۈمانداركىنىڭ بېشىدىكى قىزىل ياغلىقىدىن باشقا پاكىت قىلغۇدەك نىشان يوق ئىدى. ئارىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتتى. ھازىرغىچە بوۋاقنىڭ ئىز ـ دېرىكى بولمىدى. ساقچىلار دېلو تۇرغۇزۇش، كۆز ـ قۇلاق قويۇش، ئەھۋال كۆزىتىشتىن باشقىغا ئامال قىلالمايۋاتاتتى.

قەلبىنى خىيال، غېرىبلىق تۇيغۇسى چىرمىۋالغان ئەنقەر بىر ئاشخانىنىڭ پەشتىقىدا ئولتۇرۇپ قولىدىكى تاماكىسىغا ئوت ياقتى. بۇ يەر كونىشەھەرگە تۇتىشىدىغان تار كوچا ئېغىزىدىكى مەدىكار بازىرى بولۇپ، قەددى يادەك ئېگىلىپ تۇگۈلۈپ تۇرغان نۇرغۇن كىشىلەر تەرەپ ـ تەرەپكە ئۇمتۇلۇپ ئىش كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. ئەنقەر تاماكىسىنى شورىغاچ، كۆز ئالدىدىكى ئادەملەرگە قاراپلا قالدى. بۇ ئادەملەرنىڭ تۇرقى شۇنچىلىك رەزگى، ساقال ـ بۇرۇتىغا ئۇستىرا تېگىپ باقمىغىلى ئۇزاق بولغان بولسىمۇ، روھى خېلىلا ئۇستۇندەك قىلاتتى. ئۇلار بىر ـ بىرىگە قاراپ چاقچاق قىلىشاتتى. قانداقتۇر بىر ئىشلىرى توغرىسىدا ھېكايەت ئېيتىشاتتى. ھەتتا بەزىلىرى ئاغزىنى كالچايتىپ قانداق قىلغاندا يېڭى تونۇشۇپ قالغان ئاياللارنىڭ كۆڭلىنى ئۇتقىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا بىرنېمىلەرنى دېيىشۋاتاتتى. شۇنداق، شۇ تاپتا ئەنقەرگە قارىغاندا ئۇلارنىڭ روھى كۆتۈرەڭگۇ كۆرۈنەتتى. ئېھتىمال ئۇلارنىڭ ئەمدىلا بۇ دۇنياغا كۆز ئاچقان بوۋىقىنى بىراۋ ئېلىپ قاچمىغاندۇ. ئېھتىمال ئۇلار بىر كۈن تاپقىنىنى ئىككىنچى كۈنىگە ئېشىنالمىسىمۇ، ھاياتىدا ئۆزىگە، ئايالىغا، قېيىنئاتا ـ قېيىنئانىسىغا يۈز كېلەلمەيدىغان ئىشلار يۈز بەرمىگەندۇ. ئۇلارنىڭ دادىسى كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرىپ ئانىسىنىڭ كۆز ئالدىدا ياش، چىرايلىق خوتۇن ئېلىۋالمىغاندۇ، روھىي زەربىدىن مەجرۇھ بولغان بالىلىرىنىڭ ئانىسىنى تاشلىۋەتمىگەندۇ، ياكى ئۇلارنىڭ دادىسىنى بالىلىرىدىن قىزغىنىدىغان ئۆگەي ئانىلىرى يوقتۇر.

ـــ ئەكېلە، ئاداش، تاماكاڭدىن بىر شورىۋالاي!

ئۆتۈنۈش بىلەن دوستانىلىك ئارىلاشقان ئاۋاز بىلەن تەڭ، قاداق، يېغىر باسقان قوپال بىر قول ئەنقەرگە تەڭلەندى. ئەنقەر بىرئاز چۆچۈگەندەك قىلىپ ساقال باسقان ناتونۇش چىرايغا قارىماستىن يېنىدىن قېپى مىجىلىپ كەتكەن تاماكىسىنى

چىقاردى ـ دە، ئۇنىڭغا ئۇزارتتى:

ـــ مانا، ئېلىشسىلا.

ناتونۇش ئادەم تاماكىنى توم كالپۇكلىرى ئارىسىغا قىستۇرۇپ ئېگىشتى ـ دە، تاماكىنىڭ ئۇچىنى ئەنقەرنىڭ تاماكىسىنىڭ ئۇچىغا تەگكۈزۈپ ئوت تۇتاشتۇردى. ئاندىن كونا تونۇشلاردەك ئەنقەرنىڭ يېنىغىلا زوڭزىيىپ، دېدى :

ـــ رەھمەت، ھە ئاداش، ـــ ئۇ خۇمارى ئەدەپ كەتكەندەك تاماكىنى راسا قېنىپ ئىككى شورىغاندىن كېيىن، ئەنقەرگە سىگار كۆزىدە قاراپ سورىدى، ـــ سىلە نېمە كەسىپ قىلىسىلە؟ تامچىمۇ، لايچىمۇ ياكى ئەۋرەز تازىلامسىلە؟

ئەنقەر بىر يېرى تۇيۇقسىز ئاغرىپ كەتكەندەك، غۇۋزىدە بىر تۇرۇلدى ـ يۇ، يەنە تېزدىن ئەسلىگە كەلدى. قولىدىكى تاماكا قالدۇقىنى بارماقلىرى بىلەن بېسىپ ئۆچۈرۈپ، بۇ ناتونۇش كىشىگە تىكىلدى:

ـــ ئۆزۈڭلا قىياس قىلىڭلا، زادى نېمە كەسىپ قىلىدىغاندەك تۇرىمەن؟

ـــ ئېزىلىپ ئولتۇرۇشۇڭلىدىن قارىسامغۇ، بەئەينى بىر ئاقىنانچىدەك كۆرۈنىدىكەنسىلە. لېكىن، ئاقىنانچى ئادەم بۇ كوچىدا كۈن ئالالمايدۇ، قىلغۇدەك ئىش تېپىلسىلا، جان تىكىپ ئىشلەيدىغان گەپ... قارىغاندا، سىلە يېڭى كەلگەن ئوخشايسىلە؟

ئەنقەر مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

بىر چاغدا «خانتاجى» ماركىلىق تىللا رەڭ پىكاپ ئۇلارنىڭ ئالدىدىلا توختىدى. ماشىنىدىن چۈشكەن ئالىپتە باي دانلاققا چۈشكەن قۇشقاچتەك گۈررىدە ئەتراپىغا ئولاشقان مەدىكارچىلارغا قاراپ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ:

ـــ ماشىنىغا يۈك بېسىشقا ئالتە ئادەم لازىم... قاششاق، ئىش خۇشياقماسلىرىڭلار نېرى تۇرۇڭلار !

بۇ ئالىپتە باي ھەمدۇللا ھاجى ئىدى. ئەنقەر دادىسىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ھەم ئۆزىنى دالدىغا ئالماقچى بولدى. لېكىن،

ئارىلىق بەك يېقىن، دادىسىنىڭ كۆزى مۇشۇ تەرەپتە بولغاچقا، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ئۇچرىشىپ قالدى.

ئۇلار بىر - بىرىگە تىكىلگىنىچە بىر پەس تۇرۇپ قالدى.

ئەنقەر بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، دادىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى ھەم شۇنداق دەيدىغانلىقىنى بىلىپ ماشىنىغا چىقتى.

ھەمدۇللا ھاجى ئەتراپىغا ئولىشىپ تۇرغان ئادەملەر ئارىسىدا جانلىقراق كۆرۈنگەن بىرسىگە:

— ئىشقا پەم - پاراسىتى بار نوچىدىن بەشنى ئېلىپ، تەرەققىيات رايونى يېغاچ ماتېرىياللار زاۋۇتىغا بېرىڭلار، ئىش ھەققىگىلارنى ئوبدان بېرىمەن، — دەپ گەپ تاپىلىغاندىن كېيىن ئىلياسقا بۇيرۇق قىلدى، — كەينىمىزگە يانايلى!

ئۇلار شەھەر ئىچىدىن چىقىپ، جەنۇبقا قاراپ بىردەم ماڭغاندىن كېيىن تەرەققىيات رايونىغا بۇرالدى.

ئەنقەر ماشىنىنىڭ كەينى ئورۇندۇقىدا ئۇن - تىنسىز ئولتۇراتتى. ھازىر دادىسىنىڭ كەيپىياتى ناچار، قىلمۇاتقان ئىشىغا جىددىي قارىغاچقا، دەمالىققا ئونىگىغا گەپ قىلىشقا چولىسى يوقتەك كۆرۈنەتتى.

دادا - بالا بەئەينى ھېلىلا مەدىكار بازىرىدا ئۇچرىشىپ قالغان ناتونۇشلاردەك ئۇن - تىنسىز ھالدا زاۋۇت قورۇسىغا كىرىپ كېلىشىگە، ھاجىنىڭ يانفونى سايراپ كەتتى. ئۇ يانفونىنى قولىقىغا تۇتۇپ، قارشى تەرەپكە جاۋاب قايتۇردى:

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، خېنىم... ئوبدان، ئوبدان... ئۆزلىرىنىڭچۇ؟ — ھاجىنىڭ چىرايىغا كۇلكە يۈگۈرۈپ، ئاۋازى سىپايىلىشىپ قالدى، — ھە... ھازىرلا بېرىشىم زۆرۈرمىدى، ئىشلار بىسىقىپ قالدى، قولۇم سەل ئارىسال بولغاندا بارسام بولمامتى؟ ھە... ھازىر بارمىسام بولمايدىغان ئىش بولسا، باراي، خېنىم. ماقۇل ھە، ھېلى كۆرۈشەيلى...

ھاجى قارشى تەرەپ بىلەن سۆزلىشىپ بولۇپ، ئەنقەرگە بۇرالدى:

— ماۋۇ ئالدىراشچىلىقنى قارىمامدىغان، بىر - بىرىدىن ئالدىراش ئىشلار... ماڭا قايلا، بالام، بۇگۈن ئىچكىرىگە يولغا سالمىدىغانغا ئۇچ ماشىنا خام پەنەركە تەييار بولغان. ئۆزىمىزدىن ئادەم بولمىغاچقا، بۇ زاۋۇتنىڭ ئىشلىرى تازا يۇرۇشمەي، ئۆزۈم چېپىپ يۈرىمەن... لېكىن مېنىڭ ھازىر تازا ئالدىراش ئىشىم چىقىپ قالدى. شۇڭا، مەدىكار بازىرىدىن كېلىدىغانلارنى سەن ئىشقا سېلىپ تۇر. قالدى گەپلەرنى مەن قايتىپ كەلگەندە مۇڭدىشايلى، بولامدۇ؟

ئەنقەر ئۇندىمەستىن ماشىنىدىن چۈشتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ گەپكىمۇ، ئىشقىمۇ تاۋى يوق ئىدى.

قاراڭ بۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرىنى، ھەممە ئادەم ئۆز ھەلەكچىلىكىدە ئالدىراش ئىدى. دادىسى ئۇنىڭدىن: نېمە بولدۇڭ، بالام، تېلېفون قىلسام نېمىشقا ئالمايسەن، روھىڭ نېمانچىلا چۈشۈپ كەتتى، بېشىڭغا نېمە كۈن كەلدى، قورسىقىڭ ئاچمۇ، توقمۇ، بالام؟ دەپ سوراپ قويسىچۇ كاشكى!

تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپ كەينىگە بۇرىلىپ چىقىپ كەتتى. ئەنقەر بۇ كاتتا پىكاپنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بۇ دۇنيادىن قېچىپ كەتكۈسى، مال - دۇنيا، ئەيش - ئىشرەت، ھىيلە - مىكىر، سۈيىقەست، تەڭقىسلىق، ئازاب - ئوقۇبەتتىن مۇستەسنا بولغان باشقا بىر دۇنياغا كەتكۈسى كەلدى...

46

بۇ ھېلىقى قەدىمىي كوچا ئىدى. بۇ كوچىنى ھەممە كىشى «خان كوچىسى» دېيىشەتتى. بۇ ئېھتىمال نەچچە يۈز يىللار ئىلگىرى بۇ كوچىدا خان ئوردىسى بولغانلىقى، خان جەمەتى ياشىغانلىقى، خانىڭ ئايىغى تەگكەن كوچا بولغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن.

تىللا رەڭ پىكاپ خان كوچىسىغا كىرىپ كەلدى. بۇ كوچا

هازىرقى يېڭى كوچىلارغا قارىغاندا ھەقىقەتەن تار، قىستاڭچىلىق بولسىمۇ، لېكىن بۇ كوچىدا چوڭ بولغان كىشىنىڭ يۈرىكى، تۇيغۇلىرى يەنىلا كەڭ ـ ئازادە دۇنيادا كېتىۋاتقانىدەك بىر خىل ئىللىقلىقنى، خاتىرجەملىكنى ھېس قىلاتتى.

ھەمدۇللا ھاجى ماشىنىنى كوچىدىكى بىر قولتۇقتا توختاتتى ـ دە، قىيا ئوچۇق تۇرغان دەرۋازىدىن ئىچكىرىگە كىردى. ماشىنىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان ھامان ھەمىشە گۈلدەك ئېچىلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىدىغان ئايخېنىم ھۇجرا ئۆيىدە تۇغۇتلۇق ياتاتتى.

ـــ ئەجەبمۇ سەت بولدى، ئالدىلىرىغا چىقالمىدىم، ھاجىم، ـــ ئايخېنىم ھاجىنىڭ سالاپىتى ئالدىدا ئۆيالغانىدەك، ئورنىدىن قوزغىلىپ ئۆرە بولماقچى بولدى. ھاجى ئايالنىڭ باش تەرىپىگە سېلىنغان تەتىلا كۆرپىگە جايلاشقاچ، ئۇنى قوزغالماسلىققا دەۋەت قىلدى:

ـــ بولدى، مىدىرلىمىسلا. ئورۇنلىرىدىن تۇرۇۋالسىلى شامالداپ ئۆزۈلۈپ قالسىلا، خېنىم ! ـــ ئۇ ياستۇقنى سەل كۆتۈرۈپ، ئايالغا مېھرىبانلىق قىلىۋاتاتتى. ئاندىن ئايالنىڭ يېنىدا ياتقان بىر جۈپ بوۋاققا قاراپ سورىدى، ـــ ۋاي كۆرسىلە ما ئىشنى، قوشكېزەك تۇغۇپلا ـ دە !

ـــ ھەئە، ـــ دېدى ئايخېنىم مەمنۇنلۇق بىلەن كۈلۈمسىرەپ، ـــ خۇدايىم تىلىكىمگە يەتكۈزۈپ بىر ئوغۇل، بىر قىز ئاتا قىلدى، دېسە !

ـــ شۇنداقمۇ، تېخى ! ـــ ھاجى ھاياجىنىنى باسالماستىن تىزلىنىپ ئېچىشكىنىچە بوۋاقلارغا سەپسالدى. بوۋاقلار كۆزلىرىنى چىڭ يۇمغىنىچە ئۇيقۇغا كەتكەن بولۇپ، بۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرىدىن خەۋەرسىز ئىدى. ھاجى ئىككى بوۋاقنى تەڭلا قۇچقىغا ئېلىپ ئۇلارنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش ئەتلىك، بۇدرۇق تۇرقى، سۈتتەك ئاپپاق چېھرىنى ماختىدى، ئاندىن ئايخېنىمغا قاراپ، ـــ مۇبارەك بولسۇن، خېنىم ! ـــ دېدى.

— ئۆزلىرىگىمۇ مۇبارەك بولسۇن، ھاجىم ! ئىككىمىزنىڭ رىزق نىكاھىمىز قوشۇلغاندىن بېرى شۇنچە تىلەپمۇ ئوغۇل تۇغۇپ بېرەلمىگەنسىدىم، مانا ئەمدى ھەر جەھەتتىن كامالەتكە يېتىپ تازا قىران بولغان مەزمۇت چاغلىرىدا پاقلانىدەك ئوغۇلغا ئاتا بولدىلا.

— رەھمەت، ئۆزلىرىگە !

ئۆي ئىچىنى بەخت، خۇشاللىق تۇيغۇسى ئەسىر قىلدى.

— قاچان يەڭگۇالدىلىكىن؟

— ئۈچ كۈن بولدى.

— دوختۇرخانىدىمۇ؟

— ياق، ئۆيدە.

— قانچە قىينالغاندىلا، خېنىم. تېلېفون قىلغان بولسىلىرى ماشىنا ئەكېلىپ دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارماسمىدىم؟

— شۇنداق قىلايمۇ دېگەن، لېكىن ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلىشنى بىئەپ كۆردۇم. يەنە بىر تەرەپتىن، يامان كۆز، يامان سۆزدىن قاچتىم. تالادا سۆرىلىپ يۈرگىنىمنى ياتلار كۆرۈپ قالسا، نېمە دەيدۇ...

— خەقنىڭ گېپىدىن قورقۇپ ئۆيدىن چىقماي ئولتۇرغىلى بولماس !

— شۇنداق بولسىمۇ دوست ـ دۇشمەندىن ئېھتىيات قىلدىم.

— ھەي... سىلىنىڭ خۇپيانىلىكىكە ئادەتلەنگەن مۇشۇ مىجەزلىرىزە... كىم تۇغۇت ئانىسى بولدى؟

— بىر نەۋرە سىڭلىم. ئاي ـ كۈنۈم يېقىنلاشقاندىن بېرى سەھرادىن چاقىرتىپ يېنىمغا ئەكىرىۋالغان.

— ئەمىسە كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— كۆكتات ئەكىرگىلى چىقىپ كەتكەن، يانار چېغى بولدى.

شۇ ئارىدا گېپى بولۇۋاتقان سىڭىل كىرىپ، ھاجىغا سالام قىلدى. ئۇ قىرىق ياشلار ئۆچۈرىسىدىكى ئايال بولۇپ، ئىش ـ

ھەربكىتى قوپالراق بولسىمۇ، ئايىغى چاققان كۆرۈنەتتى.

ــ مەن ھازىرلا قىلىپ بېرىدىغان قانداق ئىش بار؟ ــ دەپ سورىدى ھاجى يىرىك تۈك باسقان توم بىلىكىدىكى ئالتۇن سائىتىگە قاراپ قويۇپ. ئايخېنىم ھاجىنىڭ كۆزلىرىگە ئىلتىجا بىلەن تىكىلدى:

ــ بالىلارغا ئىسسىق قويۇپ بېرەرمىكىن، دەپ ئويلىغانىدىم.

ــ ھوي، راست... ــ ھاجى مۇھىم بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك ئۆيىنىڭ تورۇسىغا تىكىلدى. بىر پەس ئويلانغاندىن كېيىن دۇدۇقلاپقىنا ئاغزىنى ئۆمەللىدى:

ــ ئوغلىمىزنىڭ ئىسمى ئىلىيار، قىزىمىزنىڭ ئىسمى ئەلنىگار بولسا، قانداق؟

ئايخېنىم ھاجىنىڭ كاتتا ئىلتىپاتىغا ئېرىشكەن چاغلىرىدىكىدەك خۇشال بولۇپ ژىلىقلاپ كۈلدى:

ــ ژىيەي، ھاجىم... مەن ئاي ـ كۈنۈم يېقىنلاشقاندىن بۇيان شۇنچە ئويلاپمۇ ھەم ئىككىمىزنىڭ ئىسمى زاتىغا يېقىن كېلىدىغان، ھەم بىر تۇغقان قېرىنداشلىرىنىڭ ئىسمىغا ئوخشاپ قالمىغۇدەك ئىسىم تېپىپ بولالماي بېشىم قاتقانىدى. سىلى ئالدىن ئويلاپ كۆڭۈللىرىگە پۈكۈپ قويغاندەك ئەجەب يېقىملىق ئىسىملارنى قويۇپ بەردىلىغۇ ! شەھەر كۆرگەن، ئادەم بىلەن ئارىلاشقان ئادەم دېگەننىڭ نەزەر دائىرىسى كەڭ، بىلىمى شۇنداق مول بولىدىغان ئوخشايدۇ !

ھاجى كۈلۈپ قويدى. ئۇ، دۇنيادىن خەۋەرسىز ئۇخلاۋاتقان بىر جۈپ بوۋاقنى قاراپ، بىر ھازا ئولتۇرۇپ كەتتى. كېيىن بىر ئىش ئېسىگە كەلگەندەك سورىدى:

ــ ئەلسەنەم ئۆيدە يوققۇ؟

ــ يادىلىرىدىن چىقىپ قالمىغاندۇ، ئۇنى بۇ يىل مەكتەپكە بەردۇق، ھاجىم.

ــ ھە راست... ھە... ئۇ ھازىر قانداقراق، مەكتەپكە خېلى كۆنگەنەكمۇ؟ كوچىدىكى مەكتەپنى قىسقارتىپ، يېڭىشەھەردىكى

باشقا مەكتەپكە قوشۇۋەتكەندىن كېيىن ئارىلىق يىراق بولۇپ قالغاندەك تۇرامدۇ نېمە؟

— شۇنداق بولدى، دەسلەپتە ئاپىرىپ ـ ئەكېلىپ بولالماي راسا قىينالدۇق. كېيىن ھەقەمسايىلەرنىڭ يۇقىرى يىللىقتىكى بالىلىرىغا قوشۇپ يولغا سالدىم. كەچتە شۇ بالىلار ئالغاچ كېلىدۇ. ھازىر ھەر ھالدا كۆنۈپ قالدى.

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ يانفونى توختىماي سايراپ تۇراتتى. بىرسىنىڭ گېپىگە جاۋاب بەرسە، يەنە بىر گەپ چىقاتتى. بەزى ئىشلار تېلېفوندا ئورۇنلاشتۇرغىلى بولمىدىغان ئىشلار ئەمەس ئىدى. شۇڭا، ئۇ بىرئاز ئالدىراپ قالدى. ئايخېنىمنىڭ داستىخىنىغا ساقلىماستىن ئورنىدىن تۇردى:

— نەچچە كۈندىن بېرى سەل ئالدىراش بولۇپ قېلىۋاتىمەن. ئەنقەر جېنىمغا ئوبدان ئەسقېتىۋاتقان، لېكىن ئۇ كىچىككىنە كېلىشىمەسلىك بىلەن ھەممە ئىشنى تاشلاپ، بىر قاشقا چىقىۋالدى. شۇڭا، مەن ماڭاي. بالىغا ئىسسىم قويىدىغان ئىشنى جۇمە كۈنىگە قالدۇرايلى. جۇمەدىن كېيىن مەسچىت جامائىتىنى چىللاپ ئات تويى قىلىپ، ئاندىن ئەزان ئېيتىپ ئىسسىم قويايلى، — ھاجى سۆزلىگەچ خورما رەڭلىك خۇرۇم قول سومكىسىنىڭ سىيرىتمىسىنى ئاچتى. يۈز يۆنلىك پۇلدىن ئون نەچچە ۋاراقنى ئايرىپ ئېلىپ ئايخېنىمنىڭ ياستۇقى يېنىغا قويدى، — مەسىلە، ئۆزلىرىنىڭ، بالىلارنىڭ كەم ـ كوتىلرى ئۈچۈن خەجلەپ تۇرسىلا. يەنە چۈشتىن كېيىن بازارغا بالا چىقارتىپ قارا قوچقاردىن بىرنى ئالدۇرۇپ ئەۋەتەي، ۋاقتىدا تېرىگە چۈشۈپ، تۇغۇتتىن مەزمۇت قوپسىلا.

— رەھمەت، ھاجىم، خۇدايىم دۆلەتلىرىنى تېخىمۇ زىيادە قىلار!

— دېگەنلىرى كەلسۇن، خېنىم. لېكىن، سىلى قاچانغىچە ماڭا مۇشۇنداق تۇزۇت قىلارلا، — ھاجى بوۋاقلارغا مېھرى بىلەن قاراپ قويغاندىن كېيىن، سومكىسىدىن ئاۋازى بېسىلماي قالغان يانفوننى ئالغاچ تاشقىرىغا ماڭدى.

47

ئەنقەرنىڭ بىر چەتكە چىقىۋېلىشى ھاجىنى راستلا ھالسىرىتىپ قويدى، ئۇ شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى ئوغلىنىڭ بۇنچە مۇھىم ئىكەنلىكىنى ئويلاپ باقمىغانلىقىدىن، مانا ئەمدى ئوغلى ئىشقا كەلمەي قويۇۋېدى، ھەممە بالاغا ئۆزى قالدى. بۇنى ئاز دەپ تارماق شىركەتلەرنى بىر گەۋدىلەشتۈرۈپ تۇرغان ئۇچۇر سىستېمىسى، بوغالتىرلىق ئىشلىرىمۇ پالەچ ھالغا چۈشەي دەپ قالدى، ئۇ بالىدا نېمە سىر بارىكىنىتاق؟! ئۇ قەيەردە بولسا شۇ يەرنىڭ ئىشلىرى جانلىنىپ كېتەتتى، مانا ئەمدى...

ھارغان، چارچىغان ھاجى بۇگۈن بىر قارارغا كەلدى، ئەنقەرنى تېپىپ ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشمەكچى، ئوغلىنىڭ ئىدىيەسىدىكى مەسىلىنى ھەل قىلىپ ئارىنى ئوچۇق قىلماقچى، شىركەتنىڭ ئىشلىرىنى ئۆز ئىزىغا سالماقچى بولدى.

ئەنقەر دوختۇرخانا ئىچىدىكى گۈللۈكتە ــ چاچ رەڭ سىرلانغان ئىككى كىشىلىك ياغاچ ئورۇندۇقتا يالغۇز ئولتۇراتتى، ئۆتكەن ـ كەچكىنلەرگە سىنچىلاپ قارايتتى، بولۇپمۇ بوۋاق كۆتۈرۈۋالغان ئاياللار ئالدىدىن ئۆتكۈدەك بولسا، ئۆزىنىڭ ئوغلىنى ئېلىپ قاچقان نامەلۇم ئازغۇن ئايال ناشۇكۇرلۇكتىن قىلىپ سالغان ئىشىغا ۋىجدان ئازابى تارتىپ، پۈشايمان قىلغان، تۇۋا قىلىپ كەينىگە يېنىپ كېلىپ قالىدىغاندەك، بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىدىن ــ ئەنقەردىن گۇناھىنى تىلەيدىغاندەك، ئاجايىپ بىر خىل تۇيغۇ ئىلكىدە پىكىر ـ خىياللىرى قاناتلىنىپ كېتەتتى. ئاھ، ياراتقان خۇدا، ئازغۇن بەندىلەرنىڭ كۆڭلىگە ئىنساب بېرىپ، شۇنداق بىر مۆجىزە يۈز بېرىپ قالغان بولسا قانداق ياخشى بولاتتى ـ ھە ! ناۋادا شۇنداق بولۇپ قالسا، ئەنقەر ئۇ ئايالنىڭ ئېزىپ ـ تېزىپ سادىر قىلغان گۇناھىدىن ئۆتكەن بولاتتى، ساقچىلارغا مۇراجىئەت قىلىپ،

بىچاره ئازغۇن ئايالنى قاماقتىن، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ئەيىبلىشىگە يوللاشتىن كەچۈرۈم قىلىشنى ئۆتۈنگەن بولاتتى. ھەتتا بالىسىنى قايتا كۆرەلىسە، ئۇ ئاشۇ ئايالنىڭ پۈتلىرىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ يىغلاپ رەھمەت ئېيتىشقىمۇ رازى ئىدى.

ئەنقەرنىڭ كۆز ياشلىرى ئالدىدىكى چىملىقنى نەملىدى... كۈنلەر ئۆتىۋەردى، ئۇ ھۆرمەتكە سازاۋەر، ئەمما مىجەزى تەرسا‌راق كەلگەن قېينىئاتىسىغا ئۈدۈل بولالمىدى، بالا دېسە جېنىنى بېرىدىغان قېينىئانىسىدىنمۇ قېچىپ يۈردى. توققۇز ئاي قورساق كۆتۈرۈپ ئاخىر جان تالىشىپ تۇرۇپ يەڭگەن، ئەمما بالىسىنى كۆرەلمەي ئارماندا قالغان رەناسىغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلمەيتتى.

رەنا ئەمدى تۇغالمايتتى، بۇ گەرچە تەقدىرنىڭ ھۆكمى بولمىسىمۇ، دوختۇرنىڭ سۆزى ئىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ، ئۇ تۇغۇت ئوپېراتسىيەسى قىلىندى، بۇ بىر ئايالنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق تۇغۇتى ئۇچۇن بېرىلگەن ئېغىر ئاگاھلاندۇرۇش... ئەنقەر رەنا بىللە ئۆتىدىغان كېيىنكى ئۆمرىنى يوقاپ كەتكەن ئوغلىنىڭ ئوت ـ پىراقىغا باغلاپ ئازابلىق خىياللارغا غەرق بولدى.

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئاڭلىغىنى توغرا چىقتى، ئەنقەر دوختۇرخانىدا كۆزلىرىنى ياشلاپ ئولتۇراتتى. ئۇ دادىسىنى كۆرۈپ ئاستا ئورنىدىن تۇردى، گۈناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان ئادەمدەك بېشىنى سالغىنىچە دادىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ئوغلىنىڭ ئازابلىق ئەھۋالىنى كۆرۈپ، ھاجىنىڭ ۋۇجۇدى تىترىدى. ئىچ ـ ئىچىدىن بۇقسۇپ تۇرغان ئاچچىق، غەزەپلىك ھېسسىياتى شەھەر ئاسمىنىدىكى ئېگىز تۇرخۇندىن بوشلۇققا چىقىپ ئاستا ـ ئاستا تاراپ كەتكەن قارا تۇتۇندەك تەدرىجىي سۇسلىشىپ قالدى. ئەنقەر گەرچە ئۆزىنىڭ خاپىلىقىنى، شەخسىي ھېسسىياتىنى دەپ چوڭ ئىشقا ـــ شۇنچە چوڭ شىركەتنىڭ ئىشلىرىغا دەخلى يەتكۈزۈۋاتقان بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا

هاجىنىڭ ــ شەھەردىكى تۆتىنىڭ بىرسى سانالغان ھەمدۇللا هاجىنىڭ ئوغلى ئىدى. هاجى ئۇنى ئوغۇلىنىڭ تۇنجىسى دەپ كۆزىنىڭ قارىچۇقىغا دەسستىپ چوڭ قىلغانىدى.

ــ يۈرە، ماشىنىغا چىق، ــ دېدى هاجى سىلىق ئاۋازدا، ــ بىر يەرگە بېرىپ تاماق يېيىشكەچ پاراڭلىشايلى.

ئەنقەردىن سادا كەلمىدى. ئولتۇرغان يېرىدىنمۇ مىدىرلىمىدى.

ــ مەن ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن، جۇما!

ئەنقەر دادىسىنىڭ تۇۋلاشلىرىدىن بىرئاز چۆچۈگەندەك قىلدى. ئۇنىڭغا لاپپىدە قاراپ قويۇپ سەل ئارىسالدى بولغاندىن كېيىن، ئادەم كۆپ يەردە ئۇنىڭ بىلەن گەپ تەرگىشىپ قېلىشتىن ئېسەنگىرىگەندەك، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ماشىنىغا چىقتى. گادىرماچ بولۇپ كەتكەن كاللىسىدا بىر تالاي سوئال پەيدا بولدى. پاراڭلىشايلى! دادام بىرەر چوڭ ئىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ مېنى ئىزدەپ كەلگەندىمۇ؟ ئۇ بۇ باش ـ ئايىغى كۆرۈنمەس، مەنزىلى قاراڭغۇ ئائىلە توغرىسىدا ماڭا بىر نەرسە دېمەكچىمىدۇ؟!

ئۇلار «كۇموش ئوردا ئالاھىدە تائاملار شەھەرچىسى»گە كېلىپ، «خان ھوزۇرى ئايرىمخانىسى»دىن ئورۇن ئېلىشتى. خانا پۈتۈنلەي قەدىمىي ئۇسلۇبتا سەرەمجانلاشتۇرۇلغان بولۇپ، بۇ يەرمۇ كىشىگە ئىلگىرىكى خان ـ پادىشاھلارنىڭ ھوزۇرىغا كىرىپ قالغاندەك تۇيغۇ بېرەتتى.

ئارىنى ئېغىر سۈكۈت قاپلىدى. ئەنقەر يەنىلا پېشانىسىنى تۇتقىنىچە بېشىنى سېلىپ ئولتۇراتتى. هاجى ئۇنىڭ ئىپادىسىدىن سەزىلغاندەك، ئاخىر ئېغىز ئاچتى:

ــ نېمە بولدۇڭ، بالام؟

ئەنقەر كۆڭلىدە دادىسىنىڭ سوئالىدىن ئاغرىندى. دادا بولغان ئادەم ئوغلىنىڭ بېشىغا كەلگەن كەلگۈلۈكنى بىلمەيدىغاندەك، پۈتۈن شەھەرگە پۇر كەتكەن ئىشنى ئاڭلىمىغاندەك پەرۋاسىزلىق

بىلەن گەپ سوراۋاتاتتى. شۇڭا، ئۇمۇ ئوخشاش ئاھاڭدا پەرۋاسىزلارچە جاۋاب بەردى:

— ھېچنېمە بولمىدىم، دادا.

— ئۇنداقتا نېمىشقا بۇنچە تۇگۇلۇپ يۈرسەن؟ — ھاجىنىڭ ئاۋازى كۆتۈرۈلۈپ، مۇلايىم كۆزلىرى غەزەپلىك تۇس ئالدى، — نېمىشقا ئىشتىن چىقىۋالمىسەن؟!

— مەن مۇشۇ ھالدا قانداق ئىشلىيەلەيمەن؟

— سەن ئوغۇل بالىمۇ، خوتۇن كىشىمۇ؟

— بۇ نېمە دېگىنىڭ، دادا؟! — ئەنقەر بېشىنى كۆتۈرۈپ دادىسىغا لاپپىدە قارىدى، كېچىكىدىن سىلى - ئۆزلىرى دەپ كۆڭگەن ئادەمنى قانداقلارچە سەنلەپ سالغانلىقىنى بىلمەيلا قالدى. ھاجى ئوغلىنىڭ جاۋابىدىن، قاپىقىنىڭ بېزىنى چىقىرىپ ئالىيىپ قارىغانلىقىدىن ئۆزىگە يانغاندەك بىر چۆچۈپ، ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشكە تاس قالدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۆزىنى سەل تۇتۇۋېلىپ، ئالدىدىكى ھورى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان چايدىن بىر ئوتلىدى.

— چوڭىنىڭ ئاچچىقى كەلگۈچە، كىچىكىنىڭ جېنى چىققاندەك ئىش بولۇۋاتامدۇ، بالام؟ ئۆزۈڭنى بېسىۋال - ھە!

ئەنقەر ئۇندىمىدى. ئۇ دادىسىغا تىك قاراپ قېلىشنى ئۆزىمۇ ئويلىمىغانىدى.

— ئېيتە، ئاشۇنچىلىك ئىشقا ئۆزۈڭنى مۇشۇنداق تۇگەشتۈرۈۋالساڭ بولامدۇ؟

— ئەمىسە قانداق قىلىمەن، غېمىمدە يوق يۈرەيمۇ؟ يوقاپ كەتكىنى مېنىڭ بالام تۇرسا!

— يوقاپ كەتتى دەپ بۇنچە تەركىدۇنيا بولۇش ئەرزىمدۇ؟ ئۆلۈپ كەتسىمۇ چىدايمىزغۇ؟

— ئۆلۈپ كەتسە ئۇ باشقا گەپ، قەبرىسى بولسىمۇ خاتىرە بولۇپ قالىدۇ. لېكىن، كۆزى ئوچۇق تۇرغان بىر بالا، يەنە كېلىپ سېنىڭ جانجىگىرىڭ تۇيۇقسىز يوقاپ كەتسە، سەن چىداپ

يۈرەلەمتىڭ؟ ! مۇشۇنداق ئىز ـ دېرىكى بولمىسا قولۇڭ ئىشقا بارامدۇ؟ خاتىرجەم ئىش ـ ئوقەت قىلالامسەن؟

ـــ سەن بۇ ئىشتا بەك سۈخلىنىپ كېتىپسەن، ئەنقەر ! تېگى يوق خىيالىلارغا غەرق بولۇپ كېتىپسەن ! سەن بېرىپ قېيىنئاتاڭغا ئېيت، بالىنى ئۆلدىگە چىقىرىۋەتسۇن ! مەسچىت جامائەتكە نەزىر بېرىپ، سەدىقە ئېيھسان قىلسۇن ! شۇنداق قىلغاندا ئىش تامام ۋەسسالام. ئاندىن كۆڭلۈڭلار تىنىدۇ، ئىشلار جايىغا چۈشىدۇ.

ـــ بۇ، ئېيتماققا ئاسان، لېكىن باشقا كەلگەندە تەس. سەن ھەمىشە باشقىلارنىڭ ئىشىغا مۇشۇنداق ئاددىيلا خۇلاسە چىقىرىشقا ئادەتلەنگەن ئالىيجاناب ئادەمسەن. ساڭا ئۆزۈڭنىڭ ئىشى ياخشى يۈرۈشسە، كىشىدىن كۆڭلۈڭ چىگىلىپ قالمىسلا بولدى، شۇنداقمۇ، دادا؟ !

ـــ ئەنقەر ! ـــ ھاجى قىزىق چايدا تىلىنى كۆيدۈرۈۋالغاندەك قىزاردى، ـــ ھەقىقىي ئەركەك دادىسىغا ئوخشىتا قويمايدۇ، بەلكى دادىسىنىڭ ئىشلىرىغا ژارىسلىق قىلىدۇ. دادىسىنىڭ ئۈمىدىنى ئاقلايدۇ، جۇما ! مەن ساڭا تەنبىھ بېرىۋاتقىنىم يوق، بەلكى ئىشىنىڭ يولىنى كۆرسىتىۋاتىمەن !

ـــ بۇ يول سەن دېگەندەك ئاسان ئەمەس، قېيىنئاتام بۇ ئىشنى بىز تەرەپتىن كۆرۈۋاتىدۇ... دوختۇرلار رەنانى ئەمدى تۇغالمايدۇ، دەيدۇ. ئۇقتۇڭمۇ، دادا !

ھاجىنىڭ چىرايى يەنە ئۆزگەردى :

ـــ ئۇ ئەنجانلىق بۇ ئىشنى نېمىدەپ بىزدىن كۆرگۈدەك؟ !

ـــ قائىدە ـ يوسۇن نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، كېلىنىنىڭ تۇغۇتىغا ئوغۇل تەرەپ ئىگە بولۇش كېرەك ئىدى، لېكىن...

ـــ ھمم ! ـــ ھاجى دىمىقىنى قاقتى، ـــ خوتۇنۇڭنىڭ دوختۇر پۇلىنى سەن تۆلىگەن بولغىيدىڭ؟

ـــ شۇنداق.

ـــ مانا بولمىدىمۇ، پۇل بەرگەندىكىن ئىش تامام ۋەسسالام !

ئەنقەر خورسىنىپ قويدى.

— سەن بۇ ئىشنى، بولۇپمۇ ئاردىكى ھېسسىياتنى پۈل بىلەن ئۆلچەسەك قانداق بولىدۇ، دادا؟ قۇدا ـ باجىلىق، كۈيۈئوغۇل، كېلىننىڭ مۇناسىۋىتى ئادەملەر ئارىسىدىكى ئەڭ نازۇك مۇناسىۋەت. بۇنى بىلەرسەن؟

— بولدى، ماڭا دەرس سۆزلىمە ! — ھاجى مۇلازىم قىز ھېلىلا قويۇپ چىقىپ كەتكەن خان ئېشىغا قوشۇق سالدى، — بېرىپ دېگىن، قېينىئاتا، قېينىئاناڭنىڭ بىزگە قورساق كۆپۈكى بولسا قىزىنىڭ خېتىنى ئالسۇن ! مەن ساڭا ئون بەش ياشلىق قىز ئېلىپ بېرىمەن — قىز !

ئەنقەر مېڭىسىگە توقماق تەگكەندەك سىلكىنىپ كەتتى:

— جۆيلۈمەيۋاتقانسەن، دادا؟ !

— دادامڭ جۆيلۈۋاتقاندەك تۇرامدۇ؟ ! — ھاجى قوۋۇزغا لىققىدە كەلگەن پاچاق گۆشىنى چالا ـ پۇلا چاينايلا يۇتۇۋېتىپ، ئوغلىغا چەكچەيدى، — سەن تاز دېگۈچە، مەن تاز دەۋالاي، دەپ، مەن گەپ قىلماي ئىچىمگە تىنىپ يۈرسەم، ئۇ ئادەم تا ھازىرغىچە بىزدىن ئاغرىنىپ يۈرۈپتىمۇ، تېخى ! ماڭا قايلا، ھېلىقى تويۇڭ بولغان كۈنىلا مېنىڭ ئۇ خەقتىن كۆڭلۈم قالغان. ئادەمنى كۆزگە ئىلمىغاندەك قىلىقلارنى قىلىدىغان خەق ئىكەن، ئۇ ! مېنىڭ خوتۇنۇم ياش بولسا، چىرايلىق ياسانسا نېمە بولاپتۇ؟ تېخى مېھمانلارنىڭ يۈزىچە ئادەمگە گەپ ئېتىپ... شۇڭا بېرىپ دەپ قوي... ئالىدىغاننى ئېلىپ قىزىنى چىقىرىۋالسۇن، دوختۇر خوتۇنۇڭنى تۇغالمايدۇ دېگەن بولسا، ئۇنداق خوتۇننى ساقلىغىنىڭ بىلەنمۇ بىكار، بىر ئۆمۈر يىلىكىڭ بىكار كېتىدۇ !

ئەنقەر بوغۇلغاندەك جىممىدە بولۇپ قالدى. ئىچ ـ ئىچىدىن قاپساپ كەلگەن غەزەپ ـ نەپرەت بوغۇزىغا كەپلەشكەندەك ئۆكسۈدى. ھاجى چېپىلداپ ئېقىۋاتقان تەرىنى سۈرتۈپ، يانداكى تومپۇچكا ئۇستىدە تۇرغان تىزگىنەك بىلەن ھاۋا تەڭشىگۈچنىڭ تېمپېراتۇرا كۆرسەتكۈچىنى ئەڭ تۆۋەن نۇقتىغا چۈشۈردى.

— نېمە، كۆزۈڭدىن ياش چىقىۋاتامدۇ سېنىڭ؟ !

— ياش چىقمامدۇ، دادا، جىسمىم قان بىلەن گۆشتىن پۈتكەن ئادەم مەن. سېنىڭ يۈرىكىڭ تاش، ۋۇجۇدۇڭ ياغاچتەك قاتتىق بولغان بىلەن مەن تالاي كېچىلەرنى ئازاب، يىغا ئىچىدە ئۆتكۈزۈپ مۇشۇ ياشقا كىردىم. كىشىلەر مېنىڭ تەق ـ تۇرقۇمنى، چىرايىمنى ساڭا ئوخشاتقان بىلەن يۈرىكىم سېنىڭكىگە ئوخشىمايدۇ ! قەتئىي ئوخشىمايدۇ ! شۇڭا مەن يىغلىماي، ياش تۆكمەي تۇرالامدىمەن؟!...

— نېمە دەۋاتىسەن؟ ! — ھاجى ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — سەن گۇي زادى نېمە دېمەكچى؟

— ئادەم تىللىما ! — دېدى ئەنقەر بوغۇلۇپ، — سەن ھازىر بانكىدا مىليونلاپ پۇلى بار، جەمئىيەتتە نام ـ ئاتىقى بار كاتتا باي. لېكىن، سېنىڭ ھايات يولۇڭنى، ئائىلە جەددى ـ جەمەتىڭنىڭ ئەھۋالىنى چۈشەنگەن ئادەم سېنى ھېلىقى مېھمانسارىيىڭنىڭ ئالدىدىكى سۈنئىي ياسالغان زىننەت دەرىخىگە ئوخشىتىدۇ. قانداقسىغا دەمسەن؟ ئۆزۈڭ بىلىسەنغۇ، سەن نۇرغۇن پۇل خەجلەپ تىككەن ئۇ زىننەت دەرىخىنىڭ غولى بار، يىلتىزى يوق. يوپۇرمىقى بار، مېۋىسى يوق، كۆرگۈلۈكى بار، كېرىكى يوق... ئاخشاملىقىا قاراڭغۇ چۈشكەندە مېھمانخاناڭنىڭ ئالدىغا چىقىپ قاراپ باق، زىننەت دەرىخىگە مېۋە شەكلىدە ئېسىپ قويۇلغان لامپۇچكىلار تۇن قاراڭغۇسىدا يولدىن ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرگە كۆز قىسىپ، ئۆزىنى كۆز ـ كۆز قىلىدۇ. ئەمما، ئەتىسى كۈندۈزدە قارىساڭ ئۇ دەرەخنىڭ كۇن نۇرىدا رەڭگى ئۆڭۈپ نە سايىسى، نە مېۋىسى يوق ھالدا قەدىرسىز تۇرغانلىقىنى كۆرىسەن. كېيىنكى يىلى باھاردا بارچە دەل ـ دەرەخلەر بىخ ـ نوتا سۈرىدۇ، لېكىن سېنىڭ ئۇ دەرىخىڭ ئاپتاپنى كۆرسە چاك ـ چاك يېرىلىپ ئاستا ـ ئاستا سۇنۇپ تۆگەيدۇ، دادا ! يالغان، دەپ باقە، سەن گەرچە ئۆزۈڭنى يول تاپقان، يۇز تاپقان، ھەج تاۋاپ پەرزىنى ئادا قىلغان قائىدە ـ

يوسۇنلۇق مۇسۇلمان بەندىمەن دەپ ھېسابلاپ كەلگەن بولساڭمۇ، شەيتاننىڭ كەينىگە كىرىپ خوتۇن ئۇستىگە خوتۇن ئالدىڭ. ئاجىز، بىگۇناھ ئاياللارنى كۇندىشلىق ئوتىدا ئازابلاپ، بۇ دۇنيانىڭ دوزىخىغا مۇپتىلا قىلدىڭ. ئاياللارغا ئاياللارنى قەستلەشكە شارائىت ھازىرلاپ بەردىڭ. كۆزۈڭگە چىرايلىق كۆرۈنگەن قىزلارنى پۇلنىڭ كۇچى بىلەن مەخپىي نىكاھىڭغا ئېلىپ، ئۇلارنى ئۆمۇرلۇك بەختسىزلىك كوچىسىغا ئىتتەردىڭ. بۇنىڭغا قانائەت قىلماي، يېشىڭ بىر يەرگە بارغاندا، ئۆزۈڭنىڭ قىزىدەك بىر ئايالنى خوتۇنۇم دەپ كەينىڭگە سېلىپ يۇرۇپ، پۇتۇن شەھەر بويىچە داڭ ئالدىڭ.

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ گېلىغا سۆڭەك تۇرۇپ قالغاندەك ئورنىدا قېتىپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكچەيگەن، كالپۇكلىرى تارتىشقان، لەۋلىرى كۆكىرىپ كەتكەندى. شۇ تاپتا چاچلىرى چۇۋۇلغان يادىكار خېنىم، ئايخېنىم، قورسىقىدىكى بالا بىلەن كوچىغا قوغلاپ چىقىرىلغان ئالتۇنەم، ھاجىغا ئالدىنىپ قېلىش بەدىلىگە ئامالسىز خوتۇن بولۇپ ئولتۇرغان خانىش... لار ئاللا ـ چۇقان سېلىپ ئۇنىڭ ياقىسىدا ئىلەڭگۈچ ئۇچماقتا ئىدى. ئەنقەر بولسا توختىماي سۆزلەۋاتاتتى:

ـــ مەن ئانامنىڭ تارتقان ئازابلىرىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەنىدىم. ئاغزى يۇمشاق، دىلى زەھەر ئايخېنىمنىڭ ئالتۇنەم ئىسىملىك ئېغىر بوي خوتۇنۇڭنىڭ چېچىدىن تارتىپ، تاپىنى سۆرىگەندەك سۆرىگىنىنى كۆرگەنىدىم. ئالتۇنەمنىڭ كۆز ياشلىرى ھېلىمۇ ئېسىمدە، شۇڭىمۇ كۆڭلۈمدە مەن ھەرگىز دادامدەك شەھۋەتپەرەس، ۋاپاسىز ئادەم بولمايمەن، دەيتتىم. لېكىن، سەن بۇگۈن ئۆزۈڭنىڭ كۆز قارىشىنى ماڭا تېڭىۋاتىسەن! ئاياللار ئادەم ئەمەسمۇ؟ ئۇلار شەھۋەتپەرەس ئەرلەرنىڭ ئالدىدا خارلىنىشقىلا يارالغانمۇ؟! ياق، ئاياللارمۇ ئادەم، ئاياللار ئايالىق سۈلكىتى بىلەن ئەزىز بولسا، ئانىلىق سۈلكىتى بىلەن ئۇلۇغ. مەن شۇنىڭ ئۈچۈن رەنانى قەدىرلەيمەن. ئەمدى ئۇنى

تاشلىۋەتسەم بولمايدۇ. رەنا ماڭا ئوغلۇمنى تۇغۇپ بەردى (گەرچە ئوغلۇم يوقاپ كەتكەن بولسىمۇ)، بۇ خۇددى ئانامنىڭ مېنى تۇغقىنىغا ئوخشاش ئۇلۇغ ئىش...

ئەنقەر سۆزلىگەنچە چىقىپ كەتتى. دادىسى يۆلەنچۈكلۈك يۈمشاق ئورۇندۇقتا جېنى چىقىپ كەتكەندەك مىدىر ـ سىدىر قىلماي ئولتۇراتتى. ئەنقەر ئۆزىنىڭ گېپىي بىلەن بولۇپ دادىسىنىڭ ئۆلۈك ياكى تىرىكلىكىگە دىققەت قىلمىدى.

ئەنقەرنىڭ قورسىقى ئاچ ئىدى. ئۇ «خان ھۇزۇرى ئايرىمخانىسى»دا بىر يۈتۈم چايمۇ ئىچمىگەنىدى.

48

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ روھىي دۇنياسى ئېغىر سىلكىنىپ كەتتى. ئۇ تۈيۈقسىز يەر تەۋرەشنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىغان ئادەم جېنىنى ياقىغا ئالغۇچە، تەۋرەپ تۇرغان بىنالار، قاتمۇقات ئۆيلەر، تار كاردور، پەشتاقلاردىن، قاناتلىرى يېپىلىپ ـ ئېچىلىپ تۇرغان ئىشىكلەردىن ئۆملەپ چىقىپ بىر ئوچۇقچىلىققا، بىر نىجاتلىققا ئېرىشكۈچە مىڭ ئۆلۈپ ـ مىڭ تىرىلگەنگە ئوخشاش ئۆز ئۆمرىنىڭ ـــ ماڭغان يولىنىڭ توغرىلىقى بىلەن ناتوغرىلىقى ئوتتۇرىسىدا جان تالاشماقتا ئىدى.

يېرىم ئەسىرلىك ئۆمۈر مۇساپىسىنى باشتىن كەچۈرگەن بۇ ئادەم مۇشۇ كۈنلەرگە قەدەر ھاياتىنى پۈل تېپىش، يەپ ـ ئىچىش، تەننىڭ ھۇزۇرىنى سۈرۈش دەپ چۈشىنىپ كەلگەنىدى. شۇڭا، ئۇ ئەقلىنىڭ يېتىشچە، كۈچىنىڭ بارچە تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ تىجارەت قىلىپ زور ئىگىلىك تىكلەپ، ياش چاغلىرىدىلا شەھەردىكى كاتتا بايلارنىڭ بىرسى بولۇپ قالدى. پۇل ـ مېلى ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرۇش دەرىجىسىگە يەتكەندىن كېيىن، تاپقان پۇلىنىڭ مېغىزىنى چىقىپ تۇرۇش خىيالى تۇغۇلدى.

بۇنىڭ بىلەن ياش، چىرايلىق ئاياللارغا كۆزى چۈشتى.

ئايالار... ئۇ جىق ئاياللار بىلەن باردى - كەلدى قىلدى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى سورۇنغا چىقتى. بىر قىسمى چىقمىدى. ئوغلى ھېلىمۇ بەزى ئىشلارنى بىلمەي قاپتۇ، بولمىسا ئۇ يەنە نېمىلەرنى بىلجىرلاپ كېتەتتىكىن؟! لېكىن... ھاجى ئوغلىنىڭ ئىسيانكارلىقىدىن، تەنبىھلىرىدىن بىر ھەقىقەتنى ھېس قىلغاندەك بولدى. ئۇ ئۆزىنى كۆكۈل دالاسىغا قويۇۋەتكەن مۇشۇ يىللاردا ئۆز شەخسىيىتىنى، ھېسسىياتىنى دەپ ئەڭ يېقىن كىشىلىرىنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتىپتۇ. ئەڭ يېقىن كىشىلىرىنى تاشلىۋېتىپتۇ. شۇنداق، ئادەم ئېرىشىش بىلەن يوقىتىشنىڭ كېسىشىش نۇقتىسىدا ئۆمرىنى ئاخىرلاشتۇرغۇچى ئاجىز بەندە ئىكەن. كىشى ھامان بىرسىگە ئېرىشكەندە بىرسىدىن مەھرۇم قالىدىغان گەپ ئىكەن.

ھاجى، پۇل - بايلىق بولسىلا، ھەممە بولىدۇ، مەن بالىلىرىمنى ياخشى ئورۇنلاشتۇردۇم، ھەشەمەتلىك ئايۇۋان - ساراي، ئاغزى - بۇرنىدىن ئاشقۇچە يەپ - ئىچىش، ئالىي پىكاپ، قىممەت باھالىق ئېسىل كىيىم - كېچەك... ئۇلارنىڭ ھەممە نېمىسىنى تەل قىلدىم، دەپ ئويلايتتى. لېكىن، ئۇنىڭ ھاياتتىكى ئەڭ يېقىن كىشىم دەپ ئويلىغان ئوغلى بەئەينى يانار تاغدەك پارتلاپ، ئۇنىڭ بۇ شېرىن خىيالىنى بەربات قىلىۋەتتى. ھاجىنىڭ بەش يۈز مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پۇل خەجلەپ شەھەر مەركىزىدىكى ئەڭ ئېگىز بىنادىن ئېلىپ بەرگەن كەڭتاشا، كاتتا ئولتۇراق ئۆيى، ھەشەمەتلىك پىكاپ، چوڭ ئوغلۇم دەپ يۈرىكىنى كۆيدۈرۈشلىرى ئوغلىنىڭ قەلبىدىكى كەمتۈكلۈكنى تولدۇرالمىغانىدى. راست، ئۇ يىگىرمە نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ئەنقەرنىڭ ئانىسى يادىكار خېنىمنى داۋاملىق ھاميلىققا ئېلىپ بېقىش شەرتى بىلەن سوت ئارقىلىق ئاجراشتى. ئاندىن ئانا - بالا ئىككىسىنىڭ كۆزىچە ئايخېنىمنى تويلاپ شۇ ھويلىغا ئەكىردى. شۇ كۈندىن باشلاپ بۇ ئائىلىدە كۈنداشلىق،

ئۆچمەنلىك، ياش تۆكۈش، قېيىداش، ھەسرەت... بىر كۈنمۇ ئۆكسۈمەي كەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن تالاي ھېيىت ـ ئايەملەر، قۇتلۇق كۈنلەر ئۆتتى. لېكىن بۇ ئائىلىدە ھېيىت بولماي، كۆڭۈل قىيامىتى بولدى. ھەر ھېيىتتا ئائىلىدىكىلەر بىر داستىخانغا جەم بولغاندا بۇ جەم بولۇش ھېيىت مۇراسىمى بولماي، گويا ماتەم مۇراسىمى بولاتتى. كىينىشلەر شۇنچە پۈزۈر، داستىخان شۇنچە مول بولاتتى ـ يۇ، بىراق چىرايلار شۇنچە سۆرۈن، كۆزلەر شۇنچە خاپىغان كۆرۈنەتتى. ئۆگەي ئانىنىڭ بالىلارغا چىن يۈرىكىدىن چىققان ئىككى ئېغىز چىرايلىق گەپنى يوق ئىدى. گەپ قىلسىمۇ، كۆڭلىنى ئىزدىگەندەك قىلسىمۇ، ئاشۇ گەپ ـ سۆزلەرگە، كۆڭۈل ئىزدەشلەرگە بىر خىل رەسمىيەتچىلىك، سۇخەنچىلىك ئارىلاشقاندەك تەبىئىي ئەمەس ئىدى. گەپ ـ سۆزلەر ياپتا، كۆڭۈل ئىزدەشلەر ساختىدەك بىلىنەتتى. ئۆگەي بالىلارنىڭ ئۆگەي ئانىنى كۆرەر كۆزى يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ ئۆگەينىڭ قولىدىن تاماق يېيىشكە، ئۆگەينىڭ ئالدىدا ياخشى كۆن كۆرۈشكە ئىشەنچى يوق ئىدى. شۇڭمۇ بالىلار پۈرسەت بولسىلا تالاغا قاچاتتى. بىردەم بولسىمۇ ئۆگەينىڭ كۆزىدىن نېرى تۇرۇشنى ئىستەيتتى. ئەنقەر دادىسىنىڭ يۈزى ئۈچۈن بولسىمۇ ئايخېنىمنى بىرەر قېتىم ئانا ياكى ئاچا دەپ، باقمىغانىدى. ئايخېنىمنىڭ ئالدىدا چوڭ بولغان تۇرۇقلۇق ئانىسى يوللۇق ئاشۇ ئايال بىلەن يۈزتۇرا گەپ ـ سۆز، ئالغۇ ـ بەرگۈ قىلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ كەلدى. ئۇ خانىشقىمۇ شۇنداق. ئۇ خانىش بىلەن بىر ئائىلىدىكى ناتونۇشلاردەك تۇرمۇشنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە...

ھەمدۇللا ھاجى تۇرمۇشىدىكى بۇ رېئاللىقنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرسە، كۆزى ئوچۇق تۇرۇپ دوزاخ ئوتىدا پۈچىلىنىۋاتقاندەك ئۆز ـ ئۆزىدىن ئۈجۈقۇپ كېتەتتى. بولۇپمۇ يېشىنىڭ چوڭىيىشى، زىددىيەتلەرنىڭ كۈنسايىن كۈچىيىشى داۋاملا ئۇنىڭدىكى ئازاب تۈيغۇسى تەدرىجىي كۈچىيىپ باردى. ئۇ بەزىدە

بالىلىرى بىلەن ئارزۇلۇق خوتۇنلىرى ئوتتۇرىسىدا ھەر خىل رول ئېلىپ، ئارىدىكى يىرىكچىلىكنى پەسەيتەتتى. بىراق، دەز كەتكەن چىننى مىڭ ئۇستاتلىق بىلەن قادىسىمۇ بەربىر ئۇنىڭ دەز ئىزى مەڭگۈ يوقالمىغاندەك، ئۇنىڭ تىرىشچانلىقى ئۇزاقىقا بارمايتتى. ھېلىقىدەك ياپتا گەپ، ساختا كۆڭۈل ئىزدەشلەر تۇپەيلىدىن يەنە قېيىداش، باتناشلار داۋاملىشاتتى.

ھاجىنى ھەممىدىن بەكرەك ئارامسىزلاندۇرىدىغىنى قىزغانچۇقلۇقتىن كېلىپ چىققان زىددىيەت ئىدى. مۇشۇ يىللاردا ئۇنىڭ ئىگىلىكى تېز زورايدى. ھاجى ئاشۇ ياش، چىرايلىق خوتۇنلىرىنىڭ نەزىرىدە تىللا تۆكۈلىدىغان دەرەخكە ئايلاندى. كىم ھاجىغا يېقىنلىشىۋالسا، شۇنىڭ ئېتىكىگە ھاجىنىڭ شاخ ـ شېخى كۆتۈرەلمەي جىرىڭشىپ تۇرغان تىللالىرى تۆكۈلۈپ كېتەتتى. شۇڭا، بۇ خوتۇنلار ھاجىنى ئۆز پۇشتىدىن بولغان بالىلىرىدىنمۇ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىدىنمۇ قىزغىنىدىغان بولدى. مەيلى ئايخېنىم بولسۇن، مەيلى خانىش بولسۇن، ھاجىنىڭ ئوغۇللىرى بىلەن ياكى باشقا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بىلەن بىرەر ـ يېرىمدەم ئايرىم مۇڭداشقىنىنى، ھال ـ مۇڭ بولۇشقىنىنى كۆرسىلا چېھرىنى قارا بۇلۇت توسقان ئايدەك تۇتۇلۇپ قالاتتى. ھاجىغا چىش يېرىپ گەپ قىلىشقا پېتىنالمىسىمۇ، بالىلارغا قىرىچە ـ يېنىچە تېگەتتى. بىر ئامال قىلىپ ئۇلارنى دادىسىغا يامان كۆرسىتەتتى. ئارىغا سوغۇقچىلىق سېلىپ، ئۇلارنى كۆزىدىن نېرى قىلىشنىڭ كويىغا چۈشەتتى. بۇنداق چاغلاردا ھاجى ئىچ ـ ئىچىدىن تولغىنىپ، ئۆزىنىڭ گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك بولۇپ كېتەتتى. لېكىن، كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدىغان، پەقەت ھېس قىلغىلىلا بولىدىغان پايدا ـ مەنپەئەت جېڭىنى ھەل قىلىش ئاسان ئەمەس ئىدى. شۇنداق، مەنپەئەت جېڭى ئىنسان پسىخىكىسىنىڭ ئاجىزلىق نۇقتىسىنى كونترول قىلغۇالغان بولىدۇ. بۇ خىل خاھىش مەنپەئەتپەرەس، ئەمما قولىدىن ھەقىقىي ئىش كەلمەيدىغان ئادەملەردە تېخىمۇ

گەۋدىلىك بولىدۇ...

ھەمدۇللا ھاجى «خان ھۇزۇرى ئايرىمخانىسى»دا قانچىلىك ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتكەنلىكىنى سەزمەي قالدى. ئۇ ئوغلىنىڭ ئالدىدىكى تاماق، گۆش ـ كاۋاپلارنى لېۋىگە تەگكۈزۈپمۇ قويماي چىقىپ كەتكەنلىكىنى، چاينىڭ مۇزلاپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ بۇ يەردە ئۇزاق ئولتۇرۇپ كەتكەنلىكىنى بىلدى.

ئۇ مېڭىسىگە قان چۈشۈپ كەتكەندەك پۈت ـ قولى كالانپاي ھالدا تاماقخانىدىن چىقتى. شەھەردە گۈگۈم چۈشەي دەپ قالغان، قاراڭغۇلۇقتا جەڭ ئېلان قىلماقچى بولغان كوچا چىراغلىرى سۇس پىلىلداپ كۆز قىسماقتا ئىدى.

49

كوچا چىراغلىرى سۇس جىمىرلاپ تۇراتتى. كۆز ئالدىدىكى غۇۋالىقتىن پەيدا بولغان بىر خىل ئىشەنچسىزلىك، ئازاب تۇيغۇسى ئەنقەرنىڭ قەلبىنى چىرمىۋالغانىدى.

بۇگۈن ئۇنىڭ غەزەپ ـ نەپرىتى ئاخىر قاينىاپ تاشتى. ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىدىن پۈتكەن ژودوروت بومبىسىنى دادىسىنىڭ شەھۋەتلىك قەلبىدە پارتلاتتى. ئۇ ئەمدى يەڭگىلىپ قالسا بولاتتى. كوچا چىراغلىرى تەلتۆكۈس يورۇتالمىغان قاراڭغۇ ئاسمانغا قاراپ قاقاھلاپ كۈلسە بولاتتى. لېكىن، ئۇ كۈلەلمەيتتى. ئۇنىڭ بالىلىقىدىن باشلاپ بۇگۈنگە قەدەر كۆز ئالدىدا، تۇرمۇشىدا يۈز بەرگەن تىراگېدىيەلەر، روھىي بېسىم، ئازاب ئۇنىڭ قەلبىنى ئېزىۋەتكەنىدى. ئىككىلىنىش، ئۇمىدسىزلىك، ئىشەنمەسلىك پۈتكۈل ئىچكى دۇنياسىنى قاپسىۋالغانىدى. ئەنقەر ھازىر ئۆزىنى چىرمىۋالغان ئەندىشە، ئازاب تۇيغۇسىدىن قۇتۇلالمىغانىدەك، ئۆزىنى ئەركىن ـ ئازادىلىككە، خۇشاللىققا ئېلىپ چىققۇدەك دەرىجىدە ئەمەس ئىدى. ئېھتىمال ئۇ ھاياتىدا ئەڭ يېقىن كىشىلىرىدىن بولغان

جانجىگەر ئانىسىدىن، يۈرەك پارىسى بولغان بالىسىدىن ئايرىلىپ قالمىغان بولسا، ئۆزىنىڭ ياشلىقىغا مۇجەسسەملەنگەن ساغلاملىق، بايلىق، خىزمەتتىكى مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ھالاۋىتىنى، پەيزىنى سۈرەلىگەن بولار ئىدى. ھالبۇكى، بۇ دەرىجىدە دەرد ـ ئەلەمگە قالغان كىشى ئۆزىنى ئوراپ تۇرغان بەخت، ھۇزۇر ـ ھالاۋەتكە ئەسلا مەنسۇپ بولالمايدۇ.

ئەنقەرىنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ قەلبى ئۇنچىمۇ زىددىيەتلىك ئەمەس ئىدى. دادىسىدىن قالغان ئىرسىيەتلىك بەخت تۇيغۇسى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۇرغۇپ تۇراتتى. ھاياتىدىكى قانداقتۇر بىر يۇكسەكلىكتىن كېلىدىغان ئىپتىخارلىق تۇيغۇسى يىگىتلىك قەلبىدە گۈزەل ئارمانلارنى ئويغىتىپ كېلەتتى. ئەمما، ئاشۇ ئىپتىخارلىق تۇيغۇسىغا ئانا دېگەن سۆز، ئانىسى ھەققىدىكى ئوي ـ پىكىرلەر، ئانىسىنىڭ ئېچىنىشلىق تەقدىرى سىغدىلىپ كەلسە، ئۇنىڭ چېھرىدىن كۈلكە يوقايتتى. كۈلكە يوقالسا، ھاياتىنىڭ رەڭدارلىقى، ئۈمىدۋارلىقى غايىب بولۇپ، قەلبىنى ئازاب تۇمانلىرى ئىسكەنجىگە ئالاتتى. ئىنسانىنىڭ تۇرمۇشى تىراگىدىيە گىردابىغا بېرىپ قالغاندا، مۇشۇنداق قەلبىدىن خۇشاللىق، چېھرىدىن كۈلكە قاچىدۇ. ئەنقەر بايا ئاياپ ئولتۇرمايلا دادىسىنىڭ يۈزىگە سالدى، ھايات يولىدا ئېزىپ ـ تېزىپ بۇ بىر جەمەت ئىچىگە كىرىپ قالغان ئاياللار ۋە بۇ جەمەت ئىچىدە ئاپىرىدە بولغان بالىلارنىڭ كۆز يېشى قۇرۇپ كېتەي دېدى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى خىرەلەشتى، ئۇلار ئۆكسۈپ يىغلىمايدىغان بولۇپ قالدى، كۆزلىرىدىن ياشمۇ چىقمايدىغان بولۇپ قالدى، ھالا بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە بۇ يىغا ئەنقەرنىڭ يۈرىكىگە چاڭگال سالدى.

ئۇ خىيال ئىچىدە كوچىلارنى ئايلانماقتا ئىدى. خىرە كوچا چىراغلىرىنىڭ نۇرىدا بالا كۆتۈرۈۋالغان بىر ئايال ـــ قىزىل گاز ياغلىقلىق بىر ئايال توساتتىن پەيدا بولۇپ «سىزنى بۇنچە تۇگىشىپ كېتەر دەپ ئويلىماپتىمەن، تۇتۇڭە بالىڭىزنى !»

دەيدىغاندەك، بەخىرامان كېتىۋاتقان كىشىلەرگە تەلمۈرەتتى. لېكىن، بۇ ئادەملەر... ئۇ ماڭدى. كېتىۋەردى. گۆش - كاۋاپ ھىدى دىماقلارغا ئۇرۇلۇپ ئىشتىھانى ئاچقان كەچلىك بازارلاردىن، تورلۇك ئويۇنلار قىزىپ كەتكەن مەيدانلاردىن، لەززان مۇزىكا ياڭراۋاتقان تانسىخانىلاردىن، مەستلەر بىر - بىرىنىڭ بوينىغا ئېسىلىۋاتقان قاۋاقخانىلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتتى. پۇتۇن شەھەر، پۇتۇن ئادەملەر ئۆز كويىدا ئىدى. ئۇنىڭ بېشىدىن ئۆتكۈزۈۋاتقان دىشۋارچىلىقى، تارتىۋاتقان كۆڭۈل ئازابى ئۆزگىلەر ئۈچۈن ئەرزىمەس ئىش ئىدى.

ئادەم ئازابلىنىۋاتقاندا بىرەر يېقىن كىشىگە موھتاج بولىدۇ، يېقىن كىشى بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈپ بىرەر - يېرىمدەم جاھان پارىڭى قىلىشسا كۆڭۈلدىكى خاپىلىق ئۇنتۇلۇپ، ئۆزلۈكىدىن يەڭگىللەپ قالىدۇ. ھازىر مۇمكىن بولسا ھېلىقى ساۋاقداشلىرىدەك بىرنەچچە رومكا قېقىۋالسا ھەممىنى ئۇنتۇلدۇرۇپ...

كوچىدا ناخشا ئېيتىپ كېتىۋاتقان بىر مەست ئەنقەرگە ھاراقنى ئەسلىتىپ قويىدى. ئۇ بالىلىقىدىن باشلاپ ھاراق، تاماكىنى ھارام دەپ بىلەتتى. بۇنى ئۇنىڭغا دادىسى شۇنداق دەپ ئۆگەتكەنىدى. بىراق، چوڭ شەھەرلەردە ئۆتكەن ئالىي مەكتەپ ھاياتى، دادىسىدىن ئايرىلغان بەش يىل ئۇنىڭغا يېڭى بىلىم، يېڭى دۇنيا قاراش، مۇستەقىل ياشاش روھىنى ئاتا قىلىش بىلەن بىللە ھارام دەپ قارىغان شۇ نەرسىلەرنى «ھالال» قىلىپ بەرمەيمۇ قالمىدى.

ئۇنىڭ ھاراقتا ئېغىز تېگىپ قېلىشى شۇنداق تاسادىپىي يۈز بەرگەنىدى. ئالىي مەكتەپكە بېرىپ ئىككىنچى يىلى مايى بايرىمدا گۇڭجۇغا ئوينىغىلى باردى. ھەمدۇللا ھاجىنىڭ شۇ يەردە تىجارەت قىلىدىغان بىر يېقىنى ئەنقەر بىلەن بىللە كەلگەن ئىككى ساۋاقدىشىنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇلارنى كۈتۈۋالدى.

ئادەم ئادەمگە دوستلا ئەمەس، يەنە ئادەم ئادەمنىڭ دۈشمىنى،

ئادەم ئادەمنى بۇزىدۇ. ئەنقەر گۇاڭجۇۋغا، بولۇپمۇ بۇ شەھەرنىڭ تەرەققىيات ئەندىزىسى ۋە بازار قۇرۇلمىسىغا قىزىقاتتى. بۇ جەھەتتە كۆپرەك كۆرۈپ ۋە ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭ ئوقۇۋاتقان كەسپىگە تەتبىقلاپ كۆرۈشنى، كېيىنكى تەرەققىيات يولىغا ئاساس سېلىشنى ئويلايتتى. بىراق، دادىسىنىڭ ئاغىنىسى سوپاجى ئۆزىنىڭ پەرداز بۇيۇملىرى كەسپى بىلەن ئايال كىشىنىڭ گېپىنى جىقراق قىلىدىغان كىشى ئىكەن. سوپاجى ئۇلارنى ئالدى بىلەن مېھمانخانىغا ئورۇنلاشتۇرغاندىن كېيىن كاتتا بىر ئۇيغۇر ئاشخانىسىغا باشلاپ باردى. ئەنقەر بۇ يەردە تۇركلەر، ئەرەبلەر، نېگىرلار بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ ياخشى بىر ۋاخ تاماق يېدى. تاماقتىن كېيىن سوپاجى ئۇلارنى بىر رېستورانغا باشلاپ باردى... ئادەم ئادەمگە دوستلا ئەمەس، يەنە ئادەم ئادەمنىڭ دۇشمىنى، ئادەم ئادەمنى بۇزىدۇ، دېمىدۇقمۇ، شۇ قېتىم ئەنقەر بۇ رېستورانىدا ئىچكىرىدە جاھاندارچىلىق قىلىۋاتقان بىر ـ بىرىدىن يامان ئادەملەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالدى. ئۇلار گويا ئەنقەرلەرگە ھاراق ئىچۈرۈش، تاماكا چەكتۈرۈشنى ئالدىن مەسلىھەت قىلىشۋالغاندەك تۇشمۇتۇشتىن ئەنقەرنى ھاراقا زورلىدى. تەرەپ تەرەپتىن گەپ ئېتىپ ئېغىزىنى ئاچۇرمىدى. چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلىمىدى. سورۇندا ئۆزىنى بىر توپ قاۋان توڭگۇز قورشىۋالغاندەك نائىلاج قالغان ئەنقەر ئاخىر ھاراق ئىچتى، مەست بولدى.

ئەنقەر ھاراقنىڭ بىرەدەم ـ يېرىمدەم بولسىمۇ دەرد ـ ئەلەم، خاپىلىقنى ئۇنتۇلدۇرىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ شۇ تاپتا «خان سۇپىسى ئارامگاھى»غا يىغىلغان ھېلىقى ساۋاقداشلىرى بىلەن بىرنەچچە رومكا قېقىۋالغان بولسا، ئېھتىمال...

ئون بىرىنچى باب

50

غازاڭ پەسلى ئالدىدىكى سەھرا جىمجىتلىققا چۆككەندى. ياز بويى تىنىم تاپماي سايراپ، باغ ـ ئورمانلارنى، مەھەللىلەرنى چاڭ كەلتۈرگەن قۇشلار جۇدۇنلۇق قىش پەسلى يېتىپ كەلگۈچە يېڭى ئۇۋۇسىنى تېپىۋېلىشنى ئىستىگەندەك، ئاللىقاچان جەنۇب تامان ئۇچۇپ كەتكەنىدى. كۈنسېرى ئەدەۋاتقان سوغۇقتىن شۇمشەيگەن يوپۇرماقلار سارغىيىپ، زەپىران بولۇپ ئاستا ـ ئاستا يەرگە تۆكۈلمەكتە ئىدى. سۇس قۇياش نۇرىغا چۆمگەن نەمخۇش ئېتىزلاردا ئاخىرقى غوزەكلىرى ئېچىلىۋاتقان كېۋەز شادلىرى يالڭاچلىنىپ تۇراتتى. كېۋەزلىكنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى تېخى كانجىلانمىغان بۇغداي ئېتىزلىرىدا دان ئىزدەپ يۈرگەن قاغىلار يېقىمسىز قاقىلدىشاتتى. كۈزلۈك يىغىم ـ تېرىمنىڭ جىددىيچىلىكىدىن ئاز ـ تولا پەسكويغا چۈشكەن كىشىلەر ئۆزلىرىنى ئاپتاپراق يەرگە زورلاپ، ئانچە غېمى يوق كىشىلەر گۈزەل دەپ قىياس قىلىدىغان كەچ كۈز مەنزىرىسىگە غەمكىن تىكىلەتتى.

ئالتۇنەم بوغجۇمىسىنى قولتۇقلاپ يولغا چىقتى. ئۇ نەگە بېرىشنى، نەدە تۇرۇشنى بىلمەيتتى. ئۇ دەريا كۆۋرۈكىگە كېلىپ ئەتراپقا مەيۈسلۈك بىلەن قارىدى. سۇيى تارتىلىپ شاۋقۇن ـ سۇرەنىدىن ئەسەر قالمىغان دەريا، غازاڭلىرى تۆكۈلۈپ يالڭاچلىنىۋاتقان دەل ـ دەرەخلەر، يېقىمسىز سوغۇق، نەمخۇش ھاۋا... ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ھەممە نەرسە ئۆزىگە ئوخشاش

تەڭقىسلىق، ئامالسىزلىق ئىچىدە تۇگۈلۈپ تۇرغاندەك تۇيۇلاتتى.

ناسىرباي بىئەجەل ئۆلۈپ كەتتى. پەقەت چېكىملىك، ئۇلپەتچىلىك بىلەنلا بۇ دۇنيانىڭ ھۇزۇرىنى سۈرۈپ، كەيپلىككە بېرىلگەن بۇ ئادەم كېچىدە ئۇلپەتچىلىك سورۇنىدىن يېنىپ كېلىۋاتقاندا، قاتناش ھادىسىسىگە ئۇچرىغانىدى. ھادىسە سادىر قىلغۇچى قورقۇپ قېچىپ كەتكەن، قاتناش ساقچىلىرى تېخىچە دېلونىڭ يىپ ئۇچىنى تاپالمايۋاتاتتى. ناسىربايىنىڭ ئۆلۈمى ئۇچۇن نەزىر ـ چىراغ قىلىنمىدى. ئەل ـ جامائەت «ئېرىدىن قالغان تۇل خوتۇننىڭ نەزىر بېرىشى جايىز ئەمەس» دەپ نەزىر بېرىشنى رەت قىلغانىدى. دېمىسىمۇ نەزىر ـ چىراغ قىلىش، ئەل ـ جامائەتنىڭ ئالدىغا چىقىش ئۇچۇن ئۆيدە ئەر كىشى بولۇشى كېرەك ـ دە ! تۇل قالغان يالغۇز جان ئايال ئۇ ئىشلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالامدۇ؟!... لېكىن ئۇ رەھىمەتلىك ئۇچۇن نەزىر ـ چىراغ قىلىدىغان، ئەل ـ جامائەتنىڭ ئالدىغا چىقىدىغان ئەر تۇغقىنى چىقمىغان بىلەن ئويلىمىغان يەردىن ئۇنىڭ مال ـ مۇلكىنى سۈرۈشتە قىلىدىغان، قورۇ ـ جايىغا ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان ئادەم چىقتى. شۇنداق بولدى، ناسىرباي يەرلىكىدە يېتىپ، يەتتە ـ سەككىز كۇندىن كېيىن بىر ئايال كىشى بىلەن بىر ئەر كىشى ھويلىغا كىرىپ كەلدى.

ـــ كېلىشىسىلە، ـــ ئالتۇنەم ئۇلارنى ئېرىمنىڭ ئۆلۈمى ئۇچۇن پەتىگە كەلگەن مېھمانلار دەپ ئويلاپ، ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن ئۆيگە باشلاپ كۆرپە سالدى. داستىخان سېلىپ ئالدىغا چاي ئەكەلدى. ئىككى مېھمان ئالتۇنەمنىڭ داستىخىنىدىكى مەزىگە قول ئۇزارتماستىن، رەھمەتلىك تۇغقىنى ئۇچۇن بىردەم ھازا ئېچىشتى. ھازىدىن كېيىن مەرھۇمنىڭ قانداق ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى، ئۆلۈپ كېتىشتىن بۇرۇن قانداق كېسىلىنىڭ بارلىقى، ئورۇن تۇتۇپ ياتقان ـ ياتمىغانلىقى دېگەندەك گەپلەرنى سوراشقا باشلىدى. مۇسىبەتلىك بولۇپ قالغاندىن بۇيان بىراقلا ئون ياش قېرىپ كەتكەندەك ھالغا

چۇشۇپ قالغان ئالتۇنەم بېشىدىكى ئاق شايى رومىلىنىڭ ئۇچى بىلەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ ئولتۇرۇپ، مېھمانلارنىڭ سوئالىغا بىلگىنى بويىچە جاۋاب بەردى. ئالتۇنەم ئويلىمىغانىدى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئولتۇرغان بۇ ئىككى مېھمان ناسىربايىنىڭ بۇرۇنقى خوتۇنى ۋە ئوغلى بولۇپ چىقتى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتكەن ئالتۇنەم ئۇلارغا يېڭىباشتىن سەپسالدى، ئايال ئەللىك ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان، چىرايى قارامتۇل، تەمبەل كەلگەن خوتۇن بولۇپ، ئاۋازى ئۇنلۇك، هە دېگەندە سۆز ئارىسىدا كىشىنى گەپتە چېقىۋالىدىغان يېقىمسىز هەم كۆزى يامان ئايال ئىدى. ئەر ئوتتۇز ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان بولۇپ، دىققاق تۇرقى، قارامتۇل ئۆڭچى يېنىدىكى ئانىسىنىڭ ئۆزى ئىدى.

— ئۇ رەھمەتلىك هېچ ئۇنداق دېمىگەن، — يەردىن ئۇستۇن قارىماي ئولتۇرغان ئالتۇنەم كۆزىنى توسۇۋالغان رومىلىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ، قورسىقىدىكى غۇمى ئاشكارا بولغان بۇ ناتونۇش تۇغقانلارغا سەپسالدى. ئايالنىڭ شۇبھىلىك كۆزلىرى كىشىگە هازىرلا چاڭ سالماقچى بولغان ياۋۇز قۇشتەك تۇيغۇ بېرەتتى. ئالتۇنەمنىڭ ياشلانغان قىزىل كۆزلىرى ئۇ ئايالنىڭ تىكىلىپ قاراشلىرى ئالدىدا ئىختىيارسىز تەسلىم بولغانىدەك بەرداشلىق بېرەلمەي قالدى. ئۆزىنى ناسىربايىنىڭ ئوغلىمەن دەپ، چوڭ ـ چوڭ تىنىپ ئولتۇرغان ئەر كىشىنىڭ كۆزلىرى ئۇنىڭدىن ئۆتە ئىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالمىسى ئىچىدە يەنە بىر كۆز ماراپ تۇرغانىدەك كىشىنى شۇركۈندۈرىدىغان ئوي كۆزلىرى، ئوبدانلا ئۆستۇرۇۋالغان يىرىك ساقال ـ بۇرۇتى بىلەن قوشۇلۇپ، ۋۇجۇدىدىكى ئادىمي تەبىئىتىنى تېخىمۇ سۇرلۇكلەشتۈرۈۋەتكەنىدى. ئالتۇنەم ئۇلارنىڭ ئەلپازىغا قاراپ، نېرى ـ بېرى گەپ ـ سۆز قىلمىدى. يىراقتىن كەلگەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن قازان بېشىغا ئۆتۈپ تاماققا تۇتۇش قىلدى.

بىر كۈن، ئىككى كۈن ئۆتتى. ئۇلارنىڭ گېپى راست بولۇپ چىقتى. يىگىرمە نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ئۇ ئايالنىڭ ناسىربايىنىڭ

تايىقىغا چىدىماي بالىنى كەينىگە سېلىپ قېچىپ كەتكەنلىكى، كېيىن سوت ئارقىلىق ئاجراشقىنى راست ئىكەن. مانا ئەمدى ئۇ ئوغۇل دادىسىدىن مىراس ئېلىش كويىدا ئىكەن، مۇددىئاسى مۇشۇ ئۆيدە قېلىپ دادىسىنىڭ چىرىغىنى ياندۇرۇش ئىمىش.

ئارىدا كۆپ تالاش ـ تارتىش بولدى. قولۇم ـ قوشنا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلار ئارىلاشتى. ئاخىرىدا كەنت مۇرەسسە كادىرى ناسىرباينىڭ ئوغلىغا قالدۇرغۇدەك مال ـ مۈلكىنىڭ تايىنى بولمىغاندىكىن، ئۇنىڭ مۇشۇ ئۆيدە تۇرۇشىغا قوشۇلدى. ھېلىقى ئايال بولسا كەتتى.

ئالتۇنەم تۇرمۇشىدا يۇز بەرگەن تۇيۇقسىز ئۆزگىرىشلەردىن گاڭگىراپ قالدى. كىشىلىك ئۆمرى نادامەت، دىلكەشلىكتە ئۆتكەن بىر ئاجىزە، مۇشۇ ئۆينىڭ بالىسىمەن دەپ تۇيۇقسىز پەيدا بولغان ناتونۇش بىر ئادەم بىلەن قانداقمۇ ئانا ـ بالا بولۇپ بىر موريدىن تۇتۇن چىقىرالىسۇن؟! ئۇنىڭ ئۇستىگە ئالتۇنەم كەتمەنلىكى دەستىسىدەك يۆگۈلگان كۆك تاماكىنى تىنماي شوراپ ئۆينى ئىسقا تولدۇرۇپ ئولتۇرغان ئۇ كىشىنىڭ سوغۇق تەبىئىتىگە ھەربىر قاراپ سالغىنىدا، بۆرىدىن قورقىقان بىچارە قويدەك تىترەپ توختايتتى. ھېلىقى ئايالنىڭ دېيىشىچە، ناسىرباينىڭ مېھرىنى كۆرۈپ باقمىغان بۇ ئوغۇل ناھايىتى تايىاقچىمىش، ئىككى خوتۇننى تالاق قىلىپ پادىغا قوشۇۋەتكەنمىش. ئەمدى مۇشۇ يۇرت ئىچىدە ئېپىدىرەك بىرسى ئۆچراپ قالسا تويلاپ قويىدىغان گەپ ئىمىش...

ئالتۇنەم يولۇاستىن قۇتۇلۇپ بۆرىگە تۇتۇلغاندەك تېخىمۇ بىچارىلىشىپ كەتتى. دادىسىنىڭ چىرىغىنى ياندۇرماقچى بولغان ئۇ ئوغۇل ئىككى كۈن غايىب بولۇپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ھويلىنىڭ ئۆپچۆرىسىدىكى تېرەكلەرنى يىغاچپۇرۇشقا سېتىۋەتتى. بۇ ھويلىدا ھېچنېمىگە كۈچى يەتمەس بولغان ئالتۇنەم بىر ئېغىز گەپ قىلىشىغا، ئۇنى ئەڭ سەت گەپلەر بىلەن تىللاپ ھويلىدىن قوغلاپ چىقاردى. ئۇنىڭغا تەھدىت سالدى...

يېشىللىق سولغان دالادا سۇس ئاپتاپ جىمىرلاپ تۇراتتى. باھاردىن تاكى كۈز ئايلىرىغىچە سايراپ ھارمىغان قۇشلار ئۆزىنى دالدىغا ئالغان، گىرىمسەن كۈز ئاپتىپىنى قوغلاپ كېلىدىغان سوغۇق قىشنىڭ بېشارىتىنى سەزگەن سەھرا ئېتىكى سۈكۈتكە چۆككەندى. كۆۋرۈك بېشىدا ئەنە شۇ تىمتاسلىقتا تىكىلگىنىچە خىيال سۈرۈپ تۇرۇپ كەتكەن ئالتۇنەمنىڭ كۆز ياشلىرى ئىككى مەڭزىنى بويلىغىنىچە سوغۇق يەرگە تامچىلايتتى. بىچارە مەزلۇم... مۇشۇ كۈنلەردە زامان ئۇنىڭغا بەكمۇ تار كەلگەندەك ماڭغانلىكى يولى، قىلغانلىكى ئىشى تەتۇر كەلگەندەك ئۆز ـ ئۆزىدىن ھارسىنىدى. ئاخىرىدا كۆرمىگەن شۇ كۈن قالغاندەك ئەردىن قېلىپ، گۆردىن چىققاندەك توساتتىن پەيدا بولغان ناتونۇش بىر قارابىسنىڭ قولىغا قاراپ قالغىنىغا بەكمۇ ئۆكۈندى. ئۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندىن كۆرە، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ، كەنت تەشكىلىنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ ھېلىقى بەتنىيەتنىڭ ئۈستىدىن شىكايەت قىلغانمۇ بولار ئىدى. لېكىن، بۇنىڭلىق بىلەن ئۆزىنىڭ بېشى ساقىيىشىغا كۆزى يەتمەدى. تېگىدىن پەيلى بۇزۇق ئۇ سۆرۈن تەلەت ئاسانلىقچە ئۆيدىن چىقىدىغاندەك قىلمايتتى. ئۇ ئۆيدىن چىقمىسا، ھامان ئالتۇنەمنىڭ بېشى ساقايمايتتى. ئارقا ـ ئارقىدىن كېلىۋاتقان كۈلپەتلەر ئۇنىڭ خاراكتېرىنى ئاجىزلاشتۇرغان، ئۆز ـ ئۆزىنى قوغداش ئۆزگىلەر بىلەن قارشىلىشىنىڭ ئورنىغا ھەممىدىن ۋاز كېچىشكە تەييار تۇرىدىغان، ھەممىگە نەپرەت بىلەن قارايدىغان، ئۆزىنى تەنھالىق، ھەسرەت تۇمانلىرى ئارىسىغا ئىتتىرىدىغان جانسىز ئىنسانغا ئايلاندۇرۇپ قويغانىدى.

ئالتۇنەم كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيىگە بارىدىغان يول بىلەن شەھەرگە كىرىدىغان يول ئاچىلىدا بىردەم تۇرغاندىن كېيىن، ئاجىز قەدەملىرىنى ئاستا يۆتكەپ، شەھەر تامان يۈرۈپ كەتتى.

51

خان كوچىسىنىڭ خېنىملىرى ھەر خىل ئادەمگەرچىلىك باردى ـ كەلدىلىرىدە بىر يەرگە يىغىلىپ ئۆزئارا ھال ـ مۇڭ بولۇشقا ئامراق.

ئايخېنىم تۇغۇت كۆرۈش باھانىسىدا ئۆزىنى يوقلاپ كەلگەن خېنىملار بىلەن جاھان پاراڭغا چۈشكەنىدى. رومال ئىچىگە يوشۇرۇنغان بۇ يېرىم دۇنيالار پۈرسەت تاپسىلا مۇشۇنداق بىر يەرگە جەم بولۇپ كۆكسى ـ قارنىنى بوشىتاتتى. بىر ـ بىرىگە ھال ـ مۇڭ بولۇشاتتى. بىر ـ بىرىدىن سىر ئالاتتى، بىر ـ بىرىگە ئىش ئۆگىتەتتى. بۇگۈن بۇ ئايالارنىڭ كۆزى ئايخېنىمدا، ئاللىقاچان نەۋرە يۈزى كۆرىدىغان چاغلىرى بولۇپ قالغان ئايخېنىمنىڭ يېڭى كېلىنلەردەك تۇغۇت كۈنلىرىنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقانلىقىدا ئىدى.

ـــ كۆزلىرى يۇلتۇزدەك چاقناپ تۇرغان بىر جۈپ قارا كۆزنى كۆرۈپ، ھەمدۇللا ھاجىم قالتىس خۇش بولۇپ كەتكەنىدۇ؟ ـــ دېدى تۆرده ئولتۇرغان نۇسرەت خېنىم بوۋاقلارغا ھەۋەسلىنىپ قاراپ. ئايخېنىم مېھمانلارنىڭ پىيالىسىگە ئۆز قولى بىلەن چاي لىقلىغاچ قۇۋلۇق بىلەن كۈلۈمسىرىدى :

ـــ خۇش بولمامدىغان، قايلىسلا. مەن ئۇ ھاجىمنى بۇ ياشقا كەلگەندە، بالىغا ئۇنچە قىلىپ كەتمەسمىكىن دېگەنىدىم.

ـــ خۇش بولىدۇ ـ ده، ـــ دېدى نۇسرەت خېنىمنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان تاجىخېنىم سۆتتەك ئاپپاق چېھرىنى جىلمايتىپ، ـــ ئەر كىشى دېگەن تەمبەل، پۈت ـ قولىدا ماغدۇر بار چاغدا ئايال كىشىگە، ياش، چىرايلىق قىز ـ چوكانلارغا ئامراق بولغان بىلەن قېرىغاندا، پۈت ـ قولىدىن ماغدۇر قاچقاندا كىچىك بالىغا ئامراق بولىدۇ !

ـــ ھوي، بۇ گەپ راستمۇ، تاجىخېنىم؟ ـــ خېنىملار

ۋىلىقلاپ كۈلۈشكىنىچە بىر ـ بىرىگە سوئال نەزىرىدە قاراشتى.

ـــ راست بولمايچۇ ! ـــ تاجىخېنىم سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ ھەرقايسىلىرى ئىشەنمىسىلىرى، مۇشۇ ئىشىك ئالدىدىكى كوچا ـ كويلارغا، مەھەللە ـ چاقاغا راسا دىققەت قىلىشسىلىرى، قېرىپ بېلى مۈكچەيگەن، ياشلىقىدىن قالغان بوۋايلارنىڭ قۇچىقىدا، ئۆپچۆرىسىدە بىر ـ ئىككىدىن بالا، ئۇلار قېرىغاندا ياش ۋاقتىدىكىدەك چاپچىپ يۈرەلمىگەچكە، ئەنە شۇنداق نەۋرە ـ چەۋرىلىرىگە ئەرمەك بولۇپ كۈن ئۆتكۈزىدۇ.

يات جىنس بولمىغان ئۆيدە روماللىرىنى ئېلىۋېتىپ، يۈزىنى تولۇق ئېچىپ ئولتۇرغان بۇ خېنىملار ئۆزلىرى كۆرمىگەن، ئويلاپ باقمىغان بىر ئىشنى كۆرگەندەك، ئاڭلىمىغان بىر گەپنى ئاڭلىغاندەك تېلىقىپ كۈلۈشۈپ كېتىشتى. ئايخېنىم بولسا ئانچە ئېچىلىپ كۈلەلمەيتتى. ئۇ يېڭىشەھەر رايونىدىكى كاتتا قورۇدا ئولتۇرىدىغان ھېلىقى كىچىك خوتۇنى خانىشقا ئۆگىنىپ كەتكەن ھەمدۇللا ھاجىنىڭ بۇ بالىلارغا چوڭ دادا ئەمەس، بەلكى ئۆز دادىسى بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى.

خېنىملار ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ مۇڭداشماقتا ئىدى:

ـــ ۋاي خۇدايىم، راست دېگەندەك كۆزىنىڭ نۇرى قالمىغان ئاشۇ بوۋايلار نەۋرىلىرىنى قۇشلىغانچە خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كېتىدىكەن. ئۇلار نېمىنى خىيال قىلىدىغاندۇ؟

ـــ كىم بىلىدۇ، ئۆتكەن كۈنلىرىنى ئەسلەمدىكىن...

ـــ ياق، ئۇلار شۇنداق ئولتۇرۇپ، پۈل تاپقاندا ـــ باي بولغاندا تېپىشقان، بىر ـ بىرىگە قېنىشمىغان ياش، چىرايلىق خوتۇنلىرىنى خىيال قىلارمىش.

ـــ مەن باشقىچىرەك ئاڭلىغان، ـــ دېدى ئايالىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرغان، سول تەرەپ زىنىخىدا چىرايلىق خالى بار قۇندۇزخېنىم قىزىق چايدىن بىر ئوتلاپ، ـــ مېنىڭ ئاڭلىشىمچە، ئەرلەر قېرىغان چېغىدا ئايالىلاردىنمۇ بەكرەك مۇنەججىملىشىپ كېتەرمىش، تېنى ئاجىزلاشقانسېرى ئۆزىنى

باقي ئالەمگە يېقىنلاپ قالدىم دەپ بىلەرمىش. باقىمىنى خىيال قىلغاندا، جەننەتكە كىرەرمەنمۇ ياكى دوزاخقىمۇ دەپ تەشۋىشلىنىدىكەن. تائەت ـ ئىبادەتكە تېخىمۇ بېرىلىدىكەن. نامازدىگەر بىلەن نامازشام ئارىلىقىدا ئىشىك ئالدىغا چىقىپ ئولتۇرغانچە، پېتىۋاتقان قۇياشقا قايلاپ ئۆز ـ ئۆزىنى، ماڭغان يوللىرىنى، قىلغان ـ ئەتكەن ئىشلىرىنى ئەسلەرمىش. ئۆمرىدە ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرى بىلەن ساۋابلىقلىرىنى سېلىشتۇرۇپ چىقارمىش... ئەرلەرنىڭ ساۋابلىق ئىشى بىلەن گۇناھلىرىنى سېلىشتۇرغاندا، ئۇلار خارلىغان، بوزەك قىلغان ئاجىز بەندىلەرنىڭ يىغىسى ھۇ تارتقىنىچە كېلىپ ساۋابلىقلىرىنى بېسىپ كېتەرمىش. چۈنكى، بۇ دۇنيادا ئەر سۈرەتلىك ھۆكۈمران ئايال ئاتلىق ئاجىزەنىڭ كۆز ياشلىرىدا تۇگمەن چۆرۈپ، ئاياللار ئۇچۇن پەلەكنىڭ چاقىنى تەتۇر چۆرگۈلىتەرمىش. شۇڭا، ئۇنداق ئەرلەر جەننەتنىڭ ئىشىكى ئالدىدىن ئۆتۈپ دوزاخقا راۋان بولارمىش.

ئاياللار بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىر ـ بىرىگە قارىشىپلا قالدى.

ـــ ئۇلار ھەدىسلا شەرئىەتتىن سۆز ئېچىشىپ، ئەر كىشىگە ئانچە خوتۇن راۋا كېلىدۇ يەي، مانچە خوتۇن راۋا كېلىدۇ يەي، ئۆز زامانىسىدا ئۇلۇغلىرىمىزمۇ شۇنداق قىپتىكەنەي دەپ پەتىۋا سورىشىدۇ. بىزنىڭ ئاغزىمىزنى تۇۋاقلاش كويىدا بولىدۇ، ـــ دېدى تاجىخېنىم، ـــ لېكىن ئۇلارنىڭ ھامان تارتقۇلۇقى بار ئىكەن ـ دە!

ـــ تارتقۇلۇقى بار، ـــ دېدى نۇسرەتخېنىم، ـــ ئۇلارنىڭ خوتۇن ئۇستىگە خوتۇن ئېلىشى ھازىرقى قانۇندا چەكلەنگەن بولغاچقا، ئۇلار قانۇنسىز، خۇپىيانە توقال ئېلىپ كۆڭ نامراتلارنىڭ ئايمونچاقلىرىنى، سەھرالىقلارنىڭ كۆڭ پوتلىلىرىنى بىر مەھەل خوتۇن قىلىپلا تۇللۇق كوچىسىغا ئىتتىرىدۇ. ياش، كىچىك تۇرۇپ ئەردىن چىقتى دېگەن ئاتاققا ئىگە بولغان ئۇ بىچارىلەرنىڭ كېيىنكى تۇرمۇش يولى

قاراڭغۇلىشىپ، بەزىلىرى تېنىنى سېتىپ جان باقىدىغان شەرمەندىچىلىك كوچىسىغا كىرىدىكەن. بەزىلىرى قولىدا خوتۇن توختىمايدىغان ناكەس ئادەملەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ، ئۆمۈر بويى خورلانىسىمۇ چىشىنى چىڭ چىشلەشكە مەجبۇر بولىدىكەن. شۇڭا، بۇنىڭ قىساسى ئاۋۋال ئاشۇ ئايالالارنىڭ بەختىگە ئولتۇرغان باي غوجاملارغا بولىدۇ !

ــ ياپىرىم، مەن ئەجەب ئويلىماپتىكەنمەن، بىزنىڭ ئۆيدىكى كىشى ئىككى گەپنىڭ بىرسى بولسا شەرئىتنىڭ ھۆكمىنى شېپى كەلتۈرۈپ، نېمە قىلغۇسى كەلسە شۇنى قىلاتتى. شۇنىڭغا قاراپ مەنمۇ سىلى نېمە دېسىلە شۇ دەپ ئولتۇرۇپتىمەن، دېسە !

ــ ئۇنى دېمىگەندىمۇ، ئەر خەق بىلەن تەڭ بولساق، ئۇلار بىلەن سۆرىشىپ ھۆكۈمەتنىڭ ئالدىغا بارساق، سوتقا چۈشسەك ئۆزىمىزگە زىيان. ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ خۇپىيانە قىلىپ يۈرگەن ئاشۇ ئىشلىرىنى نىكاھ قانۇنى دەمدۇ، پىلانلىق تۇغۇت قانۇنى دەمدۇ، ئىشقىلىپ، شۇ قانۇن ـ بەلگىلىمىلەرگە خىلاپ بولۇپ چىقىدۇ. قانۇنغا خىلاپلىق قىلىش دېگەنلىك، نېرىسى سوت كېسىلىپ بەش ـ ئون يىل تۇرمىدە يېتىش، بېرىسى تۇغۇت كۆرسەتكۈچى ئالماي تۇغۇلغان، نوپۇسقا ئالدۇرۇلماي ئۆيگە سولاپ بېقىۋاتقان بالىلار ئۈچۈن يۈزمىڭ كويلاپ جەرىمانە تۆلەيدىغان گەپ. ئەرلىرىمىز شۇنداق كۈنگە قالغان كۈنى بىزگىمۇ ياخشى كۈن يوق. ئۇنىڭدىن كۆرە مۇشۇنداق قول سۇنسا يەڭ ئىچىدە، باش يېرىلسا تۇماق ئىچىدە بولۇشۇپ كۈنىمىزنى كۆن ئەتكىنىمىز تۈزۈك، قانداق دېدىم، خېنىملار؟

ــ جايىدا گەپ قىلدىلا، خېنىم، ــ دەپ چۈرقىراشتى ئايالالار.

ــ مەن ئاڭلىسام، ــ دېدى كۆزلىرى چوڭ، چىراي ئۆڭى سۈس قارامتۇل كەلگەن نىساخېنىم چىنىدىكى ھورى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان چۆچۈرىدىن بىر ئوتلاپ، ــ كونا بازاردىكى تۆمۈر ـ تەرسەكچى ماڭسۇر ھاجىمنىڭ كەنجىسى نۇردۇنخان غوجام

مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان بالىسىنىڭ خانىمى بىلەن تېپىشىپ قېلىپ، زۇمرەتكۆل بويىدىكى يېڭى ئولتۇراق بىنالارنىڭ بىرسىدە ئۆي تۇتۇپ ئولتۇرۇشۇپتىكەن، ئۇ خانىم خوتۇن قورساق كۆتۈرۈپ تۇغۇپتۇ. كېيىن بۇ ئىش ئاشكارا بولۇپ پىلانلىق تۇغۇت كادىرلىرى نۇردۇنخان غوجامغا يۈز مىڭ كويدىن ئارتۇق جەريمانە قويۇۋېتىپتۇ، دېيىشىدۇ...

— ئۇنى ھۆكۈمەت قانداق بىلىپ قالغاندۇ؟

— خەق دەپ قويمامدۇ، نۇردۇنخان غوجامنىڭ ھېلىمۇ تۆت بالىسى بار ئىكەن، ھېلىقى خانىمنىڭ بۇرۇنقى ئېرىدىن ئىككى بالىسى...

— مۇشۇنداق گەپ ئەمەسمۇ؟ غوجىلىرىمىزنىڭ ئاشۇنداق چاۋىسى چىققا يېيىلىپ، ئۇلار قانۇننىڭ سورىقىغا چۈشكەن كۈنى، بىز مەزلۇملارنىڭ كۈنىمىز قاق بولىدۇ، بۇنى ياراتقان خۇدايىم ئۆزى بىلىدۇ. شۇڭا، مۇشۇنداق نېمە ئىش بولسا ئىچىمىزدە بىلىپ يۈرگىنىمىز ياخشى.

— ۋىيەي، ئايخېنىم، بىزنى دەپ ئاۋارە بولمۇەرمەي، سىلىمۇ داستىخانغا كەلسىلە، — دېدى تاجىخېنىم ئايخېنىمغا جاي كۆرسىتىپ.

— ماقۇل، كېلەي، — پولۇ دۇملەپ بولۇپ، قازان بېشىنى بىر قۇر بېسىقتۇرغان ئايخېنىم مېھمانلارنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئۇلارنىڭ پىيالىسىغا چاي لىقىلدى. ئاياللار ئۇنىڭ تېخىمۇ تولغان ئاق سۈزۈك چىرايىغا قاراپ بەس - بەستە گەپ سوراشقا باشلىدى :

— ھەمدۇللا ھاجىم ھازىرمۇ بۇ ئۆيگە پات - پات كېلەمدۇ، ئايخېنىم؟

— كېلىپ تۇرىدۇ. خۇدايىم بالىلىرىنىڭ مېھرىنى ئۇ كىشىگە ئوبدانلا سالدى، بولغاي.

— تۇغۇتلىرىغا نېمە ئالدى؟

— ھە... شۇنى ئېيتسىلا، نېمە بىلەن مۇبارەكلىدى؟

— ئالتۇن ئالدى، يەنە ئىككى مىڭ كوي پۇل قويدى.
— ئالتۇنلارنى سالماپتىلىغۇ؟ كۆرۈپ باقساق بولامدۇ؟
— بولىدۇ، — ئايخېنىم ھۇجرا ئۆيگە كىرىپ كېتىپ كۇمۇشتىن ياسىتىلغان چاققانغىنا بىر ساندۇقچاقنى كۆتۈرۈپ چىقتى. ئاغزىنى ئېچىپ جىرىڭلاپ تۇرغان ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەت بۇيۇملىرىنى مېھمانلارغا كۆرسەتتى. ئايالار ئايخېنىمنىڭ زىبۇ ـ زىننەتلىرىنىڭ كۆپلۈكىدىن چۈرقىرىشىپ كەتتى. ئۇلار ئەمدى ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەت بۇيۇملىرى، كىيىم ـ كېچەكنىڭ پارىڭىغا چۈشتى.
بۇ ئاياللار ئالتۇن جابدۇق، كىيىم ـ كېچەك دېسە، تۇرمۇشتىكى غەم ـ قايغۇ، ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى بىردىنلا ئۇنتۇپ كېتىشەتتى. كۆز قاماشتۇرىدىغان ئېسىل رەختلەردىن يېڭىدىن ـ يېڭى پاسونلاردا چىرايلىق كىيىم تىككۈزۈپ كىيىشسە، قۇلاق، بويۇن، بىلەك، بارماق... ھەممە يېرىگە ئالا قويماي ئالتۇن جابدۇقلارنى سالسىلا، گويا ھەممە خاپىلىقى تۈگەيتتى.
ئاھ، ساپسېرىق ئالتۇن... ئاھ، ۋالىلداپ تۇرغان شايى ئەتلەس، تاۋار ـ دۇردۇنلار، سەن بۇ ئاياللارنىڭ كۆڭۈل شادلىقى ئىدىڭ. سەن بۇ ئاياللارنىڭ يۈز ـ ئابرۇيى ئىدىڭ، سەن بۇ ئاياللارنىڭ بۇ دۇنيالىقى ئىدىڭ!

52

كۈن كەچ بولۇپ، ھويلىدىن قۇياشنىڭ شولىسى ئۆچۈۋاتقاندا، ھەمدۇللا ھاجى ماشىنىسىنى ھەيدەپ چوڭ قوش قاناتلىق دەرۋازىدىن كىرىپ كەلدى. ئايخېنىم بوۋاقلارنى ئۇخلاتقاچ تېخىچە مەكتەپتىن قايتىپ كەلمىگەن ئەلسەنەمنىڭ يولىغا قاراپ، كۆزلىرى تېشىلگۈدەك بولۇپ دەرۋازىغا قاراپ ئولتۇرغانىدى. ئۇ ھاجىنى كۆرۈپ گۈلدەك ئېچىلغانچە ماشىنىنىڭ ئالدىغا كەلدى:

— هارمىغايلا، هاجىم!

— سالامەت بولسىلا، خېنىم! — ھەمدۇللا ھاجى ئايخېنمىڭ سالمىنى ئىلىك ئالغاچ، ماشىنىڭ كەينى ئىشىكىنى ئاچتى، — قېنى چۈشسىلە، خانقىزىم.

كەينىدىكى بوش ئورۇندۇقتىن ئەلسەنەم چۈشتى. ئۇنىڭ قولىدا يېپىيېڭى بىر قورچاق، يالتىراق خالتىدا تاتلىق - تۇرۇملار بار ئىدى.

— ۋەيەي... نەدىن تېپىۋالدىلا بۇ بالىنى؟ — قىزىدىن ئەنسىرەپ تۇرغان ئايخېنىم ئۇنىڭ دادىسى بىلەن بىللە كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، تېخىمۇ خۇشال بولدى.

— ئېشۇ خان كوچىسىنىڭ ئاغزىدا كېلىۋاتىپتىكەن...

— ئەجەب بەلەن قىپلا، ھاجىم. مۇشۇ بالا ئۆيدىن چىقىپ كەتسە، تاكى قايتىپ كەلگۈچە كۆزۈم يولغا تىكىلگىنى تىكىلگەن، — ئايخېنىم ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلىگىنىچە ھاجىنى ئۆيگە باشلىدى.

بۇگۈن ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ساقال - بۇرۇتى ئۆسۈپ قالغان، كۆزلىرىدە بىر خىل پەرىشانلىق ئالامىتى ئەگىپ تۇراتتى. كۆزى ئىتتىك، يۇرىكى تۇيغۇن ئايخېنىم بۇنى سېزىپ قالدى، ئاغزى گەپتىن توختاپ، ئۆزى ئۇچۇن قەدىرلىك بولغان بۇ كىشىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۇن تەتىللا كۆرپىنى قوش قاتلاپ سالدى. چاي دەملىدى. داستىخان سېلىپ تاتلىق - تۇرۇملىرىنى تىزدى.

— قېنى چاي ئوتلىسىلا.

بىر - بىرىگە يانداپ قويۇلغان ئوخشاش بۆشۈكتە پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتقان بىر جۈپ بوۋاقنا دەمۇدەم قاراپ ئولتۇرغان ھاجى جانان پىيالىدىكى چايىنى قولىغا ئالدى. تۇجۇپىلەپ دەملەنگەن چايدىن لاچىنداننىڭ خۇش ھىدى كېلىپ تۇراتتى... تۇرمۇش دېگەن ئاجايىپ بىر جەريان، ھاجى ئايخېنىمنى مۇشۇ كونا ھويلىغا تاشلاپ قويۇپ كۇنلىرىنى خانىش بىلەن ئۆتكۈزۈۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ مەزلۇم كىشىنىڭ كۆيۈمىنى، يېمەك -

ئىچمەك، تۇرمۇشىنىڭ لەززىتىنى پەقەت مۇشۇ ئۆيدە، ئايخېنىمنىڭ ئىللىق كۆزلىرىدىن، چىرايلىق گەپلىرىدىن ھېس قىلاتتى. ئۇ ئويلىنىپ قالدى، نەچچە يىللار ئۆتۈپتۇ، مۇشۇ كۈنگە قەدەر ئۇنىڭ ھېلىقى ياش، چىرايلىق خوتۇنى ھاجىغا بىرەر قېتىممۇ ئۆز قولى بىلەن تاماق ئېتىپ بېرىپ باقماپتۇ. بىرەر قېتىممۇ ئۆز قولى بىلەن چاي تۇتۇپ باقماپتۇ. ئۇ خۇددى پادىشاھنىڭ ئالدىدا خەقىش قىلىشقا كۆنۈككەن خۇيلۇق مەلىكىدەك نازلانغىنى نازلانغان... ئاخشام ئەتىگەر خەقىشلىك قىلىپ، دادىسىغا ياندى. ئۇنىڭ كۆڭلىنى قاتتىق ئاغرىتتى. ئەڭ يېقىن كىشىسىنىڭ قولىدىن زەھەر ئىچكەندەك، ئىچى ئاچچىق بولغان، يۈرىكى مۇجۇلغاندەك ئاغرىغان ھاجى مۇدۇرۇپ ـ مۇدۇرۇپ ماڭغىنىچە ئۆيگە كەلدى. ئالتۇن رەڭ ژادەكلەرگە ئېسىلىپ ئاران ـ ئاران يۇقىرى ئۆرلىگىنىچە، قىزىلگۈل بەرگى رەڭگىدىكى ھۇجرا ئۆيگە چىقىپ، ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى. تاشقىرى ھۇجرىدىكى كەڭ ئېكرانلىق تېلېۋىزورنىڭ ئالدىدا چەت ئەلنىڭ كىنوسىغا مەپتۇن بولۇپ ئولتۇرغان خانىش بەئەينى ئاشۇ كىنودىكى چەت ئەللىك خانىمزلار بىلەن بىللە ياشاۋاتقاندەك، گاھ ژىلىقلاپ كۈلۈپ، گاھ ئاغزىنى تۇتقىنىچە كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ تۇننى يېرىم قىلدى. يات ئادەملەردەك ھاجى بىلەن كارى بولمىدى.

ھاجى ئاشۇ ئەلەملىك دەقىقىلەردە باشقىلارنىڭ ئىككى ئېغىز تەسەللىسىگە موھتاج بولغانىدى. مەيلى كىملا تەسەللى بەرسىمۇ بولۇپرەتتى. لېكىن، ئۇ بۇ دۇنيادا بىرەرمۇ يېقىن كىشىسى يوق يېتىم بەندىدەك، ئاچچىق يۇتۇپ قارا كېچىگە مەھكۇم بولدى.

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئىچىگە گەپ ئۆتۈپ كەتكەندەك بولۇپ، كىرپىك قاقماي تاڭ ئاتقۇزدى. خانىش بولسا يېرىم كېچىدە تېلېۋىزورنى ئۆچۈرۈپ، ئۇخلىيالماي ئاچچىق تىنىپ ياتقان ھاجىدىن ئەھۋال سوراپمۇ قويماستىن ئۇيقۇغا كەتتى...

ـــ ساقسىز بولۇپ قالدىلىمۇ؟ ـــ ئايخېنىم ھاجىنىڭ

پىيالىسىگە چاي لىقلاپ قويۇپ سوربدى، ھاجى بىر نۇقتىغا تىكىلىپلا ئولتۇراتتى. ئۇ ئايخېنىمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خىيالدىن ئۆزىگە كېلىپ جاۋاب بەردى:

— ساقسىزمۇ ئەمەس...

— ئەمەسە... — ئايخېنىم ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتقاندەك، يەرنىڭ تېگىدىن ھاجىنىڭ چىرايىغا قاربدى. ھاجى ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئەنقەرنىڭ ئىشى بېشىمنى ئاغرىتمۇەتتى، دېسە.

— ئە... ئەنقەر... جان، ئۇنىڭغا بىرەر ئىش بولمىغاندۇ؟

— ئۆزى ساق، بىراق يېڭى تۇغۇلغان بالىسى يوقاپ كەتتى!

— ھە، بالىسى؟! ... — ئايخېنىم يەر تەۋرىگەندەك قاتتىق چۆچۈپ، بۆشۈكتىكى بوۋاقلىرىغا ئەنسىزلىك بىلەن قاراپ قويدى.

— ھەئە، كېلىنىمىز رەنا قىز دوختۇرخانىدا يەڭگىپتىكەن، شۇ يەردە بوۋىقىنى بىر كىم كۆتۈرۈپلا چىقىپ كېتىپتۇ!

ئايخېنىم گويا پىرقىرىتىپ قويۇۋەتكەندەك، تۇرغان ئورنىغا يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قالدى. يېتىلگەن جۇۋانلارغا خاس تولغان، سۈتتەك ئاق كەلگەن چىرايى بىر قىسما بولۇپ، شۇبھە چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ھاجىدىن ئېپقاچتى. ھاجى خىرۇستال قاچىدىكى ئەرەب خورمىسىدىن بىر تال ئېلىپ ئاغزىغا سالغاچ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— شۇ ئىشنىڭ كاساپىتىدىن ئەنقەرنىڭ كۆڭلى جايىدا ئەمەس، ئۆزى ئىشتىن چىقىۋالدى. ئەتىدىن كەچكىچە دوختۇرخانا بىلەن ساقچىخانىنىڭ ئارىلىقىدا قاتراپ يۈرىدۇ.

— قاچان يۇز بەرگەن ئىش ئۇ، جېنىم ھاجىم؟ — ئايخېنىمنىڭ ئاۋازى بەكمۇ تەستە چىقتى.

— خېلى بولدى، — دېدى ھاجى بۆشۈكتە تۇيۇقسىز ئېسەدەپ كەتكەن بوۋاقنى نەزىرىنى ئاغدۇرۇپ، — ئۆزلىرى تۇغۇپ ياتقان كۈنلەرگە توغرا كېلىدىغۇ دەيمەن.

— ۋاي ئىسىت، — دېدى ئايخېنىم بۆشۈكنى يېنىك تەۋرىتىپ، — ناۋادا مەنمۇ دوختۇرخانىدا يەڭگىگەن بولسام شۇنداق ئىش يۈز بەرمەيدۇ دېگىلى بولماس ئىكەن، خۇدايىم ئۆزى ساقلاپتۇ!

— شۇنداق.

— ئەنقەرجان بۇ ئىش تۈپەيلى بەك پاراكەندە بولۇپ كەتكەن ئوخشىمامدۇ؟

— ۋاي، سورىمىسلا، — دېدى ھاجى بوشۈكتىن يېشىلگەن ئىلىيارنى قولىغا ئېلىپ، — روھى چىقىپ كەتكەندەك تۇگىشىپلا كەتتى. شىركەتنىڭ ئىشلىرىنىمۇ تاشلىۋەتتى. ئاۋۋالقى كۈنى قارا ئەمگەك كۈچى لازىم بولۇپ قېلىپ مەدىكار بازىرىغا بارسام، مەدىكارەك بويىنىنى قىسىپ ئولتۇرىدۇ. قايلىسام ساقلى ئۆسۈپ، چاچلىرى پاخپىيىپ، دەرۋىش سىياقىغا كىرىپ قاپتۇ. شۇنداق قاراپلا ئىچىم سىيرىلىپ كەتتى. بىر تۇرۇپ ئاچچىقىم كەلدى، ئىچىم ئاغرىپ كېتىشى، ئۇ مېنىڭ ئوغلۇم، كىچىكىدىن كۆزۈمنىڭ قارىچۇقىغا دەسسىتىپ چوڭ قىلغان بالا... ئاچچىقىم كېلىشى، قولىنى نەگە سوزسا شۇ يەرگە يېتىدىغان بەردەم بىر ئوغۇل بالا تۇرۇپ... ئۇنىڭ ئۈچۈن يەنە بىرنەچچىنى تۇغۇپ بېرىدىغان قوشلاپ خوتۇن ئېلىشمۇ ئادەتتىكى ئىش...

ئايخېنىم «قوشلاپ خوتۇن ئېلىش» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ ھاجىغا نارازىلىق نەزىرىدە قاراپ قويدى. ھاجى سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئوغلۇمغا بولغان ئىچ ئاغرىقى ئاچچىقىمنى بېسىپ چۈشتى. ئۇنىڭغا چاي قۇيماقچى، كۆڭۈل ئېيتماقچى بولغانىدىم. بىراق، ئويلىمىغان يەردىن ئۆزۈمنىڭ كۆڭلۈمنى ئاغرىتىۋالدىم.

ئايخېنىم ھاجىدىن يەنە نېمىلەرنىدۇر سورىماقچى، ئۇنىڭغا نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولدى، لېكىن گەپ قىلالمىدى. ئۇنىڭ چېھرىدىن كۈلكە ـ تەبەسسۇم قاچقان، ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەيتتى. ھاجى بوۋاقلارغا قارىغىنىچە ئون ـ يىگىرمە

مىنۇتلاپ ئۇنسىز ئولتۇرۇپ كەتتى. كېيىن ئاستا ئايخېنىمغا قاراپ:

— بۇ ئوغلىمىز ئاكىسى ئەنقەرگىلا ئوخشامدۇ، خېنىم، ھە؟ قايلىسىلا بۇ بالىنىڭ پېشانىسىنىڭ كەڭلىكىگە، زىنىخلىرىنىڭ چوڭقۇرلۇقىغا.

— ھە... ئە... ئەنقەرجانغا دەملا؟ — ئايخېنىم دۇدۇقلاپ، كېكەچلەپ قالدى. ئىش ـ ھەرىكىتى چاققان، گەپ ـ سۆزى جايىدا كەلگەن بۇ مەزلۇمنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى بۇگۈن ھېچقانچە قولاشمايتتى، — ئەنقەرجاندىمۇ سىلىنىڭ قېلىپلىرى بار ئەمەسما، شۇڭا قىل ئارىغۇسىز ئاكىسىغا تارتقان گەپ بۇ بالا... لېكىن قىزىمىز ئەلىنگار سىلىدىن بەكرەك ماڭا تارتقاندەك قىلىدۇ، ھاجىم.

— ھا ـ ھا... — «قېلىپ»نىڭ گېپى ھاجىنىڭ كەيپىنى كۆتۈردى. بۇ ھەرقانداق بىر ئەركەككە ئىلھام بېرىدىغان، كۆڭلىدە پەخرلىنىش ھېسسىياتىنى قوزغايدىغان ئوخشىتىش ئىدى، — ئىككىسى ئىككى ئانىنىڭ قورسىقىدىن چۈشكەن بالا بولغان بىلەن، قېلىپقا سالغان ئۇستام بىر بولغاندىكىن دېمەكچىغۇ، ئۆزلىرى، ھە!

— شۇنداق، ھاجىم، — ئايخېنىم بىرئاز ئۆزىگە كېلىپ ئىنچىكە تەرگۈزگەن قاشلىرى ئاستىدىن ھاجىغا ئىللىققىنا جىلمايدى، — ھەر ئىككىلى بالىنىڭ تومۇرىدا ئېقىۋاتقىنى سىلىنىڭ قانلىرى...

كۇن ئولتۇرۇپ زاۋال چۈشۈشى بىلەن بالىلارنىڭ يىغا كانىيى ئېچىلىپلا كەتتى. ئايخېنىم ئۇلارنىڭ يىغىسىنى پەس قىلالماي ھېلى ئېمىتىپ باقاتتى، ھېلى مەسچىتتىن ئەكىرگۈزگەن «سۈرە ياسىن» سۈيىنى بالىلارنىڭ ئاغزىغا دېمىدە قىلاتتى، لېكىن بالىلارنىڭ يىغىسى ھېچ پەس بولىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

— ھەر كۈنى مۇشۇنداق يىغلامدۇ؟ — دەپ سورىدى ھاجى ئارامسىزلىنىپ.

— ئانچه ـ مۇنچه يىغىسى بار ئىدى، لېكىن بۇ دەربجىده ئەمەس ئىدى. بۇگۈن ئەجەب... ھە راست، ھېلىقى ئاچ كۆز خوتۇنلارنىڭ كۆزى تېگىپ كەتكەن ئوخشايدۇ.

— كىملەرنى دەيدىلا؟ — دەپ سوربدى ھاجى ھەيران بولۇپ.

— چۇش ـ پېشىنلار بىلەن كوچىدىكى ھەقەمسايە خوتۇنلار تۇغۇت مۇبارەكلەپ كىرىشىپتىكەن، بالىلارنى قولىغا ئېلىپ تولا سۆيۈپ، ئەركىلىتىپ، «نېمانچە چىرايلىق بالىلار بۇ» دەپ سۆزمەنلىك قىلىشقان، شۇلارنىڭ كۆزى تەگكەن گەپ.

— بالىلارنى ئۇلارغا كۆرسەتمىسىلىرى بوپتىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھۆكۈمەت بىلىپ قالسا، بىزگە بىرمۇنچە ئاۋارىچىلىك تاپىدۇ...

— ھوي ئۇ يامان خوتۇنلارغا كۆرسەتمەي قۇتۇلغىلى بولارمۇ، ھاجىم... ھويلىغا كىرە ـ كىرمەيلا كۆزى تۆت تامنى سىلاپ، ھەممە ئۆينى ئالا قويماي سىيپاپ چىقتى!

ئايخېنىم ئەلسەنەمگە دەرۋازا ئالدىدىن، بوسۇغىلاردىن يول چاۋرى تەرگۈزۈپ ئەكىرىپ بوۋاقلارغا ئىسرىق سالدى. ئايەت ئوقۇپ ھۇردى. لېكىن، ئىككى بوۋاق بىر ـ بىرى بىلەن بەسلەشكەندەك ئاچچىق قىرقىراپ يىغلىشاتتى.

بالىلار بىلەن بولۇپ كەتكەن ئايخېنىم تاماقمۇ ئېتەلمىدى. بۇ ئەھۋالدا قولىدىن ھېچ ئىش كەلمىگەن ھاجى ماشىنىسىنى ھەيدەپ چىقىپ كېتىپ، يىگىرمە مىنۇتلاردىن كېيىن قايتىپ كەلدى. ئۇ بازاردىن تەييار تاماق ئېلىپ كەلگەنىدى.

53

ئانا ھەقىقىدىكى تۇيغۇلار، ئىنسان قەلبىدىكى ئەڭ ئەزگۈ تۇيغۇلار جۇملىسىدىندۇر. كۇنلىرى ھەمدۇللا ھاجى بىلەن ئۆتۈۋاتقان ئىلياس ھەمىشە ئانىسىنى ئويلايتتى. ئانىسىنى سېغىناتتى. ئۇنىڭ بۇ ھاياتتا ئانىسىدىن ئارتۇقراق ئىچ كۆيەر

ئادەمى يوق ئىدى.

ئىلياس ھەمدۇللا ھاجىدىن يېرىم كۈنلۈك روخسەت سوراپ يېزىغا باردى. ئۇ دەريا بويىدا قوي بېقىۋاتقان تونۇش بالىلاردىن ئانىسىنىڭ بېشىغا نېمە كۈن كەلگەنلىكىنى بىلدى. ناسىر بايىنىڭ ئەجىلى توشۇپ، ئۇ دۇنياغا كەتكەن، ئۇنىڭ ئوغلى مىراس دەۋاسى قىلىپ ئۆيى - زېمىن، بار - يوقىنى ئىگىلىۋالغان، يامان ئادەملەرنىڭ ئالدىدا ئامالسىز قالغان ئانىسى تەقدىرگە قېيىدىغاندەك بۇ يۇرتتىن چىقىپ كەتكەنىدى.

ئانىسىنىڭ دىدارىنى كۆرەلمىگەن ئوغۇل دەريا بويىدا مەيۈسقىنا قاراپ تۇراتتى. سوغۇق كۈچەيگەنسېرى سۇيى تارتىلىپ لايدانغا ئايلانغان شاۋقۇن - سۇرەنسىز دەريا، ئۇششۇك سوغۇقتا يوپۇرماقلىرىدىن ئايرىلىپ يالىڭاچلىنىپ قالغان دەل - دەرەخلەر ئىلياسنىڭ مەيۈسانە كۆزلىرىگە، مۇزلىغان ۋۇجۇدىغا ھېسداشلىق قىلىۋاتقاندەك سۈكۈتكە چۆمگەنىدى.

«ئانا، بېشىڭىزغا يەنە نېمە كۈنلەر كەلدى؟ مۇشۇنداق سوغۇقتا قەيەرلەردە تەمتىرەپ يۈرگەنسىز؟ بىر يەرلەرگە كەتكۈڭىز بولسا، مەنلا ئېلىپ كەتسەم بولمامدۇ سىزنى ! مۇشۇ ئەھۋالدا سىزدىن ئايرىلىپ قالسام، بۇ دۇنيادا يەنە كىمىم قالىدۇ مېنىڭ؟! ھەرقانچە يامان ئەھۋالدا قالسىڭىزمۇ مەن يېنىڭىزدا پەيدا بولغۇچە ساقلاپ تۇرسىڭىز بولماسمىدى ! ...» ئىلياسنىڭ كۆزلىرىدىن ئىككى تامچە ياش سىرغىپ چۈشتى. ئۇ ئەزەلدىن ياتلارنىڭ ئالدىدا بوزەك بولسىمۇ، قېقىندى - سوقۇندى بولسىمۇ، لېكىن كۆڭلىدە بىر خىل توقلۇق بار ئىدى. بېشىغا ھەرقانچە يامان كۈن چۈشسىمۇ ئانىسى ئېسىگە كەلگەن ھامان كۆڭلى توقلىشىپ، ۋۇجۇدى كۈچكە تولاتتى. يۈرىكى تومىلىشىپ ئۆزىنى باتۇر، كۆڭلى پۈتۈن ھېس قىلاتتى. شۇنداق، ئاشۇ پەرىشتىدەك ئانىسى ھەمىشە ئۇنىڭ بېشىنى سىلايتتى. ئاشۇ قۇياشتەك ئانىسى كۆزلىرىدىكى ئىسسىق نۇرى بىلەن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئىللىتاتتى. ئاشۇ مېھرى دەريادەك ئانىسى ھاياتبەخش

سۈيى بىلەن ئۇنى ئۇسسۇزلۇقتىن چىقىراتتى. شۇڭا، ئۇ ئانىسىنى سېغىناتتى. بىردەم ئارام تاپسىلا خالىي جايدا ئولتۇرۇپ ئانىسىنى خيال قىلاتتى. خيالىدا ئۇنىڭدىن ئامان - ئېسەنلىك سورايتتى. خيالىدا ئۇنىڭ بىلەن مۇڭدىشاتتى. خيالىدا ئۇنىڭ بىلەن گۈزەل بىر دۇنياغا قول تۇتۇشۇپ باراتتى.

ئىلياسنىڭ ۋۇجۇدىنى بىردىنلا غېرىبلىق تۇيغۇسى ئەسىر قىلدى. ئۇ ئەمدى بۇ رەھىمسىز دۇنيادىكى يات ئادەملەر ئارىسىدا يېگانە قالغاندەك، ئۆزى ئۇچۇن ھېچنېمىنىڭ ئەھمىيىتى قالمىغاندەك ئۇمىدسىزلىك پاتقىقىغا پاتتى.

ئىلياس نەچچە ئايلاردىن بېرى يېتىم - يېسىرلىق كوچىسىدا تەمتىرەپ يۈردى. ئۇ بۇ ناتونۇش شەھەردە ھەمدۇللا ھاجىدەك دۆلەتمەنلەرنىڭ سەدىقىسىدە ھەرھالدا قورسىقى ئاچ قالمىغان، ئۇچسى يېلىڭ قالمىغان بولسىمۇ، لېكىن شەھەردىكى ئاشۇ بەختسىيار بالىلارغا سېلىشتۇرغاندا ئۇنىڭ ھامان بوينى قىسىلاتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئاتا - ئانىلىرى بىلەن قول تۇتۇشۇپ كۇلكە، پاراڭ بىلەن كېتىۋاتقان ئاشۇ بالىلار، ياشلار شۇنچىلىك غەمسىز، شۇنچىلىك بەختسىيار ئىدىكى، ئىلياس شۇنداق كېتىشىۋاتقانلارنى كۆرگىنىدە ھامان ئۇلارغا بوينىنى قىسقانچە قاراپ قالاتتى. ئاشۇنداق مىنۇتلاردا ئۆزى ھەققىدە، ئۆزىنىڭ مۇشۇ ھالغا چۇشۇپ قېلىشىنىڭ سىرى توغرىسىدا خيالغا بېرىلىپ قالاتتى. ئانىسى ئۇنىڭغا كېلىپچىقىشى توغرىسىدا ھېچنېمە دەپ بەرمىگەنىدى. بۇ ئانىسىنىڭ پەرۋاسىزلىقىدىن ئەمەس، بەلكى بۇ ھەقتە ئېغىز ئېچىشنى خالىمىغانلىقتىن ئىدى. شۇنداق، ئانىسى ئىلياسقا ئۆزىنىڭ ئازابلىق ھاياتى توغرىسىدا ئېغىز ئېچىشنى خالىمايتتى، ئەمما ئۇنىڭ تەقدىرىگە، كەلگۈسىگە كۆڭۈل بۆلەتتى. ئاتىكەم ھاممىسى بولسا تۇپتىن ئەكسىچە ئىدى. ئۆزىنى ناھايىتى بىلەرمەن چاغلايدىغان، ھەممە ئىشقا چېپىلىپ يۈرىدىغان ھاممىسى ئىلياسنى كۆرگەن ھامان ھېلىقى ئادەمنىڭ گېپىنى چىقىراتتى:

هۇي، ئۇ ئادەم هازىر شەھەردە تۆتىنىڭ بىرسى بولۇپ قاپتىمىش، قولىنى قەيەرگە سۈنسا شۇ يەرگە يېتەرمىش، ئاشۇنداق بىر دۆلەتمەننىڭ ئوغلى مۇشۇنداق خەقنىڭ ئالدىدا بوينىنى قىسىپ يۈرسە قانداق بولىدۇ؟! مەن بۇ شۇمنى دادىسى بىلەن كۆرۈشتۈرۈپ قويىمەن... ئىلياس ھامماننىڭ بۇنداق گەپلىرىنى ئاڭلىغاندا يۈزلىرى ئوت بولۇپ قۇلاقلىرىغچە قىزىرىپ كېتەتتى. هاممىسىنىڭ ئاشۇ تاققا - تۇققا گەپلىرىدىن ئۈيلىپ بىر يەرگە قېچىپ كەتكۈدەك بولاتتى. ھېلىمۇ ياخشى، هاممىسى بۇنداق گەپلىرىنى يات ئادەم بار يەردە دېمەيتتى. گەپ قىلغاندا قولىنى كانايچە قىلىپ، ئېغىزنى قۇلاققا ياقاتتى... نەچچە ئاي بولدى ئۇ هاممىسىنمۇ كۆرمىدى. ھېلىقىدەك شەپقەتلىك گەپلىرىنمۇ ئاڭلىمىدى. ئۇنىڭ ئاڭلىشىچە، هاممىسى هازىر قوينى كەڭ شەھەردە ئىجارە ئولتۇرۇپ تىرىكچىلىك قىلىۋاتقانمىش... خۇداغا شۈكۈر، ئىلياس هاممىسىنىڭ شەپقىتىگە موھتاج ئەمەس، ئۇ ئەمدى قانداقتۇر بىر دۆلەتمەن دادىسىنىڭ پەۋەدارچىلىقىنى قوبۇل قىلالمايدۇ. ئۇنىڭ ئەزەلدىن ئۆزىگە ئاتىلىق مېھرى بىلەن تىكىلگەن بىر جۈپ كۆزنى كۆرۈپ باقمىغان ئويچان كۆزلىرى، دادا مېھرىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئەسلا بىلمەيدىغان يېگانە قەلبى ئەمدىلىكتە تۈيۈقسىز تونۇشلۇق بىرىدىغان بىر ئادەمنى قانداقمۇ قوبۇل قىلالىسۇن؟! يەنە كېلىپ ئۇ پۇلدار بايلارنى زىيادە دىلى قاتتىق، باشقىلار بىلەن بولغان كىشىلىك مۇناسىۋەت، باردى - كەلدىلەرنى هامان پايدا - زىيانغا باغلىۋالىدۇ. ئۇنداقلارنىڭ پۇل، كاتتا قورۇ - جاي، ئالىي پىكاپ، چىرايلىق خوتۇندىن باشقا ھېچنېمىسى بولمايدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدى. بۇنى دېسە ھەمدۇللا هاجىمۇ شەھەردىكى كاتتا باي دۆلەتمەنلەرنىڭ بىرسى. بۇ ئادەمۇ ئۇنداق ئىشلاردىن خالىي ئەمەس. شۇنداق بولغاچقا، بېشى ۋالىۋاش، كۆپىنچە چاغلاردا خاپىلىق ئىچىدە يۈرىدۇ.

ئىلياس بەزىدە ھەمدۇللا هاجىنى خىيالىدىن نېرى

قىلالمايتتى. ئېھتىمال مېنىڭ ئاتىكەم ھامماملار ئېيتقان ھېلىقى دادامۇ ھەمدۇللا ھاجىدەك بىر ئادەمۇ، تېخى! ھەمدۇللا ھاجىنىڭ پۇل تېپىش، جاھاندارچىلىق قىلىشقا ئېپى بولغان بىلەن تۇرمۇشى چېچىلاڭغۇ... بولدىلا، ئۆزۈمدىن چوڭ، دادا يوللۇق بىر ئادەمنى ئاق، كۆك دەپ نېمە قىلىمەن... مېنىڭ ئۇنداق دادام تۇغۇل، مانا ئەمدى ئانامۇ بولمىسا، بۇ ماڭا نېمە كەلگۈلۈك، ھە؟!

— ئاناڭنى ساقلاۋاتامسەن جېنىم بالام؟!

ئىلياس ئاۋازنى ئاڭلاپ كەينىگە بۇرىلىپ قارىدى. يالغۇز جېنى ئۇچۇن سوغا كۆتۈرۈپ دەريا‌غا سۈغا كەلگەن بۇ مەھەللىدىكى موماينىڭ ئاق چۈشكەن كۆزلىرى ئۆزىگە تىكىلىپ تۇراتتى.

— ھەئە، مەريخان ئانا، — ئىلياس بېشىنى لىڭشىتتى، لېكىن ئۇنىڭ «ھەئە»سى ئۆزىگىلا ئاڭلاندى.

— ئاناڭغا بۇ جاھان تار كەلدى، بالام، — موماي ئېچىنغاندەك بىر ئاھاڭدا خىرىلدىدى، — مەھەللە - چاقادىكىلەر ئۇنىڭ شەھەرنىڭ بۇلۇڭ كوچىلىرىدا بويۇن قىسىپ يۇرگىنىنى كۆرۈپتۇ.

— شەھەر؟ — ئىلياس تۇرۇپلا قالدى، ئۇلارنىڭ شەھەردە يا ئۇرۇق - تۇغقىنى، يا باشقا تونۇش - بىلىشى يوق ئىدى. شەھەردە ھېچكىم ھېچكىمگە بىر بۇردا نانىنى بىكارغا بەرمەيتتى. شەھەردە بىرەر ھۈنىرى، ئىش - ئوقىتى ياكى خىزمىتى يوق ئادەم ھەرگىز جان باقالمايتتى... ھەتتا شەھەردە تىلەمچىلىك قىلىپ جان بېقىش ئۇچۇنمۇ ئادەم ئاز - تولا قاششاق، ھىيلىگەر بولمىسا ئۇ ئىشنىمۇ ئوخشىتالمايتتى. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئانىسى قانداقسىغا شەھەرگە كەتكەندۇ؟!

مەريخان موماينىڭ ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى:

— بارغىن، بالام، شەھەرگە بېرىپ ئاناڭنى تاپ. ئۇنىڭ سەندىن باشقا ھېچنېمىسى يوق!

شۇنداق، ئالتۇنەمنىڭ ئىلياستىن باشقا ھېچنېمىسى يوق ئىدى. ئىلياسنىڭمۇ ئانىسىدىن باشقا ھېچكىمى يوق ! ئوغۇل مومايغا ئامانلىق تىلەپ خوشلاشقاندىن كېيىن يۈگۈرگەنىدەك مېڭىپ چوڭ يولغا چىقتى. بۇ يولدا نۇرغۇن ماشىنىلار شەھەر تامان ئۇچماقتا ئىدى. ئىلياس ھايال ئۆتمەي بىر كىرا ماشىنىسىنى توسۇپ، ئۇچقاندەك شەھەرگە يۈرۈپ كەتتى.

54

بالىسىنىڭ پىراقى ئەنقەرنى تۇگەشتۇرۇۋەتتى. ئۇ دادىسى بىلەن ئارازلىشىپ قالغاندىن بۇيان شۇنچە ئاۋات شەھەردە يېگانە قالغاندەك، ئۆزىگە يېقىن بىرمۇ كىشى قالمىغاندەك ئىچ ـ ئىچىدىن ئېزىلىپلا كەتتى. دېمىسىمۇ ئەمدى ئۇنىڭغا روھىي جەھەتتىن تەسەللى بېرەلىگۈدەك ھېچكىم قالمىغانىدى. دادىسىنىڭ گېپىي ھېلىقىدەك، ئانىسى يادىكار خېنىمنىڭ كېسىلى خېلى ياخشىلىنىپ قالغان بولسىمۇ، تېخىچە روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىدا تۇرۇۋاتىدۇ. قېيىنئاتا، قېيىنئانىسى ئۇنىڭغا ھامان تەتۇر قاراقلىق، رەنا بولسا تارام ـ تارام ياش دەريا سى ئىچىدە ھالسىز ياتىدۇ...

ئەنقەر ھامان بىر يېپ ئۇچى چىقىپ قالمىغاندەك، ھەر كۈنى جىقراق ئادەم بىلەن كۆرۈشۈشنى، بىرسى بولمىسا، بىرسىنىڭ ئۆچۈر يەتكۈزۈپ قېلىشىنى ئىستەيتتى. ئەمەلىيەتتە، بۇ ۋەقە ئەللىك ـ ئاتمىش كۈندىن بېرى ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ، قۇلاقتىن ـ قۇلاققا يېتىپ پۈتۈن شەھەرگە، پۈتۈن يېزا ـ قىشلاقلارغا پۇر كەتكەنىدى. ئەنقەر ئېغىر ئېزىلىش ئىچىدە كېتىۋېتىپ، بىر ئىسسىق چىراي كىشىنى ئۇچرىتىپ قالدى، بۇ كىشى ئۇنىڭ مۇئەللىمى ئىدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، مۇئەللىم !

— ھوي ئەنقەرمۇ سەن، بالام؟

— شۇنداق، مۇئەللىم، — ئەنقەر يۇقىرى گىرادۇسلۇق كۆزئەينەك ئىچىدىن ئۆزىگە مېھرى بىلەن تىكىلگەن بۇ مويسىپىتنىڭ تارىشىدەك قېتىپ كېتىۋاتقان قولىنى مەھكەم سىقتى، — سالامەتلىكلىرى قانداقراق؟

— شۇكۇر بالام، مۇشۇنچىلىك تۇردۇق... ھاسىغا چۈشۈپ قالغانلىقىمنى ھېسابقا ئالمىغاندا باشقا جەھەتتە ياخشى... — مۇئەللىم ئوڭ قولىدا ئەنقەرنىڭ قولىنى چىڭ سىقىنىچە، سول قولىدا پارقىراپ تۇرغان قارا ھاسىسىنى توكۇلدىتىپ قويدى.

— قاچاندىن بېرى ھاسىغا چۈشۈۋالدىلا، مۇئەللىم؟ يازدىن «خان سۇپىسى ئارامگاھى»غا جەم بولغان ۋاقتىمىزدا بەردەم مېڭىپ يۈرەتتىلە.

ئىككىيلەن چىنارلار غازاڭ تاشلاۋاتقان پىيادىلەر يولىدا خېلى ئۇزاق ئەھۋاللاشتى ھەم ئەنقەرنىڭ قاتتىق تۇتۇشى بىلەن چايخانىغا بارىدىغان بولۇپ تاكسىغا ئولتۇردى. ئۇلار كونىشەھەردىكى خان كوچىسى تەرەپكە يول ئالدى.

يارەنلەر چايخانىسىنىڭ قازناق ئايرىمخانىسىدىكى چويۇن مەشتە لاۋۇلداپ ئوت كۆيۈۋاتاتتى. ئەنقەر مۇئەللىمنى يۆلەشتۇرۇپ سۇپىغا چىقتى. ئىككىيلەن پەلتو، ماموق چاپانلىرىنى سېلىپ كىيىم ئاسقۇچقا ئېسىپ قويۇپ، گىلەم ئۈستىگە سېلىنغان كۆرپىگە چازا قۇرۇپ ئولتۇرۇشتى.

— بىر چەينەك زەنجۇل چاي، قىزىق گىردە، — دېدى ئەنقەر ئىشىكتە قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرغان مۇلازىم يىگىتكە قاراپ، — يەنە ئىككى كىشىلىك قوي گۆشى شورپىسى...

— ماڭا شورپا بۇيرۇما، بالام، — دېدى مۇئەللىم ئەنقەرنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — مېنىڭ گۆش چاينىغۇدەك چىشىم يوق.

— ئەمىسە تۇخۇم يىلىتىپ ئەكىرسۇنمۇ؟... يەرلىك توخۇنىڭ تۇخۇمىدىن.

— قىشنىڭ كۈنلىرىدە ئاشۇ زەنجۇل چېيىڭنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغىنى يوق ئىدى. بوپتۇ، يەرلىك توخۇ تۇخۇمى بولسا بىر –

ئىككىدىن يىلىتىپ ئەكىرسۇن.

مەشتە گۈرۈلدەپ كۆيۈۋاتقان ئوت، قىزىق چاي ئۈستاز بىلەن شاگىرتنىڭ چېكىسىدىن تەر چىقاردى. پۈتۈن ۋۇجۇدىغا ئىسسىق تەپكەن مويسىپىت مۇئەللىم كۈل رەڭ شىلەپىسىنى بىر يانغا قويۇپ، كۆمۈشتەك ئاقارغان چاچلىرىنى بارماقلىرى بىلەن كەينىگە تارىدى. ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا بۇ چاچلار بۇنداق ئاق ئەمەس ئىدى. لېكىن، دەرس ۋاقتىدا دوسكىدىن ئۈچقان ئاپپاق بور توزۇندىلىرى ئاشۇ قۇندۇزدەك قارا چاچلارغا قونۇۋېلىپ مۇئەللىمنىڭ سىيماسىنى مۇشۇنداق ئۇلۇغۋار كۆرسىتەتتى. ئەنقەر مۇئەللىمنىڭ پىيالىسىگە توختىماي چاي لىقلاپ ئولتۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىنى ئەسلەپ قالدى. ئۇ دۇنيا قارىشى، ھاياتقا بولغان تونۇشى ئاستا ـ ئاستا يېتىلىۋاتقان يىللاردا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقتى. ئۆزىگە سىنىپ مۇدىرى بولغان بۇ مۇئەللىمنىڭ چىرايى سۇرلۇك ماتېماتىك ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۆزىچە ساراسىمگە چۈشتى. چۈنكى، ئەنقەرنىڭ نەزىرىدە ماتېماتىكا قورال پەن بولسىمۇ، بۇ پەننىڭ جەمئىيەت ئىجتىمائىي قاتلىمى بىلەن باغلىنىشى چەكلىك ئىدى. ئەنقەر سىنىپىدىكى بىر قىسىم مەسىلەكداشلىرى بىلەن ئۆزىنى ماتېماتىكىلىق فورمۇلا، تەڭلىمىلەرگە بەند قىلىۋېلىشنى خالىمايتتى. مانا ئەمدى سىنىپ مۇدىرى ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ چىقسا ئۇلارنىڭ باش ـ كۆزى يوق ماتېماتىكا ئۆگىنىشكە زورلانمىقى ئادەتتىكى گەپ... بىراق ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ئەنقەرلەرنىڭ ئەندىشىسى ئارتۇقچە بولۇپ چىقتى. بۇ ماتېماتىك ئەسلى ـ ۋەسلىدىن تارىخ ئىشتىراكچىسى بولۇپ چىقتى. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ماتېماتىكا دەرسىنى ـــ بولۇپمۇ «دېفېرېنسىيال، ئىنتېگرال»نى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە يېشىپ چۈشەندۈرۈشكە كۆنۈككەن مۇئەللىمنىڭ تەپەككۇرى ھە دېگەندە تارىخ بەتلىرىگە قانات قاقاتتى. ھەر سائەتلىك دەرس ئاخىرىدىكى قىممەتلىك بىرقانچە

مىنۇت، مۇزاكىرە، دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا ئوقۇغۇچىلارنىڭ قەلبىگە تارىخ ئىزلىرىنى چېكىپ ئۆتۈپ كېتەتتى. ئاشۇ ئۇچ يىلدا ئەنقەرنىڭ تارىخقا بولغان قىزىقىشى، تارىخىي بىلىمى چوڭقۇرلاشتى. ئەنقەر شۇ يىللىرى ئالىي مەكتەپنىڭ تارىخ كەسپىدە ئوقۇشنى نىيەت قىلغانىدى. لېكىن، دادىسىنىڭ خاھىشى بويىچە ئىگىلىك باشقۇرۇش كەسپىدە ئوقۇدى.

ـــ مۇڭلىنىپلا قاپسەنغۇ، بالام، نېمە ئويلاۋاتىسەن؟ ـــ ئەنقەرنىڭ كۆزلىرىگە يوشۇرۇنغان ھەسرەت، مۇڭ مۇئەللىمنىڭ يۇقىرى گىرادۇسلۇق كۆزئەينەك ئاستىدىكى كۆزلىرىدىن قېچىپ قۇتۇلالمىدى.

ـــ مۇڭلانمىدىم، مۇئەللىم، ـــ ئەنقەر خىيالدىن قايتىپ ئۆزىگە كەلدى.

ـــ ياللا، بالام، مېنى بۆشۈكتىكى بوۋاقتا ئوخشىتىپ قالدىڭمۇ؟

ـــ ياق، مۇئەللىم...

ـــ ئەمىسە كۆزۈڭدىكى نېمە دەرد ئۇ؟ چاچ ـ ساقالىنى نېمىدەپ قويۇۋەتتىڭ؟

ئەنقەر گەپ قىلمىدى، ئۇنىڭ مۇئەللىمگە دەرد تۆككۈسى يوق ئىدى. بىراق، شۇ تاپتا ئۇستازىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ راسا بىر يىغلۇۋالغۇسى كەلدى. ئەسلىدە ئەنقەرنىڭ يىغىسى دادىسى ئۈچۈن تەييار بولۇپ قالغان يىغا ئىدى. بىراق، دادىسى ئۇنىڭ دەرد ـ ئەلىمىنى بىر تىينىغا ئالمىدى. ئويلىمىغان يەردىن ئۇنىڭ يېغىرنى تاتلاپ، ئېچىشقان يېرىگە تۇز سەپتى. ناۋادا دادىسى ھېلىقىدەك سوغۇق گەپلىرىنىڭ ئورنىغا ياخشىراق ئويلىنىپ تۇرۇپ، ئەمەلىيەتكە ماس كەلگۈدەك گەپ قىلغان بولسا، ئەنقەر دادىسىدىن ئازابلىق قەلبىگە تەسەللى تاپقان، ئۇنىڭ كۆكرىكىگە باش قويۇپ تۇرۇپ راسا بىر يىغلۇۋالغان بولسا، بۇنچە بولۇپمۇ كەتمەس ئىدى. مۇئەللىمنىڭ ئۇچرىشى دەل مۇشۇنداق ۋاقىتقا

توغرا كېلىپ قالغان بولغاچقا، ئۇ مۇئەللىمنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا يېپىشىپلىۋالدى. شۇ تاپتا ئەنقەر سەللا غەيرەتلىك بولمىسا، چىشىنى چاك چىشلەپ تۇرمىسا، مۇئەللىمنىڭ ئالدىدا يىغلاپ تاشلاشتىن ئۆزىنى تۇتالماي قېلىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى.

— داداك بىلەن قېيىدىشىپ قاپسەن - ھە، بالام؟ — مۇئەللىم ئۇستا پالچىدەك ئەنقەرنىڭ قەلب قەسرىگە ئېچكىرلەپ كىردى، — مېنى ئۆز بىلىسەڭ دەردىڭنى تۆكۈۋال، يەڭگىللەپ قالىسەن. بەلكىم مېنىڭمۇ قۇلىقىڭغا ياقۇدەك، دىلىڭنى يورۇتقۇدەك گېپىم چىقىپ قالار.

ئەنقەر بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇستازىنىڭ كۆزىگە قارىدى. يۇقىرى گىرادۇسلۇق كۆزئەينەك ئىچىدىكى بىر جۈپ كۆز ھامان ئۇنىڭغا مېھىر بىلەن تىكىلىپ تۇراتتى. بۇ ئادەم ھېلىھەم كۆيۈمچانلىقىنى، ياشلارنىڭ پىسخىكىلىق ئالىمىگە بۆسۈپ كىرىدىغان، روھىي ئىلھام بېرىدىغان ئاجايىپ مەجەزىنى تاشلىمىغانىدى. ئەنقەرنىڭ كۆڭلىدە راستلا بىرقانچە ئېغىز دەرد تۆكۈپ ئىچىنى بوشىتىۋېلىش ئويى پەيدا بولدى. بىراق، بۇ ئۇستاز بىلەن شاگىرتنىڭ ئوتتۇرىسىدا دادلاپ بېرىشكۈدەك گەپمۇ ئەمەس ئىدى. دېيىشكە توغرا كەلسە قانداق دەيدۇ؟ بۇ ئىش ئۇچۇن بۇ مويسىپىتنىڭ قولىدىن نېمە كېلىدۇ؟ ئەنقەر تۇرۇپلا ھال ئېيتىشتىن يالتىيىپ قالدى. مۇئەللىم بىلەن چاي ئىچىشكەچ ئولتۇرۇپ ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىنى ئەسلەپ، ئېغىر تۇيغۇلارنى قەلب قەسرىدىن يىراقلاشتۇرماقچى بولدى.

— گەپ قىلمايسەنغۇ، بالام؟ — مۇئەللىم توختاپ قالاي دېمەيتتى، ئۇنىڭدىن بىر گەپ ئاڭلىغۇسى، كۆڭلىدىكى تۇگۇننى يېشىۋەتكۈسى بار ئىدى. ئەنقەر ئاخىر دەرد تۆكۈشنىڭ ئورنىغا يېڭى ئويلىغان پىلانىنى ئېيتتى.

— مەن ئاسپىرانتلىققا ئىمتىھان بېرەيمىكىن دەيمەن،

مۇئەللىم...

— هوي... جەمئىيەتتىن مەكتەپ قوينىغا قايتاي دەمسەن؟ مۇئەللىم ھەيرانلىقىنى يوشۇرالماي قالدى، — شىركەتتىكى ئىشلىرىڭچۇ؟ سەن بولمىساڭ داداڭنىڭ ئىشلىرى يۇرۇشەمدۇ؟

— بۇ تەرىپىنى ئويلاپ كەتمىدىم، — دېدى ئەنقەر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، — مەن ئۆزۈمنى چىرماپ تۇرغان سىرتماقتىن قۇتۇلۇپ ھەممىنى باشتىن باشلىساممىكىن دەيمەن.

— نېمىشقا بۇنداق خىيالغا كېلىپ قالدىڭ، ئەنقەر؟ سەن داداڭنىڭ ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلغان، يەنە توي قىلىپ بىر ئائىلىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى زىممەڭگە ئالغان ئەر جۇمۇ؟ — مۇئەللىم پۈتلىرى قولىشىپ قالغاندەك ئورنىدىن قوزغىلىپ قايتا قامىلىشىپ ئولتۇردى، — خاتالاشمىسام بالىلىق بولۇپ بولدۇڭغۇ دەيمەن...

بالىنىڭ گېپى چىقىشى بىلەن ئەنقەرنىڭ يۈرىكىگە يېڭنە سانجىلغاندەك بولدى. ۋۇجۇدى تىترەپ كۆزلىرىدىن ياش ئېتىلىپ چىقتى.

— ۋاي بالام، بۇگۈن نېمە بولدى ساڭا؟ ! — ھەيران قالغان مۇئەللىم ئەنقەرنىڭ قوللىرىنى تۇتتى، ئۆزىنى تۇتالماي قالغان ئەنقەر مۇئەللىمگە ئېسىلىپ يىغلاپ كەتتى.

— مېنىڭ بالام... مېنىڭ بالام... مېنىڭ ئوغلۇمنى بىر كىملەر ئەپقېچىپ كەتتى، مۇئەللىم، مەن... مەن... مېنىڭ بۇ ئازابقا زادىلا چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى... مېنىڭ چېھرى سۇتتەك ئاق، بۇدرۇقىمنا كەلگەن قارا كۆز ئوغلۇم ھازىر قەيەردىدۇ؟ ئۆزى سالامەت تۇرغاندىمۇ ياكى باغرى تاش ئادەملەر ئۇنى قولدىن ـ قولغا ئۆتكۈزۈپ ئىچكىرىگە ئاپىرىپ...

— سەۋر قىل، بالام، سەۋر قىل.

مۇئەللىم بۇ گەپتىن ھاڭ ـ تاڭ قالدى. ئۇ مۇشۇ ياشقا كىرگۈچە ئەنقەردەك ئەركەكلەرنىڭ بۇنداق ئېزىلىپ يىغلاپ كەتكىنىنى كۆرۈپ باقمىغانىدى.

ئون ئىككىنچى باب

55

قانات - قۇيرۇقى سىرلاپ قويۇلغان پارقىراق قوڭغۇزلاردەك مىڭ - مىڭ پىكاپلار، بىر - بىرىنىڭ ئۈستىگە قوندۇرۇلغاندەك ئېگىزدىن - ئېگىز بىنالار...

گۈلبەرگى رەڭگىدىكى قىزغۇچ ھۈجرىنىڭ مېھرى سۈسلىشىپ قالدى.

ھەمدۇللا ھاجى قىش ئاسمىنىدەك ئېچىلالماي يۈرەتتى. ئەنقەرنىڭ ئىشتىن چىقىۋېلىپ تەركىدۇنيا بولۇپ يۈرۈشى، شىركەتتىكى بەزى ئىشلارنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك يۈرۈشمەسلىكى بۇ ئادەمنى ئوبدانلا ھالسىرىتىپ قويغانىدى. بۇ ئىشلار ئاز كەلگەندەك، خانىش بارغانچە باشقىچە بىر ئايالغا ئايلىنىپ قېلىۋاتاتتى. ئۇ كۈندە ئۈستىلىق بىلەن پەرداز قىلىشنى، ھەر كۈنى بىر نۆۋىتىدا ياراشتۇرۇپ ياسىنىشنى، كۈن ئارىلاپ پەردازخانىغا بېرىپ تېرە ئاسراش، ئورۇقلاش، پەرداز قىلىشنى ئۇنتۇپ قالمايتتى - يۇ، ھاجىنىڭ ھارغىن چىرايىغا، خاپىغان كۆزلىرىگە، ئۇيقۇسىزلىقىغا پەرۋاسىز ئىدى. ئەسلىدىنلا تۇرمۇشتا تەشەببۇسكار بولۇپ، بۇ ياش، چىرايلىق خوتۇنىنى بوۋاقنى پەپىلىگەندەك پەپىلەپ ئۆگىتىپ قويغان ھاجى ئەمدىلىكتە ئۆزى كۆيۈنۈشكە، رىغبەتكە موھتاج بولغاندا، چىرايلىق خوتۇنىدىن ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيۋاتاتتى. ھەتتا بۇ ياش، گۈزەل ئايال بەزىدە شۇنداق خۇيلۇق بولۇپ كېتەتتىكى، ھاجىنىڭ يېقىن - يورۇقلىرىغا ئىلگىرىكىدەك خۇشخۇي

مۇئامىلە قىلمايتتى. ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا تۇزۇككىنە چىراي ئاچمايتتى. ھە دېسىلا كۆز ئالدىدىكى ئىشلاردىن ئاغرىناتتى. بەزىدە ئۆز - ئۆزىگە كوتۇلداپ، چىرايىنىڭ كۇندىن - كۇنگە ئۆزگىرىپ سارغىيىپ كېتىۋاتقانلىقى، ئۆزىگە «قېرىلىق يۇقۇۋاتقان»لىقىنى تىلغا ئېلىپ، بىرنېمىلەرنى دەپ كېتەتتى. ئۇنىڭ ئۆزگىرىپ كېتىش، قېرىپ كېتىش دېگەندەك ئىبارىلىرى ئەلۋەتتە ھاجىنىڭ كۆڭلىگە كېلەتتى. ھاجى بۇ خوتۇننىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ئەر - خوتۇن ئىككىيلەننىڭ ياش پەرقى چوڭ، ئىلگىرى ھاجى بىلەن تۇرلۇك باردى - كەلدىلەر، بولۇپمۇ توي - تۆكۈن، قاتار چاي، ئولتۇرۇشلارغا بىللە بېرىشتىن، كىشىلەرنىڭ ئالاھىدە نەزەر بىلەن قاراشلىرىدىن ئۇيلىپ يۇرگەن بۇ ئايال بۇگۈنكى كۇندە ئائىلە تۇرمۇشىدىمۇ ھاجىدىن ئۆزىنى تارتىۋاتقانلىقىنى ئاشكارا قىلىۋاتاتتى.

قارىماققا، ئەرلەر ئاياللارغا قارىغاندا باغرى پۇتۇن، رەھىمسىز كۆرۈنىدۇ. بىراق، دەرد - ئەلەم، ئازاب - ئوقۇبەتكە دۇچ كەلگەندە ئەرلەرنىڭ يۇرىكى ئاياللارنىڭ يۇرىكىدىن ئاجىز. ئاياللار دەرد - ئەلەمگە دۇچ كەلگەندە، بۇلاقتەك كۆز ياشلىرى، تۇگىمەس دادخورلۇقلىرى ئارقىلىق ئۆزىنى ئاز - تولا يېنىكلىتەلەيدۇ. ئەرلەر بولسا يا ياش تۆكەلمەيدۇ، ياكى دادخورلۇق قىلالمايدۇ. ئەرلەر ھامان ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ يۇرگەچكە ئاسانلا ئۆزىنى تۇگەشتۇرۇۋالىدۇ. ئەرلەرنىڭ تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كېتىشىمۇ شۇ ۋەجدىن دېيىلىۋاتىدۇ...

ئەرلەر كۆيۈنۈشكە موھتاج. ئەرلەر بەزىدە شۇنچىلىك نازۇكلىشىپ كېتىدۇكى، ئۇنداق - مۇنداق سەۋەبلەر تۇپەيلىدىن بىراۋلاردىن كۆڭلى ئازار يېگەندە، كېتىۋاتقان يولدىن ئادىشىپ مەغلۇبىيەت كوچىسىغا كىرىپ قالغاندا، ئويناپ يۇرۇپ تۇيۇقسىز يىقىلىپ، يىغلاپ تاشلىماقچى بولغان ئۇچ ياشلىق بالىدەك تەسەللىگە، كۆيۈنۈشكە، ئىلھامغا موھتاج بولىدۇ. ۋاھالەنكى،

ئۇچ ياشلىق بالىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىدىغان، ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىدىغان ئادەم چوقۇم كۆپ بولىدۇ. ئۇنىڭ ئانىسى، دادىسى ھەتتا يەسلىدىكى ئوقۇتقۇچىسى... ئۇچ ياشلىق بالىغا ئوخشاپ قالغان ئەرنىڭ كۆڭلىنىچۇ؟ بۇنى چۈشىنىدىغانلار ئاز. ئېھتىمال ئۇچ ياشلىق بالىغا ئوخشاپ قالغان ئەرنىڭ ئانىسى خېلى بۇرۇن قازا قىلغاندۇ، دادىسىمۇ ھەم شۇنداقتۇر. بالىلىرى ئۇچ ياشلىق بالىغا ئوخشاش تەسەللىگە موھتاج بولغان دادىسىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگۈدەك دەرىجىدە ئەمەستۇ؟! ئەمدى كىم قالدى؟ ئەمدى ئۇچ ياشلىق بالىغا ئوخشاش تەسەللىگە موھتاج بولغان ئەرنىڭ خوتۇنى قالدى، پەقەت خوتۇنلا ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىشى مۇمكىن. چۈنكى، خوتۇن ئەرنىڭ ئانىسىدىن كېيىنكى ئەڭ يېقىن ئادىمى. خوتۇن ئەرنىڭ تەن چۇقانلىرىنىڭ، روھىي داۋالغۇشلىرىنىڭ، شادلىق ـ قايغۇلىرىنىڭ، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنىڭ ئۆمۈرلۈك ھەمراھىدۇر. تەسەللىگە موھتاج بولغان ئەرلەر تەسەللىگە ئېرىشەلمىسە، بۇرۇقتۇرما بولۇپ كېتىدۇ. بولۇپمۇ ئۆزىنى باشقا بىرەر كۆڭۈل خۇشىغا زورلىيالمايدىغان ئەرلەر تېخىمۇ شۇنداق.

ھەمدۇللا ھاجى قەلب پىغانلىرى ئىچىدە ئىچىدىن ئۇھسىناتتى. روھىي دۇنياسىنى چىرمىۋالغان مەنسىزلىك، ئۇمىدسىزلىك ئۇنى بۇ دۇنيادا ھېچنېمىسى يوق ئادەمدەك قول ـ ئىلكىدىكى مال ـ دۇنياسىدىنمۇ، ئەتراپىدىكى ئادەملەردىنمۇ ياتسىرىتىۋاتاتتى.

يانفوننىڭ تۈيۈقسىز سايرىشى تەگسىز خىيالغا بېرىلگەن ھاجىنى ئۆزىگە قايتۇرۇپ كەلدى. ئۇ قاشتاشتەك سىلىق، كۆركەم يانفوننى قولىغا ئېلىپ، ئېكراندىكى نومۇرغا كۆز يۈگۈرتۈپ سۇس كۈلۈمسىرىدى ھەم مۇلايىم ئاۋازدا جاۋاب قايتۇردى:

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، سوپاجىم!

ھەمدۇللا ھاجى يۇمشاق كىرىسلودىن قىمىرلاپ قويۇپ،

قارشى تەرەپنىڭ گېپىگە «هە ـ هىم»لار بىلەن ئۇن قاتتى. ئاندىن بۇرۇقتۇرمىلىقتىن سەل ئېچىلغاندەك بولۇپ، دېدى:

ـــ ئۆيدە ئارام ئېلىۋاتقان... هە، نېمە دېدىلە... ئۆزلىرىدەك ئەل ـ ئاغىنىلەرنى ئويلاپ ئولتۇردۇققۇ !

هازىر ئىچكىرىدىن قايتىپ چىقىپ ئىشلىرىنى ئوغۇللىرىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەن سوپاجى يانفوندا ھەمدۇللا ھاجىنى بىرەر ئويۇن ـ تاماشىغا تەكلىپ قىلىۋاتقاندەك ئىدى. بىراق، ھەمدۇللا ھاجى بولسا ئۇ ئىشقا تازا قىزىمايۋاتقاندەك رەت قىلىش ئاھاڭىدا جاۋاب بەردى:

ـــ مۇشۇ سوغۇقتىما، ھاجىم؟

ھەمدۇللا ھاجى يانفوننى قۇلىقىغا تۇتقانچە كۈلۈپ كەتتى. ئېھتىمال قارشى تەرەپ ئۇنىڭغا «سوغۇق؟ قاچانىكىياقى سوغۇقتىن قورقىدىغان بولۇپ قالدىلا، ھاجىم؟ ياش، چىرايلىق خوتۇنى بار ئادەم سوغۇقتىن قورقمايمىز، جۇما !» دەپ چاقچاق قىلغاندەك قىلاتتى. ھاجى قارشى تەرەپكە، كىشىگە ئېيتقىلى بولمايدىغان بىرنەچچە ئېغىز چاقچاق بىلەن تېگىشلىك جاۋاب بەرگەندىن كېيىن، كۈلكىدىن توختاپ :

ـــ ئۇنداقتا، قەيەردە كۆرۈشىمىز؟ بەيگە مەيدانىغا بارىدىغان يول ئېغىزىدا... ھە، ھېلىقى يەردىما؟ ماقۇل ئەمىسە، ئون بەش مىنۇتقا قالماي چىقاي، ـــ ھاجى شۇنداق دەپ ئورنىدىن تۇردى.

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ياش، چىرايلىق خوتۇنىلا ئەمەس، يەنە ھەۋەسكە سېتىۋالغان قىممەت باھالىق چىلان تورۇق ئېتىمۇ بار ئىدى. بۇ كۈنلەردە شەھەردىكى بىر قىسىم بايلار ئارىسىدا ئات بېقىش، ئارام تاپقان كۈنلىرى ئات مىنىپ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش قىزغىنلىقى پەيدا بولغان، بۇ قىزغىنلىقتا پۇلدارلار ئارىسىدا نەچچە ئونمىڭ يۈەنگە، ھەتتا بىرنەچچە يۈز مىڭ يۈەنگە ئات سېتىۋالىدىغانلار چىقىۋاتاتتى. شەھەر كونىلىرىنىڭ ئەقىدىسىچە ئات ئامەتنىڭ سىمۋولى ئىدى. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە «مەۋلۈت كېچىسى»، «بارات كېچىسى» ھارپىسىدا ئاللانىڭ يولىدا

پاكلىنىپ ئامراق ئېتىنى يېتىلەپ قەدىمىي كوچىلارنى، ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ قەبرىسىنى ئايلانغان كىشى خىزىرغا يولۇقازمىش... هاجى هۇجرىسىغا كىرىپ ئۇستىبېشىدىكى داڭلىق ماركىلىق خۇرۇم چاپىنىنى، شىم، ئاياغلىرىنى سېلىپ، بېشىغا سەرپۇش تۇمىقىنى، ئۇچىسىغا كونىچە خورما رەڭ تون، ئېغى كەڭ ئىشتان كىيىپ، پۇتىغا بوغقۇچلۇق ئۆتۈك تارتتى. بېلىگە زەر يىپلىق بەلباغ باغلاپ، يېنىغا يېڭىسارچە خەنجىرىنى ئېسىۋالدى.

ھەمدۇللا هاجى هايال ئۆتمەي كونىچە بىر ئادەمگە ئايلىنىپ، قىزىلگۈل بەرگى رەڭگىدىكى هۇجرىسىدىن چىقىپ بىنادىن پەسكە چۈشتى. خىزمەتكارلار توقۇپ جابدۇپ قويغان چىلان تورۇق ئات ئۇنى تونۇپ ئويناقلاپ كەتتى. هاجى ئاتنىڭ چۈلۈۋرىنى قولىغا ئېلىپ «يا، رەببىم» دەپ ئۆزەڭگىگە پۇتىنى قويدى. ئۇ ئاتنى دېۋىتىپ، قورۇدىن چىقاي دەپ تۇرۇشىغا، خانىش قىپقىزىل پىكاپىنى ھەيدەپ سىرتتىن كىرىپ كەلدى ھەم ئات ئۇستىدە تۇرغان هاجىنىڭ يېنىدىلا ماشىنىدىن چۈشتى.

خانىش هاجىنىڭ كونىچە تۇرقىغا قاراپ بىر قىسىملا كۈلۈپ كەتتى.

ـــ نېمىگە كۈلىسەن؟ ـــ دېدى يەنە كەيپىياتى بۇزۇلغان هاجى ئۇنىڭ ئىپادىسىدىن نارازى بولغاندەك.

ـــ كۈلگۈدەك ئىشنى كۆرگەندە، قانغۇچە كۈلۈۋېلىش كېرەك ! ـــ خانىش تېخىچە كۈلۈۋاتاتتى.

ـــ كۆرمەيدىغان نەرسىنى كۆرۈپ قالمىغانسەن؟ ـــ هاجى خوتۇنىنىڭ مەسخىرە ئارىلاشقان كۈلكىسىگە خىجىلا تە بولدى.

ـــ ئەمدى ئەسلىگىزگە قايتىپسىز، هېلىقى كونا خانىدانلىق دەۋرىدىكى تومپاي بەگ ـ بايۋەچچىلەردەك...

ـــ دېمىسەڭمۇ شۇغۇ، مانا مەن خان ئەۋلادى !

ـــ قېنى ئۇ خانىدانلىقىڭىز؟ ! ـــ خانىش كۈلكىسىدىن توختاپ قىپقىزىل بويالغان لەۋلىرىنى ئۇچلىغىنىچە بىناغا

كىرىپ كەتتى. ھاجى غۇچچىدە تۇرۇلۇپ كەينىگە قاراپ قالدى. ئۇ بۇ ياش، چىرايلىق خوتۇننىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى، نېمە ئويلايدىغانلىقىنى بىلمەيدىغان يەردە ئەمەس ئىدى.

چاپچىپ بىر ئورنىدا تۇرالمايلا قالغان ئات، ئىگىسىنىڭ كۆڭۈل بىسەرەمجانلىقىنى چۈشەنگەندەك، ماڭغىلى ئالدىراپ كەتتى.

ھەمدۇللا ھاجى ئامراق ئېتىنى يورغىغا قويۇۋەتتى... ئاجايىپ ئىش، ئۇ ئادەمنىڭ بىردىنلا كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ، كۆڭۈل غەشلىكى ئات ئۈستىدە پەيدا بولغان غۇر ـ غۇر سوغۇق شامال بىلەن كەينىدە قالدى. تەن ـ تەنلىرى يايراپ، ئات بىلەن تەڭ چاپچىپ چېپىۋاتقاندەك روھلىنىپ كەتتى. ئۇ تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپىدا ئولتۇرغاندا ھېچقاچان بۇنداق روھلانمايتتى. ئەتىر پۇراپ تۇرغان لۆم ـ لۆم ئورۇندۇققا يۆلەنگەندە، بەدەن ـ بەدەنلىرى بوشىشىپ نېرۋىلىرىنى ئۇگدەك باساتتى. لېكىن، بۇ ئات...

56

شىمالدا ياغقان قارنىڭ سوغۇقى جەنۇبقا سۈرۈلۈپ كەلدى. قېلىن كىيىنىۋالغان كىشىلەر ھامان ئۆز ھەلەكچىلىكى بىلەن ئالدىراش ئىدى.

كىيىم ـ كېچەكلىرى يېلىڭ ھەم كونا، بېشىغا جىگەر رەڭ تور چۈمبەل ئارتقان تىلەمچى سىياق بىر ئايال شەھەر كوچىسىدا پەيدا بولدى. ئۇ پارقىراق قوڭغۇزلاردەك مىڭ ـ مىڭ پىكاپلارغا، بىر ـ بىرى بىلەن بوي تالاشقاندەك كۆككە بوي سوزغان بىنالار، ئۆز ـ ئۆزىنى كۆز ـ كۆز قىلغاندەك ھەر خىل ياسىنىۋالغان ئادەملەرگە قاراپ توختىماي سۆزلەۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كىشىلەر توۋا ئېيتىشقىنىچە، ئايالنىڭ كىملەرنىدۇر تىللاۋاتقانلىقىنى ئاڭلايتتى. ئايال ئېزىپ قالغاندەك تۆت تەرەپكە بويۇندىغىنىچە دوقمۇشلاردىن ئايلىنىپ

ئۆتۈپ، ھەمدۇللا ھاجىنىڭ كاتتا سارىيى ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئەتراپىدىكى بىنالاردىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرغان ھەم ئېگىز، ھەم كۆركەم مېھمانسارايغا بىر ھازا تىكىلىپ قارىغاندىن كېيىن ھە دەپ سۆزلىگىلى تۇردى:

— يالغان، يالغان ! ھوي ھەممىسى يالغان، خىزىر ئەلەيھىسسالامنىڭ سەللىسىگە ئۇماچ ئۈسۈپ ئىچكەن ئۇ كىرىسلولار كىشىنىڭ گۆرىنى ئىگىلىۋالغان بىلەن قىيامەتتە سورىقى بار... — ئايالنىڭ گېپى ھەم تاققا ـ تۇققا، ھەم باش ـ ئاخىرى چۈشىنىكسىز بولغىنىغا قارىماي توختىماي سۆزلەيتتى. گېپىنى ئاڭلايدىغان ئادەم بار ـ يوقلۇقىغا پەرۋا قىلمايتتى، — دەيدىغان بولسام گەپ تولا، ئانام زامانىسىدا بۇ قەلەندەرنىڭ نوچىلىقى ئىككى پۇل ئىدى. مەن سىلەرگە راستىنى دېسەم، يېتىمچىلىك قىلىپ يېگىلى يوق، كىيگىلى يوق، مەدىكار بازىرىدا بويۇن قىسىپ ئولتۇرغاندا بەگ دادامغا ئۇچراپ قېلىپ، ئادەم ئېتىپ بېقىۋاپتىكەن. مۇشۇنداق ئىت ئۆلۈمى سوغۇقتا كەينىگە سېلىپ باشلاپ كېلىپ، ئىسسىق ئۆيدە قورسىقىغا ئاش ـ نان، ئۇچسىغا كىيىم ـ كېچەك بېرىپتىكەن... خان ئەۋلادى ئىمىش تېخى ! ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار، خالايىق ! — ئايال ئۆپچۆرىسىگە يىغىلغان كىشىلەرگە قىسسە سۆزلەۋاتقاندەك، سوغۇقتا قولاشماي قالغان قوللىرىنى ھەريان شىلتاتتى، — ئادەم دېگەن ھەرقانچە تۇزكور بولسىمۇ، ئاشۇ داپ يۈزدەك تۇزكور بولامدۇ؟ تۇز بەرگەن تۇزلۇقنى چاقامدۇ؟ ئون سەككىز مىڭ ئالەم بىلمەي قالامدۇ؟ بەگ دادام شۇنداق بىر قارا يېتىمنى ئاللانىڭ بەندىسى دەپ قوينىغا ئالدى، ئۇدۇمىنى بەردى... كېيىن مېنىمۇ بەردى دەڭلار ئۇ ھايۋانغا، ھا ـ ھا ـ ھا...

ئايال توختىماي سۆزلەۋەرگەچكە، ئەتراپقا بىرمۇنچە ئادەم يىغىلدى. ئادەملەر توپى ئىچىدە كۈسۈر ـ كۈسۈر پاراڭ باشلاندى:

— بۇ مەزلۇم نېمە دەيدىغاندۇ؟

ـــ بىر كىمنى تىللاپ قورسىقىنى بوشىتىۋاتقانىدەك قىلىدىغۇ؟

ـــ سۆزلەپ قالغان ساراڭدەك قىلىدۇ، جۇما !

ـــ ساراڭمىكىن دېسە، بەزى گەپلىرى ئوڭدەك...

ـــ ئوڭ بولسا، چوڭ كوچىدا ئالىجوقا سۆزلەرمىدى.

ـــ ياق، بۇ بىر دەردى بار ئايالدەك قىلىدۇ !

ئايال ئەتراپتىكىلەرنىڭ تالاش ـ تارتىش قىلىشىغا پەرۋاسىز ھالدا توختىماي سۆزلەيتتى.

ـــ نېمە ئۇ، ھايۋانىڭ ئالىسى دېگەن... ھەممىدىن كۆڭۈلنىڭ ئالىسى يامان ! شەھۋەتنىڭ مەنبەسى ھارام ! قولى قاپارماي، چېكىسى تەرلىمەي تاپقان ۋەج ئاشۇنداق ھۆركىرىتىدۇ... ۋاي قانداق قىلاي ئەمدى، جاھانغا پاتماي قالغىنىنى ! دەپ قويۇڭلار، ئۇنچىۋالا غادىيىپ كەتمىسۇن، بۇ جاھان تېخى ئۇزۇن، كۆرىمىز تاماشىسىنى... ھېساباتىنى قىيامەتتە قىلىشۇالىمىز. ئاجىزلارنىڭ كۆزىدىن قان ئېلىپ، ئىشرەتخورلۇققا، زىناغا بېرىلگەنلىرى، گۆدەك، نارەسىدىلەرنى يېتىم قىلغانلىرى ئۇچۇن قىيامەت كۈنى توڭگۇز سىياقىغا ئايلىنىپ مۇنكىر ـ نەكىرلەرنىڭ ئالدىدا توڭگۇزدەك تۆت پۇتلۇق بولغاندا، تۇگمەس سوئال ـ سوراقلارغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىدىكىن قېنى؟ ! قىيامەت كۈنى ئۆزىنى ئاقلاپ يالغان ئېيتىپ باقسۇنا، قولۇمنى ياقىسىدىن ئاجرىتالامدىكىن...

خانىش ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇپ، پارنىڭ ئىسسىقىدىن زېرىككەندەك پەسكە قاراپ قويدى. مېھمانسارايىنىڭ ئالدىغا يىغىلىۋالغان كىشىلەرنى كۆرۈپ سەل چۆچۈدى. ئۇ بىر توپ ئادەملەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھە دەپ قوللىرىنى شىلتىۋاتقان بىر قارا گەۋدىنى كۆرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى، نېمە ئۈچۇن ئەتراپىغا ئادەم يىغىۋالغانلىقىنى بىلەلمەي، مېھمانسارای ئامانلىق بۆلۈمىگە تېلېفون بەردى. ئامانلىق بۆلۈمى بۇ يەردە بىر سارالىق قېتىش ئايالنىڭ ئالىجوقا

سۆزلەۋاتقانلىقىنى، پىيادىلەر يولىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ شۇ ئايالنىڭ ئاغزىغا قاراپ تاماشا كۆرۈۋاتقانلىقىنى دوكلات قىلدى.

— ئۇ خوتۇنىنى ھەيدىۋېتىپتۇ ! بۇ يەردە تۇرۇۋالسا مېھمانخانىمىزنىڭ ئىناۋىتىگە، بىزنىڭ يۈز - ئابرۇيىمىزغا سەت... ساقچىلارمۇ كىشىلەرنىڭ بۇنداق توپلىشىۋېلىشىنى قاتتىق چەكلەيدۇ، — دېدى خانىش بۇيرۇق چۈشۈرۈپ. شۇ ئەسنادا ئەنسىز غۇڭۇلدىغان ئاۋازلار بىلەن تەڭ، ساقچى ماشىنىسى يېتىپ كېلىپ، بۇ يەرگە توپلىشىۋاتقانلارنى تارقاقلاشتۇردى. ئايالنى بولسا ماشىنىغا چىقىشقا زورلىدى. سۆزلەپ قالغان بىر ئايالنىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇرۇپ قالغىنى ئۈچۈن بۇنداق جىددىي كەيپىيات كۆرۈلۈشىنى ئويلىمىغان كىشىلەر قورقۇپ كېتىشتى.

پۇل - بايلىق كويىدا توختاۋسىز چېپىپ يۈرگەن ھەمدۇللا ھاجى ماشىنىسى بىلەن مېھمانسارايىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، يۈز بەرگەن ئەھۋاللارنى چالا - پۈچۈق كۆردى ھەم ساقچى ماشىنىسىغا چىقىشقا قارشىلىق كۆرسىتىپ، ھە دەپ ساقچىلارنى تىللاۋاتقان روپاش ئايالنى كۆرۈپ، گۆشلۈك يۈزلىرى قىزاردى. نوركا ياقىلىق ئېسىل خۇرۇم چاپانغا ئورالغان بەدەنلىرى ئىختىيارسىز تىكەنلەشكەندەك بولۇپ، يۈرەك رىتمى تېزلەشتى.

شۇنداق، ھاجىنىڭ كۆڭلى تۇيدى، يادىكار خېنىم روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىدىن يەنە قېچىپ چىققان، ئۆزىنى ئىزدەپ مۇشۇ يەرگە كېلىپ ئاغزىغا كەلگەننى دەپ، ئۇنىڭ ئابرۇيىنى يەر بىلەن يەكسان قىلغانىدى.

ھەمدۇللا ھاجى چاقماق تېزلىكىدە ئەتراپىنى تىنچىتىپ، ئەنسىز چىرقىرىغىنىچە كېتىپ قالغان ساقچى ماشىنىسىنىڭ كەينىدىن قاراپ، مۇرەككەپ ھېسلار ئىلكىدە قېتىپ تۇرۇپ قالدى. راست، يىگىرمە نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ يادىكار خېنىم ئىسىملىك بىر خوتۇنى بولغان، يادىكار خېنىم خان

كوچىسىنىڭ پاراغەتلىك ئېسىلزادىلىرىدەك نەزىرى ئۈستۈن، ئانچە ئادەم ياراتمايدىغان ئايالالاردىن بولسىمۇ، لېكىن باي دادىسىنىڭ ئىرادىسى بويىچە ھەمدۇللا مەخسۇمغا ھالال نىكاھى لەۋزىنى بېرىپ خوتۇن بولۇپ تەگكەن. مەخسۇمنى ئىچ كۆيۈ ئوغۇل، تەييارغا ھەييار بولدى دەپ پات ـ پات كوتۇلدايدىغان، دادىسىنىڭ بايلىقىنى پەش قىلغان، مىننەت قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ھەرھالدا ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ ئۇنىڭغا بىر قىز، بىر ئوغۇل تۇغۇپ بەرگەن... كېيىن بۇ ئائىلىدە ئارقا ـ ئارقىدىن بەختسىزلىكلەر يۈز بەردى. تۇغۇتىدا ئاللاپ كېتىپ كېسەلمەن بولۇپ قالغان يادىكار خېنىم بىئەجەل ئۆلۈپ كەتكەن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ دەردىدە نېرۋىسى ئاجىزلاپ كەتتى. پۇل، بايلىق كويىدا چېپىپ يۈرگەن مەخسۇمغا دېگەندەك كۆڭۈل بۆلۈپ بولالمىدى. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى مەخسۇم جىددىيچىلىكتىن ھارغان تېنىگە، چارچىغان نېرۋىلىرىغا ئائىلىسىدىن ئەمەس، تالادىن ئارامليق ئىزدەيدىغان بولۇپ قالدى.

سوغۇقتا مۇزلاپ قېتىپ قالغاندەك، بىر ھازا تۇرۇپ كەتكەن ھاجىنىڭ تۇرۇپلا يۇرىكى مۇجۇلغاندەك بولدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ئاشۇ بىچارە مەزلۇمغا ئىچى ئاغرىپمۇ قالغانىدى.

57

ساقچىلار ھېلىقى ئايالنى بىر قۇر سوراق قىلىپ چوڭ ئىش يوقلۇقىنى، ئايالنىڭ ھەمدۇللا ھاجىنىڭ بۇرۇنقى خوتۇنى بولۇپ، نېرۋىسى جايىدا ئەمەسلىكىنى جەزملەشتۈرگەندىن كېيىن ئايالنى قايتىپ كېتىشكە بۇيرۇدى.

ئوغلىنىڭ ئىشىدىن بىرەر يېپ ئۇچىغا ئېرىشەلەرمەنمىكىن، دېگەن ئۈمىدتە ساقچىخانىغا كەلگەن ئەنقەر، ئانىسى يادىكار خېنىمنى بۇ يەردە كۆرۈپ بەكمۇ چۆچۈپ كەتتى ھەم ئىتتىك

قەدەم بىلەن ئانىسىنىڭ ئالدىغا باردى.

ــ ئەنقەرجان بالامۇسەن؟ ! ــ يادىكار خېنىم غۇلاچ كېرىپ كېلىپ ئەنقەرگە ئېسىلدى. بوۋىقىنى باغرىغا باسماقچى بولغان ئاندەك ئۇنى چىڭ قۇچاقلىدى. ئەنقەرنىڭ ھەيرانلىق، چۆچۈشتىن كۆزلىرى چەكچەيدى. كۆزىنى يۇمۇپ ــ ئاچقۇچە ئۆزىنى ئانىسىنىڭ باغرىدا كۆردى. چۈش كۆردۈمىكىن دەپ ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدى. ياشلىقىدا ئانا بولۇپ، ئانىلىق ھوقۇقى دەپسەندە بولغان، ئانا بولغانلىقى، ئاجىز بولغانلىقى ئۈچۈن خارلانغان، ھاياتنىڭ خوۋلۇقىنى كۆرمىگەن ئانىسى ئۇنى قۇچاقلاپ تۇراتتى.

ئاھ، ئانا ! يادىكار خېنىمنىڭ يۈزىنى، ئاياللىق سۈلكىتىنى، ئار ــ نومۇسىنى يۆگەپ تۇرغان چۈمبىلى چۈشۈپ قالغان، ئىلگىرىكىدىن تېخىمۇ ئاقىرىپ چارلىشىپ كەتكەن چۈۋۈق چاچلىرى، ھاياتنىڭ ئاچچىق قىسمەتلىرى ئۆمۈچۈك تورىدەك ئىز سالغان نۇرسىز چېھرى، خارلىق، ئەلەم دەستىدىن قېتىپ قالغان نادامەتلىك كۆزلىرى ئەنقەرنىڭ ئېزىلىپ تۇرغان يۈرىكىنى يەنە پارە ــ پارە قىلىۋەتتى.

ــ ئانا، جېنىم ئانا ! بۇ ئۆزلىرىمۇ؟ سىلى بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىلا؟ بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىلا، ھە؟

ئەتراپتىكى كىشىلەر ھەيرانلىق، ئېچىنىش ئەزىرىدە ئانا بىلەن ئوغۇلغا قايرىلىپ بېقىشتى.

ــ سېنى بەك ئىزدەپ كەتتىم، بالام ! ــ يادىكار خېنىم تېخىچە ئەنقەرنى مەھكەم قۇچاقلاپ تۇراتتى، ــ سېنى ئاخىر تاپتىم !

ئەنقەر ۋۇجۇدىغا يامرىغان خۇشاللىق، خىجىللىق ئىلكىدە ئانىسىغا تىكىلدى. ئۇنىڭ نادامەتلىك كۆزلىرىدىكى ھەسرەت ئېپتىخارلىققا، خاتىرجەملىككە ئورۇن بوشاتقانىدى. بۇ ئېپتىخارلىق، بۇ خاتىرجەملىك ئانىنىڭ تاغدەك ئوغلىغا بولغان ئېپتىخارلىقى، خاتىرجەملىكى ئىكەنلىكىنى ئەنقەر بىلەتتى.

ئەتىرنىڭ خۇشاللىقىمۇ ئانىسىنىڭ ئۆزىگە بولغان مېھىر ـ مۇھەببىتىدىن كەلدى، ئەلۋەتتە. خىجىللىقى بولسا، ئۇ بىر ئوغۇل تۇرۇپ ئانىسىنىڭ كۆلپەتلىك تەقدىرىنى ئۆزگەرتىشكە ئاجىز كەلدى. يەنە، يەنە ئۆز غېمى، بالا دەردى بىلەن بولۇپ ئانىسىنى يوقلىيالمىدى. ئانىسى تۇرۇۋاتقان دوختۇرخانىغا بارالمىدى. مانا ئەمدى ئويلىمىغان يەردە ئانىسى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى... ئۇ ئانىسىنىڭ كۆز ياشلىرىنى سۈرتتى. چۈۋۈلغان چاچلىرىنى تۈزەشتۈردى، روملىنى تېپىپ كېلىپ بېشىغا سېلىپ قويدى، مۈزلىغان، قېتىپ قېلىۋاتقان قوللىرىنى ئۇۋۇلىدى.

ــ يۈرسىلە، ئانا، بەك توڭلاپ كېتىپلا. ئىسسىقراق يەرنى تېپىپ ھال ـ مۇڭ بولۇشايلى، يەنە قورساقلىرىمۇ ئېچىپ كەتكەندەك تۇرىدۇ.

ــ خۇدايىم دېگىنىڭگە يەتكۈزەر، بالام!

ئانا ئوغلىغا ئەگەشتى. كۆيۈملۈك ئوغلىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ نېرۋىسى خېلىلا تىنچلىنىپ قالغان، تاققا ـ تۇققا گەپلىرىمۇ ئازلاپ، ئوغلىنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇۋالغانىدى. بالا دەردىدە بىسەرەمجان بولۇپ، ساقچىخانىغا كېلىپ ـ كېتىپ يۈرگەن ئەتىر بىلەن تونۇش بولۇپ كەتكەن ساقچىلار سوئال نەزىرىدە بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قالدى.

ئەتىر ئانىسىنى شۇ ئەتراپتىكى كىچىك بىر ئاشخانىغا باشلاپ كىردى. پارۇاينىڭ يېنىدىكى ئىككى كىشىلىك ئۇستەلگە جايلىشىپ، ئىككى كىشىلىك قوي گۆشى شورپىسى، نان بۇيرۇدى.

ــ خېلى ساقىيىپ قالغانىدەك تۇرامىلا، ئانا؟ ــ ئەتىر ئانىسىغا چاي قۇيغاچ مۇلايىم ئاۋازدا سورىدى.

ــ مەن ئاغرىق ئەمەس، بالام، ــ ئىسىق ئاشخانىدا پۇت ـ قوللىرى ئىللىپ، يۈزلىرىگە ئاز ـ تولا قىزىللىق يۈگۈرگەن ئانا ئارقا ـ ئارقىدىن چاي ئوتلاپ ئوغلىغا تىكىلدى. ئەتىر

ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ:

— بۇنى بىلمەن، ئانا، ئۆزلىرى ئاغرىق ئەمەس، سىلى بەك چارچاپ كەتكەن، سالامەتلىكلىرى ناچارلاشقان... — دېدى.

يانفوننىڭ سىگنالى ئەنقەرنىڭ دىققىتىنى بۆلدى. ئۇ ئېكراندا كۆرۈنگەن نومۇرغا قاراپ ئورنىدىن تۇردى.

— ئانا، تېلېفون ئېلىۋېلىپ كىرەي، مۇشۇ يەردىن قوزغالماي، بىر مىنۇت ئولتۇرۇپ تۇرامىلا؟

— كېتەمسەن، بالام؟ — يادىكار خېنىم پىيالىنى قويۇپ ئەنقەر بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇردى.

— ياق، ئۆزلىرىنى تاشلاپ كېتەمدىم، ئانا.... تېلېفون ئېلىۋالسامىلا بولدى.

— يېنىمدا ئولتۇرۇپ گەپ قىلە بولمسا، مەنمۇ گەپ قىلىشىپ بېرەي ئۇ نېمەڭدە.

ئەنقەر بىسەرەمجان بولدى، ئانىسىنىڭ كېسىلى قوزغىلىپ قېلىشتىن ئەنسىرىدى، شۇڭا جايىدا ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى، ئاندىن يانفوننىڭ يېشىل كۇنۇپكىسىنى باستى. بۇ روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىدىن كەلگەن تېلېفون ئىدى.

— ۋەي، تىنچلىقمۇ؟ ھەئە، مەن شۇ، — ئەنقەر بىردەم جىم بولۇپ، قارشى تەرەپنىڭ گېپىنى ئاڭلىدى. ئاندىن جاۋابەن ئېغىز ئاچتى، — ھازىر مېنىڭ يېنىمدا... قالغان گەپنى سەل تۇرۇپ دېيىشەيلى. مەن سىزگە تېلېفون قىلاي.

ئەنقەر قىسقىلا سۆزلىشىپ، يانفوننىنى سىماب رەڭ تاشپاختا چاپىنىنىڭ يانچۇقىغا سالدى.

— كىم ئىكەن ئۇ، بالام، مېنى سوراۋاتامدۇ؟

— كەلسىلە، ئانا، تاماق يەيلى، — ئەنقەر مۇلازىمنىڭ قولىدىن قىزىق شورپىنى ئېلىپ، بىرسىنى ئانىسىنىڭ ئالدىغا، بىرسىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا قويدى، — قىزىق جۇما، ئانا، ئاغزىلىرىنى كۆيدۈرۈۋالمىسىلا، — ئەنقەر ئانىسىنىڭ دىققىتىنى تاماقتا بۆلدى.

ـــ نېمه بۇ، بالام؟

ـــ قوي گۆشى شورپىسى، ئانا، ـــ ئەنقەر ئىسسىق نانىنى ئوشتۇپ، ئانىسىنىڭ چىنىسىگە سالدى. مۇشۇنداق قىلغاندا شورپا تېز سوۋۇيتتى، ـــ كىچىك ۋاقتىمدا ئۆزلىرى ماڭا پات ـ پات شورپا قىلىپ بېرەتتىلىغۇ، مەن شۇنداق ئامراق ئىدىم.

ـــ ئا... ئاي... نى چاغلاردىكى ئىشلار ئۇ، بالام؟ ـــ يادىكار خېنىم ئاشخانىنىڭ تورۇسىدىكى ئاسما چىراغقا تىكىلىپ ئولتۇرۇپ، بىر ئىشلارنى ئەسلىگەندەك قىلدى، ـــ ئۇ چاغلاردا ئىككىمىز ھەمىشە يالغۇز قالاتتۇق، كەچلىك تاماقنىمۇ يالغۇز يېيىتتۇق. داداڭ دېگەن ئادەم تالادا قورسقىنى توپدۇرۇپ، تەڭ كېچىدە، سەن ئۇخلاپ قالغاندا سېسىق كېكىرىپ كىرەتتى. بەزىدە خىجىل بولماي تاڭ ئاتقاندا پەيدا بولۇپ، خورقىراپ خورەككە چۈشەتتى... كېيىن ئايخېنىم دېگەن ھېلىقى خوتۇننى مېنىڭ تۆپەمگە ئالدى.

ـــ ئانا... ـــ ئەنقەر يان ـ بەللىرىدە تاماق يېيىشۋاتقانلارغا قاراپ قويۇپ، ئانىسىغا ئۆتۈنۈش نەزىرىدە تىكىلدى. ئاغزىنى ئۇچلاپ بىگىز بارمىقىنى كالپۇكىغا تەگكۈزۈپ، ـــ ئۇش... ـــ دېدى. ئەنقەر بالىلىق چاغلىرىدا ئانىسى بىلەن مۇشۇنداق ئويۇن ئوينايتتى. بۇنى كۆرگەن ئانىسى چالا كۆلۈپ جىم بولۇپ قالدى. ئۇ شورپىدا يۇمشىغان نانىنى ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدى. ئەنقەر ئۇنىڭ قورسقىنىڭ بەكلا ئېچىپ كەتكەنلىكىنى بىلدى.

ئەنقەر ئىشتىھاسىز ھالدا شورپىدىن بىر ـ ئىككى ئوتلاپ قويۇپ، ئانىسىنىڭ پىيالىسىگە چاي لىقلىدى. ئۇ روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىغا تېلېفون قىلىپ، ئۇلارنى خاتىرجەم قىلىشنى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئانىسىنى قايتا ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئويلايتتى. ئەمما، ئۇ گەپلەرنى ئانىسى بار يەردە سۆزلەشسە ئانىسىنىڭ ئەسەبىيلىكى قوزغىلىشى، كېسىلى تۇتۇپ قېلىشى تۇرغان گەپ ئىدى. بايا دوختۇرخانا تەرەپنىڭ ئېيتىشچە، يېقىندىن بۇيان يادىكار خېنىم دوختۇرخانىدىن

چىقىپ كېتىمەن دەپ داۋراڭ سېلىپ، دوختۇر ـ سېستىرالارنى پات ـ پات ئاۋارە قىلىدىغان، دورا يېيىشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان، بەرگەن دورىلارنى دوختۇرنىڭ كۆزىچە تاشلىۋېتىدىغان بولۇۋالغان. بۇ ئاز كەلگەندەك، بۈگۈن چۈشتىن بۇرۇن ھاۋا ئالماشتۇرۇش ئۈچۈن ئېلىپ چىقىلغاندا، يوقاپ كەتكەنمىش... ئەنقەر ئانىسىنىڭ دوختۇرخانىدىن چىقىپ ئۈدۈل شەھەرگە كىرگىنىنى بىلدى. لېكىن، ئانىسىنىڭ ئۇ يەردە كىيىپ يۈرىدىغان كېسەللەر كىيىمىنى قانداق قىلىپ ئۈچىسىدىكى كونا كىر كىيىملەرگە ئالماشتۇرۇۋالغىنى ئەنقەر ئۈچۈن بىر سىر ئىدى.

58

— خوتۇنىڭىز كەپتىكەن، — دېدى خانىش قاش ـ قاپاقلىرىنى سۈزۈپ خۇيلىنىپ، — دىدارىنى كۆرەلمەي قالدىڭىز !

— قايسى خوتۇنۇم؟ — دەپ سورىدى ھەمدۇللا ھاجى ھەيران بولۇپ.

— خوتۇنلىرىڭىزنىڭ جىقلىقىدىن قايسى خوتۇنىڭىزنىڭ ئىزدەپ كەلگەنلىكىنىمۇ بىلمەيسىز ! — دېدى خانىش ھاجىغا قاراپمۇ قويماستىن.

— نەدىكى گەپلەرنى قىلىدىغانسەن، خانىش، — دېدى ھاجى تەشتەكتىكى يەسمەنگۈلگە قاراپ، — يوق گەپنى قىلماي چاي ئەكىلە، بەك ئۇسساپ كەتتىم، شۇ تاپتا.

— مېنى ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ، دەمسىز؟ — خانىش پېتىنى بۇزماستىن كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ھاجىغا قارىدى. ئاچچىق دەستىدە تۇرغان بۇ چىرايلىق ياش خوتۇنىنىڭ گۈزەللىكى يوقىلىپ، چىرايى بىر قىسما تۈس ئالغانىدى. ھاجى ئۇنىڭ خۇيلىنىشىنى قېتىغا ئالماستىن، كىرىسلوغا لەسسىدە چۆكۈپ،

پۈتلىرىنى بىر - بىرىگە ئالماپ كېرىلىپ ئولتۇردى. ئۇ خانىشنى نىكاھىغا ئالغان نەچچە يىلدىن بېرى بۇ ياش، چىرايلىق خوتۇنىنىڭ ئاغرىنىش، باتناشلىرىنى مۇشۇنداق كىچىك بالىنىڭ ئەركىلىشىدەك ئويۇن قاتارىدا كۆرۈپ كېلىۋاتاتتى. بىراق، ھازىر بۇ ئايالنىڭ كۆزلىرىدە غەزەپ، ئاۋازىدا كۈچلۈك ئىسيان ئالامىتى بار ئىدى. قارىغاندا، خانىش ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئۆتمۈشىنى، ئىچكى سىرلىرىنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغىچە بىلىپ كەتكەندەك تۇراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ يېقىندىن بۇيان ئۇلارنىڭ كۆڭۈل رىشتىدە ئۇزۇكچىلىك يۈز بېرىپ، ئاستا - ئاستا يىرىكچىلىك شەكىللىنىۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئارىدا ئۇزاقتىن سوزۇلغان سۈكۈت، جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرۈشكە باشلىدى. كۈنداشلىق، ھەسەت ئوتىدا كىرپىكلىرى نەملەشكەن خانىش دېرىزە ئالدىدا سىرتقا تىكىلگىنىچە قېتىپ قالدى. ئادەتتە ھەرقانداق سورۇندا، ماڭغان - تۇرغان يېرىدە ھۆرمەت تەۋازۇلارغا نائىل بولۇپ، سىلى - ئۆزلىرى، خوش - خوش... لار ئىچىدە ئەتىۋارلىنىپ تۇرىدىغان ھاجى پەقەت مۇشۇ ياش خوتۇنىنىڭ ئالدىدا شۇنداق سوغۇق مۇئامىلىگە ئۇچرايتتى، ئۆزىنى ئوسال ئەھۋالدا سېزەتتى. شۇڭا، خوتۇنىنىڭ قىلىقلىرىدىن ئۆلگۈدەك ئىچى سىقىلغان، تاقەتسىزلەنگەن ھالدا زەردىسىنى يوشۇرالماي ئېغىز ئاچتى :

— كەينىڭگە بۇرىلىپ ماڭا بىر قايلاپ قويامسەن، خوتۇن؟ نېمە بولدى ساڭا، مەن سېنىڭ قېيىنداش، باتناشلىرىڭنى گۇل قىلغىلى ئەمەس، خىزمەت ئىشى بىلەن يېنىڭغا كەلدىم، جۇما، — ھاجى ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئاچچىقتىن كۆز چاناقلىرى كېڭەيگەن بولۇپ، ئاۋازى ھەم ئۇنلۇك، ھەم قەتئىي ئىدى، — قانداق، مېھمانخانىنىڭ يىللىق بوغالتىرلىق مەلۇمات جەدۋىلى پۈتتىمۇ؟ پايدا - زىيان ئەھۋالى قانداق؟ بۇ يىل بىرنىچى تۇركۈمدە مۇددىتى توشىدىغان 1مىليون 600 مىڭ يۈەن قەرز پۇلغا تەييارلىق سوممۇ ئاجراتتىڭلارمۇ؟ !

خانىش گۈلدۈرمامدەك ئۇنلۇك ئاۋازنى ئاڭلاپ ئىتتىك كەينىگە ئۆرۈلدى. ئېرى گويا شىركەتتىكى يالالنما خادىملارغا بۇيرۇق چۈشۈرۈۋاتقاندەك ھۆركىرەۋاتاتتى. ئۆزىگە مىختەك قادالغان كۆزلىرىدە ھۆكۆمرانلىق، سۈر ـ ھەيۋە ئۇچقۇنى چاقناپ تۇراتتى. خانىش بۇ ئەرگە تېگىپ ئۇنىڭ ئۆزىگە بۇنچە غەزەپلەنگىنىنى، بۇنچە توۋلاپ كەتكىنىنى كۆرمىگەن، ئاڭلاپ باقمىغانىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ ئالدىدا بىرئاز سارايسىمىگە چۈشۈپ يۇرىكى ئاغقانەدەك، تىزلىرى تىترىگەندەك بولدى. لېكىن، ھاجىنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ بۇنچە ئاسان سارايسىمىگە چۈشۈپ قالغۇسى يوق ئىدى. ئەسلىدە بۇ ئادەم ئۆزىنى ئالدىغان، مانا ئەمدى ئۇنىڭ ياشلىق ئۆمرى مۇشۇ ئادەمنىڭ شەھۋەتلىك كۆڭلى، قانماس نەپسى ئۈچۈن نابۇت بولۇۋاتاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىدە بۇ قېرى ئېرىگە نىسبەتەن ئىسيان تۇيغۇسى غەلىيان كۆتۈرەتتى... خانىش كۆكسىنى كەردى. يۇرىكىدە دەماللىققا پەيدا بولغان سارايسىمە تۇيغۇسى ئىزغا چۈشۈپ، ھاجىنىڭ كۆزلىرىگە ئۇدۇل قارىدى:

ـــ ماڭا نېمانچە توۋلاپ كېتىسىز؟ سىز گەپنى بۇراپ خىزمەت، ھەشەمەت، پۇل ئارقىلىق ئەيىبلىرىڭىزنى يېپاقچىمۇ؟

ـــ سەن نېمىشقا ھە دېسىلا مەندىن ئەيىب، گۇناھ ئىزدەيسەن، خانىش؟ ئەجەبا، مەن سېنىڭ ئالدىڭدا...

ـــ مەن سىزدىن گۇناھ ئىزدىمىگەن، ئۆز يولۇمدا ياشاي دېگەن، بىراق مەن ھايات يولۇمنىڭ ھەر بىر قەدىمىدە سىزنىڭ شەھۋەتلىك ئۆتمۈشىڭىزنىڭ ئىزناسى بىلەن دوقۇرۇشۇپ كۆڭلۈم پاراكەندە بولۇۋاتىدۇ. مەن ئەمدى بىلدىم، سىز كۆڭۈل خۇشلۇقىڭىز ئۈچۈن ھاياتنى دەپسەندە قىلغان ئادەم ئىكەنسىز. سىزنىڭ بېسىپ ئۆتكەن ھەربىر ئىزلىرىڭىزدىن گۈل ئەمەس، تىكەن ئۇنگەن ئادەم ئىكەنسىز !

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ چىرايى تاتىرىپ كۆز قارىچۇقلىرى تارتىشقاندەك بولدى. ئولتۇرغان ئورنىدا ئەلەڭلەپ، كۆكرىكىنى

تۇتقانچە كىرىسلودا قىيسىيىپ قالدى. ئۇ شۇ تەرىقىدە بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن، ھارغىن بىر ھالدا خوتۇنىغا تىكىلدى :

ــ بايا نېمە دېدىڭ؟

ــ ماڭغان يولىڭىزغا تىكەن تېرىپسىز، دېدىم ! ــ دېدى خانىش ئاياپ ئولتۇرماستىن.

ــ قارىسىغا گەپ قىلما، مەن ھەر يىلى رامىزاندا نۇرغۇن پۇل ئاجرىتىپ، شەھەر كەمبەغەللىرىگە ئۆشرە ــ زاكات قىلىپ تارقىتىۋاتىمەن، نەچچە يۈز ئادەمنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇردۇم. مەن يەنە ماڭارىپ، يول ــ كۆۋرۈك، مەسچىت قۇرۇلۇشىغا ئىئانە پۇل بېرىپ كېلىۋاتىمەن. ئىچكىرىدىكى يەر تەۋرەش ئاپىتىگە ئۇچرىغان خەلققە ئۆز قولۇم بىلەن نان، ئۇسسۇلۇق تۇتۇپ ئۇلارغا تەسەللى بەردىم. مەن يەنە تۇرمۇشتا چىقىش يولى تاپالمىغان تۇل ــ خوتۇن، يېتىم ئوغۇللارغا غەمخورلۇق قىلدىم. كوچىلاردا سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن يېتىم بالىلارنى يىغىپ ھۇنەر ــ كەسىپ ئۆگەتتىم...

ــ ھىم ! ــ خانىش دىمىقىنى قاقتى، ــ تۇل خوتۇن، يېتىم بالىلارنىڭ بېشىنى سىلاپمىش... سىز ماڭا ساناپ بېرەلەمسىز؟ سىز باي بولغاندا، پۇلىڭنىڭ كۆچىگە تايىنىپ نەچچە قىزنى ئالداپ خوتۇن قىلدىڭىز؟ نەچچە ئايالنى تالاق قىلىپ تۇل خوتۇنلۇق كوچىسىغا ئىتتەردىڭىز؟ نەچچە بالىنى يېتىم قىلىپ سەرسان ــ سەرگەردان قىلدىڭىز، ئاشۇ كوچىدىن يىغىپ كېلىپ مەدىكارچىلىققا سېلىۋاتقان بالىلارنىڭ قانچىسى سىزنىڭ سۈيدۈكىڭىزدىن تامغان بالا... بۇنى ياراتقان خۇدايىم ئۆزى بىلىدۇ ! سىز ئاشۇ تۇل ئاياللارغا، يېتىم بالىلارغا قىلغان ئۆمۈرلۈك يامانلىقىڭىز، گۇناھلىرىڭىز بىلەن مەكتەپ، مەسچىتلەرگە قىلغان كىچىككىنە ياخشىلىقىڭىزنى تارازىغا سېلىپ ئۆلچەپ باقتىڭىزمۇ؟ قايسىسىنىڭ ۋەزنى ئېغىر كەلدى؟ ئەلۋەتتە، يامانلىقلىرىڭىزنىڭ، گۇناھلىرىڭىزنىڭ ۋەزنى ئېغىر ! نېمىشقا دەمسىز؟ مەن، بىر ياخشىلىق، بىر يامانلىق ئۇنتۇلماس،

دەيدىغان گەپ بارلىقىنى بىلمەن، بۇ بىر ئەقەللىي يەكۈن. بىراق، بۇ يەكۈننىڭ ماھىيىتىگە قارىساق، ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنى دەڭسەپ كۆرسەك، ياخشىلىققا قارىغاندا يامانلىقنىڭ ۋەزنى ئېغىر بولىدۇ، چۈنكى باشقىلارغا قىلغان ياخشىلىقىڭىز پەقەت ۋاقىتلىق خۇشاللىق، ۋاقىتلىق مىننەتدارلىق، ۋاقىتلىق رازىمەنلىك ئېلىپ كېلىدۇ. ياخشىلىقنىڭ قىممىتى ئەسلەش بىلەن كۈپايىلىنىدۇ. قىلغان يامانلىقىڭىز بولسا بىراۋغا ئۆمۈرلۈك ئازاب، ئۆمۈرلۈك قايغۇ ـ ھەسرەت ئېلىپ كېلىدۇ ! ئېھتىمال سىزنىڭ يامانلىقىڭىز باشقىلارنىڭ ئۆمۈرلۈك تەقدىرىنى ئۆزگەرتىۋېتىشى، ھېچبولمىغاندا مەڭگۈلۈك ئاچچىق ئەسلىمە، روھىي زىيان، قەلب جاراھىتى قالدۇرۇشى مۇمكىن !

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ بىر ـ بىرىگە ئالمىشىپ تۇرغان پۈتلىرى ئىختىيارسىز سىيرىلىپ چۈشتى. بايا بۇ ئايالنى مەنسىتمىگەن، قېتىمقا ئالمىغان كۆزلىرى چەكچىيىپ، ئۇنىڭ توختىماي سۆزلەۋاتقان ئاغزىغا قاراپ قېتىپ قالدى. ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتتى. ھاجىنىڭ ئاغزىغا نە گەپ كەلمەيتتى، نە ئورنىدىن تۇرۇپ ئاۋۇ خوتۇنغا ھەيۋە قىلغۇدەك مادارى يوق ئىدى، ئەمەلىيەتتىمۇ بىر ئەر كىشى ئېغىز ئۇرۇشىدا قانداقمۇ ئايال كىشىگە تەڭ كېلەلمەسۇن؟! خان كوچىسىنىڭ ئەرلىرى ئايالىلارغا ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنى كۆچكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن جىسمانىي كۈچ ـ قۇدرەتكە، مۇشت ـ پەشۋاغا تايىنىدۇ، بىراق ھاجىنىڭ مۇشت ـ پەشۋاسى يادىكار خېنىم بىلەن ئايخېنىم زامانىسىدا دو سۇرگەن، ھازىر ئۇنىڭ مۇشت ـ پەشۋانى ئىشقا سالىدىغان چاغلىرى كەلمەسكە كەتكەن...

خانىش تېخىچە ئاغزى بېسىلماي سۆزلەۋاتاتتى :

ـــ بايا بەش مىنۇت بالدۇر كەلگەن بولسىڭىز، ئوت ـ پىراقىڭىزدا كۆيۈپ ساراڭ بولۇپ قالغان ھېلىقى يادىكار خېنىم ئاتلىق چوڭ خوتۇنىڭىزنىڭ دىرامىسىنى كۆرەتتىڭىز. بولسا مۆلدۈردەك ياغدۇرغان تىل ـ ئاھانەتلىرىنى ئاڭلىغان بولىسىز

ياخشى بولاتتى !

هاجى ئىشتىنىڭ ئىچىگە سۇۋەرەك كىربۇالغانىدەك، ئولتۇرغان يېرىدە قىمىرلاپ ئولتۇرالماي قالدى. كۆڭلىدە: «بۇ خوتۇن ھەممىنى بىلىپ كېتىپتۇ، ئەجەب بۇرۇنقى خوتۇنۇمنىڭ ئىسمىدىن تارتىپ سارائكلىقىغچە تىلغا ئېلىۋاتىدا؟ بۇ سىرنى ئۇنىڭغا كىم ئېيتىپ قويدىكىنە؟» دېدى ھەم ئۇنى ئىچىگە چۈشكەن ھالدا :

ــ يادىكار خېنىم دېدىڭما؟ ئۇ بىزنى تىللىدىما؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بىز ئەمەس، سىزنى تىللىدى، مېنى بۇ ئاھانەتكە چېتىۋالماڭ ! مېنىڭ روھىي خورلۇقلىرىم ھېلىمۇ ئۆزۈمگە يېتىپ ئاشىدۇ. ئىشلار مۇشۇنداق بولسا، ئەتە ــ ئۆگۈن ئايخېنىم، ئالتۇنەم، يەنە باشقا خوتۇنلىرىڭىز مۇشۇ يەرگە كېلىپ ئەر، پۇل، مال ــ مۈلۈك دەۋاسى قىلىپ پۈتۈن شەھەرنى بېشىغا كىيمىسە بولاتتىغۇ !

ــ سەن... سەن ھەممىنى بىلىپ كەتتىڭما؟ ! ــ ھاجى تىرىشىپ ــ تىرمىشىپ ئورنىدىن تۇردى، ــ بۇ گەپلەرنى ساڭا كىم دېدى؟

ــ ھى ــ ھى ــ ھى ... ــ خانىش توساتتىن ۋىلىقلاپ كۈلۈپ كەتتى. هاجى ئالۋاستىدىن قورقىقانىدەك كەينىگە داجىدى، كۆزلىرىنى ئالايتىپ، چېكە چاچلىرى كۆزىنى توسۇۋالغان خوتۇنغا چەكچىيىپ قارىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ياش، چىرايلىق ئاياق خوتۇنى ئەمەس، گويا بىر ئالۋاستى غالىبلارچە كۈلۈۋاتاتتى. هاجى پۈتۈن ماغدۇرىنى ئاغزىغا يىغىپ سورىدى :

ــ نېمانچە سەت كۈلىسەن؟ ئېيتە، ئۇ ئىشلارنى ساڭا كىم سۆزلەپ بەردى؟

ــ قاراڭ، ئاۋۇ شەھەرگە، قاراڭ، ئاۋۇ مىڭ ــ مىڭ ئادەملەرگە، ــ خانىش توختىماي كۈلگىنىچە هاجىنى دېرىزە ئالدىغا چاقىردى، ــ سىزنىڭ ئىشلىرىڭىزنى، هېلىقى دەردەمەن مەزلۇملىرىڭىزنىڭ

ھېكايىسىنى، يېتىم بالىلىرىڭىزنىڭ سەرگۈزەشتىنى ماڭا ئاشۇ شەھەر، شەھەردە مىغىلدىشىپ يۈرگەن ئاشۇ ئادەملەر سۆزلەپ بەردى!

ھەمدۇللا ھاجى دېرىزە ئالدىدا ئۇزاق تۇرۇپ كەتتى. ھاجىنىڭ يېنىدا يەنە ئۇنىڭ ياش، چىرايلىق، ئامراق خوتۇنىمۇ تۇراتتى. ئەمما، بۇ يەردە تۇرغىنى ھاجىنىڭ جىسمىلا ئىدى، خالاس.

59

ئۇنىڭ ئانىسى ئۇچۇن جېنى پىدا ئىدى. ئۇنىڭ ھاياتى ئانىسىغا باغلانغانىدى.

يادىكار خېنىم ھەرھالدا بۇرۇنقىدىن خېلىلا ياخشىلىنىپ قالغان بولغاچقا، داۋاملىق روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىدا تۇرۇشقا باش چايقىدى. دوختۇرلار ئەنقەرگە ئۇنىڭ تاقىقا ـ تۇققا گەپ ـ سۆزلىرىنىڭ ئازلىغانلىقىنى، ھەتتا بەزىدە كىشىنى ئويغا سالىدىغان مەنىلىك گەپلەرنى قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىشتى ھەمدە ئائىلىدە ياخشىراق كۈتۈش بىلەن دورىنى قوشۇمچە قىلىپ بىر مەزگىل كۆزىتىپ بېقىشقا يول كۆرسەتتى. ئۇ ھەرقانداق قىيىنچىلىققا قارىماستىن ئانىسىنى ئۆزى ئەكېتىپ باقماقچى بولدى. ئەنقەر بىلەتتى، ئۇنىڭ ئانىسىغا ھەقىقىي كۆيۈنىدىغان، ئانىسىنى ياخشى كۈتەلەيدىغان بىردىنبىر ئادەم ئۆزى ئىدى. ئانىسى ئۇچۇن بۇ شەھەردە ئەنقەردىنمۇ يېقىنراق، ئەنقەردىنمۇ ئىچ كۆيەر يەنە بىر ئادەم يوق. ئۇ كۆڭلىدە ھەر كۈنى ئەتىگەندە سەھەر تۇرۇپ سۈت قاينىتىپ، نان، ھەسەل، ياڭاق، بادام مېغىزى يەنە بىر دانىدىن تۇخۇم بىلەن ئانىسىغا ناشتىلىق بەردى. چۈشتە بىر كۈنى لەڭمەن، بىر كۈنى پولۇ دېگەندەك قۇۋۇەتلىك تاماقلار بىلەن ئوزۇقلاندۇردى. كەچتە يەڭگىل، سىڭىشلىك بولغان سۈيۇق ـ سەلەڭ تاماق، مەجەزىگە ياقىدىغان مېۋە ـ چۈىلەرنى بېرەتتى، دورىسىنى ئىچۈرەتتى، ئۇ يەنە قىش پەسلىنىڭ ئۇزۇن

ئاخشاملىرى ئانىسى بىلەن مۇڭداشقاچ ئولتۇرۇپ تېلېۋىزور كۆرەتتى. بەزىدە قىرائەتخانىسىدا ئولتۇرۇپ كىتاپ ئوقۇپ بېرەتتى. بەزىدە كومپيۇتېرنى ئېچىپ، ئائىلە ئېلېكترونلۇق ئالبۇمىدىن سۈرەتلەرنى كۆرسىتەتتى... مۇشۇنداق خۇشال ـ خۇراملىق ئىچىدە قىش كېتىپ، باھار، ياز كېلەتتى. بۇنداق چاغلار قانداق ياخشى ـ ھە ! ئۇ كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئانىسىنى ئېلىپ تىنچىق ئىسسىق بىنادىن چۈشۈپ باغچىلاشقان شەھەر مەيدانىنى، گۈللۈكلەرنى، قۇشلار سايرىشىپ تۇرغان باغچىدىكى ئورمانلارنى ئايلىناتتى... شۇنداق قىلاتتى، ئەتىر چىن كۆڭلىدىن ئۆزىنىڭ ئوغۇللۇق بۇرچىنى ئادا قىلىپ، شۇنچە كۆپ مال ـ دۇنيا، ماددىي مەئىشەت قوينىدا تۇرۇپ، ھاياتىنىڭ، تۇرمۇشنىڭ خوۋلۇقنى كۆرمىگەن ئانىسىغا ھاياتىنىڭ ئىللىقلىقىنى ھېس قىلدۇراتتى... ئەگەر تۇرمۇش مۇشۇنداق بولسا، ئادەملەر، ئۇرۇق ـ تۇغقانلار بىر ـ بىرىگە مۇشۇنداق مېھرىبان بولسا، كۆيۈنسە، كىممۇ ئانىسىدەك ھالغا چۈشۈپ قالىدۇ؟!

ھېس ـ تۇيغۇلىرى قاناتلانغان ئەنقەر ئالتۇن دەرۋازا تەرەپتىكى چوڭ بازار ئالدىغا كېلىپ ماشىنىنى توختاتتى ھەم كەينى ئىشكىنى ئېچىپ ئانىسىنى يۆلەپ يەرگە چۈشۈردى.

ـــ يۈرسىلە، ئانا، ئۆزلىرىگە بىر ـ ئىككى قۇر كىيىم ئالايلى !

ـــ تويلۇق كىيىم دەمسەن؟ ما بالامنى... ـــ يادىكار خېنىم غودۇرغاندەك بىرنېمىلەرنى دېگەچ ئوغلىغا ئەگەشتى. ئۇ ھازىر تويۇنۇپ ئىسسىغان، پۇت ـ قولىغا ئاز ـ تولا ماغدۇر كىرىپ، چىرايىغا قىزىللىق تەپكەندى. بولۇپمۇ ھاياتلىقىدىكى ئەڭ يېقىن كىشىسى بولغان ئوغلىنىڭ مېھرىگە، كۆيۈنۈشىگە ئېرىشىپ روھىي كەيپىياتى تىنچلىنىپ قالغانىدى.

ئەنقەر ئانىسىنى يۆلەشتۇرگىنىچە بىرقانچە دۇكانغا كىرىپ ئۇنىڭ ياش ـ قۇرامىغا، چېھرىگە، تەق ـ تۇرقىغا لايىق

كىيىملەرنى تاللاپ، بېشىنىڭ رومىلىدىن تارتىپ پۇتىنىڭ مەسە - كالاچلىرىغچە يېڭىلاپ چىقتى، ھەتتا ئۈچ كىيىم ئېلىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالمىدى. دۇكانچىلار، ھۆپىگەرلەر چاچ - ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەن بىر يىگىتنىڭ تىلەمچى سىياقىدىكى بىر مەزلۇمنى ئانا، ئانا دەپ يېتىلەپ يۈرۈپ شاراقلىتىپ پۇل ساناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇشاتتى. ھالبۇكى، خان كوچىسىدىن كېلىپ بۇ بازاردا تىجارەت قىلىۋاتقان ئىككى - ئۈچ كىشى ئەنقەر بىلەن يادىكار خېنىمنى تونۇپ، بىر - بىرىگە كۆسۈلداشقا ئۆلگۈردى.

ئەنقەر ئانىسىغا كىچىككىنە بولسىمۇ خىزمەت قىلالىغانلىقى ئۈچۈن ئىپتىخارلاندى. كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالغاندەك بولدى. ئۇ سودىلىقنى پۈتكۈزۈپ مېھرىبانىنى يېتىلەپ ئۆيگە كەلگەندە، بايىقى شېرىن خىياللىرى بەربات بولغاندەك چېھرىدىكى كۈلكە سۈسلاپ قالدى. ھاۋايى مۇئەللەقتىكى بۇ ئېغىز بىنانىڭ لىفتى نېرۋىسى بېجىرىم بولمىغان ئانىنى خىلىلا بىسەرەمجان قىلدى. نېرۋىسى جىددىيلىشىپ قورقۇپ كەتكەن ئانىسىنىڭ كۆڭلى ئىلىشىپ، لىفت ئىچىگە قەي قىلىۋەتكىلى تاس - تاس قالدى. ئەنقەرنىڭ چاققان كېلىشى بىلەن ئۆيگە چىقىپ سۇ خانىغا ئاران ئۇلگۈردى، مىجەزى ئۆزگىرىپ بىئارام بولدى. ئەنقەر شۇنچە يالۋۇرسىمۇ يۇيۇنغىلى ئۇنمىدى، يۈز - كۆزىنى يۇيۇپلا بولدى قىلدى. ئۈچ كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇشنى رەت قىلىپ، سىرتىغا كىيىدىغان كىيىملەرنىلا كىيىشكە ئۇنىدى. ئەنقەر ئانىسىنى باقماقنىڭ ئۇنچە ئاسان ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى. بېشىغا ئىسسىتما چۈشكەندەك بولۇپ، خىلىدىن بېرى ئايالسىز قالغان ئۆيگە نەزەر تاشلىدى. ئۆتكەن يىل تېخى زامانغا لايىق بېزەپ - جابدۇپ ياش ئەر - خوتۇنلارنىڭ جەنىتىگە ئايلاندۇرۇلغان بۇ ئۆينى ھازىر بىر قەۋەت چاڭ - توزان باسقان، نەرسە - كېرەكلەر قالايمىقان تاشلانغان، كۈلدانغا پاتمىغان تاماكا قالدۇقلىرى شىرە، ھەتتا پولدىكى گىلەملەرگىچە

چېچىلىپ كەتكەندى. رەنا بار چاغلاردا ئۇنىڭ قولىدىن سۈپۈرگە، دەسمال چۈشمەيتتى. ئۇ ھەر كۈنى تاماق ئېتىش، كىر يۇيۇشتىن قولى بوشسىلا پول سۈرتەتتى، ئىشكاپ ـ جاۋۇنلەرنى پارقىرىتىۋېتەتتى. ئاشخانا، مۇنچىنى چىنىدەك پاكىز تۇتمىسا كۆڭلى ئەمىن تاپمايتتى. مانا بۇ رەنانىڭ يوقلۇقىنىڭ بەلگىسى، ئېھتىمال ئۇ ھازىرمۇ ئانىسىنىڭ ئۆيىدە كۆزىنى ياشلاپ ياتىدىغاندۇ. خۇدايىم ئايال كىشىنى تۇتقان ئۆيىدىن ئايرىمىسۇن...

بىۋاقىت سايرىغان يانفون ئەنقەرگە يەنە بىر جىددىي ئىشنى ئۇقتۇردى. ئۇ سىرتقا چىقمىسا، ئۆزىگە تېلېفون قىلغان كىشى بىلەن كۆرۈشمىسە بولمايتتى. شۇڭا، ئورنىدىن تۇرۇپ، كۆزلىرى ئۇيقۇسىراپ يۇمشاق كىرىسلوغا يۆلىنىپ قالغان ئانىسىغا ئېغىز ئاچتى :

ـــ ئانا، مېنىڭ سىرتتا جىددىي ئىشىم چىقىپ قالدى، ئاۋۇ ئىچكىرى ئۆيگە كۆرپە سېلىپ ياستۇق قويۇپ بېرەي، بىردەم ئۇخلىۋالاملا؟

ـــ سەنمۇ مېنى سولاپ قويمىغىن، بالام، ـــ يادىكار خېنىم دەس ئورنىدىن تۇردى، ـــ مەن خۇش بولۇپ كېتەي !

ـــ ئۇنداق دېمىسىلە، ئانا...

ـــ مېنىمۇ ئېلىۋال.

ـــ سىرت سوغۇق، ئانا، قار يېغىپ قالمىغاندەكلا تۇرىدۇ.

ـــ ئەمىسە ياخشى، تالاغا چىقىپ ھېلىقى يۈزسىزگە پومزەك ئاتايلى ! ـــ يادىكار خېنىم ئەنقەردىن چاققان كېلىپ ئىشىك ئالدىغا چىقىۋالدى.

ـــ ئانا... ـــ ئەنقەر ئانىسىغا يالۇۇردى، ـــ ئۆزلىرى تالاغا چىقىپ قار ئويناىدىغان كىچىك بالا ئەمەس، گېپىمنى ئاڭلىسىلىرى !

ـــ كىم مېنى يوغان، دەيدۇ، بالام ! مېنى ھېلىقى كۆڭلى سۈيۇق...

— ماۋۇ ئانامنى... — ئەنقەر بېشىنى قاشلىدى، — ھازىر ئۇ گەپنى دېيىشىدىغان چاغ ئەمەس.

— قاچانغىچە دېيىشمەيمىز؟ ! — دېدى يادىكار خېنىم چالۋاقاپ، — ھازىر دېيىشمىسەم قىيامەت كۈنى...

— ئوبدان ئانا، — دېدى ئەنقەر يادىكار خېنىمغا يالۋۇرۇپ، — ئۆزلىرى بۇرۇن، ئازمايدىغان ئادەم يوق، ئاشىق بولغانلىك كۆڭلى ئازىدۇ، دېگەنغۇ؟ دادامنى كەچۈرگەنغۇ؟ دادام ئېھتىمال ياخشى ئادەمدۇ، كېيىن ئېزىپ كەتكەندۇ ياكى باشقىلار ئۇنى ئازدۇرغاندۇ. قانداق دېدىم، ئانا؟

— چىنپۇتمەيمەن، چىنپۇتمەيمەن، ئۇ ئەزەلدىن ماڭا شەپقەت قىلمىغان، — يادىكار خېنىم بىر ئىشنى ئەسلىگەندەك قىلىپ يول - يول قورۇقلار ئىز سالغان پېشانىسىنى تۈتتى، — ئۇ جىن - شايتانلارغا — قاش - كۆزى چىرايلىق، گەپ - سۆزى شېرىن - شېكەر جىن - شايتانلارغا ئەل بولۇپ كەتكەن.

— بۇ گەپلىرى بولمىدى، ئانا، — ئەنقەر كىچىك بالىنى پەپىلىگەندەك ئانىسىنى ئالداپ باقتى، — دادام تېگى - تەكتىدىن ئەسكى ئادەم ئەمەس، ئۇ بۇرۇن ئۆزلىرىگىمۇ، ماڭىمۇ ئامراق ئىدى، كېيىن ئېزىپ كەتتى، شۇ. كەلسىلە، بىردەم تېلېۋىزور كۆرگەچ ئولتۇرسىلا، مەن بېرىپ ئىشنى پۈتكۈزۈپلا كېلىمەن، يەنە ئۆزلىرىگە كۇنجۇت سوقمىقى، ياڭاق سوقمىقى، پەشمەت ئالغاچ كېلىمەن، قانداق؟

— يا... ياق، بالام، مەن... مەن... — يادىكار خېنىم كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ئۆينىڭ تام - تورۇسلىرىدىكى بېزەك نەقىشلەرگە قارىغىلى تۇردى، — دېسەم - دېمىسەم شەپقەتلىك داداك — ھېلىقى بىر چاغلاردا بىزگە ئۆلگۈدەك ئامراق بولغان باي داداڭنىڭ قېشىغا بارسەن، شۇڭا مېنىمۇ ئالغاچ بار... بىزمۇ ئۇنىڭغا ئامراققۇ ! — يادىكار خېنىم كەپسىز بالىلاردەك بىر پىرقىرىتىپ سورىدى، — رەنا خېنىم قېنى؟ دېگىنە، ئۇ بالا نېمىشقا مۆكۈۋالدۇ؟ ئۇ جىندىن قورقامدا؟ كېلىنچەك «ئايتەل

كۇرسى»نى ئۇنتۇپ قاپتىما؟

ئەتىسى ئىشىككە يۆلەنگىنىچە تۇرۇپ كەتتى. ئەمدى ئۇنىڭ بېشىنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قاتتى. ئۇ ئانىسىنىڭ ئۇزۇل ـ كېسىل ساقىيىپ كېتەلمىگەنلىكىنى ھېس قىلدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئۇنى قانداقمۇ ئۆيگە يالغۇز قويۇپ كەتكىلى بولسۇن؟! ئۇ، ئانامنى ئايخېنىمنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ قويسامىكىن، دەپ ئويلىدى، لېكىن ئايخېنىمنى يادىغا كەلتۈرۈش بىلەن كىچىك ۋاقتىدىكى ھېلىقى ئىشلار ئېسىگە كېلىپ تېنى شۇركۇنۇپ كەتتى ھەم دەرھال بۇ ئويىدىن ۋاز كەچتى. تىلى ھەسەلدەك، دىلى زەھەردەك ئۇ خوتۇنىنىڭ كۇنداشلىقى شۇنچىلىك يامان ئىدىكى، يادىكار خېنىمغا ئەسلا ياخشىلىق ئويلىمايتتى. ئۇ ئايالنىڭ ئىچىنىڭ يامانلىقىدىن ئانىسىغا ھارام نەرسىلەرنى يېدۈرۈۋېتىشى، ھەتتا زەھەر سىلىپ بېرىشى، چوڭ ھويلىدا كونا قۇدۇق ياكى لەخمىلەرگە ئىتتىرىۋېتىپ، كوچىغا چىقىپ ئېزىپ يوقاپ كەتكەنگە چىقىرىۋېتىشى مۇمكىن ئىدى !

يادىكار خېنىم ئۆيدە ئارام ئىلىپ تۇرۇشقا زادىلا ئۇنىمىدى. ئەنەرنىڭ ئۇنى ياخشى بېقىۋېلىش، كۇتۇش، داۋالىتىش توغرىسىدىكى شېرىن خىياللىرى كۆپۈككە ئايلاندى.

ئەتىسى بىر قولىدا ئانىسىنى يۆلەشتۇرۇپ، بىر قولىدا يانفونىنى قولىغا تۇتۇپ كىملەر بىلەندۇر جىددىي سۆزلەشكىنىچە لىفت بىلەن پەسكە تۆۋەنلىدى. ئۇ ئانىسىنى دادىسىنىڭ باغ ـ ئارامىلىق قورۇسىغا ئاپارسا، شۇ يەردىكى خىزمەتكار ئايالنىڭ كۇتۇشىگە تاپشۇرسا قانداق بولاركىن؟!

60

ھەمدۇللا ھاجى دوختۇرخانىغا كىرىپ قالدى. ئارزۇلۇق ئوغلى، چىرايلىق خوتۇنىنىڭ زەھەردەك گەپلىرى ئۇنىڭ قان بېسىمىنى ئۆرلىتىۋەتكەنىدى.

ئەنقەر دادىسىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ كۆكتە پەرۋاز قىلىۋاتقان كەپتەر توساتتىن ھالسىزلىنىپ يەرگە موللاقلاپ چۈشكەندەك، دادىسىنىڭ كارىۋىتى ئالدىغا تىزلاندى :

— قانداقراق ئەھۋاللىرى، دادا؟ نېمە بولۇپ جىددىي قۇتقۇزۇش مەركىزىگە كىرىپ قالغانلا؟ — ئۇ ھاجىنىڭ ئاسما ئوكۇل يېڭنىسى سانجىلغان بىلىكىنى ئاۋايلاپقىنا تۇتتى، — مەن بەڭباش، باشلىرىغا كۇن چۈشكەندە يانلىرىدا بولالماي قاپتىمەن، مېنى كەچۈرسىلە، دادا.

ھاجى ئوغلىغا قاراپ، جانسىزغىنا كۈلۈمسىرىدى. تەبىئىتى ئۆزگىرىپ، قارىداپ قالغاندەك كۆرۈنگەن چېھرى بىرئاز جانلىنىپ، شالاڭ كىرپىكلىرى ئارىسىدا مۆڭلىنىپ قالغان كۆزلىرىنى ئوغلىنىڭ كۆزلىرىگە تىكتى. ئوغۇلنىڭ ياشلانغان كۆزلىرى بىلەن ئاتىنىڭ مۆڭلىنىپ قالغان كۆزلىرى ئۇچرىشىپ، ۋۇجۇدلار ئىللىدى. ئىككى يۈرەكنىڭ قانداشلىق مېھرى مەۋج ئۇرۇپ، بىر ـ بىرىگە بولغان روھىي موھتاجلىق، چىن يۈرەكتىن تەلپۈنۈش، ئىشىنىش، خاتىرجەملىك ھېسلىرى ئوقچۇدى. بۇ خىل تۇيغۇ شۇنچە يۇكسەك، شۇنچە يېگانە تۇيغۇ ئىدىكى، بۇ پەقەت مۇشۇنداق ئاتا بىلەن پەرزەنت ئوتتۇرىسىدا، بىر ـ بىرىگە قانداشلىق مېھرى چېتىلغان ئەجداد بىلەن ئەۋلاد ئوتتۇرىسىدا داۋاملىشىدىغان تۇيغۇ ئىدى.

ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن بۇ يالغۇز كارىۋاتلىق ياتاقتا خېلى ئۇزاققىچە بىر ـ بىرىگە تەلپۈنۈپ تۇرۇشتى، شۇنداق تۇرسىمۇ بىر ـ بىرىنىڭ مېھرىگە قانمايتتى. ئەمما، قوزۇقتەك ئېگىز پاشىنىلىق ئۆتۈكتىن تاقىلدىتىپ تاۋۇش چىقارغىنىچە كىرىپ كەلگەن خانىش ئاتا بىلەن ئوغۇلنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇلۇپ بۇ ئارامبەخش مىنۇتلارنى بۇزدى. ئەنقەر دادىسىنىڭ قولىنى يوتقانغا يۆگەپ قويۇپ كەينىگە سۇرۇلدى. ئاردا مەلۇم بوشلۇق قالدۇرۇپ، بۇ يەرگە كىرە ـ كىرمەي كۆزلىرىدىن قىزغىنىش ھېسسىياتى ئوقچۇپ ئۇلگۇرگەن ئۇچىنچى شەخسكە ئورۇن

بوشاتتى.

— كېلىمپ قاپسىزغۇ؟ خېلى ئۇزاقتىن بۇيان كۆرۈنمەيتتىڭىز... — خانىشنىڭ ئەھۋال سوراش ھېسابىغا ئاغزىدىن چىقارغان بۇ ئىغۋالىق ئىبارىلىرى ئەنقەرنىڭ تىتاق تومۇرىغا تەگدى. «ئىچى كۆيمىگەننىڭ كۆڭلى قىزىماس» دەپ، خۇشياقمىغاندەك ئېيتىلغان بۇ ئەھۋال سوراش خۇددى ئۆگەي ئانىلارنىڭ ئۆگەي بالىلىرىغا تەييارلاپ قويغان ئىلمان چېيىدەك، تولىراق ئېيتىلىدىغان گەپ ئىدى. شۇڭا، ئەنقەر ئۆزىنى بېسۋېلىپ:

— دادام مۇشۇ ھالغا چۈشكەندىكىن تېلېفون قىلمۇەتسىڭىزچۇ؟ — دېدى.

— بۇنىڭ زۆرۈرىيىتى بارمۇ؟ — دېدى خانىش بېغىر رەڭ نورکا پەلتوسىنى ئېسىپ قويۇشقا جاي ئىزدەپ، — مەن تېخى سىزنىڭ تەپ تارتماستىن دادىڭىزغا يانغىنىڭىز، كوچىدىكى يات ئادەمدەك ئۆكتەملىك قىلغىنىڭىزغا قاراپ، دادىسىدىن تانغان ئوخشايدۇ، دەپتىمەن!

ئەنقەر ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. شارتتىدە كەينىگە ئۆرۈلۈپ، خانىشنىڭ قاتمۇقات پەردازلار ئارىسىدا ئويناپ تۇرغان سىرلىق كۆزلىرىگە مىختەك قادالدى... شۇ دەمدە كەيپىياتى بۇزۇلۇپ، چىرايى تۆمۈردەك كۆكەرگەن ھەمدۇللا ھاجى ياش خوتۇنى بىلەن ئارزۇلۇق ئوغلىنىڭ ئارىلىقىدا سىقىلىپ كەتتى. ھاجى كۆزلىرىنى لاپ قىلىپ ئەنقەرگە، لاپ قىلىپ خوتۇنىغا كۆز يۈگۈرتەتتى. ياتقان يېرىدە تىنچلىنالماي، بىئىختىيار قىمىرلايتتى... ئەنقەر ئۆزىنى بېسۋېلىپ دادىسىنىڭ ياستۇقىنى ئوڭشاپ ئۇنى تىنچلىنىشقا ئۇندىدى.

— كارىڭىز بولمىسۇن، ئۆزۈم يېتىشىمەن، — خانىش ئېرىنى ئۆگەي ئوغلىدىن قىزغانغاندەك كېسەل كارىۋىتىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئەنقەر تۇزەشتۇرۇپ قويغان ياستۇقىنى جايىدىن قوزغاپ قايتىدىن تۇزەشتۇردى. شۇ پەيتتە دوختۇرلار كىرىپ

هاجىنىڭ قان بېسىمى، قىزىتمىسىنى ئۆلچەپ، كېسەللىك ئۆزگىرىش ئەھۋالىغا قارىتا دائىملىق تەكشۈرۈشكە تۇتۇندى. ئەنقەر بىر چەتكە ئۆتۈپ قاراپ تۇردى. بايا ئۇنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ، كۆزلىرى ئوت بولۇپ يانغاندى. ئىسىت، ئادەملەر پۇل - بايلىق، ئائىلىۋى ئورۇن - مەرتىۋە ئۈچۈن نېمە بولۇپ كەتكەن - ھە؟! ماۋۇ خوتۇننىڭ سورۇن تاللىماي ئىغۋاگەرچىلىك قىلغىنىنى قارىمامدىغان ! دادام شۇنداق كېسەل تۇرسا، ئۇ دادامنى مەندىن قىزغىنىپ نېمە قىلىدىغاندۇ؟ — ئۇ ئويلىغانچە قىزىشاتتى، — ياق، بۇ ئۆگەي ئانىلارنىڭ رەزىل تەبىئىتى. بۇنداق ئايالىلار مۇشۇنداق ئۇسۇل، ھەتتا بۇنىڭدىن قەبىھ ۋاستىلەر ئارقىلىق ئۆگەي بالىلىرىنى ئۆز دادىسىدىن بەزدۈرىدۇ، ئاتا - بالىلىقتىن كەچتۈرىدۇ، چۈنكى ئۇلار ئۆگەي بالىلىرى بىلەن ئېرىدىن مېھىر - مۇھەببەت تالىشىدۇ، ئەردىن قالغاندىن كېيىن ئۆي - زېمىن، پۇل - ۋەج تالىشىدۇ. ناۋادا ئېرىنى بالىلىرىدىن بەزدۈرەلىسە، تاندۇرالىسا، ئاتا - بالىلىقتىن كەچتۈرەلىسە، شۇ ئەرنىڭ مېھىر - مۇھەببىتىگىمۇ، مال - دۇنياسىغىمۇ ئوڭچە ئېرىشىدۇ، مانا بۇ ئۇلارنىڭ شەكسىز مەقسىتى.

خانىش ئىلگىرى ئەنقەردىن ھېيىقاتتى، تەپ تارتاتتى. ئەمما، بۇ ئايال ھازىر ئۆزگەردى. ئۇمۇ خۇددى ئايخېنىمغا ئوخشاش ئاستا - ئاستا ئاتا - بالا ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا سوغۇقچىلىق سېلىشقا باشلىدى. ھاجىنىڭ ئەنقەرگە بولغان ئاتىلىق مېھرى سۇسلاشتى. ئاتا - بالا ئوتتۇرىسىدا ئۇنداق - مۇنداق زىددىيەتلەر كۆرۈلۈشكە باشلىدى. ئاخىرقى ھېسابتا ھاجىنىڭ ئورۇنسىز گەپ قىلىپ قويۇشى بىلەن ئۇزاقتىن بېرى تېشىلەلمەي تۇرغان ئەنقەر قەرەللىك بومبىدەك ئوت ئالدى، پارتلىدى. دادىسىغا يۈز - خاتىر قىلماستىن ئېغىر سۆز - ئىبارىلەر بىلەن قاتتىق تەگدى، ئىش تاشلىدى. خانىش ھاجىنىڭ كەيپىياتىغا، ئەنقەرنىڭ شىركەتكە كەلگىلى ئۇنىمىغىنىغا قاراپ،

مەسلىنىڭ تېگىگە يېتىپ ئولگۈردى. مانا بۇگۈن بۇ ئايال ھالقىلىق پەيتتە ئۆچەي دەپ قالغان ئوتنى پۈۋلەپ ياندۇرۇشقا، ھەتتا بۇ ئوتقا ياغ چېچىشقا ئورۇنۇۋاتىدۇ.

دوختۇر ـ سېستىرالار ھاجىغا ئوكۇل ئېسىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. خانىش ھاجىنىڭ باش ـ ئايىغىنى چۆرگۈلەپ ناھايىتى ساداقەتمەن بىر خوتۇننىڭ رولىنى ئويناۋاتاتتى. ئەنقەرنى دادىسىنىڭ يېنىغا كېلىشكە، ئۇنىڭغا يېقىنلىقىنى، دىلكەشلىكىنى بىلدۈرۈشكە ئىمكان بەرمىدى. ئۇ بايا دادىسىنىڭ دوختۇرغا كىرىپ قالغىنىنى ئاڭلىغاندا، گويا پىرقىرىتىپ قويۇپ بەرگەندەك بولۇپ ئۆزىنى دوختۇرخانا تەرەپكە ئاتتى. ئۆزىنى يوقىتىپ، بۇ يەرگە قۇرۇق قول كىرگىنىنى ئويلاپ دادىسىدىن سورىدى :

ـــ دادا، مەن بازارغا چىقىپ تاماق ئەكىرەي، قانداقراق تاماققا تاۋلىرى بارکىن؟

ـــ تېخى ھېلىلا تاماق يېگۈزگەن، ـــ ھاجى ئاغزىنى مىدىرلاتقىنىچە، خانىش يەنە ئېغىز غېرىچلىدى، ـــ قالايمىقان تاماق بەرسەك كۆتۈرەلمەيدۇ، سىز ئارىلاشماڭ !

«ئەي بۇقىنى چىمداپ ئۆلتۈرىدىغان قۇۋ، چايان خوتۇن ! ـــ ئەنقەر شۇنداق ئويلىدى، بىراق بۇ گەپنى ئاغزىدىن چىقارمىدى، ـــ بۇگۈن نېمانچە يامانلىق قىلىدىغانسەن، ماڭا؟ خەپ سېنى، خەپ سېنى !» ئەنقەرنىڭ غەزەپ، ئاچچىق دەستىدىن ساقال ـ بۇرۇت بىر ئالغان يۈزلىرى تارتىشىپ كەتتى. يېنىدىكى مۇنۇ ئايالنىڭ ئاشۇ چۈۋۈلۈپ تۇرغان چاچلىرىنى قامالالاپ تۇتۇپ چىر ـ چىر چىرقىراتقىنىچە دوختۇرخانىدىن سۆرەپ چىقىپ، شەھەر ئەخلەتلىرىنى توشۇۋاتقان ھېلىقى يوغان كاساڭلىق ئەخلەت ماشىنىسىغا تاشلىۋەتكۈدەك بولۇپ كەتتى. بۇ ئايال ئۆزگەرگەن، پۇل ـ مال، پايدا ـ مەنپەئەت ئۈچۈن ئەسلىدىكى ئالىي مەكتەپ تەربىيەسى كۆرگەن بىر قىزدىن نەپسانىيەتچى بىر خوتۇنغا ئۆزگەرگەنىدى.

ئەنقەر چىشلىرى غۇچۇرلاپ غەزەپتىن تىترەپ تۇرغاندا، دادىسىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدى:

— تاماق ئەكىرىمەن دەپ ئاۋارە بولما، بالام. بۇگۈن مەن سەندىن بەك خۇرسەن بولدۇم... مىننەتدار بولدۇم، — ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ياش لىغىرلاپ قالغان كۆزلىرىدە راستلا ئاجايىپ بىرخىل ئۇمىد، ئىپتىخارلىق ئالامەتلىرى ئەگىپ تۇراتتى، — مېنىڭ ساڭا بىر گېپىم بار، — ھاجى شۇنداق دەپ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا خانىشقا قاراپ قويدى، — مەن بەك ھېرىپ كەتتىم، بالام، شىركەتنىڭ ئىشلىرى تاشلىنىپ قالدى، ئەمدى بۇ ئىشلارنى سەن قولۇڭغا ئالمىساڭ، مەن بىر باشقا ئېلىپ چىقالمىغۇدەكمەن، شۇڭا كۆڭلۈڭ ئاغرىغان بولسىمۇ، مەندىن قاچما، يېنىمدىراق تۇرغىن... چاچ ـ ساقاللىرىڭنى ياستىپ روھلۇق بول، تولا ھەسرەتلىنىش ئىدراكنى چولتا قىلىدۇ، ئىدراكى چولتا ئادەم ئەقلىدىن ئازىدۇ... نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئىش ـ ئوقەت بىلەن بولۇپ دەردىڭگە يەتمەپتىمەن. ئاللا تىنچ ـ ئامانلىق بەرسە، دوختۇرخانىدىن چىقىپلا قېينىئاتاڭنىڭ ئالدىغا بارىمەن، قۇدام بىلەن چىرايلىقچە مۇڭدىشىپ، كېلىنىمنى يۆتكەپ كېلىپ تۇرمۇشۇڭنى ئۆز ئىزىغا سالىمەن. بالاڭنىڭ ئىشىغىمۇ ئاللانىڭ ئويلىغىنى بارىدۇ، كۆڭلۈمگە بالاڭ يىراقتا كەتمىگەندەك، ئەتراپىمىزدا بارىدەك، شۇنداق بىر كۈنى تونۇش بىر ئايال تۇيۇقسىز ئالدىمىزغا ئەكېلىپ بېرىدىغاندەك تۇيۇلىدۇ...

ھاجى ئەنقەرگە ئۇزاق سۆزلىدى. يېنىدا تۇرغان ياش، چىرايلىق خوتۇنىنىڭ چىرايىنىڭ تاتارغىنىنى، قاش ـ قاپىقىنىڭ ئۆزگەرگىنىنى پەرۋايىغا ئالمىدى. ئاخىرىدا كارىۋاتنىڭ يېنىدىكى تومپۇچكىدا تۇرغان بىر تۇتام ئاچقۇچنى ئېلىپ ئەنقەرگە ئۇزارتتى.

— مە، بالام، ماۋۇ مېنىڭ ئىشخانامنىڭ ئاچقۇچى، ماۋۇسى بىخەتەر ئىشكاپنىڭ. مە، بۇنى سەن تۇت. ماڭ، ئاۋۇال ھازىرلا

ساتىراشخانىغا كىرىپ چاچ ـ ساقاللىرىڭنى ياسات، يۈيۇنۇپ، كىيىملىرىڭنى ئالماشتۇرۇپ شىركەتكە بار. شۇ تاپتا ھەممە ئىش ساڭا قاراشلىق...

ئەنقەرنىڭ دىلى قايماقتەك ئېرىدى، روھى تاغدەك ئۆستى. ئېھ، ئاتا، ئاتا سۆزى نېمىدېگەن ئىلھامبەخش، ئاتا سۆزى نېمىدېگەن قۇدرەتلىك ! ئەنقەر كۆز چاناقلىرىدىكى ھاياجان يېشىنى يېنىدا تۇرغان رەزىل خوتۇنغا كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن كەينىگە بۇرالدى.

ـــ توختىغىنا، بالام، ـــ ھاجى ئۇنى يەنە چاقىردى، ـــ ماشىناڭ ساق مېڭىۋاتقاندۇ؟

ـــ شۇنداق، دادا !

ـــ خالىساڭ مېنىڭ ماشىنامغا ئولتۇر. ئەمما، مەن ئىككىنچى قېتىم بۇ تۇرقۇڭنى ئەمەس، بۇرۇنقى ئەنقەرنى كۆرەي، جۇما، بالا !

ـــ دېگەنلىرىدەك قىلىمەن، دادا !

ئەنقەر دەقىقە ئىچىدە روھلۇق، خۇشخۇي، تېتىك ئەنقەرگە ئۆزگەردى ھەم دوختۇرخانىدىن چىقتى. ئەمدى ساتىراش بىلەن مۇنچىنىڭ ئىشى قالدى، ئۇمۇ بىردەملىك ئىش.

تۇرمۇشتا ئويلىمىغان ئىشلار دائىم يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. ئەنقەر ئانىسى يادىكار خېنىمنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن دادىسىنى ئىزدىگەنىدى. بىراق، ئويلىمىغان يەردىن دادىسى دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتقان بولۇپ چىقتى. دوختۇرخانىغا كەلگەندىن كېيىن دادىسىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ ئۇ ئىشنى تىلغا ئالمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە خانىش ھاجىنى ئەنقەردىن قىزغىنىپ، ئاتا ـ بالىنى بىردەمۇ ئارامىدا قويمىدى...

ئەنقەر ئانىسىنى ئورۇنلاشتۇرۇشتا، دادىسىنىڭ ئاشۇ كەڭتاشا باغ ـ ئارام‌لىق چارىبېغىدىنمۇ مۇۋاپىقراق ئائىلىنى ھېچ نىشانلىيالمىدى.

ئون ئۈچىنچى باب

61

قىش ئۈزاپ، باھار كېلەي دەپ قالغاندا سوغۇق قايتىلاندى. شەھەر ئاسمىنىنى قارا بۇلۇت قاپساپ قېلىن قار ياغدى. شەھەردىكى ھال ـ ئوقىتى ياخشى، تۇرمۇشى خاتىرجەم كىشىلەر كۈنبويى لەپىلدەپ يېغىۋاتقان قارغا قاراپ روھى كۆتۈرۈلۈپلا كەتتى. بۇ قار پاكىزلىق ئېلىپ كەلدى، ساپ ھاۋا ئېلىپ كەلدى دەپ، كەيپى كۆتۈرۈلۈپلا كەتتى. ھالبۇكى، بۇنداق قاردا كەمبەغەللىكنىڭ كۈنى تەس. خىزمىتى يوق، مۇقىم تىجارىتى ياكى ھۈنىرى يوق شەھەر كەمبەغەللىرى قىشنى تەسته چىقىرىدۇ. ئۇلار ھۆكۈمەتنىڭ ئازغىنا تۆۋەن تۇرمۇش كاپالەت پۇلى ۋە بايلارنىڭ ئۆشرە ـ زاكىتىغا تايىنىپ تۇرمۇش كەچۈرگەچكە، قىش پەسلىدە تونىلاپ كۆمۈر سېتىۋالمىغان زىيادە چىقىملارغا ئېشىنالمايدۇ.

شەھەردە مۇقىم نوپۇسى، ئولتۇراق ئۆيى يوق كەمبەغەللەرنىڭ كۈنى تېخىمۇ تەس. ئۇلار ھەمىشە كوچىمۇكوچا، ئۆيمۇئۆي قاتراپ يۈرۈپ كىشىلەر ئىشكىدە بويۇن قىسىپ، ھېچكىم قىلىشنى خالىمىغان ئېغىر ئىشلارنى، پاسكىنا ئىشلارنى قىلىپ جېنىنى جان ئېتىدۇ. كوچىلارنى مۇشۇنداق قار ـ مۇز قاپلاپ، جاندىن ئۆتكۈدەك سوغۇق بولۇۋاتقاندا، ئۇنداقلارنىڭ كۈنى تېخىمۇ تەس.

شەھەر كوچىلىرىدا، كىشىلەر ئىشكىدە سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن ئالتۇنەم ئۇچۇن قىشنى چىقارماق ناھايىتى تەس كەلدى. ئۇ تەقدىرنىڭ بېشىغا سالغان كۈندىن ئۇھ تارتىپ، تەقدىردىن

ئۆزىگە ياخشى كۈن تىلەپ، بوغجۇمسىنى دولىسىغا ئارتىپ شەھەرگە كىرگەنىدى. ھالبۇكى، ئۇنىڭ شەھەردە كۈن كەچۈرمىكى يېزىدىكىدىنمۇ تەسكە چۈشتى. ئۇ شەھەرگە كىرگەن دەسلەپكى كۈنى گۈزەر دوقمۇشتا ئۆتكەن ـ كەچكىنلەرگە قاراپ بويۇن قىسىپ تۇرۇپ كەتتى. كەچ بولاي دەپ قالغاندا بىر ئايال تۈيۈقسىز ئۇنى چاقىرىپ قالدى :

ـــ كىمنى ساقلاۋاتقانلا، خېنىم، بۇ يەردە؟

ئالتۇنەم سەگەكلەشتى، جىگەر رەڭ تور رومال ئىچىدە ئۆزىدىن گەپ سوراۋاتقان كۆتەكتەك يوغان، تېرەكتەك ئېگىز تەمبەل ئايالغا قاراپ دۈدۈقلاپ قالدى. ئۇ كىمنى ساقلاۋاتقىنىنى، بۇ يەردە نېمىشقا تۇرۇپ قالغىنىنى بىلمەيتتى. ئۇ ئۆي ـ ماكانىدىن ئايرىلىپ قالغان، يۇرتتىن چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولغان، پاناھلانغۇدەك بىرەر ماكانغا، قورسىقى ئەستەرلەنگۈدەك بىر ۋاخ تاماققا موھتاج بولغان ئايال ئىدى، خالاس.

ـــ سەھرالىق مۇساپىر ئوخشىمامىلا، خېنىم؟ ـــ ئايال ئالتۇنەمنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئالتۇنەم ئۇنىڭ يوغان ئۇستىخان، ئېگىز ئەپتىدىن قورققاندەك چىرايى ئۆڭۈپ كەينىگە داجىدى.

ـــ قورقمىسىلا، خېنىم، مەنمۇ سىلىگە ئوخشاش خوتۇن كىشى، ـــ ئايال ئوڭ قولىدىكى خۇرجۇندەك چوڭلۇقتىكى چىلان رەڭ سومكىسىنى سول قولىغا يۆتكەپ، بىكار بولغان ئوڭ قولى بىلەن كۆزلىرىنى توسۇپ تۇرغان رومىلىنى قىيا ئاچتى، ـــ قايىلسام قىلغىلى ئىش يوق بىكاردەك كۆرۈندىلە، شۇڭا گەپ سورىشىم. ئۆيۈمدە كىر ـ قات يۇيىدىغان، ئۆي ئادالايدىغان پارچە ـ پۈرات ئىشلار جىق ئىدى، مەن بىلەن بېرىپ قىلىشىپ بېرەملا؟

ئالتۇنەم تەمتىرەپ تۇرۇپ قالدى، نېمە دېسەم بولاركىن دەپ ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغان ئايالنىڭ قويۇق سۇرمە تارتقان پىيالىدەك يوغان كۆزلىرىگە، ئەرلەرنىڭكىدەك بۇرۇتلۇق ئاغزىغا قاراپ نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قالدى.

ـــ قانداق، گېپىم قۇلاقلىرىغا يېقىۋاتامدۇ؟ ھەققىلىرىنى

ئوبدان بېرىمەن.

— مەيلى.

— مەيلى دېگەنلىرى نېمە دېگەنلىرى ئۇ؟ يا ماقۇل، يا ياق دېسىلە؟

— ماقۇل.

— ماڭسىلا، ئەمىسە!

ئالتۇنەم ئايالغا ئەگىشىپ كىرا موتوسىكلىتىغا چىقتى، ئاۋازى ئەر كىشىنىڭكىدەك ئۇنلۇك، كەسكىن، مېڭىش - تۇرۇشى قوپال بۇ ئايال ئالتۇنەم بىلەن يانمۇيان ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ كىملىكىنى، قەيەرلىك ئىكەنلىكىنى، قانداقراق ئىشلارنى قىلالايدىغانلىقىنى سوراپدى. ئالتۇنەم ئۆزىنىڭ ئىسمىنى، كىملىكىنى، يۇرتىنى ئېيتىپ بەرگۈسى كەلمەدى. ئۇ تەقدىرنىڭ كاجلىقىدىن بەكمۇ ئۇمىدسىزلەنگەن، تۇرمۇشقا، ھاياتقا بولغان ئىشەنچىنى يوقاتقانىدى.

ئۇلار نامازشامغا ئەزان توۋلىنىۋاتقاندا، ئورداكۆلبېشى كوچىسىدىكى ئىرماش - چىرماش خالتا كوچىلارنىڭ ئىچكىرىسىدە توختاپ، تار، قىسىلچاق بىر قوش قاناتلىق دەرۋازىدىن قۇرۇق كۆلدەك چوڭقۇر بىر ھويلىغا كىرىشتى. ئالتۇنەم دەرۋازىنىڭ ئىچ بوسۇغىسى بىلەن ھويلىنىڭ تەكشى يۈزىنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرغان پەشتاقلاردىن تۆۋەنلەۋېتىپ، بۇ يەردىكى كونا كوچىلار، قەدىمىي ھويلا - ئۆيۋاقلارنىڭ تۈزۈلۈشىگە ھەيران بولدى.

ئالتۇنەمنىڭ شەھەردىكى كۇنلىرى مۇشۇ كۇن نۇرى چۈشمەيدىغان تار، زەي ھويلىدا كىر يۇيۇش، ئۆي تازىلاشتىن باشلاندى. ئۇ ئۇن - تىنسىز ئىشلەيتتى، كىشىنىڭ گېپىگە ئارىلاشمايتتى، كىشىنىڭ نەرسە - كېرەكلىرىگە قول ئۇزارتمايتتى، ئىش ھەققى ئۈچۈن ئۆي ئىگىلىرىنىڭ ئاتىغىنىنى ئالاتتى. بەرگەننى ئاز - كۆپ بولۇپ قالدى دەپ غەلۋە - غوداۋۇر قىلمايتتى. كوچىدا شۇنداق ياۋاش، كەم سۆز سەھرالىق ئايالنىڭ

ئۆي ئىشىنى قىلىدىغانلىقىنى ئاڭلىغان كىشىلەر ئۆيمۇ ئۆي دېگۈدەك ئۇنى چاقىرغىلى كىرىدىغان، ئىشغا سالىدىغان بولۇشتى...

ئالتۇنەم بۇ ئۆيدىن يانسا ئۇ ئۆيگە، ئۇ ئۆيدىن يانسا يەنە بىر ئۆيگە كىرەتتى. كىر يۇياتتى، ئۆي تازىلايتتى، دېرىزە سۈرتەتتى، ئۇ باينىڭ ئۆيىدىمۇ ئىشلىدى، كەمبەغەلنىڭ ئىشىغىمۇ ياق دېمىدى، نەدە كۇن كەچ بولسا شۇ يەردە تۇنىدى، كىشىلەر نېمە بەرسە شۇنى يېدى، نېمە بەرسە شۇنى كىيدى. ئىش ھەققى ھېسابىغا بەرگەن ئازغىنا پۇللىرىنى ياخشى كۇننىڭ يامىنى ئۈچۈن قويۇن يانچۇقىغا سېلىپ ساقلاپ قويدى. لېكىن، ئادەمنىڭ تېنى تۆمۇر ئەمەس، جان بىلەن تەننىڭ ئېغىر ئىشلارغا چىدىشى چەكلىك بولىدۇ... قىش كېلىپ سوغۇق كۈچەيگەندە، قار يېغىپ پۈتۈن شەھەر زىمىستان قوينىغا مەھكۇم بولغان مۇشۇ كۇنلەردە، ئىككى - ئۈچ ئايدىن بۇيان كۇنبويى سۇغا چىلىشىپ ئىشلىگەن بىچارە مەزلۇمنىڭ سۆڭىكى بوغۇملىرى، ئۈگە - ئۈگىلىرى سىرقىراپ ئاغرىپ، بېلىنى تىكلىيەلمەس، قولىنى ئەركىن ھەرىكەتلەندۇرەلمەس بولۇپ قالدى. ئۇنى ئىچىدىن، سۆڭەكلىرىدىن سوغۇق ئېلىپ كەتكەندى. ئۇ مۇشۇ كۇنلەردە ئاغرىق ئازابىدا تۇزۇك ئىش قىلالمىغاندىن كېيىن كۇنمۇ تەسلىشىشكە باشلىدى.

تىرىكچىلىك، جان ساقلىماق نېمىدېگەن تەس - ھە ! ئۇ ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ھېلىقى باھاردىكى ئاپپاق ئۆرۈك چېچەكلىرىدەك يۇمران، ناتۇۋان بىر قىز ئىدى. تەقۋادار، مۆمىن ئاتا - ئانىسىنىڭ ئالدىدا غەمسىز ياشايتتى، يەر - جاھان ئاپپاق ئۆرۈك چېچەكلىرىگە پۇركەنگەن بىر كۇنى ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىدا شەھۋەت ئۇچقۇنى چاچراپ تۇرغان بىر جۇپ كۆز ئۇنىڭ مەسۇم كۆزلىرىگە ئۇزاقتىن - ئۇزاق تىكىلىپ قارىدى، ئىسمىنى، ئاتىسىنى سورىدى. كېيىن ئۇ ئىختىيارىغا مۇخالىپ ھالدا ھېلىقى شەھۋەت ساھىبىغا نىكاھلىنىپ ئۇنىڭ ئەمرىگە

ئۆتتى. مەخپي خوتۇن بولدى، قورساق كۆتۈردى... كېيىن ئۇ ھېلىقى شەھۋەت ساھىبىنىڭ باشقا بىر خوتۇنى تەرىپىدىن خورلاندى، كوچىغا ھەيدەپ چىقىرىلدى... ئۇنىڭ بەختسىزلىكى شۇنىڭدىن باشلاندى، يوغىنىغان قورسىقىنى شەھەردىن كۆتۈرۈپ چىققىنى ئۈچۈن، دادىسى يوق بالىنى تۇغقىنى ئۈچۈن ئورۇق - تۇغقانلىرىنىڭ، يۇرتداشلىرىنىڭ كۆزىگە سىغمىدى، ئون يىللاپ تۇل ئولتۇردى، كېيىن تۇغقانلىرى ئۇنى بىر قېرى بەڭگىگە ياتلىق قىلدى. ئۇ بەڭگىنىڭ قولىدا تاياق يېدى، خورلاندى، ئاخىر بېرىپ ئۆي - ماكانسىز قالدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ بەختىدىن، خۇشال كۈنلەردىن ئايرىلدى... ھېلىقى مەخسۇم ئاتلىق شەپقەتلىك ھېلىمۇ مۇشۇ شەھەرنىڭ كوچىلىرىدا بارمىكىن، ئۆزىنىڭ ئالتۇنەم ئىسىملىك بىر قىزنى تۇللۇق كوچىسىغا تاشلاپ ئۆمۈرلۈك قەدىرسىزلىك، موھتاجلىق يولىدا بويۇن قىسىشقا مەجبۇر قىلغانلىقى ئېسىدە بارمىكىن؟!

جاندىن ئۆتىدىغان سوغۇقتا ئوشۇققىچە قارغا پېتىپ، ئاجىز قەدەملەر بىلەن كېتىۋاتقان ئالتۇنەم سوغۇق، ئاچلىق دەستىدىن دىر - دىر تىترەيتتى. ئۇ كۈننىڭ قاتتىقلىقىدىن تار، قىسىلچاق خالتا كوچىلارنىڭ بىرسىدە ئىگىسى يوق ئىتتەك توڭلاپ ئۆلۈپ قالماسلىق ئۈچۈن تىرىشاتتى، تىرمىشاتتى...

62

يېشى توختىغان، سېمىز بىر ئايال ئىككى قولىدا ئىككى بوۋاق، كەينىدە بىر قىزنى ئەگەشتۈرگەن ھالدا بالىنىستقا كىرىپ كەلدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ھاجىم ! — بۇ ئايخېنىم ئىدى. ھەمدۇللا ھاجىنىڭ كارىۋىتىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان خانىش، ئەنقەرلەر ئورۇنلىرىدىن قوزغىلىشتى. ئەھۋالى خېلى

ياخشىلىنىپ قالغان ھاجى بېشىنى كۆتۈرۈپ ئايخېنىمنى كۆردى. قاملاشمىغان ئىش يۈز بەرگەندەك، سەل ئوڭايسىزلىنىپ چىرايى ئۆڭدى. ئۇنىڭ چاچلىرى ئاقىرىپ كەتكەننى ئاز دەپ، ئۇستىرا تەگمىگىلى بىرقانچە كۈن بولغان ساقال - بۇرۇتىمۇ ئاقىرىپ قىروۋ چۈشكەندەك يۈزلىرىنى ئاقارتىپ قويغانىدى.

— قېنى كەلسىلە، خېنىم، — ھاجى ئۇستىگە قىزىل كىرىست بەلگىسى چۈشۈرۈلگەن يوتقان ئېچىدىن ئاستا قىمىرلاپ ياستۇقتا يۆلىنىپ ئولتۇردى، — قېنى ئاۋۇ ئورۇندۇققا...

ئايخېنىم ئەڭ يېقىن كىشىسىنىڭ يېنىغا كەلگەندەك، ھاجىنىڭ كارىۋىتىغا يېقىن كېلىپ ئولتۇردى. ئىككى بوۋاق بىلەن قاملىشالماي، ئورۇندۇقتىن مۇدۇرۇپ كەتكىلى تاس - تاماس قالدى. خېنىمنىڭ قولىشالماي قالغىنىغا دەققەت قىلغان ھاجى، ھېلىتىن ئاچچىق يۇتۇپ ئۆلگۈرگەن خانىشقا يەرنىڭ تېگىدىن قاراپ قويۇپ، ئەنقەرگە بۇرالدى :

— بالام ئەنقەرجان، ئاۋۇ ئۆكىلىرىڭدىن بىرنى قولۇڭغا ئېلىپ تۇرغىنا.

ئەنقەر خالار - خالماس بىر ھالدا ئايخېنىمنىڭ سول قولىدىكى بالىغا قول ئۇزارتتى:

— ئەكەلسىلە، مەن بىردەم كۆتۈرۈۋالاي.

— ۋىيەي - ۋىيەي ... خۇداغا شۈكۈر، جۇما، — ئايخېنىم ئېغىرچىلىقلاردىن سەل يەڭگىللەپ ئورۇندۇققا تايىنىپ جايلىشىپ ئولتۇردى. ئاندىن بوشىغان قولى بىلەن چۈمبىلىنى ئوڭشىۋېلىپ ئېچىپ، پاتمە قىلغاندىن كېيىن چوڭقۇر ئازابلانغاندەك بىر خىل ئاھاڭدا ھاجىدىن ئامان - ئېسەنلىك سورىدى:

— ئۇستىخانلىرى خېلى يېنىكلەپ قالغاندەك تۇرامدۇ، ھاجىم؟ ئاغرىقلىرى پەسىيىپ ياخشى بولۇپ قاپتىلىمۇ؟... ھەي ئەلسەنەم خېنىم، نېمە قايلاپ تۇرىلا، سىلىمۇ دادىلىرىدىن ئەھۋال سورىسىلا... ۋىيەي، قايلاپ تۇرغىنىنى... — ئايخېنىم يېنىدا

يېتىرقاپ تۇرغان ئەلسەنەمنى بوش ئىتتىرىپ، ھاجىنىڭ كارىۋىتىغا يېقىنلاشتۇردى.

ئىككى خوتۇننىڭ ئالدىدا ئەپسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ھاجى توساتتىن كېسىلى قوزغىلىپ قالغاندەك، يەنە ياستۇققا ئۆزىنى تاشلىدى. كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ ئايخېنىمنىڭ ئەھۋال سوراشلىرىغا ھە... ھىم دەپ قويدى. ئامراق قىزى ئەلسەنەمگە، يەنە ئاۋۇ ئىككى بوۋىقى ئىلىيار بىلەن ئەلنىگارغا قاراپمۇ قويماي يېتىۋالدى. ئايخېنىم بولسا باغرىنى يېرىپ يۇرىكىنى ھاجىغا كۆرسەتمەكچى بولغاندەك توختىماي سۆزلەيتتى:

— ئەتىگەن بىرەر مەدىكار تېپىپ، ئۆگزىدىكى قارنى چۈشۈرۈۋېتەي دەپ كوچىغا چىقسام، بىزنىڭ كوچىدىكى زەرگەر چوڭ ھاجىكام سىلىنى دوختۇردا يېتىپ قاپتۇ، ھازىرلا يوقلاپ كېلىشىم، دېدى. شۇنىڭ بىلەن قار تازىلاشنى قويۇپ، ئۇدۇل يانلىرىغا چېپىشىم... بالىلارغا قايلايدىغان ئادەم يوق، كىچىكلىرىنى كۆتۈرۈپ، چوڭىنى ئارقامغا سېلىپ يۈگۈرگەندەكلا كېلىشىم... نېمە بولغانلا، جېنىم ھاجىم؟ قەيەرلىرى ئاغرىيدۇ؟

— يۈرىكىم... — ھاجى جۆيلۈگەندەك تۇتۇق بىر ئاۋازدا شۇنداق دېدى.

— ۋاي ئەسىت، جېنىم ھاجىم! — ئايخېنىم ئورنىدىن قوزغىلىپ ھاجىنىڭ ئۈستىگە تاشلانماقچى بولغاندەك ئۇنىڭغا ئېڭىشتى، — ئىلگىرى ھېچ ئۇنداق دېمەيتتىلە... شىرەدەك قاۋۇل، بېجىرىم ئادەم ئىدىلە، نېمە بولغانلا؟ كىشىنىڭ قەستى ئۆتۈپ كەتتىمۇ يا؟!

خانىش ئىككى قولىنى قارەدەك ئاپپاق پوپايكىسى ئىچىدىكى ئىنچىكە بېلىگە تىرىگىنىچە بىر چەتتە خۇيلىنىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇ ھاجىنىڭ بۇ كۆيۈملۈك خوتۇننى ئاللىقاچان تونۇپ بولغان، ئېرىنىڭ ئۆزىدىن ئاغرىنىپ قالغان چاغلىرىدا غىپپىدە ھۇجرىدىن چىقىپ، ماشىنىسىنى ھەيدىگىنىچە خان كوچىسىغا

چاپىدىغانلىقىنى، مۇشۇ خوتۇنىنىڭ پوكىنىدا تاڭ ئاتقۇزۇپ، ئەتىسى كىيىم ـ كېچەكلىرىدىن ئەنبەھ پۇراتقىنىچە، چالا ھىجايغان ھالدا شىركەتتە پەيدا بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى. بۇگۇن... خانىش كۇشەندىسىنىڭ ئېرىگە قىلىۋاتقان يېقىنچىلىقلىرىغا، ئاھ ـ ۋاھ دەپ ئۆكۈنۈشلىرىگە پەقەتلا چىداپ تۇرالمىدى. ئەر كىشىگە قانداق يېقىنچىلىق قىلىش، ئەر كىشىگە قانداق ياخشى كۆرۈنۈش، ئەر كىشىنىڭ كۆڭلىنى قانداق ئۇتۇشتا بۇ قېرى كۇشەندىسىنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ھەتتا كۇشەندىسىنىڭ قارا بۇلۇتلار ئارىسىدىن توساتتىن ئۆزۈپ چىققان ئايدەك، قارا چۇمپەردە ئىچىدە پاللىدە يورۇپ چىققان يۇمىلاق، سۇزۇك، تارتىملىق چىرايىغا ھەسەت قىلىپمۇ ئۇلگۇردى.

ئايخېنىم خانىشنىڭ ئوتقا تاشلانغان ئەتلىمە گۆشتەك پۇچىلىنىشىغا، قىلدەك تولغىنىشىغا پەرۋاسىز ھالدا ھاجىنى چۆرگۈلەيتتى. ياستۇقىنى، يوتقان ـ كۆرپىسىنى تۇزەشتۇرەتتى، بېشىدا تۇرماي سىكارىيان بولۇپ قالغان ئاق بۆكىنى ئوڭشاپ كىيدۇرەتتى، بوش قولى بىلەن يوتقانىنىڭ ئىچىگە قولىنى تىقىپ ھاجىنىڭ ئۇستىخانلىرىنى تۇتاتتى، ئۇۋۇلايتتى.

ـــ ئۆزلىرىنى سەل بېسىۋالسىلا، خېنىم ! ـــ خانىش توساتتىن چىرقىراق ئاۋازدا تەئەددىلىك توۋلىدى، ـــ يان بەللىرىدە ئادەم بارلىقىنى ئۇنتۇپ قالمىسىلا ـ ھە !

ـــ نېمە بولاۋاتىلا؟ ـــ ئايخېنىم يوتقانىنىڭ ئىچىدىن قولىنى تارتىپ خانىشقا بۇرالدى. خانىش بويۇنلىرىنى تولغاپ، قىپقىزىل لەۋلىرىنى پۇرۇشتۇردى :

ـــ نېمە بولغاندەك تۇرىدۇ؟

ـــ نېمە بولۇۋاتقىنىنى بىلەرلا، كۆزلىرىنى ئۇزەلمەي قايلاپ تۇرغاندىكەن... كىشىنىڭ ئىشىغا ساقلاندىلىق قىلىپ، ئوۋۇش...

ئەنقەر دوختۇرخانىسى ئۇنتۇپ، قولىدىكى ئىلىيارغا

بىرىلگەنىدى. كەڭ پىشانىلىك، قارا قاشلىق، قارا كۆزلۈك، قاڭشارلىق، ئويماق ئېغىزلىق، سۈتتەك ئاق، بۈدرۈق كەلگەن بوۋاق ئەتەرنى تونۇيدىغاندەك مېھرى بىلەن تىكىلىپ تۇراتتى. نېمانچە مېھرلىك بالا بۇ، ئۇنىڭ بىر قېتىم، پەقەت بىرلا قېتىم كۆرەلىگەن ئوغلىمۇ مۇشۇنداق ئوماق، مۇشۇنداق مېھرلىك ئىدى. ھازىر بار بولغان بولسا، مۇشۇ بالىغا ئوخشاش ئادەمنىڭ يۈرىكىنى كۆيدۈرەتتى... ئەتەر ساقلىنى ئالدۇرۇپ سىلىقلىنىپ قالغان مەڭزىنى بوۋاقنىڭ بۈدرۈققىنا مەڭزىگە يېقىپ، ئوغلىغا بولغان سېغىنىشىنى، سۆيگۈسىنى بېسىۋاتقاندا ئىككى كۆندىشىنىڭ بىر ـ بىرىگە ھۇرپىيىپ جېدەل چىقىراي دەپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىغا سىغدالدى:

ـــ ھوي، بۇ ئىككىلىرى... دوختۇرخانا جۇمۇ، بۇ. جېدەل ـ ماجىراغا تولغان خان ھەرىمى ئەمەس!

ئىككى ئايال بىر ـ بىرىدىن سەل نېرى بولدى. لېكىن، خانىشىنىڭ خىلىلا پەيلى بۇزۇق، ئىختىيارىغا قويۇپ بەرسە، مۇشۇ يەردىلا ئىش چىقىرىدىغاندەك قىلىپ تۇراتتى.

ئەتەر دادىسىنىڭ يا كېسىلى ئۆزگىرىپ قالغانلىقىنى، ياكى كۆز ئالدىدىكى رېئاللىقتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، يا ئۇ خوتۇنغا، ياكى بۇ خوتۇنغا يۈز كېلەلمەي جىم يېتىۋالغانلىقىنى بىلەلمەي قالدى. ئۇ دەم كۆزىنى يۇمۇپ ياتقان دادىسىغا، دەم سوقۇشۇشقا تەييارلانغان مېكىيانەدەك بىر ـ بىرىگە سەت ھۇرپىيىپ تۇرۇشقان ئۆگەي ئانىلىرىغا قارايتتى. بىر تۇرۇپ ئايخېنىمنىڭ دادىسىنى ئايىمغانلىقىغا، كىچىك خوتۇنىنى باردۇ دېمەي، ئۇچ بالىنى قاتارى ئېلىپ كەلگىنىگە، ئۇستاتلىق بىلەن دادىسىغا يېقىنچىلىق قىلىپ، ئىش تېرىش كويىدا بولۇۋاتقىنىغا ئاچچىقى كەلسە، بىر تۇرۇپ خانىشىنىڭ ئوقۇغان، ئالىي مائارىپ تەربىيەسى كۆرگەن، بايقاشات ئائىلىدە ياشاۋاتقان ئايال تۇرۇقلۇق كەڭ قورساق بولمىغىنىغا، مەدەنىيەتسىزلىك قىلىۋاتقانلىقىغا ئاچچىقى كېلەتتى. دادىسى بولغان ئادەمۇ شۇ ساقلى بىلەن بۇ

خوتۇنلارغا چۆچۈگۈدەك ئىككى ئېغىز گەپ قىلماي، جېنى چىقىپ كەتكەندەك يېتىۋالدى، دېسە !

«ياق، ــ دەپ ئويلىدى ئەنقەر، ــ بەلكىم بۇ ئىشتا دادامنى ئەيىبلىگىلى بولماس، بۇياقتا قارىسا، بۇ خوتۇن، ئۇ ياقتا قارىسا، ئۇ خوتۇن كۆزىنى مۆلدۈرلىتىپ تۇرغان، مۇشۇنداق نازۇك پەيتتە دادىسى ئوتتۇرىغا چىقىپ گەپ قىلسا، بۇ خوتۇنلار دادىسىنىڭ گېپىنى ئۆزىگە ئېلىۋېلىپ، ھۇ تارتىپ يىغلاپ دوختۇرخانىنى بېشىغا كىيىشى، دادىسىنى قوش نىكاھلىنىش، پىلانلىق تۇغۇت قانۇنىغا خىلاپلىق قىلىش دېگەندەك پىچقى ئىتتىك قانۇنلارنىڭ ئالدىغا سۆرەپ چىقىپ ئۇنى ۋەيران قىلىشى، شەھەردە باش كۆتۈرەلمەس قىلىۋېتىشى مۇمكىن...»

ئەنقەر زىددىيەتنى يېنىك تەرەپكە بۇراپ، مەسلىنى يەڭگىل بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن ئايخېنىمدىن سورىدى :

ــ ئاي ئاپا، نېمانچە چىرايلىق تۇغۇۋالغانلا، بۇ ئۇكام...

ــ سىلىنىڭ ئىنىلىرى ئەمەسمۇ، بالام، ــ دېدى ئايخېنىم بىردىنلا ئايدەك ئېچىلىپ، ــ قايىلىسىلا، بىر قارىسا ھاجىم دادىلىرىغا، بىر قايىلىسا ئۆزلىرىگە ئوخشايدۇ، بۇ بالا.

ــ مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان.

ــ لېكىن، نەچچە ۋاق بولدى، ئۆيگە دەسسەپمۇ قويمىدىلا، بۇگۈن بۇ ئۇكىلىرى ئاخىر سىلىنى كۆرۈۋالدى... مەن سىلىگە دېسەم، بۇ بالا چوڭ بولسا سىلىگە ئوخشاش قامەتلىك، كېلىشكەن، چوڭ سۈپەت... يەنە دادىسىغا ئامراق ئادەم بولىدۇ، خۇدايىم بۇيرۇسا !

ئەنقەر مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. بۇ ئەزەلدىن مۇشۇنداق ئۇستاتلىق قىلىشقا ئامراق ئايال ئىدى. گەپ قىلىڭ دېسە، ئالتە يەردىن بەل باغلاپ ھېچكىمگە گەپ بەرمەيتتى، شېرىن ـ شېكەر گەپلەر بىلەن دادىسىنىڭ ئاغزىدىن كىرىپ بۇرنىدىن چىقاتتى. بۇ ئايال بىر چاغلاردا ھاجىنى ئەنقەرنىڭ ئانىسىغا ئۆچ قىلىۋەتكەن، كېيىن ئەنقەر بىلەن دادىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا

زىددىيەت سېلىپ، ئاتا ـ بالا ئىككىيلەننى بىر ـ بىرىگە ئۇدۇل بولماس قىلىۋەتكەنىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇ ئۆگەي ئانىسى بىلەن ئەنقەرنىڭ ئېپى كېلىشمەيتتى، رەسمىي گەپنى قىلغاندا، ئۇ بۇ ھېيلىگەر ئايالغا ئۆچ ئىدى.

ئايخېنىم شۇ تاپتا ئەنقەرنىڭ ئۆزىگە نىسبەتەن قانداق ھېسسىياتتا بولۇۋاتقانلىقى بىلەن ھىسابلاشماستىن ئاغزى بېسىلماي سۆزلەيتتى. ئۇستاتلىق بىلەن ئۆزىنى ئوخشىتاتتى، قولىدىكى ئەلنىگارنىڭ يېغلاپ خەقىش قىلىشىغا پەرۋاسىز ئىدى. گەپنىڭ ئۇزىراپ كەتكەنلىكىدىن تاقەتسىزلەنگەن ئەنقەر ئۇنىڭ باش ـ ئاخىرى يوق گېپىنى بۆلدى:

ـــ بالا يېغلاپ قالدى!

ـــ زاكىسى ھۆل بولۇپ قالدى، ھەرقاچان. ئەمدى ئۆيگە ئاپىرىپ قۇرۇقدىسام بولىدۇ! ـــ دېدى ئايخېنىم ئانچە پەرۋايىغا ئالماي.

ـــ شۇنچە سوغۇقتا ھەممىسىنى كۆتۈرۈپ كەلگۈچە، ئۆيدە قويۇپ كەلسىلىرى بولمامدۇ؟

ـــ ھوي، قايلايدىغان ئادەم بولمىسا!

ـــ ئادەم تاپساق بولىدىغۇ!

ـــ مەنمۇ ئويلىغان، ئەنقەرجان، ـــ دېدى ئايخېنىم بىر ئىشتىن ئۈمىدلەنگەندەك قىلىپ، ـــ سەھرادا مۇئەللىملىك قىلىدىغان ئاغىنىلىرىنىڭ بىرەرسىگە دەپ بالا باققۇچى قىزدىن بىرنى تېپىپ بېرەمدىكىن دېسەم، خان كوچىسىغىمۇ ئۇدۇل بولمىدىلا...

ـــ ئوقۇغۇچى بالىلاردىنما؟

ـــ ھەئە.

ـــ ئوقۇغۇچىلارنى مەكتەپتىن چىقىرىپ بالا بېقىشقا سالىدىغان دەۋر كەلمەسكە كەتتى، ـــ دېدى ئەنقەر چۈشەندۈرۈپ، ـــ ھازىر مەجبۇرىيەت مائارىپى قانۇنى ئۇنداق ئىشلارغا يول قويمايدۇ. شۇڭا، ياشقا چوڭراق، تۇرمۇش قىينچىلىقى بار

ئايالدىن بىرنى تېپىپ ئايلىق بېرىدىغانغا دېيىشسەك بولىدۇ.

— ئۇنداق قىلىشنىمۇ ئويلىغان، — دېدى ئايخېنىم قۇندۇزدەك قارايتۇالغان قاش ـ كىرپىكلىرىنى ئۇچۇرۇپ، — ئۇنداق ئايالار ئادەمگە قېيىنئانىلىق قىلىپ...

— بالا بېقىشقا ئۇششاق بالىلارغا قارىغاندا چوڭراق ئايالار ياخشى. ئۇنداقلار بەكباشلىق قىلمايدۇ، بالىنىمۇ تۇجۇپلەپ باقىدۇ.

— ھىم.... مۇنداق دېسىلە، — دېدى ئايخېنىم، — ئۇنداق بولسا دېگەنلىرىدەك قىلسام بولىدىغان ئوخشايدۇ، ھە راست، كۇزىنەك بۇيانىدا ئۆيمۇئۆي كىرىپ كىرچىلىك قىلىپ يۈرىدىغان سەھرالىق بىر خوتۇن بولىدىغان، بايا كوچىدىن چىققۇچە قايلىسام خەقنەك ئىشكىدە قار تازىلاپ يۈرگەنىدەك قىلىدۇ، بېرىپ شۇ خوتۇن بىلەن مۇڭدىشىپ باقسام بولىدىغان ئوخشايدۇ.

ئەنقەر ھەمىنىنى چىقىرىپ، ئەلسەنەمگە يۈز يۈەن تۇتقۇزۇپ قويدى. ئاندىن دادىسىنەك باش تەرىپىدىكى تومپۇچكىدا، دېرىزە تەكچىسىدە دۆۋىلىنىپ تۇرغان مېۋە ـ چىۋە، قۇۋۇۋەت يېمەكلىكلىرىدىن زەللە قىلىپ ئايخېنىمغا قولتۇقلاتتى ھەم بىرمۇنچە ياخشى گەپلەر بىلەن ئۇنى بالىستىتىن ئېلىپ چۇشۇپ، تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئىلياسنەڭ ئاپىرىپ قويۇشىغا ئورۇنلاشتۇردى. مېڭىش ئالدىدا يەنە، ئەمدى كەلگۈدەك بولسا، بالىلارنىڭ ھەممىسىنى كۆتۈرۈۋالماسلىقىنى، يەنە ئىمكانقەدەر خانىشقا ئۇدۇل بولماسلىقنى، دادىسىنى ئاياشنى جېكىلىدى.

ھەمدۇللا ھاجى ئايخېنىمغا ئۇنلۇكرەكمۇ خوش دېيەلمىدى ياكى ئۇنىڭغا تۇرمۇش پۇلى بېرەلمىدى. ئۇ ھەر قېتىم ئايخېنىم بىلەن كۆرۈشكەندە ئۇنىڭغا ئۆينەڭ، بالىلارنەڭ كىيىم ـ كېچەك غېمى ئۈچۈن تۇرمۇش پۇلى بېرىپ تۇراتتى. يېقىنقى بىر مەزگىلدىن بۇيان ئۇنى ئىزدىيەلمىدى، كۆيۈنەلمىدى.

ئايخېنمنىڭ تۇرمۇشتا قىينىلىپ قېلىپ كەلگىنى مانا مەن دەپ بىلمىسۇن.

63

كىشىلەر ئەگرى ـ بۇگرى كوچىلار، ئېگىز ـ پەس ئۆگزىلەر، ئوي ـ دۆڭ هويلىلاردا قار تازىلىماقتا ئىدى. خان كوچىسىدىكى بۇ تىقىن ـ تىقماقچىلىقنى چۈمكىۋالغان قېلىن قار ۋاقتىدا تازىلانمىسا، هاۋا ئېچىلىغان هامان ئۆگزىلەردىن تامچە ئۆتەتتى، يېڭىشەھەردىكىدەك ئاسفالىت ياكى خىش ياتقۇزۇلمىغان كوچىلار ئەگىز سۇيىگە توشۇپ پاتقاق بولۇپ كېتەتتى.

كونا كوچىلاردا بويۇن قىسىپ قىش ئۆتكۈزۈۋاتقان ئالتۇنەمگە ئەمدى قار تازىلايدىغان ئىش تېپىلدى. ئۇ ئىككى ـ ئۈچ كۈندىن بۇيان كوچىدىن ـ كوچىغا، قورۇدىن ـ قورۇغا كۆچۈپ ئىشلەۋېتىپ ئايخېنىمغا ئۇچرىشىپ قالدى. ئالتۇنەم ئايخېنىمنىڭ قانچىلىك ئىش ھەققى بېرىدىغانلىقىنى سۇرۇشتە قىلمايلا بىر يېرىم كۈن جاپالىق ئىشلەپ، بۇ چوڭ قورۇنىڭ ئۆگزىسىدىكى قارنىڭ بىر قىسمىنى هويلىغا، بىر قىسمىنى كوچىغا چۈشۈردى. ئاندىن قار دۆۋىلىرىنى يۆتكەپ گۈللۈككە، كۆچەت ـ قاناتلارنىڭ تۈۋىگە يىغىشتۇردى. ئاخشىمى ئايخېنىمنىڭ ئاشخانىسىدا قونۇپ قالدى. شۇ يەردە قورسىقىنى تويدۇردى. بۇگۈن ئىش تۈگىگەندىن كېيىن ئايخېنىم ئۇنىڭ ئىش ھەققىنى بېرىۋېتىپ گەپلەشتى :

ـــ قايلىسام خېلى تۇزۇك مەزلۇم ئىكەنلا، تاينىلىق مۇشۇ ئۆيدە قېلىپ بالىلىرىمغا قايلىشىپ بەرمەملا؟

ئالتۇنەم ئىش ھەققى بەدىلىگە قولىغا تۇتقۇزۇلغان ئوتتۇز كوي پۇلنى تۇتقىنىچە يەرگە قارىدى. ئۇ ئىككى كۈندىن بۇيان ئايخېنىمنى كىمگىدۇر ئوخشاتقان، لېكىن ئەسلىيەلمىگەنىدى.

هازىر بۇ چىراي، بۇ ئاۋاز يەنىلا تونۇشتەك تۇيۇلىدۇ...

ـــ گەپ قىلمايلىغۇ، ـــ دېدى ئايخېنىم ئۇنى تۈتۈپ قېلىش كويىدا ئۇمىدلىنىپ، ـــ قورساقلىرىنى تويغۇچە بېقىپ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى چىرايلىق بېرىپ ئايدا ئۈچ يۈز ئەللىك كوي تۇرمۇش پۇلى بېرىمەن. يات كۆرۈپ يەكلىمەيمەن، ئېگىز ـ پەس گەپ قىلىپ كۆڭۈللىرىنى ئاغرىتمايمەن، قانداق، بولغۇدەكمۇ، خېنىم؟

ئالتۇنەم گۈگۈم قاراڭغۇلۇقىغا مەھكۇم بولۇۋاتقان هويلىدا، سوغۇقتىن تىترىگىنىچە بىر هازا قاراپ تۇردى. بۇ تەكلىپ ئۇنىڭغا نېمىشقا ياقمىسۇن؟ قورساق ئۇچۇن ئىسسىق تاماق، تالاي كېچىلەردىكىدەك سوغۇقتىن تىترىمەي ئۇخلاش ئۇچۇن ئىسسىق ئۆي، يەنە تۇرمۇش پۇلى... ناۋادا ئۇ بۇ هويلىدىن بوسۇغا ئاتلاپ چىقىپ كەتسە، يەنە كوچىمۇكوچا تېنەپ ـ تەمتىرەپ يۈرۈشى كېرەك ! لېكىن نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ كۆڭلى بىر قىسمىلا ئىدى. ئۇ بۇ هويلىدىن، بۇ كوچىلاردىن يىراقراق كېتىشنى ئويلايتتى. بىر چاغلاردا ئۇنىڭ تەقدىرىنى ئۆزگەرتىۋەتكەن هېلىقى هەمدۇللا مەخسۇم، مەخسۇمنىڭ ئەمرىدە كۇن ئۆتكۈزگەن هويلا مۇشۇ چوڭ هويلىدەك ياسىداق، كاتتا هويلا ئىدى. ئالتۇنەم بۇ ئائىلىدىكىلەر بىلەن شۇلارنىڭ باردى ـ كەلدىسى بارلىقى ياكى ئۇرۇق ـ تۇغقان چىقىپ قېلىشىدىن، ئۆزىنىڭ هېلىقى شەھۋەتخور مەخسۇم بىلەن دوقۇرۇشۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى.

ـــ سوغۇقتا بەك ئۇزاق تۇرۇپ كەتتىلە، ـــ دېدى ئايخېنىم، ـــ قانداق، مەسلىھەتلىرى پىشتىمۇ؟ ئىشقىلىپ، مەن سىلىنى ئۆز سىڭلىمدەك كۆرىمەن، جۇما !

ئۆز سىڭلىمدەك... بۇ گەپ قار ـ مۇزلارنى ئەگىز قىلغان قۇياش نۇرىدەك، ئالتۇنەمنىڭ ۋۇجۇدىنى ئېرىتىۋەتتى. ئۇنىڭ بىراۋلاردىن بۇنداق دىلكەشلىكنى، ياخشى گەپلەرنى ئاڭلاپ باقمىغىنىغا ئۇزاق زامانلار بولۇپ كەتكەنىدى. شۇڭا، ئۆپكىسى ئۆرۈلگەندەك بولۇپ:

— ماقۇل، خېنىم، — دېدى.

— ئەمدى ئەقىللىرىنى تاپتىلا، يۇرسىلە، ئۆيگە!

ئايخېنىم ئالتۇنەمنى ئىسسىق ئۆيگە باشلىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرىدىغان چىرايلىق گەپلەرنى قىلدى. ئاندىن كىيگىلى نۆۋەت تەگمىگەن نىمكەش، ئەمما پاكىز كىيىملىرىنى بوغجۇمىسىدىن چىقىرىپ، ئالتۇنەمنى يۇيۇنۇپ كىيىم ئالماشتۇرۇشقا دەۋەت قىلدى.

شۇنداق قىلىپ، تەقدىر ئېغىر موھتاجلىقتا قالغان ئالتۇنەمنى ئاخىرقى ھېسابتا ئائىلە خىزمەتكارىغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. ئۇ يەنىلا ئۆزىنىڭ كىملىكىنى خۇپىيانە تۇتتى. ئايخېنىمنىڭ ئاستا ـ ئاستا، بىر ـ بىرلەپ قۇلىقىغا ساقتىپ تۇرىدىغان پاكىزلىق، بەش ۋاخ نامازنى قازا قىلماسلىق، ئۆي ئىچىدە ئۇنلۇك گەپ قىلماسلىق، نامەھرەملەرگە قەتئىي چېھرىنى كۆرسەتمەسلىك، ناتونۇش ئادەملەرگە ئىشىك ئاچماسلىق، سىرتقا چىقىشقا تۇغرا كەلسە بېشىغا چۈمبەل ئارتىپ يۈزىنى يېپىش، ئائىلىنىڭ ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلىرىنى قولۇم ـ قوشنىلارغا ئېيتماسلىق دېگەندەك، كونا ـ يېڭى پەتۋالىرىغا ئۇن ـ تىنسىز كۆنۈكتى. بولۇپمۇ مەيلى كۈندۈزى، مەيلى كېچىسى بولسۇن، دەرۋازا ئالدىدا بىرەر ئەركەك زاتنىڭ قارىسى كۆرۈنگەن ھامان ئالتۇنەم دەرھال ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ، ئاشخانىغا ياكى ھويلىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى بوش ئۆيلەرنىڭ بىرسىگە كىرىپ ئۆزىنى دالدىغا ئالاتتى. بۇ ئايخېنىمنىڭ ئۇنىڭغا قويغان ئەڭ قاتتىق تەلەپلىرىنىڭ بىرسى ئىدى.

كۈنلەر شۇ يوسۇندا ئۆتۈشكە باشلىدى. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى ئالتۇنەمنىڭ كىملىكى ئونتۇلۇپ، ئىسمى خىزمەتكار مەزلۇمغا ئۆزگەردى. ئۇ ئەمدى بۇ ئائىلىگە بەند بولۇپ، ئۆزىنى ئادەملەردىن، دۇنيادىن يىراقلاپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلىدىغان بولدى. قەلب ئاسمىنىدا پىلىلداپ تۇرغان ئۈمىد شامى

غۇۋالىشىپ، ئارزۇ ـ ئارمانلىرى كۆپۈككە ئايلىنىۋاتقانىدەك جىمغۇرلىشىپ كەتمەكتە ئىدى.

64

قار توختاپ ھاۋا ئېچىلغان بولسىمۇ، سوغۇقنىڭ پەيلى يامان ئىدى. بۇلۇتلار ئارىسىدا گاھ كۆرۈنۈپ، گاھ كۆرۈنمەي تۇرغان قۇياش نۇرى يەر ـ زېمىننى قاپسىۋالغان قار ـ مۇزلارنىڭ سوغۇقىنى دەماللىقتا ئىللىتىپ كېتەلمەيتتى.

ئانىسىنى مۇزاپىق ئورۇنلاشتۇرۇش، ھالىدىن خەۋەر ئېلىش ئەنقەر ئۇچۇن ئەڭ باش قېتىنچىلىق ئىش بولدى. ئۇ كۆپ ئويلىنىپ، ئاخىر دادىسىنىڭ چارباغلىق قورۇسىنى تاللىدى ھەم بىر قارارغا كەلدى. شۇنداق قىلىشنى قارار قىلغاندا، دادىسىنىڭ ئېغىر تەقسىلىقتا قالدىغانلىقىنى، خانىشىنىڭ قىزغىنىش، باتناشلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپمۇ ئولگۈردى. بىراق، ئەمدى بۇنىڭدىن ياخشىراق ئامال يوق، ئۇنىڭ ئۇچۇن ئەڭ مۇھىمى ئانىسىنىڭ بىخەتەرلىكى. دادىسىنىڭ قورۇسىدا مۇقىم خىزمەتكارلار بار، ئادەمنىڭ ئايىغى ئۆزۈلمەيدۇ. ئانىسى ئۇ يەردە ياخشى كۈتۈنۈش ھاياتنىڭ خوۋلۇقىنى كۆرۈش پۈرسىتىگە ئېرىشەلەيدۇ.

ئانىسى يادىكار خېنىمنى ئېلىپ ماشىنا بىلەن كېتىۋاتقان ئەنقەر ماشىنىسىنىڭ ئۇچۇر ئېكرانىدا كۆرۈنۈپ تۇرغان تېمپېراتۇرا سانلىق ئۇچۇرىنى كۆرۈپ، بۇ يىل باھار كېچىكىپ كېلىدىغان بولدى ـ دە، دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلىدى.

ـــ ماڭا گەپ قىلدىڭمۇ، بالام؟ ـــ ھامامدەك ئىسسىپ كەتكەن ماشىنىنىڭ كەينى ئورۇندۇقىدا بەخىرامان ئولتۇرغان يادىكار خېنىم ئورنىدىن قوزغىلىپ، دىققىتىنى ئەنقەرگە ئاغدۇردى.

ـــ ھەئە، ئانا، ـــ ئەنقەر مۇلايىملىق بىلەن جاۋاب بەردى، ـــ

باهار كېلەي دەپ قالغاندا قار يېغىپ، سوغۇقنىڭ كۈچىيىپ كەتكىنىنى دېسە.

يادىكار خېنىم ئەنقەرىنىڭ مۇنداقلا دەپ قويغان گېپىگە قوشۇلمىغاندەك بېشىنى چايقىدى ھەم قانداقتۇر بىر ئىشنى ئەسلىگەندەك قىلىپ، دېدى:

— ئۇنداق دېمە، بالام، قار دېگەن ئاللانىڭ بەرىكىتى. سەن تېخى كىچىك، جىق ئىشنى بىلمەيسەن... — يادىكار خېنىم ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى، — ئەۋۋەلنىڭ ئەۋۋىلىدە، قەدىمنىڭ قەدىمدە ياراتقان ئىگىمىز زېمىنغا بەرىكەت ئاتا قىلىپ، قار ئورنىدا قاردەك ئۇن، يامغۇر ئورنىدا ياغ ياغدۇرغانمىش... زېمىندىكى كىشىلەر بۇنىڭدا خېمىر يۇغۇرۇپ ياغدا قۇيماق سېلىپ يەپ، بايراشات، غەمسىز ياشىغانمىش. پاراغەت، توقچىلىق ھەممە يەردە ھۆكۈم سۈرگەنمىش... زامانلار ئۆتۈپ شۇنداق بىر كۈنلەر كەلگەندە، توقچىلىق، بىكارچىلىقتىن زېرىككەن داداڭ دېگەن شەپقەتلىكتەك ناكەسلەر ئاللانىڭ بەرگەن نېمىتىگە شۈكۈر ـ قانائەت قىلماي ھارامغا بېرىلگەنمىش... كىشى ھارامدىن ئېغىزلانسا تەبىئىتى ئۆزگىرىدۇ، ئىمانى سۇسلىشىدۇ، ئەيىش ـ ئىشرەت، زىناغا بېرىلىدۇ. خۇددى شۇنىڭدەك، كىشىلەر توقچىلىق، بىكارچىلىقتىن تاپتىن چىقىپ ھارامغا بېرىلىپ ئەيىش ـ ئىشرەت، كۆڭۈل ئېچىش كويىدا كۈن ئۆتكۈزىدىغان بولغانمىش... جاھانىڭ ئىگىسى يوقمۇ؟ ياق، ئىگىسى بار... شۇنداق بىر كۈنلەردە ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچى ئاللانىڭ غەزىپى تېشىپ، بىر سىلكىنىش بىلەن تەڭ، يەر ـ زېمىننى قاتتىق تەۋرىتىپ، دېڭىز، دەريا ـ كۆللەرنى تاشقىن قىپتۇ. تاغلارنى ۋولقان قىلىپ، ئېتىلدۇرۇپ يانغىن قىپتۇ ھەم ھالال نېمەتنىڭ قەدرىگە يەتمىگەنلەرنىڭ جازاسى ئۈچۈن ئاپىاق ئۇننى قار ـ مۇزغا، ياغنى يامغۇرغا ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئادەمزات ھازىرقىدەك قورساق غېمى ئۈچۈن ئۇچ يۈز ئاتمىش كۈن جاپا تارتىدىغان مۇشەققەتلىك كۈنلەرگە قەدەم

قويغانمىش...

ئەتىسى ئۇزاقتىن بۇيان قىسما - قىسما كىشىلىك قاراشقا، غەيرىي مىجەز - خاراكتېرگە ئىگە بولغان روھىي مەجرۇھلارنىڭ ئارىسىدا تۇرۇپ ئاجايىپ - غارايىپ گەپلەرنى دەپ چۆچەك ئېيتىدىغان بولۇپ قالغانىدى. بىراق، ئانىسىنىڭ بۇ گەپلىرى ھەقىقەتەن ئۇنى ئويلاندۇرۇپ قويدى. ئانام ساقىيىپ قالدىمۇ قانداق، دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. ھازىرقى دەۋردىمۇ ھېلىقى ھارامغا بېرىلگەن كىشىلەردەك ئادەملەر يوق ئەمەس ئىدى. بۇنداقلار ئازراق پۇل تېپىپلا ئەيش - ئىشرەت كوچىسىدا قاش - كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، تېنىنى خۇش قىلىپ يۈرەتتى. بۇنىڭ سورىقى يوقمۇ؟ ياق، بار. جاھاندا ياخشىلىقنىڭ ساۋابى بولغاندەك، يامان ئىشنىڭمۇ ھامان سورىقى بار. يامانلارنىڭ ھامان تارتقۇلۇقى بار!

ئەتىقەر ماشىنىسىنى ھەيدەپ دادىسىنىڭ چارباغلىق قورۇسىغا كىرىپ توختىدى.

— ئەتىقەر ئاكا! — بىنانىڭ ئالدىدىكى قارغا كۆمۈلگەن باغچىدا ئوچ - تۆت بالا بىلەن قار تازىلاۋاتقان ئىلياس گۈرجەكنى تاشلاپ ماشىنىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى، — تىنچ تۇردىڭىزمۇ؟ سىزنىمۇ كۆرگىلى بولىدىكەن، ھە؟

— تىنچلىق، تىنچلىق، — ئانىسىنى يۆلەشتۈرۈپ ماشىنىدىن چۈشۈرۈۋاتقان ئەتىقەر ئىلياسقا قارىدى، — قار تازىلاۋاتامسىلەر، ئۆكام؟

— تازىلاپ بولاي دېدۇق، ئاكا، — دېدى ئىلياس. ئۇ تىنماي ئىشلىگەچكە، يۈزلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى، — يەنە بىر - ئىككى سائەتلىك ئىش قالدى.

— يارايسەن، — دېدى ئەتىقەر ئۇنىڭ دولىسىغا شاپىلاقلاپ، — قالغان ئىشنى تېزرەك تۈگىتىڭلار، بولامدۇ؟!

— شۇنداق قىلىمىز، ئاكا.

ئەتىقەر ئىلياسقا زوقمەنلىك بىلەن قارىدى. ئۇ ھازىر مۈشۈ

ئۆينىڭ ئادەمسىزدەك بولۇپ قالغاندى. ئۇ بۇ ئۆيدە ئائىلىدە ھېلى شوپۇر بولۇپ، ھېلى مۇشۇنداق يۇگۇر ـ يېتىم ئىشلار بىلەن چېپىپ يۈرەتتى.

ـــ كىمنىڭ ئوغلى، بالام، ئۇ؟ ـــ ئەنقەر بىلەن بىنا تەرەپكە كېتىۋاتقان يادىكار خېنىم كەينىگە قايرىلىپ ئىلياسقا قارىغانچە سورىدى.

ـــ دادامنىڭ...

ـــ دادائىڭنىڭ؟ دادائىڭغا مۇبارەك بولسۇن، بالام ! دادائىڭنىڭ قايسى خوتۇنىدىن...

ـــ دادامنىڭ ئۆز بالىسى دېمىدىم، ـــ ئەنقەر ئانىسىغا مۇجمەل جاۋاب بەرگەنلىكىنى ئويلاپ، ئالدىرىماي چۈشەندۈردى، ـــ ئاتا ـ ئانىسى يوق سەرگەردان بالا ئىكەن، دادام ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ كەسىپ ئۆگەتتى. ئۇ ھازىر دادامنىڭ ماشىنىسىنى ھەيدەپ بېرىدۇ. زۆرۈر تېپىلسا شىركەت، ئۆينىڭ ئىشلىرىغا قارىشىدۇ.

ـــ ھە... مۇنداق دېگىن، مەن تېخى ئۇ بالىنىڭ چىرايىغا قايىلاپ دادائىڭنىڭ باشقا خوتۇنىدىن بولغان بالىسىمكىن دەپتىمەن !

ـــ توۋا دېسىلە، ئانا، ـــ دېدى ئەنقەر كۈلۈپ سېلىپ، ـــ بۇ شەھەردىكى يېتىم ـ يېسىرلارنىڭ ھەممىسى دادامنىڭ بالىلىرى ئەمەستۇ؟

ـــ سەن بىلمەپسەن، بالام، ـــ دېدى يادىكار خېنىم كەينىگە قايرىلىپ، ـــ ئۇ جىن ئەمەس، ئادەمنىڭ پۇشتى. قايلا بويىنىڭ ئېگىزلىكى، پېشانىسىنىڭ كەڭلىكى، كۆزلىرىنىڭ چوڭلۇقى، ئويۇپ قويغاندەك چىرايلىق زىنىخلىرى جىنغا ئەمەس، شەپقەتلىك دادائىڭغا ئوخشاپلا تۇرمامدۇ !

ئەنقەر ئىختىيارسىز توختاپ، كەينىگە قايرىلدى. ئىلياس باشقىلار بىلەن تۆمۈر گۈرجەكتىن تاراڭ ـ تۇرۇڭ ئاۋاز چىقىرىپ قار تازىلاۋاتاتتى.

خىزمەتكار ئايال نىساخاننىڭ مۇلايىم ئاۋازىدا تىنچ ـ ئامانلىق

سورىشى بىلەن ئەنقەر ئېسىگە كەلدى. ئۇ دىققەتتىنى يىغىپ، جاۋابەن سالام بەرگەندىن كېيىن، سورىدى :

ــ مەن دېگەن ھۇجرىنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ قويغانمۇ، هامماچا؟

ــ جابدۇپ قويدۇم، بالام، ــ موماي قېقىلىپ يۆتەلگىنىچە ئەنقەر بىلەن يادىكار خېنىمغا يول باشلىدى. ئۇلار تام ـ تورۇسلىرىدىن ھەشەمەتچىلىك تۆكۈلۈپ تۇرغان بىناغا كىرىپ، بىرىنچى قەۋەت سول تەرەپ بۇلۇڭدىكى كىچىكرەك بىر ئۆيگە كىرىشتى. ئۆيدە كارىۋات ۋە باشقا جابدۇقلار بولمىسىمۇ، پولغا سېلىنغان گىلەم، پارنىك ئىسسىقى سىرتتىن كىرگەن كىشىگە راھەت بېغىشلايتتى. ئەنقەر ئۆينىڭ جەنۇبقا قارىغان دېرىزىسى، يارىشىملىق هال رەڭ پەردىسى، يوتقان ـ كۆرپە يىغىلغان تام ئىشكاپى، كىيىم ئىشكاپلىرىنى كۆرۈپ رازى بولدى. هەممىدىن مۇهىمى بۇ ئۆينىڭ بىرىنچى قەۋەتتە بولغىنى ئۇنى خاتىرجەم قىلدى. بۇ ياشانغان، يەنە كېلىپ نېرۋىسى ئانچە جايىدا بولمىغان ئانىسىنىڭ يېتىپ ـ قوپۇشى ئۈچۈن خېلى مۇۋاپىق جاي ئىدى.

ــ قايلىسىلا، ئانا، بۇ ئۆي بولامدىكەن؟ ــ ئەنقەر ئۆينىڭ تام ـ تورۇسىغا هاڭۇنقىپ قاراپ تۇرغان يادىكار خېنىمدىن سورىدى.

ــ بۇ داداڭ شەپقەتلىكىنىڭ هۇجرىسى ئەمەستۇ، بالام؟

ــ ۋاي ياق، ئانا.

ــ ئەمىسە داداڭچۇ؟ ئۇ نەدە تۇرىدۇ؟

ئەنقەر ئانىسىنىڭ قوللىرىنى تۇتۇپ ئۇنىڭغا چۈشەندۈردى:

ــ بۇ كۈنلەردە دادامنىڭ نەدە تۇرۇشى ئانچە مۇهىم ئەمەس، ئانا. بۇ ئۆينى ئۆزلىرىنى دەپ جابدۇدۇق. قارىسىلا، نېمىدېگەن چىرايلىق، نېمىدېگەن ئىسسىق ئۆي بۇ ! مەن سىلىگە يەنە بازاردىن تېلېۋىزور ئېلىپ بەرسەممىكىن دەيمەن... قانداق، بولامدۇ، ئانا !

ــ تېلېۋىزور؟ هە... هېلىقى ئىچىدىن ئادەممۇ، هايۋانمۇ

چىقىدىغان دىيەنشى... ــ يادىكار خېنىم يىغلامسىراۋاتقان كىچىك بالىدەك ئاغزىنى ئۇمچەيتتى، ــ سەن دېگەن دىيەنشىدە خانىش ئاماننىساخان چىقامدۇ؟ ئامانىساخان ياشلا ئۆلۈپ كېتىپتىكەنغۇ، ئۇ رەھمەتلىكنى ھېلىقى خوتۇنپەرەس خانىڭ باشقا خوتۇنلىرى قەستلەپ ئۆلتۈرۈۋەتمىگەن بولغىيدى؟

ئەنقەر ئانىسىنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇرۇپلا كەتتى. بىچارە مەزلۇم كېسىلىدىن دېگەندەك ياخشى بولالمىغان، ھە دېگەندە، بۇيىاندىن گەپ سورىسا، ئۇيىاندىن جاۋاب بېرەتتى. سورىمىغان گەپنى قىلاتتى، گەپ ــ سۆزلىرى تاققا ــ تۇققا ئىدى.

ــ گەپ قىلساڭچۇ، پادىشاھنىڭ خوتۇنلىرى بىر ــ بىرىنى قەستلىگەنمۇ؟

ئەنقەر ئالدىراپ تۇرسىمۇ ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتىپ قويۇشنى خالىمايتتى. شۇڭا، بىلگەنلىرىنى جاۋاب بەردى:

ــ بۇنى سوراپ قالدىلا، ئانا... شۇ دەۋردىكى خان ــ پادىشاھلىرىمىزنىڭ ئەل ــ ئاۋامنىڭ ئىشىدىن كۆرە ئۆز مەنپەئەتىگە، ئەيش ــ ئىشرەتكە بېرىلىپ قالغىنىمۇ يوق ئىش ئەمەس. خان ھەرىمىدىكى خانىش، توقاللارنىڭ ئارىسىدا ھەسەتخورلۇق، قەستخورلۇق قىلمىشلىرى ئەسلىدىن بار ئىش. شۇ ۋەجىدىن نەچچە يۈز يىل ھۆكۈم سۈرگەن كاتتا خانىدانلىق مۇنقەرز بولۇپ خانىۋەيران بولغان. ئات چاپتۇرۇپ كەلگەن ياۋ مىليونلىغان خەلقنىڭ بېشىدا قىلىچ ئويناتقان، قېنىدا تۇگمەن چۆرۈگەن... دېگەن گەپلەر بار...

ــ ئۇنداقتا دادامنىڭ شەپقەتلىكچۇ، بالام؟ ئۇ ئادەممۇ شۇ چاغدىكى خان ــ پادىشاھلارنىڭ يولىدىن مېڭىۋاتامدا؟

ــ ئانا... نېمىلەرنى دەيدىغانلا؟ ...

ــ تېرىكمىگىنە، بالام. مېنىڭ ئەنسىرەيدىغىنىم دادامنىڭ خانىش ــ خېنىملىرى خانىڭ خانىشىدەك كىشىگە يامانلىق ئويلىماس؟

ئەنقەرنىڭ ئىشلىرى بەك ئالدىراش ئىدى. شۇڭا،

تاقەتسىزلىنىپ ئانىسىنى ئالداشقا باشلىدى :

ــ ئانا، سۆزلەپ كەلسەك بۇ بەك جىق گەپ، شۇڭا مەن بىر تېلېۋىزور ــ ھېلىقى ئامانىساخان چىقىدىغان دىيەنشى ئەكېلەي، سىلى سورىغان گەپلەرنى شۇنىڭدىن كۆرەيلى، بولامدۇ؟

ــ ئوبدان گەپ قىلدىڭ، بالام !

ــ شۇنداق قىلايلى، ئەمىسە، ئۆزلىرى مۇشۇ ئىسسىق ھۇجرىدا ئارام ئېلىپ تۇرسىلا، قارىسىلا، نىساخان ھامىمام سىلىگە ئورۇن سېلىپ بەردى، ئىسسىق ئۆيدە بىردەم راھەتلىنىپ ئۇخلىۋالسىلا، ــ ئەنقەر سىرتقا قاراپ ماڭدى ھەم نىساخانغا ئانىسىغا ياخشى قاراش توغرۇلۇق گەپ تاپلىدى.

ــ كەلمەي قالماسسەن، بالام؟

ــ كېلىمەن، ئانا، كېلىمەن. مېنىڭ سىلىدىن باشقا كىمىم بار؟...

ئەنقەر كەينىگە قايرىلىپ، بىنانىڭ ئالدىغىچە چىقىقان ئانىسىغا خاتىرجەمسىزلىك بىلەن قارىدى. ئۇ يەنە ئىلياسقا دەرۋازىنى چىڭ تاقاش، ئانىسىنى سىرتقا چىققىلى قويماسلىقنى تاپىلىغاندىن كېيىن ماشىنىسىنى قوزغىدى.

ئون تۆتىنچى باب

65

خانىش ماشىنىسىدا ئەمەس، بوراندا ئۇچۇپ كەلگەندەك پولاتنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئۇنىڭ چاچلىرى چۈۋۈلغان، چىرايىنىڭ ئۆڭۈلى يوق ئىدى. ئويما ياقىلىق ئوچۇق قىزىل نېپىز يۇڭ مايكىسىنىڭ ئۈستىگە كىيىۋالغان قايماق رەڭ پىلاتىسىنىڭ تۈگمىلىرى ئېتىلمىگەچكە، تولغان بىر جۈپ كۆكسى ئوچۇقلا تۇرغاندەك، ئۇچرىغانلا كىشىنىڭ دىققىتىنى تارتاتتى.

— مەرھابا، مەرھابا، خانىش ! ئەتىيازنىڭ بورىنى ئۇچۇرۇپ كەلدىمۇ، سېنى؟ — پولات كونا قەدىناسىغا قۇچاق ئاچقاندەك، ئۇنى قىزغىن قارشى ئالدى.

— مېنى بوراندا ئۇچۇپ يۈرىدىغان شەھەر كوچىلىرىدىكى ئەخلەتكە ئوخشىتىۋاتامسەن؟ — خانىش پولاتنى كۆرۈپ خېلى ئېچىلىپ قالدى. پەردازسىز چېھرىگە سۈس كۈلكە يۈگۈرتۈپ، ئولتۇرۇشقا جاي ئىزدىدى. بىراق، ئۆينىڭ ئىچى بەكمۇ قالايمىقان بولۇپ، يەشىكلەر، كوروپكىلار دەستىدىن پۈت قويغۇدەكمۇ يەر يوق ئىدى.

— سېنىڭدەك ئېسىلزادە خانىشنى قانداقمۇ ئەخلەتكە ئوخشىتاي؟ — دېدى پولات ئۆسۈك ساقال - بۇرۇتلىرى ئارىسىدىكى لېۋىگە تاماكا قىستۇرۇپ، — نەچچە ۋاقىتتىن بېرى سوغۇقتىن قورقۇپ چىللىسىگە كىرىۋالغان ھۆپۈپىتەك يوقاپلا كەتتىڭ. ئىزدەپ بارسام، دوختۇرخانىدا، دېدى. ئاڭلىسام، ھېلىقى ئالتۇن قوزۇقلۇق مىليونېرنىڭ بېقىۋېتىپسەن،

شۇنداقمۇ؟

ــ ئەمدى مېنى ئوخشاتمىغان ھۆپۈپ قالدىمۇ؟ ــ خانىش يا تېرىكىشنى، يا كۈلۈشنى بىلەلمەي، پولاتنىڭ ۋالاقلاپ تۇرغان ئاغزىغا تىكىلىپ قالدى.

ــ ھەئە، ــ دېدى پولات تاماكىنىڭ ئىسىنى خانىشنىڭ يۈزىگە پۈۋلەپ، ــ سەن ھۆپۈپنىڭ چىرايلىقلىقىنى بىلمەمسەن؟

ــ ئۇ ھېچكىم ياقتۇرمايدىغان ئۇركۈگەك قۇشقۇ؟

ــ شەھەرلىكلەر ئانچە بىلمەپ كەتمەيدۇ، ھۆپۈپ چىرايلىق بىر قۇش، توز يوق يەردە قۇشلارنىڭ خانىشى. ھۆپۈپ ھەر باھاردا چىللىسىدىن چىقىپ پەي يەڭگۈشلىگەندە، جۈپتى بىلەن گۈلشەن ئارا قوغلىشىپ يۈرگەندە، شۇنداق چىرايلىقلىشىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ بېشىدىكى ئوتۇغاتى، رەڭدار پەيلىرى... ئوھوي... ئويلاپ باققىنا، ھازىرقى ئىسىلزادە ئاياللارنىڭ قايسىبىرى ھۆپۈپتەك چىرايلىق ياسىنامايدۇ؟ شۇغىنىسى سەن ھۆپۈپتەك چىرايلىق بولغىنىڭ بىلەن جۈپتۇڭ ئۆزۈڭگە لايىق ئەمەس. ئۇ مىليونېرنىڭ تاجى سالىپىيىپ پەيلىرى توزۇشقا باشلىغان قېرى خورازغا ئوخشايدۇ، شۇنداقمۇ؟

خانىش ئاغزىنى تۇتقىنىچە قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى:

ــ سەنزە... سەن ئاجايىپ جۇمۇ، پولات!

ــ قانداق، توغرا دېدىممۇ؟ دوختۇرخانىغا نېمىشقا بارغان؟ ئالتۇن قوزۇق دوختاللىشىپ داتلاپ قالمىغاندۇ؟

ــ مەن شۇنداق ئۆرە تۇرىۋېرەمدىمەن؟ ــ خانىش نارازى بولغاندەك ئۆيدىكى قالايمىقانچىلىقلارغا يەنە بىر قېتىم كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، ــ ئولتۇرغۇدەك ئورۇندۇقمۇ يوقمۇ؟

ــ بۇگۈن ۋاقتىڭ بار ئوخشىمامدۇ؟ ــ پولات توپا بېسىپ كەتكەن كىرىسلونىڭ ئۈستىدىكى كوروپكىلارنى بىر چەتكە ئېلىپ، توپا ـ تۇمانىنى سۈرتۈپ، قېقىشتۇردى، ــ خىزمەت ئىستاژىمنى سېتىپ ئىدارەم بىلەن ئادا ـ جۇدا بولدۇم. قارا، ھازىر بۇ‌ئاستە سېتىشتا دۇنيا بويىچە بىرىنچى ئورۇندا

تۇرۇۋاتقان مۇشۇ شىركەتنىڭ مەھسۇلاتلىرىغا ۋاكالەتچى بولدۇم، — ئۇ قېلىن بىر كىتابتەك چوڭلۇقتىكى كوروپكىنى قولىغا ئېلىپ، بىرقانچە ھەرپتىن تەركىب تاپقان ئىنگلىزچە ماركىنى كۆرسەتتى، — بۇ ماركىنىڭ سەندەك ئېسىلزادىلەرگە لازىم بولىدىغان پەرداز بۇيۇملىرىدىن تارتىپ، مىجەز تەڭشەيدىغان تابلېتكىلىرىغىچە؛ چىراي گۈزەللەشتۈرىدىغان ئىچىملىكلەردىن تارتىپ بەدەننى زىلۋالاشتۇرىدىغان تالقانلىرىغىچە؛ بەدەندىكى كېسەلنى ھەيدەپ، ئۇستىخاننى يەڭگىللىتىدىغان كارۋاتلىرىدىن تارتىپ، تاماق ئېتىپ يېسە ئادەمنى ياشارتىدىغان ئالتۇن قازانلىرىغىچە ھەممىسى بار.

كۆز ئالدىدىكى قالايمىقانچىلىقلار ئاز كەلگەندەك، پولاتنىڭ تىنماي سۆزلەشلىرى خانىشنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋەتتى.

— قانداق، بولامدىكەن؟ — دېدى پولات كۆزلىرى ئالا چەكمەن بولۇپ ئولتۇرغان خانىشقا قاراپ، — ساڭا گۈزەللەشتۈرىدىغىنىدىن، ھېلىقى قېرى خورىزنىڭغا ياشارتىدىغىنىدىن تاللاپ بېرەيمۇ؟

— داۋاملىق مۇشۇ گەپمۇ؟ ئۆتكەندىمۇ مۇشۇنداق داڭلاپ يۈرۈپ ماڭا بىرمۇنچە مېلىكنى سېتىۋالغانىدىڭ... — خانىشنىڭ دېمى تۇتۇلغاندەك جىممىدە ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ پولاتنىڭ گەپ دارىتمىلاپ چاقچاق قىلىشلىرىنى، مەھسۇلات تونۇشتۇرۇشلىرىنى ئاڭلىغىلى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭغا ھال ئېيتقىلى، قاتمۇقات زىددىيەتلەر چىرمىۋالغان قەلب دۇنياسى ئۈچۈن يورۇقلۇق ئىزدەپ كەلگەنىدى. تۇرمۇش، ھاياتلىق يولى قانداق مۇرەككەپ جەريان ـ ھە؟! خانىش تۇنۇگۈن تېخى ماددىي مەنىشەتكە تويۇنغان خاتىرجەملىك ئىچىدە ئۆزىنى شۇقەدەر ئامەتلىك، شۇقەدەر بەختىيار سېزەتتى. بۈگۈن ئۇنىڭ ئامەت قۇشىغا بىراۋلار چاڭ سېلىۋاتىدۇ. بەختى تالان ـ تاراج قىلىنىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ... شۇنداق بولدى، دۆلەتمەن ئېرى كېسەل بولۇپ دوختۇرخانىدا يېتىپ قېلىۋىدى، دادىسىدىن تاناي دەپ قالغان ئوغلى، ئىلگىرى

نىكاھلاپ ئېلىپ تالاق قىلىۋەتكەن خوتۇنلىرى بەز ماربغان مۇشۇكتەك ھەر تەرەپتىن ئۇ ئادەمنى ئىزدەپ كېلىپ ياخشىچاق بولۇۋالدى. ئۇ كىشىگە يېقىنچىلىق قىلىپ قىلمىغان قىلىقلىرى قالمىدى، ئۇلارنىڭ كۆڭلىدىكىنى كىم بىلمەيدۇ؟ بۇنىڭ ھەممىسى مىراس ئۇچۇن، پۇل، مال - دۇنيا ئۈچۇن بولۇۋاتقان ئىشلار... ھەممىدىن يامان بولغىنى ئۇ ئادەمنىڭ ئەنقەر بىلەن يارىشىۋېلىپ ئۇنى شىركەتكە ياندۇرۇپ ئەكەلگىنى. باشقۇرۇش، مالىيە ھوقۇقىنى ئەنقەرگە تۇنتۇزۇپ قويغىنى. ئەنقەر ھازىر شىركەت، زاۋۇتلارنى كونترول قىلىپلا قالماي، خانىش مەسئۇل بولغان مېھمانخانىنىڭ كۇندىلىك تىجارەت ئەھۋالىنى كۇنده تەكشۇرۇپ مۇپەتتىش قىلىۋاتىدۇ. كۇندىلىك كىرىمنى ئۇدۇللۇق بانكا ھېسابات كىرگۇزۇپ، دۆلەت كارخانىلىرىنى باشقۇرغاندەك بوغالتىرىيە كاسسا ھېسابى يۇرگۈزۇۋاتىدۇ. چىقىم يوللىرىنى كونترول قىلىۋاتىدۇ. بۇنداق كېتىۋەرسە...

خانىشقا تېخىمۇ ئەلەم بولغىنى ئەنقەرنىڭ ھېچكىمنىڭ مەسلىھەتىگە سالمايلا، ئانىسى دېگەن سارانىڭ خوتۇنىنى چارباغقا ئەكېلىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغىنى بولدى. ئۇ خانىشنىڭ نارازىلىقىنى قېتىغا ئېلىپمۇ قويمىدى. ھاجىمۇ بۇ ھەقتە بىر نەرسە دېيىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇۋاتقاندەك قىلىدۇ. قارىغاندا، ئاتا - بالا ئىككىسى ئالدىن مەسلىھەتلىشىۋېلىپ تىلىنى بىر قىلىۋالغان ئوخشايدۇ... خانىش شۇنداق ئويلىدى، ئۇلار مۇشۇنداق ھەر خىل ئامالىلار بىلەن مېنى تار يەردە قىستاپ، بۇ ئائىلىدىن سىقىپ چىقىرىش كويىغا چۈشكەن ئوخشايدۇ. ئۇلار ناۋادا تىلىنى بىر قىلىۋالسا... ياق، ئۇلار ئۇخلىماي چۈش كۆرۈپتۇ. مەن بۇنىڭغا يول قويمايمەن، مەن ئۇ قېرى شەھۋەتخورنىڭ خالىسا خوتۇن قىلىپ، خالىسا كوچىغا ھەيدەپ چىقىرىۋېتىدىغان ھېلىقى ياۋاش، يىغلاڭغۇ خوتۇنلىرىدىن ئەمەس، مەن ئۆزۈمنىڭ قانداقلىقىنى كۆرسىتىپ قويىمەن...

پولات خانىشنىڭ خاپىلىقىدىن خەۋەرسىز، تېخىچە ئۆز سودىسى ئۈچۈن گەپ قىلىۋاتاتتى:

— مېنىڭ ئىشىمنى ئاۋۋال سەن قوللىمىساڭ بولمايدۇ، خانىش. ئالدى بىلەن ماۋۇ پەرداز بۇيۇملىرىدىن بىر يۈرۈش، ئىچ كىيىملەردىن بىر قۇر، كالتسىيلىق تابلېتكىلاردىن بىر يۈرۈش سېتىۋال. ئۆزۈڭگە ئوخشاش باي، پۇلدار خوتۇنلارغا تەشۋىق قىل. يەنە... يەنە شەنبە كۈنى ئاشۇ پۇلىنى خەجلىگىلى يەر تاپالماي قالغان دوستلىرىڭنى ئۆيۈڭگە چاقىرىپ داستىخان تەييارلا، ئىككىمىز ماۋۇ ئۈزۈن ئۆمۈر ئالتۇن قازىنىدا تاماق ئېتىمىز، نەق مەيداندا تېتىپ كۆرىمىز، سەن بۇ قازاندىن بىرنى ئالساڭ، قالغان دۆلەتمەن خوتۇنلار بەس ـ بەستە مال زاكاز قىلىدۇ...

پولاتنىڭ ۋالاقلاشلىرى خانىشنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيتتى. نەچچە يىل غەمسىز ياشاپ كەلگەن خانىش بۇ كۈنلەردە ھەمدۇللا ھاجى بىلەن بولغان ئەر ـ ئايالىق مۇناسىۋىتىدە يېرىكچىلىك كۆرۈلۈشكە باشلىغاندىن بۇيان پولاتتىن ئۈمىدلىنىپ يۈرەتتى. مۇشۇنداق كۆڭۈل ئازارچىلىقى تارتىۋاتقاندا پولات بىلەن بىرەر ـ يېرىمدەم پاراڭلىشىش، بەزى ئىشلاردا ئۈنىڭدىن مەسلىھەت سوراش ئۈچۈن كەلگەندى. بىراق، بۇ بايقۇش ئۆزىنىڭ كويىدا قاپتۇ. ئۇ ئىش ـ ئوقمىتىنى يۈرۈشتۇرۇش ئۈچۈن باشقىچە ئادەمگە ئايلىنىپ قاپتۇ... خانىش ئۇنىڭدىن ئۈمىدسىزلەنگەن ھالدا ئورنىدىن تۇردى ھەم مېڭىشقا تەمشەلدى.

— بىرەر نەرسە ئېلىپ قويمايلا ماڭامسەن، خانىش؟ — پولات ئۇنىڭ ئۇن ـ تىنسىز ئورنىدىن تۇرغىنىغا ھەيران بولۇپ سورىدى، — ھوي راست، چىرايىڭ باشقىچىلىنغۇ، بۇگۈن ساڭا نېمە بولدى؟

— ھېچنېمە، دوغا يارىماس !...

خانىش پولاتقا خوش دېمەيلا چىقىپ كەتتى.

66

ياخشى ـ ياماڭ ئاتقى بىلەن شەھەرگە تونۇشلۇق بولۇپ كەتكەن ھەمدۇللا ھاجى ئۆز ئالدىغا ئىگىلىك تىكلەپ نۇرغۇن پۇل تاپقان، بايلىق ياراتقان ئادەم بولسىمۇ، بىراق ئۇ ئادەم پۇل ـ بايلىقنى دەستەك قىلىپ ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىشقا بەند بولۇپ كەتكەن ئادەم ئىدى. شۇنداق، ئۇ ئادەم كۆڭۈل خۇشلۇقنى دەپ، ئاجىز ئاياللارنى خارلىغان ئادەم ئىدى. نارەسىدە بالىلارنى يېتىم قىلغان ئادەم ئىدى... كۈنلەر شۇنداق ئۆتتى. ئەمدى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلار، رەھىمسىز رېئاللىق ئۇنى تەمتىرىتىپلا قويدى. ئۇزاق يىل روھى مەجرۇھ بولغان كونا خوتۇنى يادىكار خېنىمنىڭ دوختۇرخانىدىن چىققاندىن كېيىن يەنە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى، ئايخېنىمنىڭ ھەدىگەندە سورۇن تاللاپ ئولتۇرماي ئۇنى ئىزدەپ باش ئاغرىقى، چىش ئاغرىقى قىلىشى، بۇ ئەھۋاللارغا قاراپ خانىشىنىڭ كۈندىشلىق قىلىشى ئۇنىڭ باش ئاغرىقىنى كۈچەيتىۋەتتى.

ھەمدۇللا ھاجى ئەقەرنىڭ ئۆزىگە مەسلىھەت سالمايلا يادىكار خېنىمنى بۇ ئائىلىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغىنىغا قارشى چىققان، كايىپ كەتكەنمۇ بولار ئىدى. ئەمما، ئۇنىڭغا نېرى ـ بېرى گەپ قىلمىدى. چۈنكى، ھاجى يەنە ئەقەرنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتىپ، ئوغلىنى ئۆزىدىن، شىركەتتىن تەزدۇرۇۋېتىشتىن ئەنسىرىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەينى چاغدا ئۇ يادىكار خېنىم بىلەن ئاجراشقاندا، سوت بۇ مەزلۇمنىڭ كېسەللىك ئەھۋالى ۋە باشقا باققۇچىسى يوقلۇقىدەك ئەھۋالغا ئاساسەن، ھەمدۇللا ھاجى ئۇ ئايالىنى داۋاملىق باقىدۇ، بىر ئۆمۈر كېسىم ـ كېچەك، يېمەك ـ ئىچمەكىنى بېرىدۇ، ئاغرىپ قالسا داۋالىتىدۇ، دەپ كېسىم چىقارغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ھەقتە ئارتۇقچە گەپ ـ سۆز قىلىش ھاجىغا پايدىسىز ئىدى. شۇنداقتىمۇ، مەيلى پۇل ـ بايلىقنىڭ

كۆچمدىن بولسۇن، مەيلى خاراكتېرىنىڭ كۈچلۈكلۈكىدىن بولسۇن، ھاجىنىڭ رېئاللىققا تەن بەرگۈسى كەلمەيتتى. بولۇپمۇ ئايال كىشىنىڭ ئالدىدا گەدەن قاشلاپ ئامالسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىش بۇ ئادەمنىڭ تەبىئىتى ئەمەس ئىدى.

ھاجى دوختۇرخانىدىن چىققاندىن كېيىن ئۆزىنى پەسخىكا جەھەتتىن خېلى تەڭشىۋالدى. يۈرۈش - تۇرۇشى، روھىي كەيپىياتى تېزلا ئەسلىگە قايتىپ، باي - دۆلەتمەنلەردە بولىدىغان سۆلەت، كىبىر - تاماسىنى نامايان قىلدى. خانىشىنىڭ خۇيلىنىش، باتناشلىرىغا ئالىيجانابلارغا خاس پەرۋاسىزلىق بىلەن مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، ھە دېگەندە ئۇنى تەمتىرىتىپ قويدى. ئۇ بۇگۈن ئىشتىن كەچ قالغىنىغا قارىماي، ساتىراشخانىدا يەنە ئىككى سائەتكە يېقىن ھايال بولدى. ئۇنىڭ دائىملىق ھۆپىگىرى بولغان ساتىراش يۈمشاق قوللىرى بىلەن ئېڭىكىنى تەكرار - تەكرار ئۇۋۇلاپ، يىرىك ساقلىنى يۇمشىتىپ ئۇستىرا بىلەن نەچچە قېتىملاپ قىرىپ، ئىككى مەڭزىنى بوۋاقىنىڭكىدەك يۇمشاق، سىلىق قىلىۋەتتى. ھېلىھەم قويۇق، يىرىك چاچلىرىنى يەنە قارايتىپ يۇدى، قۇرۇتۇپ كۆپتۇرۇپ پارقىرىتىۋەتتى. يۈزىگە ماي، ئەتىر چېچىپ، ئىپار - زەپەر پۈرىتىۋەتتى. يەنە تېخى: «ساقاللىرىنى ئالمەن دەپ ئۆزلىرىنى قىيناپ قويدۇم، رازى بولارلا» دەپ ئۇستىخانلىرىنى تۇتۇپ ئۇگلىرىدىن قاس چىقىرىۋەتتى. ھاجى ساتىراشخانىدىن چىقىپ ئۆيگە كەلگەندە سائەت ئون بولۇپ قالغان، بىنا ئىچى تىنچلىنىپ قالغانىدى. ھۇجرىدا خانىش تومىلا بىر كىتابقا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇ سىرتتىن كەلگەنچە كىيىم - كېچەكلىرىنىمۇ ئالماشتۇرمىغانىدى، قارىماققا، ھازىرلا بىر يەرگە ماڭمىدىغاندەكلا كۆرۈنەتتى.

— قايسى كىتابنى ئوقۇۋاتىسەن، خوتۇن؟ — ھاجى ئىشكاپتىن كېچىلىك كىيىمىنى ئالغاچ سورىدى.

— نېمە كارىڭىز؟ — دېدى خانىش كىتابتىن بېشىنى

كۆتۈرمەي، ئۇنىڭ ئاۋازى بوغۇق، يۈزىنى توسۇۋالغان چۈۋۈق چاچلىرىدىن پەرىشانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

— كارىم بولمىسا بولامدۇ، — دېدى ھاجى كېيىم ئالماشتۇرغاچ، — مۇھەببەت كىتابلىرىغا مەستانە بولۇپ قالساڭ، مېنى ئۇنتۇپ قالامدىكىن دەيمەنغۇ؟

— ھىم، — دېدى خانىش يېقىمسىزلىق بىلەن دىمىقىنى قېقىپ، — مەن مۇھەببەت كىتابلىرىنى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ بولغان.

— ئۇنداقتا نېمە كىتاب، ئۇ؟

— قانۇن !

— شىركەت قانۇنىمۇ؟

— ياق، نىكاھ قانۇنى !

— نىكاھ قانۇنى؟ — ھاجى خانىشنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ قولىدىكى كىتابنىڭ مۇقاۋىسىغا قارىدى، — ئۇنداق قانۇنلارنى بىلىش ساڭا نېمىگە زۆرۈر بولۇپ قالدى، خوتۇن؟

— دەپ بەرگۈم يوق، قانداق؟

— دەپ بەرمىسەڭ، بوپتۇ. ئەمما، قانۇن دېگىنىڭ نەچچە پۇل زادى؟

— سىز قانۇننىڭ ئالدىدا پۇل ـ بايلىقىڭىزنى كۆز ـ كۆز قىلمۇاتامسىز؟

ھاجى جىمىپ قالدى. خانىشنىڭ گېپىگە جاۋاب بەرمەستىن سۇخانىغا كىرىپ ھايالسىز قايتىپ چىقتى، ئاندىن بۇ ياش خوتۇننىڭ يېنىغا كېلىپ يۇمشاق خورۇم ئورۇندۇققا چۆكتى :

— بىز نېمىشقا يوقلاڭ ئىشلار توغرىسىدا تالاش ـ تارتىش قىلىمىز، يەيدىغان نەرسەڭ بولسا ئەكېلە، قورساق ئاچتى.

— سىز ئۇچۇن پۇلدىن باشقا ھەممىسى يوقلاڭ ئىشقۇ ! — خانىش كىتابنى تومپۇچكا ئۇستىگە قويدى، — سىز بىر توپ كىشىلەرنى باشلاپ خالتا كوچىغا كېتىۋاتىسىز !

— گېپىڭنى پەقەتلا چۈشىنەلمىدىم، خوتۇن، — دېدى ھاجى

خانىشىنىڭ پەرىشان كۆزلىرىگە قاراپ، ــ بىراق مېنىڭ خالتا كوچىلارنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغچە بىلىدىغانلىقىمنى ئۇنتۇپ قالما. مەن شۇنداق كوچىدا ئۇيناپ چوڭ بولغان، ــ ھاجى ئۆسكىلەڭ قاشلىرىنىڭ تېگىدىن خوتۇنغا تىكىلدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن بۇ ياش خوتۇنغا بولغان تەشنالىق، شەھۋەت ئوتى ئۇچقۇنلاپ تۇراتتى. بىراق، خانىشىنىڭ كۆزلىرىدە ئېرىنىڭ كۆڭۈل ئىستىكىگە نىسبەتەن قىلچە مايىللىق يوق، ئەكسىچە بۇ كۆزلەردە يالتىيىش، قېيىداش، نارازىلىق، قارشىلىشىش ئىپادىسى يالتىراپ تۇراتتى. ئايال كىشىنىڭ ژۇجۇدى قانداق بىر دۇنيا - ھە ! بۇ ياش، گۈزەل ئايال نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى ھېلىقى تۇغۇلغان كۈن كېچىسىدىن كېيىن، ھاجى باشقىلارغا ھاۋالە قىلىپ بېجىرىپ ئەكەلگەن توي خېتىنى كۆرۈپ ھاجىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ ئۆكسۈپ تۇرۇپ ھايات يولىدىكى بۇ بۇرىلىشقا، تەقدىر - قىسمەتكە تەن بەرگەنلىكىنى، بۇنىڭدىن كېيىن بۇ كۈچلۈك قوللارنى چىڭ تۇتۇپ، ئۇنىڭ بىلەن جاپادەمۇ، ھالاۋەتتەمۇ، قايغۇدەمۇ، خۇشاللىقتەمۇ بىللە بولىدىغانلىقىنى پىچىرلىغان. ئۆزىنىڭ قىزلارغا خاس نازۇكلۇقىنى، دىلكەشلىكىنى ئىپادىلەپ ھاجىنىڭ دىلىنى، يۇرىكىنى ئۆزىگە رام قىلغانىدى... دەرۋەقە ئۇلار كۈنلەرنى، ئايلارنى، يىللارنى شېرىن مېھىر - مۇھەببەت ئىچىدە ئۆتكۈزدى. ئارىدىكى ياش پەرقى، مەدەنىيەت پەرقى ئۇلارنىڭ بىر - بىرىگە بولغان ئوتتەك ھېسسىياتىغا دەخلى قىلالمىغانىدى. پاراغەتلىك تۇرمۇش، ئەڭ يېڭى پاسوندىكى مودا كىيىم - كېچەكلەر، ئاق ئالتۇن، سېرىق ئالتۇن، قىزىل ئالتۇن، قاشتاش، ياقۇت، مەرۋايىت، بىرىلىيانت، ئالماسلاردىن ئىشلەنگەن قىممەت باھالىق زىبۇ - زىننەتلەر، سەيلىگاھلار، چەت ئەللىدىكى سایاھەتلەر بۇ ئىككىيلەننى گويا رىۋايەتلەردىكى ئاشىق - مەشۇقلارغا ئايلاندۇرۇپ، ئەر - خوتۇنلۇق رىشتىنى چىڭىتىۋەتكەنىدى. ھالبۇكى، بۇ گۈزەل خوتۇن تا بۈگۈنگە قەدەر ھاجىنىڭ پاقلاندەك بىر ئوغۇل تۇغۇپ

بېرىش ئارزۇسىنى قاندۇرماي كەلدى. دەسلىپىدە بالا بېقىشقا تەجرىبەم يوق، ئاۋۋال ئۆي تۈتۈشنى ئۆگىنەي... دېدى. كېيىن مېنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىم يوق، تۇغۇتۇمنى كىم باقىدۇ... دېگەندەك باھانىلەرنى كۆرسەتتى. مانا ئەمدى خېلى ۋاقىتتىن بېرى ئۇنىڭ روھىي دۇنياسى داۋالغۇپ تۇرۇپتۇ. ھاجىنىڭ كۆڭلىگە ئايان، خانىشنىڭ روھىي دۇنياسىدىكى بۇ داۋالغۇش دەسلەپتە ھەر خىل سوروڭلاردا ئۇچراشقانلار، بولۇپمۇ ئاياللارنىڭ بىر قىسما قاراشلىرى، ئۇششاق سۆزلۈك قىلىشىدىن باشلاندى. ئۇششاق گەپلەرگە، دارتىملاشلارغا، كۈسۈرلاشلارغا چىدىمىغان خانىش بارا ـ بارا ھاجى بىلەن چاي، زىياپەت، توي ـ تۆكۈن سورۇنلىرىغا بىللە بېرىشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان بولدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ھاجىنىڭ ئائىلىسىدىكى مۇرەككەپ قانداشلىق مۇناسىۋەت، بولۇپمۇ ئۇنىڭ كونا خوتۇنلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنىڭ ئۇزۇل ـ كېسىل ئۈزۈلمىگەنلىكى، بالىچاقىلىرىنىڭ كۆپلۈكى خانىشنى تېخىمۇ بىسەرەمجان قىلىۋەتتى. ھالا بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە ئۇلارنىڭ ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتى قاتمۇقلىشىپ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالدى. ھاجى بولسا ئۇنىڭ بۇ ئىشلارغا ئىمكان بار توغرا قارىشىنى، ئىككىيلەن بىر نىيەت ـ بىر مەقسەتتە بولۇپ ئائىلىدىكى زىددىيەتلىك مەسىلىلەرنى ئۆز يولىدا بىر تەرەپ قىلىشىنى ئويلايتتى. شۇڭا، ئۇ ئۆزىنى سالماق، ۋەزمىن تۇتۇشقا تىرىشىپ خانىشنىڭ نازۇك بارماقلىرىنى تۇتتى.

ـــ كېلە، خوتۇن، بۇنداق دۇشمەنلىشىپ ئولتۇرىۋەرمەيلى !

ـــ قايسى خوتۇنىڭىزنى دەۋاتىسىز؟ ـــ خانىش قولىنى سىلكىپ ھاجىنىڭ گۆشلۈك قوللىرىنى قېقىۋەتتى. ياش، گۈزەل خوتۇنىنىڭ قوپاللىقىدىن چۆچۈگەن ھاجى ئۇنىڭغا لاپپىدە قارىدى، شۇنداقتىمۇ ئۆزىنى بېسىپ ئەرلىك مەغرۇرلۇقى بىلەن:

ـــ ئادەمنى تەشنا قىلماي، كېلە، ئەمدى ماڭا بىر ئوغۇل تۇغۇپ بېرىدىغان ۋاقتىڭمۇ بولۇپ قالدى... ـــ ئۇ چاچراپ

ئورنىدىن تۇرغان خانىشنى كاپپىدە تۇتۇۋالدى ـ دە، لىككىدە كۆتۈرۈپ كارىۋاتقا ئالدى. خاپىلىق، قېيىداش، قارشىلىق كەيپىدە ئەسەبىيلەشكەن خانىش بىر پىلتىڭلاپ ھاجىنىڭ قوللىرىدىن ئاجراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. پۈرلەشكەن كويتىسىنى تۈزەشتۈرۈپ، ھاجىغا ھۇرپەيدى :

ـــ مېنى نېمە قىلسا بولىۋېرىدىغان ھېلىقى سارائ خوتۇنلىرىڭىزغا ئوخشىتىپ قېلىۋاتامسىز؟ كىم ئىكەن ئۇ سىزگە بالا تۇغۇپ بېرىدىغان؟ سىز شۇ تاپتا بالا تېپىشقا تەقەززا بولۇپ تۇرغاندا، بۇرۇن تېپىپ تاشلىۋەتكەن بالىلىرىڭىزنى، ئۇلارنىڭ قانداق چوڭ بولۇۋاتقانلىقىنى ئويلاپ قويدىڭىزمۇ؟ مەن بۇگۈن سىزگە ئوچۇقىنى ئېيتاي، سىز مېنى خوتۇنۇم دېسىڭىز، ئاۋۇال ئاۋۇ قېرى خوتۇنلىرىڭىزنىڭ ئىشىنى بىر تەرەپ قىلىپ، كۆزۈمدىن يوقىتىڭ، بالىلىرىڭىزنى شىركەتنىڭ ئىشىغا ئارىلاشتۇرماڭ، ئەتىگەر سىزدىن يۇز ئۆرۈگەندىكىن، تايىنلىق ئۆز يولىدا ماڭغىلى قويۇڭ... مانا شۇ ئىشلارنى ئۆز يولىدا بىر تەرەپ قىلسىڭىز، ئاندىن مېنى خوتۇنۇم، دەڭ، بالا تۇغۇپ بەر، دەڭ ! بولمىسا سىزنىڭ يامان نەپسىڭىز ئوچۇن خوتۇن بولىدىغان خانىش ئەمدى يوق !

ھاجىنىڭ ئاغزى كامارەك ئېچىلىپ، ئالتۇن چىشلىرى چىقىپ قالغان، كۆزلىرى چەكچەيگەن، ھەيكىلىنى قاتۇرۇپ قويغاندەك بىر تۇستە قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ نە كۆز قارىچۇقى مىدىرلىمايتتى، نە بۇرۇتى قىمىرلىمايتتى. نە كۆكرىكى كۆتۈرۈلۈپ چۈشمەيتتى. شۇ تۇرقىدا جېنى چىقىپ نەپسى توختاپ قالغاندەك قېتىپ تۇراتتى.

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا... !

ئىشكتىن ئاڭلانغان قوپال، مەسخىرىلىك كۈلكە ئاۋازى ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەننى قاتتىق چۆچۈتۈۋەتتى.

ـــ ئاپا ! ـــ خانىش ئەنسىز توۋلىغىنىچە ھاجىنىڭ كەينىگە

ئۆتۈۋالدى. چۆچۈش، قورقۇش، سىلكىنىشتىن ئۆزىگە كەلگەن هاجى كۈلكە ئاڭلانغان تەرەپكە ــ ئىشككە قارىدى. ئوچۇق ئىشىكتە يادىكار خېنىم قاقاهلاپ كۈلگىنىچە قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ رومىلى بېشىدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ قالغان، چارلاشقان چاچلىرى چۈۋۈق، كۈلگەن چاغدىكى تەلەتى تولىمۇ قورقۇنچلۇق ئىدى. هاجى قاپىقىنى تۈرۈپ، يادىكار خېنىمغا ئالايدى:

ــ ماڭسىلا، چىقىپ ئۇخلىسىلا، كىم قىچقاردى سىلىنى؟

ــ كۆڭلۈم... كۆڭلۈم قىچقاردى... سىلىنى سېغىنىپ، تاتلىق هاجىم...

ــ ماڭسىلا، سەتلەشمەي چىقىپ ئۇخلىسىلا !

يادىكار خېنىم پادىشاهنىڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلىغاندەك بەدەر كەينىگە ياندى. پالاق ـ پۇلۇق ئاۋازلار بىلەن پەشتاقلاردىن تۆۋەنلىدى. ئۇنىڭ رومىلى هاجىنىڭ هۇجرىسىنىڭ بوسۇغىسىدا تۇراتتى.

هاجى كەينىگە ئۆرۈلدى. خانىش ئىستېهزا بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چېهرىدە بايىقى چۆچۈش، قورقۇشتىن ئەسەر يوق. ئەكسىچە ئەجەللىك مەسخىرە كۈلكىسى ئويناپ تۇراتتى.

ــ قانداق، دېگىنىم توغرىمىكەن، ئەنە سىزگە خوتۇن دېگەن! ــ خانىش هاجىنىڭ تېخىمۇ يېغىرىغا تەگدى. شۇ تاپىتا ئۇ بىر ئەرنىڭ خىزمىتىنى قىلىدىغان خوتۇنغا ئوخشىماي قالغانىدى. ئىچ ـ ئىچىدىن ئاچچىق بىقسىپ پەيلىدىن يانماي تۇرغان هاجىنىڭ غەزىپى ئاخىر تېشىغا تەپتى :

ــ تالاق، تالاق ! بۇگۈندىن باشلاپ ئۈچ تالاقسەن ! كۆزۈمدىن يوقال، بېرىپ ئەرگە تېگىۋال !

خانىش توساتتىن كۈلۈپ كەتتى هەم هاجىغا تىكىلگىنىچە :

ــ ئەپسۇس، هاجىم، قانۇن سىزنىڭ تالاق سۆزىڭىزنى ئېتىراپ قىلمايدۇ، ــ دېدى. ئۇنىڭ تۇرقى شۇنچىلىك تەمكىن، گەپ قىلىشلىرى ۋەزمىن ئىدى، ــ سىز ئۇنتۇپ قالماڭ، مەن

قانۇن ئوقۇغان، بىز قانۇننىڭ ئالدىدا سۆزلىشەيلى. سىزنىڭ مېنى تالاق قىلغان چاغدىكى گۇمبۇرلىگەن ئاۋازىڭىز قانۇننىڭ ئالدىدا قوش نىكاھلىنىش، پىلان سىرتىدا بالا تېپىش، ئايالىلار، بالىلارنى خارلاش جىنايەتلىرىڭىزنى ئىنكار قىلامدۇ، يوق !

ھەمدۇللا ھاجى دىڭشىدە چۆچۈپ كەتتى. چېھرىدىكى غەزەپ، غاپىللىق ئالامەتلىرى تاتىرىشقا ئورۇن بوشاتتى. ئۇ خانىشنى تالاق قىلىنغاندىن كېيىن ئىلگىرىكى خوتۇنلىرىدەك ھۆكۈم يۈغلاپ كېتىدۇ، پۇتىغا ئېسىلىپ كەچۈرۈم سورايدۇ، دەپ ئويلىغانىدى. ھالبۇكى، ئۇ ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان ئالۋاستىدەك قاقاھلاپ كۈلۈپ تۇرۇپتۇ. ھەتتا ئۇنىڭ قولىدا قانۇن ئاتلىق سىرتماق... بۇ سىرتماق ھاجىنىڭ بوينىغا تەڭلەكلىك !

ھاجى بىر ھازا تۇرۇپ كەتتى. كېيىن ئىشكاپتىكى كاستۇم ـ بۇرۇلكىسىنى ئېلىپ كىيىدى. تىكلىمە ئەينەككە قاراپ گالىستۇكىنى چىگىدى. چۈۋۈلۈپ قالغان چاچلىرىنى تۈزەپ كەينىگە تارىدى. ئاندىن ئىشىكنىڭ قاسنىقىغا كېلىپ، ئاياغ ئىشكاپىدىن ئايىغىنى ئېلىپ بىر قۇر سۈرتۈۋەتكەندىن كېيىن ئاۋايلاپ كىيىدى. ئۇ بىنادىن چۈشۈپ ماشىنا ئىسكىلاتىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئىلياسقا ساقلىماي، ماشىنىنى ئىسكىلاتتىن ئاچىقتى.

چوڭ دەرۋازىنىڭ قاسنىقىدىكى ئۆيدە ئۇخلاپ قالغان ئىلياس ماشىنىنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئويغىنىپ، چالا ئويقۇلۇق ھالدا چىقىپ دەرۋازىنى ئېچىپ بەردى.

خانىش ھۇجرىنىڭ دېرىزىسىدىن ئېرىنىڭ بۇ تۇن نەسىپىدە چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

تىللا رەڭ خانتاجى ماركىلىق پىكاپ شەھەر كوچىلىرىنى كېسىپ ئۆتۈپ، كونا شەھەر رايونىغا كىردى ـ دە، قاراڭغۇ خان كوچىسى تەرەپكە بۇرالدى.

67

خانىشنىڭ كۈلكىسى چىرايىدا قېتىپ قالدى. «ئۇچ تالاق ! ئەرگە تېگىۋال !» قۇلىقىدا ئەكسىلىنىپ تۇرغان گۈلدۇرمامىدەك دەھشەتلىك ئاۋاز ئۇنى توساتتىن ۋەھىمگە سېلىپ، ھېلىلا دەھشەتلىك بىر ئىش يۈز بېرىدىغاندەك لاغىلداپ تىترەيتتى. ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسى قانداق ئۆزگىرىشچان ـ ھە! ئۇ ئەسلىدە ئۆزىنى «شەرىئەت ھۆكمى» بىلەن تالاق قىلغان ھاجىغا قانۇن دەستىكى ئارقىلىق قارشى تۇرماقچى بولغانىدى. ھالبۇكى، ھايال ئۆتمەي ئۇنىڭ پۈت ـ قولى سىرقىراپ، تۇرغان يېرىدە ئولتۇرۇپ قالدى. قۇلىقىدىن كىرگەن سادا پۈتۈن ۋۇجۇدىغا يامراپ، ئاياللىق قەلبىنى بوراندا قالغان ياپراقتەك تىترەتتى.

يېرىم كېچە بولاي دەپ قالغىنىغا قارىماي، ھەمدۇللا ھاجى ماشىنىنى ھەيدەپ چىقىپ كەتتى. خانىش مېھىر ـ مۇھەببەتتىن ئەسەر قالمىغان، بوراڭ ئۇچۇپ تۇرغان قىزىلگۈل بەرگى رەڭگىدىكى ياستۇق ھۇجرىدا يالغۇز قالدى. ئۇ گويا ئېگىز بىنادىن ئىتتىرىۋېتىلگەندەك، تاشلىۋېتىلگەندەك ئەلەملىك تۇيغۇلار ئىلكىدە ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق ئولتۇرۇپ كەتتى. قەلبىنى زىددىيەتلىك ئوي ـ پىكىرلەر چىرماپ، ئەنئەنە، ئادەت قاراشلىرى بىلەن رېئاللىق، قانۇن ھۆكمى ئوتتۇرىسىدا يۈرىكى سىقىلاتتى. ئۇ كىچىك چاغلىرىدا تالاق قىلىنغان ئاياللارنىڭ بوغۇمسىنى يىغىشتۇرۇپ بارلىق دەرد ـ ئەلەمنى ئىچىگە يۇتۇپ ئۆيىدىن چىقىپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرگەنىدى. كىچىككىنە خانىڭاي ئۇ چاغلاردا ئاشۇ بىچارە ئاياللارنىڭ «تالاق» سۆزىگە نېمانچە ئىتائەت قىلىدىغانلىقىنى چۈشەنمەيتتى. كېيىنچە چوڭ بولغانسېرى بۇ سۆزنىڭ «شەرىئەت ھۆكمى» ئىكەنلىكىنى، بۇنىڭ شەرىئەت تەرىپىدىن ئەرلەرگە بېرىلگەن شەرتسىز ھوقۇق ئىكەنلىكىنى

ئاڭلىدى ھەم ئەرلەرنىڭ ھۆكمىنىڭ كۈرمىڭلىغان ئاجىز ئاياللارنى تۇللۇق كوچىسىغا ئىتتىرىپ، ۋەيران قىلىشنىڭ سىرىنى چۈشەنگەندەك بولدى. خانىش ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ يۇقىرىلاپ ئوقۇغاندىن كېيىن قانۇن ئۆگەندى. قانۇندا ئەر - ئاياللارنىڭ ھوقۇق - مەنپەئەتى ئوخشاشلا قوغدىلاتتى. ئەرلەرگە بېرىلگەن «شەرىئەت ھۆكمى» ھوقۇقىنى قانۇن قىلچە ئېتىراپ قىلمايتتى. شۇنداق، قانۇن — ھېسسىيات، ۋىجدان، غۇرۇرنى ئېتىراپ قىلمىغاندەك، ئەرلەرنىڭ ئايالىنى تالاق قىلىشنىمۇ ئېتىراپ قىلمايدۇ ! ھالبۇكى قانۇننىڭ «شەرىئەت ھۆكمى»نى ئېتىراپ قىلمايدىغانلىقىدەك بۇيۇك دەستەك خانىشنىڭ بايىقى غالىبلارچە كۈلكىسىگە قالقان بولالمىدى. ھۇجرىدا تا ھازىرغا قەدەر ئەكس سادا قايتۇرۇۋاتقاندەك قۇلىقىدا تەكرارلىنىۋاتقان دەھشەتلىك «شەرىئەت ھۆكمى» ئاياللىق ئاجىزلىقى ئەگىپ تۇرغان ۋۇجۇدىنى بوراندا قالغان ياپراقتەك تىترەتتى. ئەمدى ئاربىدىكى قانۇنلۇق نىكاھ، ئەر - ئاياللىق مۇناسىۋىتى، پاراغەتلىك تۇرمۇش، ئارزۇ - ئارمانلارغا بۆلۈنگەن كەلگۈسى... ھەممە - ھەممە ئىش بەربات بولغاندەك، ئاخىرلاشقاندەك، باغ - ئارامدىن چىقىپ كەتكەن ھاجىنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇرۇپ قالدى... كۈلۈپ قاقاھلىغان ئاۋاز ھۇ تارتىپ بوزلاشقا، غالىبلارچە ئويناپ كەتكەن كۆزلەر ياش تۆكۈپ مۇڭلىنىشقا باشلىدى.

خانىش ھەمدۇللا ھاجىغا تەگكەندىن كېيىن ئىشسىزلىق، يوقسۇللۇق، غۇربەتچىلىكتىن قۇتۇلۇپ، ئىلگىرى غەم - غۇسسە، يوقسۇللۇق، موھتاجلىق، تەشۋىش ئىلكىدە كۈن ئۆتكۈزىدىغان يېگانە قىزدىن بىردىنلا توققۇزى تەل، ئالتۇن - كۈمۈش، تاۋار - دۇردۇنلار ئىچىدە كېرىلىپ يۈرىدىغان دۆلەتمەن ئايالغا ئايلاندى. ئۇ ياشلىقى، گۈزەللىكى، قىزغىنلىقى بىلەن ھاجىنىڭ مېھرىنى ئۆزىگە تارتىپ، خىزمەتتىن ئارام تاپقۇدەك بولسىلا شەھۋەت ئوتىدا كۆيۈپ - پىشىپ يۈرىدىغان بۇ يېگانە

شىرنى ئۆزىگە شەيدا قىلدى. ئۇنىڭ دۇمبىسىنى سىلاپ تۇرۇپ تۇيدۇرماستىن بوينىغا مىنىۋالدى... شۇنداق قىلىپ، ئۇنى ھېلىقى نېرۋىسىدىن ئازغان قېرى خوتۇنى يادىكار خېنىمدىن، چۇمبەل ئىچىدە ئۇستاتلىق قىلىپ يالغان كۇلۇپ يۇرىدىغان ئىچى تار خوتۇنى ئايخېنىمدىن، بالىچاقلىرىدىن، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىدىن ئاستا ـ ئاستا تەزدۇردى. خانىش بۇ ئائىلىدە بارا ـ بارا ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق خانىشقا ئايلىنىپ، ئۇنىڭ دېگىنى دېگەن، قىلغىنى قىلغان بولىدىغان بولدى. ئۇ يەنە ياسىنىپ ـ تارىنىپ سورۇنلاردا ئۆزىنى كۆرسىتىپ يۈرۈشتىن، سەيلە ـ ساياھەت قىلىپ باغمۇباغ، تاغمۇتاغ چېپىپ يۈرۈشتىن ھالقىپ، شىركەتنىڭ ئىشلىرىغا، ئىقتىسادقا قول ئۇزارتتى. ھاجى بۇنىڭغىمۇ ماقۇل دېدى. مالىيە، خەزىنىنىڭ ئاچقۇچىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزدى. ھالا بۇگۈنگە كەلگەندە... ئۇ چۆچۈش، خىيال، تەشۋىش ئىلكىدە تۇنىنى تاڭغا ئۇلىدى. شەرق ئۇپۇقى ئاقىرىپ، تاڭ سۈزۈلۈۋاتقاندا پۈتۈن نېرۋىلىرىنى، سەزگۈلىرىنى قىستاپ كەلگەن ئۇيقۇ خۇمارىغا ئەسىر بولۇپ، ئولتۇرغان يېرىگىلا قىيسايدى...

قۇياش كۆتۈرۈلدى. دېرىزىدىن ئوقچۇپ كىرگەن كۈچلۈك نۇر خانىشنىڭ ئۇيقۇلۇق كۆزلىرىنى چاقماندا، ئىشىك يېنىك چېكىلدى. ئۇ كۆزلىرىنى تەستە ئېچىپ، ئىشىكتە مۇلايىملىق بىلەن قاراپ تۇرغان خىزمەتكار نىساخانىنى كۆردى.

ـــ ناشتىلىق تەييار بولدى، ـــ دېدى نىساخان يەرگە قاراپ تۇرۇپ. خانىش ناھايىتى روھسىز ھالدا ئورنىدىن قوزغىلىپ:

ـــ لازىم ئەمەس، ھېچنېمە يېگۈم يوق، ـــ دېدى. ئۇ گىلەم ئۈستىدىلا ئۇخلاپ قالغان بولغاچقا، سەھەرنىڭ سالقىنىدا توڭلىغان، روھىي كەيپىياتى بەكمۇ چۈشكۈن كۆرۈنەتتى.

خىزمەتكار ھۇجرىنىڭ ئىشكىنى يېپىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. خانىش يېپىلغان ئىشىككە بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، دېرىزىدىن چۈشكەن ئاپتاپنى خالاپ قالغاندەك دېرىزە

ئالدىغا كەلدى. چۇۋۇلغان چاچلىرىنى تۇزەشتۇرۇپ كۆزنەكتىن پەسكە قارىدى. گۈللۈكتە پەيلىرى توزۇغان بىر توز مېكىيىنى شۇمشىيىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ جورىسى نەگە كەتتىكىن؟ بۇ توز ھەمىشە پەيلىرىنى كېرىپ جورىسى بىلەن بىللە گۈللۈكىنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشۇپ يۇرەتتى. ئەجەبا بۇگۈن... ئۇ يالغۇز توزدىن كۆزىنى ئۇزمەي خېلى ئۇزاققىچە قاراپ تۇردى. كېيىن بىر ئىشنى ئويلىغاندەك ئاستا كەينىگە يېنىپ ئىشكاپتىن لۆڭگە، ئىچ كىيىملىرىنى ئالدى ـ دە، ھۇجرىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى مۇنچىغا كىرىپ كەتتى.

سائەت ئونلاردىن ئاشقاندا، جىمجىت بولۇپ قالغان بىنانىڭ پەشتاقلىرىدىن تاقىلدىغان ئاۋاز كەلدى. ئارقىدىن قۇياش نۇرى بالقىپ تۇرغان بىنانىڭ ئىشىكىدە خانىشىنىڭ سىيماسى كۆرۈندى. ئۇ بۇگۈن باشتىن ـ ئاياغ قارا كىيىم كىيىۋالغان بولۇپ، يىراقتىن قارىغان كىشىگە ھازىدار ئايالدەك تۇيغۇ بېرەتتى. بىراق يېقىندىن قارىسا، يەلكىسىگە سېلىنىپ تۇرغان قوڭۇر چاچلىرى، مەيدىسى خېلىلا ئوچۇق ئويما ياقىلىق كوپتىسى، تىزىنى ياپالمىغان يوپكىسى ئۇنى ھازىدار ئايالدەك ئەمەس، بەلكى يەنىلا مودا ئايالارەك كۆرسىتەتتى. كۇچلۇك قۇياش نۇرىدا تاۋلىنىپ، بۇگۈن ئېچىلايمىكىن، ئەتىمىكىن... دېگەندەك، بولۇق غۇنچىلاپ تۇرغان گۈللۈكتە نىساخانغا پاراڭ قىلىپ بېرىۋاتقان يادىكار خېنىم خانىشىنى كۆرۈپ ئىما ـ ئىشارىلەر بىلەن خانىشىنى كۆرسەتتى ـ دە، نىساخانغا بىرنېمىلەرنى دەپ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ ساراڭ خوتۇن ! ـــ خانىش كىشىگە ئاڭلىنار ـ ئاڭلانماس ئاۋازدا يادىكار خېنىمنى تىللاپ، كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئۇلارغا قاراپ قويدى. ئاندىن تاقىلداپ مېڭىپ ماشىنا ئىسكىلاتىنىڭ ئالدىغا كەلدى. بۇگۈن بۇ يەردە ئۇنىڭ قىپقىزىل پىكاپىنى ئىسكىلاتتىن ئاچقىپ سۇرتۇپ تازىلاپ قويمىغان ھېلىقى قارا كۆز يېتىم بالا كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ئىشلىرى بارغانچە ئوڭ

كەلمەيۋاتقاندەك، ئىسكىلات ئالدىدا بىر پەس قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، ئاخىر ماشىنىنى ئۆزى ئىسكىلاتتىن ئاچىقتى. توپا قونۇپ تۇرغان، موتورى قىزمىغان ماشىنىنى بولۇشچە ھەيدەپ، چىقىپ كەتتى.

رەڭلىك قوڭغۇزدەك ئوچۇق رەڭلىك ماشىنا، ماشىنىنى يالغۇز ھەيدەپ كېتىۋاتقان يېگانە خانىش... خانىش شەھەر يوللىرىدا ئۇچقاندەك كېتىۋاتاتتى. ئۇ نەگە كېتىۋاتقىنىنى، نېمە ئىشقا كېتىۋاتقىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. بۇگۈن ئۇنىڭ ئۇچۇن نەگە بېرىش، نېمە ئىشلارنى قىلىش زۆرۈرمۇ، ئەمەسمۇ، ئۇ بۇنىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ ماشىنىدا كېتىۋېتىپ، ھۇ تارتىپ راسا بىر يىغلىۋېلىشنى ئويلىدى. ھالبۇكى، يىغلاشنى، ئامالسىزلىقنى، تەسلىم بولۇشنى قەلبىگە سىغدۇرالمايتتى. ئۇ يەنە ئۆزىگە ھال ـ مۇڭ بولىدىغان بىرەرسىنى تېپىپ دەرد ـ ئەلەمنى تۆكۈشنى، باشقىلارنىڭ تەسەللىسىنى ئاڭلاپ، قەلبىدىكى ئېغىر تۇيغۇلارنى يېنىكلىتىشنى ئويلىدى. بىراق، كىم بىلەن ھال ـ مۇڭ بولۇشنى، نېمە دېيىشنى بىلەلمىدى. ئۇ پولاتنى ئويلىدى. ئۇنىڭغا راسا بىر يىغلاپ بەرگۈسى كەلدى. بىراق، پولاتنىڭ تىزىغا شاپىلاقلاپ كۇلۇشلىرىنى، ئۆزىنى مازاق قىلىشلىرىنى ئويلاپ، بۇ ئويىدىنمۇ يالتايدى. پولات ھازىر بۇرۇنقى پولات ئەمەس ئىدى، تۇرمۇش ئۇنى ئۆزگەرتكەنىدى. ئۇ ھازىر دوستلۇقنى، مۇھەببەتنى، باردى ـ كەلدىلەرنى ئۆزىنىڭ سودىسىغا، پايدا ـ مەنپەئەتىگە باغلىۋالغانىدى. باشقىلارنىڭ غېمى، خۇشاللىق ـ خاپىلىقلىرى ئۇنىڭ ئۇچۇن بەربىر ئىدى. شۇ تاپتا خانىش پولاتنىڭ يېنىغا بارسا، ئۆزىنىڭ تالاق قىلىنغانلىقىنى ئېيتسا، ئۇنىڭ قاقاھلاپ كۇلۇپ كېتىشى تۇرغانلا گەپ. ھەتتا «نېمە قىلىسەن يىغلاپ، يىغلىغاندىن كۇلگەن ياخشى... مە، ماۋۇ لەۋلىرىڭنىڭ، ماۋۇ كۆزلىرىڭنىڭ، ماۋۇ ئاشۇ سۇتتەك تېرىلىرىڭنىڭ... مە، ماۋۇ ئورۇقلىتىپ زىلۋا قىلىدۇ، ماۋۇ كۆڭلۈڭنى كۆتۈرۈپ خۇشخۇي قىلىدۇ... ماۋۇنى ئاخشىمى

ئوخلاشتىن بۇرۇن يەيسەن، ماۋۇنى ئەتىگىنى ناشتىدىن بۇرۇن... هازىرلا پۇل دەپ تۇرۇۋالمايمەن، ئۇنۇمىنى كۆرگەندىن كېيىن تېلېفون قىلارسەن...» دەپ بىرمۇنچە پەرداز بۇيۇملىرى، كالتسىي، ۋىتامىن، قۇۋۋەت تابلېتكىلىرىنى تۇتقۇزۇپ قويۇشى تۇرغان گەپ، ئۇ هازىر كىشىنىڭ ئاچقان يېرىگە بارمايدۇ... خانىش يەنە باردى ـ كەلدىلەردە تونۇشقان ئاياللارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى، ئويلاندى، لېكىن ئۇلاردىنمۇ يالتايدى. ئۇ هاجى بىلەن بولغان نىكاه ئىشىنىڭ ئاخىرىدا تالاق بولۇشى بىلەن ئاخىرلاشقانلىقىنى، بۇ ئىشنىڭ ئاشۇ سۆزىمەن خېنىملارنىڭ ئاغزى ئارقىلىق پۈتۈن شەھەرگە پۇر كېتىشىنى، هەممە ئادەمنىڭ بىلىپ كېتىشىنى خالمايتتى.

قىزىل پىكاپ شەھەرنىڭ شىمالىي كوچىسىدىكى ئېگىز، هەيۋەتلىك بىر بىنانىڭ ئالدىدا توختىدى. بۇ چېكىسىدە دۆلەت گىربى بەلگىسى چوقچىيىپ تۇرغان سوت مەھكىمىسى بىناسى ئىدى. خانىش باش ـ ئاخىرى يوق خىيالىلار ئىچىدە شەھەرلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ ئالدىدىكى يولدا توختاپ قالغانلىقىنى سەزمەي قالدى. ئۇ مۇشۇ بىنانىڭ پەشتاقلىرىغا قەدەم قويسا، هېلىقى خوتۇنپەرەس شىرنىڭ ئۇستىدىن ئەرز سۇنسا، ئۇنى نوچىلىقىغا تويدۇرۇۋېتەتتى. مانا بۇ يەر خوتۇن ئۇستىگە خوتۇن ئېلىپ قوش نىكاهلىق جىنايىتى ئۆتكۈزگەنلەرنىڭ، خوتۇنلارغا بۇلۇڭ كوچىلاردا ئۆي تۇتۇپ بېرىپ، بالا تېپىپ قانۇنسىزلىق قىلغانلارنىڭ ئەدەپ ـ جازاسىنى بېرىدىغان يەر ئىدى... خانىشنىڭ چېهرىدە ئاستا ـ ئاستا بىر خىل غالىبلىق نۇرى پارلىدى. بايا ئۇنىڭ يىغلىغۇسى كېلىپ تۇراتتى، مانا ئەمدى كۈلگۈسى، راسا قاقاهلاپ كۈلگۈسى كەلدى. كىشىلىك هېسسىيات دېگەن ئاجايىپ نەرسە، ئۇ مۇهىتقا، تۇيغۇغا بېقىپ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. شۇنداق بولدى، بىر خىل غالىب هېسسىيات ئۇنىڭ تۇيغۇلىرىغا تەسىر كۆرسىتىپ، ۋۇجۇدىغا كۈلكە يامراۋاتقاندا، كەينى تەرەپتىن كەلگەن قاتناش ساقچى ماشىنىسى ئۇنىڭ

ماشىنىسىنىڭ يېنىدا توختىدى. ماشىنىدىن بىر ساقچى چۈشۈپ ئۇنىڭغا چاس بەردى ھەم ئۆزىنىڭ خىزمەت كىنىشكىسىنى كۆرسىتىۋەتكەندىن كېيىن خانىشنىڭ شوپۇرلۇق پىراۋىسىنى سوردى. خانىش قاتناش قائىدىسىگە خىلاپ ھالدا چوڭ كوچىدا توختىۋالغانلىقىنى ھېس قىلىپ، پىراۋىسىنى چىقاردى. ساقچى ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە ئۇنىڭغا جەريمانە تالونى كېسىپ، پىراۋىسىنى شەھەرلىك قاتناش ساقچى چوڭ ئەترىتىنىڭ قاتناش قائىدىسىگە خىلاپ ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش مەركىزىدىن ئېلىۋېلىشنى ئېيتىپ قويۇپ كېتىپ قالدى.

خانىشنىڭ غالىبلارچە تۇيغۇلىرى يامغۇردىن كېيىنكى چالا ئاپتاپتەك ئۆچتى. ئۇ يانفونىنى چىقىرىپ تېلېفون قىلماقچى، كىملەردىندۇر ياردەم سوراپ بۇ ئاۋارىچىلىكتىن قۇتۇلماقچى بولدى. بىراق، ئۇ يانفونىنى تۇتقىنىچە ئارىسالدى بولۇپ تۇرۇپ قالدى. كىمدىن ياردەم سوراش كېرەك؟ پولاتتىنمۇ؟ باشقا تونۇش ـ بىلىش دوستلىرىدىنمۇ؟ ياق، بۇ ئىشنى تەۋرىمەي تۇرۇپ ھەل قىلىدىغان ئادەم ھېلىقى غالجىر شىر. ئۇنىڭ يولى كەڭ، تونۇش ـ بىلىشلىرى، قۇيرۇقچىلىرى تولا. بىراق... خانىشنىڭ ئۇ ئادەمگە تېلېفون قىلىشقا كۆڭلى ئۇنىمىدى. مۇسۇلمانچىلىق ئەنئەنىسىدىن قارىغاندا، ئۇ ھازىر ھاجىنىڭ نىكاھىدا ئەمەس ئىدى. شۇڭا، قاتناش قائىدىسىگە خىلاپ ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش مەركىزىگە ئۆزى بېرىپ، جەريمانە تۆلەپ شوپۇرلۇق پىراۋىسىنى قايتۇرۇۋالماقچى بولدى.

چۈشتىن كېيىن خانىشنىڭ ئىشى ئەسلا ئوڭ كەلمىدى. بۇ يەردە ئىش ئاسان ئەمەس ئىدى. ئىش ھەل قىلىش ئۈچۈن توپلىشىۋالغان ئادەملەر، بىر ـ بىرىگە يانداشقان ئۆزۈن ئۆچەرەت، ئىش بېجىرىشنىڭ ئاستىلىقى كىشىنىڭ ئىچىنى سقاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەرگە ئىش بېجىرىشكە كەلگەنلەر ئىچىدە ئايال كىشى يوق دېيەرلىك بولۇپ، ھەممىسى دېگۈدەك ئەرلەر ئىدى. ئۇ بىر ـ بىرىگە چاپلىشىپ دېگۈدەك تۇرغان

ئەرلەرنىڭ قاتارىغا ئۆچىرەتكە كىرەلمەي، بىر چەتتە قاراپ تۇردى. ھېس - تۇيغۇ، ئوي - پىكىرلىرى چىگىچىلىشىپ ئىشلىرىنىڭ بارغانچە تەتۈر كېلىۋاتقىنىدىن ئۇھسىناتتى. ئۇ شۇ تاپتا پىراۋىسنى قولىغا ئالغان بولسا، بۇنداق رەھىمسىز شەھەر، پاراغەتلىك تۇرمۇش دېگەنلەرنى تاشلاپ، يىراقتىكى ناھىيەگە بېرىپ ئانىسىنىڭ تۇغقانلىرىنى تاپقان، نەچچە يىل كۆرۈشمىگەن تۇغقانلىرىنىڭ باغرىغا بېشىنى قويۇپ راسا بىر يىغلىۋېلىشنى ئويلاپ قالغانىدى. شۇنداق، خانىش نېمىشقىدۇر ئەرز قىلىش خىيالىدىن يالتىيىپ قالغان، غالىبانە تۇيغۇلىرى سۇسلىشىپ، ئايالىلىق ئاجىزلىقى ئۆزىنى ئاشكارا قىلغانىدى.

تۇرمۇشنىڭ يەنە بىر ئاخشىمى باشلاندى. بۇگۈن ھېچبىر ئىشى ئوڭ كەلمىگەن خانىش قاش - قاپاقلىرى سېلىنغان ھالدا قورۇغا قايتىپ كەلدى. ھېچكىم بىلەن گەپلەشمەي، ئۇدۇل ھۇجرا ئۆيگە چىقىپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى. ئارقىدىن ھەمدۇللا ھاجى ئادەتتىكىدەكلا ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ ئىشتىن قايتىپ كەلدى ھەم ئىلياسقا ماشىنىنى يۇيۇپ تازىلاپ ئىسكىلاتقا ئەكىرىپ قويۇشنى تاپىلاپ بىنا تەرەپكە بۇرالدى.

ھاجى بىناغا يېقىنلاشقۇچە ئالدىغا ئۇچرىغان، سالامغا كەلگەن چوڭ - كىچىكلەرگە مەغرۇر، غالىبانە كەيپىياتتا ئۆز لايىقىدا گەپ قىلىپ، بەزىلەرگە ئۇنى - بۇنى تاپىلاپ پەشتاقلارغا قەدەم باستى. گۈس - گۈس دەسسەپ يۇقىرى ئۆرلىدى.

قىزىلگۈل بەرگى رەڭگىدىكى قىزغۇچ ھۇجرا قالايمىقان، خانىش ھەشەمەتلىك كارىۋاتتىكى مامۇق تۆشەكلەر ئىچىدە تۇگۈلۈپ ياتقان بولۇپ، چۈۋۈلغان چاچلىرى، يېرىم يۇمۇق پەرىشان كۆزلىرى ئۇنى تولىمۇ بىچارە كۆرسىتەتتى. ھاجى ئۇنىڭغا سوغۇق نەزەردە قاراپ قويۇپ كىيىم ئىشكاپىنى ئاچتى، ئۇچىسىدىكى سۇس يوللۇق قارا كۆڭ شىم كاستۇمنى سېلىپ ئىشكاپ ئىچىگە ئاستى. گالىستۇكنى يېشىپ ئۆي ئىچىلىك راھەت كىيىمىنى كىيىۋالدى.

كەچ كىردى. خانىش كەچلىك تاماقتا چىقمىدى. خىزمەتكارلار ئەكىرىپ بەرگەن تاماققىمۇ كۆز قىرىنى سالمىدى. ئۇنىڭ سىرتتا تاماق يېگەن ـ يېمىگەنلىكى ئائىلىدىكىلەر ئۈچۈن ئېنىق ئەمەس ئىدى. ھاجى تامىقىنى يەپ، پەسكە چۈشۈپ گۈللۈكنى ئايلاندى. ئاخشام كىچىك خوتۇنى بىلەن ئۆزىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يۇز بەرگەن كۆڭۈلسىزلىكنى ئۇنتۇپ قالغانىدەك يېكى ئۇ ئىشنى قېتىغا ئالمىغانىدەك چالا كۈلۈپ بالىچاقىلىرىدىن، خىزمەتكارلاردىن گەپ سوراپ، ئۇلار بىلەن ئەھۋاللاشتى. بەزىبىر ئادەتتىكى ئىشلار ئۈچۈن قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. ھەتتا نېرىدىن ئۆزىنى ئەگىپ يۈرگەن چوڭ خوتۇنى يادىكار خېنىمنى يېنىغا چاقىرىپ قانداقراق تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ۋاقتى ـ قەرەلىدە تاماق يەپ، دوختۇرنىڭ بەرگەن دورىلىرىنى قەرەلىدە ئۆلچىمى بويىچە يېيىشنى ئەسكەرتتى. ئۇزاقتىن بۇيان ئۆزىگە چىراي ئېچىپ باقمىغان قەدىناس ئېرىنىڭ بۇگۈن بۇنچىلىك ئىلتىپات كۆرسەتكەنلىكىنى كۆرگەن يادىكار خېنىمنىڭ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى...

ھاجى شۇنداق ئايلىنىپ يۈرۈپ كۈننى كەچ قىلدى. سائەت ئون بىرلەردىن ئاشقاندا بىناغا چىقىپ ھۇجرا ئۆيىگە كىردى. بۇ چاغدا خانىش ھۇجرىدىكى ھەشەمەتلىك كارىۋاتنى تاشلاپ، ياندىكى بىر ئېغىزلىق كىچىك ئۆيگە كۆچۈپ چىقىۋالغانىدى. ھاجى قالايمىقانلىشىپ كەتكەن ئۆيگە قاراپ تۇرۇپ كەتتى. قارىغاندا، خانىش تالاق قىلىنغان باشقا ئايالىلارغا ئوخشاش ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كەتمىگەن بولسىمۇ، ئەمدى ئۆزىنى ھاجى بىلەن بىر ھۇجرىدا يېتىشقا راۋا ئەمەس، دەپ قارىغان بولسا كېرەك...

شۇ كۈندىن باشلاپ خانىش ھەمدۇللا ھاجىدىن ھۇجرىسىنى، ياستۇقىنى ئايرىدى. ئەمما، سىرتتىن قارىغاندا، ئۇلار يەنىلا ئامراق ئەر ـ خوتۇنلاردەك كۆرۈنەتتى.

ئون بەشىنچى باب

68

ئەنقەر خان كوچىسىدىكى خالتا كوچىلارنىڭ بىرسىدە يېگانە تەمتىرەپ يۈرۈپتۇ. ئەمدىلا خەتنىسى قىلدۇرۇلۇپ بالىلىقتىن يېگىتلىككە قەدەم قويغان كىچىك ئەنقەر ئىشكىمۇئىشىك بويۇنداپ دادا، دادا دەپ چاقىرغىنىچە ئېزىپ قاپتۇ... لېكىن بۇ ناتونۇش سىرلىق كوچىلاردا ئۇنىڭ دادىسى تۇرماق، ھېچقانداق ئادەمزاتى كۆرۈنمەپتۇ. گاھ تارىيىپ، گاھ كېڭىيىپ، گاھ قاراڭغۇلىشىپ، گاھ يورۇق چۈشۈپ تۇرغان بۇ قىسىلچاق كوچىلار ئۇنى گويا بارسا كەلمەس يولغا باشلاپ كېتىۋېتىپتۇ. كوچىدا قىيسىيىپ قالغان كونا تام، ئېچىلىپ قالغان ئۆگزىلەر، ئۇ يەر - بۇ يەردە ئۇچراپ قالىدىغان قاراڭغۇ ئۆڭكۈرلەرگە قاراپ قورقۇمسىراپ، يىغلامسىراپ كېتىۋاتقان ئەنقەر تولا يۇگۇرۈپ، تولا ئايلىنىپ خالتا كوچىلاردىن زادىلا بىر باشقا چىقالماپتۇ ھەم ئۆز - ئۆزىدىن ئالاقزەدە بولۇپ «دادا - دادا» دەپ يىغلىغىنىچە قاتمۇقات خالتا كوچىلارنىڭ ئىچىدە ھېلى ئالدىغا، ھېلى كەينىگە چېپىپتۇ... شۇنداق ھېرىپ ھاسىراپ ئۇستى يېپىق بىر خالتا كوچىدىن ئۆتەلمەي يۇرسە، قاراڭغۇلۇق ئىچىدىن بىر مەزلۇم چىقىپ ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپتۇ ! قورقۇپ يۇرىكى ئاغزىغا كەپلىشىپ قالغان ئەنقەر ئۇنىڭ ئالدىدىن يا قاچالماپتۇ، يا ئاغزىنى ئېچىپ گەپ قىلالماپتۇ !

— كىمنىڭ ئۇرۇقلۇقىسەن؟ ! — قارا چۈمپەردە، قارا پەرەنجە ئىچىدىن شۇنداق ۋەھىمىلىك ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. ئەنقەر

سېھىرلىنىپ قالغاندەك گەپ قىلالماپتۇ.

ـــ زۇۋانىڭ يوقمۇ؟

ئەنقەر شۇنچە كۈچىنىپمۇ گەپ قىلالماپتۇ، ئەمما كۆز ئالدىدىكى مەزلۇمنىڭ تەق ـ تۇرقىنى، ئاۋازىنى دادىسىنىڭ خوتۇنى ئايخېنىمغا ئوخشىتىپتۇ.

ـــ ھۇ ھارامزادە، ھەماتلىق داداڭ بولمىسا زۇۋانىڭ چىقمايدۇ، شۇنداقمۇ؟ ! ـــ مەزلۇم قىپقىزىل تىرناقلىرىنى ئېچىپ، تۇرغان ئورنىدا مىدىر ـ سىدىر قىلالماي تۇرغان ئەنقەرگە دېۋەيلەپ كەپتۇ، ـــ قېنى، ھىماتچىڭ يوق يەردە ئاشۇ ھارامزادىلىكىڭنى، يامانلىقىڭنى، توڭگۇز توپاقلىقىڭنى قىلىپ باقە قېنى !

ئەنقەرگە مەزلۇمنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چاچراۋاتقاندەك، تىرناقلىرىدىن قان تېمىۋاتقاندەك كۆرۈنۈپتۇ. ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكەندەك بولۇپ قاپتۇ.

ـــ سەن شۇم پېشانە، ـــ دەپتۇ مەزلۇم قان تېمىپ تۇرغان تىرناقلىرىنى ئەنقەرنىڭ يۈرىكىگە سوزۇپ، ـــ دادامغا خوتۇن بولۇپ تەگكىنىم ئۈچۈن ماڭا بىر كۈنمۇ ئارام بەرمىدىڭ. ھە دېسە داداڭ بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامغا ئارازلىق سېلىپ، كەيپىمنى بۇزدۇڭ. مەن مىڭبىر جاپادا ئاناڭغا سارىنىڭ مېڭىسىنى يېدۇرۇپ، سارىڭ قىلىپ كۆزۈمدىن يوقاتسام، ئەمدى سەن كۆز قارىچۇقۇمغا سانجىلغان تىكەن بولدۇڭ !

ئەنقەر ئايخېنىمنى تونۇپتۇ. بۇ مەزلۇم ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ كۈندىشى ئىدى. كۈنداشلىق ئۈنى ئەنە شۇنداق دۈشمەنلىشىشكە ئېلىپ بارغانىكەن. شۇڭا، ئەنقەر بۇ مەزلۇمغا ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆچ بوپتۇ. دادىسى بۇ مەزلۇمنى خوتۇن قىلىپ ئەكىرگەندىن بېرى، ئەنقەر ئۈنى ئانا ئورنىدا كۆرمەپتۇ. ئۇنىڭ قولىدىن تاماق يېمەپتۇ، ئۇنىڭ ياخشى ئىسمىنى ئاتاپ باقماپتۇ، مانا ئەمدى بۇ مەزلۇم يەتتە باشلىق يالماۋۇزدەك ئەنقەرنىڭ قېنىنى ئىچىشكە تەييار تۇرۇپتۇ !

— ئۆگەي ئاناڭغا قىلغانلىرىڭغا توۋا قىلامسەن؟ — مەزلۇمنىڭ چىرقىرىشى ئەنقەرنى پۈرسەتكە چاقىرىپتۇ. ئېھتىمال ئۇ بۇ خوتۇنىنىڭ ئالدىدا دادىسىنىڭ ئىسمىنى زىكىر قىلمىسا ئۇنىڭ ياۋۇز تىرناقلىرى بوشىشىپ قېلىشى مۇمكىن ئىكەن. بىراق، خەتنىسى قىلدۇرۇلۇپ يىگىت ئاتالغان ئەنقەر ئۆگەي ئانىغا يېلىنىدىغان ئەنقەر ئەمەس ئىكەن. تاقەتسىزلەنگەن مەزلۇم كۆزلىرىدىن ئوت چېچىپ يەنە چىرقىراپتۇ :

— زۇۋانىڭنى ئاچە، هارامزاده ! توۋا قىلدىڭمۇ؟

يىگىت بېشىنى چايقاپتۇ.

— ئەمدى پېشانەڭدىن كۆر ! — قان تېمىپ تۇرغان ئالۋاستى تىرنىقى يىگىتنىڭ كۆكرىكىگە ئورۇلۇپتۇ، هاۋا گۈلدۇرلەپ، قاراڭغۇلۇق ئىچىدىن چاقماق چېقىلىپتۇ. هاۋا، سۇ، تۇپراق، ئوتنىڭ خاسىيىتىدىن هاياتلىقنى ئاپىرىدە قىلغان يەر - زېمىن قاتتىق سىلكىنىپتۇ.

ئەنقەر ئاھ ئۇرۇپ، ئارامسىزلىنىپ كەتتى. چۆچۈپ كەتكەن رەنا كارىۋات بېشىدىكى چىراغنى يانداردى.

— ئەنقەر، ئەنقەر، نېمە بولدىڭىز؟ كۆزلىرىڭىزنى ئېچىڭا، — رەنا ئۇنىڭ كۆكرىكىگە قويۇۋالغان مۇشتۇملىرىنى تۇتۇپ يەڭگىل سىلكىدى، — ئەنقەر، هوي ئەنقەر... ئادەمنى قورقۇتۇپ...

— ئۇھ، — ئەنقەر چىلىق - چىلىق تەر ئىچىدە كۆزلىرىنى ئاچتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا نە قاراڭغۇ خالتا كوچا، نە قورقۇنچلۇق ئايال كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ئۆز ئۆيىدە، كارىۋىتىدا ياتاتتى. رەنا ئۇنىڭ چېكىلىرىنى ئۇۋۇلاۋاتاتتى:

— ۋىيەي، نېمە بولدى سىزگە؟

ئەنقەر يېرىم ئۆرە بولۇپ ياستۇقىغا يۆلەندى :

— ئۇسسۇلۇق بارمۇ؟

رەنا كېچىلىك كىيىمىنى تۈزەشتۈرگەچ كارىۋاتتىن چۈشتى، ئاشخانا ئۆيىدىن بىر قوتا مىنېرال سۇ بىلەن پىيالە ئاچىقىپ، ئەنقەرگە ئۇسسۇلۇق بەرگەچ سورىدى :

ـــ ياماڭ چۇش كۆرۈپ قالدىڭىزمۇ قانداق؟

ـــ ھەئە، قارا بېسىپ قاپتۇ.

ئەر ـ ئايال ئىككىيلەن ئۇن ـ تىنسىز قارىشىپ ئولتۇردى. ئەتىگەن نېرۋىلىرىنى جىددىيلەشتۈرۈۋەتكەن قاباھەتلىك چۇشنى ئويلاپ، كۆڭلى بىر قىسما بولدى. شۇ تاپتا ئۇ شەھەر مەركىزىدىكى ئەڭ ئېگىز ئولتۇراق بىنالارنىڭ بىرسىدىكى ئۆيدە قارا چۇش قوينىدىن ئويغانمىغان، يېنىدا رەنا بولمىغان بولسا بايىقى كۆرگۈلۈكلىرىنى چۇش ئەمەس، بەلكى رېئاللىقتىكى كۈلپەت دەپ قالغان بولاتتى. ئەتىگەر گەرچە چۇش كۆرگەن، چۇشىدە قارا بېسىپ قالغان بولسىمۇ، بىراق ئۇنى ئەجەبلەندۈرىدىغان، ئويغا سالىدىغان بىر ئىش بار ئىدى. ئۇ بولسىمۇ بۇ بىرنەچچە ئايدىن بېرى ئۇنىڭ پات ـ پات ئايخىنىمنى چۇشەپ قېلىشى ئىدى. شۇنداق، ئۇ گەرچە ئۇخلاش ئالدىدا ئايخىنىمنى ئويلىمىسىمۇ، دادىسىنىڭ ئۇ ياسالما خوتۇنى مۇشۇنداق تولا چۇشىگە كىرىپ قالاتتى. بۇ ئۆگەي ئانا ئەتىگەرنىڭ چۇشىگە كىرىپ ئۇنىڭغا ئۆگەيلىك قىلاتتى. ئۇنى ئاۋۇال دادىسىدىن بەزدۈرەتتى. ئاندىن نەرسە ـ كېرەكلىرىنى، ئەڭ قىممەتلىك نەرسىلەرنى تارتىۋالاتتى. مانا بۇگۈن كېچە ئۇ تېخىمۇ ياۋۇزلىشىپ ئەتىگەرنىڭ يۈرىكىنى تارتىۋالدى. ھاۋا گۈلدۈرلەپ چاقماق چېقىلدى، يەر ـ زېمىن قاتتىق سىلكىندى...

ئەتىگەر كارىۋاتتىن چۇشۇپ تومپۇچكا ئۇستىدىن تاماكىسىنى ئالدى. بىر تال تۇتاشتۇرۇپ، دېرىزە ئالدىغا كەلدى. دېرىزىدىن بىر ـ بىرى بىلەن بوي تالاشقاندەك كۆكتىكى يۇلتۇزلارغا بوي سوزغان بىنالار، بىنالارنى، كوچىلارنى يورۇتۇپ تۇرغان سان ـ ساناقسىز چىراغلار كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. ئەتىگەر كۇندۇزدەك يورۇپ تۇرغان شەھەرگە بىر پەس قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، دېرىزىگە تېخىمۇ يېقىنلىشىپ يىراقلارغا نەزەر تاشلىدى. يىراقتا، شەھەرنىڭ شەرقىدە قارىيىپ تۇرغان يەنە بىر كەڭ

دۇنيا كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بۇ كەڭ دۇنيا مىڭ يىللاردىن بۇيان تىجارەتچىلەر، ھۇنەرۋەن ـ كاسىپلار، يەنە كەمبەغەللەر ماكانلىشىپ كەلگەن كونا شەھەر رايونى بولۇپ، خان كوچىسى، خان كوچىسىغا تۇتاشقان نۇرغۇنلىغان خالتا كوچىلار، كوچىلارنىڭ ياقىسىدا قەۋەت ـ قەۋەت بالىخانلىق ئۆيلەر بار ئىدى. خان كوچىسىدا، خالتا كوچىلاردا نە كوچا چىرىغى، نە زىننەت چىرىغى يوق ئىدى. شۇڭا، بۇ كوچىلار قاراڭغۇلۇققا مەھكۇم بولغانىدى. ئەنقەر ئەنە شۇ خان كوچىسىدا، خان كوچىسىغا تۇتاشقان خالتا كوچىلاردا ئويناپ چوڭ بولغانىدى. بۇ خالتا كوچىلار ئەنقەرگە بەش قولدەك تونۇش ئىدى. ئۇ ئاشۇ خالتا كوچىلاردىن، قاراڭغۇ قىسىلچاقلاردىن ئەزەلدىن قورقمايتتى. ھالبۇكى، بايا چۈش كۆرگەندە، قارا بېسىپ قالغاندا...

سائەت تاڭدىن بېشارەت بېرىپ داڭ ئۇردى. ئۇپۇق ئاقاردى، خان كوچىسى، خالتا كوچىلاردىكى مەسچىت قۇببىلىرى، مۇنارلار، گۈمبەزلەرنىڭ شەرقىي يۈزى ئاستا ـ ئاستا ئاقىرىپ، سۈزۈارى قاراڭغۇلۇق ئىچىدىن سىرلىق بىر جاھاننىڭ پەردىسى ئېچىلغاندەك بىر مەنزىرە شەكىللەندى. ئەنقەر ئۆزىنى ئۇنتۇغاندەك بۇ مەنزىرىگە بىر ھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئۆزىگە قايتتى. بۇ چاغدا شەھەر مەركىزىدىكى چىراغلار سۈسلىشىپ، ئۆچەي دەپ قالغان شامدەك سۈس پىلدىرلاپ تۇراتتى. كېچىچە زىننەت چىراغلىرىنىڭ نۇرىدا پەردازلىنىپ تۇرغان بىنالار رومانتىك سېھىرنى يوقاتقانىدى.

ئەنقەرنىڭ تۇرۇپلا دېرىزىدىن پۈرىگەن ئۇچۇپ چىققۇسى، ئەنقادەك قانات قېقىپ ئۆزى ئويناپ چوڭ بولغان ئاشۇ شەھەرنىڭ، ئاشۇ كوچىلارنىڭ ئاسمىنىدا قانات قاققۇسى كەلدى. بىراق، ئۇنىڭ قانتى يوق ئىدى، ئۇ ئۇچالمايتتى.

ـــ ۋاقىت قىستاپ قالدى، ـــ رەنانىڭ مۇلايىم ئاۋازى ئەنقەرنىڭ خىيالىنى بۆلدى، ـــ تېزرەك يۇيۇنۇپ ساقلىمىڭنى

ئېلىپ چىقىشىمىز، مەن ناشتىلىق تەييارلاي.

ئەنقەر رەنانىڭ بۇرالدى. يەنىلا رەنا چىداشلىق ئىدى. رەنا ھەممىگە بەرداشلىق بېرەتتى. رەنا سەۋر ـ تاقەت بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈپ كېلىۋاتاتتى. ئاتا ـ بالا ئوتتۇرىسىدىكى ھېلىقى ئارازچىلىق ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئەنقەرنىڭ بالا دەردىدە تۇگىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھەمدۇللا ھاجى ئوغلىنىڭ ھالىغا چىداپ بولالماي، ئاخىر سالىھ تۆرەمنىڭ ئالدىغا ئىككى مەرتەم بوي ئېگىپ باردى. ئەڭ مۇلايىم، ئەڭ ئەقىللىي سۆز ـ ئىبارىلەر بىلەن قۇدىسىنى قايىل قىلىپ، ئاخىر كېلىنىنى يۆتكەپ كېلىپ ئوغلىغا قوشۇپ قويدى. ئەمەلىيەتتىمۇ سالىھ تۆرەملەرنىڭ بالىنىڭ يوقاپ كېتىشىنى ئەنقەردىن كۆرۈشى، قۇدا ـ باجىلارغا بويۇن تولغاپ يۈرۈشى ئەقىلگە سىغمايدىغان ئىش ئىدى. مانا ھازىر ئەنقەر بىلەن رەنا بەزىدە كۆزلىرىنى تەڭ ياشلاپ، بەزىدە بىر ـ بىرىنى بەزلىشىپ ئۇمىد بىلەن ياشاپ كېلىۋاتاتتى.

ـــ چۈشتىن بۇرۇن ئالدىراش ئىشلەمسەن؟ ـــ دەپ سورىدى ئەنقەر سۈت، ھەسەل، نان بىلەن ناشتا قىلىپ ئولتۇرۇپ.

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى رەنا چىنىسىدىكى سۈتتىن بىر ئوتلاپ، ـــ بىرەر ئىش بارمىدى؟

ـــ خىزمەت ئارىلىقىدا خان كوچىسىغا بېرىپ كېلەيلى دېگەن.

ـــ نېمە ئىش قىلىمىز؟ ـــ ھەيران بولۇپ سورىدى رەنا.

ـــ نەچچە ئايلار بولدى، تولا چۈشۈم بۇزۇلۇپ قاپقىم تارتىۋەرگەندىن كېيىن كۆڭلۈمدە ئۇي ـ خىيال، گۇمان ئەگىپلا تۇرىدىغان بولۇپ قالدى. دادامنىڭ ھېلىقى ياسالما خوتۇنىنىڭ قوشكېزەكلىرىنىڭ بىرسى ـــ ئىلىيار گويا بىزنىڭ بالىمىزدەك... ھېلىقى خوتۇن چۈشۈمدە يۈرىكىمنى تارتىۋالغان كەبى ئوغلۇمنى مەندىن تارتىۋالغاندەك...

ـــ شۇنداق ئىشمۇ بولغانمىدۇ، ئەنقەر؟ ! ـــ رەنا چاچراپ

ئورنىدىن تۇرۇپ ئەنقەرگە ئېسىلدى. بۇلاقتەك چىرايلىق كۆزلىرىدىن ياشلار ئېتىلىپ چىقتى، — بىراق بۇنداق دېيىشكە بىزنىڭ نېمە ئاساسىمىز بار؟

— ئاساسىمىز يوق، — ئەنقەر كۆز يېشىنى كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن رەناغا كەينىنى قىلىۋالدى، — بىراق گۇمانىم بار، رەنا!

— قانداقلارچە؟ ماڭا ئېيتىڭا!

— دادامنىڭ خوتۇنىنىڭ خۇپيانە قورساق كۆتۈرگىنى راست، بىراق ئۇنىڭ قوشكېزەك تۇغۇشى ئېھتىماللىقىغا ئانچە يېقىن ئەمەس...

— بۇنداق قاراش پۈت دەسسەپ تۇرالامدۇ، جېنىم ئەنقەر؟ — رەنانىڭ ئىسسىق ياشلىرى يەنە مارجان بولۇپ تۆكۈلدى، — خىيال هامان گۇمانغا هامىي. گۇمان كۈچەيسە، ئەقىل خاتاغا يول قويىدۇ. سىز شۇنداق يەكۈن چىقىرىشتىن ئاۋۋال بەكرەك ئويلىنىپ كۆرۈڭ.

ئەنقەر جىمىپ قالدى. ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى پولدىكى گىلەمنى هۆللەيتتى. ئۇ بىردەم سۈكۈت قىلىپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۆز گۇمانىغا پاكىت كەلتۈرمەكچى بولغاندەك قوشۇپ قويدى:

— ئۇ خوتۇن تۇغۇت هەققىدە گەپ بولۇپ قالسىلا تاتىرىپ بىر قىسما بولۇپ كېتىدىكەن.

— قوشكېزەك تۇغقانلىقىغا بىرەر دوختۇرخانىنىڭ ئىسپاتى بارمىدۇ، قايسى دوختۇرخانىدا تۇغقاندۇ؟

— قانداقلارچە دوختۇرخانىدا تۇغىدۇ! قولىدا تۇغۇت كۆرسەتكۈچى بولمىسا، خۇپيانە قورساق كۆتۈرگەن تۇرسا...

— ئۇنداق بولسا، دادام بىلەمدىكىن؟

— دادامغىمۇ تۇغۇپ بولۇپ ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن خەۋەر قىلغان گەپ. دادام تۇغۇت خەۋىرىنى ئاڭلاپ يوقلاپ بارسا، ئۇ خوتۇن قوشكېزەك بوۋاقنىڭ ئوتتۇرىغا كىرىپ، قايىلمىسىلا، بالىلىرىغا، دەپ كۆلۈپ ياتقانمىش!

ئارىنى بىر پەس سۈكۈت باستى. كېيىن رەنانىڭ ئېسەدەشلىرى يەنە ئاڭلاندى :

ــ ھەر ھالدا ئورۇنسىز گەپ تېرىپ يۈرمەيلى، ئەنقەر، ھاجىم دادام بىلەن يەنە يامانلىشىپ قالسىڭىز، مەن نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي قالىدىكەنمەن.

ــ بىز تىرىشىپ باقايلى، ئايخېنىمنىڭ قۇچىقىدىكى بالىنى راستلا مېنىڭ ئوغلۇممىكىن دەيمەن... ئۇ... ئۇ بوۋاق ماڭا بەك ئوخشايدىكەن، رەنا... ھەممىنىڭ ئاغزىدا شۇ گەپ.

ــ بۇ...

ــ ماڭا ــ مېنىڭ تۇيغۇلىرىمغا ماقۇل دەپ قوي، رەنا... ــ ئەنقەر ئەمدى ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى، ــ سەن بىلمەيسەن، ئۇ ئايال ئىلگىرى مېنىڭ خۇشاللىقىمنى، بەختىمنى تارتىۋالغان. سەھەر كۆرگەن چۈشۈمدە ئۇ يەنە قىپقىزىل تىرناقلىرى بىلەن باغرىمنى يېرىپ مېنىڭ يۈرىكىمنى تارتىۋالدى... مەن قان ئىچىگە يىقىلدىم...

ياش ئەر ــ ئايالىنىڭ يىغىسى بىر ــ بىرىگە قوشۇلدى.

تامدىكى سائەت يەنە داڭ ئۇردى. دېرىزىدىن بالقىپ كىرگەن قۇياش نۇرى ئاستا ــ ئاستا قىيسايدى.

كوچىلار شاۋقۇن ــ سۈرەنگە تولدى، كىشىلەر بىر ــ بىرىدىن ئالدىراش ئىشقا ماڭماقتا ئىدى.

69

ئايخېنىم ئەنقەر بىلەن رەنانىڭ پەرىشان كۆزلىرىنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ كەتتى. ئەمما، بىر كىرپىك قاققۇچە ئۆزىنى ئوڭشاپ، يالغان كۈلۈپ ئاپتاپتەك ئېچىلدى:

ــ ۋىيەي، كېلىشىلە، بالام ! كۇن مەشرىقتىن چىقتىمىكىن دېسەم، مەغرىبتىن چىققان ئوخشايدۇ، بۈگۈن، ــ ئۇ رەنا بىلەن قۇچاقلىشىپ يۇز يېقىشىپ كۆرۈشۈپ بولۇپ،

تاقىلداپ ماڭغىنىچە ئۇلارنى مېھمانلىق ئۆيگە باشلىدى.

ئۆي ھەم پاكىز، ھەم سالقىن ئىدى. بىراق، ئەنقەرگە ئۆينىڭ ھۇزۇرى ناخۇش ئىدى. ئۇنىڭ تاقەتسىز كۆزلىرى پېشايۋاننىڭ سۇپىسىدىكى بىر - بىرىگە ياندىشىپ تۇرغان بىر جۈپ بۆشۈكتە ئۇخلاۋاتقان بوۋاقلاردا ئىدى.

ئايخېنىم چاي دەملەپ داستىخان سالدى. ئۇنىڭ ئۆي تۇتۇشقا قاۋۇللۇقىدىن ھەر ۋاقىت مايلىق توقاچلىرى، تاتلىق - تۇرۇملىرى تەييار ئىدى. ئۇ ئۆگەي ئوغلى بىلەن كېلىنىگە چاي قۇيغاچ سۆس قارايتىۋالغان قاشلىرىنى يىمىرىپ ئويلاندى. دادىسىنى دېمىسە بۇ ھويلىغا ئەسلا دەسسەپ باقمايدىغان ئەنقەرنىڭ بۇ چىكىمچۇشتە زادى نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى قىياس قىلىشقا تىرىشتى. شۇ ۋاقىتتا بۆشۈكتىكى بوۋاقلارنىڭ ئاۋۋال ئېسەدىگەن، ئاندىن قىرقىراپ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

ئەنقەر چاچىراپ ئورنىدىن تۇردى. ئىككى تاقلاپ ھويلىغا چىقىپ، بۆشۈكتە يىغلاۋاتقان بوۋاقنىڭ يۈزىنى ئاچتى. ئاڭغىچە ئايخېنىم چىقىپ ئەنقەردىن تالاشقاندەك ئەلپازدا بۆشۈكنى ئالدىغا تارتتى :

— بالام، بالام... خاپا بولمىسلا، قارىي بالام، — ئۇ ئەنقەرگە كەينىنى قىلىپ تۇرۇپ ئىلياسنىڭ ئاغزىغا ئەمچەك سالدى، بىراق بوۋاق يىغىدىن توختىمىدى.

— ۋەيەي، تېگى ھۆل بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، — ئايخېنىم بالىنى بۆشۈكتىن يېشىۋاتقاندا ئەلنىگارمۇ يىغىسىنى باشلىدى. بالىلارنىڭ بازار قىزىتىۋەتكىنىنى كۆرۈپ، ئاشخانىدىن ئالتۇنەم پايپاسلاپ چىقتى ھەم ئايخېنىمغا يارەملەشمەكچى بولدى.

— مەن سىلىگە نېمە دېگەن؟ ! — ئايخېنىم ئالتۇنەمگە ئاچچىقلاندى، — ئۆيگە مېھمان كەلگەندە ئاشخانىنىڭ ئىشلىرى بىلەن بولسىلا، دېگەنغۇ !

ئالتۇنەم لاسسىدە بوشىشىپ كەينىگە يانىدى ھەم دەرۋازىنىڭ قاسنىقىدىكى ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ئايخېنىم بوۋاقلارنى بۆشۈكتىن يېشىپ تېگىنى قۇرۇقداپ يىغىسىنى پەس قىلىش ئۈچۈن يېتىشەلمەي تۇرغاندا، ئەنقەر ئوچۇق زاكىدا پىلتىڭلاپ تۇرغان ئىلىيارنى قولىغا ئېلىپ ئۇنى باغرىغا باستى... يېرىم يالىڭاچ بوۋاقنىڭ نازۇك، يۇمران بەدىنى بىلەن ئەنقەرنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى پەقەت ئەنقەرنىڭ نېپىز ئاق مايكىسىلا ئايرىپ تۇراتتى. بوۋاق يىغىدىن توختاپ قارا ياقۇتتەك چاقناق كۆزلىرى بىلەن ئەنقەرنىڭ ھەسرەت ئىچىدە ئۇمىد پارلاپ تۇرغان كۆزلىرىگە تىكىلدى. بوۋاقنىڭ قاراشلىرىدىن ئەنقەرنىڭ ۋۇجۇدى ئېرىپ كەتتى ھەم ئۇمىد، خۇشاللىق نۇرى پارلاپ چىققان كۆزلىرى بىلەن ئوغلىغا قەلبىنى ئىزھار قىلدى... مېنى كۆرۈپلا تونۇۋالدىڭ ھە ئوغلۇم ! بولمىسا يىغىدىن بۇنچە ئاسان توختارمىدىڭ؟... بۇنداق تىكىلىپ قاراپ كېتەرمىدىڭ؟ ئېيتقىنا، قانداق شامال سېنى بىزدىن ئايرىدى؟ قانداق شامال سېنى بۇ ئۆيگە ئۇچۇرۇپ كەلدى؟ قانداق قىسمەت سېنى ئۆز ئاناڭنىڭ ھالال سۈتىدىن، ئۆز ئاتاڭنىڭ ئوتتەك مېھرىدىن ئايرىدى؟ گەپ قىلساڭچۇ؟ بىلسەڭ ئوغلۇم، ئاپاڭ ئىككىمىز سېنىڭدىن مەھرۇم بولۇپ، بۇ دۇنيا بىزگە ھارام بولدى. بىز يېرىم يىلدىن بۇيان تالاي كۈنلەرنى، تالاي كېچىلەرنى يىغا يىغلاپ ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدۇق. سېنىڭدىن ئايرىلىپ، ياشاشنىڭ ئەھمىيىتىنى يوقاتتۇق. بىز سېنىڭدىن ئايرىلىپ ھاياتتىن، خۇشاللىقتىن ئۈمىدىمىزنى ئۈزدۇق. بىز سېنىڭدىن ئايرىلىپ...

ـــ ۋىيەي ئەنقەرجان، نېمە دەۋاتىدىلا، سىلە؟ ـــ توساتتىن ئايخېنىمنىڭ چىرقىرىغان، تەئەددى قىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى، ـــ ھوش ـ كاللىلىرى جايىدىمۇ يا، سىلىنىڭ؟ !

توختىماستىن بوۋاقنى گەپ قىلىۋاتقان ئەنقەر ئۆگەي ئانىسىنىڭ توۋلىشىدىن چۆچۈپ سەگەكلەشتى. توۋا ئۇنىڭ بوۋاق بىلەن ئېيتىشقان كۆڭۈل سىرلىرى، خىيالىي پىچىرلاشلىرى توساتتىن ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەندى.

ـــ ئەجەب گەپ قىلىلىغۇ، سىلى، ـــ ئايخېنىم

توختماستن تەرگەۋاتاتتى، ــ سىلە بۇگۈن مۇشۇ كىچىك ئىنىلىرىنى مېنىڭ بالام دېگەن خىيال بىلەن كەلگەن ئوخشىماملا؟ !

ئەنقەر زۇۋان سۈرمىدى. ئۇ گويا قېتىپ قالغاندەك قولىدىكى بوۋاقنا تىكىلىپ تۇراتتى. ئۆيىدە داستىخان ئۈستىدە ئولتۇرۇپ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قالغان رەنا ھويلىغا چىقتى ھەم نېمە دېيىشنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى.

ــ ئەكەسىلە، بالىنى ! ــ ئايخېنىم ئەنقەرنىڭ قولىدىكى ئىلىيارنى سىلكىشلەپ دېگۈدەك تارتىۋالدى، ــ سىلىچۇ، ئەنقەرجان، ئاۋۇ ئانىلىرىنى داۋالاتقان ھېلىقى ئازغۇنلار دوختۇرخانىسىغا بېرىپ، مېڭىلىرىنى راسا تەكشۈرتۈپ باقسىلىرى بولغۇدەك !

يەر ـ جاھان پىرقىراشقا باشلىدى، ئەنقەر يىقىلىپ قېلىشتىن ئەنسىرىگەندەك، سۈپىدا ئولتۇرۇۋالدى. ئايخېنىم بولسا ئاغزى بېسىلماي سۆزلەيتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ياسالما، يالغان كۈلكىسى نەدە، ئەسلى ـ ۋەسلىدىن يامان تەبىئىتىنى ئاشكارىلاپ، ئېيتىلىشى سىلىق، ئەمما ئۆتكۈر زەھەردەك گەپلەر بىلەن ئەنقەرنى ئوسال قىلماقتا ئىدى. رەنا بولسا نېمە دېيىشنى، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي ھېلى ئايخېنىمنىڭ تىنماس ئاغزىغا، ھېلى ئەنقەرنىڭ ھەسرەتلىك كۆزلىرىگە قارايتتى. ئۇ ئاخىر ئەنقەرنى بۇ ھويلىدىن ئاچىقىپ كېتىشنى ئويلىدى ۋە ئۇنىڭ بىلىكىگە قول ئۇزارتتى. خېلىدىن بېرى بېشىنى سېلىپ گەپ قىلماي تۇرغان ئەنقەر توساتتىن تىزلاندى ـ دە، ئايخېنىمنىڭ ئالدىغا ئۆمىلەپ باردى :

ــ مەن ئۆزلىرىگە تىزلىناي، ئاياغلىرىغا يىقىلاي، خېنىم ئاپا، بالامنى ماڭا قايتۇرۇپ بەرسىلە !

ــ ۋىيەي، قىپقىزىل سارىڭ بويتۇمۇ نېمە، ماۋۇ يېتىم، باشلىرى ئىششىپ قالمىغاندۇ؟ ــ بوۋاقنى بۆشۈكىكە بۆلەشكە تەمشىلىۋاتقان ئايخېنىم چاچراپ ئورنىدىن تۇردى، ــ گەپ

قىلمىسا نېمانداق قىلىدۇ !

ـــ مېنى ساراڭغا چىقارسىلمۇ، ئەسكىگە چىقارسىلمۇ مەيلى... مەن پەقەت چىدىمىدىم، ـــ چاچلىرى چۈۋۈلغان، كىيىم ـ كېچەكلىرى پۈرلەشكەن ئەنقەر ئايخېنىمنىڭ پۇتلىرىغا ئېسىلدى.

ئايخېنىم تىرناقلىرىغا بىرمۇبىر خېنە قويغان پايپاقسىز پۇتلىرىنى ئەپقېچىپ، پەگاھقا چۈشۈۋالدى.

ـــ ۋىيەي، ئەجەب جېنىمغا تەگدا... ماڭا قايلىسىلا، غوجام، نېمىدەپ ئۆزىچە ساراڭلىق قىلىلا سىلى، سىلىنى ئې ئارزۇلۇق دادىلىرىنىڭ بالىسى، سىلىنىڭ دادا جەمەت ئىنىلىرى قانداق بولۇپ بالىلىرى بولۇپ قالغۇدەك؟ !

ـــ ماڭا يالغان گەپ قىلمىسىلا، خېنىم ئاپا، بۇ بالا مېنىڭ بالام. سىلى ھازىر ماڭا يالغان گەپ قىلسىلمۇ، ياراتقان خۇدايىمنىڭ ئالدىدا ھامان يالغان گەپ قىلالمايلا... بۇ بالا زادى مېنىڭ بالام.

ـــ قارىسىغا گەپ قىلمىسىلا، دەيمەن ! ـــ ئايخېنىم تاتىرىشقا، تىترەشكە باشلىدى، ـــ بۇنداق دېيىشكە بىرەر ئاساسلىرى، گۇۋاھچىلىرى بارمۇ؟

ـــ بار، خۇدايىم گۇۋاھ !

تالاش ـ تارتىش ئەۋجگە چىقىۋاتقاندا، قوش قاناتلىق چوڭ دەرۋازا ئېچىلدى. ھويلىغا ھەمدۇللا ھاجى، ھاجىنىڭ كەينىدىن ئىلياس كىرىپ كەلدى. ئىلياس كىچىكرەك بىر تاغارغا قاچىلانغان نەرسىنى يۇدۇۋالغانىدى.

ھويلىدىكىلەر ھاجىنى كۆرۈپ جىم بولۇپ قالدى. ئەمما، ئەنقەرنىڭ كۆز ياشلىرى، ئايخېنىمنىڭ بىسەرەمجان چىرايى ھاجىنىڭ دىققەت مەركىزىگە ئايلىنىپ قالدى. ھاجى ئىلياسنىڭ ئۆشنىسىدىكى نەرسىنى ئاشخانىغا ئەكىرىشكە بۇيرۇۋېتىپ، ئۆزى پېشايۋاننىڭ سۇپىسىغا كەلدى. ئايخېنىمنىڭ كۆرپە سېلىشىنى كۈتمەيلا گىلەمدە ئولتۇردى ھەم ئەنقەر بىلەن ئىچكىرى ئۆيدىن

كۆرپه كۆتۈرۈپ چىققان ئايخېنىمغا سوئال نەزىرىده قارىدى :

— هه، بۇ... سىلەر؟...

هاجى ئېغىز ئېچىشىغا، ئايخېنىم ۋاررىده ۋارقىراپ يىغىسىنى سالدى. چاچلىرىنى چۈۋۈپ ئۆزىنى كاچاتلىدى هەم بىر كىمگە ناله قىلىۋاتقاندەك سۆزلەپ كەتتى:

— ۋاي بۇ دۇنيالىقتا ماڭا ياخشى كۈن يوقمۇ؟! ۋاي مەن بۇ ئۆمرۈمده ئۆگەي ئوغۇلنىڭ دەردىده كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرمەي، ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ؟ هۇ - هۇ - هۇ !...

هاجى ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئايخېنىمنىڭ ياسالمىلىق، ئۈستاتلىقىنى باشلىغىنىغا هاڭۇقىپ قاراپ تۇرغان ئوغلى ئەنقەرگە مىختەك قادىلىپ تۇرۇپ سورىدى :

— ئەنقەرجان، بۇ نېمە گەپ، ئۆزى؟

ئەنقەرنىڭ كۆز ياشلىرى مەڭزىده قېتىپ قالدى. ئۆزىگە تەئەددىلىك ۋارقىراپ كەتكەن دادىسىغا لاپپىده قاراپ قويۇپ، بىرسى بۆشۈكته، بىرسى گىلەم ئۈستىدىكى زاكىسىدا يېتىپ قىرقىراپ يىغلاۋاتقان بوۋاقلارغا تىكىلگىنىچه جىممىده تۇردى.

نەچچه مىنۇتنىڭ ئىچىده يۈز بەرگەن ئىشلار، ئايخېنىمنىڭ سەت بوغۇلۇپ يىغلىشى... قېيىنئاتىسىنىڭ غەزەپلىك كۆزلىرىگە ئۈدۈل قارىيالمىغان رەنا بەك جىددىيلىشىپ كەتتى. ئەنقەرنى دادىسى بىلەن يەنە يامانلىشىپ قالمىدىكىن دەپ ئەنسىرەپ گەپكە ئارىلاشتى:

— چوڭ ئىش يوق، دادا، ئەنقەرجان تاڭ سەھەردە ئۆزى تۇغۇلغان بۇ ئۆيىنى، كىچىكىده ئويناپ چوڭ بولغان كونا كوچىلارنى چۈشەپ قاپتىكەن... ئەتىگەن ناشتا قىلىپ ئولتۇرۇپ، چۈشته خېنىم ئاپامنى، ئۈكىلىرىمىزنى يوقلىغاچ بۇ ئۆيگە بېرىپ كېلەيلى، دېدى هەم چۈشلۈك دەم ئېلىشقا ئۇلگۈرۈپ ماشىنىسىنى هەيدەپ دوختۇرخانىغا مېنى ئالغىلى كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىز تاتلىق - تۇرۇملارنى ئېلىپ ئون مىنۇتنىڭ ئالدىدا تېخى بۇ ئۆيگە كەلگەن... ئارىلىقتا ئەنقەرجان ئىنىسىنى

قوچىقىغا ئېلىپ ئەركىلىتىپ تۇراتتى، بوۋاققا گەپ قىلغاندەك قىلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان خېنىم ئاپام خاپا بولۇپ چېچىلىپ قالدى...

— يالغان ! — ئايخېنىمنىڭ چىرقىراق ئاۋازى رەنانىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى بېسىپ كەتتى، — بۇ ئارزۇلۇق ئوغۇللىرى مېنى بالا ئوغرىسىغا چىقاردى، ئۇ ماڭا ئوغلۇمنى قايتۇرۇپ بەر، دەپ تەھدىت سالدى... ھۇ - ھۇ - ھۇ !...

— نېمە؟ ! — ھەمدۇللا ھاجى چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقىنىچە ئەنقەرگە ئېتىلدى، — سەن گۇي مۇشۇ كۈندە نېمە بولاۋاتىسەن، زادى؟ ! ئۆتكەندە تۇرسام، بىرنېمە دەيسەن، ئەمدى بۇ گەپنى چىقىرىپسەن... سەن گۇي قاچانغىچە مېنىڭ بېشىمنى ئاغرىتىسەن - ھە؟!

رەنا نەچچە تاقلاپ يۈگۈرۈپ بېرىپ ئەنقەرنىڭ بىلىكىگە ئېسىلدى ۋە ئۇنى سۆرىگىنىچە دەرۋازا تەرەپكە يۈگۈردى :

— يۈرۈڭ، كېتەيلى، دادىمىزغا قاش كۆتۈرۈپ قارىغۇچى بولماڭ، قارغىش بولىدۇ !

چىرايى دادىسىدىن ئۆتە غەزەپلىك تۇس ئالغان ئەنقەر ھوش - كاللىسىنى تاپقاندەك رەنانا ئەگەشتى. ئۇ گۇمانىغا، ھېسسىياتىغا بېرىلىپ ئۆگەي ئانىسىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغانلىقىنى ھېس قىلدى. دېمىسىمۇ ئايخېنىمنىڭ بالىسىنى مېنىڭ بالام دېيىش ئۇچۇن ئاساس بولۇشى كېرەك، پاكىت بولۇش كېرەك. بوۋاقنىڭ ئەنقەرگە ئوخشىشى، ئايخېنىمنىڭ قوشكېزەك تۇغۇش ئېھتىماللىقىنىڭ تۆۋەن بولۇشى دېگەندەك گۇماني قاراشلار ئاساس بولالمايدۇ... ئەنقەر دەرۋازىدىن چىقىپ قولىدىكى تىزگىنەك بىلەن ماشىنىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى. نەچچە سېكۇنتتا ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ ئەگرى - توقاي خان كوچىسىدا كۆزدىن غايىب بولدى. قەيەردىندۇر قولىغا ئېلىپ قالغان بىر ئىت باغلانچىسى زەنجىرنى قولىغا ئېلىپ، ئەنقەرنى قوغلاپ كەلگەن ھاجى دەرۋازىنىڭ ئىچ قاسنىقىدا توختاپ قالدى. ئۇ دەرۋازىلىرى بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇرغان قوشنىلاردىن نومۇس قىلغانىدى...

70

بۇ شەھەردە ھەمدۇللا ھاجىدەك راھەت ـ پاراغەت ئىچىدە ياشاۋاتقان نۇرغۇن بايلار بار ئىدى. ئەلۋەتتە، بايلارنىڭ ئىشىكىدە تېنەپ ـ تەمتىرەپ ئاران ـ ئاران كۈن ئۆتكۈزۈۋاتقان تۇل ئالتۇنەم، يېتىم ئىلياستەك گادايلارمۇ ھەم بار ئىدى.

ئالتۇنەم تاغارنى يۇدۇگنىچە ئاشخانغا كىرگەن ئوغلىنى كۆرۈپ، ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى:

ـــ ھوي، ئىلياسمۇ سەن، بالام؟

ئىلياس تونۇش ئاۋازنى ئاڭلاپ ئىتتىك بېشىنى كۆتۈردى. قارا ياغلىقىنى ئېڭىكىدىن چىگىپ، ئاغزى ـ بۇرنىغا ماسكا تارتىۋالغان ئانىسىنى تونۇپ، تاغارنى بىر چەتكە قويدى ۋە ئانىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلدى.

ـــ جېنىم ئانا، بارمۇ سىز؟ ! بۇ ناتونۇش ئۆيدە نېمە ئىش قىلىۋاتىسىز؟

ـــ جېنىمنى بېقىۋاتىمەن، بالام... تۆشۈك گېلىم ئۈچۈن، مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزلىرىم ئۈچۈن كىشىنىڭ كىرىنى يۇيۇپ، يۇندىسىنى تۆكۈۋاتىمەن. تامىقىنى ئېتىپ، بالىسىنى بېقىۋاتىمەن.

ـــ ۋاي بىچارە ئانام، ۋاي ئانا بولۇپ جاھاننىڭ خۇۋلۇقىنى كۆرمىگەن ئانام ! ـــ ئىلياس ئانىسىغا مەھكەم يېپىشىپ، بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭ ئانىسىنى كۆرمىگىنىگە يېرىم يىلدىن ئاشقانىدى. ئۇ ئۆتكەن يىلى كۈزدە ئانىسىنى كۆرۈش ئۈچۈن يېزىغا چىقىپ ئۇ يەردە يۈز بەرگەن ئىشلارنى، ئانىسىنىڭ جان ساقلاش ئۈچۈن شەھەرگە كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن بېرى، پۈرسەت بولسىلا ئانىسىنى ئىزدىدى. ئۆزى بىلمىدىغان، پەرەز قىلغان يىراق ـ يېقىن تۇغقان، تونۇش ـ بىلىش دېگەنلەرنىڭ

هەممىسىنىڭ ئۆيىگە باردى. بىراق، تا بۇگۈنگە قەدەر ئۇنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى ئالالمىغانىدى. بۇگۈن ئويلىمىغان يەردىن...

ـــ ئۆزۈڭچۇ، بالام؟ ـــ ئانىنىڭ سوئالى ئوغلىنىڭ خىيالىنى بۆلدى، ـــ ئۆزۈڭ تىنچ ـ ئامانمۇ؟

ـــ ئامان ـ ئېسەن تۇردۇم، ئانا، ـــ ئىلياس كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، ئانىسىنىڭ بىۋاقىت ئاق ئارىلىغان چېكە چاچلىرىغا، قورۇقلار ئەسىر قىلغان مۇلايىم كۆزلىرىگە تىكىلدى.

ـــ كىمنىڭ ئىشىكىدە تۇرۇۋاتىسەن، بالام؟

ـــ باينىڭ ئىشىكىدە، ئانا. ئەنە ئاۋۇ ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ماشىنىسىنى ھەيدەپ بېرىۋاتىمەن. يۇگۇر ـ يېتىم ئىشلىرىغا قارىشىپ بېرىۋاتىمەن.

ـــ ھەمدۇللا ھاجى؟ ـــ ئالتۇنەم چۆچۈگەندەك قىلىپ، ئوغلىنىڭ قويۇق قوشۇما قاشلىرى ئاستىدىكى چوڭ ـ چوڭ قارا كۆزلىرىگە، قاڭشارلىق كەلگەن بۇرنى ئاستىدىكى قويۇقلىشىپ قالغان بۇرۇتىغا قارىدى، ـــ ھەمدۇللا ھاجىم دېگىنىڭ كىم ئۇ؟ ھويلىدىكى ئاۋۇ كىشى شۇمۇ؟

ـــ ھەئە، ـــ دېدى ئىلياس دېرىزىدىن ھويلىغا قاراپ قويۇپ، ـــ ھاجىم دادام شەھەردىكى داڭلىق بايلاردىن. مەن شۇ كىشىنىڭ ئاتدارچىلىقىدا رېمونتچىلىقنى، شوپۇرلۇقنى ئۆگەندىم...

ـــ سەن ئۇ كىشى بىلەن قانداق تونۇشۇپ قالدىڭ؟

ئىلياس ھېلىقى چاغدا شەھەر كوچىلىرىدا بويۇن قىسىپ يۇرۇپ ئەنقەر ئاكىسى بىلەن تونۇشۇپ قالغانلىقىنى، كېيىن ھاجىنىڭ نەزىرىگە چۈشۈپ، شوپۇرلۇقا شاگىرتقا بېرىلگەنلىكىنى ئانىسىغا سۆزلەپ بەردى.

ـــ ھاجىم دادام مېنىڭ ياخشى ئوقۇغانلىقىم، ئۇستىلارنىڭ قولىغا يېقىن ئىكەنلىكىمنى ئاڭلاپ، پات ـ پات ئىشخانىسىغا، ئۆيىگە ئاپىرىپ پارچە ـ پۇرات ئىشلارغا سالىدىغان بولدى، ـــ دېدى ئىلياس بىر خىل كۆڭۈل توقلۇقى بىلەن، ـــ كېيىنچە

ئادەمنىڭ كۆڭلىگە يېقىشلىق بالا ئىكەنسەن، يېنىمدا تۇر، دەپ ئۆزىنىڭ شوپۇرى قىلىۋالدى. قانداق ئىشى بولسا ماڭا تاپىلايدۇ، ماڭا ئىشىنىدۇ، مانا ئەمدىلىكتە ئۇ كىشىنىڭ ئۆز ئوغلىدەك يېقىن كىشىسى بولۇپ قالدىم، ئانا.

ئالتۇنەم ئوغلىنىڭ شەھەرلىكلەردەك چاراس ـ چۈرۈس سۆزلەشلىرىگە قاراپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى ھەم ئاستا سورىدى :

ـــ سەن ئۇ ئادەمدىن تارتىنمامسەن، بالام؟

ـــ ئىلگىرى تارتىناتتىم، كۆزلىرىگە قاراشتىن ئەيمىنەتتىم. لېكىن، ھازىر ئۇنداق ئەمەس.

ـــ نېمىشقا؟

ـــ ھاجىم دادام ماڭا ئامراق، ئۇ ئىشخانىسىدا ھەر بالام، گەجگەمگە مۇشتلا، ھە بالام، بىلەكلىرىمنى مۇجۇپ قويۇپ دەپ مېنى ناھايىتى ئۆز كۆرىدۇ. قولۇڭ نېمانداق يېنىك، دەپ رەھمەت ئېيتىدۇ. خەجلە دەپ پۇل بېرىدۇ. مەن ھاجىم دادامنىڭ يېنىدا ئۆز ئوغلىدەك ئەركىن ـ ئازادە يۈرۈۋېرىمەن...

ئەزەلدىن ئاتا مېھرى كۆرمىگەن ئىلياسنىڭ يات ئادەمگە مېھرى باغلانغانلىقى، ئۇ ئادەمنى ماختاپ ـ تەرىپلەپ خىزىرغا ئايلاندۇرۇۋەتكەنلىكى ئالتۇنەمنىڭ ئەقلىنى لال قىلدى. ئۇ بىر ـ بىرى بىلەن قانداشلىقى، زامانداشلىقى بولمىغان ئىككى ئەركەكنىڭ بىر ـ بىرىگە ئۇ قەدەر ھېرىسمەن بولۇپ كېتىشىنى ئەقلىگە سىغدۇرالمايتتى. گەرچە ئىلياسقا ئاتىدارچىلىق قىلغان بۇ باي ھەرقانچە مېھرىبان بولسىمۇ، شۇنىڭدەك ئىلياس ھەر قانچە ساداقەتمەن بالا بولسىمۇ ئۇلار بەرىبىر يات ئىدى. يات ئادەملەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا مەنپەئەت باغلىنىشىدىن كېلىپ چىقىدىغان يېقىنچىلىق كۆرۈلسىمۇ، مېھىر ـ ۋاپا تۈيغۇسىدىن بولىدىغان يېقىنچىلىقنىڭ ئۇزاق داۋاملىشىشى تەس ئىش ئىدى.

ـــ ھەرنېمە بولسا يامان كۈنگە قالماپسەن، بالام، ـــ دېدى ئالتۇنەم ياغلىقنىڭ ئۇچى بىلەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، ـــ نەچچە ئاي ئۆتتى، مېنىڭ سېنى ئويلىمىغان، سېنىڭ غېمىڭنى

يېمىگەن بىرمۇ كۈنۈم يوق. قىشتا قار يېغىپ يەر - جاھان مۈزلاپ كەتكەندىن كېيىن سەندىن تېخىمۇ ئەنسىرىدىم. كىشى كىشىنى تونۇماس بۇ شەھەردە قورسىقى ئاچ، كىيىم - كېچىكى يېلىك يۇرۇپ مۈزلاپ قالدىمىكىن دەپ تەشۋىشلىنىپ، ئاشپەزنىڭ ئوچىقىنىڭ ئالدىدا، ناۋايىنىڭ تونۇرىدا تۈنەپ پاناھلانغان يېتىم بالىلارغىچە كۆز سېلىپ يۈردۈم... ھەرنېمە بولسا ھايات بار ئىكەنسەن، بالام!

— ئارتۇق غەم قىلىپ كېتىپسىز، ئانا. مەن ھازىر چوڭ بولۇپ قالدىم، قەيەردە بولسامۇ كۈنۈمنى كۆن ئېتەلەيمەن، ئەمما سىز بەك جاپاغا قاپسىز.

— ئىلياس، ھوي ئىلياس!

ھويلا تەرەپتىن چاقىرغان ئاۋاز ئانا - بالا ئىككىيلەننىڭ سۆھبىتىنى بۆزدى.

— مانا مەن، ھاجىم دادا... — ئىلياس مېھرىلىك كۆزلىرى ئارقىلىق ئانىسى بىلەن خوشلىشىپ، ئاشخانىدىن چىقىپ كەتتى. ئالتۇنەم ئاشخانىغا يېقىنلا يەردە ئىلياسنى كۈتۈپ تۇرغان ئادەمنى دېرىزىدىن كۆرۈپ، بىراۋ يۇرىكىگە خەنجەر ئۇرغاندەك چۆچۈپ كەتتى ھەم كۆكسىنى تۇتقىنىچە تامغا يۆلىنىپ قالدى. كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، ئۆزىنى تېگى يوق ھاڭغا چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى. بىر ھازا ئۆتكەندىن كېيىن سەل ئەسلىگە كەلگەندەك بولۇپ، ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىدى: «توۋا، بۇ ھەمدۇللا ھاجى دېگىنى ھېلىقى ساختىپەز مەخسۇم ئىكەنغۇ... بۇ بالا قانداقلارچە ئۇ ئادەمنىڭ كەينىدە يۈرىدىغاندۇ؟! ياكى ئاتىكەم دېگەن ساقلاندى يەنە كوچىمۇكوچا چېپىپ يۈرۈپ بۇ ئادەمنى تېپىپ...

71

ئەنقەر بىلەن ئايخېنىمنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تالاش - تارتىش ھەمدۇللا ھاجىنىڭ نېرۋىلىرىنى سارالىڭ قىلىۋەتتى. گەرچە بۇ

بىر ئائىلىنىڭ ئىچكى ئىشى بولسىمۇ، لېكىن كىشىنى ئويغا سالىدىغان، بولۇپمۇ ئائىلىنىڭ چوڭى بولغان ھاجىمنىڭ شەخسىيىتىگە، غۇرۇرىغا بېرىپ تاقىلىدىغان نازۇك ئىش ئىدى. بۇ ئىشتا ئەنقەر يولسىزلىق قىلىۋاتامدۇ ياكى ئايخېنىم ھاجىنى ئالداۋاتامدۇ؟ بۇ سوئال ھاجىنى ئويغا سالاتتى، بۇرۇقتۇرما قىلاتتى.

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ كۆڭلىگە ئايان، ئايخېنىم ئىچى كۆچلۈك، كۆنداشلىقى يامان ئايال ئىدى. ئۇ ھاجىنى يادىكار خېنىمدىنمۇ، خانىشتىنمۇ، ئالتۇنەمدىنمۇ، ئىشقىلىپ، ھەممە خوتۇندىن قىزغىناتتى، كۆنداشلىق قىلاتتى. قولىدىن كەلگەنلىكى ئىشنى قىلىپ ھاجىنى ئۆزىگە مايىل قىلىشقا ئۇرۇناتتى. ھالبۇكى، ئۇ خېلى كۆپ جەھەتتە ـــ قات ـ قات زىددىيەت، ئادەۋەتلەرگە تولغان بۇ ئائىلىدە ئۆزىنىڭ ئورنىنى، ئابرۇيىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە ئۇرۇنىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. بىراق، ياراتقان ئاللاتائالا مۇشۇ چاغقا قەدەر ئايخېنىمنىڭ تىلىكىنى ئىجابەت قىلمىدى. مانا ئەمدى ئايخېنىمنىڭ مۇراد ـ مەقسىتى ھاسىل بولۇپ، ھاجىغا پاقلاندەك بىر ئوغۇل تۇغۇپ بېرىۋىدى، ئەنقەرنىڭ بېشى ئايلىنىپ قالغاندەك، بۇ گەپنى تاپتى. بۇ مۇمكىنمۇ؟ بىر مەزلۇم كىشىنىڭ، يەنە كېلىپ يۇزىگە چۈمبەل تارتىپ ئۆزىنى جەمئىيەتتىن ئايرىپ يۇرگەن بىر ئايالنىڭ شۇنداق نىيەت ـ ئىقبالىنىڭ تۇرتكىسىدە ئەنقەر گۇمان قىلغاندەك ئىشلارنى قىلالىشى مۇمكىنمۇ؟ ئايخېنىمنىڭ توققۇز ئاي، توققۇز كۈن قورساق كۆتۈرگىنى، قورسىقىنىڭ قوشكېزەك تۇغىدىغاندەك يوغىناپ كەتكەنلىكى راست تۇرسا... ھاجى بۇ ئىشنى كۆپ ئويلىنىپ، كۆز ئالدىدىكى رېئاللىق، ئېھتىماللىقلار ۋە بۇنىڭدىن كېيىن داۋاملىشىش، كۆچىيىش ئالدىدا تۇرغان زىددىيەت ـ ئاداۋەتلەرنى تەھلىل قىلىپ، ھەقىقەتەن ئاشۇنداق ئىش يۈز بەرگەن بولسا، بۇ ئىشنى ئۆز ۋاقتىدا ئېنىقلاپ بىر تەرەپ قىلىپ، ئارىنى ئوچۇق قىلۋېتىش قارارىغا كەلدى.

ـــ مەن ئۆزلىرىنى ئىللا تاۋارا ئالدىمىدىم، ـــ دېدى ئايخېنىم كۆزىگە چۈشۈۋالغان رومىلىنى كۆتۈرۈپ قويۇپ، ـــ ئويلاپ باقسىلا، سىلى، ـــ بىز ئون نەچچە يىلنى بىر كۈندەك چىرايلىق ئۆتكۈزگەن، ئۆزىمىز كونىراشساقمۇ كۆڭلىمىز كونىرىمىغان ھالال ئەر ـ خوتۇنلار تۈرۈپ شۇنداق ئىشنىمۇ قىلارمەنمۇ؟

ھاجى ئالدىدىكى قىزىق چايدىن بىر ئوتلىدى. ئۇ مۈشۈ گەپ ئۈچۈن ئايخېنىمنى شاھتائام تېز تاماقخانىسىنىڭ ئايرىمخانىسىغا چىللاپ كەلگەنىدى. ئايخېنىم ھاجىنىڭ ئېغىز ئېچىشىنى كۈتمەستىن، سۆزىنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇردى:

ـــ كۆڭۈللىرىگە ئايانمىكىن، مەن ئۆزلىرىگە خوتۇن بولۇپ بوسۇغىلىرىغا قەدەم قويغاندىن بېرى ئەنقەرجان مېنى ئەسلا خۇشلىغان ئەمەس. ئۇ مۈشتۈمدەك چاغلىرىدىن تارتىپ ئانىسى ئۈچۈن ماڭا ئاداۋەت تۈتۈپ كەلدى. دېمىسەم بولاتتى، ئۇ تا بۈگۈنگە قەدەر مېنى دادامنىڭ خوتۇنى ئىكەن دەپ يا ئاپا، يا ئاچا دەپ بىرەر قېتىم ماڭا ئۇدۇل بولۇپ باققان يېرى يوق. قولۇمدىن ئاش ـ تاماق يەپ باقمىدى. ئەنقەرجاننىڭ ئالدىدا مېنىڭ ئېتىم ھەمىشە «ئاۋۇ خوتۇن»، «ئاۋۇ قېرى»، «ئاۋۇ ھىيلىگەر» بولدى. شۇنداق بولسىمۇ، مەن چىشىمنى چىڭ چىشلەپ، دەردىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ بۈگۈنگە قەدەر سىلىنىڭ خىزمەتلىرىنى قىلىپ كەلدىم، ـــ ئايخېنىم مىشىلداپ بۇرنىنى تارتىپ قويدى. ياندىكى بوش ئورۇندۇقتا تۇرغان پارقىراق قارا سومكىسىدىن گۈل كەشتىلەنگەن ئاپپاق قول ياغلىقىنى ئېلىپ، ئېغىز ـ بۇرنىنى سۈرتتى، ـــ ئۆزگىلەر بۇ دۇنيادا ئۆگەي ئانىنىڭ دەردى يامان، دېيىشىدىكەن، لېكىن ئۆگەي بالىنىڭ دەردىنىڭ يامانلىقىنى ھېچ كىشى تىلغا ئالمايدىكەن... بەزىدە ئولتۇرۇپ ئويلاپ كېتىمەن، ئەنقەرجان شۇنداق باي ـ باياشاتلىق ئىچىدە ياشاپ تۇرۇپ، دادىسى ھايات تۇرۇپ، ماڭا مۇشۇنداق قىلىۋاتسا، ئۆگەي ئانا بولغىنىمغا بۇرنى ـ قۇلىقىمغىچە تويدۇرۇۋاتسا، ناۋادا ياخشى

كۈننىڭ يامىنى بولۇپ قېلىپ، ئۆزلىرىدىن تۆل قالسام، ئۇ ماڭا نېمە كۈننى كۆرسىتەر؟ چاچلىرىمدا ئىلەڭگۈچ ئۇچۇپ مېنى زار ـ زار قاقشىتىپ تىرىك ياشىغانغا، ياشلىق ئۆمرۈمدە ئۆزلىرىگە خىزمەت قىلغىنىمغا جاق تويدۇرۇپ، كۆتۈمگە تېپەرمىكىن، ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرارمىكىن دەپ، ئىچىمدىن تىترەپ كېتىمەن، ئەندىشە قىلىمەن...

ئايخېنىم مىشىلداپ، بۇرنىنى تارتىپ ئولتۇرۇپ سۆزلەپ كەتتى. ئۇ ئەزەلدىن ھەمدۇللا ھاجىغا ئەنقەر توغرۇلۇق ھېچنېمە دەپ باقمىغانىدى. بىرەر قېتىممۇ ئەنقەردىن خاپا بولدۇم، خۇش بولدۇم دېگەن گەپلەرنى قىلمىغانىدى. ھاجى ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئۇزاق ئولتۇرۇپ كەتتى، تاماققىمۇ ئىشتىھاسى تارتمىدى. ئۇ ئايخېنىمنىڭ دادلاشلىرىنى، دەرد ـ ھاللىرىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن ئۇنى تاماقتا زورلىدى. گەرچە ئايخېنىمنىڭ ئېيتقانلىرى ناھايىتى تەسىرلىك، كىشىنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغىسىمۇ، بەزى ئەھۋاللارغا نىسبەتەن ھاجى تېخىچە دەرگۇماندا ئىدى. چۈنكى، ئەنقەرنىڭ ئۆز ئانىسى ئۈچۈن ئايخېنىمغا تەتۇر قارىغىنى راست، ئەمما ئۇ ئايخېنىمنىڭ ئېيتقىنىدەك ئۇ دەرىجىدە يامان بالا ئەمەس ئىدى. ئەنقەر ئون يەتتە ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالا ـ ئالمايلا ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ يىراق شەھەرگە ئوقۇشقا كەتتى. بەش ـ ئالتە يىل ئوقۇپ بىلىملىك، يۇقىرى ساپالىق چوپچوڭ يىگىت بولۇپ قايتىپ كەلدى. ئۇ شۇنىڭدىن تارتىپ ھاجىنىڭ ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ بۇگۈنگە قەدەر شىركەتنى باشقۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. مانا شۇ چاغلاردىن تارتىپ ئەنقەرنىڭ ئۆگەي ئانىغا زۇلۇم سېلىشقا ۋاقتى يەتكىنى يوق. ئىشلار شۇنداق تۇرسا، ئەجەبا... ھاجى ئۇدۇل تامغا ـــ ئايخېنىم ئولتۇرغان ئورۇنىنىڭ باش ئۇستىگە ئېسىلغان مەھمۇد كاشغەرىينىڭ ماي بوياق رەسىمىدىن كۆزلىرىنى ئۇزۇپ، خاپىلىق، باتناش ئىپادىسىدە ئولتۇرغان ئايخېنىمغا تىكىلدى :

ـــ ئەجەبا، ئەنقەر سىلىگە قارا چاپلاۋاتقاندىمۇ؟ ئۇخلاپ

چۈشەكەپ كېلىپلا بالا مېنىڭ دېگەندىمۇ؟

ــ ئەلۋەتتە شۇنداق ! ــ دېدى ئايخېنىم قولىدىكى پىيالىنى شىرەگە داققىدە قويۇپ، ــ ئۇ ماڭا قارا چاپلاۋاتىدۇ !

ــ نېمىشقا شۇنداق قىلىغاندۇ؟ ئىشىنىڭ تېگىگە يېتەلمىدىلىمۇ؟

ــ ئۇنىڭ مۇددىئاسى ئېنىق، ئۇ مۇشۇ يول ئارقىلىق سىلىنى ماڭا ئۆچ قىلماقچى، مېنى خان كوچىسىدىن، ئاشۇ كاتتا قورۇ ـ جايىدىن ھەيدەپ چىقارماقچى ! ئۇ ئۆزىدىن باشقا يەنە بىر ئەركەكنىڭ سىلىنىڭ پۈشتىلىرى بولۇپ قېلىشىنى كۆڭلىگە سىغدۇرالمىدى ! ئۇ ئۆزىدىن مىراس، بايلىق تالىشىدىغان ئوغۇل بالىنىڭ كىملىك تەۋەلىكىنى ئۆزگەرتمەكچى !

ھاجى پېشانىسىنى تۈتۈپ ئولتۇرۇپ كەتتى. بىر ھازادىن كېيىن ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك پەس ئاۋازدا دېدى :

ــ ئۇ شۇنداق ئويلىغاندىمۇ؟ مېنىڭ ئوغلۇمنىڭ شۇنداق كۆڭلى قارىمىدۇ؟

ــ بۇ دېگەن شەھەر. ئادەملەر پۇل ئۈچۈن، بايلىق ئۈچۈن ھەر خىياللارنى قىلىدۇ، ھەر كويلاردا بولىدۇ.

ــ ئۇنىڭ ئۇلۇشكۇنكى يىغىسى، ئاھ ئۇرۇشلىرى مېنى ھەيران قالدۇردى، دېسە !

ــ قايلىسام، ئەنقەرجان شۇ كۈنى سىلىنىڭ كېلىشلىرىنى بىلەمدىكەنمۇ، دەيمەن... بۇرۇنمۇ ئەمەس، كېيىنمۇ ئەمەس، ئۆزلىرىنىڭ دەرۋازىدىن كىرىشلىرىگە ئۇلگۈرۈپ ئويۇن چىقاردى. ئاھ ـ پاھ دەپ ھويلىنى بېشىغا كىيدى. شۇڭا، سىلى تەسىرلىنىپ كەتتىلە ئەمەسمۇ، جېنىم ھاجىم !

ئايخېنىم بىرەر ئېغىز گەپتىمۇ ھاجىغا تۇتۇق بەرمىدى. ھەمدۇللا ھاجى بولسا ئەنقەرنىڭ «بالىنىڭ قان تىپىنى، گېنىنى تەكشۈرتمەن» دېگەن گېپىنى ئېسىگە ئېلىپ، شۇ گەپنى چىقاردى. ئايخېنىم بۇ گەپنىمۇ قېتىغا ئالمىدى :

ــ بالىنى تەكشۈرتسەك قان تىپىمۇ، گېنىمۇ ئەنقەرجانغا

ئوخشاش چىقار ھەرقاچان ! قانداق دېسىلىرى، ئەنقەرجان ئاكىسى، بۇ بولسا ئىنىسى... ھەر ئىككىلىسى سىلىنىڭ پۈشتىلىرى ئەمەسما !

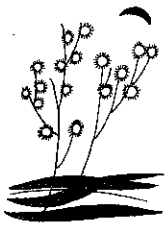
«يائاللا راست شۇنداقمىدۇ، ئەنقەر پۇل ـ ۋەج، مال ـ دۇنيا كويىدا شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتكەندىمۇ؟» ھاجى بىر نۇقتىغا تىكىلگىنىچە ئولتۇرۇپ كەتتى. ئەمدى بۇ ئىشنىڭ سۆزلەشكۈدەك، تالاش ـ تارتىش قىلغۇدەك يېرى قالمىغاندى. رېئال نۇقتىدىن ئېيتقاندىمۇ، يۈزىگە چۈمبەل سالغان، جەمئىيەتتىن ئايرىلغان بىر مەزلۇمنىڭ ئەنقەر گۇمان قىلغاندەك يامان ئىشلارنى قىلىپ كېتەلىشى قانداقمۇ قولىدىن كەلسۇن؟!

ـــ ئەتىيازدىن سىلى تۇيۇقسىز يىقىلىپ، دوختۇرخانىغا كىرىپ يېتىپ قالغاندىن كېيىن، ئۆزلىرىنى دادام دەپ يۈرگەنلەرنىڭمۇ، ئېرىم دەپ يۈرگەنلەرنىڭمۇ نىيىتى ئاشكارا بولدى. ئەنقەرجان بىلەن ھېلىقى ئارزۇلۇق خانىشلىرى خۇددى سىلى ئاغرىپ قالغاندەك ئەمەس، ئەكسىچە ئۆلۈپ قالغاندەك جىددىيلىشىپ، ئاستىرتىن يوشۇرۇن جەڭگە چۈشتى. ھەر ئىككىلىسى سىلىنى بىر ـ بىرىدىن قىزغىنىپ، سىلىگە ياخشىچاق بولۇپ، ئىشتانىبېغىلىرىدىن كۆزىنى ئۈزەلمەي قېلىشتى. سىلىگە خۇشامەت قىلىپ، ئىشتانىبېغىلىرىدىكى ئاشۇ ئاچقۇچلارنى تالاشتى ئەمەسمۇ ! ـــ ئايخېنىم بۇرنىنى تارتىپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى، ـــ دۇنيا ـ دەپىنە دېگەن مانا شۇنداق نەرسە، ھاجىم. ئالدىلىرىدا ئوتتۇز ئىككى چىشىنى چىقىرىپ ئاھ ـ پاھ دېگەنلەر ھامان كەينىلىرىدە پالتا ـ پىچاق كۆتۈرۈشىدۇ. گەپنى ئېچىپ دېسەم، شۇنداق بىر كۈن كېلىپ، ئۆزلىرى پۇت ـ قوللىرىنى ئۇزۇن سۇنۇپ ياتقان كۈنى بۇ ئائىلىدە پۇل ـ بايلىق ۋەسۋەسىسىدىن ئۆلۈم ۋەقەسى چىقىدۇ. ئۇلار ئاق داكا بىلەن سىلىنىڭ ئېكەڭلىرىنى تېڭىپ قويۇپ، بىر ـ بىرىگە پالتا ـ پىچاق كۆتۈرۈشىدۇ، گۆر بىر، ئۆلۈك ئىككى بولىدۇ... ـــ ئايخېنىمنىڭ مىشىلداشلىرى ئۇلغىيىپ ھۇ تارتىپ

يىغلاشقا باشلىدى، — شۇڭا سىلىدىن ئۆتۈندىنىمەن، جېنىم هاجىم، كۆزلىرىڭ ئوچۇق ۋاقتىدا بىزنى يامان كۆندىن قۇتۇلدۇرغان بولسىلا، مەن بىلەن بالىلىرىمنىڭ مۇراسىنى ئايرىپ، قانۇننىڭ گۇۋاهلىقىدىن ئۆتكۈزۈپ قولۇمغا بىر پارچە خەت ئېلىپ بەرگەن بولسىلا، دېگەن ئۆتۈنۈشۈم بار !

هەمدۇللا هاجىنىڭ سۇرىتى تامغا تارتىلغانىدەك قېتىپ قالدى. چىرايى خەسىدەك ئاقىرىپ، جىسمى ئۆرە تۇرسىمۇ ئاللىقاچان جېنى چىقىپ كەتكەنىدەك، پۇشۇلداپ تىنىشلىرىمۇ يوق، كۆز قارىچۇقىنىڭ لىپىلداشلىرىمۇ يوق ئىدى.

— هاجىم، هاجىم ! — ئايخېنىم هاجىمنىڭ تۇرقىغا قاراپ كۆڭلى ئۆرىدىگەنىدەك ئورنىدىن تۇردى. تاماق شىرەسىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ ئۇنىڭ مۇرىسىنى تۈتۈپ سىلكىدى، — هاجىم، هاجىم !

ئون ئالتىنچى باب

72

خانىش ھەيدىگەن قىزىل پىكاپ ئۇزۇنغا سوزۇلغان سايدا ئۇچۇپ باراتتى. يىراقلاردا كۆز جىمىرلاتقان ئالۋۇن، چەكسىز جەزىرە ئىچىدىكى دېڭىزدەك كۆز قاماشتۇرۇپ، غىلتاڭ قاقاس سايدا ھارغان، چارچىغان يولۇچىلارنىڭ دىققەت ـ نەزىرىنى ئۆزىگە تارتاتتى. بىراق، يەتكىلى بولماس، تۇتقىلى بولماس ئالۋان قانچە قوغلىغانسېرى شۇنچە يىراقلىشىپ كېشىنى ئۈمىدسىزلەندۈرەتتى.

خانىشنىڭ قولى ماشىنىنىڭ رولىدا، كۆزى جىمىرلاپ تۇرغان ئالۋۇندا ئىدى. ۋۇجۇدىنى چىرمىۋالغان تەگسىز خىيالىلار ئالۋۇندەك داۋالغۇپ تۇراتتى. ئون نەچچە كۈندىن بۇيان ئۇنىڭ تۇرمۇشىدا، روھىي دۇنياسىدا خېلى زور داۋالغۇش يۈز بەردى. قەبرىغىنىنى تۈيمىغان ھېلىقى پۇلدار خانىشنى تالاق قىلىۋەتكەندىن كېيىن، غېمىدە يوق كونا خوتۇنلىرى بىلەن بولۇپ كەتتى. ھەتتا ھەمىشە تاقما ـ تۇقما سۆزلەپ يۈرىدىغان يادىكار خېنىمغىمۇ ھىجىيىپ يۈرگەندەك قىلىدۇ، قەبرىغىنىنى تۈيمىغان ! تالاق قىلىنغاندىن كېيىن ھۇجرىسىدىن يامانلاپ، يانىدىكى ئۆيگە كۆچۇپ چىققان خانىش گويا ئۇنىڭ ئېسىدىن چىققاندەكلا... خانىش ئەزەلدىن ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئەركە خوتۇنى بولۇپ، قىلىمەن دېگىنىنى قىلغان، ئائىلىنى ئۆزىنىڭ خاھىشى بويىچە چۆرگۈلىتىپ كەلگەنىدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئىچى تىتىلداپ، يۈرىكى بەكمۇ سىقىلدى. ئۇنىڭ ھۇجرىسىدا نە مۇنچا،

نه تېلېۋىزور، نه پەرداز ئۇستىلى دېگەندەك زۆرۈر لازىمەتلىكلەر يوق ئىدى. ھاجەتكە چىقىش، يۇيۇنۇش ئۈچۈن بىنانىڭ بىرىنچى قەۋىتىدىكى ئوپچە تازلىق ئۆيىگە چۈشۈشكە توغرا كېلەتتى. ئۇ بىر قېتىم كېچىدە ھاجەتكە چىقىپ، كارىدوردىكى غۇۋا چىراغ نۇرىدا ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغان جىننى كۆرۈپ، قورقۇپ چىرقىراپ تاشلىدى ھەم چارلاشقان چاچلار، تورلاشقان قورۇقلار ئارىسىدا ھۇۋاقۇشتەك قاراپ تۇرغان يادىكار خېنىمنى تونۇپ، ئۆملەپ قېچىپ دېگۈدەك ياتقان ئۆيىگە كىرىۋالدى. شۇ ئىشتىن كېيىن ئۇ ئاخشاملىرى مۇساپىرنىڭ ياتقىدەك ئاشۇ قولايسىز ئۆيگە ھەممىدىن بۇرۇن كىرىۋالىدىغان، كېچىچە قارا بېسىپ تۇرۇك ئۇخلىيالمايدىغان، ھاجىتى قىستاپ قالسا، تۆگۈلۈپ ـ تولغىنىپ دېگەندەك تاڭ ئېتىشنى كۈتىدىغان بولدى. ھاجى گويا بۇ ئائىلىدە خانىش ئىسىملىك بىر ئايالنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئۇنتۇپ قالغاندى، بەخىرامان ئويناپ ـ كۈلۈپ يۈرەتتى. ئۇ ھازىر ئاشۇ خوتۇنلىرى بىلەن، بالىلىرى بىلەن بولۇپ كەتكەنىدى.

بۇ كۈنلەردە ئەنقەر دادىسىغا تېخىمۇ يېقىنلىشىۋالغانىدى. ئۇ قايسى چاغدا دادىسىغا تىل سېلىپ يانغانلىقىنى، ئايخېنىم بىلەن بالا تالىشىپ سەتلەشكەنلىرىنى شەرەپ دەپ قالدىمۇ قانداق، ئەمدىلىكتە يەنە دادىسىنىڭ پوكىنىدىن چىقماس بولۇۋالغانىدى. ئەنقەر شىركەتنىڭ بېشىدىن ـ ئاخىرىغىچە، تېشىدىن ـ ئىچىگىچە ھەممىسىنى قولىغا ئېلىپ، تەرتىپكە سېلىش ـــ تۈزەش دولقۇنى پەيدا قىلغان، خانىش مەسئۇل بولغان تارماق، تۈرلەرنى قاتتىق تەكشۈرۈپ كونترول قىلغانىدى. ئەمدىلىكتە خانىش بىلەن ھاجىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر پارچە قىزىل تاشلىق توي خېتىدىن باشقا ھېچقانداق مۇناسىۋەت قالمىغانىدى. خانىش تالاق قىلىنىپ ئۇچىنچى كۈنى ئاشۇ توي خېتىنى كۆتۈرۈپ شەھەرلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىگە باردى. ئۇ تالاق قىلىنغاندىن كېيىن، بۇ توي خېتىنىڭ زادى قايسى دەرىجىدە

كۇچكە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلىپ باقماقچىدى.

ـــ ساختا توي خېتى؟ ! ـــ دېدى ئۇ يەردە ئىش بېجىرىۋاتقان خەنزۇ كاتىپ كۆزئەينەك ئاستىدىكى كۆزلىرىنى چىملىدىتىپ، ـــ بۇنى سىزگە كىم بېجىرىپ بەرگەن؟

ـــ نېمە؟ ! ـــ خانىش توك سوقۇۋاتكەندەك چۆچۈپ تىترەپ كەتتى. نېرىقى ئۇستەلدە ئىشلەۋاتقان، ئىش بېجىرىۋاتقانلارنىڭ دىققەت ـ ئېتىبارى ئۆزىگە چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپ، تېزدىن ئۆزىنى ئوڭشاپ، كاتىپنىڭ قولىدىكى ساختا توي خېتىنى ئېلىپلا ئىشخانىدىن بۇرىلىپ چىقىۋالدى... خانىش پەشتاقلاردىن قانداق چۈشتى، خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىدىن قانداق چىقتى، ماشىنىسىنىڭ يېنىغا قانداق كەلدى، بۇنى بىلمىدى. ئۆزىنى ماشىنا ئىچىگە ئاتتى. كۆزلىرىدىن يامغۇردەك تۆكۈلۈۋاتقان ياش تامچىلىرى ئارىسىدىن مىجىلانغان قىپقىزىل توي خېتىگە قارىدى، راست، ئۇنىڭ قولىدا نە بىر تىزىملاش نومۇرى بولمىغان، نە بىر تامغىسى ئېنىق بولمىغان بىر پارچە كونا قەغەز پۈرلىشىپ تۇراتتى !

خانىش ماشىنىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇپ ھۇ تارتىپ يىغلاپ كەتتى. قانداق يالغان دۇنيا بۇ؟! قانداق رەزىل دۇنيا بۇ ـ ھە؟! ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەن، يەنە كېلىپ قانۇن ئوقۇغان بىر قىز نەچچە يىلدىن بۇيان بىر چالا ساۋات ئەرنىڭ ئالدىدا ئالدىنىپ يۇرۇپتۇ ! مانا، توي خېتى بېجىرىپ كەلدىم، ئىشىمىز پۈتتى دەپ، مۇشۇ بىر پارچە قىزىل قەغەزنى كۆرسەتسە، خانىش بەكرەكمۇ قاراپ باقماپتۇ، شۇنچە يىلدىن بېرى ئۇ ئادەم بىلەن قانۇنلۇق ئەر ـ خوتۇن بولدۇم دەپ بۇ نەرسىنى مۇھىم ھۆججەت ـ ئىسپاتلىرى قاتارىدا ساقلاپ يۇرۇپتۇ !

كىشىلەر «جەمئىيەت مەكتىپىدە ئوقۇغانلار ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغانلارنى ئوقۇتمدۇ»، دېيىشىدىكەن. بۇ يەكۈننى قايسى ئاقىل چىقارغان بولغىيدى؟ راست، ئوقۇغانلار بىرەر ئىشقا دۇچ كەلگەندە ئۇ ئىشنى سىياسەت، قانۇن، ئەخلاق پىرىنسىپلىرىغا

سىلىپ، شۇ ئىشنىڭ ئالدى ـ كەينىنى، سەۋەب، نەتىجە مۇناسىۋىتىنى، ئاقىۋىتىنى دەڭسەپ كۆرۈپ ئاندىن بىر تەرەپ قىلىدىكەن. ئوقۇمىغانلارچۇ؟ ئوقۇمىغانلار ئىش قىلغاندا قانداق ئوڭ كەلسە، شۇنداق بىر تەرەپ قىلىدىكەن. ئىشنىڭ قانۇن، پىرىنسىپ ئاساسى، ئاقىۋىتى بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايدىكەن. قىلغان ئىشى ئوڭغا تارتسا، پېشانەم ئوڭ ئىكەن، ئىشى ئەپلەشمىسە، پېشانەم تەتۇر ئىكەن، دەپ خۇلاسە چىقىرىپ، ئىشنى تۇگىتىدىكەن. جەمئىيەت مەكتىپىدە ئوقۇپ چوڭ بولغانلار يەنە ھېيلىگەر، قۇۋ، قارام كېلىدىكەن. ئۆزىنىڭ ئىرادىسى بويىچە ئىش كۆرىۋېرىدىكەن. باشقىلارنىڭ نېمە بولۇشى بىلەن كارى بولمايدىكەن...

خانىش ئەمدى ھەمدۇللا ھاجى بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇلارنىڭ نىكاھى ئوقۇلۇپ بىر ئۆيگە كىرگىنىگە بەش ـ ئالتە يىل بولغان بولسىمۇ، پەرزەنت يۈزى كۆرمىگەنىدى. خانىشنىڭ قورساق كۆتۈرۈش، بالا تۇغۇش، بالا بېقىشنى تەس كۆرگەنلىكى، تۇنجى ھامىلىنى ئالدۇرۇۋەتكەنلىكى، تۇغۇتقا تەدبىر قوللانغانلىقى، كېيىن تۇغۇشنى ئىختىيار قىلغاندا قورساق كۆتۈرمىگەنلىكى بۇنىڭ سەۋەبى ئىدى. ئېھتىمال ئۇ قورساق كۆتۈرگەن بولسا، تۇغۇت كۆرسەتكۈچى ئېلىش ئۈچۈن پىلانلىق تۇغۇت تارماقلىرىغا نوپۇس، توي خېتىنى ئېلىپ بارغان بولسا، بۇ ساختا توي خېتى خېلى بۇرۇنلا ئاشكارا بولار ئىكەن. ئالتە يىل دېگەن ئاتمىش كۈن ياكى ئالتە ئاي ئەمەس، شۇنچە يىل داۋامىدا خانىشقا نىسبەتەن بۇ قىزىل قەغەزنى بىرەر قېتىممۇ قولىغا ئېلىپ قاراپ بېقىش ياكى ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا كۆرسىتىش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلمىغاچقا، ئۇنىڭ ساختىلىقى ئاشكارا بولمىغان، يوشۇرۇنۇپ تۇرىۋەرگەن... خانىشنى ئويغا سالمىغىنى ھاجىنىڭ باشقا خوتۇنلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئىدى. ئۇنىڭ زادى قايسى خوتۇنى بىلەن قانۇنلۇق ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتى باردۇ؟ يادىكار خېنىم

بىلەنمۇ؟ ئايخىنىم بىلەنمۇ؟ ياكى ئۆلۈپ كەتكەن، تالاق قىلىۋەتكەن باشقا خوتۇنلىرى بىلەنمۇ؟ بۇ ئىشلار ھازىرچە بىر سىر ئىدى.

ھاجىنىڭ تالاق سۆزىدىن كېيىن توي خىتىنىڭ ساختا بولۇپ چىقىشى خانىشقا ئۇستى ـ ئۈستىلەپ زەربە بولدى. ئۇ نىكاھ تۇرمۇشىدا چاك ـ چېكىدىن مەغلۇپ بولدى. خانىش شۇنچە يىلدىن بېرى ئۆز ئاغزىغا قارىتىپ كەلگەن ئاشۇ شەھۋەتخور بوۋايغا ئۇزۇل ـ كېسىل يېڭىلدى. ئەمدى سوتقا ئەرز سۇنسىمۇ ئۆزىگە پايدىلىق ھۆكۈمگە ئېرىشەلمىگە كۆزى يەتمىدى. خانىشنىڭ مۇزلىغان ئالىقانلىرىدا مىجىلىپ تۇرغان بۇ ساختا توي خىتى ئاخىرقى ھېسابتا ئۇنى بىلىپ تۇرۇپ ئايالى بار ئادەمگە تېگىۋالغان، خەقنىڭ پۇل ـ بايلىقىنى كۆزلىگەن دېگەن ئىللەتكە دۇچار قىلىشى مۇمكىن ئىدى. شۇڭا، ئۇ سوتقا ئەرز سۇنۇشتىنمۇ، بۇ ھەقتە بىراۋغا ئېغىز ئېچىشتىنمۇ يالتايدى. پەرىشانلىق، گاڭگىراش ئىلكىدە تەستە كۈن ئۆتكۈزدى. بۇ كۈنلەردە ئۇنى ۋاي دەيدىغان، ئەتىۋارىنى قىلىدىغان ھاجى ئۇنىڭغا بىراقلا كەينىنى قىلغاندىن كېيىن، بۇ چۈۋالچاق ئائىلىدىكى ھەممە كۆزلەر ئۇنىڭغا سىڭار يان قاراشقا، كۆزگە ئىلماسلىققا يۈزلەندى. خانىش ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىغا، ھاجىنىڭ مەككارلىقىغا، قۇۋلۇقىغا، ئۆزىنى بىچارە ھالغا چۈشۈرۈپ قويغانلىقىغا، ئۇ ئادەمگە يېڭىلگەنلىكىگە تەن بەردى.

ماشىنا ئاستىلىدى. باش ـ ئاخىرىغا كۆز يەتمەس سايدا مەنزىلسىز توختىدى. خانىش ماشىنىدىن چۈشۈپ قاشتاش رامكىلىق رەڭلىك كۆزئەينەكى ئىچىدىن ئەتراپقا نەزەر تاشلىدى. ئەتراپ قاقاس ساي بولۇپ، يولدىن پات ـ پات ئۆتۈشۈپ تۇرغان ماشىنىلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بۇ يەردە گويا ھاياتلىق مەۋجۇت ئەمەستەك ئادەمنى سۈر باساتتى. خانىش يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇرغان قوڭۇر چاچلىرىنى يەلپۈۋاتقان ئىسسىق شامالدا ئىككىلىنىش، ئارىسالدىلىق ئىچىدە ساينىڭ كۆز يەتكۈسىز چەت ـ

چېتىگە بىر ھازا قاراپ تۇردى. ساينىڭ شىمالىي تەرىپى ئۆزىنى بەختسىز قىلغان شەھەرگە، جەنۇب تەرىپى ناھىيەگە تۇتىشاتتى. ئۇ بۇگۈن ئاشۇ شەپقەتسىز شەھەردىن چىقىپ نەچچە يۈز كىلومېتىرلىق ساينى كېسىپ ئۆتۈپ ناھىيەگە ماڭغانىدى. ئۇ كۆرۈشمىگىلى ئۇزاق يىل بولغان، تاشلىشىپ كەتكەن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ، ياتلىشىپ كەتكەن ئۆگەي دادىسىنىڭ ئالدىغا ماڭغانىدى. ئۇ شۇ ماڭغانچە بېرىپ ئانىسىنىڭ قەبرىسىنى باغاشلاپ قانغۇچە يىغلۇۋالماقچى، جېدەل ـ ماجىرا دېسە ئالتە يەردىن بەل باغلاپ قوپىدىغان ئۆگەي دادىسىغا ھال ئېيتماقچى...

شۇنداق، خانىش يىغلىماقچى، ھال تۆكمەكچى... ئۇنىڭ ئەمدى بۇ رەھىمسىز دۇنيادا ئاشۇ كىشىلەردىن باشقا يېقىنى يوق. ھالبۇكى، خانىش ئۆزىنى مەغلۇبىيەت كۇچىسىدا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بىلەن ئۇچراشقان ھالدا كۆرگەنىدە، ئۆز ـ ئۆزىدىن چۆچۈگەندەك بولدى. كۆزئەينەكنى قولىغا ئېلىپ ئۆزىنىڭ تەشۋىشلىك كۆزلىرىنى كۆرمەكچى بولغاندەك، نەچچە ئون دەقىقە جىمجىت تۇرغاندىن كېيىن ئەينەكنى يەنە تاقۇالدى. شۇ ئارىدا ئۇچقاندەك كېلىۋاتقان قارا رەڭلىك ماشىنىدىكى قارا كۆزئەينەك تاقۇالغان بىر ئەر ماشىنىنىڭ ئەينەكىدىن بېشىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا بويىنىنى سوزۇپ كۈچلۈك بىر ئىسقىرتىۋەتكەندىن كېيىن ئۆتۈپ كەتتى. خانىش ئاچچىق بىلەن ھېلىقى ماشىنىنىڭ كەينىدىن قاراپ قويدى... شۇ تۇرقىدا ئۇنىڭ ئايالىلىق قەلبىگە يوشۇرۇنغان ئالەمچە ئۆي ـ پىكىرلەر، زىددىيەت، ئىككىلىنىش تۈيغۇسىنى ئىپادىلەپ بەرمەك قىيىن ئىدى.

ـــ ياق، ياق ! ـــ خانىش توساتتىن ئۆز ـ ئۆزىگە قاتتىق توۋلاپ كەتتى، ـــ مەن بۇنداق ئاسانلا بىر قاشقا چىقىپ قالسام، بۇنداق ئاسانلا يېڭىلسەم بولمايدۇ. مەن تېخى ئۆلمىدىمغۇ ! مېنىڭ ئەقلىم، مېنىڭ پۈت ـ قولۇم تېخى ساقلۇ ! مېنىڭ ئۆيناپ تۇرىدىغان قاش ـ كۆزلىرىم، ئاشۇ شەھۋەتخورنى مەھلىيا قىلغان گۈزەل رۇخسارىم، ئالتۇن تەنلىرىم تېخى ئامانغۇ ! ـــ ئۇ

بىردىنلا روھلۇق قەدەملەر بىلەن تاقىلداپ مېڭىپ ماشىنىنىڭ يېنىغا كەلدى. لەۋلىرىنى ئېچىپ كۈلۈمسىرىگىنىچە رولغا ئولتۇردى. ئوتى ئۆچۈرۈلمىگەن ماشىنىنى چاقماق تېزلىكىدە بۇراپ، بايا كەلگەن يولى بىلەن كەينىگە ياندى.

ماشىنا بۇرىلىۋاتقاندا يەنە ئۇنىڭ قاقاھلاپ كۈلگەن ئاۋازى ئاڭلانغاندەك قىلدى... ساي يولىدا شەھەر تامان ئۇچقان ماشىنا بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى. باش ـ ئاخىرى كۆرۈنمەس كۆز يەتكۈسىز سايدا ھايالسىز پەيدا بولغان قۇيۇنىنىڭ ھۆۋلىداشلىرىمۇ ياكى ئايال كىشىنىڭ كۈلگەن ئاۋازىمۇ ئىشقىلىپ، بىر خىل ئاۋاز ئەكسلىنەتتى...

73

خان كوچىسىدىكى كونا ئۆيلەرنىڭ چېقىلىپ ئۆزگەرتىلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى مىش ـ مىش خەۋەر ئاخىر راست بولۇپ چىقتى. شەھەر قۇرۇلۇش مەمۇرىيىتى، ئاھالىلەر كومىتېتى، مەھەللە كومىتېتى ئەمدىلىكتە رەسمىي ئۇقتۇرۇش چۈشۈرۈپ كۆچۈرۈش، چېقىش خىزمىتىنى باشلىۋەتتى. غايەت زور دەرەخ يىلتىزىدەك بىر ـ بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن قەدىمىي كوچىلار بىردىنلا شاۋقۇن ـ سۈرەنگە تولدى. جىددىيچىلىك، ئالاقزەدىلىك ئىچىدە كوچىغا چىقىۋېلىشقان كىشىلەر كۆنكى بۇزۇلغان ھەربىدەك ئۆيىنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولاتتى. ئەلۋەتتە، ھۆكۈمەتنىڭ كۆچۈرۈش، ئورۇنلاشتۇرۇش سىياسىتى ياخشى ئىدى. يېڭىشەھەر رايونىدىكى يېڭى ئولتۇراق رايونلىرىدا ئالدىن سېلىنغان قەۋەت ـ قەۋەت بىنا ئۆيلەر ئۇلار ئۈچۈن قۇچاق ئېچىپ تۇراتتى. بىراق، كونا ئۆيىنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولۇپ يۈرگەن بۇ كىشىلەر كۆز ئالدىدىكى رېئاللىقنى ئاسانلىقچە قوبۇل قىلالمايتتى. كونا ئۆيگە، كونا كوچىسىغا قىيالمايتتى. بۇ كىشىلەر ئانىسىنىڭ باغرىدىن زېمىنغا

چۈشكەندە مۇشۇ ئۆيگە، مۇشۇ زېمىنغا دەسسىگەن، مۇشۇ ئەگرى ـ بۇگرى كوچىلار، مۇشۇ ئوتۇغۇل ـ دوڭغۇل كوچىلار ئارقىلىق ھاياتلىق دۇنياسىغا قەدەم قويغان، شۇڭا ئۇلار ناھايىتى ئىشەنچ بىلەن ئاشۇ كونا ئۆيلەرنى مېنىڭ ئۆيۈم، مېنىڭ زېمىنىم دەيتتى. ئاشۇ تار، ئەگرى ـ بۇگرى كوچىلارنى بىزنىڭ كوچا، بىزنىڭ مەھەللە، دەيتتى. ئاشۇ كونا، قاراڭغۇ، زەي ئۆيلەرگە ئالماشتۇرىدىغان بىنا ئۆيلەر كۆرسىتىپ بېرىلگەندە، ھاۋايى مۇئەللەقتە تۇرغان قەپەسنى ئۆيۈم، زېمىنىم دېگىلى بولامدۇ؟ بىزنىڭ كىندىكىمىز ئاشۇ كونا ئۆيلەردىن، قەدىمىي زېمىنىمىزدىن ئاجراپ كەتمىسە بولاتتى... دېيىشىپ ئىلتىجا قىلاتتى، كۆز يېشى قىلاتتى... شۇنداق ئەمەسمۇ، كونا كوچىلىرى، كونىلىقلىرى بولمىغان شەھەر قانداقمۇ شەھەر بولسۇن؟!

ئايخېنىم بىر ئاي ئىچىدە كۆچۈپ بولۇش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئالاقزەدىلىك ئىچىدە نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالدى. ھېلى ئۇيان، ھېلى بۇيان يۈگۈرۈپ بېقىپ، ئاخىر ھەمدۇللا ھاجىنىڭ يان تېلېفون نومۇرىنى باستى. بىراق، تېلېفون تۇرۇپكىسىدىن نەچچە ئېغىز خەنزۇچە، ئىنگلىزچە گەپلەر ئاڭلىنىپ، ھاجىدىن سادا كەلمىدى. تېلېفون قايتا بېرىلگەندىمۇ، ئەتىسى بېرىلگەندىمۇ، ئۆگۈنى بېرىلگەندىمۇ، كۈندۈزى بېرىلگەندىمۇ، ئاخشىمى بېرىلگەندىمۇ يەنە شۇ چۈشىنىكسىز گەپلەر تەكرارلىنىپ، زادىلا تېلېفون ئۇلانمىدى. بىر كۈن ئۆتتى، ئۈچ كۈن ئۆتتى، ھەپتە ئۆتتى. ئون كۈن ئۆتتى. بىراق، ھاجىدىن خەۋەر يوق. جاھانىنىڭ ئىشلىرى مانا مۇشۇنچىلىك، خان ئوردىسىدەك ياسىداق ئۆيلەر، چار باغدەك گۈل ـ گىياھلىق، ھاۋالىق ھويلا خارابلىككە ئايلىنىش ئالدىدا تۇراتتى. ئايخېنىم مىشىلداپ يىغلىغىنىچە، ۋالۋاشچىلىق ئىچىدە ئىشلەۋاتقان مەمۇرلارنى ئىزدەپ تېپىپ، كۆز ياشلىرىنى يامغۇر قىلىپ تۆكتى.

— هاجى ھەمدۇللا باينىڭ ئايالىمۇ، ئۆزلىرى؟ — دەپ سورىدى كۆچۈرۈش، چېقىش مەمۇرىيىتىدىكى ئەنقەر قۇراملىق بىرەيلەن كومپيۇتېردىكى سانلىق ئۇچۇرلارنى تەكشۈرگەچ، — سەل توختىسىلا، ھە، سلىنىڭ ئۆيىنىڭ قانداق بىر تەرەپ قىلىنغانلىقىنى، ئاندىن كېيىن قانداق قىلسىلا بولىدىغانلىقىنى دەپ بېرەي... — كادىر كومپيۇتېر ئېكرانىدىكى كونا تاملىقتىكى چۈمۈلىدەك مىڭ - مىڭ سان - سېپىرلارنى بىردەم ئۆرۈپ - چۆرۈگەندىن كېيىن، ئېكرانغا قادالغان دىققىتىنى ئايخېنىمغا ئاغدۇردى، — مانا قارىسىلا، سلىنىڭ باي ئەرلىرى ئۆيىنىڭ چېقىلغىنى ھەم زېمىن ھەققى ئۈچۈن بىراقلا تولۇقلىما ئالىدىغانغا تىزىملىتىپتۇ.

— ئۇنداقتا، بىز قەيەردە ئولتۇرىدىكەنمىز؟

— ئەرزان ئىجارىلىك ئۆيگە ئىلتىماس قىپتىغۇ.

ئايخېنىم كادىرنىڭ ئاغزىغا قاراپ بىردەم تۇرۇپ قالدى ھەم تۇرىۋېرىشىنىڭ ئەھمىيىتى يوقلۇقىنى ئويلاپ، كەينىگە ياندى. كۆزلىرىدە بولسا ھامان ياش ئەگىيتتى.

خۇدانىڭ بىر كۈنى شۇنداق ئۆتۈپ كەتتى. ئارامسىزلىقتىن بېشى ئايلانغان ئايخېنىم ئەتىسى ئۆي تەقسىمات گۇرۇپپىسىدىكىلەرگە ئەگىشىپ ئەرزان ئىجارىلىك ئولتۇراق ئۆي رايونىغا باردى. ئالتىنچى قەۋەتتىكى ئىككى ئېغىزلىق تار ئۆينى كۆرۈپ، پەشتاقلاردىن چىقىقاندىكى ھاسىراشلىرى ئەۋجىگە چىقتى، ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلغانىدەك بولدى... ھاۋايى مۇئەللەقتىكى بۇ تار كاتەكنىڭ ئىچىدە تامغا يۆلىنىپ بىر ھازا تۇرغاندىن كېيىن، خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەرنىڭ قولىدىكى ئاچقۇچقىمۇ قارىماستىن، خارابلىككە ئايلىنىۋاتقان خان كوچىسىغا قايتىپ كەلدى. ئايخېنىم تېڭىرقاش، نارازىلىق، بىسەرەمجانلىق ئىلكىدە تەلەي سىناش بىلەن بىللە ھاجىنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلدى. ھاجى شىركەتنىڭ ئىچكىرىگە يۆتكەيدىغان تېرە، ئۇچەي مەھسۇلاتلىرىغا ئالدىن بازار

ئۇقۇشۇش، سودا ـ سایاھەت ئىشلىرى بىلەن ئىچكىرىگە كەتكەن بولۇپ چىقتى.

كۇنلەر تەشۋىش، ئىزتىراپ ئىچىدە ئۆتمەكتە ئىدى. دەسلىپىدە بىر باشتىن، بىر ئاياغدىن دېگەندەك ئاندا ـ ساندا كۆچۈۋاتقان كىشىلەر مانا ئەمدى رەت ـ رېتى بىلەن، توپ ـ توپى بىلەن كۆچۈشۈۋاتاتتى. ئايخېنىم بولسا ئالتىنچى قەۋەتتىكى ئاشۇ ھەم ئېگىز ھەم تار ئۆيگە قانداق كۆچۈپ بېرىشىنى، كۆچمىسە بالىلارنى، خىزمەتكارىنى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇشنى بىلمەيتتى. بولۇپمۇ بۇ ئۆيدىكى قاتمۇقات گىلەم، قەدىمىي پاسوندىكى ئۆي سەرەمجانلىرىنى قانداقراق ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئازراقمۇ تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر ئايخېنىمنى كۆچۈشكە ھەيدەپ ئالدىراتتى. دەسلەپكى ياخشى گەپلەر يامان گەپكە، غەمخورلۇقلار تەھدىتكە ئالماشتى. ئۆينىڭ سۈيى، توكى، گازى توختىتىدىغانلىقى، ھەتتا ماڭىدىغان يولنىڭمۇ بۇزۇۋېتىلىدىغانلىقىدىن بېشارەتلەر بېرىلدى.

ـــ ماڭا يەنە ئىككى ـ ئۈچ كۈن ۋاقىت بېرىشكەن بولسىلا، ـــ دېدى ئايخېنىم يەنە يىغلاپ، ـــ بالىلىرىمنىڭ دادىسىنىڭ ئاغزىدىن بىر ئېغىز گەپ ئاڭلىۋالسام...

ـــ ھاجىمنىڭ مۇددىئاسى ئېنىق تۇرمامدۇ، ـــ دېدى خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر، ـــ شۇڭا ئۇ ئادەم ئەرزان ئىجارىلىك ئۆيگە ئىلتىماس قىلغان.

ـــ مەن ھاجىمنىڭ ئۆز ئاغزىدىن گەپ ئاڭلىۋالاي دەيمەن، ئۇ ئادەم ئۆز ئاغزى بىلەن مېنى قەبرىستانلىققا كۆچ دېسىمۇ، مەن رازى.

خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر كەينىگە ياندى. يۇم ـ يۇم ياش تۆكۈۋاتقان بىر مەزلۇمنى ھەر ھالدا كۆچمىدىكى دەپ ھويلىدىن قوغلاپ چىقارغىلى بولمايدۇ ـ دە!

ئايخېنىم كۆڭلىدە: «مۇشۇنداق قىلىپ يەنە بىر ـ ئىككى

هەپتىنى ئۆتكۈزسەم، ھاجىم كەلسە...» دەپ ئويلىدى. بىراق، ھاجىم كەلمىدى، ئۇنىڭ قوش قاناتلىق دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا ئوتتۇرا تىپتىكى بىر يۈك ماشىنىسى بىلەن ئالاھىدە تەشكىللەنگەن كۆچۈرۈش ئەترىتى كەلدى. ئۇلار نېمانچە چاققان، ماشىنىغا ئاۋۇال ساندۇق ـ ئىشكاپلار، تېلېۋىزور، ئوچاقلار، ئاخىرىدا گىلەم، شىرداقلار، يوتقان ـ كۆرپىلەر، ئۇششاق تۈرمۈش لازىمەتلىكلىرى بېسىلدى. ئۇلار مۈشۈ بويىچە ئىككى يول ماڭسىلا پۈتۈن ئۆيلەر، ھويلا ـ ئارانىنى قۇرۇقداپ بولغىلى بولىدىكەن.

ئايخېنىم ئالتۇنەم بىلەن بالىلارنى ھويلىدا قالدۇرۇپ، ئۆزى ماشىنىنىڭ كابىنكىسىغا چىقتى. بۇ چاغدا كۆچۈرۈش ئەترىتى ماشىنىغا بايراقلارنى قاداپ، قاياقتىندۇر يېتىپ كەلگەن ئىككى ناغرا ـ سۇنايچىنى كوزۇپتىكى يۈكنىڭ ئۈستىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ ئولگۇردى.

ماشىنا ناغرا ـ سۇناي ساداسى ئىچىدە بايراقلىرىنى لەپىلدىتىپ، خان كوچىسىدىن چىقىپ كەلدى. ئايخېنىمنىڭ كۆز ياشلىرى تېخىمۇ ئۇلغايدى ھەم يېنىدىكى شوپۇردىن سورىدى:

— شوپۇر ئۇستام، نېمە قىلغىنىڭلار بۇ؟ ئۆيىنىڭ ئىگىسى يىغلاۋاتسا سىلەر ناغرا ـ سۇناي چالساڭلار...

— ياخشى سىياسەتنى، ياخشى تۈرمۇشنى مەدھىيەلەۋاتىمىز، خېنىم ئاچا. ئۇلار خۇشاللىقتىن يىغلاۋاتىدۇ ـ دە ! ئاخشاملىرى تېلېۋىزور كۆرۈۋاتقانلا، كەچلىك خەۋەردىمۇ بىنا ئۆيلەرگە كۆچۈرۈلۈۋاتقان نۇرغۇن ئادەمنىڭ خۇشاللىقتىن يىغلىشىۋاتقانلىقى خەۋەر قىلىنىۋاتىدىغۇ !

ئايخېنىم ئاغزىنى تۇتۇپ قالدى. شوپۇرنىڭ دېگىنىدەك، كەچلىك خەۋەردە نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ خۇشاللىقتىن يىغلاپ كەتكەنلىكى سۆزلەنگەنىدى.

ماشىنا نەچچە ئون مۇخبىرلارنىڭ قورشاۋىدىن ئۆتۈپ چوڭ

كوچىغا چىقتى. دوقمۇشلاردىن بۇرىلىپ يېڭى ئولتۇراق رايونغا قاراپ ئىلگىرىلىدى. شۇ يوسۇندا ئون - ئون بەش مىنۇت ماڭغاندىن كېيىن ئايخېنىمنىڭ بوغۇق ئاۋازى ئاڭلاندى:

— شوپۇر ئۇستام، ماشىنىنى ئوڭغا بۇرىسىلا!

— نېمىشقا؟ — شوپۇر ماشىنىنى ئاستىلىتىپ سوئال نەزىرىدە ئايخېنىمغا قارىدى. ئايخېنىم يول بويىدىكى گۈل - گىياھلار ئارىسىدا ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغان قورۇنى كۆرسەتتى.

— ئەنە ئاۋۇ باغ - ئارامليق هويلىغا!

— بىزنىڭ باشلىق ئۇنداق دېمىگەنغۇ! — شوپۇر ماشىنىنى ئاستىلىتىپ ئايخېنىمغا قارىدى، — ئەرزان ئىجارىلىك ئولتۇراق ئۆي رايونىغا دېگەن.

— بالىلىرىمنىڭ دادىسى مۇشۇ يەردە تۇرىدۇ، مەن بىر قىسىم ئۆي جابدۇقلىرى، گىلەملەرنى بۇ ئۆيدە قالدۇرۇپ قويمىسام، ئۇ بىنادىكى كاتەكتەك ئۆيگە پاتمايدۇ.

— قانداق گەپ بولۇپ كەتتى، بۇ؟ — شوپۇر ماشىنىدىن چۈشۈپ كوزۇپتىكىلەرگە بىر نېمىلەرنى دېدى، كوزۇپتىكىلەر بىركىملەرگە يانفوندا گەپ قىلىپ قارشى تەرەپ بىلەن بىر پىكىرگە كەلگەندەك قىلدى. شوپۇر ماشىنىنى ئوڭغا بۇراپ، ئاشۇ كاتتا قورۇنىڭ ئالدىدا توختىدى. كوزۇپتىكىلەر ئۆي جابدۇقلىرىنى چۈشۈرۈشكە باشلىدى.

ئايخېنىم ماشىنىنىڭ يېنىدا قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە بايقى يىغىدىن ئەسەر يوق، چىرايىنى قەتئىيلىك ئالامەتلىرى ئىگىلىگەنىدى. ئويلىمىغانلا ئىش، ئەرزان ئىجارىلىك ئولتۇراق ئۆي رايونىغا ماڭغان ئايخېنىم بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا توساتتىن قارارىنى ئۆزگەرتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تۇرغان بۇ كاتتا باغ - ئارام ھەمدۇللا ھاجىنىڭ — ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭ دادىسىنىڭ يېڭى جەننىتى ئىدى!

ئەۋۋەلنىڭ ئەۋۋىلىدە خان كوچىسىدىكى خانىنىڭ ھەرىمىدە ھۆسن - جامالى كامالەتكە يەتكەن ناھايىتى گۈزەل بىر كىچىك خانىشى بولغانىمىش. كىچىك خانىش خانىنى ئۇنىڭ باشقا خانىش - توقاللىرىدىن قىزغىنىپ تولا جەڭگى - جېدەل قىلىپ، خانىنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتىپ قويغانىمىش. ۋاھالەنكى، خان ھامان ياش، گۈزەل كىچىك خانىشىنىڭ ھۆسنىدىن مېھرىنى ئۈزەلمەي، ئۇنىڭغا تەسلىم بولغانىمىش...

پەردازخانىدىن ئەمدىلا چىققان خانىش قىزلىق چاغلىرىغا قايتىپ قالغاندەك مەمنۇن بولدى. ماشىنىنىڭ ئىچىدىكى كىچىك ئاسما ئەينەككە يەنە بىر قېتىم قاراپ بېقىپ، ھەم يۈمران، ھەم سىلىقلىشىپ قالغان يۈز تېرىسىگە رازىمەنلىك بىلەن كۈلۈمسىرىدى. ئۇ ئويلايتتى، پەقەت مۇشۇنداق يۈمران، سۈزۈك، پارقىراق تېرە بولغاندىلا ھېلىقى قېرى شەھۋەتخورنى مەھلىيا قىلغىلى بولاتتى

خانىش ھېلىقى كۈنى تەڭ يولدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ياشاش مىزانىنى يەنە بىر قېتىم ئۆزگەرتتى. توي خېتىنىڭ ساختا ئىكەنلىكىنى قەتئىي ئاشكارا قىلماسلىق، ئۆزىنىڭ تالاق قىلىنغانلىقىنى كىشىگە تىنماسلىق، ۋاپاسىز ئەر ئۈچۈن كۆز يېشىنى زايە قىلماسلىق، رەھىمسىز شىرغا قايتا يېقىنلىشىش، ئۇنىڭ ساغرىسىنى سىلاپ تۇرۇپ ئاۋۋال دۇمبىسىگە، ئاندىن بوينىغا مىنۇۋلىش، ئاخىرىدا ئۇ مەخلۇقنى تەلتۆكۈس ئەل قىلىپ، ئۆزىنىڭ سەنىمىگە ئۇسسۇل ئويناتىش... ئۇنىڭ قارارىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئەسلىدىكى مەغرۇرلۇقى، سالاپىتى ئەسلىگە كەلدى. ھاجى سەپەرگە ماڭغان ھامان ھېلىقى تار، قولايسىز ئۆيدىن ئەسلىدىكى قىزىلگۈل بەرگى رەڭگىدىكى ھەشەمەتلىك ھۇجرا ئۆيگە كۆچۈپ چىقىۋالدى. ئايال كىشىنىڭ

يوقلۇقى چېنىپ تۇرغان ھۇجرىنى ئۆز قولى بىلەن تۈزەپ، خىرۇستال لوكقىلارغا يېڭى گۈل ـ غۇنچىلارنى چىلىدى. پەردە، كارىۋات ياپقۇچلارنى ئالماشتۇرۇپ خۇش پۇراق ئەتىرلەرنى چېچىپ، ھاجى سەپەردىن قايتىپ كەلگەن ھامان مەستخۇش بولغۇدەك، ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغۇدەك ھالغا كەلتۈردى. شۇنداق، خانىش كۆز ياشلىرىنى ھېچكىمگە كۆرسەتمەستىن، ياش ھايات‌تىنى مەغلۇبىيەت كوچىسىغا ئىتتىرىۋاتقان تەقدىرنىڭ ياقىسىغا ئېسىلماقچى، تەقدىرنىڭ ئالدىدا مەغلۇپ بولۇشتىن كۆرە، تەقدىرنى ئۆزگەرتىشكە تەييارلاندى. ئېھتىمال پۇل ـ بايلىقنىڭ قۇدرىتىدە گويا تەكداشسىز شىردەك ئۆزىگە ئىشىنىدىغان، غالىبلارچە روھى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ھەمدۇللا ھاجى ئەمدى خانىشقا پىسەنت قىلماسلىقى مۇمكىن. بىراق، بۇ دۇنيادا ياش، گۈزەل، نازىنىن ئاياللارغا ئەل بولمىغان ئەركەك نەدە بار؟! خانىش راسا قىزىرىپ پىشقان بۆلجۇرگەندەك قىپقىزىل لەۋلىرىدە پىسكىكىدە بىرنى كۈلۈپ قويۇپ، بىخەتەرلىك تاسمىسىنى تاقىدى ـ دە، ماشىنىنى قوزغىدى. ماشىنا توختىتىش مەيدانىدىن چىقىپ، چوڭ كوچىدىكى قوكغۇزدەك مىغ ـ مىغ ماشىنا ئېقىنىغا قوشۇلدى. ئۇ ھەيدىگەن قىزىل رەكلىك پىكاپ كوچىدىكى ماشىنا ئېقىنى ئىچىدە ئالاھىدە كۆزگە تاشلىناتتى. بۇ كۈنلەردە شەھەر كوچىلىرىدا خانىشقا ئوخشاش كۆزىگە رەكلىك كۆز ئەينەكنى تاقۇۋلىپ ماشىنا ھەيدەيدىغان ئاياللار خېلى ئاۋۇپ قالغان، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ ماشىنىسىنىڭ رەكگى مۇشۇنداق ئوچۇق رەكدە ئىدى.

خانىش ماشىنىسىنىڭ ياكرانقۇسىدىن چىقۋاتقان يېنىك مۇزىكا ساداسى ئىچىدە چارباغلىق قورۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. بۇ يەردە بايراقلارنى لەپىلدىتىپ تۇرغان يۈك ماشىنىسى دەرۋازىنى توسۇۋالغان بولۇپ، بىرنەچچەيلەن ماشىنىدىن كونا ئۆي سەرەمجانلىرىنى چۈشۈرۈۋاتاتتى. خانىش پىكاپىنى بىر چەتتە

توختىتىپ يوڭ ماشىنىسىنىڭ يېنىغا باردى :

— نېمە گەپ ئىكەن، بۇ؟

ئىشلەۋاتقانلار ئاۋۇال خانىشقا، ئاندىن بىر - بىرىگە قارىشىپ مۇرىسىنى چىقىرىشىپ قويۇشتى ھەم ئۆز ئىشىنى داۋاملاشتۇردى. بۇ ئەھۋالغا قاراپ خانىشنىڭ گۈلدەك چىرايى قارا بۇلۇتتەك تۈتۈلدى.

— نېمە ئىشلىقىنى كۆرمەيۋاتاملا، خان؟ — ماشىنىنىڭ دالدىسىدىن ئايخېنىم چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ تور روملى بوينىغا چۈشۈپ قالغان، ئىسسىقتا چېكىسىدىن تەر قۇيۇلۇپ تۇراتتى. خانىشنىڭ قارا بۇلۇتقا ئايلانغان چىرايى ئەمدى بوزىرىپ، پەردازلار ئاستىدىكى چېھرىنىڭ تاتارغانلىقى مانا مەن دەپ بىلىنىپ تۇراتتى:

— مۇشۇ باغ - ئارامغا كۆچۈپ كېلىۋاتاملا، سىلى؟

— ھەئە !

— كىمدىن سوراپ؟

— نېمە كارىلىرى؟ — ئايخېنىمنىڭ سۈتتەك ئاپپاق چىرايى قەتئىي تۈس ئالغان، ئاۋازى ماشىنىنىڭ سىگنالىدەك كۈچلۈك ئىدى.

— ۋىيەي، نېمە كارىلىرى دەيدا، جاھانىنىڭ ئىگىسى بار، جۇما !

— شۇنداقما، جاھانىنىڭ ئىگىسىنى بىلمەي قالغان ئوخشىماملا؟

— ئىگىسىنى بىلەلمەي كېلىپ قالغاندەك تۇرىلا !

— نېمە دەۋاتىلا، خان؟ — ئايخېنىم خانىشقا ھازىرلا چاڭگال سالىدىغاندەك ھۇرپەيدى، — مەن ئەمدى ئىگىسىنى ئوبدان بىلدۇرۇپ قويىمەن سىلىگە، ھازىر مېنىڭ ئىشىمغا ئارىلاشماي مەندىن نېرى تۇرسىلا جۇما !

ئىككى ئايال ئەلپازى بۇزۇلغانچە بىر - بىرىگە گەپ ئېتىشىۋاتقاندا، ئايخېنىمنىڭ بۇۋاقلىرىنى كۆتۈرگەن خىزمەتكار

ئالتۇنەم، ئالتۇنەمنىڭ كەينىدە ئەلسەنەم پەيدا بولدى. ئۇلارنى كۆرۈپ خانىشنىڭ كەيپى تېخىمۇ بۇزۇلدى:

— ۋەيەي، پۇتۇن بىر بازارنىڭ ئادەمدەك قاتارى كۆچۈپ كېلىشكىنىنى... بۇ قورۇنى كونا بازارنىڭ دېگىمىكىن دەپ قالمىغانلا، خېنىم؟

— قايسى خان ئاچىلىرىدىن سوراۋاتىلا، ئۇ گەپنى؟ — ئايخېنىم ئىككى قولىنى بىقىنىغا تىرەپ خانىشنىڭ كۆزىگە يانىڭ ئوقىدەك قادالدى، — ئۆزلىرى مېھنىڭ بالىلىرىمنىڭ دادىسىنى بۇزۇپ تېگىۋالىدىغان چاغدا، بۇ كاتتا قورۇ - جاينى بىرنەچچە ئاخشام قونالغۇ قىلىدىغان مېھمان كۈتۈشمىكىن دەپ قالغانما؟ سىلىنىڭ قانداق خوتۇن ئىكەنلىكلىرىنى مېنى بىلمەيدۇ دەپ قالمىسىلا جۇما، خان ! — ئايخېنىم سۆزىدىن توختاپ بىردەم تىنىۋالدى. ئۇ خان كوچىسىدىكى ئاشۇ پىنھان ھويلىدا قارا چۈمبەلنىڭ ئاستىدا ياشىغان بىلەن بوشاڭ ئاياللاردىن ئەمەس ئىدى. ئۇ كونا كوچىدىكى مەزلۇملار ئىچىدە داۋاملىشىۋاتقان تۈگىمەس باردى - كەلدىلەردە ئېرىنىڭ بۇ ناينىقى توغرىسىدا قۇلىقى توشۇپ تېشىپ كەتكۈدەك سۆز - چۆچەك ئاڭلىغانىدى. ھەتتا خىزمەتكارلار ئىچىدىن كۆز - قۇلاق قويۇش ئارقىلىق ھاجى بىلەن بۇ سەتەڭ خوتۇنىنىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ ئىزچىل يېرىكلىشىش ھالىتىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ھازىر تالاق قىلىنىپ ھاجىنىڭ نىكاھىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ بولغانىدى. شۇڭا، ئايخېنىمنىڭ خانىشنى قىلچىمۇ پوش دېگۈسى يوق ئىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ قانداق ئايال زاتىنىڭ ئۆزىنىڭ كۈندىشىغا بوي ئەگكۈسى كېلىدۇ؟!

كۈنداشلارنىڭ بىرسىنىڭ قولىدا چۈمبەل، بىرسىنىڭ قولىدا كۆز ئەينەك... كۆزلەر بىر - بىرىگە قادالغان، چىشلار بىر - بىرىگە غۇچۇرلىغان، تىرناقلار بىر - بىرىگە تىكلەنگەن ھالدا خىرقىرىشىش، تىللىشىش باشلانغاندا، ئەنقەرنىڭ پارقىراپ

تۇرغان قارا رەڭلىك پىكاپى چوڭ كوچىدىن ئەگىپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ يېنىدىلا توختىدى. ئەنقەر ماشىنىدىن چۈشۈپ كەينى ئىشىكىنى ئېچىپ ئانىسى يادىكار خېنىمنى يۆلەشتۈرۈپ دېگۈدەك پەسكە چۈشۈردى. بۇ ئارىلىقتا يەنە كوچىدىن ئۆتكەن - كەچكەنلەر، قولۇم - قوشنىلار بولۇپ يەتتە - سەككىز ئادەم بۇ يەرگە يىغىلدى.

ئەنقەر دەرۋازا ئالدىغا دۆۋىلىنىپ كەتكەن كونا ئۆي سەرەمجانلىرىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. ئاندىن ئايخېنىم بىلەن خانىشنىڭ ئەلپازىغا قاراپ، دەرھال ئىشىنىڭ تېگىگە يەتتى. دادىسىنىڭ بۇ ھەسەتخور خوتۇنلىرىنىڭ سورۇن تاللىمايلا مۇشۇ يەردە، چوڭ كوچا بويىدا ئويۇن قويۇۋاتقىنىنى كۆرۈپ، كۆڭلىدە بەكمۇ نومۇسلۇق ھېس قىلدى ھەم ئاچچىق بىلەن سورىدى :

— ئىككىلىرى بۇ دەرۋازا ئالدىدا؟...

— قايلىسىلا، ئەنقەرجان غوجام، ماۋۇ خانىش ئاتلىق...

— بولدى، بولدى ! — ئەنقەر زەردە بىلەن توۋلىدى، ئايخېنىمنىڭ ئاغزىنى جىملىدى، — دادام سىلىنى بۇ يەرگە كۆچۈپ كەلسۇن دېمىگەنغۇ؟

— ھوي، مۇنداق دېمىسىلە، غوجام ! — ئايخېنىم ئەمدى خانىشنى تاشلاپ ئەنقەرگە ھۇرپەيدى، — دادىلىرى كەلسۇن دېمىسە، مەن ئاۋۇ ئۇچ بالىنى ئەگەشتۈرۈپ ھېيتگانىڭ پەشتىقىدا ئولتۇرۇپ تىلەمچىلىك قىلسام بولامتى؟ مەنمۇچا غوجام، ئا دادىلىرىنىڭ نىكاھىدىكى ئادەم، چۇغۇندەكتەك بالىنى تېپىپ قويۇپ كوچىغا چىقىرىپ قويغىلى بولمايدۇ، ئەمدى !

ئەنقەر ئىش بۇ ھالغا يەتكەندە ئايخېنىمغا گەپ ئاڭلاتقىلى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئەگەر بۇ ئايال بىلەن گەپتە تەڭ تۇرىمەن دېسە، يەڭگىلىرەك بولغاندا يامان گەپ ئاڭلاپ يۈزىنى تۆكۈۋېلىشى، ئېغىرراق بولغاندا قانۇن ئورۇنلىرىنىڭ ئالدىغا سۆرىشىپ بېرىپ، دادىسىنى سوتقا تارتىپ چىقىشقا سەۋەب بولۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. شۇڭا، ئايخېنىمغا بولغان پوزىتسىيەسىنى

ئۆزگەرتىپ، ئىككى ئايالغا تەڭلا قارىتىپ دېدى :

ــ مېڭىشسىلا، نېمە گەپ بولسا ئۆيگە كىرىپ چىرايلىق دېيىشىمىز. ھەرقايسىلىرى نومۇس قىلىشنى بىلمىگەن بىلەن، مەن نومۇس قىلىپ كېتىۋاتىمەن، شۇ تاپتا !

ئەنقەر ئانىسىنى يۆلەشتۇرۇپ، قالايمىقان تاشلانغان ئۈي سەرەمجانلىرىدىن ئايلىنىپ ئۆتتى ـ دە، بىنا تەرەپكە ماڭدى. ئۇ دوختۇرناڭ كۆرسەتمىسى بويىچە بۇگۈن ئانىسىنى قەرەللىك تەكشۈرتۈش ئۈچۈن روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ بارغان بولۇپ، تەكشۈرۈشتىن كېيىن دورا ئېلىپ ئۆيدۈل قايتىشى ئىدى.

ــ داداڭنىڭ خوتۇنلىرىغا نېمە بوپتۇ، بالام؟ ئۆۋىسى بۇزۇلغان جان ـ جانىۋاردەك دەرۋازا ئالدىدا چۈۋۈلۈپ تۇرىدىغۇ بۇلار؟

يادىكار خېنىمنىڭ كاناي چالغاندەك ۋارقىراپ تۇرۇپ سورىغان سوئالى ئەنقەرنى دۇدۇقلىتىپ قويدى. ئۇ ئانىسىغا دادىسى ھەققىدە، دادىسىنىڭ ھازىرقى تۇرمۇشى ھەققىدە سۆز ئېچىشنى خالىمايتتى. ئەگەر بۇ ئىشلارنى، بۇ زىددىيەتلەرنى تىلغا ئالسا، ئانىسىنىڭ نېرۋىسى يەنە چېچىلىپ، كېسىلى قوزغىلىپ قېلىشى تۇرغان گەپ ئىدى. شۇڭا، گەپنى باشقا ياققا بۇرىۋەتتى :

ــ دوختۇر ئۆزلىرىنى تاماق تالىمىسۇن، ياخشىراق ئوزۇقلانسۇن دەيدۇ، ئانا.

ــ پايدىسى يوق، بالام، ئۇ خوتۇنلار بەربىر داداڭنى ماڭا قايلاتمايدۇ !

ــ ئوبدان ئانا، ــ ئەنقەر كىچىك بالىنى بەزلىگەندەك بىر ئاھاڭدا دېدى، ــ ئۇنداق گەپلەرنى دەپ نېمىمۇ قىلارلا؟ مانا يانلىرىدا مەن بارغۇ، بىز بىر ئوبدان تۇرۇۋاتىمىزغۇ.

ــ شۇ داداڭنى دەيمەن.

ــ جانلىرىنى ئۆپراتمىسىلا، ئانا...

ئەنقەر ئانىسىنى ھوجرىغا ئەكىرىپ، ئۆز قولىچە دورىسىنى

ئىچۇرگەندىن كېيىن خىزمەتكار نىساخانغا تاپشۇردى. ئۇ ئەمدى بايىقى جېدەلنى بېسىقتۇرۇشى كېرەك ئىدى.

75

سەرسان كۈنلەرنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان ئانا ـ بالا ئەمدى بۇ چارباغلىق كاتتا قورۇدا ئۇچرىشىپ قېلىپ، يا خۇشال بولالماي، يا خاپا بولالماي بىر پەس قارىشىپ قالدى.

ـــ مۇشۇلارنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتقانمىدىڭ، بالام؟ ـــ ئالتۇنەم ئوغلىنى كۆرۈپ، ئۇنى باغرىغا باسالمىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ قۇچىقىدا ئايخېنىمنىڭ بىر جۈپ بوۋىقى ئىلىنار بىلەن ئەلنىگار بار ئىدى. ئوبدان بېقىش تېپىپ، پاقلاندەك ئەتلەنگەن بالىلار ئۆز ئېغىرلىقى بىلەن ئالتۇنەمنىڭ قەددىنى ئېگىپ تۇراتتى. خىزمەتكارلار بىلەن ئايخېنىمنىڭ ئۆي سەرەمجانلىرىنى قورۇ ئىچىگە توشۇۋاتقان ئىلياسمۇ ئانىسىنى بۇ يەردە كۆرۈپ دەماللىقا بىر نەرسە دېيەلمەي قالدى. ئۇلار يات ئادەملەرنىڭ ئالدىدا بىر ـ بىرىگە بولغان سېغىنىشىنى باسالماي، ئاھ، ئانام، جان بالام، دېيىشىپ كەتسە قانداق بولاركىن؟ ئېھتىمال ئۇلار بۇنداق بولۇشنى خالاپ كەتمەس، بۇ ئاستە قانداشلىقى بار ياكى مۇناسىۋىتى بەك يېقىن ئىككى كىشىنىڭ بىر ئائىلىگە سىغدىلىپ كىرىشىنى توغرا تاپماس. ھازىر بىر ـ بىرىدىن ئېسىل كىيىنىۋالغان بۇ ئايالار ئىزا، نومۇس دېگەننى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ بىر ـ بىرىگە تىل سېلىشىۋاتىدۇ. بۇ، ئەلۋەتتە، ئائىلىۋى ئۇستۇنلۇك ماجىراسى. بۇنداق چاغدا ئانام، بالام دەپ ئوتتۇرىغا چىقىش ئەخمەقنىڭ ئىشى بولار.

ئانا بىلەن ئوغۇل شۇنداق بىر ھالدا يەرنىڭ تېگىدىن قارىشىپ تۇرغاندا، بۇ يەرگە توپلىشىۋالغان ئادەملەر ئارىسىدا ئەنقەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

ـــ ئىككىلىرى ھازىرغىچە پەيلىلىرىدىن يانماپتىلىغۇ؟ ـــ

ئۇ ئايخېنىم بىلەن خانىشىنىڭ يېنىغا كېلىپ بۇيرۇق قىلغانىدەك ئەلپازدا دېدى، ــ قېنى مېڭىشسىلا، دادامنىڭ قورۇسى كەڭرى!

ئەنقەر ئاياللارنى قورۇغا كىرگۈزۈۋېتىپ، كىملەرگىدۇر تېلېفون ئالدى. ئون مىنۇتقا قالماي بۇ يەرگە بەش ــ ئالتە ئىشلەمچى يېتىپ كەلدى. ئۇلار ئەنقەرنىڭ باشچىلىقىدا نەرسە ــ كېرەكلەرنى قورۇ ئىچىگە توشۇپ، بۇلۇڭدىكى بوش ماشىنا ئىسكىلاتىغا بېسىشقا باشلىدى.

بوۋاقلارنى كۆتۈرۈۋالغان ئالتۇنەم ئايخېنىمغا ئەگەشكىنىچە گۈللەرنىڭ ئارىسىدىكى گۈلدار خىش بېسىلغان يولدىن ئۆتۈپ، سۇت رەڭ كاھىشلىق بىناغا كىرىپ كەتتى. ئىلياس بولسا ئەنقەرلەرنىڭ كەينىدىن چېپىپ يۇرۇپ، ئايخېنىمنىڭ ئۇي سەرەمجانلىرىنى توشۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ قولى ئىشتا، كۆزى بولسا گۈللەر ئارىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھاجىنىڭ ھەشەمەتلىك قورۇسىغا كىرىپ كېتىۋاتقان ئانىسىدا ئىدى.

ئىلياس شۇ تاپتا يا خۇشال بولالماي، يا خاپا بولالماي، ئۆزى ھېس قىلالايدىغان، ئەمما دېيەلمەيدىغان بىر خىل تەئەججۇپلۇك ئىچىدە قالغانىدى. شۇنداق، ئۇ ئانىسىنى كۆرۈپ خۇشال بولدى، بىراق يۇرىكىدىن مېھىر ــ مۇھەببەت كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن، بىر ــ بىرىگە خىرىس قىلىشىپ تۇرغان ئاشۇ ئاياللارنىڭ ئالدىدا ئانىسىنى ئانام دېيەلمىدى. ئوغۇل ئانىسىنى كۆرۈپ خۇشال بولدى، بىراق ئانىسىنىڭ داۋاملىق يوقسۇللۇق، موھتاجلىق ئىلكىدە بايلارنىڭ ئىشكىدە تەمتىرەپ يۇرگىنىنى كۆرۈپ يەنىلا خۇشال بولالمىدى. ئۆز ئەركى بويىچە ياشاش ھوقۇقى بىلەن بۇ دۇنياغا كەلگەن ئادەم نېمىشقا ئۆزىنىڭ ئادەمىيلىك ئورنىنى تاپالمايدۇ؟ بۇ دۇنيادا بىر ئادەم نېمە ئۈچۈن يەنە بىر ئادەمنىڭ قولىغا قاراپ قالىدۇ؟ بۇنىڭغا كىم سەۋەبچى؟! ئوغۇل مۇشۇلارنى ئويلاپ خۇشال بولالمىغانىدى. ئۇ بىلدى، بايلار ھەرقانچە باي، مەرد، سېخىي بولغان بىلەن يەنىلا كۆزى كىچىك كېلىدىكەن. بايلار سودىسى يۇرۇشۇپ، تاپاۋىتى زىيادە بولغاندا، كۇلكىسى

ئىچىگە پاتماي قالغان بىلەن، كىچىككىنە زىيان بولغاندا ئىچىنى ھەرە چاققاندەك تولغىنىپ ھېلى قىزىرىپ، ھېلى تاتىرىپ بىر قىسما بولۇپ كېتىدىكەن. كەمبەغەلگە زىيان بولسا يەنە خۇدايىم بېرىدۇ، دەپ تۇگىتىدىكەن، بايغا زىيان بولسا، يۇرىكىنى ئۇۋۇلايدىكەن. ئىلياس يەنە شۇنى بىلدى، باينىڭ سەدىقىسىگىمۇ مەقسەت يوشۇرۇنغان بولىدىكەن. دۇئانىگە ئون تىيىن چاغلىق سەدىقە بەرگەن باي، سەدىقىسى بىلەن قوشۇپ گۇناھىمنى ساتتىم، دەپ ھېسابلايدىكەن. كىشىگە ئاش بەرگەن باي ھەرگىزمۇ بۇ ئاش ـ تاماقنى يەپ قورسىقىڭىزنى ئوبدان تويدۇرۇڭ جۇمۇ، دېمەيدۇ. بەلكى ماۋۇ ئاشنى يەپ، ئاۋۇ ئىشنى ئوبدان قىل جۇمۇ، دەيدۇ. دېمەك، بايىنىڭ ساخاۋىتى مىننەتلىك ھەم مەقسەتلىك بولىدۇ. ئىلياس ئۆزىگە ئاتىدارچىلىق قىلغان ھاجىنىڭ چارباغلىق قورۇسىغا، گۈللەر ئارىسىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان ھەشەمەتلىك، ياسىداق بىناسىغا ئالدىرىمايلا قاراپ قويدى. ئۇ ئەمدى ئانىسىنىڭ بۇ يەردە ئېزىلىشىنى، ئۆزگىلەردىن ئاشقان ـ تاشقانىنى يەپ كۈن ئۆتكۈزۈشىنى كۆرۈپ يۈرەمدىكىن؟ !

ـــ ھەي ئىلياس، ئۇكام، بۇگۈن نېمانچە ئېزىلەڭگۈلۈك قىلىسەن؟ ـــ ئەنقەر توساتتىن ئۇنىڭغا توۋلاپ كەتتى.

ئەنقەر نەچچە ئايدىن بېرى شۇنداق تۇرگۈن، خاپا يۈرەتتى. بۇگۈن ئۇنىڭ كەيپىياتى تېخىمۇ ناچار، قاش ـ قاپقىدىن مۇز يېغىپ تۇراتتى. ئىلياس باشقىلاردىن ئەنقەرنىڭ بالىسى يوقاپ كەتكەنلىكىنى، ئۇنىڭ بالا دەردىدە، ئانا دەردىدە سارىڭ بولاي دەپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى.

ئەنقەر بىلەن ئىلياسنىڭ بۇرۇنقىدەك ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ پاراڭلىشىپ باقمىغىنىغا بىرقانچە ئاي بولغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن ئىلياس ئانچە خۇشال ئەمەس ئىدى. پەقەت ھاجىلا: ھە، بالام، ئىلياس، ئانى قىل، مانى قىلىۋېتە، كېلە، بالام، ماشىنىنى ھەيدە، بىر يەرگە بارىمىز دەپ يۈرگەچكە، ئۆزىنى توختىتىپ كېلىۋاتاتتى. ئەمدى بولسا ئانىسى...

76

ئايخېنىم ھېچكىمنى پوش دېمەستىن باللىرى، خىزمەتكار ئالتۇنەم بىلەن بىنانىڭ ئۈچىنچى قەۋىتىدىكى ئىچكىرى ـ تاشقىرى ھۇجرىلارنىڭ بىرسىگە ئورۇنلاشتى. ئۇنىڭ تۇنۇگۈنكى ھەسرەتلىرى، يامغۇردەك تۆكۈلۈپ يىغلاشلىرى بۇگۈن يوق، سۈتتەك ئاپپاق ئۆڭىدە ئويناپ تۇرغان يامان كۆزلىرىدە بىر خىل قەتئىيلىك، ئىشەنچ نۇرى پارلاپ تۇراتتى. ھاجىنىڭ ئىچكىرىدىكى سودىسى ئوڭ كەلمىدىمۇ ياكى سودىسىنى پۈتكۈزۈپ ئويۇن ـ تاماشىسى قىزىپ كەتتىمۇ، ئىشقىلىپ، ئۇ ئادەم تېخىچە كەلمەيۋاتاتتى... بىر ھېسابتا ئالدىرىماي كەلسىمۇ ياخشى، دەپ ئويلىدى ئايخېنىم كۆڭلىدە، ئاڭغىچە ئۆزۈمنى سەل توختىتىۋالسام، بۇ يېڭى خانداننى، خانداندىكىلەرنى، بولۇپمۇ ھاجىنىڭ ئاۋۇ نايىنقىنىڭ خۇيـ پەيلىنى ئېلىپ، كۆڭلۈمدە گەپ تەييارلىۋالسام تېخى ياخشى. ئەمدى ھەممىمىز بىر ھەرە كۆنىكىگە سىغدالدۇق. بارا ـ بارا ئاربىدىكى پەردىشەپ كۆتۈرۈلۈپ، گەپ ئاۋۇيدۇ. زىددىيەت، ئاداۋەت ئاشكارىلىنىدۇ. شۇڭا، مەندە يېتەرلىك تەييارلىق بولۇشى كېرەك. بولسا ئاۋۇ چۈۋۈق چاچ نايناق بىلەن يادىكار خېنىم دېگەن سارىڭنى زىددىيەتكە سېلىپ، بىراقلا...

ئايخېنىمنىڭ بىسوراق كۆچۈپ كېلىۋېلىشى خانىش ئۈچۈن بەكمۇ ئەلەم بولدى. ئۇ نەچچە يىلدىن بۇيان بۇ ئائىلىدە ھەمدۇللا ھاجىنىمۇ ئۆز ئاغزىغا قارىتىپ، ھەممە ئىشنى ئۆز خاھىشى بويىچە قىلىپ كەلگەنىدى. ئەمدىلىكتە ھاجى بىلەن ئاربىسىغا ئاداۋەت چۈشۈپ تالاق قىلىنغاندا، ھەتتا توي خېتىمۇ ساختا بولۇپ چىققاندا بۇ خوتۇنىنىڭ لاقا ـ لۇقىلىرىنى كۆتۈرۈپ كۆچۈپ كەلگىنى نېمىسى؟! ئۇنىڭ نەزىرىدە ئۆزىنىڭ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىشىدا يادىكار خېنىمنىڭ قورۇدا پەيدا بولۇشىدىن

باشقا مۇشۇ خوتۇنىڭ قۇترانقۇلۇقى بار ئىدى. مۇشۇ خوتۇن تۇگمەس ھىيلە ـ مىكىرلىرى ئارقىلىق ھاجىنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرمىغان بولسا، ئۇنىڭ تۇرمۇشى بۇ ھالغا چۈشۈپ قالمىغان بولاتتى. خانىش ئايخېنىمنىڭ ئەلپازىغا قاراپ، ئۇنى ھاجىنىڭ ھۇجرىسىغا كۆچۈپ كىرىۋېلىشتىنمۇ يانمايدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدى. شۇڭا، نەچچە كۈندىن بېرى سىرتقىمۇ چىقماستىن ھۇجرىدا كۈن ئۆتكۈزدى. ھەتتا خىزمەتكارلارنىمۇ ھۇجرىغا كىرگۈزمەي، تازلىق، كىر ـ قات يۇيۇش ئىشلىرىنىمۇ ئۆزى قىلدى. ئايخېنىمنى ئۆزىگە قەست قىلىپ بىر نەرسە قىلىۋېتىدىغاندەك سەزگۈرلۈكى ھەسسىلەپ ئېشىپ كەتتى. ئۇ كۈنبويى خىيال قىلاتتى. كۈنبويى ھۇجرىدىن چىقمىغاچقا، ھەربىرىكەت قىلمىغاچقا كېچىسى ياخشى ئۇخلىيالماي، چۈش كۆرۈپ چىقاتتى. كۆزى سەل ئۇيقۇغا ئىلىنسىلا، ئۇنىڭ بېشىدا ئاۋۇال ئايخېنىم، ئاندىن يادىكار خېنىم زاھىر بولاتتى. ئىككى خوتۇن خانىش ياتقان ھەشەمەتلىك كارىۋاتنى تالىشىپ ئۇنىڭ گېلىنى بوغاتتى، كارىۋاتنىڭ تېگى ـ تېگىگە نىقتايتتى. خانىش ۋارقىراي، ئادەم چاقىراي دېسە ئۇنى چىقمايتتى. قاچاي دېسە پۇتلىرى كالانپايلىشىپ قاچالمايتتى...

ـــ خېرىدارى يوق شوخلىدەك ئېزىلىپ يېتىپتىمىزغۇ، جۇمباق؟!

خانىش چۆچۈپ كارىۋاتتىن ئۆرە بولدى. ئايخېنىمنىڭ مۇشۇكتەك شەپىسىز كىرىپ كېلىشى ئۇنى بەكمۇ چۆچۈتۈۋەتتى. ئۇ ئاچچىق بىلەن قاپىقىنى سۈزۈپ، ئاۋۇال ئاخشامدا روباشكا بىلەن يېرىم يالىڭاچ بولۇۋالغان ئايخېنىمغا ئاچچىق قىلدى:

ـــ بازار ئىزدەپ كىرگەن ئوخشىمامدۇق، ئاي ئاچا؟ ـــ ئۇ ئايخېنىمنىڭ ئويما ياقىلىق سۈت رەڭ روباشكىسى ئىچىدە چالا ـ بۇلا كۆرۈنۈپ تۇرغان يوغان كۆكسىگە قاراپ قويدى، ـــ ھازىر سولىشىپ بوشاپ قالغان بېشەكشىرىنگە خېرىدار يوق، جۇما!

— چالا پىشقان توك سويمىلارنىڭ خېرىدارى ئىتتىك ئوخشىمامدۇ؟! — ئايخېنىم بىرئاز ئۆڭدى.

— بۇنىڭغا گەپ كېتەمدۇ! — دېدى خانىش بىنەپشە رەڭ يىپەك ئىچ كىيىم ئىچىدە لىغىرلاپ تۇرغان كۆكسىنى ئويناتقاندەك قىلىپ، — بازارغا قاراپ باقسىلا، توك سويمىنى دورىلىقمۇ تاپالمايلا، لېكىن سولىشىپ قالغان بېشەكشىرىن ساماندەك...

— ئاغزى بېزەپ!

— ئادەم تىللىمىسلا بولامدىكىن!

— تىللىماي، ئەمىسە...

— ئاۋۇال كارىۋاتنى بىكارلىساك بولارمىكىن؟

— ئاندىنچۇ؟

— ئېرىمنى؟

— يەنچۇ؟

— ئۆيىنى!

— ھى- ھى - ھى - ھا - ھا...

ئىككى ئايال ھە دەپ گەپ ئېيتىشىۋاتقاندا، بىرسىنىڭ كۇلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇلار گەپ تالىشىشتىن توختاپ تەڭلا كەينىگە بۇرالدى. ئىشىكتە يادىكار خېنىمنىڭ قورۇقلار چىرمىۋالغان جۇدەڭگۇ چىرايى كۆرۈندى.

يادىكار خېنىمنىڭ چېھرىدە ئاۋۇ ئىككى كۇندىشىنىڭكىدەك قار - مۇز بولۇپ قېتىپ تۇرغان كۇنداشلىق، ھەسەت ئوتلىرى يوق، سۆز - ھەرىكىتىگە ھېچبىر مەقسەت يوشۇرۇنمىغانىدەك كىرىپ كەلدى ھەم دېرىزە تەرەپتىكى ئوتتۇرىغا يۇمىلاق ئۇستەل قويۇلغان ئورۇندۇقنىڭ بىرسىگە ئولتۇردى. ئايخېنىم بىلەن خانىش تالاش - تارتىشتىن توختاپ، ئۇنى نېمە دەيدىكىن دېگەن ئويدا جىممىدە بولۇشتى. يادىكار خېنىم يەنە شۇنداق كۇلگىنىچە ئېغىز ئاچتى:

— مەن ئىككىلىرىگە بىر گەپ ئېيتىپ بېرەي، ئاڭلاشسىلا.

ئىككى ئايال بىر - بىرىگە قاراپ قويۇپ تەڭلا يادىكار خېنىمنىڭ ئاغزىغا قارىدى. يادىكار خېنىم ئورنىدىن تۇرۇپ گېپىنى باشلىدى.

— بۇرۇن ئالتە شەھەرلىك بىر باي ئۆتكەنكەن، باينىڭ ئۈچ خوتۇنى بولغانكەن، ئۈچ خوتۇن بىر - بىرىگە كۈنداش ئىكەن، ئۈچ خوتۇن بايىنى بىر - بىرىدىن قىزغىنىدىكەن... ئىككىلىرى نېمە تالىشىۋاتىدىلىكىن، خانلىرىم؟

— ھېچ... ھېچنېمە، — ئىككى ئايال دۈدۈقلىغىنىچە يەنە بىر - بىرىگە قاراشتى، — ھېچنېمە تالاشمىدۇق.

— تالاشتىڭلار، — دېدى يادىكار خېنىم قېرىلىق يەتكەن نۇرسىز كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ، — ئىككىڭلار ھېچقاچان ئۇلۇشۇپ ئالغىلى بولماس كۆڭۈلنى تالاشتىڭلار. سىلەر تالاشقان كۆڭۈل ئەسلىدە ماڭا — مەن يادىكار خېنىمغا تەئەللۇق ئىدى. بىراق، ئۇ كۆڭۈلنى خېلى بۇرۇن ئايخېنىمنىڭ مۇشۇكى ئوغرىلىۋالدى... كېيىن ئۇنى خانىش ئاتلىق ئاسلانچاق چىشلەپ قاچتى، ھالا بۇگۈنگە كەلگەندە ئىككى مەزلۇم شۇ نېسىۋىنىڭ كويىدا چاچ يۇڭداشماقچى بولۇۋاتامسىلەر؟

— ئۇ خوتۇن كېسىلى تۇتۇپ قالسا قېپقىزىل ساراڭنىڭ ئۆزى بولىدىكەن. ئوڭ ۋاقتىدا ئادەمنى ھەيران قالغۇرغۇدەك گەپ قىلىدىكەن دېسە، توۋا... — دېدى خانىش ئۇنىڭ گەپلىرىگە ھەيران بولۇپ.

— شۇنى دېسە، — ئايخېنىم دەرھال خانىشنىڭ تەرىپىنى ئالدى، — ھېلىقى ساناتوريىدىكى ساراڭلارنى چۈشىنىكسىز، ئېگىز - پەس سۆزلەيدۇ، دېيىشىدىكەن بولمىسا.

— شۇنى دېسە. ئۇ يەردىكى ساراڭلار ئۆزىنىڭ ساراڭلىقىنى تۇيماي قالغان بۇ يەردىكى ساراڭلارغا كۈلىدۇ. نېمىشقا دەمدىلا، بۇ يەردىكى ساراڭلار قاراپ تۇرۇپ كىشىنىڭ ئېرىگە تېگىۋالغان، كىشىنىڭ ئېرىنى ئۆزۈمنىڭ قىلىۋالغان، كىشىنىڭ ئېرىنى كىشىدىن كۈنلىگەن، كىشىنىڭ ئېرىنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ ئەر

بولغانغا بەزدۇرگەن... ھوي بۇ جاھاندا كىشىنىڭ ئېرىدىن باشقا ئەر يوقمۇ؟!

ـــ يەنە سۆزلەپ قالدى، ـــ خانىش كارىۋاتتىن پەسكە چۈشۈپ ئىشىككە بويۇنداپ قارىدى، ـــ ھەي، قايسىڭلار بار؟ ئاۋۇ خوتۇننى ئاچقىپ دورىسىنى ئىچۈرۈپ قويۇڭلار، ھېلى بىكار كېسىلى تۇتۇپ قالسا شەھەرنى خاراب قىلىدۇ !

ـــ دورىنى بۇ ساراڭلارغا يېدۈرەيلى ! ـــ يادىكار خېنىم توساتتىن ئورنىدىن تۇردى. بېشىدىن روملىنى ئېلىپ ئاقارغان چاچلىرىنى چۈۋۈدى. بوغۇلغانداەك قاتتىق چىرقىراپ ئىككى ئايالغا قاراپ ئېتىلدى.

ـــ ئاپا! ـــ قورقۇپ كەتكەن خانىش ئۆزىنى ھۇجرىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى ئۆيگە ئاتتى ـ دە، ئالمان ـ تالمان ئۆينىڭ ئىچىدىن تاقىۋالدى. ئايخېنىم بولسا روباشكىسىنىڭ ئايىغىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىنى تاشقىرىغا ئاتتى ھەم يېرىم يېپىقلىق تۇرغان ئىشكىنىڭ قانىتىغا پۈتلىشىپ بوسۇغا تۈۋىگە يىقىلدى.

ۋارقىرىغان، چىرقىرىغان ئاۋازلارنى ئاڭلاپ باشقا ھۇجرىدىكىلەر، پەستىكىلەر يۈگۈرۈشۈپ چىقىشتى. ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە چاچلىرى چۈۋۈلۈپ، كىيىملىرى يىرتىلىپ قورقۇنچلۇق تۈسكە كىرىپ قالغان يادىكار خېنىم ھاجىنىڭ ھۇجرىسىدىكى ئەينەكلەر، خىرۇستاللارنى چېقىپ، ئىشكاپلارنى ئۆرۈپ، پەردىلەرنى يىرتىپ، پۈتۈن ئۆي ئىچىنى ۋەيران قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكچەيگەن، چىشلىرى كىرىشكەن، يۈزلىرى تارتىشقان بولۇپ، ھېچكىمنى تونۇمايتتى، ھېچكىمنى يېقىن كەلتۈرمەيتتى، ئەلپازى ناھايىتى يامان ئىدى.

خىزمەتكارلار، ئايالار ھەرقانچە قىلسىمۇ يادىكار خېنىمغا يېقىن كېلەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەنقەردىن ئۇمىد كۈتۈپ ئۇنىڭغا تېلېفون قىلىشتى. ئانىسىنىڭ كېسىلى قوزغىلىپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغان ئەنقەر شەھەر ئاسمىنىدا ئۇچتىمۇ ياكى يەردىن ئۇندىمۇ، ئىشقىلىپ، چاقماق تېزلىكىدە بۇ يەردە پەيدا

بولدى:

— ئانا، جېنىم ئانا ! — ئۇ خۇدىنى يوقاتقان، ئەسەبىيلەشكەن يادىكار خېنىمنىڭ ئالدىغا ئۆزىنى تاشلاپ تىزلاندى، — نېمىشقا بۇنچە خاپا بولۇپ قالدىلا، جېنىم ئانا، نېمە گەپ بولسا ماڭا دېسىلە !

— كى... كىم سەن، ئەزرائىلمۇسەن؟ — يادىكار خېنىم چۆچۈق چاچلىرى ئارىسىدىن ئەنقەرگە چەكچىيىپ قارىدى.

— ياق، جېنىم ئانا، مەن، ئەزرائىل ئەمەس، مەن ئەنقەر، — ئەنقەر تارام ـ تارام كۆز ياشلىرى ئارىسىدىن ئانىسىغا تەلمۈرۈپ قارىدى. ئانىسىنىڭ كېسىلى قوزغىلىپ قالسا ئەنە شۇنداق ئەسەبىيلىشىپ ھېچكىمنى تونۇماس بولۇپ قالاتتى.

— ئەنقەر؟... ئەنقەر دېگەن كىم؟ سەن نېمىگە يىغلايسەن؟ ئەزرائىلمۇ يىغلامدۇ؟ يىغلايدىغان ئادەم سەن ئەمەس، مانا مەن!

— ئۇنداق دېمىسىلە، جېنىم ئانا، مەن ئەنقەر، مەن سىلىنىڭ ئوغۇللىرى.

— سەن كىم ئىدىڭ؟ تولا مېنىڭ جېنىمغا كىرىشۋالماي، داداڭنى چاقىر، ئۇنىڭغا ئىسىتقۇ قىلىمەن !

— دادام بۇ يەردە ئەمەس، ئانا...

— بۇ يەردە بولماي، نەگە كېتىدۇ، ماڭ چاقىرغىن، قېچىپ كەتكەن يەردىن كەلسۇن !

— راست، دادام تېخى كەلمىدى، ئانا. ئۇ سودا ئىشى بىلەن يىراق شەھەرلەرگە كەتتى...

ئەنقەر چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئانىسىغا ئاستا يېقىنلاشتى. ئەڭ ياخشى گەپلەرنى قىلدى. بىر ئامالىلار بىلەن ئالداپ ـ سىلاپ تىنچلاندۇرۇش دورىسىنى ئىچۈردى.

كېچە سائەت ئون ئىككىدىن ئۆتتى. يادىكار خېنىم ئاستا ـ ئاستا تىنچلاندى. ئەنقەر ئىلياس ۋە خىزمەتكارلارنىڭ ياردىمىدە ئۇنى يۆلەپ پەسكە ئېلىپ چۈشتى. ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ كارىۋىتىغا ياتقۇزدى.

ئون يەتتىنچى باب

77

بۇ شەھەر، بۇ يۇرتتا بۇ ئادەمنىڭ ياخشى ئاتىقى قالمىغاندى. بۇ ئادەمنىڭ ياخشى ئاتىقى قالماسلىقى ئۇنىڭ خوتۇنىدەرەس، شەھۋەتخورلۇقتا بىرلىگەنلىكىدىن، ھەمىشە قوشنا ـ قولۇم، دوست ـ بۇرادەر، ھەتتا پۈتۈن شەھەرنىڭ كۆزىچە ياش، چىرايلىق ئاياللارنى قوغلىشىپ يۈرگەنلىكىدىن ئىدى.

بۇ ئادەم ـــ ھەمدۇللا ھاجى سەپەردىن كېچىكىپ قايتىپ كەلدى. تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپى گۈل بەرگلىرى توزۇپ تۇرغان چارباغلىق كاتتا قورۇدا يەڭگىلگىنە توختىدى. پىكاپتىن ئاۋۋال ئىلياس چۈشۈپ ئوڭ تەرەپتىكى ئىشىكنى ئېچىپ بەرگەندىن كېيىن ھاجى چۈشتى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەنقەر چۈشتى.

سۈت رەڭ كاھىشلىق ھەشەمەتلىك بىنانىڭ ھۇجرىلىرىدا، كاردورلىرىدا، پەشتاقلىرىدا تاقىلدىغان، چۈڭۈلداشقان ئاۋازلار ئاڭلاندى. ھەمدۇللا ھاجىنىڭ سىيماسىنى كۆرگەن ئاغچىلار بىر ـ بىرىدىن يول تالىشىپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىشقا ئالدىرىدى. ئاغچىلار قىزغىن ھەم قىزغىنىش ھېسسىياتى بىلەن شاپاشلاپ قەدىناس ئېرىنىڭ مۇبارەك قەدىمىگە، كۆيۈشلۈك دىدارىغا قاراپ ئېتىلماقتا ئىدى.

ھاجى ئاغىچا ـ خوتۇنلىرى بىلەن بىنانىڭ ئىشىكىدە دوقۇرۇشتى. كۆز ئالدىدىكى تاسادىپىيلىقتىن چۆچۈپ، ھارغىنلىق چىقىپ تۇرغان چىرايى سەل ئۆزگەردى. كۆز ئالدىدىكى ئىشلارنىڭ چۈشى ياكى ئوڭى ئىكەنلىكىنى

ئاڭقىرالمايۋاتقاندەك يېنىك سىلكىندى. قارىماقتا مۇلايىم كۆرۈندىغان قوي كۆزلىرىنى چوڭراق ئاچتى. دەرۋەقە ھاجى چۇش كۆرمەيۋاتاتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بۇرۇنقى، كېيىنكى، ھازىرقى ئاغىچا - خوتۇنلىرى يادىكار خېنىم، ئايخېنىم، خانىشلار ئۆزىگە قۇچاق ئېچىپ تۇراتتى. ئايالىلارنىڭ كۆزلىرىدىن، ھەربىرىدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، ئۇلار ھاجىنى بىر - بىرىدىن قىزغىنىشۋاتاتتى... شۇ دەقىقىلەردە ھاجىنىڭ كۆڭلىدىكى شەھۋەت ئوتلىرىنى ئەزەلدىن بولۇپ باقمىغان ئۇلۇغ ئىزا كەلكۈنى باستۇرۇپ كەلدى. مۆتىۋەرلەرگە خاس چىرايى بىر قىزىرىپ، بىر ئۆڭۈپ ئىككى قەدەم كەينىدە تۇرغان ئەنقەرگە بۇرالدى - دە، زەردە بىلەن :

— نېمە گەپ بۇ، ئەنقەرجان؟ ! — دەپ سورىدى. بۇ ئەھۋالدا نېمە دېيىشنى، نېمە قىلىشنى بىلمەي تۇرغان ئەنقەر ھە دەپ ئاغزىنى ئۆمەللىگىلى تۇرغاندا، ئايخېنىم توساتتىن ئوتتۇرىغا چىقىپ ھاجىنىڭ ئايىغىغا تاشلاندى :

— بۇ سوئالنى ئەنقەرجاندىن ئەمەس، مەندىن سورىسىلا، جېنىم ھاجىم ! — ئۇ پولدىكى پايانداز ئۈستىدە ئۆمىلىگىنىچە كېلىپ ھاجىنىڭ ئايىغىغا ئېسىلماقچى بولدى. ھاجى كەينىگە داجىپ ئۆزىنى بىر چەتكە تارتتى ھەم ئاچچىق بىلەن توۋلىدى:

— بولدى، بولدى ! ئادەم ھېرىپ - چارچاپ، ئۆلگۈدەك بولۇپ كەتكەن ۋاقىتتا كىچىك بالىدەك باش ئاغرىقى پەيدا قىلىپ... — ھاجى ئايخېنىمنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، يۇقىرى قەۋەتكە قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ ئەلپازىنى كۆرگەن يادىكارنىڭ ئىپادىسى باشقىچە بولۇشى كېرەك. خانىش چۆچۈپ كەتتى ھەم ھاجىغا يېقىنچىلىق قىلىشتىن ئۆزىنى تارتىپ بىر چەتكە ئۆتۈشتى.

ھاجى ساپ يۇڭ گىلەمدىن پايانداز سېلىنغان پەشتاقلاردىن يۇقىرى ئۆرلەۋاتقاندا، شىپىلدىغان ئاۋازلار بىلەن تەڭ يادىكار خېنىم ئۇنىڭ كەينىدىن يېتىشىپ كەلدى:

ـــ مەندىنغۇ رەنجىپ قالمىغانسىلە، جېنىم قەدىناس؟

هاجى يېنىغا بۇرىلىپ، يادىكار خېنىمنىڭ قارىچۇقلىرى سەل تارتىشقان روھسىز كۆزلىرىگە ھېسداشلىق قىلىۋاتقانىدەك بىر تەرزدە قاراپ، دېدى.

ـــ ياق، رەنجىمىدىم، ـــ ھاجى ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئىزدىگەندەك قوشۇپ قويدى، ـــ ھازىر قانداقراق تۇرىسىلە؟

ـــ بەك بەلەن، ـــ دېدى يادىكار خېنىم بىر خىل قەدىناسلارچە ئاھاڭدا.

ـــ ئۇيقۇڭلا قانداقراق؟

ـــ نەدىكى ئۇيقۇ؟ ـــ دېدى يادىكار خېنىم تۇيۇقسىز چالۋاقاپ، ـــ ئالۋاستىلار كېچىچە بېشىمدا چۆرگۈلەپ گېپلىمدىن بوغۇپ ئۇخلاتمايدۇ!

ـــ ھە، ئالۋاستى؟! ـــ ھاجى جىددىيلەشكەندەك، ئالدى ـ كەينىگە قارىدى، ـــ بۇ يېڭى بىنا ـــ يېڭى ئۆيدە ئالۋاستى نېمە قىلسۇن؟!

ـــ كۆرمىدىڭلىمۇ ھەمدۇللاخۇن، بوسۇغاڭلاردا ئۆمىلەپ يۇرگەن، پۇتلىشىپ يۇرگەن ئاشۇ چېچى چۈۋۈقلار ئالۋاستى ئەمەسمۇ!

يادىكار خېنىم يەنە ئوڭ ـ تەتۇر سۆزلەشكە باشلىدى. ھاجىغا يېپىشىپ، ھۇجرىسىغا كىرىشتىن توسۇۋاتقانىدەك ھەر بىر كەلىمىنى قىلىشقا ئۇرۇندى:

ـــ ئالۋاستى بار، ئالۋاستى... كەينىڭلىگە يېنىڭلار!

ـــ يەنە كېسىلى تۇتتىمۇ، بۇنىڭ... ـــ ھاجى تۆۋەنكى قەۋەتكە قاراپ توۋلىدى:

ـــ ھوي، قايسىڭلار بار؟

ھاجىنىڭ چامادان، سومكىلىرىنى كۆتۈرۈۋالغان ئەنقەر، ئىلياس، ئارقىدىن خىزمەتكار نىساخان ئىككىنچى قەۋەتكە چىقتى. پايانداز ئۆزىنى تاشلاپ چاچلىرىنى يۇلۇشقا باشلىغان يادىكار خېنىمنى بىر ئامالار بىلەن تىنچلاندۇرۇپ، تۆۋەنكى

قەۋەتكە ئېلىپ چۈشۈشتى.

هاجى ئادەتتىن تاشقىرى پاكىز، رەتلىك سەرەمجانلاشتۇرۇلغان قىزىلگۈل بەرگى رەڭگىدىكى ھۆجرىسىغا كىرىپ كۆڭلى بىرئاز تىنچلاندى. قول سومكىسىنى تومپۇچكا ئۈستىگە قويۇپ، راھەتلىنىپ بىر يۇيۇنۇۋېلىشنى ئويلاۋاتقاندا، خانىش بىلىنەر ـ بىلىنمەس نازلانغانچە كىرىپ كەلدى. ياش، گۈزەل خوتۇننى كۆرگەن ھاجىنىڭ ۋۇجۇدىغا توسقۇنسىز بىر شېرىن ئىستەك يامرىدى، بىراق بۇ ئىستەك ھايالسىز پەسكويغا چۈشۈپ ۋۇجۇدى، بەدەنلىرى تىكەنلەشكەندەك بولدى. هاجى بۇرۇنقى ئەركىلىكى، ناياقلىقى يوقالغان، كۈلۈمسىرىگەندەك قىلسىمۇ، قورۇنغان ھالدا ئۆزىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قاراپ تۇرغان ياش ئايالغا لاپپىدە قاراپ قويدى ـ يۇ، يەنە ئۆز ئىشىغا مەشغۇل بولۇپ، مۇنچىغا كىردى. هاجى ئەينەكتىكى تولغان ئەپتىگە قاراپ پىچىرلىدى: ئەمدى بۇ خوتۇنغا يېقىنلاشقىلى بولمايدۇ. بۇ خوتۇن مېنىڭ نىكاھىمدا ئەمەس، بۇ تالاق قىلىنغان خوتۇن... هاجى ئانچە ئۆسۈشكە ئۇلگۈرمىگەن ساقىلىغا ماغزاپ سۈردى، ئاندىن ساقال ئالغۇچنى قولىغا ئالدى. بۇگۈن بۇ ئادەم يەنە ئويلىمىغان زىددىيەتلەرگە دۇچ كەلگەنىدى.

كەچلىك تاماق كۆڭۈلسىز يېيىلدى. تاماقخانىغا هاجى، خانىش، ئەنقەر ئۇچەيلەن چىققان، تاماققا چىقمىغانلارنىڭ ھۆجرىسىغا خىزمەتكارلارنىڭ تاماق ئەكىرىپ بەرگەنلىكى مەلۇم بولدى. ئەنقەر ئانىسىنىڭ روھىي كەيپىياتىنى تىنچلاندۇرۇش ئۈچۈن ئۆز ئۆيىگە قايتىمىغانىدى. ئۇ يەنە دادىسىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈنمۇ قايتىشقا ئالدىرىمىغانىدى. هازىر دادىسىنىڭ تۇرمۇشى قالايمىقانلىشىپ باش ئاغرىقى كۆپەيگەن، بىرەر يامان ئاقىۋەتنىڭ كېلىپ چىقىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. شۇڭا، كەچلىك تاماقنى دادىسى بىلەن بىللە يېيىشىپ، بىردەم بولسىمۇ ئۇنىڭ يېنىدا تۇرۇۋاتاتتى.

تاماقتىن كېيىن ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن بىنادىن چۈشۈپ

گۈللۈكتىكى شىپاڭغا كەلدى. ئۇلار قۇشلارنىڭ ۋىچىرلاشلىرى ئارىسىدا خېلى ئۇزاققىچە جىمجىت ئولتۇردى. ھاجى ئۆي مەسلىسىدە ئازراق مەنپەئەتنى دەپ خاتالىققا يول قويغانلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن ئايخېنىمنىڭ پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ كۈدە ـ كۆرپىسىنى كۆتۈرۈپلا بۇ ئۆيگە كۆچۈپ كېلىشۋالغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتى. ئايخېنىم ھاجىغا ۋاي سىلى، ئۆزلىرى دەپ تۇرغاندەك قىلغان بىلەن، بوشاڭ ئاياللاردىن ئەمەس ئىدى.

قاراڭغۇ چۈشۈپ، چىراغلار ياندۇرۇلدى. ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن بىر ھازا جىمجىت ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن ھاجى ئوغلىدىن شىركەتنىڭ نۆۋەتتىكى تىجارەت ئەھۋالىنى سورىدى. ئەنقەر شىركەتنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى ۋە ئۆتكەن ئايدىكى پايدا ـ زىيان مەلۇماتىنى قىسقىچە دوكلات قىلدى. ھاجى مەمنۇنلۇق بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى... سائەت ئىستىرىلكىسى توققۇزدىن چارەك ئۆتكەندە، ئەنقەر قول سومكىسىنى قولتۇقىغا قىسىپ، دادىسى بىلەن خوشلاشتى.

ـــ يانامسەن، بالام؟

ـــ خوش، ئەتە ئەتىگەندە كېلەي. سىلىمۇ بالدۇراق يېتىپ ئارام ئالسىلا، دادا...

ھاجى ئوغلى بىلەن خوشلىشىپ، ئاسما چىراغلار يوپيورۇق قىلىۋەتكەن بىناغا قەدەم ئالدى. پايانداز لارنى بويلاپ يۇقىرى ئۆرلەپ، بىرسى بويىنىدىن باغلاپ سۆرىگەندەك ئېغىر تۇيغۇدا ھۇجرىسىغا كىردى. كىردى ـ يۇ، ھۇجرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا توختاپ قالدى. دەرپەردىلىرى تولۇق چۈشۈرۈلگەن قىزىلگۈل بەرگى رەڭ ھۇجرىدا ھېلىھەم قىزىلگۈل ئەتىرى پۇراپ تۇرغان، خانىش تولغان بىر جۈپ كۆكسىنى ياپالمايي قالغان سۈت رەڭ روباشكىسى ئىچىدە چاچلىرىنى ياستۇققا يېيىپ مامۇق چۈشەكلەر ئىچىدە ياتاتتى. ئۇ ھاجىنى كۆرۈپ يېرىم ئوچۇق تۇرغان يوتقانىنى يۇقىرىغا تارتىپ، كۆكسىنى ياپتى ھەم ناز بىلەن

هاجىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىدى. ھاجى نەچچە سېكۇنت جىممىدە تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، كۆڭۈل تىزگىنىنى ئىلكىگە ئېلىۋالغان شەيتان ئۇستىدىن غالىب كېلىشكە تىرىشتى :

— ھازىر ئارىمىزدا نىكاھ يوق، سەن تالاق قىلىنغان خوتۇن ئىكەنلىكىڭنى بىلىشىڭ كېرەك ! — ئۇ خانىشقا قارىماستىن، بۇيرۇق ئاھاڭدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ياندىكى ئۆيگە چىقىپ يات !

خانىش ھاجىنىڭ سۆزىگە جاۋاب بەرمەستىن جىممىدە يېتىۋالدى. ھاجى بولسا شەيتان ۋەسۋەسىدە بىئارام ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ ئۆزىنى بېسىپ، سۆزىنى يەنە تەكرارلىدى :

— مەن ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن، خانىش ! سەن بىر مۇسۇلماننىڭ قىزى !

— بىز نىكاھنى يېڭىلايلى، ھاجىم... — خانىش توساتتىن سۆتكە سالغان ھەسەلدەك ئېرىدى، — مەن كۆپ ئويلاندىم، مەندىن ئۆتۈپتۇ....

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ قاشلىرى يىمىرىلىپ، كۆز ئالدىدىكى نازىنىنغا تىكىلدى. شۇ تاپتا خانىشنىڭ كۆز ياشلىرى مارجاندەك تۆكۈلۈپ، روباشكا ئىچىدىن ماراپ تۇرغان ئاپپاق كۆكسىنى ھۆل قىلماقتا ئىدى. نەچچە ئون كۈننىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ پوزىتسىيەسى تاشتەك قاتتىق تۇراتتى. ھە دېگەندە ھاجىنىڭ زىتىغا تېگىپ، ئۇنىڭ بوينىغا مىنىمەن، دەيتتى. ئەمدى مۇشۇنداق بوشاپ قالغانىدى. ئەمەلىيەتتە، خانىشنىڭ بۇ ئاخشام تولۇق ئىدىيەۋى تەييارلىقى بار ئىدى. ئۇ توي خېتى ساختا بولۇپ چىققاندىن كېيىنلا يېلى چىقىپ كەتكەن توپتەك لاسسىدە شۇمشىيىپ كەتكەنىدى، ئەمدى ھاجى بىلەن تەڭ تۇرمەن، قانۇننىڭ ئالدىدا دېيىشمەن دېسە، ئۆزىنىڭ پايدىسىز ئورۇنغا چۈشۈپ قېلىشىنى، زىيان تارتىشىنى پەملىگەنىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە

هازىر بۇ ئۆيده ئەر بىر، خوتۇن ئۇچ. بىر ـ بىرىگه كۇنداش بولۇپ تۇرغان ئۇچ ئايال بۇ ئائىلىدىكى مەۋجۇتلۇقنى ساقلايمەن دەيدىكەن، چوقۇم ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ھمايىسىگه ئېرىشىشى كېرەك. شۇڭا، بۇ ئائىلىدىكى ئورنىنى ساقلاش ئۇچۇن، بۇ ئائىلىنى ئالقىنىغا ئېلىش ئۇچۇن ۋاستىسىنى ئۆزگەرتىش قارارىغا كەلگەنىدى. ھاجى ھەيران بولۇپ ھاڭۇنقىپ تۇرغاندا، خانىش لىككىده ئورنىدىن تۇردى ـ ده، ئۇن سېلىپ يىغلاپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. قۇچقىنى ئېچىپ ھاجىغا بولغان سېغىنىشنى بىلدۇردى.

ـــ راستلا مېنى ئەپۇ قىلسىلا، ھۆرمەتلىك ھاجىم، مەن سىلىنىڭ قەدىرلىرىنى بىلمەپتىمەن.

ھاجى غودۇرىغاندەك قىلدى. ئېنىقسىز بىر ئاۋازدا خانىشنى رەت قىلىپ كەينىگه داجىدى. بىراق، خانىش ئۇنى قىستاپ كەلدى.

ـــ ئۆزۇڭنى بېسىۋال، مەندىن يىراقراق تۇر.

ھاجى خانىشتىن ئۆزىنى قاچۇرغاندەك دېرىزه ئالدىغا كېلىپ بىر ھازا تۇرۇپ كەتتى. پەردىنى قايرىپ كۇپتەك قاپقاراڭغۇ ئالەم بوشلۇقىغا كۆز تاشلىدى. كېيىن يانفونىنى قولىغا ئالدى ـ ده، كىمدۇر بىرسىگه تېلېفون قىلىپ، ھازىرنىڭ ئۆزىده ئۆيگه كېلىشنى تاپىلىدى. ئاندىن نەپسى ئىزا تارتقاندەك، خارلانغاندەك تۇگۇلۇپ تۇرغان خانىشقا تولۇق كىيىنىپ بېشىغا ياغلىق چىگۈېلىشنى بۇيرۇدى.

يېرىم سائەتچه ۋاقىت ئۆتۇپ ھاجىنىڭ يانفونى سايرىدى. كىرىسلودا چاي ئىچىپ ئولتۇرغان ھاجى بىنادىن پەسكه چۇشتى ـ ده، ھايال ئۆتمەي مولىلا سۇپەت بىر مېھمانىنى باشلاپ چىقتى. مېھمان ئۇزۇن ئاق يەكتەك كىيىپ، بېشىغا سەللە ئورىغان ئۆچكه ساقال كىشى بولۇپ، ھۇجرىنىڭ يېنىدىكى مېھمانخانا

ئۆيدىكى ئەتلەس كۆرپىگە يۆكۈندى.

هاجى موللىغا ئۆز قولىچە داستىخان سېلىپ، چاي قۇيغاندىن كېيىن، كىچىك خوتۇنىنى نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا تالاق قىلغانلىقى، ئەمدى يارىشىش نىيىتىگە كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ مەسلىھەت ۋە ئەقىل سورىدى. موللا داستىخاندىكى قۇرۇق مېۋىلەرگە بىرەر قۇر ئېغىز تەگكەندىن كېيىن، تالاق قىلىنغان خوتۇنىنىڭ قايتا نىكاھقا ھازىرلىقىنى سۆزلىدى. بۇ گەپنى ئاڭلىغان هاجى گەدىنىنى قاشلىدى. كۆزلىرىدىكى تەقەززالىقىنى يوشۇرالماي، بۇ ئىشقا بىر پەتۋا چىقىرىپ نىكاهنى يېڭىلاپ قويۇشنى ئۆتۈندى هەم پورتمالدىن تاراقلاپ تۇرغان يۇز يۈەنلىك پۇلدىن ئۈچنى چىقىرىپ موللىنىڭ ئالدىغا قويدى.

موللا بىر ـ ئىككى ئېغىز تۇزۇت قىلغاندىن كېيىن پۇلنى ئېلىپ قويۇن يانچۇقىغا سالدى هەم توساتتىن ئەقىلگە كەلگەندەك بولۇپ پەتۋا سۇردى. موللا دېدىكى، هاجىنىڭ كىچىك خوتۇنىنى هازىرنىڭ ئۆزىدە توغرىدىن ـ توغرا هاجىغا نىكاه قىلىپ قويۇش راۋا ئەمەس ئىكەن. ئۇنى راۋا كەلتۈرۈش ئۈچۈن هاجىغا بۇگۈن ئاخشام باشقا بىر مەزلۇمنى نىكاهلاپ قويۇپ، بىر كېچە ئۆتكەندىن كېيىن بۇ مەزلۇمنى تالاق قىلىۋېتىپ، ئاندىن كىچىك خوتۇنىنى نىكاهلاپ قويسا دۇرۇس بولار ئىمىش... هاجىنىڭ چېهرىگە كۈلكە يۈگۈردى هەم موللىنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى پىچىرلىدى...

شۇ كېچىسى موللا يادىكار خېنىمنى هاجىغا نىكاهلاپ قويدى. هاجى موللىغا بۇ خوتۇنى بىلەن ئۇزاقتىن بۇيان نىكاه يوقلۇقىنى ئېيتقانىدى. نېرۋىسى تازا جايىدا بولمىغان يادىكار خېنىم چۈمبەلنىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇپ بۇ ئىشلارنى راست دەپ چۈشىنىپ قالدى هەم نىكاهنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى. ئەتىسى يادىكار خېنىمنىڭ قۇلىقى هاجىنىڭ ئاغزىدىن تالاق سۆزىنى ئىشىتتى. هېلىقى موللىنىڭ يەنە قاراڭغۇدا كېلىپ

خانىش دېگەن چۈۋۈق چاچ خوتۇننى ھاجىغا نىكاھلاپ قويغىنىنى بىلىپ قالدى.

78

ئۇ بىر بەختسىز ئايال ئىدى. ئۇ توزۇپ كەتكەن ئاپپاق ئۆرۈك چېچەكلىرىدەك ناتىۋان چېغىدىلا بەختى توزۇغان ئايال ئىدى. ئۇ تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە شەھەرگە كىردى. جان بېقىش كويىدا كىشىلەر ئىشكىدە يۇرۇپ، ھېلىقى شەپقەتلىك بايغا دوقۇرۇشۇپ قېلىشنى ئەسلا ئويلىمىغانىدى...

ئالتۇنەم كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى. ئۇ دوقۇرۇشۇپ قالغان ئادەم باشقا بىرسى ئەمەس، دەل ھېلىقى ساختىپەز ھەمدۇللا مەخسۇم ئىدى.

توۋا، بۇ جاھان نېمىدېگەن تار، بۇ شەھەر نېمىدېگەن كىچىك ھە ! ئالتۇنەم دەسلىپىدە ھېلىقى ئادەمنى خاتا تونۇپ قالغان ئوخشايمەن دەپ ئۇنىڭ ئاشۇ مەخسۇم ئىكەنلىكىگە زادىلا ئىشىنەلمىدى. بىراق، ئادەم ئۆز ـ ئۆزىنى ئالدىسىمۇ، ئۆز ـ ئۆزىنى بەزلىسىمۇ، بۇ يامان كۆز بىر كۆرگەننى بەربىر تونۇيدىكەن. بۇ تۇيغۇن يۈرەك ئۆزىگە ئازار بەرگۈچىدىن ھامان ئەنسىزلىنىدىكەن. ئالتۇنەم بىر جۈپ كۆزىدىن باشقا يېرىنى چۈمكەپ تۇرغان قارا ياغلىقنىڭ ئىچىدىن ھېلىقى ئادەمنى ئىككىنچى رەت كۆرگەندە، ھەمدۇللا ھاجى دېگەن بۇ مۆتىۋەرنىڭ ھەمدۇللا مەخسۇم ئىكەنلىكىنى تەلتۆكۈس جەزملەشتۇردى. توۋا، بۇ ئادەمنىڭ قېرىغاندا يەنە توۋا قىلماي كونا، يېڭى خوتۇنلىرىنى بىر ئائىلىگە يىغىپ تاماشا چىقىرىپ يۇرگىنى قانداق قىلىق ئەمدى؟! يەنە مەنچۇ؟ مەن قانداق بولۇپ بۇ ئادەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدىم؟ مېنىڭ كۆرىدىغان كۈنۈم، بېشىمغا كەلگەن تەقدىرىم مۇشۇمۇ؟ ئاۋۇ ئىلياسچۇ؟ مېنىڭ يۈرەك پارەم ئۇ ئادەمنىڭ قۇيرۇقىدا نېمە ئىش قىلىدۇ؟ ئۇ بالىنى بۇ يەرگە كىم

ئەكەلدى؟ بۇ بالا ئاشۇ بىۋاپا ئادەمنىڭ ئۆز دادىسى ئىكەنلىكىنى بىلەمدىغاندۇ؟ بۇ ئىشلارنى بىر كىم ئۇ بالىغا دەپ قويغاندىمۇ؟ ئۇ ئۆز دادىسىنى تونۇغان بولسا، شۇڭا ۋاي ھاجىم دادام، دەپ شۇ كىشىنىڭ كەينىدە ئاغزىنى تاتلىق ئېتىپ يۈرەمدىغاندۇ؟ ئەگەر بۇ ئىشلار شۇنداق بولۇپ قالسا... ياق، ياق، ئى خۇدا بىزنى نېمىشقا ۋاپاسى يوق ئادەمنىڭ ئالدىدا خارۇزار قىلىدىغانلا؟ بىزنى نېمىشقا چۆرگۈلىتىپ ئەكېلىپ يەنە ئاشۇ ئادەمنىڭ ئالدىدا موھتاج قىلىدىغانلا؟ مەن بىلىمەن، ئۇ ئادەمگە بالىچاقا، ئۇرۇق ـ تۇغقان لازىم ئەمەس. ئۇ ئادەمگە پۇل ـ بايلىق، كاتتا قورۇ ـ جاي، ئېسىل پىكاپ، ياش، چىرايلىق خوتۇن بولسىلا بولدى. ئۇ ئادەمنىڭ بۇ دۇنيالىقى پەقەت مۇشۇلا...

ئالتۇنەم بىنانىڭ كەينىدىكى گۈللۈكنىڭ چېتىدە ئولتۇرۇپ يىغلىدى. يېنىدىكى بوۋاقلار ھارۋىسىدا ئويناۋاتقان ئىلىيار قورسىقى ئېچىپمۇ ياكى ئۇيقۇسى كېلىپمۇ، ئىشقىلىپ، ھە دەپ خەقىش قىلاتتى، يىغلايتتى. قەلب يارىسى قايتا شەلۋەرەپ، ئازاب قاينىمىغا شۇڭغۇغان ئالتۇنەم بالا بېقىۋاتقانلىقىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ئۆز خاپىچىلىقى بىلەن قالغانىدى... «مەن بۇ ھەسرەت ـ نادامەت ئۇۋىسىدىن كېتەي، ـــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ـــ ئىلياسنى ئېلىپ ھازىرلا كېتەي، كىنولاردىكى قەدىمىي خان ـ پادىشاھلارنىڭ چاربېغىدەك بۇ باي ساريىي سىرتىدىن قارىسا كۆلكە ـ پاراغەت، ئىچىدىن قارىسا ھەسرەت ـ نادامەت... ئەھۋال شۇنداق تۇرغاندا، بۇ ئادەم بىزنى تونۇپ قالسا، ئىلياسنى بالام دەپ قالسا، ئاۋۇ خوتۇنلارنىڭ ئىچىدىكى ئوت تېشىغا يالقۇنلاپ، كاتتا بىنانىڭ ئىچىدە قىيامەت قايىم بولار، ھەرقاچان ! شۇڭا بالىنى كەينىمگە سېلىپ، بۇلارنىڭ ئالدىدىن ئاستا كېتىۋالاي...»

ـــ بەك مۇڭلىنىپ ئولتۇراپ كېتىپلىغۇ، خېنىم؟ كۆڭۈللىرى جايىدىمۇ يا؟ !

زەردە بىلەن تۇۋلىغان ئاۋاز ئالتۇنەمنى چۆچۈتۈۋەتتى. ئۇ

ئېسىگە كېلىپ ئەلىنىگارنى كۆتۈرۈۋالغان ئايخېنىمنىڭ چىرايى تۈتۈلغانچە ئۆزىگە قاراپ تۇرغانلىقىنى، ھارۋىدىكى بوۋاقنىڭ قىرقىراپ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ خاپىلىقتا بوۋاقنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغانلىقىنى ئويلاپ خىجىل بولدى. ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ بوۋاقنى قولىغا ئېلىپ، ئاغزىغا ئېمىزگۈ سالدى. بىراق، بوۋاق قۇرۇق ئېمىزگۈگە گول بولماي، ئايخېنىمغا ئۈمتۈلۈپ تېخىمۇ يىغلاشقا باشلىدى. ئايخېنىم بوۋاقنى قولىغا ئالماستىن ئالتۇنەمگە بۇيرۇق قىلدى :

— ئۆيگە ماڭسىلىرى !

ئالتۇنەم بوۋاقنى كۆتۈرۈپ، ئۇن ـ تىنسىز ھالدا بىنا تەرەپكە ماڭدى. ئايخېنىم ئۇنى ئالدىغا سالغاندەك دەمبەس قەدەم مېڭىپ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئۆيگە كىرىپ سورىدى :

— نېمە بولاۋاتىلا، ئۆزلىرى؟

ئالتۇنەم لام ـ جىم دېمەي جىم تۇردى. ئايخېنىم توختىماي ئەزۆەيلىدى :

— نەچچە ۋاق بولدى، كۆڭۈللىرى تازا جايىدا ئەمەسقۇ، گەپ قىلسىلا؟

— ...

— گەپ قىلسىلا دەيمەن ! سىلى مۇشۇنداق كۇن ئۆتكۈزۈش ھېسابىغا مەندىن ئايلىق ئالسىلىرى سىلىگە ھالال بولارما ياكى ھاجىمغا قايلاپ ئەرگە تەگكۈلىرى كېلىۋاتامدۇ يا؟ !

باياتىن بېرى بېشىنى سېلىپ تۇرغان ئالتۇنەم يامان گەپكە چىدىمايى، بېشىنى كۆتۈردى. ھە دەپ ئەزۆەيلەۋاتقان ئايخېنىمغا لاپپىدە قارىدى. ئايخېنىم بولسا ئاغزىغا كەلگەننى ئايماي سۆزلەۋاتاتتى:

— ئەجەبمۇ سىلى، ھەر قېتىم ھاجىمنى كۆرسىلىرى بىر قىسما بولۇۋالىلا. مۇشۇنداق قىلسىلا... — ئايخېنىم بوينىنى شاپتۇل قېقىپ تۇرۇپ، ئالتۇنەمگە خېلى يامان گەپلەرنى قىلدى. ئۇنىڭ گەپ قىلمايى تۇرغىنىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا يەنە ئەرنىڭ

گېپىنى قىلدى، ــ قايلىسىلا خېنىم، ھەرقانچە زېرىكسىپ كەتكەن بولسىلىرىمۇ، بىر مەزگىل چىدىسىلا. ماۋۇ بالىلار ئىككى ياشقا كىرىۋالسۇن، ئاندىن مەن سىلىنى ئەرگە بېرىپ، كۆڭۈل تۇگۇنچىلىرىنى يېشىپ قويماي، بولامدۇ؟

ئالتۇنەمنىڭ نەپسى بەكمۇ ئىزا تارتتى. يوقسۇزلۇق، موھتاجلىق ئىلكىدە كىشىنىڭ قولىغا قاراپ قالغان، كىشىنىڭ ئالدىدا بويۇن قىسىپ ياشىغان ئادەمنىڭ ھال ـ كۈنى شۇ بولسا كاشكى!

ئايخېنىم ئۇنىڭ شەلپەردەك قىزىرىپ كەتكەن چېھرىگە قاراپ يەنە ئەزۆيلىدى:

ــ قانداق، تەكلىپىم مىجەزلىرىگە يېقىۋاتامدۇ، خېنىم؟

ــ شەپقەتلىرى ماڭا يەتتى، ــ ئالتۇنەم ھەممىنى تاۋاز تاشلىغاندەك بوۋاقتىن يىراقلاشتى، ــ مېنى يولغا سېلىپ قويسىلا، بۇگۈنلا كېتىۋالاي!

ــ ۋىيەي، نېمە دەيدىغاندۇ؟ ــ كۈتۈلمىگەن جاۋاب ئايخېنىمنى پېتىدىن چۈشۈرۈۋەتتى. شۇڭا، ئۇستاتلىق بىلەن، ئوخشىتىپ پەرداز قىلىۋالغان چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ، راستلا مېڭىشقا تەمشىلگەن ئالتۇنەمنىڭ بىلىكىگە ئېسىلدى.

ــ راست دەۋاتامدىلا، بۇ گەپنى؟

ــ راست دېدىم.

ــ نېمىدەپ، ئەمدى؟

ئالتۇنەم ئۇندىمىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە بىر تاغار قورساق كۆپۈكى بولمىسىمۇ، بىراق كۆز ئالدىدا يۈز بېرىۋاتقان رېئاللىقتىن ئەندىكىپ تۇرغاندا، ئايخېنىمنىڭ يۈزىدىن ـ يۈزىگە قارىتىپ تۇرۇپ ئېيتقان ياپىتا گەپلىرى يېلىنجاۋاتقان ئوتقا تۆتۈرۈق بولدى. ئۇ كۆڭلىدىكىنى ئايخېنىمغا دېيەلمىسۇنمۇ؟ ئالتۇنەم ھېچكىمگە ھېچنېمە دېيەلمەيتتى. ئۇ نىكاھ بوسۇغىسىدىن ئاتلىغاندىن بېرى ھاياتىدا يۈز بەرگەن ئەگىرى ـ توقايلىقلارنى، بېشىغا كەلگەن دەرد ـ ئەلەملەرنى ئىچىگە يۇتۇپ كەلگەن ھەم شۇنداق قىلىشقا كۆنۈپ قالغانىدى.

79

نىكاھ يېڭىلاندى. ياش، چىرايلىق خوتۇن بايىنىڭ كۆڭۈل رىشتىسىنى يەنە ئۆزىگە رام قىلدى. دەرپەردىلەر ئىچىدە ئەتىر پۇراپ تۇرغان ياسىداق ھۇجرىدا ئوتقاشتەك پايانداز سېلىنغان كارىدوردا، پەشتاقلاردا، گۈللۈكلەردە ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان كۈلكە ئاۋازى تىرىك ئېرىنىڭ ئالدىدا تۇل ياشاۋاتقان يادىكار خېنىم بىلەن ئايخېنىمنىڭ ئىچىنى ئۆرتەيتتى.

ھاجى خانىشنىڭ بۇنداق ئاسان ئەل بولغىنىغا بىرئاز ھەيران ئىدى. ئۇ ئىچكىرىگە مېڭىشنىڭ ئالدىدا خانىش راستلا پەيلىنى بۇزغان، سوتقا ئەرز قىلىپ ھاجىنىڭ ئىككى پۇتىنى بىر ئۆتۈككە تىقماقچى بولغانىدى. ئەگەر ئۇ راستلا ئەرز قىلغان بولسا، ھاجى قوش نىكاھلىنىش، پىلان سىرتىدا پەرزەنت كۆرۈش... دېگەندەك قانۇنسىز قىلمىشلارغا جاۋابكار بولۇشى مۇمكىن ئىدى. شۇ ۋەجىدىن كۆڭلى خاتىرجەم بولالمىغان ھاجى ئىچكىرىگە قىلغان سەپىرىدىن قايتىشقا ئالدىرىمىغان، ھەتتا يانفون نومۇرىنىمۇ ئالماشتۇرۇۋەتكەنىدى. ئۇ بىر ئايچە ۋاقىتنى سىرتتا ئۆتكۈزۈپ قايتىپ كەلگەندە بولسا ئىشلار پۈتۈنلەي ئۇنىڭ ئويلىغىنىنىڭ ئەكسىچە بولدى. «زادى سوتقا ئەرز قىلىمەن» دەپ ئەسكى چاپانىنى قارا كۆتۈرۈپ يۈرگەن خانىش ئاللىقاچان بىر يۈز سەكسەن گىرادۇس بۇرىلىپ يامان نىيىتىدىن تەلتۆكۈس يانغان، ھۇجرىنى گۈلدەك جابدۇپ، ھاجىنىڭ يولىغا قاراپ ئولتۇرغان... ھاجى خانىشتىكى ئۆزگىرىشنىڭ سىرى توغرىسىدا خېلى ئويلاندى، بىراق تېگىگە يېتەلمەي ئاخىرىدا «بىرىنچىدىن، خانىشنىڭ ئۆزىگە كۆڭلى بار، ئىككىنچىدىن ئايخېنىمنىڭ بۇ ئۆيگە كۆچۈپ كېلىۋېلىشى ئۇنىڭ رەشك ئوتىنى يالقۇنلاتقان، شۇڭا ئۇ باشقىدىن مۇلايىملىشىپ ماڭا تەسلىم بولغان... شۇنداق قىلىپ، ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى ئورنىنى تىكلىمەكچى بولغان، دېگەن

خۇلاسىگە كەلدى. بۇ خوتۇنلار نېمە قىلىشسا قىلمامدۇ، خوتۇن كىشى دېگەننىڭ ھال - كۈنى شۇ، بۇ مەزلۇملارنىڭ ئەرنىڭ خىزمىتىنى قىلىش، ئەرنىڭ بۇيرۇقىنى بەجا كەلتۈرۈش، ئەرنىڭ دۇئاسىنى ئېلىشتىن باشقا نېمە ئىشى بار؟ ! ھاجى شۇنداق ئويلايتتى. شۇنداق دەپ خوتۇنلىرىنىڭ ئالدىدا كىبرىلەتتى، خوتۇنلىرىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى چوڭ چاغلايتتى. شۇڭا، ئايخېنىمنى قايتا ئورۇنلاشتۇرۇش، بۇ ئۆيدىن كۆچۈرۈۋېتىش خىيالىدىنمۇ ۋاز كەچتى. مۇشۇنداق بولغاندا، بۇ خوتۇنلار ئۆزىگە تېخىمۇ ئوبدان خىزمەت قىلىدىغانىدەك، ئۇلارنىڭ نېمىدىن خۇشال بولۇپ، نېمىدىن خاپا بولۇشى بىلەن كارى بولمىدى. بۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ ئالدىدىكى ئايالىلارنىڭ كۈن ئۆتكۈزمىكى بەك تەس بولۇۋاتاتتى، ئەتراپىنى گۈللەر، دەل - دەرەخلەر، قۇشلار ئوراپ تۇرغان بۇ بىنادا كۈن ئۆتكۈزۈۋاتقان ئايالىلار ئەتىگىنى تاڭ ئاتسا، كۈننى كەچ قىلالمايتتى. كەچ كىرسە ھەسرەتلىك كۆزلىرىدىن ئۇيقۇ قېچىپ، تاڭ ئاتقۇزۇشى قىيىنغا توختايتتى.

ھاجى سەپەردىن قايتىپ كەلگەن كۈنى كەچتە، ئۆچكە ساقال موللا نىكاھ يېڭىلاش پەتۋاسى بىلەن يادىكار خېنىمنى ھاجىغا نىكاھ قىلدى. ھېيلە - مىكىردىن خەۋەرسىز ئولتۇرغان يادىكار خېنىم بۇ نىكاھنى راست دەپ چۈشىنىپ قالدى. ئەنقەرنىڭ دادىسىنى ئەمدى ئادەم بولدى، كەلسە - كەلمەس يولدىن قايتىپ، ھاياتىدا قىلغان ئەسكىلىكلەرگە پۇشايمان قىلدى دەپ ئويلىغاچقا، بۇ نىكاھقا رازىلىق بەرگەنىدى. بىراق، ئۇ ئادەم يادىكار خېنىمنىڭ قولىنىڭ ئۇچىنى تۇتۇپمۇ قويمىدى، بىر كېچە ئۆتمەستىن تالاق سۆزىنى بېرىپ، ھېلىقى چۈۋۈق چاچ خوتۇنى بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇشۇپ كەتتى... ئۇ ئادەمنىڭ ئادەم بولغىنى، يامان يولدىن قايتقىنى شۇمۇ؟ ! شۇنىڭدىن كېيىن يادىكار خېنىمنىڭ كېسىلى قوزغىلىپلا تۇرىدىغان بولدى. ئۇ ھە دېگەندە ئالىجۇقا سۆزلەپ، بىنانى بېشىغا كىيەتتى. بەزىدە ھاجىنىڭ ھۇجرىسىنىڭ ئىشىكىنى قېقىپ بىسەرەمجان قىلاتتى.

ئايخېنىمىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ھەمدۇللا ھاجىنى ئۆزىگە كۆيمدۇ، شۇڭا ئاۋۇ پىشمىغان، شىرنە باغلىمىغان توڭ سويما خوتۇندىن كۆڭلى سۇ ئىچمىگەندە، كېچە ـ كېچىلەپ خان كوچىسىغا كېلىپ، مېنىڭ مېھرىمدىن تەسەللى تاپقان، مانا ئەمدى ئۇلارنىڭ يېرىكلىشىپ قالغان پۈرستىدىن پايدىلىنىپ ھاجىنى ئۆزۈمگە قارىتىمەن، توڭ سويما خوتۇننى ئىزا ـ ئەلەمگە قويۇپ، بۇ ئائىلىدىن بەزدۈرىمەن، دەپ ئويلىغانىدى. ھالبۇكى، ئىش ئۇنىڭ ئويلىغىنىڭ تەتۈرىچە بولۇپ چىقتى. توڭ سويما خوتۇن توڭدەك كۆرۈنگىنى بىلەن ئىچىدىن پىشىپ كەتكەن ئوخشايدۇ، ئۇ ھاجىنى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىمگە قارىتمىدى. ھەتتا شۇ كېچىسىلا موللا چاقىرىپ كىشى بىلمەس بىر ئىشلارنى قىلدى. ئۇ خوتۇن ئەتىگىنى ناشتىدىن كېيىن ھاجى بىلەن قولتۇقلىشىپ پىچىرلاشقىنىچە چىقىپ كېتىدۇ، كەچتە قاقاھلاپ كۈلۈشكىنىچە قايتىپ كېلىدۇ. بەزى كۈنلىرى چۈشتە پەيدا بولۇپ قالىدۇ، بەزىدە يوق. ئۇ خوتۇن ھاجىنىڭ قولتۇقىدىن چىقماي شۇنداق يۈرگەندىكىن، ئۇ ئادەمنىڭ ئايخېنىمغا قارايدىغانغا كۆزى يوق، ئېھتىمال ئۇ ئادەم بىر بولسا ياش خوتۇننىڭ ئۇستاتلىق بىلەن قىلىۋاتقان نەزەربەندلىرىدىن خالىي بولالمىغان، بىر بولسا ئايخېنىمنىڭ ئوپۇل ـ توپۇل بۇ ئۆيگە كۆچۈپ كېلىپ ئىشنى چوڭايتىۋەتكەنلىكىگە خاپا بولغان. شۇڭا، نەچچە كۈننىڭياقى ئايخېنىمغا چىراي ئېچىپ قاراپ قويماي يۈرىدۇ...

خانىش مەغلۇبىيەت كوچىسىدىن قايتىپ، غالىبلىق كوچىسىغا قەدەم باستى. ئۇ ئەقلىگە، ياشلىقىغا، گۈزەللىكىگە تايىنىپ، ۋەيران بولاي دەپ قالغان تۇرمۇشىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. ھاجى ھەرھالدا ئۇنىڭ سىزغان سىزىقىغا يېقىنلاشتى. ئۇ ئەمدى ھاجىغا تۈيدۈرماستىن ھېلىقى ساختا، قانۇنسىز توي خېتىنى ھەقىقىي، قانۇنلۇق توي خېتىگە

ئالماشتۇرۇشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندا ئۇنىڭ بۇ ئائىلىدىكى ئورنى قانۇنلىشىپ، قىلغىنى قىلغان، ئەتكىنى ئەتكەن بولىدۇ. ئۇ يەنە قورساق كۆتۈرۈپ، پاقلاندەك ئوغۇلدىن بىرنى تۇغۇشى، بىر ئاماللار بىلەن پۇتۇن ئىگىلىكنى قولىغا ئېلىۋالغان ئەنقەرنىڭ ئورنىنى تەۋرىتىشى كېرەك... خانىش شۇ خىيال، شۇ ۋەسۋەسىلەر ئىلكىدە ئاستىرتىن خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىگە قاتراپ يۇرەتتى. كىملەر بىلەندۇر تونۇشۇپ، تاماققا تەكلىپ قىلىپ، «يوقاپ كەتكەن» توي خېتىنى قانداق ئۇسۇلدا تولۇقلاپ ئېلىشنىڭ يولىنى ئىزدەيتتى.

ئەنقەر بۇ ئائىلىدە ئوت يالقۇنىدەك ئۇلغىيۋاتقان زىددىيەتلەردىن، بىر ـ بىرىگە دۇشمەنلىك بىلەن قارايدىغان كۆزلەردىن شۇركۇنەتتى. ئۇ كۈنداشلىق، ھەسەتخورلۇق دەردىدە سارالىڭ بولۇۋاتقان ئۆگەي ئانىلىرىنىڭ ئەقىلىدىن ئېزىپ بىر ـ بىرىگە ياكى دادىسىغا سۈيىقەست قىلىشىدىن ئەنسىرەپ يۈرىدىغان بولدى. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ئانىسىنىڭ كېسىلىنىڭ ئەدەپ قېلىشى ئۇنىڭ كۆڭلىنى تېخىمۇ بىئارام قىلاتتى. شۇڭا، ئىشتىن ئارام تاپقۇدەك بولسىلا بۇ ئائىلىگە چاپىدىغان بولدى. ئۇ ھەمىشە ئانىسىغا كۆيۈرەك ھەمراھ بولۇشنى، ئانىسىغا تەسەللى بېرىشنى، ئانىسىغا تۇرمۇشتىكى بەختسىزلىكلىرىنى ئۇنتۇلدۇرۇپ، ئۇنىڭغا بىردەم بولسىمۇ خۇشاللىق بېغىشلاشنى ئويلايتتى. ئۇ مۇشۇنداق كېلىپ ـ كېتىپ يۈرگەچكە ئۆزىمۇ مۇشۇ ئايالارنىڭ، مۇشۇ كۈنداشلىقنىڭ، مۇشۇ ھەسەتخورلارنىڭ ئارىسىدا سىقىلىپ ـ بوغۇلۇپ يۈرگەندەك، تېخىمۇ خىيالچان ۋە جىمغۇر بولۇپ كەتكەنىدى. ئەنقەر ئائىلىدىكى ئاشۇ خىل مۇھىت ئىچىدىن دادىسىنىڭ ئىپادىسىگە ئاستىرتىن نەزەر سالدى. دادىسى يەنە بەخىرامان يۈرىدۇ. ئۇ شىركەتنى ئاساسەن دېگۈدەك ئەنقەرگە تاپشۇرغان، ئۆزى قاتار چاي ئولتۇرۇشلىرىدا، باغ ـ ئارامگاھلاردا، سەيلە ـ ساياھەتلەردە ئويناپدۇ. خانىش دادىسىغا

كانىدەك چاپلاشقان، ئىلگىرىكىدەك دادىسى بىلەن تۇرلۇك باردى ـ كەلدى سورۇنلارغا بېرىشتىن قاچمايدۇ. دادىسىمۇ بۇ ياش، چىرايلىق خوتۇنىغا بېرىلگەن، ئۆيدىكى مەزلۇملارغا ئوچۇق چىرايى يوق... دادىسىنىڭ قارىشىچە، مەزلۇم كىشى ئەر كىشىنىڭ بىر تال قوۋۇرغىسىدىن يارالغانمىش، ئايالىنىڭ ئەر ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى «شەرىئەت ھۆكمى» بولۇپ، بۇ دۇنيادا ئېرىدىن تۆشۈكلۈك ساۋابى ئالالمىغان ئايال زاتى ئۇ دۇنيادا جەننەت يۈزى كۆرمەس ئىمىش. دادىسىنىڭ قارىشىچە «شەرىئەت ھۆكمى»دە بىر ئەرگە بىرلا ۋاقىتتا ئۈچ ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق خوتۇن ئېلىش دۇرۇس بولۇپ، ھازىرقى قانۇن «شەرىئەت ھۆكمى»نى ئېتىراپ قىلمىغاچقا، ئۆزىدەك باي ـ سەرخىللار قانۇننىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچراپ، بۇ دۇنيانىڭ راھىتىنى كۆرەلمىگەنمىش ! لېكىن كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش چەت ئەلدە، ئىسلام ئەللىرىدە ئادەتتىكى ئىش ئىمىش.

ئەنقەرنىڭ نەزىرىدە دادىسىنىڭ كۆزقارىشى نادانلىقنىڭ، ئۆز نەپسىگە بېرىلگەنلىكنىڭ مەھسۇلى ئىدى. دادىسى شەھەرنىڭ كونا كوچىلىرىدا چوڭ بولغان، كىچىكىدىن ئۇششاق تىجارەتكە بېرىلىپ باشلانغۇچ مەكتەپنىمۇ چالا ـ بۇلا پۈتكۈزگەن، پۇل تېپىش، پاراغەتكە بېرىلىش بىلەن كۇن ئۆتكۈزۈپ، بۈگۈنكى زامان شەھەر پۇقرالىرى ھازىرلاشقا تېگىشلىك ئەخلاق، يېڭىچە ئاڭ، ئادەمىي مۇناسىۋەت خىسلەتلىرىدىن چەتتە قالغان. شۇڭا، ئۇ كۆز ئالدىدىكى رېئاللىققا، بولۇپمۇ ئاياللارغا بولغان كۆز قاراش جەھەتتە «شەرىئەت ھۆكمى»دىن سۆز ئاچىدۇ، كونىلىققا ئېسىلىۋالىدۇ، پۇل ـ بايلىقىغا ئىشىنىدۇ. ئەنقەر بەزىدە دادىسىنىڭ ئاشۇنداق سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندا، ئانىسىنى خارلىغانلىقى ئۈچۈن دادىسى بىلەن دەرقەمتە تۇرۇپ سۆزلەشكۈسى، بەس ـ مۇنازىرە قىلىشقۇسى كېلەتتى. بىراق، دادىسى سودا ئىشلىرىدىن باشقا جەھەتلەردە ئوغلىنىڭ بەس ـ مۇنازىرىسىنى، پىكىر ئىنكاسىنى قوبۇل قىلالايدىغان دادىلاردىن

ئەمەس. ئۇنىڭ تۇرمۇشتىكى مۇستەبىت تەبىئىتى بۇنىڭغا يول قويمايدۇ. ئەنقەرنىڭ شۇنداق دېگۈسى كېلىدۇ. شەرىئەتتە: «ئۆز نەپسىڭلار ئۈچۈن قىز ـ ئاياللارنى خورلاڭلار» دېيىلمىگەنغۇ؟! ئاياللارنى قەدىرلەش، ئانىلارنى ئۇلۇغلاش پۈتكۈل ئىنسانلارغا قىلىنغان چاقىرىققۇ! ئەجەبا دادام ئەنە شۇنداق ئايال زاتىدىن، بىر ئۇلۇغ ئانىدىن تۇغۇلمىغان بولغىيمىدى؟!

ئەنقەر شۇنداق ئويلانغاندا، مۇلاھىزە قىلغاندا دادىسىنىڭ ئانىسىدىن كىچىك يېتىم قالغانلىقى، ئانا مېھرى كۆرمەي چوڭ بولغانلىقى توغرىسىدا ئاڭلىغانلىرىنى ئېسىگە ئالدى.

80

تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپ كوچىدىن بۇرلىپ، چارباغلىق قورۇغا كىرىپ كەلدى ـ دە، سۈت رەڭ كاھىشلىق بىنا ئالدىدىكى گۈللەر ئارىسىدا توختاپ، ئاۋۇال ئىلياس، ئاندىن ئۇنىڭ يارىدىمىدە ھەمدۇللا ھاجى چۈشتى. ھاجى ئىلياسقا ئىككى ئېغىز گەپ تاپىلىغاندىن كېيىن، پارقىراق قارا بەتىنكىسى بىلەن پايانداز لارنى بويلاپ بىناغا كىرىپ كەتتى. كىيىنىشى، تەق ـ تۇرقى بارغانچە بايۇەچچىلەرگە ئوخشاپ قالغان ئىلياس بولسا ماشىننىي بۇراپ، ئامبار ئالدىدىكى چىنارنىڭ سايىسىغا كەلدى ـ دە، پاكىزلىقىدىن يالتىراپ تۇرغان بۇ كاتتا خان تەختىراۋانىنى يەنە يۇيۇپ سۈرتۈشكە باشلىدى.

ئالتۇنەم گۈللۈكنىڭ غەرب تەرىپىدىكى شىپاڭدا بالىلارغا قاراۋاتاتتى. قوشكېزەك بوۋاق ھازىر تەمتىلەپ ماڭاي دەپ قالغانىدى. ئۇ ھاۋا مۇشۇنداق ياخشى كۈنلىرى بالىلارنى گۈللۈكتە ئوينىتاتتى. ئالتۇنەم ئاۋۇ ئادەم بىلەن ئىلياسنىڭ ماشىنىدىن چۈشكىنىنى كۆرۈپ ئۆزىنى دەرھەنىڭ دالدىسىغا ئالدى. «توۋا، قەدىردان ئاتا ـ بالىدەك ئالىي پىكاپتىن بىر چىرايلىق چۈشۈشكىنىنى بۇلارنىڭ، تېخى ئىلياسنىڭ ئاۋۇ

ئادەمگە ماشىنا ئىشكىنى ئېچىپ بېرىپ، يۆلەشتۇرۇپ چۈشۈرۈپ قويغىنىنى دېمەمدىغان ! بىر كىم تونۇشتۇرۇپ ـ تېپىشتۇرۇپ قويدىمۇ يا بۇلارنى... ياق، ئۇنداق بولماس ئىلاھىم، مېنىڭ ئوغلۇم ھەرگىزمۇ ئۇنداق ئادەمنىڭ كەينىدىن مېڭىپ قالماس ! ئۇ ھەرقانچە خار ـ زارلىقتا كۈن ئۆتكۈزسىمۇ، ئۇنداق ئادەملەردىن بولۇپ قالماس.» ئالتۇنەم ھاجىنىڭ بىناغا كىرىپ قارىسى يېتكىنىنى كۆرۈپ، بالىلارنى كۆتۈرگىنىچە ياپيېشىل ئارچىلارنىڭ دالدىسىدىن چىقىپ، چىنارنىڭ سايىسىغا ـــ ئوغلىنىڭ يېنىغا كەلدى.

ـــ ۋۇي، تىنچلىق تۇردىڭىزمۇ، ئانا؟ ـــ ئىلياس ئانىسىنى كۆرۈپ، قولىدىكى دەسمالىنى تاشلىدى، ـــ سىز بۇ تەرەپتىمىدىڭىز؟ سىزنى ئەجەب كۆرمەي قاپتىمەن، دېسە...

ـــ مەن سېنى كۆردۈم، بالام، ـــ ئالتۇنەم بالىلارنى يەرگە دەسسىتىپ، نەچچە قەدەم ئالدىغا چامدىدى ـ يۇ، توختاپ قالدى. ئۇ چىنار يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن غىل ـ پال كۆرۈنۈپ تۇرغان بىنانىڭ دېرىزىسىگە بىر قارىۋېتىپ، ئىلياسنى باغرىغا بېسىشتىن ئۆزىنى تارتقاندى، ـــ نەچچە كۈن بولدى كۆرمىدىم، بىر يەرگە كەتتىڭمۇ، بالام؟

ـــ ھەئە، ئانا، ـــ ئىلياس ئۇزۇن بارماقلىرى بىلەن پارقىراق چاچلىرىنى كەينىگە تارىدى، ـــ ئاقسۇ، كورلا تەرەپلەرگە بېرىپ كەلدۇق.

ـــ ھە... مۇنداق دېگىن، ـــ ئالتۇنەم ئوغلىغا زوقلاندى. ئىلياس ھازىر راسا بوي تارتىپ، قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن چوپچوڭ يىگىت بولۇپ قالغانىدى. كىيىنىشى، يۈرۈش ـ تۇرۇشىمۇ ئىلگىرىكىدىن كۆپ ئۆزگەرگەن بولۇپ، شەھەرلىك يىگىتلەرگە، ھەتتا بايلارنىڭ بايۇەچچىلىرىگە ئوخشاپلا قالغانىدى، ـــ ئۇ تەرەپتە نېمە ئىش قىلدىڭلار؟

ـــ ھاجىم دادامنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرى بار ئىكەن.

ـــ ئىككىڭلار يالغۇزمۇ؟

— ھەئە.

ئوغلىنىڭ جاۋابى ئالتۇنەمنى يەنە ئويغا سالدى. «ئۇ ئادەم بىلەن بۇ بالىنىڭ مۇناسىۋىتى زادى قايسى دەرىجىگە بېرىپ يەتكەندۇ؟ «ھاجىم دادام، دېيىشلىرى ئاۋۇپ كېتىپتۇ، بۇنىڭ. ئۇ ئادەمۇ ھە، بالام، دەپ بۇ بالىنى يېنىدىن ئايرىمايدىكەن دېسە !»

ئەزەلدىن كىشىنىڭ گېپىگە، كىشىنىڭ ئىشىغا ئارىلاشمايدىغان ئالتۇنەم ئوغلىدىن قۇمدەك ئۇششاق سوئاللارنى سوراشقا باشلىدى.

— ھاجىم ئىككىلار شۇنداق يېقىن ئىكەنسىلەر، بالام. سەن نېمە ئىش قىلىشىپ بېرەلمەيدىغۇ ئۇ ئادەمگە؟

— مەن ماشىنا ھەيدەيمەن، يەنە ھاجىم دادامنىڭ ئىشلىرىغا قارىشىمەن، ئانا، — ئىلياس ماشىنىدىن بىر قۇتا قۇۋۇەت ئىچىملىكىنى ئېلىپ، ئالتۇنەمگە ئۇزارتتى.

— مەن ئىچمەيمەن، بالام.

— ئېلىڭا، ئانا، مۇسۇلمانچە ئىچىملىك. ئالاھىدە ئىشلەنگەن زەپە چاي...

— رەھمەت، بالام، — ئالتۇنەم ئوغلىنىڭ قولىدىن ئۇسسۇلۇقنى ئالدى، — سەندىن بىلگۈم كېلىۋاتىدۇ، ئۇ ئادەم ئەجەب ساڭا ئىشىنىپ قاپتىغۇ؟ — ئالتۇنەم ئوغلىنىڭ قويۇق قاشلىرى ئاستىدىكى مېھىرلىك كۆزلىرىگە سوئال نەزىرىدە تىكىلدى، — مەن بىلسەم، شەھەرلىك باي ـ بايۇەچىلەر يات ئادەملەرنى ئۆزىنىڭ سودىسىغا، ئىچكى ئىشىغا ئارىلاشتۇرمايدىكەن. لېكىن، بۇ ئادەم؟...

— مەنمۇ ئۇقمىدىم، ئانا. ھاجىم دادام «ئەنقەر ئاكاڭدەك كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنۈپ قالدىڭ، بۇنىڭدىن كېيىن داۋاملىق يېنىمدا تۇرغىن، مەندىن تارتىنما، كېيىنكى ئىشلىرىڭغا ئۆزۈم ئىگە بولىمەن» دەيدۇ... ھاجىم دادامنىڭ ھازىر ماشىنا ھەيدەشكە بۇرۇنقىدەك زوقى قالماپتۇ، رولنى تۇتۇپ بىر يەرگە ماڭغۇدەك بولسىملا ئۇگدەك باسىدىكەن، دەپ مېنى يېنىدىن ئايرىماي

يۇرىدۇ.

ئالتۇنەم ئوغلىنىڭ ئاغزىدىن بىرەر شۇم خەۋەر ئاڭلاپ قالمىغانغا كۆڭلىدە شۈكۈر ئېيتىۋالدى، «شۈكۈر، ياراتقان ئىگەم، ئوغلۇم تېخى ئۇ ئادەمنىڭ كىملىكىنى بىلگۈچىلىك بولماپتۇ...» لېكىن، بۇ بالىنىڭ ئۇ ئادەم بىلەن باغلىنىپ قالغىنىغا ئالتۇنەمنىڭ ئەقلى ھەيران ئىدى. ئادەم مىڭ - مىڭ شۇنچە چوڭ شەھەردە ئۇلار قانداق بولۇپ تېپىشىپ قالغاندۇ؟ ئادەملەر بىر - بىرىگە دۈشمەن بولۇپ، بىر - بىرىنىڭ پېيىدە يۈرگەن بۇ ئەنسىز ئائىلىدە ئۇلار قانداقلارچە ئامراق بولۇپ قالىدۇ؟

— ئۆزىڭىزچۇ، ئانا؟ بۇ يەردىكى خېنىملارنىڭ ئالدىدا كۆڭلىڭىز ئازار يېمەي تۇرۇۋاتامسىز؟

— مەن بۇ ئائىلىدىن كېتەي دېگەن، بالام، — ئالتۇنەم يەنە رەڭگا رەڭ گۈللەر ئارىسىدا تۇرغان سۈت رەڭ كاھىشلىق بىنا تەرەپكە قاراپ قويدى، — لېكىن ئايخېنىم قويۇپ بەرمەيۋاتىدۇ. ئۇ ماڭا: «يەنە بىر مەزگىل تۇرۇپ بەرسىلە، ئاڭغىچە يوللىرىنى مېڭىپ نوپۇسلىرىنى ھەل قىلىپ، تۆۋەن تۇرمۇش كاپالەت پۇلىغا تىزىملىتىپ قويايلى. ھۆكۈمەت سېلىۋاتقان ئەرزان ئىجارىلىك ئۆي ئۇقۇشۇپ بېرەيلى» دەيدۇ. سەن بىلمىسەن، مېنىڭ شەھەردە نوپۇسۇم يوق، ئۇ ئىشلار ھەل بولامدۇ، بولمامدۇ، ئەگەر ھەل بولسا قاچان ھەل بولىدۇ، دەپ تازا ئىشەنچ قىلالماي، يولۇمغا كېتىۋېرەي دېگەن. لېكىن، ئۇ - بۇ سەۋەبلەر بىلەن ھازىرغىچە بۇ ئائىلىدىن بېشىمنى ئېلىپ چىقالمىدىم.

— ھاجىم دادام قولى ئوچۇق ئوبدان ئادەم، ئالدىرىماي تۇرسىڭىز ئۆزى يول مېڭىپ ھەل قىلىپ بېرەر بولمىسا.

— نېمە؟ — ئالتۇنەم بېشىنى كۆتۈرۈپ ئوغلىغا لاپىدە قارىدى، — سەن ئۇ ئادەمگە مېنىڭ گېپىمنى قىلدىڭما؟ مېنى ئانام بولىدۇ، دېدىڭما، بالام؟

— ياق تېخى، كېيىنرەك ئېيتاي، دېگەن.

— هەرگىز دېگۈچى بولما، جۇما !

— نېمىشقا، ئانا؟ — ئىلياس چۆچۈپ كەتتى، — نېمىشقا دېمەيمىز، ئانا؟

— سەن بىلمەيسەن، — دېدى ئالتۇنەم ئۆزىنى بېسىپ، — سەن بەزى ئىشلارنى چوڭ بولغاندا ئاندىن چۈشىنىسەن... بايلار ساڭا كۇلۇپ قارىغانىدەك قىلغان بىلەن، ئەمەلىيەتتە، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن پۇل ـ مالغا بېرىلگەن ئادەملەر. بايلار سەندىن پايدىلىنىشنى، سېنى شىلاپ ئىشلىتىپ يېيىشنى بىلگەن بىلەن، ۋاقتى كەلگەندە ساڭا ياردەم قىلىشنى، سېنى ياخشىراق كۇنگە ئېرىشتۇرۇپ قويۇشنى خالاپ كەتمەيدۇ، بالام. سەنچە ئۇ ئادەم، يەنە بۇ ئائىلىدىكى ئاشۇ ئىچى تار ئاياللار ئىككىمىزنىڭ ئانا ـ بالا ئىكەنلىكىمىزنى بىلسە چۆچۈپ كەتمەسما؟

— نېمىشقا، ئانا؟

— ئۇلار ئىككىمىزنىڭ ئانا ـ بالا ئىكەنلىكىمىزنى بىلىپ قالسا، بىزنى تىل بىرىكتۇرۇپ، ئۆزىگە پايدىسىز ئىشلارنى قىلىپ قويامدىكىن دەپ ئېھتىيات قىلىدىغان بولىدۇ. ئۇلار ھامان شۇنداق ئويلايدۇ. مەن بېشىمدىن جىق ئىسسىق ـ سوغۇقلار ئۆتكەن ئايال، بالام. بۇ دۇنيا شۇنداق رەھىمسىز دۇنيا، شۇڭا بۇ گەپنى ھېچكىمگە دېمىگىن !

ئىلياس جىم بولۇپ قالدى. ئېھتىمال ئانىسىنىڭ ئېيتقانلىرى دۇرۇستۇر. راست، ئانىسى بۇ دۇنيادا جىق ئىسسىق ـ سوغۇقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، جىق تارتقۇلۇقلارنى تارتقان ئايال. ئەينى چاغدا ئۆگەي دادىسى ناسىرباي دېگەن ئادەم ئىلياس بىلەن ئانىسىغا ئوخشاشلا ئۆچلۇك قىلغان. ئانا ـ بالا ئىككىلەن بىردەم ـ يېرىمدەم مۆڭدىشىپ ئولتۇرسا ياكى بىر ـ بىرىگە بىر بۇردا نان چاغلىق نەرسە ئۈزاتسا، ئۇ ئادەمنىڭ شۇنداق ئاچچىقى كېلىدىغان. شۇڭىمۇ ئانىسى ئىلياسقا ئۇ ئادەمنىڭ كۆز ئالدىدا نان، ئوسۇلۇق بېرەلمەيتتى. توي ـ تۆكۈن، مېھماندارچىلىقلاردىن بىر ـ ئىككى تال كەمپۈت ياكى قاق ـ

جىگدە كۆتۈرۈپ كەلسىمۇ، ئۇ ئادەمنىڭ كۆزىچە بەرمەستىن، ئارقا بۇلۇڭلاردا تىقىشتۇرۇپ، ئاستا، پەم بىلەن ئىلياسنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويياتتى. داداڭنىڭ كۆزىچە يېمەي، ئارقىغا چىقىپ يە، جۇما بالام، دەپ تاپىلايتتى. ئىلياس شۇلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ھازىردىن باشلاپ بۇ ئائىلىدىمۇ ئانسى بىلەن مەلۇم ئارىلىق ساقلاش، ئانا ـ بالىلىق مۇناسىۋىتىنى يوشۇرۇش قارارىغا كەلدى. ئەمما، بۇنى قاچانغىچە يوشۇرىدۇ، ئانا ـ بالىلىق مۇناسىۋىتىنى ئەتراپتىكىلەردىن سىر تۇتۇپ قانداقمۇ خۇشال ـ خۇرام ياشىيالايدۇ؟! ئىلياس ھازىر چوڭ بولۇپ قالدى، ئۇ ئەمدى ئۆز كۈچىگە، ئەقلىگە تايىنىپ پۇل تاپىدۇ. ئانىسىنى باقىدۇ، ئۇنى ياخشى كۈنگە ئېرىشتۈرىدۇ. ئانا ـ بالىلىق مۇناسىۋىتىنى سىر تۇتسا، ئانىسىغا ئوغۇللۇق مېھىر ـ مۇھەببىتىنى قانداقمۇ يەتكۈزەلەيدۇ؟ بۇ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تۇغرىسىغا تۇرۇۋالغان مۇشكۈل رېئاللىق ئىدى. ئىلياس قارا كۆك كاناپ ئىشتىنىنىڭ يانچۇقىدىن خورما رەڭ پورتمالىنى چىقاردى. ئىچىدىن يۇز يۈەنلىك پۇلدىن بىرنى چىقىرىپ، ئانىسىغا ئۇزارتتى.

ـــ مەڭ، ئانا، بۇنى خەجلەڭ.

ـــ ماڭا پۇل لازىم ئەمەس، بالام، ـــ ئالتۇنەم كەينىگە سىلجىدى، ـــ ھازىر مېنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكىم تەييار، كىيىم، ـ كېچەكلىرىمۇ جىق. ئاۋۇ خېنىملار ئۇچىسىدىن چۈشكەننى تاشلاپ بېرىپ تۇرىدۇ.

ـــ ئۇنىڭ گېپىنى قىلماي يانچۇقىڭىزغا سېلىپ قويۇڭ، ئانا.

ـــ راست، لازىم ئەمەس، بوقچامدا پۇلمۇ بار، بالام.

ـــ ۋاي ـ ۋۇي، خېنىمنىڭ نازلىرىنى ! ـــ نەدىن ئوندىكىن، توساتتىن ئۇلارنىڭ يېنىدا ئايخېنىم پەيدا بولدى، ـــ ئالسىلا، خېنىم، سېلىپ قويسىلا، پۇل دېگەن لازىم بولىدۇ !

چۆچۈپ كەتكەن ئالتۇنەم گوللۇكتە كىيىم ـ كېچەكلىرىنى مەينەت قىلىپ لاي ئۆيناۋاتقان بالىلارنىڭ يېنىغا يۈگۈردى.

ئايخېنىم ئۇنىڭغا قاراپ شالىنى چېچىشقا باشلىدى :

— نېمە تۇگىمەيدىغان گەپ بۇ ئالتۇن خېنىم؟ قايلىسام خېلىدىن بېرى ئېڭىكىگە ساقال چىقمىغان بىر بالا بىلەن گەپ سېتىپ تۇرۇشۇپ كەتتىلىغۇ؟

— مەن، مەن...

— ھە، تىللىرىنى چاينىماي گەپ قىلسىلا، خان... بىر سائەتتىن ئاشتى، دېرىزىدىن قايلاپ تۇرسام، بالىلارنى تاشلاپ قويۇپ مۇشۇ بالا بىلەن گەپ سېتىشىپ تۇرۇپ كەتتىلىغۇ، سىلى. نېمە تۇگىمەيدىغان كۇس - كۇس گەپ ئۇ، ئىچىرىگە قىنچىغا ئولاشقان ئوخشىمامدا؟

ئالتۇنەم يامان گەپ، يامان تۆھمەتتىن ئۆلگۈدەك بولدى. يۈزلىرى قىزىرىپ ئۆپكىلىدى. بالىلارنى كۆتۈرۈپ يۈگۈرگەندەك بىرھالدا گۇللۇكنىڭ چەت - بۇلۇڭىغا كەتتى. ئىلياس بولسا نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي، ماشىنىنىڭ ئىچىگە ئۆزىنى ئاتتى - دە، ئەينەكلىرىنى چىقىرىپ ماشىنىنى ئورنىدىن قوزغاپ بۇلۇڭدىكى ئامبارغا كىرىپ كەتتى. كوتۇلدىغىنىچە تۇرۇپ قالغان ئايخېنىم ئالتۇنەم تەرەپكە بويۇنداپ بىرنېمىلەرنى دەيتتى. ئۇ ھازىر رومىلىنى تاشلاپ يۈزىنى ئېچىۋەتكەن، نېپىز گاز ياغلىقىنى چوققىسىغا چىگىپ، قېنىق پەرداز قىلغان چېھرى تۇتۇلغانچە، مۇشۇنداق يوقىلاڭ ئىشلارغا چېچىلىپ يۈرەتتى.

81

ئۇ ھەرقانداق ئەرنىڭ يۈرىكىنى كۆيدۈرگۈدەك ياش، گۈزەل ئايال، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ياش، گۈزەللىكى بىر قېرى بايغا باغلانغان ئايال ئىدى. ئۇ سىرتى سۈت رەڭ كاھىشلىق، ئىچى بېغىر رەڭ، قىزىلگۈل بەرگى رەڭگىدە بېزەلگەن ھەشەمەتلىك باغ - ئارانداكۇنداشلىرىنى زار - زار يىغلىتىش، باي - پۇلدار ئېرىنى تولۇق قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۈرەشكە ئاتلانغان ئايال ئىدى.

ساختا توي خېتىنىڭ ئورنىغا راست توي خېتى بېجىرىش خانىش ئۇچۇن بەسىي مۇشكۇل بىر ئىش بولدى. ئۇ غازاڭدەك پۇل خەجلەپ، خەقنى مېھمان قىلىش، سوۋغات بېرىش ھېسابىغا ھەمدۇللا ھاجىنىڭ نىكاھلىنىش تارىخىنى تەكشۈرۈپ چىقتى. بۇ ئادەم ئوتتۇز يىلنىڭ ئالدىدا ئىسمى غەلىتىلا بىر قىز بىلەن توي خېتى بېجىرگەن. ئۇنىڭدىن كېيىن يادىكار خېنىمنى ئەمرىگە ئالغان، ئون نەچچە يىلدىن كېيىن سوت مەھكىمىسىنىڭ ھۆكمىگە ئاساسەن يادىكار خېنىم بىلەن ئاجرىشىپ، ئايخان ئىسىملىك سەھرالىق ئايال بىلەن توي خېتى بېجىرگەن. ھازىر ئاشۇ ئايال بىلەن قانۇنلۇق توي خېتى بار بولۇپ چىقتى. خانىش ئۇچۇن ھەمدۇللا ھاجىنىڭ نىكاھلىنىش تارىخىنى يوشۇرۇن تەكشۈرۈپ بەرگۈچىنىڭ ئېيتىشىچە، ھاجى بىلەن خانىشقا قانۇنلۇق توي خېتى بېجىرىش ئۇچۇن، ئالدى بىلەن ئايخېنىمنى قانۇنىي جەھەتتىن ئاجراشتۇرۇش كېرەك ئىكەن. بۇ ئىسپاتلاردىن خەۋەردار بولغان خانىشنىڭ بېشى پىرقىرىغاندەك، كۆڭلى ئاينىغاندەك بولدى. ھاجى بىلەن ئايخېنىمنى ئاجراشتۇرۇش ھازىرقى شارائىتتا شەھەرنىڭ كونا كوچىلىرىنى چېقىپ ـ تۇزلەپ يېڭىلاشتىنمۇ تەس. قانۇنلۇق نىكاھى بولغان ئىككى ئادەمنى ئاجراشتۇرۇش ئۇچۇن ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ ئۆز ئىمزاسىدا يېزىلغان ئىلتىماسى، كېلىشىمنامىسى بولۇشى كېرەك. ئاندىن ئالاقىدار رەسمىيەتلەرگە ئۆزى قول قويغان بولۇشى كېرەك. خانىش ماشىنىنىڭ ئىچىدە بېشى ئايلىنىپ بىر ھازا ئولتۇرۇپ كەتتى. ئەمما، ئۇ بۇ ئىشتىن ئۇمىدىنى ئۈزمىدى:

ـــ مېنىڭ ئەسلا ۋاز كەچكۈم يوق، مۇشۇ ئىش ھەل بولمىسا، مېنىڭ ياش ھاياتىم مەغلۇبىيەت بىلەن ئاخىرلاشقان بولىدۇ. شۇڭا، شەھەر كېتىدىغان ئىش بولسىمۇ، مەن ئۇچۇن قانۇنلۇق توي خېتىنى ھەل قىلىپ بەرگەن بولسىڭىز، ـــ خانىشنىڭ يېنىدا بىر ئوبدان جايلىشىپ ئولتۇرغان قىرىق بەش

ياشلار چامسىدىكى ئايال ئاق ئالتۇنلار جىرىڭلاپ تۇرغان بويۇن، قۇلاقلىرىنى بوش سىلكىپ، رەڭلىك كۆزئەينەك ئىچىدىن خانىشقا قىيا باقتى:

— سىز مېنى قانۇن بىلەن ئويناشقىن دەۋاتامسىز؟ بىلسىڭىز كېرەك، قانۇن بىلەن ئويناشقانلىق ئوت بىلەن ئويناشقانلىق. مەن سىزگە قولۇمدىن كېلىدىغىنىنى قىلىپ بەردىم. ئېرىڭىزنىڭ ئايخان دېگەن ئايال بىلەن قانۇنلۇق نىكاھ رەسمىيىتى بولمىغان بولسا، بۇ ئىش ئاسانلا ھەل بولاتتى، ئەمدى...

— قانۇنىنىمۇ ئادەم تۇزىدۇ، ئادەم ئىجرا قىلىدىغۇ... — خانىش ناھايىتى چاقچاق ھەرىكەتلەر بىلەن قۇلاق، بويۇن ۋە بارماقلىرىدا جىرىڭلاپ تۇرغان ئالتۇن جابدۇقلىرىنى، سومكىسىدىن بىر باغلام پۇلنى چىقاردى.

— بۇنى ئېلىڭ، مەن بۇ ئىشقا يىگىرمە - ئوتتۇز مىڭنى ئەمەس، ئەللىك مىڭنى خەجلەشكىمۇ رازى ! — ئايال ئۆزىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇلغان بىر تۇتام قىپقىزىل پۇل، كۆزنىڭ يېغىنى يېگۈدەك ساپسېرىق ئالتۇنلاردىن بىرئاز چۆچۈگەندەك قىلدى. يات كۆزلەردىن ئەنسىرىگەندەك، ماشىنىنىڭ ئەينىكىدىن سىرتقا قارىدى. بىراق، كۇن نۇرىنى توسقۇچى ئالاھىدە يالتىراق قەغەز چاپلانغان ئەينەك سىرتتىكى كۇچلۇك قۇياش نۇرىنىلا ئەمەس، بەلكى غەيرىي كۆزلەرنىڭ ماشىنا ئىچىنى، ماشىنا ئىچىدىكى ئادەملەرنىمۇ توسۇپ تۇراتتى.

خانىش يېنىدىكى ئايالىنىڭ جىددىيلەشكىنىنى، ئەندىشە قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، تىزگىنەكنى بېسىپ ماشىنىنىڭ تۆت ئىشىكىنى ئىچىدىن ئېتىۋەتتى... ئېھتىمال ئىشىك ئېتىلگەندىن كېيىن، ئىككى ئايال تېخىمۇ خاتىرجەم ئولتۇرۇپ قولىدىكى بايلىقىنى بىر - بىرىگە تەڭلەپ خېلى ئۇزاق تۇزۇت قىلىشقاندۇ. پۇل - بايلىقىنى خىجىل قىلىپ بىر - بىرىگە ئىتتىرىشكەندۇ... ئەمما، پۇل، ئالتۇن - كۇمۇش دېگەن مېھرى

ئىسسىق نەرسە. ئايال بۇ ئوت ـ ئاتەشتىن كۆزلىرىنى ئۇزەلمەي قالغانىدۇ. ئاغزىدا ياق، ياق دېگەن بىلەن، پۇل ـ بايلىقنى ھېرىسمەن كۆزلىرىدە ئوت چاقنىغاندۇ. ئىچى ئوت بولۇپ كۆيگەندۇ، يۈرەك ـ باغرى ئۆرتەنگەندۇ. ئىككى ئايالنىڭ بىرسى كۆز ئالدىدىكى كاتتا شەھەرنىڭ پۇل ـ بايلىق ئىلاھىنى قولدىن بەرگۈسى كەلمىگەندەك، يەنە بىرسىمۇ ئالىقىنىغا كىرىپ بۇرنىغا تېگىپ تۇرغان، كۆز ئالدىدا چاراقلاپ تۇرغان ئالتۇنلاردىن، تاراقلاپ تۇرغان قىزغۇچ پۇللاردىن مېھرىنى ئۇزەلمىگەندۇ...

شەھەرلىكلەر خىزمەتتىن چۈشۈپ گۆش، كۆكتات دۇكانلىرىغا، يەسلىلەرگە، ئۆيلىرىگە سەل بولۇپ ئاقتى. خانىش ماشىنىسىنى ھەيدەپ ئۈمىد بىلەن ئۈمىدسىزلىك ئارىلىقىدا قورۇغا قايتىپ كەلدى. پىكاپنى ئامبار ئالدىدا توختىتىپ قويۇپ، روھسىز ـ سۈس كەيپىياتتا گۈللەر ئارىسىدىن ئۆتۈپ بىناغا قەدەم قويدى. ماشىنىنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ھۈجرىسىنىڭ دېرىزىسىدىن خانىشنى كۆرۈپ ئۇلگۈرگەن ئايخېنىم مەقسەتلىك ھالدا ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى:

ــ ۋىيەي... نېم بولدى خېنىم، بۈلاڭچى بۇلىمىغاندۇ؟ ئەتىگەندە ئالتۇن جابدۇقلار بىلەن چىقىپ كەتكەن خوتۇن كەچ بولغاندا سالتاڭ قايتىپ كەپتىلىغۇ؟

ئەمدىلا پەشتاقلارغا قەدەم قويغان خانىش بېشىدا ۋالاقلاپ تۇرغان ئايخېنىمنى كۆرۈپ بىرقىسمىلا بولۇپ كەتتى ھەم زىبۇ ـ زىننەتسىز بوينىنى، قۇلقىنى، بارماقلىرىنى سىلاپ قويۇپ ئېغىز ئاچتى:

ــ نېم بولاۋاتىلا، مەن بىلەن نېمە كارىڭىز سىلىنىڭ؟

ــ نېمىشقا كارىم بولمايتتى؟ سالتاڭ بايتالغا ئوخشاپ قاپلا، ئالتۇن جابدۇقلىرى قېنى، دەۋاتىمەن... ياكى ئۆزى ياش، بوينى يوغاندىن بىرسى ئۇچراپ قالغان بولسا، ياشچىلىقتا ئۇستەك سېلىۋەتتىلىمۇ يا؟

كۈندىشىنىڭ زەھەردەك گەپلىرى خانىشنىڭ ئىچىگە ئۆتۈپ

كەتتى. يېقىندىن بېرى بۇ ئايال خانىشقا ئۇچرىغانلا يەردە ھۇجۇم قىلىپ، زەھەرلىك ياماق گەپلەر بىلەن جېدەل تېرىشقا، ھەتتا چاچ يۇلۇشىپ ھاجىنىڭ ئالدىغا سۆرىشىپ كېرىشكە ئۇرۇنۇۋاتاتتى. ھازىرقى شارائىتتا ئايخېنىم بىلەن سوقۇشۇپ جېدەل چىقىرىش خانىش ئۈچۈن پايدىسىز ئىدى. بولۇپمۇ ئارىدىكى زىددىيەت ئۆتكۈرلىشىپ، قانۇننىڭ ئالدىغا چىقىدىغان ئىش بولسا، ئايخېنىم مۇتلەق غالىب كېلەتتى. خانىش ساختا توي خېتى بەدىلىگە خوتۇن ـ بالىلىرى بار ئادەمگە تېگىۋالغان، باشقىلارنىڭ ئۆيىنى بۇزغان بولۇپ چىقاتتى. شۇڭا، ئىمكان بار ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، پۇرسەت كۈتۈشى لازىم ئىدى.

— ئۇنلىرى ئىچىلىرىگە چۈشۈپ كەتتىغۇ، پەرزىم توغرا چىقىپ قالدىمۇ يا؟ — ئايخېنىمنىڭ چىرقىراق ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى. خانىش خۇددى زەھەر يۇتۇۋالغاندەك تولغىنىپ تۇرسىمۇ، چىداپ كۈلۈمسىرەشكە تىرىشتى:

— مەن تېخى كىچىك، خان ئاچا، ئۆزلىرىگە ئوخشاش ئۇستەنىڭ سېلىشنى بىلمەيدىكەنمەن.

— ھىم! — ئايخېنىم دىمىقىنى قاقتى، — بىلمەس ئىمىش تېخى، سىلىدەك چوققىسىغا رومال سالمايدىغان، يوپكىسى تېقىمنى ياپمايدىغان سەتەڭلەرنىڭ بىلمەيدىغان نېمىسى بار؟ دېسەم ـ دېمىسەم بىر ئىش بار سىلىدە.

خانىش ياماق گەپ ئاڭلاپ تۇرسىمۇ، ئايخېنىمدىن ئۆزىنى قاچۇردى. ئۇنىڭ يېنىدىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ھۇجرىسى تەرەپكە ماڭدى. ئۇ قىزىلگۈل بەرگى رەڭگىدىكى ھۇجرىسىغا كىرىپ سومكىسىنى بىر يانغا، كۆزئەينىكىنى بىر يانغا تاشلاپ ئۆزىنى كارىۋاتقا ئاتتى... قىيا ئوچۇق تۇرغان دېرىزىدىن ئۇنىڭ بۇقۇلداپ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرى ئۆچۈپ، ھۇجرا ئىچىگە گىرىمسەن قاراڭغۇلۇق يامراۋاتقاندا «غىچ...» قىلغان سوزۇق ئاۋاز بىلەن ھۇجرىنىڭ ئىشكى ئېچىلدى. ھاجىنى كەلدى دەپ

ئويلىغان خانىش ئۇ ئادەمنى ئەمەس، بەلكى يادىكار خېنىمنى كۆردى.

ــ يالغۇز يېتىپ قورققۇڭ كەلدىمۇ، جومباق؟ ــ يادىكار خېنىم چۈۋۈق چاچلىرى ئارىسىدىن خانىشقا ئۇزاققىچە تىكىلىپ قارىدى، ــ قورقما، ناۋادا ھاجىم كەلمەي قالسا، بىز ساڭا قونۇشۇپ بېرىمىز. بىز سېنى باغاشلاپ ئۇخلىتىپ قويىمىز.

خانىش يىغىدىن توختاپ، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى:

ــ گەپلىرىنى ھېچ ئۇقالمىدىم، بىز دېگەنلىرى كىملەر؟

ــ بىزنى بىلمەمسەن؟ ــ يادىكار خېنىم ژىلىقلاپ كۈلۈپ كەتتى ھەم تۇيۇقسىز بېشىدىن سىيرىلىپ چۈشكەن رومىلىنى تاشلاپ، ئاقىرىپ كەتكەن چاچلىرىنى چۈۋۈشقا باشلىدى، ــ سەن بىتاھارەت، بىنامار خوتۇن بىزنى بىلەلمەيسەن، بىلسەڭ بىز تۇن كېچىسىنىڭ پەرىزاتلىرى. بىز كېچىسى پەرۋانە بولۇپ يۇرۇپ ئېرى تاشلىۋەتكەن بەتبەخت ئاياللارغا يىغلىشىپ بېرىمىز. قايلا، بۇگۇن سېنىڭ يېنىڭغا كەلدۇق، ماڭا ئېيتە، ساڭا نېمە بولدى؟

ــ توۋا، ــ خانىش كەينىگە داجىپ كىيىم ئىشكاپىغا يۆلىنىپ قالدى. يادىكار خېنىم چاچلىرى چۈۋۈلغان، كۆزلىرى دەھشەت تۇس ئالغان ھالدا خانىشقا يېقىنلاپ كەلدى:

ــ توۋا دېدىڭما؟ سەن ئەمدى توۋا قىلامسەن؟ ــ يادىكار خېنىم كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ خانىشقا بىر ھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، ھۇجرىنىڭ تورۇسىغا تىكىلدى، ــ كېلىڭلار... كېلىڭلار... ئۇنىڭ پۇت ـ قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي ھەلقىگە ئېلىپ بېرىڭلار!

خانىش كۆز ئالدىدىكى ئايالنىڭ تاقىقا ـ تۇقىقا گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ يەنە كېسىلى ئەدەپ قالغانلىقىنى كۆردى. بۇ ئايال مۇشۇنداق ئىدى. قىلىۋاتقان گەپلىرى ھېلى ئوڭ، ھېلى تەتۇر. ھالبۇكى، كىشىنىڭ كۈلكىسىنى قىستايدىغان يېرى، بۇ خوتۇن ھەمدۇللا ھاجىنى كۆرگەندە گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كېتەتتى. ھاجى سىرتتىن قايتىپ كەلگۈدەك بولسا، ئۇ كىشىنىڭ ئالدىغا

يۇگۇرۇپ بېرىپ ۋالاقلاپ كۇلەتتى. ھاجى بولسا بۇ خوتۇنغا پەرۋاسىز، خودىدى كوچىدا ئۇچراپ قالغان ناتونۇش ئازغۇنغا مۇئامىلە قىلغاندەك، بۇياندىن گەپ سورىسا، ئۇياندىن جاۋاب بېرىپ ئۇنىڭغا گۆلىيىپ قويياتتى. ھەتتا «ماڭ، ئۆيۈڭگە كىرىپ كەت، مۇشۇنداق پەلىپەتتش گەپ قىلىپ ئادەمنىڭ ئارامىنى بۇزىدىغان بولساڭ، يەنە ساراڭلار دوختۇرخانىسىغا ئاپىرىپ سولىتىۋېتىمەن، سېنى !» دەپ قورقۇتاتتى ياكى خىزمەتكارلارنى بۇيرۇپ ئۇنى ئۆزىدىن نېرى قىلاتتى. بۇنداق ئىشلار تەكرارلانغانسېرى، خانىشنىڭ تېخىمۇ ئىچى پۇشاتتى. بۇ ھەشەمەتلىك قورۇدا شەھەردىكى كاتتا مىليونېرلارنىڭ بىرسى بىلەن ئەمەس، بەلكى بىرنەچچە كۈنداش سارايى خوتۇنلار بىلەن تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقاندەك بىئاراملىق ھېس قىلاتتى. شۇڭا، ھاجىغا ئەقىل كۆرسىتىپ، ئۇنى يەنە روھىي كېسەللەر دوختۇرخانىسىغا ئاپىرىۋەتمەكچى بولدى. بىراق، بۇ ئىشقا ئەنقەر ئارا تۇرغاچقا ھازىرغىچە ئىشقا ئاشمايۋاتقانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئوخشاش بىر قاتار سەۋەبلەر تۈپەيلى ئەنقەر بىلەن خانىشنىڭ ئارىسىدىكى سوغۇقچىلىق كۈچەيدى. ئەنقەر ھازىر خانىشنىمۇ ئايخېنىم بىلەن بىر قاتاردا قويۇپ، ئوخشاشلا ئۆگەي ئانا، ئوخشاشلا كۈشەندىمىز، دەپ ئويلىسا كېرەك...

قورۇدىكى بايانلار تۇرمۇش مانا مۇشۇنداق داۋاملاشماقتا. ئايخېنىمنىڭ رۇخسەتسىزلا بۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىشى بۇ ئائىلىنى تېخىمۇ قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتتى... خانىشنىڭ خىيالىغا توساتتىن بىر ئەقىل كەلدى، ئۇ بۇ روھىي مەجرۇھ ئايالنى نېمىشقا ئايخېنىمغا كۈشكۈرتۈپ قويمايدۇ؟ نېمىشقا ئاشۇ ئىككى خوتۇننى زىددىيەتكە سېلىپ، ئۆزى بىر چەتكە چىقىۋالمايدۇ؟ خانىشنىڭ توساتتىن كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. ناۋادا ئاشۇ ئىككى خوتۇننىڭ دۈشمەنلىكى كۈچىيىپ بىر - بىرسىنىڭ بېشىنى يېسە...

— خېنىم ئاچا، خېنىم ئاچا، ماڭا قارىسىلا، — كۆڭلىدىن

بىر ھىيلە ـ مىكىر كەچكەن خانىش بايىقى قورقۇمسىراشنىڭ ئورنىغا كۆلۈمسىرىدى، ـــ سىلەر ھەلقىگە ئالىدىغان ئادەمنى ئۇنتۇپ قالمىغانلا؟

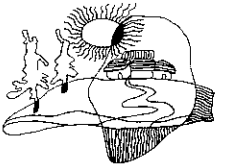
ـــ نېمە دەيسەن، نېمە دەيسەن؟

ـــ ھەلقىگە ئالىدىغان ئادەم مەن ئەمەس، سىلىنىڭ دۇشمەنلىرى ئايخىنىم !...

ـــ ئايخىنىم؟ !

ـــ ھەئە، ئۆز ۋاقتىدا ھاجىمنى سىلىدىن تارتىۋالغان ھېلىقى سەھرالىق ئايخانچۇ ! سىلىنى ئاشۇ خوتۇن مۇشۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى !

يادىكار خېنىم بىر ئىزدا تۇرۇپ قالدى. قىزىلگۈل بەرگى رەڭ ھۇجرىنىڭ تورۇسىدىكى قاپارتما نەقىشلەرگە تىكىلىپ بىر ئىشلارنى ئەسلىگەندەك قىلدى. ئاندىن كەينىگە بۇرالدى. خانىش ئۆز نازاكىتىگە قىلچە ماس كەلمىگەن بىر خىل غالىبلىق بىلەن كۆلۈمسىرىشىدە قالدى. ئۇنىڭ جازىبىلىك كۆزلىرىدە ھىيلە ـ مىكىر زەررىچىلىرى پارلايتتى. شۇنداق، تۇرمۇشتا دۇچ كېلىۋاتقان قاتمۇ قات زىددىيەتلەر، پۇل ـ بايلىق ۋەسۋەسىسى بۇ ياش، گۈزەل ئايالنىڭ قەلبىدە رەزىللىك ئۇرۇقىنى بىخلاندۇرماقتا ئىدى.

ئون سەككىزىنچى باب

82

دەردمەنلەرنىڭ كۆز يېشىدەك سىم - سىم يامغۇر شەھەر كوچىلىرىنى يۇماقتا ئىدى. يازنىڭ پىژغىرىم ئىسسىقى بىلەن خوشلاشقان دەل - دەرەخلەر سىم - سىم يامغۇردا يۇيۇنۇپ كۆزنى كۆتۈۋالغانىدى. شەھەر كوچىلىرىدا سەپ - سەپ بولۇپ كېتىۋاتقان ماشىنىلارمۇ يامغۇرلۇق كۆنده ئاستا يۇرۇشەتتى.

ئەنقەر ساقچىخانىنىڭ تېلېفونىدا قىلغان جەددىي ئۇقتۇرۇشنى ئاڭلاپ، دەرھال ماشىنىنىڭ رولىنى بۇرىدى. ئوڭ يۆنىلىشنى بويلاپ بىرنەچچە يول بۆلىكىدىن ئايلانغاندىن كېيىن ساقچىخانىغا يېتىپ كەلدى. بۇ دەقىقىلەردە ئەنقەرنىڭ ئۆچەي دەپ قالغان ئۇمىد شامى قايتا نۇرلانغانىدى. ساقچىلار ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ ئىز - دېرىكىنى ئالغان، ھېچبولمىغاندا بىرەر يېپ ئۇچىغا ئېرىشكەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭغا تېلېفون قىلغان بولۇشى مۇمكىن ئىدى. ئەنقەر مۇشۇ تاقەتسىز مىنۇتلارنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقاندا ماشىنىنى ئۇچقاندەك ھەيدەپ بېرىپ، رەنانى يىتتۈرۈپ قويغان ئوغلىنىڭ دەردىده چېھرىگە بىر كۆنمۇ كۈلكە يۈگۈرۈپ باقمىغان ئايالىنى ئېلىۋېلىشنى ئويلىغانىدى. بىراق ئەنقەر تاقەتسىزلەندى، رەنانى ئېلىۋېلىشقا ئالدىراپ قالدى. بىر سېكۇنت بولسىمۇ ساقچىخانىغا بالدۇرراق بېرىشنى، بولسا ئوغلىنى شۇ پەردە كۆرۈشنى، ھېچبولمىغاندا ساقچىلارنىڭ ئاغزىدىن بىرەر ئۇچۇر، بىرەر ياخشى گەپ ئاڭلاشقا ئالدىرىدى.

ساقچىخانا ھامان سۈرلۈك كۆرۈنەتتى. ساقچىلارنىڭ قاش -

قاپقى سېلىنغان، كەيپىياتى جەددىي ئىدى. ئەنقەر يامغۇر سۈيى يىغىلىپ قالغان مەيدانىدىن ئۆتۈپ، ساقچىخانا خىزمەت بىناسىنىڭ ئالدىغا كېلىشىگە، ئۆزىگە تونۇش ئىككى - ئۈچ ساقچى قولىغا كويزا سېلىنغان بىر ئايالنى ھەيدەپ چىقتى. ساقچىلارنىڭ ئالدىدا تۆگۈلۈپلا قالغان بۇ قىرىق - قىرىق بەش ياشلار ئۆپچۈرىسىدىكى قارا قۇمچاق ئايال بولۇپ، قارا گىرىپ ياغلىق ئاستىدىكى ئوغرى كۆزلىرىدىن بىر خىل شۇملۇق يېغىپ تۇراتتى. ساقچىلار ئايالنى ھەيدەپ ئاپىرىپ كۆزنەكلىرى رېشاتكىلانغان مەخسۇس ماشىنىغا چىقاردى. ئاندىن ئەنقەرنى بىر چەتكە چاقىرىپ بەزى ئەھۋاللارنى ئۇقتۇردى :

— بۇ ئايال تۇنۇگۈن كەچ دوختۇرخانىنىڭ تۇغۇت بۆلۈمىدىن بىر بوۋاقنى ئوغرىلىقچە كۆتۈرۈپ چىقىپ كېتىۋاتقاندا ئامانلىق ساقلىغۇچىلىرىمىز تۇتۇۋاپتۇ. ئەكېلىپ سوراق قىلىساق، بۇنىڭدىن ئىلگىرى بىر بوۋاقنى مۇشۇنداق يوللار بىلەن ئېلىپ قېچىپ، تۇغماس ئايالارغا بېقىپ بەرگەنلىكىگە ئىقرار بولدى. بىرىنچى قېتىم دېلو سادىر قىلغان ۋاقتى سىزنىڭ بالىڭىزنىڭ يوقاپ كەتكەن ۋاقتىغا توغرا كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ... ئىنچىكىلەپ سوراق قىلساق، خان كوچىسىدىكى بىر ئايالغا ئاپىرىپ بەرگەنلىكىنى ئىقرار قىلدى.

— خان كوچىسى؟ — ئەنقەر يۈز - كۆزىگە تاراسلاپ تېگىۋاتقان يامغۇردىن ئەندىكتى، — ئۇ ئايالنىڭ كىملىكىنى، ئىسمىنى بىلەمدىكەن؟

— بىلمەيدىغاندەك تۇرىدۇ. شۇنچە زىغىرلاپ سورىساق، ئېيتىپ بېرەلمىدى.

ساقچىلار بىردەم جەددىي سۆزلەشكەندىن كېيىن، ماشىنىغا چىقىشتى. ئەنقەرمۇ ماشىنىسىنى ھەيدەپ ئۇلارغا ئەگەشتى.

خان كوچىسى خارابلىككە ئايلانغانىدى. بۇ يەردىكى كۆچۇرۇش - چېقىش خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن ئاخىرلاشقان بولۇپ، مىڭ يىللار مابەينىدە شەكىللەنگەن ئاشۇ ئەگرى - بۈگرى

كوچىلارنىڭ ئورنىغا يېڭى يوللار، ئۆيلەر پىلانلانغان بولغاچقا، بۇرۇنقى ئۆيلەرنىڭ ئورنىنى پەرقلەندۈرۈش ئاسان ئەمەس ئىدى. بالا ئوغرىسى ئايال ئالدىدىكى خارابلىككە قاراپ كۆزلىرىنى چىمچىقلاتقىنىچە تۇرۇپ قالدى. بۇنداق بولغاندا دېلودا ئىلگىرىلەش بولمايتتى. ساقچىلار سىم ـ سىم يامغۇردا گۈماندار ئايالنىڭ ئاغزىغا قاراپ خېلى ئۇزاق تۇرغاندىن كېيىن، سەل جىلە بولغاندەك تەئەددى بىلەن دېدى:

ـــ سەن بالا ئوغرىلىغانلىقىڭنى ئىقرار قىلىپ، ئىقرارنامەڭگە بارماق بېسىپ بولدۇڭ. ئەمدى بۇنداق بېزىرىپ تۇرساڭ ئۆزۈڭگە پايدىسىز، سولاقتا ئۇزاق يېتىپ كېتىسەن. شۇڭا، كۆزۈڭنى يوغانراق ئاچ، بىزنىڭ خىزمىتىمىزگە ماسلاشقىن!

قورقۇپ قاپداپ تۇرغان ئايال ساقچىلارنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ خارابلىكلەر ئارىسىدا تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەن خان كوچىسىغا ئىچكىرىلەپ خېلى بىر يەرلىرىگىچە ماڭدى. كوچىنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىلىرى ئېچىلىپ، كېرەكلىك ياغاچ ـ تاشلار يۆتكەپ كېتىلگەن، دەرۋازىلىرى قومۇرۇلۇپ، خىش ـ كېسەكلەر بىر تەرەپ قىلىنمۇاتاتتى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، يەنە بىرنەچچە كۈن ئۆتسە، بۇ كوچىلار، بۇ شەھەر تەلتۆكۈس تۈزلىنىپ، قەدىمىي كوچىلارنىڭ، تارىخنىڭ ئىزنالىرى پاك ـ پاكىز يوقىلىدىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كوچىغا ئىچكىرىلەپ كىرگەنسېرى ماشىنا بىلەن مېڭىش مۇمكىن بولماي قالدى. كوچىغا قالايمىقان تاشلانغان تاش ـ داشقاللار، پورلاشقان، سۇنغان كونا ياغاچ قالدۇقلىرى ھە دېگەندە يولنى توسۇپ قويدى. بۇنىڭ بىلەن يولنىڭ ئاخىرى پىيادە مېڭىش بىلەن داۋاملاشتى. ئەنقەر خىش ـ كېسەك پارچىلىرى بىر ئالغان كوچىدا پاتقاق كېچىپ ساقچىلارغا ئەگەشتى. مۇشۇ مۇنۇتلاردا ئۇنىڭ ئۆڭچەي دەپ قالغان ئۇمىد شامى توساتتىن مەشئەلگە ئايلاندى. ئۇزۇلەي دەپ قالغان دىل رىشتى ناتۇۋان

ئوغلىغا قايتا باغلاندى. ئاھ، ئون نەچچە ئايدىن بۇيان نارەسىدە ئوغلىنىڭ دەردىدە كەلكۈن بولغان يىغا قىيامنامۇ تاراملاپ ئېقىپ، ھالا بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە قۇرۇپ تۈگەي دېدى. ئۇيقۇسىز ئۆتكەن تالاي كېچىلەر، بىرەر يىپ ئۇچى ئىزدەپ ھەريان چاپقان سانسىز كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى. مانا بۇگۈن تۇيۇقسىز بىر خەۋەر كەلدى. ياش ئاتا ـ ئانىلارنى زار ـ زار يىغلاتقان يالماۋۇز بالا ئوغرىسى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ـــ ساقچىلارنىڭ قولىدا تۇرۇپتۇ. ئەمدى بۇ يالماۋۇز ئايال ساقچىلارنى بالىنى يوشۇرغان يەرگە باشلاپ بارسا، بالىنى ساق ـ سالامەت قايتۇرۇپ بەرسە... ئەنقەر ئۆزىنى ئوغلىغا ئاتسا... ئوغلىنى قولىغا ئېلىپ، پۈتۈن دۇنيانى ـــ پۇل ـ بايلىق، رەزىللىك، سۇيىقەست، ھىيلە ـ مىكىر، ئۆچ ـ ئاداۋەت... ھەممىنى ئۇنتۇپ، يۇگۇرگەن پېتى ئۆيگە بارسا... ئۆيدە مۇشۇ كۈننى كۈتۈپ ئولتۇرغان رەنا بىلەن بىرلىكتە ئوغلىنى قۇچاقلاپ، خۇشاللىق ياشلىرىنى تۆكسە، ئاندىن ئاتا ـ ئانا بىلەن بالا ئۇچەيلەن ھىيلە ـ مىكىر، سۇيىقەستتىن ئۆچمەنلىك بولمىغان بىر ماكانغا كېتىپ ئازادە، جىمجىت تۇرمۇش كەچۈرسە...

گۇماندار ئايال تاملىرى كونا خان ئوردىسىنىڭ سېپىلىدەك ئېگىز بىر قورۇنىڭ يېنىدىكى، تۇل خوتۇننىڭ ئۆيىدەك پاكار، تاملىرى تۆكۈلۈپ تۈرغان بىر ۋەيرانچىلىق ئالدىدا توختاپ قالدى.

ـــ مۇشۇ ئۆڭي شۇمىدى؟ ـــ سورىدى ئايال ساقچى.

ـــ شۇمىكىن دەيمەن.

ـــ مىكى ـ مىكى گەپ قىلماي، كۆزۈڭنى يوغانراق ئېچىپ، ئوبدان قارا ! ـــ دېدى مەسئۇل ساقچى بۇيرۇق ئاھاڭدا، ـــ سەن بۇ ئۆينىڭ ئىگىسى بىلەن قانداق تونۇشقان؟ بالىنى مۇشۇ ئۆيگە ئەكېلىپ بەرگەنمۇ؟

ـــ مەن مۇشۇ ئۆيدىكى بىر روپاش ئايالنىڭ ئۆيىدە ئىككى

ئايدەك ئىجارە ئولتۇرغان. شۇ كۈنلەردە ئۇ ماڭا بىر ئوغۇل بوۋاق بېقىۋېلىشقا يارەملىشىنى، ئىش كۆڭۈلدىكىدەك بولسا، ئوبدان رازى قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى ھەم ئالدىن ئىككى يۈز كوي پۇل بەردى. مەن بۇ ئىشقا ماقۇل بولۇپ، ھەر كۈنى دوختۇرخانىغا باردىم. تۇغۇت كۆرسەتكۈچى بىرىشكە بولمايدىغان ياكى نىكاھسىز تۇغۇلۇپ قالغان ئوغۇل بالىدىن بىرنى ئۇ ئايالغا بېقىپ بەرمەكچى بولدۇم.

— كىيىنچۇ، كىيىن قانداق قىلدىڭ؟

ئايال جىم بولۇۋالدى. جىنايىتىدىن قورققاندەك، يامغۇر تامچىلىرىدا ھۆللەنگەن شالاڭ كىرپىكلىرىنى جۇپلەپ كۆزىنى يۇمۇۋالدى.

— گەپ قىلە، بىزگە ماسلاشساڭ كەڭچىلىككە ئېرىشىسەن!

— شۇنداق، گەپ قىل دەيمەن!

ئايالنىڭ ئۈنى چىقتى:

— شۇنداق قىلدىم، بوۋاقلار كۆرپىسىنى قولتۇقلىغىنىمچە ھەر كۈنى دوختۇرخانىغا باردىم. كېسەل باققۇچى قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ، تۇغۇت بۆلۈمىنىڭ ئالدىدىكى ئورۇندۇقتا ساقلاپ ئولتۇردۇم. بىر ھەپتە ئۆتتى، ئىككى ھەپتە ئۆتتى. لېكىن، ئۇ يەردە بالىنى تۇغۇپ تاشلىۋېتىدىغان ئەخمەقلەردىن يوق ئىكەن. تۇغۇت كۆرسەتكۈچى ئالالماي يەڭگىلەر بولۇپ قالسا، بالىنى يات ئادەملەرگە بەرمەي، ئۆزىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا ياكى يېقىن تونۇش - بىلىشلىرىگە بېرىدىكەن. پەقەت بولمىسا، نەچچە ئون مىڭ كوي جەريمانە تۆلىسىمۇ، چىشىنى چىڭ چىشلەپ ئۆزى باقمىدىكەن...

— سەن سوريمىغان گەپنى قىلىپ تولا گەپ ئاۋۇتمايلا، ئۆزۈڭنىڭ نېمە قىلغانلىقىڭنى ئېقرار قىل!

— ماقۇل، ماقۇل... مەن ئېقرار، مەن ئېقرار، دوختۇرخانىدا تولا ساقلاپ تاقىتىم توشتى. خەقنىڭ پۇلىنىمۇ خەجلەپ تۇگىتىپ يەنە قەرزدار بولدۇم. شۇنىڭ بىلەن نىيىتىم بۇزۇلدى.

بىر ياتاققا كىرىپ كېسەل باققۇچىلارنىڭ دەققەتسىزلىكىدىن پايدىلىنىپ ئاننىسىنىڭ قورسىقىدىن ئوپېراتسىيە قىلىپ ئېلىنغان بىر بوۋاقنى كۆتۈرۈپلا غىپپىدە ئارقا پەشتاقلاردىن پەسكە چۈشتۇم، گۈللۈكنىڭ چېتىدىكى خىلۋەت كوچىلاردىن مېڭىپ دوختۇرخانىدىن چىقتىم. قىرقىراپ، ئىڭىلەپ يىغلاۋاتقان بوۋاقنى قۇچاقلاپ تاكسىغا ئولتۇرۇپ مۇشۇ كوچىغا، مۇشۇ ئۆينىڭ ئالدىغا كەلدىم... ئۆي ئىگىسى تولا مىننەتدار بولۇپ ماڭا يەنە بەش يۈز كوي بەردى. ئۆي ئىجارىسىنى كۆتۈرۈۋەتتى. مەن ئىشنى ئىز قالدۇرماي تۇغقانلىرىمغا بولسامۇ، قورقۇنچۇم بىسىلمىغاچقا، بۇ ئۆيدىن كۆچۈپ كەتتىم...

ساقچىلارنىڭ يەنە بېشى قاتتى. ئەنقەرنىڭ تەقەززاسىمۇ رېئاللىق ئالدىدا ھېچنېمىگە ئەرزىمەيتتى. ئۇ بايا بىر قاراپلا بۇ ئېغىز تاملىق خارابلىكنىڭ دادىسىنىڭ ھويلىسى ئىكەنلىكىنى، ماۋۇ پاكار تاملىق بولسا دادىسىغا قوشنا ئولتۇرغان بىر تۇل ئايالنىڭ ئۆيى ئىكەنلىكىنى بىلگەنىدى.

مەسئۇل ساقچى گۇماندار ئايالغا سىنچى كۆزلىرى بىلەن قارىدى:

— سەن بىزنى بالا بېقىۋالغان ئاشۇ ئايالنىڭ ئۆيىگە ئاپارماي، نېمىشقا بۇ ئادەم يوق كوچىغا، ئادەم يوق ئۆيگە باشلاپ كېلىسەن؟ !

— ۋۇي، مەن ھازىر ئۇ روپاش خوتۇنىنىڭ نەدە ئولتۇرىدىغانلىقىنى بىلمەسەم !

— سېنىڭ ئۇ روپاش ئايال بىلەن ھازىرمۇ باردى ـ كەلدى قىلمىشىدىغانلىقىڭنى كىم بىلمەيدۇ !

— توۋا دېسىلە، ساقچى ! مەن شۇ كۈنىلا ئالغۇلۇقۇمنى ئېلىپ بۇ ئۆيدىن كەتكەن.

— يالغان گەپ قىلما !

— خۇدا ھەققى ! مەن ھازىر ئۇ خوتۇنىنىڭ نەدە ئولتۇرىدىغانلىقىنى ئىللاتاۋارا بىلمەيمەن !

— قەسەم قىلىشقا ئەجەب ئۇستا ئىكەنسەن... خۇددى گۇناھى كەبىردىن خالىي، ئەتىگەندىن كەچكىچە ئېتىكاپتىن چۈشمەيدىغان بۇۋىلەردەك...

— بىلمەم دەپ بەرمەيمەنمۇ، قايلىسىلا.

ساقچىلار ئىككىنچى قەدەمگە يول ئالدى. ئەمدىكى گەپ بۇ ئۆينىڭ ئىگىسى بولغان تۇل ئايالنى تەپىشتا قالغانىدى.

ئوغلىنىڭ دىدارىنى كۆرۈشكە تولا ئالدىراپ كەتكەن ئەنقەر دادىسىنى، ئۆگەي ئانىسى ئايخېنىمنى ئېسىگە ئالدى. بالا ئوغرىسىنى بالا بېقىپ بېرىشكە بۇيرۇغان تۇل ئايال ئاشۇ كۈنلەردە ئايخېنىم بىلەن قوشنا ئولتۇرغان بولغاندىكەن، ئۇ ئايالىنىڭ ھازىر قەيەردە ئولتۇرىدىغانلىقىنى ئۇلار بىلىشى مۇمكىن ئىدى.

83

ئۆيدىكى مەزلۇملارنىڭ غوۋغاسى ھەمدۇللا ھاجىنىڭ بېشىنى ئوچاق قىلىۋەتتى. ھازىر ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا خۇپيانە دۇشمەنلىشىش كۈچىيىپ كەتكەن، ھە دېگەندە بىر - بىرىنى ئورىغا ئىتتىرىپ كۆزىدىن يوقىتىشىنىڭ كويىدا يۈرەتتى. ھاجى ئۇچ خوتۇنىنى بىر - بىرىدىن يىراقلاشتۇرۇپ زىددىيەتنى پەسەيتمىسە، ئۆزىگە خاپىلىق تېرىۋالمىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئايخېنىمنى باشقا جايغا كۆچۈرۈش، ئاندىن يادىكار خېنىمنى قايتا داۋالىتىش باھانىسى بىلەن ھېلىقى دوختۇرخانىغا ئاپىرىۋەتسە، ھاجىنىڭ بېشىدا كۆيۈۋاتقان ئوت پەسىيىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى... ھاجى شۇ نىيەتلەر بىلەن ئايخېنىمنىڭ ھۇجرىسىغا كىردى.

— كىرىپ قاپتىلىغۇ؟ — ئايخېنىم ئوچۇق تۇرغان ئارقا دېرىزىدىن كۆزىنى ئۈزمەي، قاش - قاپاقلىرىنى ئۇچۇرۇپ ھاجىغا تەتۈر قارىدى.

ـــ كىرسەم بولمامتى؟ ـــ ھاجى سۈت رەڭ يېپەكتىن تىكىلگەن كېچىلىك كىيىمنىڭ تۈگمىلىرىنى يېشىۋاتقاندەك ئۇششاق ھەرىكەتلەر بىلەن، قەدىرسىز مېھمان كەبى ئىشىك تۈۋىدە تۇرۇپ قالدى.

ـــ ئادەتتە كىرىپ قويمايتتىلە، ـــ دېدى ئايخېنىم تەنە قىلىپ، ـــ ھېلىقى خانىشلىرى يوتقاندىن قوغلىمىغاندۇ؟ !

ھاجى دەماللىققا قىلغىلى گەپ تاپالمىغاندەك، بىر پەس سۈكۈت قىلدى. كېيىن ئېغىر ئاھاڭدا ئېغىز ئېچىپ :

ـــ ئولتۇرسىلا دەيدىغان گەپمۇ يوقمۇ؟

ـــ كۆڭۈللىرى !

ھاجى ئايال كىشىنىڭ ئالدىدا خارلىقتا قېلىۋاتقاندەك ئىززەت ـ نەپسى بوغۇلدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۆزىنى تۇتۇپ ئاستا قەدەم بىلەن ئۆيگە ئېچكىرىلەپ كىردى ـ دە، ئايخېنىمنىڭ ئىلگىرىكىدەك قوشلاپ كۆرپە سېلىپ ھۆرمەت ـ ئىلتىپات كۆرسىتىشىگە كۆزى يەتمەي، پولدىكى گىلەمگىلا چاڭا قۇرۇپ ئولتۇردى.

مەزلۇمنىڭ قاش ـ قاپىقى تۇرۇلگەن، گەپ ـ سۆزلىرى تۇزلۇق بولغاچقا، ئارىنى سۈكۈت باستى. پەقەت ئېچكىرىكى ھۇجرىدا خەقىش قىلىۋاتقان بالىلار، بالا باققۇچى ئايالنىڭ بالىلارنى پەپىلەشلىرى ئاڭلىدى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ تۇراتتى. ئاڭلىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتۈپ ئايخېنىمنىڭ ئىستىھزالىق ئاۋازى ئاڭلاندى:

ـــ گەپلىرى بولسا دەۋەرسىلە، سىلى ئەر كىشى بولغاندىكىن...

ھەمدۇللا ھاجى قۇلىقىغا مۇشت بولۇپ تېگىۋاتقان گەپلەردىن ئەندىككەندەك بېشىنى كۆتۈردى. ئايخېنىم تېخىچە ھاجىغا تەتۇر قارىغىنىچە دېرىزە ئالدىدا تۇراتتى. ھاجى مەزلۇم كىشىنىڭ ئالدىدا تىلى تۇتۇلۇپ قالغاندەك دۇدۇقلاپ ئېغىز ئاچتى:

ـــ ئۆزلىرى بالىلار بىلەن بۇ يەرگە كۆچۈپ كەلگەندىن

كېيىن هاللىرىدىن تېخىمۇ ياخشى خەۋەر ئالارمەن دەپ ئويلىغان، بىراق ئىش مېنىڭ ئويلىغىنىمدەك ئەكسىچە بولۇپ چىقتى. بۇنىڭ سەۋەبىنى مەن دېمىسەممۇ سىلى ھەممە ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىدىلا، شۇڭا بالىلار بىلەن سىلىنى باشقا جايغا كۆچۈرۈپ...

— باشقا جايغا كۆچۈرۈپ؟ ! — ئايخېنىم شاققىدە بۇرىلىپ ھاجىغا يۈزلەندى، — مەن سىلىنىڭ بۇ ھەشەمەتلىك خانىلىرى ئىچىگە ياراشمايمۇ قالغان ئوخشىمامدىمەن، ھاجىم؟

— ياق، ئۇنداق ئەمەس، — ھەمدۇللا ھاجى ئاۋازىنى پەسرەك قىلىشقا تىرىشىپ چۈشەندۈردى، — بىراق كۆرۈۋاتىدىلا، ئۆزلىرى خان كوچىسىدا تۇرۇۋاتقان ۋاقىتلىرىدا ھەممە ئىشلار نورمال، ئۆز تەرتىپىدە كېتىۋاتاتتى، سىلىنى ئىككى - ئۈچ كۈندە بىر يوقلاپ تۇرالايتتىم، ھازىر ئۇنداق بولماي قالدى. سىلى كۆچۈپ كەلگەندىن بېرى سىلىنىڭ هاللىرىدىن خەۋەر ئېلىشىم بىئەپ بولۇپ قالدى. ئەتراپىمىزدا كۈنداش كۆزلەر تىكىلىپ تۇرغان بولغاچقا، كۆڭلۈم تارتسىمۇ، هالىڭلا نېچۈك، خوتۇن، دېيەلمىدىم. شۇڭا...

— ئۇ ئىش ئۆزلىرىگە باغلىق، قەيەرلىرى ئەركەك سىلىنىڭ؟

— سىلىنىڭ ئەركەكلىكىمنى سوراشلىرى ھېلىھەم ھاجەت ئەمەس، خېنىم. ھازىر ئىش مۇرەككەپلىشىپ قالدى.

— قانداق مۇرەككەپ ئىش ئىكەن ئۇ؟ ئۇنتۇپ قالمىسىلا، مەن سىلىنىڭ قانۇنلۇق خوتۇنلىرى، جۇما، ھاجىم ! — ئايخېنىم تومپۇچكا ئوستىدىن بايىلا قولىغا ئېلىپ تاشلاپ قويغان توي خېتىنى ھاجىغا كۆرسەتتى. ھاجى كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ قىپقىزىل قەغەزگە قاريدى. كۆچلۈك چىراغ نۇرىدا چاقناپ تۇرغان ئالمىقانەك بىر پارچە قىزىل قەغەز ھاجىنىڭ كۆزىگە ئوت بولۇپ يانغانەك كۆرۈندى. خوتۇنلىرى دەستەك قىلىپ كۆزىگە كۆرسىتىۋاتقان بۇ توي خەتلىرىنىڭ زادى

قايسسى راست، قايسسى ساختا... بۇنى دەماللىققا ئېسىگە ئالالماي قالدى. ھاجى قىزىل خەتكە كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، سەل بوشاشقان، ئوڭايسىزلانغانچە ياۋاش ئاھاڭدا ئېغىز ئاچتى:

— ئۇ قۇرۇق قەغەزنى كۆرسەتمىسلىرىمۇ، بەربىر سىلى مېنىڭ ئارزۇلاپ ئالغان خوتۇنۇم. ھازىرقى گەپ سىلى مېنىڭ گېپىمنى ئىلىك ئېلىپ، كۆچۈپ تۇرسىلا. ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارنى مەن ئوبدان جۆندەپ، بۇرۇنقىغا ئوخشاشلا ھاللىرىدىن كۆڭۈلدىكىدەك خەۋەر ئالىمەن.

— ئەمدى كۆچىدىغان خوتۇن مەن ئەمەس، نۆۋەت ئاۋۇ بىزمىخانغا كەلدى. ئۇنىڭ مېھرىدىن كېچەلمەمدىكەنلا يا !؟

— ئۇنىڭ يالغۇزلۇقىنى بىلىلىغۇ، يالغۇز خوتۇنغا تالادا ئۆي تۇتۇپ بەرسەم، ھەقەمسايە، قولۇم ـ قوشنىلار نېمە دەيدۇ؟ تىزىغا شاپىلاقلاپ مېنى مازاق قىلمامدۇ؟

— كىم ئۇ خوتۇننى ھازىرغىچە تۇغماي، سالتاڭ يۇرسۇن دەپتۇ؟ ياكى قورساق كۆتۈرسە، تۇغۇپ ياتسا، سىلىنىڭ باشقا خوتۇنغا ئۆگىنىپ قېلىشلىرىدىن ئەنسىرەمدىكەن؟ — ئايخېنىمنىڭ ئەزەلدىن ھاجىغا بولغان زىيادە ئىززەت ـ ئېكراملىرى، شېرىن ـ سۇخەن گەپلىرى بۇ ئادەمنى ئۆزىگە مايىل قىلىپ كەلگەندى. ئەمما، بۇگۈن قورساق كۆپۈكىنى ئىلگىرى ـ كېيىن چىقىرىۋالدى. ياماڭ ـ ياۋداق گەپلىرى بىلەن ھاجىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە تەگدى. ھاجىنىڭ ئاجىزلىق يېرىنى تۇتۇۋالغاندەك كۆكسىنى كېرىپ، بولدى دېگۈچە ئۆرلىك قىلدى، — ئون نەچچە يىلنىڭ بۇ تەرىپىدە ۋاي ھاجىم ـ مەخسۇم دەپ ئۇۋاقلىرىنى يەرگە چۈشۈرمەي كەپتىكەنمەن، لېكىن سىلى قېرىغانسېرى قىلىقسىزلىشىپ، يەنە كۆزۈمگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ خوتۇن ئۇستىگە خوتۇن ئالدىلا. ئاشۇ خوتۇنىنىڭ گېپىگە كىرىپ مېنى شەھەرنىڭ كۆك نامراتلىرىغا، تىلەمچى، قەلەندەرلەرگە پىلانلاپ سېلىنغان

كاتەكتەك ئۆيدە ئولتۇرۇشقا قىستىدىلا... ئەمدى يەنە قانداق قىلىپ بەرسەم بولىدۇ سىلىگە؟ سېتىۋالغان قۇلدەك خىزمەتلىرىنى قىلدىم. قىز تۇغسام ھال تارتتىلە، ئاخىر ئوغۇلمۇ تۇغۇپ بەردىم، ھازىر پوكانلىرىغا تېڭىپ يۈرگەن كۆرۈك مېكىيانلىرى نېمە قىلىپ بەردى؟ ياكى خۇپيانە ئالتۇن كاكىلاپ بېرىۋاتامدۇ؟ ! شۇڭا ھەرقانچە ئالتۇن كاكىلاپ بېرىۋاتقان بولسىمۇ چىقىپ دېسىلە، ئەمدى ئاشۇ خوتۇن كۆچسۇن. بولمىسا ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىغا بېرىپ دېيىشىمەن، ئۇستىلىرىدىن سوتقا ئەرز قىلىمەن !

ياپىرىم... ھاجى بېشى قايغاندەك، يەرنىڭ قەرىگە كىرىپ كېتىۋاتقاندەك بولدى. تۇرغان يېرىگە مىخلىنىپ قالغاندەك خېلى ئۇزاق تۇردى. كېيىن ئاستا مىدىرلاپ ئاغزى بېسىلماي سۆزلەۋاتقان ئايخېنىمنىڭ ئالدىدىن ئۆتتى، ئىشكىنى ئاستا ئېچىپ كارىدورغا چىقتى... بۇ خوتۇندىن كۆڭلى ئاغرىغاندا ئۇ خوتۇندىن تەسەللى تاپماقچى بولغاندەك، ئايخېنىمنىڭ يېنىدىن چىقىپ، قىزىلگۈل بەرگى رەڭگىدىكى يېسىداق ھۇجرىسىغا كىرىپ، خۇش مۇئامىلە تەمەسىدە خانىشقا تەلمۈردى. كېچىلىك كىيىمى بىلەن كارىۋاتتا يېرىم ئۆرە بولۇپ ئولتۇرغان خانىشنىڭ چىرايى توساتتىن ھاۋا بۇزۇلغاندەك سوغۇق تۇس ئالدى. ھاجىغا تەتۇر قارىغىنىچە كارىۋاتنىڭ لېۋىگە ئۆزىنى تاشلاپ يوتقانىنى ئايرىدى. ھاجى بۇ خوتۇننىڭ قىلمقىلىرىغا قاراپ كارىۋاتنىڭ بۇ تەرىپىدە ھەيكەلدەك قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ھاجى چۈشەندى، خانىش ھاجىنى ئايخېنىمدىن كۈنلەپ ئۇنى ئايخېنىمنىڭ ھۇجرىسىدا كۆڭلىنى خۇش قىلىپ چىقتى دەپ ئويلاپ قالغان، نەپرەتلەنگەن ھەتتا يىرگەنگەندى. ھاجى ئەمدى قانداق قىلسۇن؟ بولغان ئەھۋالنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرسۇنمۇ؟ ئۇنىڭغا يېلىنسۇنمۇ؟ ياق ياق، ھاجى ئېغىر خورلۇق تارتتى. ئۆزىنى مەندۇرمەن دەپ يۈرگەن ئەرلىك سۆلەت، كىبىرى، غۇرۇرى خوتۇن كىشىنىڭ ئالدىدا دەپسەندە بولغاندەك ئېغىر تىندى. قاققان قوزۇقتەك بىر

ئىزىدا خېلى ئۇزاق قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئاستا كەينىگە يېنىپ كاربىدورغا چىقتى. پۈتمەسكى ساپما كەشنى شىپىلداتقىنىچە پەلەمپەيلەردىن تۆۋەنلەپ، ئېغىر قەدەملەر بىلەن بىرىنچى قەۋەتكە چۈشتى. بىنا ئالدىدىكى گۈللۈككە چىقىپ غۇۋا قاراڭغۇلۇق ئىچىگە سىڭىپ كەتتى.

كوۇز كۈنلىرىنىڭ سوغۇق كېچىسى كىشىنىڭ غولىنى قورۇيتتى. سىقىلىش، بۇرۇقتۇرمىلىق ئىچىدە كۆكرىكى ئېغىرلاشقان، نەپىسى قىسىلغان ھاجى قاراڭغۇلۇق ئىچىدە، غازاڭ بولۇش ئالدىدا تۇرغان گۈللۈكنى ئايلىنىپ يۈردى. قاراڭغۇلۇق ئىچىدە نە گۈللەرنىڭ رەڭگى، نە گۈزەللىكى كۆرۈنمەيتتى. سوۋۇپ كېتىۋاتقان ھاۋادا بۇ گۈللەرنىڭ ھىدىمۇ پۇرىمايتتى. نەۋ باھاردا بۇ گۈللەر بۇنداق رەڭسىز، پۇراقسىز ئەمەس ئىدى. كۆرگەنلىكى كىشىنىڭ كۆزلىرىنى قاماشتۇراتتى. پۇرىغان كىشىنىڭ دىلىنى مەستخۇش قىلاتتى. ھازىر بۇ قاراڭغۇ كېچىدە بولسا...

— ھۇ - ھۇ - ھۇ - ھۇ - ھۇ...

كېچىدە سايرىغان ھۇۋقۇشىنىڭكىدەك، تۇيۇقسىز ئاڭلانغان غەلىتە كۈلكە ئاۋازى ھاجىنىڭ يۈرىكىنى يۇرەك قەپەسىدىن چىقىرىۋەتكىلى تاس قالدى.

— ھەمدۇللاخۇن، نېم بولاۋاتىسىلە، جېنىم قەدىناس؟

قاتتىق چۆچۈشتىن ھەمدۇللا ھاجىنىڭ كۆزلىرى چانقىدىن چاچراپ چىققۇدەك بولدى. ئالدىدىكى دەرەخ شاخلىرى ئارىسىدا قارىيىپ كۆرۈنگەن ئالۋاستىدەك بىرسىنى كۆرۈپ، كەينىگە داجىدى ھەم ئېغىر تىنىپ كۆكرىكىنى تۇتتى. يۈرىكىم كۆكرەك قەپەسىمدىن ئېتىلىپ چىقىمسۇن دېگەندەك جىممىدە تۇرۇپ كەتتى. بىرئازدىن كېيىن سەل ئەسلىگە كېلىپ ئاغزىنى ئۆمەللىدى:

— كى... كى... كىمۇ؟ يادىكار خېنىمۇ؟

— ھەئە، مەن، جېنىم قەدىناس!

— نېمە ئىش قىلىسىلە، بۇ يەردە؟ ئەجەب قورقۇتۇۋەتتىڭلا، ئادەمنى!

— سىلىگە بىر ئىش بولمىسۇن دەپ كەينىڭلىدىن كەلگەن...

— بىر ئىش بولمىسۇن دەپ؟

— ھەئە، بايا قايلاپ تۇرسام، ھېلىقى بورداق خوتۇنۇڭلا ئايخان بىلەن يىڭناغۇچ خوتۇنۇڭلا خانىشخان سىلىنى يوتقىنىغا كىرگۈزمىدى. سىلە تونۇرغا تۇتمىغان نانىدەك ساڭگىلاپ بەك ئىزا تارتتىڭلا... ئۇ خوتۇنلىرىڭلىغا ھېچنېمە دېيەلمەي، ئۆيدىن يېنىپ چىقتىڭلا، شۇڭا ئەنسىرەپ كەينىڭلىدىن چىقتىم. مانا، ماۋۇ چاپىنىڭلىنى يېپىنىۋېلىڭلا.

توۋا، ئوڭمىكىن دېسە ساراڭدەك، ساراڭمىكىن دېسە ئوڭدەك... بۇ خوتۇن نەدە تۇرۇپ بايىقى ئىشلارنى كۆرۈپ قالغاندۇ؟ ھاجى ئىچىدە دۇرۇت ئوقۇغاچ يادىكار خېنىمنىڭ قولىدىكى كاستۇمنى ئېلىپ يېپىنچاقلىۋالدى.

— سىلىگە شۇنداق ئىچىم ئاغرىپ قالدى، ھەمدۇللاخۇن، ئىلگىرى مەن سەللا ئاغزى ئىتتىكلىك قىلىپ قويسام، سىلى ئاچچىقىڭلىنى يامان قىلىپ مېنى گوم - گوم ئۇراتتىڭلا. بۇگۈن ئاۋۇ سېمىز خوتۇن بىلەن چۈۋۈق خوتۇن بېشەملىك قىلسا، تۆشىگە راسا قويماي، ھېچنېمە دېيەلمەي گۆشىيىپ قايلاپ تۇردۇڭلىغۇ؟

— ...

— گەپ قىلالماس بولۇپ قالمىغانسىلە؟ مېڭىڭلا بولمىسا، مەن بىر گەپ قىلاي ئۇ خوتۇنلارغا... ئۆزۈم قاملاشتۇرىمەن. چۈۋۈق چاچ كىچىك خوتۇنۇڭلىنى تالاق قىلىپ، نىكاھ زېبىسى بولغاندا، سىلى مېنى بىر ئاخشاملىق نىكاھىڭلىغا ئېلىپ تۇرۇپ، ئاندىن ئۇ خوتۇن بىلەن نىكاھ يېڭىلىۋالدىڭلىغۇ، شۇ ئاخشىمى مەن شۇنداق خۇش بولغانىدىم، لېكىن سىلى مېنىڭ قولۇمنىڭ ئۇچىنىمۇ تۇتۇپ قويمىدىڭلا، جېنىم قەدىناس. مەن

سىلىگە دېسەم، بۇنداق نىكاھ يېڭىلاش جايىز ئەمەس، ئىشەنمىسەڭلا ھېلىقى ئۆچكە ساقال موللىدىن ئەمەس، خان كوچىسىدىكى باشقا موللىلاردىن سوراپ بېقىڭلار...

سۆزلەۋاتقىنى يادىكار خېنىم ئىدى. بىچارە مەزلۇم ھېلى تاغدىن، ھېلى باغدىن سۆزلىگىنىچە ھەمدۇللا ھاجىغا يېقىنلاشتى...

84

ئۇ بايىاشاتچىلىق ئىچىدە چوڭ بولغان بايۇەچچە يىگىت ئىدى. ئۇ يەنە بايىاشاتچىلىق ئىچىدە بارلىقىنى يوقاتقان گاداي يىگىت ئىدى.

بارلىقىنى يوقاتقان ئەنقەر ناھايىتى تاقەتسىزلەندى. بالا ئوغرىلىغان گۇماندار ئېيتقان ھېلىقى روپاش ئايال — دادىسىنىڭ كونا قوشنىسىنى تېزرەك تېپىپ، يۈرەك پارىسىنىڭ دىدارىغا بىر قېنىۋېلىشقا، ئۇنى باغرىغا بېسىشقا ئالدىراپ كەتكەنىدى. شۇڭا، گۇماندار ئايالىنىڭ ساقچىلارنىڭ قولىغا چۈشكەنلىكى، بۇ ئىشقا چېتىشلىق يەنە بىر ئايالنى ئىزدەۋاتقانلىقى دېگەندەك بىر قاتار ئىشلاردىن رەنانى خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇپ، دادىسىنىڭ يېنىغا بارماقچى بولدى.

— ھازىر بەك كەچ بولۇپ كەتتى، — دېدى رەنا چىكىلداپ تۇرغان تام سائىتىگە قاراپ قويۇپ، — بۇنداق كەچ بارسىڭىز بىئەپ بولماسمۇ؟

— ئۇغۇ شۇنداق، رەنا. لېكىن، يۈرىكىمنى تىڭشاپ باقسىڭ بىلىسەن، مەن پەقەت تاقەت قىلالمىدىم. بۇ كېچە تاڭ ئېتىپ، ساقچىلار ئىشقا چۈشمىگۈچە، ھېلىقى روپاش ئايالنى تېپىپ دېلونى پاش قىلمىغۇچە كۆڭلۈم ئارام تاپىدىغاندەك ئەمەس. بۇ ھالدا كېچىچە ئۇخلىيالماسمەنمىكىن...

— سىزچە، ئايخېنىم ئاپام بىزگە يارىدىم قىلارمۇ؟ بۇرۇنقى

قوشنىسىنىڭ ھازىر نەدە تۇرىدىغانلىقىنى دەپ بېرەرمۇ؟

ــ بۇنىڭغا مەن بىر نېمە دېيەلمەيمەن. ئۆگەي ئانام بەربىر ماڭا ئۆگەيلىكىنى قىلىدۇ. لېكىن، دادام خان كوچىسىنىڭ كونىسى ئەمەسمۇ. شۇ مەھەللىدىكى چوڭ ـ كىچىك ھەممىنى بىلىشى مۇمكىن.

ــ بېرىڭ، ئەمىسە. دادام ئۇ ئايالىنىڭ قەيەرگە كۆچكەنلىكىنى بىلسە، ساقچىلارغىمۇ ئاسان بولار. بىزمۇ ئوغلىمىزنى... ــ رەنا كۆز ياشلىرى بىلەن ئەنقەرنى ئۇزىتىپ قالدى.

يامغۇر توختىغان، بىراق سوغۇق كۈچىيىپ قالغانىدى. ئەنقەر ماشىنىسىنى ھەيدەپ، ئادەم شالاڭلاپ قالغان كوچىلارنى ئايلىنىپ شەھەرنىڭ شىمالىغا قاراپ ئۇچقاندەك ئىلگىرىلىدى. ئون نەچچە مىنۇتتا دادىسىنىڭ قورۇسى ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

ــ بۇنچە كەچتە كەپسىزغۇ، ئەنقەر ئاكا؟ ــ دەرۋازا ئاچقىلى چىققان ئىلياس ئۇنىڭدىن سورىدى.

ــ دادام بىلەن كۆرۈشىدىغان زۆرۈر ئىش بار، ئۇكام.

ــ ھاجىم دادامنىڭ ھۇجرىسىنىڭ چىرىغى يېنىقلىق، تېخى ئۇخلىمىغاندەك تۇرىدۇ. قېنى كىرىپ بېقىڭ.

ئەنقەر تۇن قاراڭغۇسىدا قارىيىپ تۇرغان سۇت رەڭ كاھىشلىق بىنا تەرەپكە ماڭدى. بۇ يىگىتنىڭ بېشىدا ئەگىپ يۈرگەن قاتىلاڭچىلىقلار ئۇنى بىر مىنۇتمۇ ئارامىدا قويمىغانىدى. ئۇ خىيال سۈرگەچ پەشتاقلاردىن يۇقىرى ئۆرلەپ، دادىسىنىڭ قىزىل گۈل بەرگى رەڭگىدىكى ھۇجرىسىنىڭ ئالدىغا چىقىپ قالدى. ھۇجرىنىڭ نەقىشلىك قوش قانات ئىشىكى قىيا ئوچۇق بولۇپ، ئىشىكتىن چىراغ نۇرى يالىلداپ تۇراتتى. ئەنقەر ئىشىك تۇۋىدە توختاپ يېنىك بىر تىنىۋالغاندىن كېيىن، ئىشكىنى چەكتى. بىراق ئۆي ئىچىدە ھېچقانداق سادا چىقمىدى. ئەنقەر ئىشكىنى يەنە چەكتى، يەنە سادا يوق. نېمە ئىش بولغاندۇ؟

ئىلياس دادامنى بار، دەۋاتقاندى، ئىشلەك ئىچىدىن ئېتىلمەپتىمغۇ؟ بىرەر ئىش يۈز بەرمىگەندۇ؟ كۆڭلىدە بىرئاز ئەندىشە پەيدا بولغان ئەنقەر ئىختىيارسىز ئىشكنى ئىتتەردى ـ دە، ھۇجرىغا كىردى.

ـــ ۋاي ئاپا!

قورقۇنچلۇق چىرقىرىغان ئاۋاز، پۈتۈن ھۇجرىغا ـــ پۈتۈن بىناغا بىر كەلدى. قورقۇپ كەتكەن ئەنقەر چۆچۈشتىن ئۆزىنى تۇتۇپ، كۆزلىرىنى ئاچتى. كارىۋاتتىن يۇگۇرۇپ قوپقان يېرىم يالىڭاچ خانىشنى كۆرۈپ، يەنە كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى. نېمە ئىش بۇ؟ دادام نەگە كەتتى؟ ئۇلارنىڭ ھۇجرىسىغا قانداقلارچە ئالدىراپ كىرىپ قالغاندىمەن؟ دېگەنلەرنى ئويلاپ ئۇلگۈردى ھەم كەينىگە بۇرالدى، بۇرالدى ـ يۇ، دەھشەتلىك تۇس ئالغان بىر جۇپ كۆزگە ـــ دادىسىنىڭ قەھرلىك كۆزلىرىگە دۇچ كەلدى. دادىسى كېچىلىك كىيىمى، ساپما كەش بىلەن ئۇنىڭ كەينىدە قاراپ تۇراتتى.

ـــ نېمە سەتچىلىك، بۇ؟ ـــ ھەمدۇللا ھاجى غەزەپ، ئاچچىقتىن كۈچكە تولغان كۇچلۇك قوللىرى بىلەن تاراق ـ تۇرۇق قىلىپ ئىشكنى ئىچىدىن ئەتتى.

ـــ ۋاي ئاپا، ماڭا نېمە كۇن بۇ؟ ماڭا ئىگە بولىدىغان ئادەم بارمۇ، يوق؟ ـــ خانىش تېخىمۇ سەت چىرقىراپ ئۆزىنى كارىۋاتقا ئاتتى. ئوچۇق قالغان بەدىنىنىڭ يۇقىرىقى قىسمىنى يۆگەشكە ئۇرۇنغاندەك بىرنېمىلەرنى قىلدى، ـــ ۋايجان، ماڭا نېمە كۇن بۇ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئاۋۇ ئىككى خوتۇنىنىڭ دەردىدە بۇ جېنىمدىن جاق تويغان تۇرسام، ئەمدى بۇ كېچە ماۋۇ ئالا كۆڭۈل بىرنېمە نىيىتىنى بۇزدى... دادىسىنى يوق دەپ ئويلاپ، مېنىڭ نومۇسۇمغا تەگمەكچى بولدى... ۋايجان، ۋايجان... ماڭا ئىگە بولىدىغان ئادەم بارمۇ، يوقمۇ؟!

ئەنقەرنىڭ كۆزلىرىدىن توساتتىن ئوت چاقنىغاندەك بولۇپ، سەنتۇرۇلۇپ يىقىلدى. ھاجى چاقماق تېزلىكىدە كېلىپ، قەيەردىندۇر قولىغا چىقىپ قالغان تېلېفون سىمىنى يۇلۇپ ئالدى ـ

ده، ئەنقەرنىڭ بىلەكلىرىنى كەينىگە قايرىپ باغلىۋەتتى.

ـــ ھۇ ھاراملىق ! كۇچۇكۇم، كۇچۇكۇم دەپ كۆزۈڭگە قايلاپ چوڭ قىلسام، ئەمدى داداڭغا خيانەت قىلغۇدەك بولدۇڭما !

پولدىكى گىلەمدە ياتقان ئەنقەر كۆزلىرىنى ئاچالماي قالدى. دادىسىنىڭ ئېيىق تاپىنىدەك قولى سول كۆزىگە ناھايىتى قاتتىق تەگكەچكە، كۆزى بۆرتۈپ ئىششىپ چىقىپ يۇمۇلۇپ قالغان، ئوڭ كۆزىمۇ ئوت يانغاندەك بولۇپ ئارامسىزلىنىپ تۇراتتى. ئۇ گويا قاباھەتلىك چۈش كۆرۈۋاتقاندەك، تېخىچە چۈشتىن ئويغانمىغاندەك، دادىسىنىڭ ئالدىدا جىممىدە ياتاتتى.

ئاۋۇ ياش، چىرايلىق ئايال بولسا يوتقانغا پۈركىنىۋېلىپ، توختىماي ھۆڭرەۋاتاتتى...

خانىش ئەنقەر بىلەن تەڭدىمەتلىك كېلەتتى، شۇڭا ھاجى بۇ ياش، گۈزەل خوتۇننىي يات ئادەملەردىنلا ئەمەس، ئۆز ئوغلى بولغان ئەنقەردىنمۇ قىزغىناتتى، كۈنلەيتتى. ئەنقەر دادىسىنىڭ بۇ ئىشىنى خېلى بۇرۇن سەزگەن. شۇڭا، بۇ تەڭدىمەتلىك ئۆگەي ئانا بىلەن ھەرقانداق شارائىتتا ئارىلىق ساقلاپ كەلگەنىدى... خانىشقا مۇناسىۋەتلىك ھەرقانداق ئىشتا ئۇنىڭ بىلەن بىۋاستە مۇئامىلە قىلماي، دادىسى ئارقىلىق مۇئامىلە قىلىشاتتى. دادىسى يوق ئەھۋالدا ئىمكانقەدەر بۇ ئائىلىگە كەلمەيتتى. بۈگۈن ئەجەب...

ئەي، خۇدا، بۇ ئۇقۇشماسلىقمۇ ياكى سۈيىقەستمۇ؟

ھاجى كىيىم ئىشكاپىنى ئاچتى ـ دە، ئىشكاپقا ئېسىقلىق تۇرغان شىمىنىڭ كەمىرىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئەنقەرگە دېۋەيلەپ كەلدى.

ـــ گەپ قىلە، گۈي ! ـــ ئۇ ئەنقەرنى كەمەر بىلەن ئۇرۇپ كەتتى، ـــ مۇشۇمۇ ئادەمنىڭ قىلىقىمۇ؟ سەن ئادەممۇ، ھايۋانمۇ؟ !

ئەنقەر كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئارىلىقتا يۇز بەرگەن بۇ ئىشنى كۆڭلىدە مۇلاھىزە قىلىپ، بۇنى ئۇقۇشماسلىق دېگەندىن كۆرە، تۆھمەت، سۈيىقەست دەپ جەزم قىلدى. خېلى ۋاقىتتىن

بۇيان شىركەتتە ئۆزى بىلەن ئورۇن تالىشىپ كەلگەن خانىشىنىڭ بۇگۈنكىدەك پۇرسەت كەلگەن ھامان قارا يۇزلۇك قىلىپ تۆھمەت چاپلىدى، دەپ ئويلىدى.

ئەمەلىيەتتە، ئىش ناھايىتى ئاددىي ئىدى. خانىش ئاۋۋال ئاخشامدا ھاجىنى ئايخېنىمنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى، دەپ خۇيلىنىپ قالدى. ھاجىغا تەنە گەپلەرنى قىلدى، زىتىغا تەگدى. ھاجى خانىشىنىڭ يېنىدىن قايتىپ چىقىپ، بىنادىن چۈشتى. تەسكىن بولغان كۆڭلىنى ئارام تاپتۇرۇش ئۈچۈن گۈلىلۈك تەرەپكە ئۆتتى. گۈللۈكتە ئۆزىنى مارىپلا يۇرىدىغان يادىكار خېنىمغا دوقۇرۇشتى... كېيىن ئۇ بۇ مەجرۇھ خوتۇنىنى ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ كەتتىمۇ ياكى باشقا ئىش يۈز بەردىمۇ، ئىشقىلىپ، خېلى ئۇزاق يوقاپ كەتتى. بۇ ۋاقىتتا خانىش ھۇجرىدا يالغۇز قالغانىدى. ئۇنىڭ دىققىتى ھاجىغا مەركەزلەشكەن بولۇپ، قىزغىنىش، كۈنداشلىق ئوتىدا تەن ـ تەنلىرى ئۆرتىنىپ تۇراتتى. ئەسەبلىرى قوزغىلىپ، بۇ ئائىلىدىكى ئادەملەرگە، قالايمىقانچىلىقلارغا ئۆلگۈدەك ئۆچ بولدى... شۇنداق بولسىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشىپ، كۈنداشلىق، ھەسەت ئوتىدا ئۆرتىنىۋاتقان تەنلىرىنى، يۇرىكىنى سەگىتمەكچى بولغانىدەك بىئىختىيار ھالدا مۇنچىغا كىردى... يۇيۇنۇپ چىقىپ، ھۇجرىدا چاقىرىلمىغان بىر مېھمان ـــ ئەنقەرنى كۆردى. خانىش بۇ كۈنلەردە ئەنقەرگىمۇ بارغانچە ئۆچ بولۇپ كەتتى. ئەنقەر دادىسىنىڭ يانتايىقى بولۇپ، شىركەتنى ئالمىنىغا ئېلىۋالغاچقا، خانىش شىركەتنىڭ ئىشلىرىنى بۇرۇنقىدەك باشقۇرالمايدىغان، خالىغانچە پۇل خەجلىيەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ يەنە ھېچكىمدىن سوراپ ئولتۇرماستىن، سارالڭ ئانىسىنى بۇ ئائىلىگە ئەكېلىپ قويۇپ، ھەممىنى پاراكەندە قىلىۋەتكەنىدى. پۇرسەت كەلدى ! خانىش ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ راسا بىر چىرقىرىدى ـ دە، ھۇجرىنى بېشىغا كىيىپ غوۋغا كۆتۈردى. بەدىنىنى ئوراپ تۇرغان لۆڭگە سىيرىلىپ چۈشتى... بىناغا

چىقىۋاتقان ھەمدۇللا ھاجى دەل ئۇلارنىڭ ئۇستىدىن چۈشتى.

خانىش كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ، ئاغزىغا كەلگەننى دەيتتى... ئۇنىڭ ئۆچمەنلىكى ھەقىقەتەن ئەۋجگە چىققان، مۇشۇنداق پەيتى كېلىپ قالغاندا ئەنقەرگە تۆھمەت قىلىشتەك ئەجەللىك زەربە ئارقىلىق رىشتى ئۈزۈلمەيدىغان ئاتا ـ بالىنى ياتلاشتۇرۇپ، بۇ مۇرەككەپ ئائىلىنى ئۆز چاڭگىلىغا ئېلىش نىيىتىگە كەلگەنىدى.

ئەنقەرنىڭ كۆز ئالدى يورۇغاندەك بولدى. ئەقلىگە كەلدى. شۇڭا، چۈشەندۈرمەكچى ـــ ئۇۋالچىلىقتىن قۇتۇلماقچى بولدى:

ـــ دادا، ئاچچىقلىرىغا ھاي بەرسىلە...

ـــ مېنى دادا دېمە، دۆيۈز ! ھۇ تۆكۈزنىڭ بۇرنىدىن چۈشكەن مۇناپىق ! ـــ ھاجى غالجىر شىردەك ھۆركىرەيتتى. زەھەر يۈتقاندەك تولغىناتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قان تولغان، ئەقىل ـ ئىدراكىدىن ئازغانىدى، ـــ سەن گۈينىڭ بالىسى ئانىڭ دېگەن سارائىغا ئامراق بولغاچقا، ماڭا ئاچچىقىڭ بار ئىدى، شۇنداقمۇ؟ سەن ئەزەلدىن كۆڭلۈڭدە ماڭا غۇم ساقلاپ كەلگەنىدىڭ. شۇڭا، ماڭا ئەڭ يامان گەپلەرنى قىلغان، مېنىڭ يۈرىكىمنى زىدە قىلغانىدىڭ. سەن مۇشتۇمدەك چېغىڭدىن باشلاپ مېنىڭ خوتۇنلىرىمغا ئاداۋەت ساقلاپ، ئارىمىزغا زىددىيەت سېلىپ، مېنى بىر كۈنمۇ ئارامىدا قويمىغانىدىڭ... سەن مېنىڭ خوتۇنلىرىمنى بىر ئامال قىلىپ بۇ ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىپ، ئانىڭ دېگەن سارائىنى بۇ ئۆيگە ئىگە قىلماقچىدىڭ... شۇڭا ماڭا خىيانەت قىلىپ، مېنى شەرمەندە قىلىپ، مېنى ماۋۇ شەھەردە باش كۆتۈرگۈسىز قىلماقچى بولدۇڭ، شۇنداقمۇ، ھايۋان؟ !

ھاجى ئەنقەرنىڭ سۆزلىشىگە، چۈشەندۈرۈشىگە پۇرسەت بەرمىدى. ئۇ ئەنقەرنى ساۋايىتتى، قورساق كۆپۈكىنى، گۈمانلىرىنى بىرنىمۇ قويماي سۆزلەيتتى. ئۇنىڭ سۆزلەپ ئاغزى تالدى. ئۇرۇپ قولى تالدى. تۇن يېرىم بولاي دېگەندە ئۇرۇشتىن توختىدى. كەمىرىنى تاشلاپ يېزىق ئۈستىلىنىڭ ئالدىغا باردى.

ئۇستەل تارتمىسىدىن قەلەم ـ قەغەز ئېلىپ بىرنېمىلەرنى يازدى. ئاندىن قىزىل سۇرۇخنى ئەكېلىپ چاچلىرى چۈۋۈلغان، يۈز ـ كۆزلىرى ئىسسىغان ئەنقەرنىڭ بېشىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ ھۆركىرىدى:

ـــ ماۋۇ تىلخەتكە قول قويە ! بۇگۈندىن باشلاپ سەن بىلەن ئاتا ـ بالىلىق مۇناسىۋىتىمىز ئۈزۈلدى !

ئەنقەر كەينىگە قايرىلىپ باغلانغان قوللىرىنى جانسىزغىنا مىدىرلاتتى. ھاجى تىلخەتكە قول باستۇرۇش ئۈچۈن، ئۇنىڭ قولىنى يېشىش لازىملىقىنى ئېسىگە ئالدى. شۇ ئەسنادا ئىشىك چېكىلدى. ھاجى بىرئاز چۆچۈگەندەك ئىشىككە قاراپ قويدى. ئاندىن ئەنقەرنىڭ قولىنى يېشىشكە تۇتۇندى. ئەنقەر دادىسىغا نە گەپ ياندۇرمىدى، نە قارشىلىق ئىپادىسىدە بولمىدى. ئاستا مىدىرلاپ ئاغرىق ئازابىدىن كۆيۈشۈپ تۇرغان قوللىرىنى سۇرۇخقا مىلەپ، ئىرماش ـ چىرماش يېزىلغان توخۇ پاچىقەدەك سەت خەتلەرگە قول بېسىش ئۈچۈن ئۇزارتتى. تىلخەت بەرگەن ئادەم تىلخەتنىڭ مەقسەت ـ مۇددىئالىرىنى بىلىشكە ھەقلىق. ھالبۇكى، ئەنقەر خەتكە نېمىلەر يېزىلغانلىقىغا قاراپ بېقىشنىمۇ خالىمىدى. دادىسى دەيدىغان گېپىنى دېدى. ئۇرىدىغانىنى ئۇرۇۋالدى. ئۇ ئېھتىمال ئۆزى ئېيتقاندەك ئەنقەرنىڭ تىلىدىن: «ئاتا ـ بالىلىق مۇناسىۋىتىم ئۈزۈلدى» دەپ يازغاندۇ. ياكى «مېنىڭ دادامدىن پۇل، مال ـ دۇنيا ئېلىشىم يوق، بۇنىڭدىن كېيىن دەۋا قىلمايمەن» دەپ يېزىپ قول باستۇرغاندۇ... بۇنداق قارا تۆھمەت، ئەشەددىي سۈيىقەست، تەلتۆكۈس دۇشمەنلىشىپ كەتكەن ئاتا ـ بالىلىق مۇناسىۋىتىگە قارىغاندا پۇل، بايلىق، مال ـ دۇنيا دېگەن نېمە ئىدى؟!

ئىشىك چېكىلدى ھەم يەڭگىل چېكىلىشتىن قاتتىق چېكىلىشكە، تاراقلاشقا ئۆزگەردى... ھاجى تىلخەتنى ئۇستەل يېنىدىكى بىخەتەر ئىشكاپقا سىلىۋەتكەندىن كېيىن، ئىشكنى غەزەپ بىلەن ئاچتى. ئىككى قانىتى تەڭلا ئېچىلغان ئىشكىتە

يادىكار خېنىم، ئايخېنىم، نىساخان، ئالتۇنەم، ئىلياس ۋە باشقىلارنىڭ بېشى كۆرۈندى.

— مېنى ئادەم قىلىپ قويغانلىرىغا رەھمەت، دادا! — ئەنقەر ئاغرىق ئازابىدا چىشىنى چاك چىشلەپ ئىشىك تەرەپكە ماڭغاچ دادىسىغا تەلمۈردى، — خەير - خوش، ئەمدى ئۆزلىرى بىلەن بۇ دۇنيادا قايتا كۆرۈشەلمەيمىز، مەڭگۇ كۆرۈشەلمەيمىز!

ئەنقەر گېپىنى تۈگىتىپ، ئىشكىتىن يوپۇرۇلۇپ كىرگەن ئانىسى ۋە باشقىلارنىڭ ئارىسىدىن ئۆتۈپ دەلدەڭشىگەندەك، پەشتاقلاردىن پەسكە تۆۋەنلىدى.

— ۋاي جېنىم بالام، بۇ باغرى قاتتىق ئادەم يەنە نېمە قىلدى، سېنى؟! — يادىكار خېنىم ھۇ تارتىپ يىغلىغىنىچە ئەنقەرنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپ كەلدى ۋە ئۇنىڭ پېشىغا ئېسىلدى...

85

جۇدۇنلۇق قىش غازاڭ پەسلىنى قىستاپ كەلگەن كۈنلەر، ئەنقەر ئاخىر ئانىسىز يېتىم بولۇپ قالدى. ئۇ ساقچىخانا ئالدىدا گىراڭ بىر ھالەتتە تۇراتتى، بىرسىنىڭ توۋلىغان ئاۋازى قۇلىقىغا كىردى:

— ئەنقەرجان، ھەي ئەنقەر، ئانىڭنى قازا قىپتۇ!

ئەنسىز چاقىرلىش، ئەجەللىك شۇم خەۋەر ئەنقەرنىڭ مىسكىن تۈيغۇلىرىنى دېگىز سۈيدەك داۋالغۇتتى.

— ماڭ، ئۆكام، بېرىپ ئاناڭنىڭ يۈزىنى كۆرۈۋال!

— ئانامنىڭ يۈزىنى؟!

— ھەئە، ئاناڭ جان ئۈزدى! ئۇ بىنادىن پەسكە يىقىلىپ چۈشۈپتۇ!

يەر - جاھان تەتۈر پىرقىرىدى. ئەنقەر دادىسىنىڭ كاتتا چارىيغىغا قاراپ يۈملاندىمۇ، ئۇچتىمۇ، بىر چاغدا ئۆزىنى

دادىسىنىڭ قورۇسى ئالدىدا كۆردى.

ئەنقەرنىڭ كۆزىگە دەسلەپ چېلىققىنى جىنازا بولدى. كونا جىنازا كىشىنى شۇركۈندۈرەتتى. ئۇ بىر ـ بىرلەپ مېيىت ئامىزىغا يىغلىۋاتقان جامائەتنىڭ ئارىسىدىن ئۆتۈپ، ئاۋۋال دەل ـ دەرەخلەر، گۈل ـ چېچەكلەر غازاڭ بولغان قورۇغا، ئاندىن گۆردەك مېھرى سوغۇقلىشىپ قالغان بىناغا كىردى. ئۆزىنى ئانىسى سوزۇلۇپ ياتقان ئۆيگە ئاتتى...

مەرھۇمەگە ھازا تۇتۇپ بېشىغا سەللە ئورىۋالغان، كونىچە بوز رەڭ تون كىيىۋالغان ھەمدۇللا ھاجى ئىشىك ئالدىدا قورسىقىنى چىقىرىپ قېتىپ تۇراتتى.

قارىلىق كىيىم كىيىشىۋالغان ئايخېنىم، خانىشلار بىرمۇنچە ئاياللارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرۇپ قوشاق قېتىپ ھازا ئېچىشىۋاتاتتى... مېيىت يۇغۇچى ئاياللار يادىكار خېنىمنى يۇيۇپ ـ تاراپ كېپىنلەشكە تۇتۇنغانكەن، ئەنقەر ئانىسىنىڭ يۈزىنى كۆرۈۋالسۇن دەپ يۈزىنى ئېچىشتى... ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئىچ ـ ئىچىدىن بۇقۇلداپ يىغا تۇتقان ئەنقەرنىڭ مونچاق ـ مونچاق ياش تۆكۈلۈۋاتقان كۆزلىرىگە ئانىسىنىڭ جامالى ئايدەك نۇرلۇق كۆرۈندى. ھەتتا ئۇ ئەنقەرگە كۈلۈمسىرەپ قاراۋاتقاندەكمۇ بىلىندى. ئېھتىمال ئۇ بۇ ھەشەمەتلىك قورۇدىكى دوزاختىن چىقىپ، جەننەت ئىشىكىگە قاراپ يول ئالغانلىقىغا كۈلۈمسىرەۋاتقاندۇ!

ـــ ئانا! ـــ ئەنقەر ئازابلىق توۋلاپ، ئۆزىنى مېيىتقا ئاتتى. ئانىسىنىڭ نۇر ـ زىيا ئىچىدىكى گۈلگۈن جامالىغا يۈزىنى ياقتى، ـــ نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ، جېنىم ئانا؟! سىز ئۆزگىلەرگە نېمە قىلغان؟ سىزنى نېمىشقا بۇنداق قىسمەتكە دۇچار قىلىشىدۇ، ھە؟!

ـــ ئەلھۆكمىللا، سەبرى قىل، بالام! ـــ ھازا ئېچىۋاتقانلار ئەنقەرنى تارتتى، ئۇنى ئانىسىدىن تەستە ئاجرىتىۋېلىشتى...

ھەمدۇللا ھاجى ئەنقەرنىڭ بېلىگە قارىلىق باغلاپ، بېشىغا قارىلىق سەللە ئورالغان دوپپا كىيدۇرۇپ قويدى.

ئەنقەر جىنازىنىڭ ئالدىدا قار ـ يامغۇر يېغلاپ ماڭدى. قولىدىكى ئېگىز، شاخلىق گۈلشەددە ھەر تەرەپكە ئەلەڭگۈيتتى... ئۇنىڭ كەينىدە قارىلىق كىيىم كىيگەن ئىلياس يېغلاپ ھازا ئېچىپ كېلىۋاتاتتى.

بۇ دۇنياغا پاتمىغان، ئارام تاپالمىغان يادىكار خېنىمغا ئاخىر قاراڭغۇ گۆردىن ئورۇن تەگدى. ئەنقەر دادىسىنى قانداق ھېسسىياتتا بولۇۋاتقىدىكىن دەپ ئۇنىڭغا قارىدى، قالتىس، دادىسى خىرامان ھالدا ئانىسىنىڭ گۆرىگە بېشىنى تىقىپ مەرھۇم بىلەن رازىلىشىۋېتىپتۇ ! جامائەت ئەنقەرنىمۇ رازىلىشىۋالسۇن دەپ، ئۇنى گۆرنىڭ ئاغزىغا ئەكېلىشتى... ئەنقەر بۇقۇلداپ يىغلىغىنىچە گۆر ئىچىگە ئۆمىلەپ كىرىپ، جىمجىت ياتقان ئانىسى بىلەن رازىلاشتى...

يادىكار خېنىمنىڭ يۈزى قىبلىگە توغرىلاپ قويۇلغان، ئۆزى تىنچقىنا ياتاتتى. ئەنقەر كۆز ياشلىرى ئارىسىدىن ئانىسىنىڭ خاتىرجەم، تىنچ ياتقان چېھرىگە باقتى... ئەنقەر كۆردى، ئادەم بەربىر تۆت مېتىر خەسىگە يۆگىنىپ، ئىككى مېتىر يەردە ئارام تاپىدىكەنغۇ ! دادىسىغا ئوخشاش بۇ دۇنيانىڭ ماددىي مەئىشىتى ئالدىدا جېنى ئىچىگە پاتمىغان، ئۆز كۆڭلىنى، نەپسىنى دەپ ئاجىزلارنى بوزەك ئەتكەن، خارلىغان، ئازاب سالغان، مەڭگۈلۈك دىل ئاغرىقىغا دۇچار قىلغان ئادەملەرمۇ بەربىر مۇشۇنچىلىك يەردە ياتىدىغۇ، ھەرقاچان !

86

ساقچىلار خان كوچىسىدا ھەمدۇللا ھاجىغا قوشنا ئولتۇرغان ئايالىنى تېپىۋالدى. بۇ ئايال شەھەرنىڭ جەنۇبىدىكى ئەرزان ئىجارىلىك قولايلىق ئولتۇراق ئۆي رايونىغا كۆچۈپ كەتكەنكەن.

روپاش ئايال ئىلگىرى ئۆزىگە ھەمشېرىك بولغان، مانا ئەمدى ساقچىنىڭ قولىغا چۈشكەن قارىمۇتۇق ئايالىنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز توۋلاپ كەتتى:

ــ ئاتىكەم؟ !

كونا ھۆپىگەرلەر بىر ـ بىرىنى ئۇنتۇپ قالمىغانىدى. ساقچىلار ئۆزئارا كۆز ئۇرۇشتۇرۇۋالدى ـ دە، دەرھال سورىدى:

ــ بالا قەيەردە؟

ــ بالا... بالا... مەن ئۇ بالىنى ھەقەمسايىمىز ئايخېنىمغا بېقىپ بەرگەن ! ــ روپاش ئايال ناھايىتى قورقۇپ كەتكەنىدى.

ــ ئايخېنىمغا؟ ! ــ تېخىچە قارىلىق كىيىم بىلەن تۇرغان مۇسىبەتلىك ئەنقەر ساقچىلاردىن بەكرەك ئالدىراپ كەتتى.

ــ ھەئە، ئايخېنىم... سىلىنىڭ ئۆگەي ئانىلىرى ئايخېنىمغا بېقىپ بەرگەن، ئوغۇل بوۋاق شۇ، بالام.

ساقچىلار ھېلىقى ئايالدىن يەنە بىرنەچچە ئېغىز گەپ سورىدى. ئاندىن گۇماندارلارنى ھەيدەپ ماشىنىغا چىقىرىپ ساقچىخانىغا ئېلىپ كەلدى ھەم تېزدىن سوراق قىلىشنى باشلىدى.

ــ مەن ئىقرار قىلاي، مەن ھەممىنى ئېيتاي، ــ دېدى روپاش ئايال روملى بىلەن يۈزىنى يېپىشقا ئۇرۇنۇپ، ــ شۇ كۈنلەردە ئايخېنىمنىڭ تولغىقى تۇتۇپ، مەن خۇپىيانە تۇغۇت ئانىسى بولدۇم. بىچارە جۇۋان بىر كېچە تولغاق يەپ، مىڭ ئۆلۈپ ـ مىڭ تىرىلىپ تاڭ ئاتارغا يېقىن يەڭگىدى. لېكىن، بالىنىڭ قىز ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۆكسۈپ يىغلاشقا باشلىدى... «ھوي نېمە بولاۋاتىلا؟ نېمىگە يىغلايلا، خېنىم؟» دەپ سورىسام، ئايخېنىم: «ھاجىم مېنىڭ ئوغۇل تۇغۇپ بېرىشىمنى ئارزۇلاپتى، مەنمۇ گەپنى چوڭ قىلىپ قويۇپتىكەنمەن، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ بىر ئامال قىلسىلا، مۇشۇ كۈندە تۇغۇلغان ئوغۇل بوۋاقتىن بىرنى تېپىپ بەرسىلە، قىزىمغا جۇپلەپ باقاي» دەيدۇ. شۇنداق دەپ ئەتىسى ئىككى مىڭ كوي پۇلنى چاڭگاللاتتى. مەن ئۇنداق ئىش

قىلىشتىن قورقۇپ كېتىپ «ۋاي مېنى تەڭلىككە سالمىسلا، قولۇمدىن كەلمەيدۇ» دېسەم، ئايخېنىم: «دوختۇرخانىدىن تېپىلىپ قالار، بىر ئامال قىلسىلا، خەق تۇغۇت كۆرسەتكۈچى ئالالماي تۇغۇۋەتكەن بالىلىرىنى كىشىگە بېرىۋېتەرمىش» دەيدۇ... يوقسۇزچىلىقتا ئايخېنىمنىڭ پۇلىنى ئېلىپ قويۇپتىمەن. ئۆزۈم ئامال قىلالماي، بىزنىڭ هويلىدا ئىجارە ئولتۇرۇۋاتقان ئاشۇ ئاتىكەم دېگەن خېنىمنىڭ قولىغا پۇل تۇتقۇزۇپ دوختۇرخانىغا بېرىپ باقسىلا، دەپتىمەن. ئاتىكەم بىرنەچچە كۈن قاتراپ، پاقلاندەك بىر ئوغۇل بالىنى كۆتۈرۈپ كەلدى هەم تاپان هەققىنى ئالا ـ ئالماي هويلامدىن يوقالدى. مەن بۇ چوكانىنىڭ كىشىنىڭ بالىسىنى ئەپقېچىپ كەلگىنىنى نەدىن بىلەي؟!

ساقچىلار ئەمدى ئىككى گۇماندار ئايالنى ماشىنىغا سېلىپ هەمدۇللا هاجىنىڭ قورۇسىغا قاراپ ماڭدى. ئەنقەرنىڭ كۆڭۈل پاراكەندىچىلىكىدە ماشىنا هەيدىگۈدەك مىجەزى بولمىغاچقا، رەنا بىلەن تاكسىغا ئولتۇرۇپ ساقچىلارغا ئەگەشتى.

تۇمانلىق كۈندىكى سۈت رەڭ كاھىشلىق بىنا سۈكۈتكە چۆككەندى. ئايخېنىم ساقچىلارنى، كونا قوشنىسىنى، ئەنقەر، رەنالارنى كۆرۈپ شۇنداق هودۇقۇپ كەتتىكى، تۇيۇقسىز بەزگەك كېسىلى قوزغالغان ئادەمدەك لاغىلداپ تىترەپ كەتتى. شۇ هالدىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ئادىتى بويىچە يالغان كۈلۈپ چىشلىرىنى چىقاردى. ساقچى بولسا ئۇنىڭغا پۇرسەت بەرمەي، كەسكىن بۇيرۇق ئاھاڭدا سورىدى:

— بالا قەيەردە؟

— قا... قايسى بالا؟

— هېلىقى دوختۇرخانىدىن ئەكېلىپ باققان ئوغۇل بوۋاقچۇ؟

ئايخېنىم خەسىدەك تاتىرىپ، ئۆڭۈپ كونا قوشنىسىغا قارىدى.

— بالىنى ئاچىقىپ بەرسىلە، ئايخېنىم. هەممە ئىش ئاشكارا

بولدى، ــ دېدى كونا قوشنىسى.

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ قاپىقى تارتتىمۇ ياكى بىرسى تېلېفوندا ساقچى كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلدىمۇ قانداق، نەزىر بېرىش تەييارلىقى بىلەن يۈرگەن ئۇ ئادەممۇ بىنانىڭ ئالدىدا ھازىر بولدى. ئىلياس بىر يەشىك نەرسىنى كۆتۈرگىنىچە ئۇلارنىڭ كەينىدىن يېتىپ كەلدى. شۇ ئارىلىقتا ئايخېنىم بىناغا چىقىپ كېتىپ، خىزمەتكار ئالتۇنەم بىلەن ئىككى بوۋاق ــ ئىلياس بىلەن ئەلنىگارنى كۆتۈرگىنىچە بىنادىن چۈشتى. ئارقىدىن خانىش پەيدا بولدى. ئۇ يادىكار خېنىمغا قارىلىق تۇتۇۋاتقانىدەك، ئۇزۇن قارا كىيىم كىيىپ، بېشىغا قارا ياغلىق چىگىۋالغانىدى.

ــ جېنىم بالام، جىگىرىم... سەن مۇشۇ ئۆيدىمىدىڭ؟ ! ــ ئەنقەر بىلەن رەنا ئالتۇنەمنىڭ قولىدىكى ئىلياغا تاشلاندى. ئۇچ گەۋدە بىر جان ـ بىر تەن بولۇپ كەتتى.

بۇ كۈنلەردە يەر ـ جاھان ئاستىن ـ ئۈستۈن بولغانىدەك، ئاجايىپ ئىشلار يۈز بېرىۋاتاتتى. بىر ئائىلىدىكى ئەر ـ خوتۇنلار، كۈنداشلار، ئۆگەي ئانىلار، ئۆگەي بالىلار بىر ـ بىرىگە دۈشمەن بولۇپ، مۇشۇ ھالغا كېلىپ قېلىشقانىدى.

ھەممە ئىش ئاشكارا بولدى، بىر جەمەت كىشىلىرىنىڭ كۆز ئالدىدا تاتىرىپ تۇرغان ئايخېنىم پۇلدار ئېرىگە ئوغۇل تۇغۇپ بېرەلمەي، خۇپىيانە بالا بېقىۋالغانىدى. بۇنىڭ بەدىلىگە ئۆگەي ئوغلىنى شۇنچە ۋاقىتقىچە ھەسرەت ـ نادامەتكە مۇپتىلا قىلغانىدى. ياش، چىرايلىق خانىش باي ئېرىنىڭ پۇل ـ بايلىقىغا ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقىغا ئېرىشىش ئۈچۈن ئۆزى بىلەن تەڭدىمەتلىك ئۆگەي ئوغلىغا قارا چاپلاپ بىر ـ بىرىگە ئارزۇلۇق بولغان ئاتا ـ بالىنى ئاتا ـ بالىلىقتىن ئادا ـ جۇدا قىلغان، يەنە بۇ ئائىلىدە يادىكار خېنىمنىڭ ئۆلۈم پاجىئەسى قاتارلىق بىر تالاي ئىشلار يۈز بەرگەنىدى...

ھەمدۇللا ھاجىنىڭ يۈرەك رىتمى تېزلەشتى، ئاچچىق يۇتقان ھالدا ئەنقەر بىلەن رەناغا قارىدى. ئۇلار بوۋاقنى قۇچاقلىغىنىچە

ئۆزىنى تۇتالماي يىغلاۋاتاتتى. ھاجىنىڭ كۆڭلى ھەممىنى تۇيغانىدى. ساقچى باشلىقى ھاجىغا تەئەددى بىلەن سۆز ئاچتى:

— سىلە شۇنچە يۇز - ئابرۇي تاپقان، جاھان كۆرگەن ئادەم تۇرۇپ نېمە قىلغانلىرى بۇ، ھاجىم؟

ھەمدۇللا ھاجى گەپ قىلىش ئۈچۈن ئاغزىنى ئۆمەللىدى. ھالبۇكى، تىلى تۇتۇلغاندەك بولۇپ، ئاۋازى چىقماي قالدى. ئۇنىڭ ئوت چاچراپ تۇرغان غەزەپلىك كۆزلىرى ئايخېنىمغا تىكىلگەن بولۇپ، بۇ كۆزلەر ھازىرلا ئايخېنىمنى كۆيدۈرۈپ تاشلايدىغاندەك، ئەلپازى يامان ئىدى.

ساقچىلار ھاجىغا دېلونىڭ باش - ئاخىرىنى قىسقىلا ئۇقتۇردى ۋە بۇيرۇق ئاھاڭدا :

— سىلىمۇ دەرھال ماۋۇ ئىككى خوتۇنلىرى بىلەن ساقچىخانىغا بارسىلا. بۇ دېلونى تېخىمۇ چوڭقۇر تەكشۈرۈپ، بىرمۇبىر ئىسپات ئالىمىز ! يەنە چوڭ خوتۇنلىرىنىڭ ئۆلۈمى ۋە قانۇنسىز نىكاھلانغانلىقلىرىغا ئالاقىدار سورايدىغان ئىشلار بار !

— ماقۇل... — ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئاخىرى ئاۋازى چىقتى. ئۇ ساقلىنى يۇلماقچى بولغاندەك، ئېڭىكىنى تۇتاملاپ تۇرغان ئورنىدا پىرقىرىدى، — ماۋۇ دۆيۈز خوتۇنلارنىڭ قىلغان قىلىقىنى كۆرمەمدىغان !

ھاجى كۆزىنى ياشلاپ، تۇگۈلۈپ تۇرغان ئايخېنىمغا، كۈندىشى بىلەن ئۆگەي ئوغلىنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈۋاتقاندەك، بىر چەتتە قاراپ تۇرغان خانىشقا غەزەپلىك كۆزلىرىدە ئالايدى ھەم نەرە تارتقاندەك ھۆركىرىدى:

— ھۇ ئەر قارغىشى دوزىخىي خوتۇنلار ! مېنى بىر كۈن بولسىمۇ ئارامدا قويۇشساڭ يامان بولارمىدى ھەرقايسىڭغا؟!... بىر كۈنى بىرسىڭ ئىش تېرىيسەن. بىر كۈنى بىرسىڭ... ھەممىڭ ھازىرلا كۆزۈمدىن يوقىلىش ! ھازىردىن باشلاپ ھەممىڭ تالاق ! تالاق !

ئاياللار، خىزمەتكارلار پاتىپاراق بولۇشۇپ كەتتى. ئايخېنىم

ئۆزىنى كاچاتلاپ، چاچلىرىنى يۇلۇپ ھۇ تارتىپ يىغلاشقا باشلىدى. خانىش ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، تاقىلداپ ماڭغىنىچە ماشىنىسىنىڭ يېنىغا ماڭدى. ئالتۇنەم، ئىلياسلارمۇ دەرھال ئۆزىنى چەتكە ئالدى.

ئەنقەر دادىسىغا قاراپمۇ قويماستىن، رەزىل، ھەسەتخور، ئىچى زەھەر ئادەملەردىن قورققاندەك، يىغلاۋاتقان ئوغلىنى كۆتۈرۈپ رەنا بىلەن دەرۋازا تەرەپكە ماڭدى. ساقچى يەنە بۇيرۇق قىلدى:

— بولسىلا دەيمەن، بىز بىلەن ماڭسىلا، تالاق ـ پالاق دېگەن گەپلىرىنى كېيىن دېيىشۋالارلا ! ھە، ئايخېنىم، خانىش، ئۆزلىرىمۇ ماڭسىلا ! — ساقچىلار ھەمدۇللا ھاجى بىلەن ئايخېنىمنى ئىككى گۇماندارغا چېتىپ ساقچىخانىغا ئېلىپ ماڭدى.

ھەمدۇللا ھاجى ئەزەلدىن بۇ ئائىلىدىكى ئايالالار، خىزمەتكارلارنىڭ ئالدىدا قۇدرەتلىك، يېڭىلمەس شىرغا ئوخشايتتى. بۈگۈن بىردىنلا ياۋاشلاپ، شۇمشىيىپ سۇغا چۈشۈپ كەتكەن مۇشۇككە ئوخشاپ قالغانىدى.

87

جاھاندارچىلىق كويىدا بىر ـ بىرىدىن يىراقلىشىپ كەتكەن، تاشلىشىپ كەتكەن كۆزلەر قىيامەت قايىم بولۇۋاتقاندەك ئەجەللىك پەيتتە ئۇچرىشىپ قالدى. بىر ـ بىرىنى تونۇۋالدى. ھەيران بولۇشتى. ھالبۇكى، كۈنداشلىق، ھەسەتخورلۇق، مەنمەنچىلىك دەردىدە بىر ـ بىرىنى گۆرگە ئىتتىرىشۋاتقان، غۇۋغا قىلىشۋاتقان ئېسىلزادىلەر ئالدىدا زۇۋان سۇرەلمىدى. ئۆزئارا تونۇشلۇق بېرەلمىدى... بۇ كۆزلەر ئالتۇنەم، ئىلياس، ئاتىكەملەرنىڭ كۆزى ئىدى.

ئالتۇنەم بوغجۇمىسىنى يىغىشتۇردى. شەھەردىكى ھەشەمەتلىك ئايۇان ـ ساراي، داچىلارغا ماكانلاشقان، پۈزۈر

كىيىم ـ كېچەكلەرنى كىيىپ، ژال ـ ژۇل قىلىپ پارقىراپ تۇرغان ئالىي پىكاپلاردا چېپىپ يۈرگەن بۇ ئادەملەر ئۇنىڭ نەزىرىدە شۆھرەتپەرەسلىك، مەنمەنچىلىك، ئابرۇيپەرەسلىك، ھەسەتخورلۇق، ئۇرۇش ـ جېدەل، نىزا ـ ئاداۋەت بابىدا ئۇچىغا چىققانىدى. ئۇلار ئۆزى ئۈچۈن ياشايتتى، ئۆز مەقسەتلىرىگە يېتىش ئۈچۈن بىر ـ بىرىگە يول قويمايتتى، بىر ـ بىرىگە ئورا كولايتتى. بىر ـ بىرىنى كۆزدىن يوقىتىشنىڭ كويىدىلا يۈرەتتى. بىر ـ بىرىنى كۆزدىن يوقىتىپ ھەممىنى چاڭگىلىمغا كىرگۈزسەم، دەيتتى. ئۇلار رەڭگا رەڭ كىيىم ـ كېچەكلەرگە ئورىنىۋېلىپ بىر ـ بىرىگە يالغاندىن كۈلۈمسىرەيتتى، ئاستىرتىن بولسا بىر ـ بىرىنى يەۋەتكۈدەك بولۇشاتتى. تىلىدا بىر ـ بىرىدىن ئامان ـ ئېسەنلىك سورىشاتتى ـ يۇ، دىلىدا سەن ئۆل، مەن ياشاي، دەيتتى... دىلى قارا ئادەمنىڭ ھامان يولى تار بولىدۇ، شۇڭا ئۇلار تار يولغا سىغدىلىپ، مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى.

ئالتۇنەم كېتىشى كېرەك ئىدى. ئەمدى بۇ ھەشەمەتلىك قورۇدا ئاشۇ بايلارنىڭ پەسكەشلىكلىرىگە گۇۋاھ بولۇپ ياشىيالمايتتى. ئۇ بۇ ئائىلىدىكى بىرنەچچە ئايلىق دىلكەشى نىساخانغا كېتىش مۇددىئاسىنى ئېيتتى، بوغجۇمىسىنى كۆتۈرگىنىچە ھەشەمەتلىك بىنادىن پەسكە چۈشتى. ئۇ ئىشىك ئالدىغا چىقىا ـ چىقمايلا ئىلياس بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئىلياس ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ماشىنىسىنى بىنا ئالدىدىكى كىچىك سەينادا توختىتىپ قويۇپ، ئالدىراپ كېلىۋاتقانىدى. ئالتۇنەم بوغجۇمىسىنى تاشلاپ، كۆزلىرىدىن شۇنچىلىك ئالدىراشچىلىق چىقىپ تۇرغان ئوغلىغا باغرىنى ئاچتى:

ـــ ئىلياس، بالام! ـــ ئۇ بويىغا يەتكەن، قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن ئوغلىنى چىڭ قۇچاقلىدى، ـــ خوش، خۇدايىمغا ئامانەت، بالام.

ـــ خوش دەۋاتىسىزغۇ، ئانا؟! ـــ ئىلياس سەل چۆچۈپ،

ئانىسىغا يېڭىباشتىن سەپسالدى. ئانىسىنىڭ كۆزلىرى لەققىدە ياشقا تولغاندى، ــ سىز بىر يەرگە كەتمەيدىغانسىز؟

ــ كېتىمەن، بالام!

ــ نەگە كېتەي دەيسىز، ئانا؟

ــ جىمجىت، خىلۇەت بىر يەرگە... شەھۋەتخورلۇق، كۈنداشلىق، ھەسەتخورلۇق، ئۆچ ــ ئاداۋەت، زەھەرخەندىلىك، زىيانكەشلىك بولمىغان بىر يەرگە!

ئالدىراپ تۇرغان ئىلياس لاسسىدە بوشىشىپ، تۇرغان ئىزىغا مىخلىنىپ قالغاندەك جىم بولۇپ قالدى. ئۇ خېلى ۋاقىتتىن بۇيان بۇ ئائىلىدە يۈز بەرگەن ئىشلارنىڭ ئانىسىنىڭ نېرۋىسىغا چوڭقۇر تەسىر قىلغانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇنداق بولسىمۇ، ئىلياسنىڭ نەزىرىدە بۇ ئىشلارنىڭ ئانىسى بىلەن، ئۆزى بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋىتى بار دەپ كەتكىلى بولمايتتى. شۇڭا، ئانىسىنىڭ چوكىدەك قېتىپ كەتكەن قوللىرىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ سورىدى:

ــ سىز نېمىشقا ئۇ ئىشلارنى ئۆزىڭىزگە ئېلىۋالمىسىز، ئانا؟ نېمىشقا كەتمەكچى بولىسىز؟ سەۋەبىنى ماڭا دەڭا؟

ــ سەۋەبىنى ساڭا دەپ بولغىلى بولمايدۇ، بالام. سەن بىلمەيسەن!

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز، ئانا؟

ئالتۇنەم لەۋلىرىنى چىشلىدى. كۆڭلىدىكى گەپنىڭ ئىتتىكلا ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىگە جىددىيلىشىپ قالدى. ئىلياس ئانىسىنىڭ چىرايىنىڭ ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، كۆڭلى بىر قىسىملا بولدى. ئانىسى بىرنەچچە ھەپتىنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭغا بىر گەپنى دەپ تاشلىغانىدى. ئىلياس ئۇ كۈنىمۇ ئالدىراپ تۇرغاچقا، بۇ گەپكە ئانچە كۆڭۈلشىمىگەن، بىراق كېيىن ئويلىنىپ قالغانىدى.

ــ بېرى كېلىڭا، ئانا، ــ ئىلياس ئالتۇنەمنى بىنانىڭ نېرىسىدىكى غازاڭ تاشلاۋاتقان چىنار تۈۋىگە باشلاپ كەلدى. بۇ

يەر بىنانىڭ ئالدىغا قارىغاندا چەترەك، خالىي ئىدى، ــ نەچچە قېتىم بولدى، سىز ماڭا بىر گەپنى دېمەكچى بولىسىز، ئەمما گەپنىڭ ئاخىرىنى يوتۇۋېتىسىز. بۇ ئۆيگە كەلگەندىن بۇيانقى ئىش ـ ھەرىكەت، يۈرۈش ـ تۇرۇشىڭىزمۇ بۇرۇنقىدەك ئەمەس. ماڭا دەپ بېرىڭا، سىزگە نېمە بولدى، زادى؟

ئالتۇنەمنىڭ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا قۇربى يەتمىدى. كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياشلار تۆكۈلدى. ھېچكىمگە تىنالمىغان بۇ گەپنى ئوغلىغا دەيمۇ، دېمەيمۇ، دەپ ناھايىتى ئىككىلەندى.

ــ نېمە گەپ بولسا، ئىككىلەنمەي دەڭا، ئانا. ھاجىم دادام مېنى ھۈجرىسىدىن يانفونىنىڭ باتارىيەسىنى ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتكەن. مەن يەنە ساقچىخانىغا بارمىسام بولمايدۇ.

ــ ھاجىم دادام؟!... ــ ئالتۇنەم تۇيۇقسىز ئۇشتۇك ھەرىسى چېقىۋالغاندەك، چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى. كۆز ئالدىغا نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا يۈز بەرگەن ئىشلار ــ ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئۆزىنىڭ ھۈجرىسىغا كىرگەن ئوغلى ئەنقەرنى ھېلىقى ئارزۇلۇق خوتۇنىدىن كۈنلەپ ئۇرۇپ ـ ساۋغانلىقى، ئاتا ـ بالىلىقتىن كېچىشىپ، تىلخەتكە قول قويدۇرغانلىقى ئېسىگە كېلىپ، ئىچى ئاچچىققا تولدى، ــ ھېلىقى كۈنى كەچتىكى ئىشلارنى كۆرمىدىڭمۇ، بالام؟ ئۇ ئادەمدىن يىراق تۇر، ھۈجرىسىغا ھەرگىز كىرگۈچى بولما، ماقۇلمۇ؟ !

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ ھاجىم دادام ماڭا شۇنداق ئىشىنىدىغان تۇرسا.

ــ ئۇنداقتا... ھاجىم دادىڭ ساڭا ئالىلقاچان تونۇشلۇق بېرىپتۇ ـ دە ! ياكى ئاتىكەم ئاچاڭ... ــ ئالتۇنەم كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، بوغجۇمىسىنى قايتىدىن قولىغا ئالدى.

ــ ھاجىم دادام نېمىگە تونۇشلۇق بەرمەكچىدى؟ ! ــ ئىلياسنىڭ كۆزلىرى ئالاق ـ جالاق بولۇپ ئانىسىنىڭ قوللىرىنى سىلكىدى، ــ ماڭا دەڭا، ئانا.

ئالتۇنەم يەنە ئارسالدى بولۇپ، بوغجۇمىسىنى قويدى.

ياشلانغان، قىزارغان كۆزلىرىنى ئوغلىغا تىكتى:

ــ ئۇ ئادەم ساڭا راستلا ھېچنېمە دېمىدىمۇ؟

ــ ھېچنېمە دېمىدى، ئانا. دېيىشكە تېگىشلىك زادى نېمە گەپ بار ئىدى؟

ئالتۇنەم كۆزلىرىنى يۇمۇپ بىر پەس تۇردى. ئاندىن قايغۇلۇق بىر خەۋەرنى جاكارلاۋاتقاندەك ئاخىر ئېغىز ئاچتى:

ــ ھەمدۇللا ھاجىم سېنىڭ ئۆز دادالڭ، بالام!

ئىلياس مۇدھىش ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلاۋاتقاندەك نەچچە ئون سېكۇنت قېتىپ قالدى. كېيىن ئاستا ـ ئاستا ئېسىگە كېلىپ، گويا جان تالىشىۋاتقاندەك پىچىرلىدى:

ــ ئۆز دادالڭ؟ ھەمدۇللا ھاجى مېنىڭ دادام؟! ئۇنداق ئەمەستۇ؟... سىز ئۇ ئادەمنىڭ ماڭا ئامراقلىقىنى دەپ شۇنداق دەپ قويۇۋاتسىز، شۇنداقمۇ، ئانا؟ ــ ئىلياس بىرئاز تىنىۋالدى، ــ بۇ بەلكىم سىزنىڭ ئۇمىدىڭىزدۇ، مەندەك بىر ئاتا مېھرى كۆرمىگەن يېتىمچىنىڭ شۇنداق دادىسى بولۇشىنى ئارزۇلاۋاتسىز... شۇنداقمۇ ئانا؟!

ــ راست، بالام، ئۇ ئادەم سېنىڭ ئۆز دادالڭ!

ئىلياس ئانىسىنىڭ قولىنى قويۇپ بېرىپ، كەينىدىكى چىنار دەرىخىگە يۆلىنىپ قالدى. كېسىلى قوزغىلىپ قالغان ئادەمدەك ماغدۇرسىزلىنىپ، بەدەن ـ بەدەنلىرىگە تېترەك ئولاشتى. قولىدىكى تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپىنىڭ ئاچقۇچى يەرگە چۈشۈپ كەتتى. بېشى ساڭگىلاپ، ھېلىلا يىقىلىپ قالىدىغاندەك بىر ھالغا چۈشۈپ قالدى، قارىقى تارتىشقان كۆزلىرى لىققىدە ياشقا تولدى...

ئالتۇنەم ئوغلىنى بۇ ئىشنىڭ راستلىقىغا ئىشەنمەي قالمىسۇن دېگەندەك، بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى قىسقىچە سۆزلىدى. ھەمدۇللا ھاجىنىڭ ئىلياسنىڭ ئۆز دادىسى ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم تىلغا ئالدى. ھالبۇكى، ئىلياسنىڭ قۇلىقىغا گەپ كىرمەيتتى...

قارا بۇلۇت ئەگمپ تۇرغان ئاسماندىن يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. بۇ يامغۇر ئۆمرى خارلىقتا ئۆتكەن تۇل ئاياللارنىڭ يىغىسىغا ئوخشاپ كەتتى. ئۇ يۇم - يۇم ياش تۆككەنچە، ئوغلىغا بىر ھازا قاراپ تۇردى. ئىلياس بۇ رېئاللىقنى قوبۇل قىلالمىغاندەك، ئۆزىنىڭ تەقدىرى زادى بۇنداق بولۇشقا تېگىشلىك ئەمەستەك، چىنارغا يۆلەنگىنىچە ئېزىلىپ تۇرۇپ كەتتى. ئالتۇنەم ئەمدى ئۇنى ئىختىيارىغا قويۇشنى، ئۇنىڭ تاللىشىغا ھۆرمەت قىلىشنى، ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىۋالماسلىقنى ئويلىدى...

ئالتۇنەم بوغجۇمسىنى قولتۇقىغا قىستى. يۈز - كۆزىگە تاراسلاپ تېگىۋاتقان يامغۇرغا يۈزلىنىپ، ئاستا قەدەملەر بىلەن بۇ دۇنيادىكى بىردىنبىر يېقىن كىشىسى بولغان ئوغلىدىن يىراقلاشتى. ئۇ ئۆزىچە خاتىرجەملىككە ئېرىشىپ قالغاندەك بولدى. شۇنداق، ئۇ ئەمدى ئوغلىدىن ئانچە ئەنسىرەپ كەتمەسمۇ بولاتتى. ئوغلىنىڭ قولى ئىشقا تېگىپ، ئۆزىنىڭ كۇنىنى ئۆزى ئالغۇدەك بولغانىدى. ئوغلى يەنە خۇش چىراي، ئەدەپ - ئەخلاقلىق، قائىدە - يوسۇنلۇق، چىقىشقاق ئادەم بولغانىدى. ئۇ شۇ ئەھۋالى بىلەن ئۆز دادىسى ھەمدۇللا ھاجى ئەمەس، باشقا ھەرقانداق ئادەمنىڭ يېنىدا تۇرسىمۇ، كۇننى كۇن ئېتىپ كېتەلەيتتى. شۇنداقتىمۇ، ئانىنىڭ بىرلا ئوغلى ئىدى. ئۇ بولسىمۇ ئوغلى دادىسى بىلەن تونۇشۇپ، كېچىكىپ بولسىمۇ ئاتا مېھرىدىن بەھرە ئالسا ئىدى، كاشكى!

قارىيىپ تۇرغان بۇلۇتلار ئارىسىدا گۇلدۇرماملىق چاقماق چېقىلدى. سارغايغان چىنار يوپۇرماقلىرىدىن سىرغىپ چۈشكەن يامغۇر سۈيىدە ئۇستىبېشى ھۆل بولۇپ كەتكەن ئىلياس چاقماق بىلەن تەڭ ئويغانغاندەك، گاراڭ ھالەتتىن ئۆزىگە كەلدى. ئۇ

كۆزلىرىنى ئېچىپ، ئانىسىنىڭ قارا يامغۇر ئىچىدە سەينادىكى تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ، ئالتۇن رەڭ ھەل بېرىلگەن تۆمۈر دەرۋازىدىن چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. شۇ دەقىقىلەردە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئىككى كىشىنىڭ چىرايى پەيدا بولدى. بۇنىڭ بىرسى ئانىسى ئالتۇنەمنىڭ چىرايى، يەنە بىرسى توساتتىنلا ئۆزىگە دادا بولۇپ قالغان ھېلىقى ھەمدۇللا ھاجىنىڭ چىرايى ئىدى. ئىلياس ئىككى چىرايىنى بىر ـ بىرىگە سېلىشتۇرۇپ كۆردى. ئانىسىنىڭ چىرايى سولغۇن، ئەمما چاقماق ئوتىدا نۇرلانغاندەك نۇرلۇق، سۈزۈك ئىدى. بۇ چىرايدىن پاكلىق نۇرى يېغىپ تۇراتتى. ھاجىنىڭ چىرايىدىن بولسا بىر خىل غاپىللىق چىقىپ تۇراتتى. بۇ چىرايدا نە پاكلىق، نۇر ـ زىيانىڭ سايىسى يوق، ھاۋادىكى بۇلۇتتەك قارىيىپ تۇراتتى... ئىلياس توساتتىن ئانىسىنى چاقىردى :

ـــ ئانا، ئانا، جېنىم ئانا !

ئىلياس توۋلىغىنىچە ئانىسىنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى.

88

ئۇ ئادەمنىڭ ياخشى ئاتىقى قالمىغاندى. ئۇ ئادەمنىڭ يامان ئاتىقى ياخشى ئاتىقىنى بېسىپ كەتكەنىدى. ئەنقەر ياخشى ئاتىقى قالمىغان، ئاتا ـ بالىلىقتىن كېچىشىپ كەتكەن ئۇ ئادەمگە خوش دېمەستىن ئاستا قەدەملەر بىلەن كەتتى. ئۇ ھاياتلىقنىڭ شاپائىتى بىلەن قايتا تېپىۋالغان ئوغلىنى ـــ جانجىگىرىنى چىڭ قۇچاقلىۋالغانىدى. كۆز ياشلىرى زادىلا توختىمىغان رەنا ئۇنىڭغا ئەگەشكەنىدى.

ساقچىخانىدىكى سوراق قىلىش، ئىقرار قىلىش، قول قويۇشلار ئاخىرلاشتى. ھەمىشە سۆلىتى سۈلكىتىنى بېسىپ كېتىدىغان ئايخېنىم ئەڭ ئەشەددىي ئالدامچىلىقى بەدىلىگە ئاخىرقى ھېسابتا سۆلىتىنى، ئابرۇيىنى سېتىپ يەۋالدى.

ئاتىكەم بىلەن ھېلىقى روپاش ئايالغا دەسلەپكى قەدەمدە دېلو تۇرغۇزۇلدى.

— مېنى قۇتقۇزۇڭالسىلا، ھاجىم! — دېدى يىغلاپ تۇرغان ئاتىكەم ھەمدۇللا ھاجىنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ، — مېنىڭ سىلىدىن باشقا گېپىمنى قىلىدىغان ھېچكىمىم يوق!

بىر - بىردىن ئېغىر، ئەشەددىي كەلگۈلۈكلەر ئالدىدا، پىرقىرىتىپ قويۇپ بەرگەندەك بىر قىسما بولۇپ، ئۆزىگە كېلەلمەي تۇرغان ھەمدۇللا ھاجى غەزەپ - نەپرەتتىن پاڭگىدە يېرىلغۇدەك بولۇپ، ئاتىكەمگە ئېغىز ئاچتى:

— قانداق خوتۇن سىز؟ گەپ قىلىڭا، قايسى شەپقىتىڭىز ئۈچۈن سىزنىڭ گېپىڭىزنى قىلىمەن؟! — ھاجى ئاتىكەمنىڭ يۈزىگە تۈكۈرۈۋېتىدىغاندەك ئەلپازدا ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى. بىگىز بارمىقىنى كۆزىگە چېنىدى، — خىيال ئەيلىمەڭ، ناۋادا مەن ساقچى بولۇپ قالغان بولسام، سىزدەك بالا ئوغرىسىنى بىرنەچچە يىل بولدى قىلمايتتىم. شەرىئەت ھۆكمى بويىچە ئىككى قولىڭىزنى بېغىشىدىن كېسىپ تاشلايتتىم!

— ئۇنداق دېمىسىلە، جېنىم ھاجىم! تۇغقانچىلىقىنىڭ يۈزىنى قىلسىلا، — ئايال ئۇن سېلىپ يىغلاپ چاچلىرىنى يۇلۇشقا باشلىدى، — سىلى - بىز يۇمغاقسۇتنىڭ پۈرىقچىلىك بولسىمۇ تۇغقانغۇ!

— تۇغقان؟ — ھاجى ئويلىمغان گەپتىن چۆچۈپ ئايالغا يېڭىباشتىن سەپسالدى. بۇ ئايالنى ئىلگىرى نىكاھىمغا ئالغان، كېيىن تاشلىشىپ كەتكەن خوتۇنلىرىنىڭ بىرەرسى بولمىسۇن يەنە دېگەندەك، ئاتىكەمگە سىنچىلاپ قارىدى، بىراق ئۇنى تونۇيالمىدى، — نەدىكى تۇغقان ئىكەن، ئۇ؟ ئەمدى ماڭا تۇغقان بولمىغان سىز قالدىڭىزما؟ گەپ قىلىڭا؟!

— ھوي، ئۇنتۇپ قالدىلىما؟ — دېدى ئاتىكەم ھاجىدىن ئۇمىدىنى ئۈزمەي، — مەن ئالتۇنەم ئاچامنىڭ نەۋرە سىڭلىسى. بايىقى بالا... ماشىنىلىرىنى ھەيدەپ كەتكەن ئىلياسنىڭ

هاممىسى بولمەن! ئالتە ـ يەتتە يىلنىڭ ئالدىدا مەن ئىلياسنى ئەگەشتۇرۇپ شەھەرگە كىرىپ، داداڭ بىلەن تەپىشتۇرۇپ قويمەن دەپ سىلىنى تولا ئىزدەپ كەتكەن. بىراق، ھەرقانچە قىلسامۇ ئۇختاسى كەلمەي، سىلىنى تاپالمىغان... ئارىدىن نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى، مانا ئەمدى ئىلياس ئاخىر سىلىنى تېپىپتۇ، بىچارە ئالتۇنەم ئاچامنىمۇ يانلىرىغا ئەكېلىۋاپتىلا. بىر يەرگە جەم بولغانلىقلىرىنى كۆرۈپ شۇنداق خۇش بولۇپ كەتتىم...

ھەمدۇللا ھاجى گويا ئۆرە تۇرۇپ جېنى چىقىپ كەتكەندەك، تۇرغان ئىزىدا قېتىپلا قالدى. بىر چەتتە گەپ تىڭشاپ، تولا ھەيران بولغىنىدىن كۆزلىرى چەكچىيىپ تۇرغان ئايخېنىم، خانىشلار ھاجىنى يىقىلىپ چۈشمىسۇن دېگەندەك، ئىتتىك كېلىپ ئۇنى يۆلەۋالدى.

ئالتۇنەم دېگەن ئىسىم ھەمدۇللا ھاجىنى غىل ـ پال ئەسلىمىلەر قوينىغا باشلاپ كەتتى. راست، ئۆرۈك چېچەكلىرى سەھرا قوينىنى ئاپپاق لىباسقا چۈمكىگەن بىر باھاردا ئۇ ئوتتەك ھەۋىسى بىلەن ئالتۇنەم ئىسىملىك بىر سەھرالىق قىزنى ئەمرىگە ئالغان، يادىكار خېنىم، ئايخېنىملاردىن خۇپىيانە ھالدا ئۆي تۈتۈپ بېرىپ، كۆڭۈل پەيزىنى سۈرگەن. كېيىن ئايخېنىمنىڭ غوۋغالىرى بىلەن ئۇ خوتۇننى تاشلىۋەتكەن. ھاجىنىڭ ئېسىدە قېلىشچە، شۇ چاغدا كىچىككىنە ئالتۇنەمنىڭ بويىدا بار ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ قوللىرىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ، يۇم ـ يۇم ياش تۆككەنىدى... ئەجەبا، ھەمىشە ئۆزىنى چەتكە ئېلىپلا يۈرىدىغان، ئاغزى ـ بۇرنىنى چۈمكىۋالىدىغان ھېلىقى بالا باققۇچى ئايال ئاشۇ ئالتۇنەممىدۇ؟ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى يېنىدا تۇرۇۋاتقان، قولىغا قول، پۇتىغا پۇت بولۇۋاتقان، ئۆز ئوغلىدىن چارە بولۇپ كەتكەن ئاشۇ مېھرىلىك يىگىت ـــ ئىلياس ئۇنىڭ ئۆز ئوغلىمىدۇ؟ ! ھاجى سەل ئېسىگە كەلگەندەك بولۇپ، نېرۋىلىرى سەگەكلەشتى. تاراسلاپ چۈشۈۋاتقان يامغۇرغا پىسەنت

قىلماستىن، يۇگۇرگەندەك ئىتتىك ماڭغىنىچە ساقچىخانا قورۇسىدىن چىقىپ، دەرۋازا ئالدىغا — چوڭ يولغا قارىدى. يولدا، ئەنقەر بالىسىنى قۇچاقلىغىنىچە يىراقلاپ كېتىۋاتاتتى... ئەنقەر كەتتى. ئۇ ھاجىنىڭ ھاياتىدىكى بىردىنبىر ئارزۇلۇق ئوغلى ئىدى، ھاجىنىڭ شەۋكەتلىك ھاياتىنىڭ داۋامى ئىدى... ھالبۇكى، ئۇ ئەمدى ھاجىنىڭ ئوغلى بولماي قالدى. ئۇلار ئاتا ـ بالىلىقتىن كېچىشىپ كەتتى. شۇنداق، ئاتا ـ بالا بىر ـ بىرىدىن تېنىشىپ كەتتى. ئەنقەر ئەمدى ئۇنى ئىزدىمەيدۇ، مەڭگۈ ئىزدىمەيدۇ... ئۇنىڭ بالىلىقتىن تارتىپ تاكى بۈگۈنگە قەدەر كۆڭۈل ئازارچىلىقى تۈگەپ ئۆتمىدى. ئېھتىمال ئۇ ئوغلىنى، رەنانى ئېلىپ بۇ شەھەردىن كېتەر... ئەنقەرنىڭ سىيماسى مىڭ ـ مىڭ ماشىنىلار، ئادەملەر ئارىسىدا غايىب بولدى...

يامغۇرلۇق ئاسماندەك تۈتۈلۈپ قالغان ھەمدۇللا ھاجى كۆز ئايلىرىنىڭ سوغۇقىدا ئۆچەككە ئالدىرىغان پارقىراق قوڭغۇزلاردەك كېتىشىۋاتقان رەڭگا رەڭ پىكاپلار، كۆڭلى بىر ـ بىرىدىن ئازار يېگەندەك ئىتتىك كېتىشىۋاتقان سوغۇق چىراي ئادەملەر ئارىسىدا يامغۇرغا چىلىشىپ خېلى ئۇزاق تۇرۇپ كەتتى. بىراق، ئۇنىڭ تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپى، توساتتىن ئوغلى بولۇپ چىققان ئاشۇ ئىسسىق چىراي ئىلياس ھېچ قايتىپ كېلەي دېمەيتتى. ھاجى بىرەر سائەتلەر ئىلگىرى ئۇنى ئىشقا بۇيرۇغان، ھۇجرىسىدىن يانفونىنىڭ زاپاس باتارىيەسىنى ئېلىپ كېلىشنى تاپىلىغانىدى. ئۇ ئەجەب ھايال بولۇپ قالدى، نېمىشقا قايتىپ كەلمەيدىغاندۇ؟ كاشكى ئۇنىڭ ئۆز ئوغلى ئىكەنلىكىنى بالدۇرراق بىلسىچۇ !

ئۆز ئوغلۇم... ھەمدۇللا ھاجىنىڭ يېگانىلىكتىن مۇزلاپ تۇرغان ۋۇجۇدىغا ئىختىيارسىز بىر ئىسسىق ئېقىم يامرىدى. ئۇ ئايىغى ئاستىدا ئەخلەتتەك دۆۋىلىشىپ تۇرغان جانسىز، ھېسسىياتسىز مال ـ دۇنيالاردىن پۈتلىشىپ ـ مۇدۇرۇپ دېگۈدەك ئۆتتى. ئاللىقاچان ئالۋاستى ئۇۋۇسىغا ئايلانغان

قورۇسىغا ئۇۋا سالغان جىن ـ شايتانلارەك ئۆپچۆرىسىگە ئولىشۋالغان، بېشىنى ئايلاندۇرۇۋاتقان ئىچى تار، ھەسەتخور خوتۇنلىرىنى تالاق قىلدى... تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپىنى ھەيدەپ ئالدىغا كەلگەن، ئاۋۋالقىدەكلا كۇلۇمسىرىگەنچە ماشىنىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ بەرگەن ئۆزىگە ئوخشاش قامەتلىك، چىرايى سۇزۇك، قارا كۆزلۈك، مېھرى ئىسسىق يىگىتنىڭ يېنىغا جايلاشتى.

— ھەيدە، بالام!

— قەيەرگە بارىمىز، ھاجىم دادا؟

— سېنىڭ ئىختىيارىڭچە بولسۇن، بالام!

— ...

— جىمجىت، خىلۋەت، يىراق بىر يەرگە ھەيدىگىنە...

ھەمدۇللا ھاجى كۆزلىرىنى يۇمدى. يېنىدىكىسى ئۇنىڭ ئوغلى ئىدى. يېنىدىكىسى ئەمدى ئۇنىڭ بىردىنبىر يېقىن كىشىسى ئىدى. ھاجى ئەمدى ھەممىدىن بىزار بولغان، ھەممىدىن ۋاز كەچكەن، پەقەت مۇشۇنداق بىر قەلب يېقىنىغا موھتاج بولغانىدى... ھاجى قەلب دۇنياسىنى ئەسىر قىلغان ئىللىق تۇيغۇلار ئىلكىدە يامغۇر سۇلىرىنى كېچىپ، قورۇغا كىرىپ كەلدى. غازاڭ بولغان گۇللەر ئارىسىدىكى كىچىك سەينادا پارقىراپ تۇرغان تىللا رەڭ خانتاجى پىكاپىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ تېخى تونۇشلۇق بېرىشكە ئۇلگۇرمىگەن ئوغلى بىلەن بۇ كاتتا ماشىنىسىدا ئەمەس، بەلكى پىيادە مېڭىپ كەلگەنلىكىنى سەزدى. راست، ئەمدى ئېسىگە كەلدى، ئۇ بايا ساقچىخانا ئالدىدا ئىلياسنى ساقلاۋېرىشكە تاقەتى يەتمەي، ئۆيىگە قاراپ ماڭغانىدى.

يامغۇر چېلەكلەپ قۇيغاندەك ئەدەپ كېتىۋاتاتتى. ھەمدۇللا ھاجىنىڭ غەمكىن كۆڭلى يەنە بىر كۆڭۈلسىزلىكنى تۇيدى. قەلبىدىكى ئىللىقلىقمۇ ئاستا ـ ئاستا تاراپ كەتتى. ئۇستېشىنى چۆپىتەك ھۆل قىلىۋەتكەن قارا يامغۇر ئىچىدە بىر

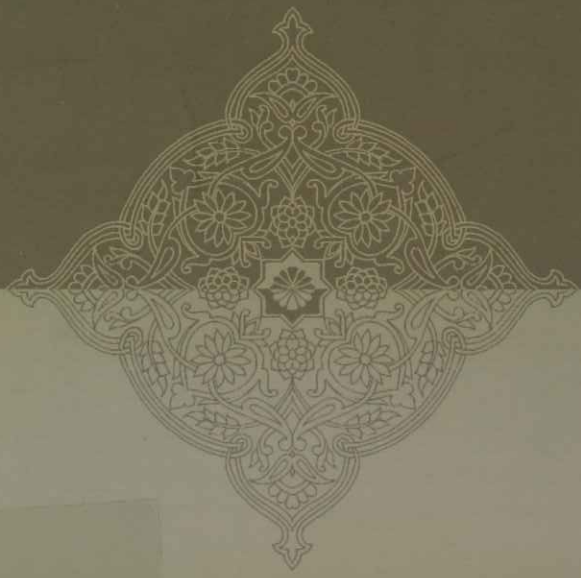
سوغۇق ئېقىم پۈتۈن بەدەنلىرىگە، پۈتۈن ۋۇجۇدىغا تارىدى... ئۇ يامغۇرغا چىلىشىپ تۇرغان كاتتا خانتاجى پىكاپىنىڭ يېنىغا كېلىپ، سوغۇققىنا پارقىراپ تۇرغان بۇ ماشىنىنىڭ ئىشىكىنىڭ ئوچۇق تۇرغانلىقىنى، ئىلىياسنىڭ ئاچقۇچ، پىراۋا ۋە باشقا ھۆججەت ـ ئىسپات دېگەندەك نەرسىلەرنى ئورۇندۇققا ـــ كۆزگە چېلىقىدىغان يەرگە تاشلاپ قويغانلىقىنى كۆردى...

2011 ـ يىلى 18 ـ ئاۋغۇست، يەكەن

خان كوچىسى (رومان)

ئاپتورى: ئابدۇكېرىم قادىر
مەسئۇل مۇھەررىرى: زىلەيخا ئەزىز
مەسئۇل كوررېكتورلىرى: ئايگۈل ھاشىم، ئادالەت مەخسۇت
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 0991 – 2827472
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئىزادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: بېيجىڭ شۇنچېڭ رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 16
نەشرى: 2013 ـ يىلى 12 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى: 2013 ـ يىلى 12 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 1 – 3000
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 – 7 – 228 – 17105 – 7
باھاسى: 45.00 يۈەن

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: مەمەت ئەۋبەت

ISBN 978-7-228-17105-7

定价：45.00 元